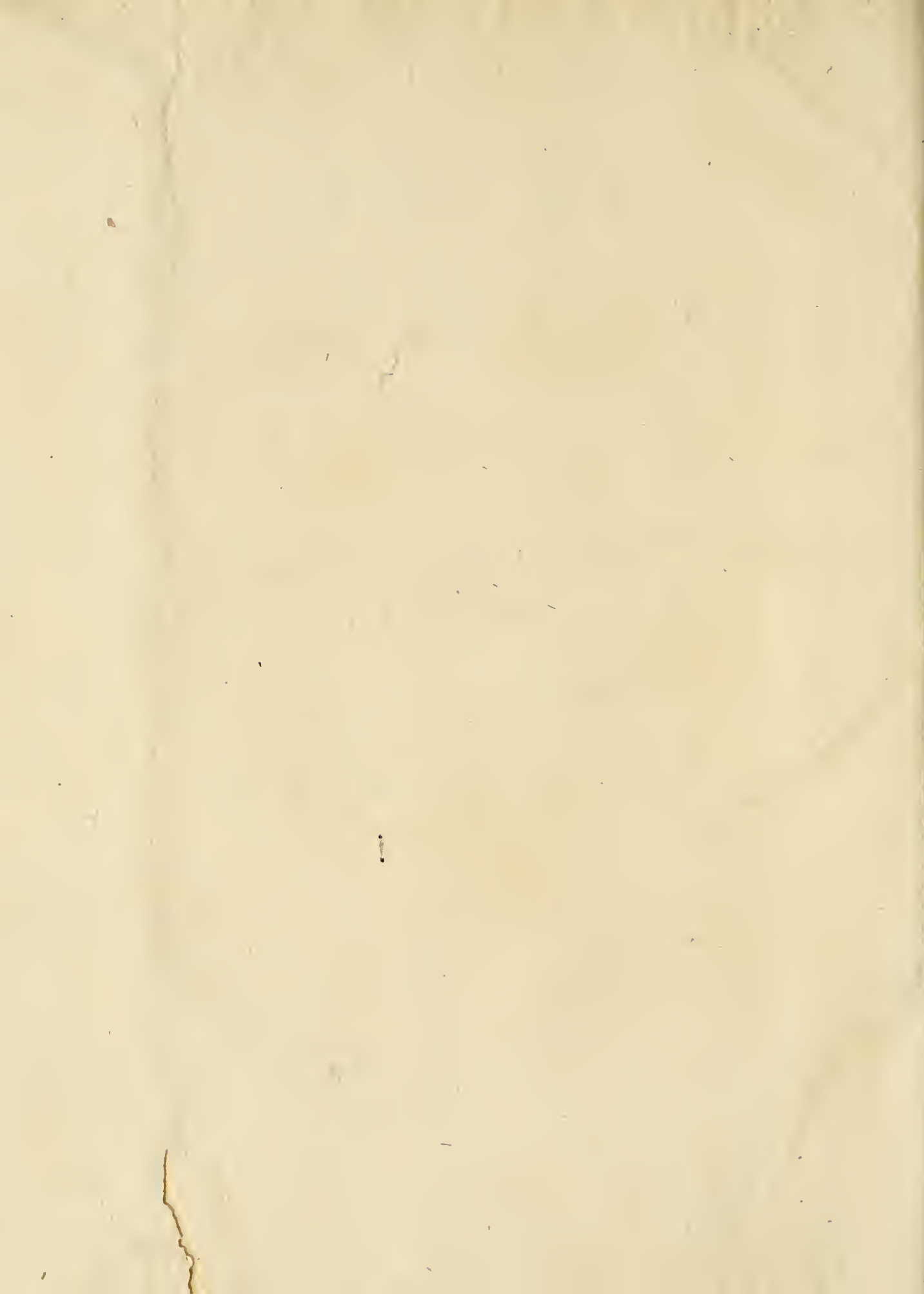

FREDERICK W. LORDE

1840-1890

1840-1890

LUDOVICI ANTONII

MURATORII

OPERA OMNIA.

ANTIQUITATES
ITALICAE
MEDIÆ AEVÆ,

S I V E

DISSERTATIONES

De Moribus, Ritibus, Religione, Regimine, Magistratibus, Legibus, Studiis
Literarum, Artibus, Lingua, Militia, Nummis, Principibus, Libertate,
Servitute, Foederibus, aliisque faciem & mores Italici Populi referenti-
bus post declinationem Rom. Imp. ad Annum usque MD.

OMNIA ILLUSTRANTUR ET CONFIRMANTUR

INGENTI COPIA DIPLOMATUM
ET CHARTARUM VETERUM,

Nunc primum ex Archivis Italiae depromptarum,

ADDITIS ETIAM

NUMMIS, CHRONICIS, ALIISQUE MONUMENTIS
NUNQUAM ANTEA EDITIS.

AUCTORE

LUDOVICO ANTONIO MURATORIO
SERENISSIMI DUCIS MUTINAE
BIBLIOTHECAE PRAEFECTO.

*Arretino Seminario & Collegio Ecclesiasticorum Cassilionensi Episcopalis
alteram hanc editionem curantibus.*

TOMUS UNDECIMUS.

ARRETI MDCCLXXVII.

Typis MICHAELIS BELLOTTI Impress. Episcop. sub signo PETRARCAE.

SUPERIORIBUS PERMITTENTIBUS.

AMERICAN
MEDICAL ASSOCIATION

RESOLUTIONS

Adopted at the Annual Meeting of the American Medical Association, held at Chicago, Illinois, June 15-18, 1907.

RESOLUTIONS

Adopted at the Annual Meeting of the American Medical Association, held at Chicago, Illinois, June 15-18, 1907.

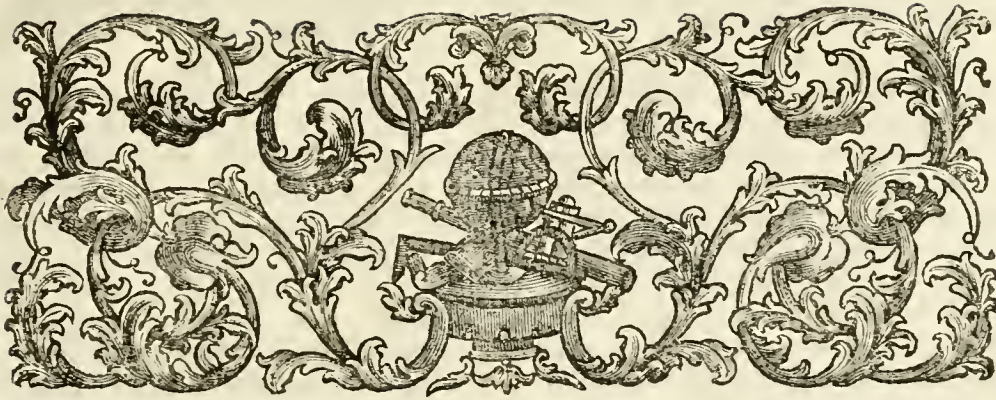
RESOLUTIONS

Adopted at the Annual Meeting of the American Medical Association, held at Chicago, Illinois, June 15-18, 1907.

RESOLUTIONS

Adopted at the Annual Meeting of the American Medical Association, held at Chicago, Illinois, June 15-18, 1907.

D E
O R I G I N E
E T P R O G R E S S U
I N I T A L I A
G I B E L L I N A E E T G U E L P H A E
F A C T I O N U M.
D I S S E R T A T I O
Q U I N Q U A G E S I M A P R I M A.

DISSERTATIO

QUINQUAGESIMAPRIMA,

Mortalium Animos, non minus quàm Corpora, innumeris perturbationibus ac morbis obnoxios esse, nemo est qui nesciat, aut qui facile, si in mores & acta hominum attente inquirat, agnoscere continuo non possit. Sed pauci intelligunt, ex Animorum, quàm ex Corporum, aegritudine plura incommoda ac detrimenta manare posse, & praecipue quod plerumque Animis ipsis vitiat, aut vitio deditis tribuenda sit Corporum ipsorum perniciēs. Ut autem interdum pestilentia ex Orientalibus, aut ab Australibus Turcarum Provinciis in Europam devesca, ex uno in alterum hominem contagione progreditur, eo successu & fecunditate, ut universum ferme Populum inficiat, & Urbes integras

A mortibus inlatis exhauriat: ita quandoque pestis occulta in Phantasias mentesve hominum illabi potest, & amplissimum corrumpere Regnum, nedum Populum unum; neque desinere, donec incredibilem cladum & malorum Iliadem in rempublicam attulerit. Ex hisce popularibus Animorum morbis nullum fortasse parem, neque perniciosiorem, neque diuturniorem Italia peperit, atque experta est, quàm teterrimas *Gibellinorum* & *Guelfhorum* factiones, quibus per tria Secula Regni tam nobilis viscera dilacerata fuerunt. Videt interdum magna Britannia scissos duobus contrariis, aut diversis studiis Populos suos. Vidimus & nos, quum bella olim ferrent inter Gallicos & Hispanos Reges, aut inter Caesarem & Gallos, diversis votis concitari & uri Italicae gentis animos, quum hi unis, illi alteris faverent, & in contumelias, immo &

in

in certamina ac caedes, eâ de causâ interdum stulti prouerent. Sed nihil horum comparandum venit cum Factionibus iis, quas tandiu Italia aluit, & quarum nunc, quàm expeditissime potero, delineare faciem statui. Erit quod semper miremur, tantam pestem, tantum dementiae in pectore majorum nostrorum irrepere, tamque altas in iis radices agere olim potuisse. Sed ubi recogitabimus, quae quantaque sit humani generis infirmitas, quamquam nos incredibilis superbia quotidie inflet, mirandi finem faciemus; atque id tantum optandum erit, videlicet ne qua in posterum caussa ullorum animos in eiusmodi detestanda deliria abripiat. Itaque *Gibellinorum* nomine ii primo designabantur, qui aut Friderici I. Augusti Familiam sequebantur aut in fide Imperatorum Romanorum stabant, eorumque dominationi in Italia favebant, & subesse amabant. Contra, qui eorum familiam, imperium, atque auctoritatem auersabantur, *Guelphi* appellati fuere. Haec primis Factionum istarum propugnatoribus mens fuit, haec eorum cupido, unde schismata innumera prodire. Neque tantum furibunda haec animorum discordia studia & vota Urbium diuisit, sed etiam inter ipsos unius ejusdemque Urbis Populos pomum discordiae latissime disseminavit. Procedente postea tempore veluti his contentionibus fascinati homines, nihil interdum respexere, quid Factionem creasset, neque utrum Imperatoribus faverent, an obfisterent; sed ingenito ac pertinaci duntaxat odio, quod persaepe a majoribus uti hereditarium acceperant, unus adversus alterum agitati ac impulsu, unice ad illud inhiabant, ut adversarios, sive exteros, sive Cives

A suos, deprimerent atque everterent, sibi que unis imperium in liberis Civitatibus assererent.

Originem ex Germania traxere Factiones istae, ut jam certis rerum documentis evicisse mihi videor Par. I. Cap. 31. pag. 355. Antiquitat. Estensium. Quae illic sum commentatus, nihil est quod ego heic repetam. Illud ergo tantummodo refricandum puto, nempe causam & nomen Factionibus hisce data fuisse a diutinis ferme simultatibus, quae intercessere inter Conradum Salicum Imperatorem, in villa *Guebelinga* aut progenitum, aut dominum, ejusque posteros masculos Henricos Imperatores, & Fridericum I. ejusque liberos per feminam ab ipso Conrado descendentes ex una parte; & ex altera lineam illam Estensis Familiae, quae Saeculo Christi Undecimo in Germaniam per *Guelphonem* Azonis magni Marchionis Atestini filium translata, *Guelphae* inclytæ olim Familiae facta heres, Ducatibus Bavariae & Saxoniae diu praefuit. Haec autem Familia, quae antiquis temporibus celeberrimos Duces peperit, & nunc vividior quàm antea floret in potentissimo magnae Britanniae Rege Georgio II. & in reliqua Brunsvicensium Ducum & Principum, sacri etiam Romani Imperii Electorum prosapia, *Guelphonum* nomine olim propagato, occasionem praebuit adhaerentibus sibi, ut *Guelphos* sese appellarent, aut ab aliis appellarentur, quum contra Friderico I. ejusque descendentes faventes, *Gibellinorum* nomenclaturâ distinguerentur. Sed quoniam *Welphonum* veterum prosapia mihi memorata, in quam insita fuit Marchicenum Estensium proles adhuc splendidissima & potentissima, pauca ad jungere heic liceat. Postrema Wel-

Welficae stirpis fuit *Cunegundis* nuper laudato Azoni II. Marchioni Estensi nupta, quae circiter Annum MLX. naturae debitum solvit, uti jandiu in Antiquitatib. Estensib. ostendi. Heic autem minime fraudandus est Lector Epigraphe, ejus tumulo olim appositâ, quam debeo Clariss. Viro Guidoni Grandio, Camaldulensi Abbati, & publico Mathematices Professori in Gymnasio Pisano. Scripsit ille ad me, se inter veteres Chartas Monasterii Vangadicensis, ad Ordinem suum olim spectantis, reperisse memoriam loci, ubi tumulo data fuerat insignis mulier. Scilicet in Charta quadam veteri adnotatum fuerat, dum in Templo ejusdem Coenobii fabricaretur, Anno MCCCXXXIV. Augusto Men-

A se, apertam fuisse Arcam, in qua duo Corpora jacebant, junctim posita, sed ita ut unius caput jaceret, ubi alterius pedes. Adhuc ibi vestigia supererant panni, aureis sericisque filis contexti. Hoc fuit tempore Domini Severi, Dei & Apostolicâ gratiâ venerabilis Abbatis Monasterii Sanctae Mariae de Vangadicia. Maxmore inscripta erat memoria *Cunegundis* ibi sepultae, quam nescio quibus tabulis fretus Chartae Scriptor aiebat, Anno MLVII. finem vivendi fecisse. Quod solum doleo, nimis erroribus scatet epitaphium ipsum, quos in antiquum descriptorem potius, quàm in primum Auctorem referendos opinor. Sed quale accepi ego, accipiat & a me Lector.

Epitaphium positum *Cunegundi Guelphae*, Azonis II. Marchionis Estensis Conjugi, fato postremo functae circiter Annum MLX. & in Monasterio Vangadicensi tumulatae.

VICTA (a) GVNEGVLDIS REGALI STEMMATE FVLSI.
 INDOLE NOBILIOR NVLLVS IN ORBE FVIT.
 GERMINE WELFONTIS (b) MAGNI SVM NATA GERMANA.
 INDVPERATOR (c) ISTE FVIT TITVLVS.
 VIR MEVS EGREGIVS: POPVLVS LOCVPLETIOR VLLVS
 HAVD MANET: ITALIA HAVD SIMILE PEPERIT.
 AZO (d) VIR PRVDENS; MAGNVSQVE MARCHIO FVLGET,
 QVEM CREDO MEMOREM SEMPER ADESSE MEI.
 IN TERRA CELESTIS SOPOLEM CONCESSIT VTRISQVE,
 QVI WELFONS DICTVS, DVXQVE (e) POTENSQVE PIVS.
 HVNC VIOLARE NEFAS LOCVLVM, NE INDE RECEDAM,
 DONEC VERA CARNE RESVRGAM.

Fom. XI.

B

Dixi,

(a) *Victa*. Fortasse *Vina*.

(b) *Welfontis*, qui Dux Carinthiae, & Marchiae Veronensis Dominus fuit, cui heres *Cunegundis* nostrae filius fuit.

(c) Hoc est, *Imperator*. Sed quid ista significant definire difficile est.

(d) *Azo II.* Magnus Italiae Marchio, Rhodigii, Atestis, ac fertilissimae regionis in variis Italiae partibus Dominus, a quo Regia Brunsvicensium Ducum, & Estensium Ducum Familiae procedunt.

(e) Nempe *Welfo IV.* Bavariae Dux, ejusdem Azonis & *Cunegundae* filius, celeberrimus Princeps, a quo potentissimus magnae Britanniae Rex *Georgius II.* nunc regnans

Dixi, inter Principes Guelphicæ ac Wibelingicæ stirpis æmulationem a majoribus acceptam viguisse. Et sane quot iræ, quot bella inter ambas hæc nobilissimas Familias per duo ferme Secula continuata fuerint, non Germania solum, sed & Italia sæpe sensit, quum in hac etiam Provincia tum Gibellini sanguinis Imperatores, tum Welpho-Estenses Duces sæpe fuerint versati, multisque etiam ditionibus postremi potirentur. Seculo tamen XII. quamquam in Italia forent, qui Friderico I. Imperatori studerent, ejusque filiis, & contra qui adversarentur, nondum tamen erupere *Guelphorum & Gibellinorum* infausta nomina. Factiones, inquam, invaluerunt Seculo ipso XII. sed subsequenti duntaxat invidiosas illas appellationes assumpsisse videntur. Auctor est Ricobaldus in Pomario Historico, Anno MCXC. Ferrariensem Urbem duabus Factionibus longe antea excitatis scissam fuisse, quarum uni Marchio Estensis præerat, alteri Salinguerra Taurelli filius. Tradit etiam Rolandinus Lib. primo Histor. Civitatem Veronensem Anno MCCVII. ejusmodi Factionibus dilaceratam fuisse, ut mittam Mediolanenses, aliasque Civitates, quæ Friderico I. adversatæ sunt, Ticinensibus contra aliisque Populis eidem faventibus. Propterea fidere noli Gualvaneo de la Flamma scribenti Cap. 169. Manipul. Flor. Tomo XI. *Italicarum, Guelphorum & Gibellinorum nomen* circiter Annum Christi MCXL. Conrado II. regnante, in Sicilia inolevisse. Ego primum audita hæc nomina opinor, & sen-

A sim propagata, postquam Otto IV. Anno MCCIX. Imperatoriâ coronâ Romæ ab Innocentio III. Papa donatus, brevè in Pontificis odium incurrens, anathemate percussus declinare coepit, eique Pontificia sententiâ abrogatum Imperium fuit. Ottoni dejecto, sed suam dignitatem viriliter tuenti, continuè Innocentius opposuit Fridericum II. Siciliae Regem, Friderici I. nepotem, quem sollicitatis Populis adversus Ottonem, tot amicorum præfidiis, & tantâ officiorum mole juvit, ut is in Germaniam penetrans, Romanorum Rex primo salutatus, tum verò Ottone IV. tandem e vivis sublato, Anno MCCXX. Romæ Augustalia insignia ac nomen Imperatoris susceperit. Italicorum animos discordia tantorum Principum mirum in modum scidit, stantibus his pro Ottone, illis pro Friderico. Pisani, Mediolanenses, Parmenses, Placentini, Bononienses, aliique Populi, amico studio in Ottonem IV. ferebantur. Contra summus Pontifex, Genuenses, Ticinenses, Cremonenses, Marchio Montisferrati, aliique Populi ac Principes, Fridericum II. pro viribus extollendum curarunt. Scissuram intulit hæc ipsa controversia in Principum Estensium Familiam. Nam, uti ostendi Par. I. Cap. 40 Antiquit. Estens. *Bonifacius Marchio Estensis* Ottoni sese adjunxit; *Azzo* autem VI. *Marchio* itidem *Estensis*, illius ex fratre nepos, vir celeberrimus ac potens, ita Friderico II. adhaesit (testibus Sicardo Cremonensi, Monacho Patavino, & Alberico Monacho trium Fontium) viresque tantas ad conscendendum in Ger-

gnans descendit. Ergo longè post ejus mortem positum Cunegundi nostræ Epitaphium, nam Bavariæ Dux is Anno tantum MLXXI. renuntiatus est; sed adhuc vivente Azone Marchione, ejus olim viro, qui Anno MXCVII. *centenario major* vivere desiit, hæc scripta fuerunt.

Germaniam contulit, ut ejus praesidio in primis fortunatum iter suum, faustaque consecutaria Fridericus de-
buerit.

Exinde ergo deducta omnino videtur *Guelphorum* & *Gibellinorum* appellatio. Otto enim Quartus, Henrici Leonis, olim Saxoniae & Bavariae Ducis incliyri filius, ex *Guelphis* Principibus sanguinem suum trahebat; Fridericus vero Secundus per feminam ex Augusta Familia de *Gueibelinga*, sive de *Weibelingen* prodierat. Postremae huic potissimum infensi Mediolanenses erant, quod Fridericus I. Anno MCLXII. splendidissima eorum Urbe solo aequata, ipsos in extremum calamitatum conjecisset. Sed acrius invaluere Factiones istae, quamquam non statim in vulgus plene eruperint odiosa illarum nomina, quum Romani Pontifices Fridericum ipsum Secundum, quo ad deiciendum Ottonem IV. usi antea fuerant, mutatis rebus & animis, abominari & deprimere coeperunt, ab ejus etiam posteris voluntate alieni. Tunc Populorum illorum portio, quae in Lombardia, Tuscia, Ducatu Spoletano, aliisque Italiae regionibus Friderico, ejusque filiis patrocinium praebere, *pars Imperii*, & *Gibellini* appellati sunt; & contra *pars Ecclesiae*, & *Guelphi*, qui adversabantur. Neque prius in Historia occurrunt hujusmodi nomina, ut propterea recte scripserit Albertinus Mussatus Paravinus Historicus Seculo Christi XIV. in Ludovico Bavaro, pag. 775. Tomi X. Rer. Italicarum: *In duas partes secta Christianitas erat, & paucos invenisse contingens fuerit per hanc praecipue nostram Italiam, quos una ex duabus optio non inquinaverit, aut illa, quam ajunt, Gibolonga (ita is Gibellinos alibi quoque appellare amat)*

A *vel Guelpha. Haec enim a tempore Friderici II. vocabula duo inseparabilia, germina seu potius pestifera schismata, pullularunt, atque invaluerunt, quae semper tenuere Italiam inquietam. Haec vera sententia, quam etiam Sigonius, Mutinensium decus, Lib. 13. & 17. de Regno Italiae sequutus est, aliisque Eruditi jandiu amplexi fuere.*
B *Nicolaus de Jamilla in Histor. de Reb. gest. Friderici II. Tomo VIII. Rer. Italicar. pag. 594. & 595. Auditor synchronus aperte nominat ad Annum MCCLXV. (hoc est, quindecim annis post Friderici II. obitum) Guefos & Gibellinos Romanos, infra addens, Jacobum Neapolionem, caput Gibellinorum Urbis propter Gibellinitatem ab Urbe dejectum. Quod quum audis, jam intelligis, non tunc ea nomina nata fuisse. Sabas Malaspina eodem Tomo pag. 787. illorum originem ad tempora tantum Manfredi Regis, idest post Annum MCCL. referre videtur. Sed dubia sunt illius verba; atque is praeterea Lib. primo, Cap. 2. satis prodit, Friderico II. regnante, divisionem hanc, & Gibellinitatem prodidisse. Ricordanus autem Malaspina, ejusdem Saeculi Scriptor, in ipso Tomo VIII. Rer. Ital. pag. 945. disertis verbis narrat, Anno MCCXV. (idest contententibus adhuc Ottone IV. & Friderico II.) inventas fuisse in Populum Florentinum antea concordem *le maladette parti Guefse e Ghibelline*, itaut universae Nobilium Florentinorum familiae scissae fuerint, *pars Guelpham*, *pars Gibellinam* sectam amplexae, quas ille sigillatim recenset. Ricordani verba descripsit Johannes Villanius Lib. 5. Cap. 38. Historiar. agnoscens & ipse, ante ea tempora non defuisse in Populo Florentino Factiones, *per cagione**

delle brighe e quistioni della Chiesa e dell' Imperio. Addit etiam Ricordanus, & quidem non inconsulte, factiones ejusmodi ex Germania ad nos venisse, quamquam is non satis perspexerit, qui revera illarum germani parentes fuerint, quum scribat, duos Duces, duobus finitimis Castellis in Alamannia dominantes, quorum alter se chiamava *Guelfo*, e l' altro *Ghibellino*, tam diu, tantaque pertinaciâ inter se bellum gessisse, che tutti gli Alamanni se ne partirono, e chi tenne l' una parte, e chi l' altra; ed eziandio infino a Corte di Roma ne venne la quistione, e presevi parte. Multum veri, sed aliquid fabulosi intermixtum, sententia ista continet. Longius tamen a veritate abierunt, qui a Pistoriensium Civium schismate, in *Nigros* (qui se *Guelpis* adjunxerunt) & in *Albos* (qui *Gibellinorum* partem auxere) pestem hanc inchoatam sunt opinati. Pistorium iis sectis incunte tantum Saeculo XIV. originem dedit, quum tamen tot ante annos per Italiam sonarent *Guelporum* & *Gibellinorum* vocabula atque diffidia. Nam quod habet Auctor Vitae Nicolai Laurentii (Scriptor & ipse Saeculi XIV. in hoc eodem Opere videndus (*)) *Florentiae* duos *Canes*, Ludovico Bavaro regnante, in ferum certamen insurrexisse, quorum uni nomen *Guelpus*, alteri *Gibellinus* fuit; vulgus autem in contraria studia abiens, aut uni aut alteri favisse; atque inde exortas *Gibellinorum* & *Guelporum* sectas: id profectò inter ridicula commenta recensendum est. Commento tamen causam aliquam praebuisse videtur Germanici nominis *Welp* interpretatio, quod *Canem* significat. Hoc autem nomen, a majoribus ex parte matris derivatum, Germanica Esten-

A sium Principum soboles, *Guibellingicae* *Henricorum* & *Fridericorum* Augustorum toties opposita, diu retinuit. Sed minime mirandum, vel ipsos Saeculi XIV. Scriptores istorum nominum germanam originem ignorasse, quum unde *Hugonottae* Sectae appellatio prodierit, vix ipsi Galli noverint, & unde nomina Factonum *Wighs* & *Teris*, Angli vix intelligant.

B Quid causae hos in *Guelporum*, illos in *Gibellinorum* coetum coniecerit, nunc diligentius persequamur oportet. Primo fuere, qui inveterato odio in praecordiis innutrito concoquere non poterant, sibi imperare *Fridericum* II. non quod prorsus Imperium odissent, aut Imperatori parere recusarent, sed quod is, ejusque filii *Conradus*, & *Manfredus*, ac deinde *Conradinus*, ex odioso stipite prognati fuissent, hoc est, ex *Friderico* I. *Gibellinae* Familiae herede, qui tot Italiae Urbes ad extremum exitium redegerat. atque ex *Henrico* VI. ejusdem *Friderici* filio, qui D Apuliae & Siciliae innumeras calamitates non ita pridem intulerat. Inter hos, ut jam monui, *Mediolanenses* numerabantur, *Placentini*, *Dertonenses*, aliique Populi. Itaque ubi actum est, *Friderico* ne *Secundo*, an *Ortoni* *Quarto* favendum esset, ii *Ottonem* statim praetulere, ex nobilissima *Welporum* *Estensium* Familia procreatum; ac propterea *Guelpi* fuere nuncupati. Vicissim verò iis *Gibellinorum* inditum est nomen, quibus satius visum est adhaerere *Friderico* II. ejusque filis, in quorum venis *Gibellinus* sanguis fluebat. Anno *MCCXV.* quo nempe tempore vehementer fervebat contentio inter *Ottonem*, & *Fridericum*, auctor est *Ptolomeus* *Lucensis* in *Annalibus*, sacro

(* Edition. hujus Tom. VII. Antiq. Med. Aevi col. 473.

sacro die Paschatis Florentiae occursum fuisse Dominum Bonelmontem Ugucionis ab Ubertis; & ex tunc pullulavit divisio Guelpha & Ghibellina. Secundo non defuere, quibus auctoritas ipsa Imperatorum Teutonici generis, gravis nimium ac intoleranda videbatur; ac proinde aut ab iis suae timebant Libertati ac privilegiis; aut ipsis subesse omnino detestabant, ac propterea quantis poterant viribus, ne subessent, curabant. Hi *Guelphorum* Factionem procedente tempore mirum in modum amplificaverunt, aut suo patrocinio constantissimam in ea opinione effecere. Inter ceteros Carolus I. Siciliae, & Apuliae Rex, ejusque posterus, non segnes in ejusmodi studio sese praebuere, ita ut nisi erepta eidem Carolo ab Aragonensibus Sicilia, illius ac nepotum vires debilitasset, aut a majoribus ausis revocasset, nulla fortassis in Italia Civitas superfutura erat, quae ad eorum potentiam non accessisset. Tertio, quoties inter Romanos Pontifices, & Romanorum Imperatores diffidia emerere, qui Guelphici nominis erant, aut ultro ibant, aut nullo negotio adducebantur in partes Romani Pontificis: rati, si cum eo sociarentur, cui non in Italia solum, sed & in universis Regnis Christianae Religionis addictis, tanta erat auctoritas atque existimatio, ut in ipsos etiam Imperatores telis quandoque Ecclesiasticis, dirisque omnibus depugnare non dubitaret, bene utiliterque omnia sibi fore cessura. Tunc itidem *Guelphis* cum summo Pontifice junctis spes accrescebat, fidentius resistendi Romanis Augustis, aut arripiendae potestatis in Urbe sua, simulque exauctorandae Factionis adversae. Ceterum minime statuendum, Romanis Pontificibus sem-

A per Guelphos adhaesisse, eoque minus Pontifices ipsos Factionem illam fuisse professos. Prout suadebat utilitas, & temporum ac discordiarum fortuna, in id foedus, ac sententiarum concordiam conveniebatur. Sed ubi politicae rationes, hoc est, emolumentum majoris spes, aut discriminis alicujus metus instabat, Guelphi ipsi a Papis, & Papae ab ipsis discedebant. Ita in Civitatibus Liberris, quoties utilitas, aliaeve causae suadebant, Familiae Guelpham sectam professae, ad alteram se conferebant, & e converso Gibellinae in Guelpham transibant. Quarto, multos in obsequio erga Augustos retinebat, aut iis adungebat, ira in Urbes Liberas, quod sibi vetera Imperatorum privilegia ac Feuda erepta jam dolebant, aut ne eriperentur magnopere formidabant. Spe enim ducebantur, fore ut Augustorum praesidio antiquis dignitatibus ac beneficiis restituerentur, aut deperdita reciperent. Igitur ex his plerique, hoc est, Nobiles viri, cum Gibellinis faciebant. Marchiones potissimum, Comites Vassi Caesarei, ceterique Optimates olim juri unius Augusti, aut Regis Italiae subjecti, Gibellinae parti adhaerentes, Imperatorum dignitatem pro viribus tuebantur.

E Id vero ea de causa contingebat, quod Liberae Civitates nihil non agebant, ut hosce Principes sive Proceres Regni, suis Castellis ac juribus spoliarent, sibi que subicerent. Quo studio certarunt fere omnes Civitates, si Apuliam & Calabriam excipias, quae Regem novum acceperant, aliisque legibus & moribus regebantur. Vide Dissertationem XLVII. de amplificata Civitatum Italicarum potentia: ex qua intelligas, quanto conatu Civitates Italicae dejecerint

quotcumque potuere e Regulis, ac Primoribus Regni. In Vita Alexandri III. Romani Pontificis, Tomo III. pag. 456 Rerum Italicarum, legimus, Fridericum I. Augustum coepisse Italiae Civitates omnino suspectas habere. Unde factum est, quod de consilio Marchionum, atque Capitaneorum, qui erant Civitatibus odiosi, arces inexpugnabiles, & alias munitiones fortissimas in manibus suis recepit, & per Theotonicos fideliores sibi detineri & diligentius custodiri fecit. Acta haec fuere Anno MCLXV. Non aliunde nata similtas ista inter Civitates, atque Marchiones & Comites, nisi quod illae Magistratibus antiqua Feuda ab Imperatoribus concessa eripere, ii vero sua tueri enixissime conabantur, quod praestare se non posse sine ope ac patrocinio Augustorum facile sentiebant. Propterea omnes ferme Barones (ita nempe appellati Proceres) Guibellinae factioni, vel antequam infausta haec nomina prodirent, additi fuere; Civitates vero pleraeque ad Guelphicam accessere. Utri Landolphus junior Cap. 34. Historiae a me editae Tomo V. Rer. Italicar. pag. 504. memoriae prodidit, Anno MCXVIII. Mediolanensis Populus aversus erat ab Henrico inter Augustos Quarto, quem Archiepiscopus ex praecepto Romanae Curiae anathemate percusserat. Tunc Marchiones, & Comites Longobardiae convenerunt Mediolani, ut ibi coram Episcopis suffraganeis & comprovincialibus explicarent Imperatoris innocentiam, & ipsum Imperatorem perducerent in Archiepiscopi, & Episcoporum benevolentiam. En ut Marchiones, & Comites Langobardiae pro Augusti tutela starent. Quod si quis ex eis, ceterisve Optimatibus, tantae se esse potentiae cognovit, ut & nihil sibi

A timeret a Civitatibus (ad amplificandam ditionem suam perpetuo intentis) simulque in Libertatem asurgere, jugumque Caesareum excutere posset, hic pari contentione se se adjungebat Urbibus Liberis, & in Imperatorem sua arma convertebas, quod prae ceteris factum animadvertimus ab Opizone Malaspinga Marchione in Lombardorum bello ac Societate adversus Fridericum I. Augustum. Sed illos potissimum in studio erga Caesareas partes interdum emicuisse vidisses, quos urebat cupiditas invadendae dominationis, sive tyrannidis in Urbe sua, aut in ea Vicariatus impetrandi, aut pretendendi imperii in finitimas Urbes. Si enim assequi poterant, ut aut conniventibus, aut rem probantibus Augustis res sibi succederet, praesertim vero si ad novos illorum fasces accedebant Caesarum Diplomata ac privilegia: tunc sub umbra Caesareae auctoritatis facilius in officio Populus continebatur, & imperia nova constabiliari consueverunt. Tales fuere Eccelinus de Romano, Obertus Pelavicinus Marchio, Matthaeus sive Maphaeus Vicecomes, Scaligeri, Carrarienses, & alii. Quincto si qua potens Civitas Guelphae factionis signa sequuta finitimis jugum minitabatur, tunc familiare fuit minus potentibus eidem conterminis nomen suum dare Gibellinorum coetui, ut se tum Caesareo patrocinio, tum sociorum praesidiis in pristina libertate servarent. Antea quam Mediolanensis incluta Civitas imperio Viacomitum pareret, prae reliquis Guelphicam partem fovit. Haec, ut opinor, ex praecipuis causis fuit, cur Ticinenses, & Cremonenses Gibellinam tuerentur. Ita in Mutinesi Urbe saepe visum est e publica re Gibellinis adhaerere, quum

Bono-

Bononienses Guelphi nihil minus cogitarent, quàm circumjacentes quoque suae adjungere ditioni. Pari quoque ratione Pisani praetulere fere semper Gibellinorum foedus, quod suo jugulo imminere cernerent Florentiam, Urbem potentissimam, Guelpharum fere semper partium sectatricem. Postremo, ut multa paucis complectar, quae prima, atque ultima consiliorum ratio in politicis semper fuit, semperque erit, nempe Utilitas, haec usitator caussa dicenda est, cur aut Romanorum Pontificum, aut Imperatorum partes, sive Gibellinorum, Guelphorumque sectam olim Optimates ac Populi amplecterentur, eamque interdum mutarent: neque enim aliis principiis regebatur antiquo tempore hominum genus, quàm quibus nostro regitur.

Ita enatis, & in perniciem Italiae confirmatis duabus hisce Factionibus sub Friderico potissimum Secundo, quaedam ex Italicis Urbibus Romano Pontifici, quaedam Imperatori se se devoverunt. Parum id fuit. In sinum ipsarum Urbium eadem discordia penetravit, sciditque Nobilium praefertim familias, ita ut vix ulla esset, quae hujusmodi morbo non laboraret. Quod nuper ex Ricordano Malaspina de Florentinis factum commemoravi, id in plerisque aliis accidisse Historia testatur. Neque satis id fuit. Eodem viru afflatae vel ipsae familiae, in eam devenere demerentiam, ut nonnunquam parentes unam, liberi verò alteram Factionem tempore eodem profiterentur: & fratres, nedum reliqui sanguine aut affinitate juncti, inter se diffident, atque in perniciosissima non raro odia vicissim raperentur. Quid ergo aliud expectandum fuit ex tanto animorum, consiliorumque dissidio,

nisi intestinae simultates, exsilia, & mutuae caedes, atque ingens perturbatio Urbium, immo & nonnullarum suprema paene ruina? In singulis sane Urbibus liberis utraque pars majores Magistratus ambiebat, primaque tenere cupiebat. Altera alteri gravis ac molesta facile apparebat; quare in publicis consiliis ad contraria studia ac jurgia saepe prolabebantur. Tum meditari clandestinas conjurationes, in seditionem deinde erumpere, & armis experiri, utra pars plus posset. Solenne etiam fuit, plateas, ac praecipue omnium maximam, occupare. Qui enim ibi, deturbatis aemulis, fortes perseverabant in armis, plerumque victoriam cecinerunt. Victos Cives ea fors manebat, ut aut sponte solum verterent, aut inviti in exsilium truderentur. Ii autem ad socias Civitates se se conferre, & quibus poterant artibus ac modis, patriam recipere, atque aemulis vicem rependere conabantur. Si res bene cedebat, adversarii, converso fortunae vultu, ad fugam capeffendam adigebantur & ipsi. Ita factum est, ut Civitates complures saepe viderint modò unam, modò alteram Factionem profugam, & ex culmine imperii ac opum in imum aerumnarum prolapsam. Eo autem collineabant utriusque Sectae consilia, ut quantum possent socios sui nominis protegerent, tuerentur, auferent. Nemo erat, qui non sollicitaret finitimos amicos ad arripendam dominationem, atque ad exturbandos contrarii studii Cives. Ubi etiam occasio se se offerebat, vi adhibità, ac bello cogebant Populum conterminum ad ejurandam Sectam, quae dominabatur, atque ad contrariam amplectendam. Qua ex re suo foederi nova accessio potentiae fiebat.

bat. Exemplis possem parcere; neque enim Historiam conscribendam heic suscepi; attamen unum duntaxat adferre statui. Nemo acrius quàm Florentina Respublica, Guelphae Factioni fere semper addicta, omnem lapidem movit, ut reliquos Guelphos ad nova molienda incitaret, & vel externos Principes, nedum Italicos, armaret in gentem contrariae Sectae devotam, Populisque arma ministraret adversùs Romanorum Imperatores. Mirum, quantum pecuniae in ejusmodi studium exposuerint olim Florentini. Quid autem ii egerint

A incunte Saeculo XIV. quum in Italiam descendit optimus Caesar Henricus VII. à compluribus Historiis discas, quas in Collectione Rer. Italicarum edidi. Addere nunc juvat Chartas nonnullas, testes tractatum a Florentinis ipsis, & Bononiensibus habitum Anno MCCCXI. quibus Gubertum de Corrigia abduxerunt a fide per eum sacramento obligatà eidem Henrico VII. Fas descripsit ex Archivo Nosocomii Senensis Sanctae Mariae de Scala Clariss. Vir Ubertus Benvoglientus Senensis Patricius, dum in vivis erat.

Instrumenta Florentinorum, Bononiensium, aliorumque Guelphorum
in foedus coëuntium adversùs Henricum VII. Regem
Romanorum, Anno 1311.

IN Christi nomine. Amen. Hec est concordia inter Ambaxatores & Procuratores Egregii Militis Domini Ghiberti de Corigia, & aliorum Nobilium Civitatum Parme & Regii ex parte una, & Syndicos Civitatum Bononie, Florentie, Luce, atque Senarum, & Procuratores Domini Guidonis de la Turre, & suorum sequacium, & extrinsecorum Guelphorum Civitatis Cremone, & Procuratores extrinsecorum Mutine Guelphorum ex altera. Primo quidem pro executioni mandandis tractatis inter predictos, & que per ipsos invicem promittentur, fieri debet depositum penes Dominum Romeum de Fepolis Camporem Civitatis Bononie per Syndicos supradictos de treginta millibus Libris Bononien. Quod depositum, & quam pecunie quantitatem depositam, dictus Dominus Romeus dare & solvere debeat predicto Domino Ghiberto, vel ejus legitimo Procuratori hoc modo, videlicet, facta primo promissione per Procuratores eosdem, quod

C dictus Dominus Ghibertus in rebellionem publicam & notoriam contra Regem Romanorum, & ejus complices & sequaces ponet Civitatem Parme ac Regii, & eorum districtus & terras, Castra & Villas, que presentialiter tenentur & custodiuntur per ipsas Civitates: expelendo de dicta Civitate Parme Vicarium dicti Regis Romanorum. & nomen Vicariatus dicti Regis Romanorum Civitatis Regii, & Ghibellinos, & alios adherentes ipsi Regi Romanorum. Ita quod facta dicta rebellionem, dictus Dominus Ghibertus faciet & procurabit cum effectu, quod Communia Civitatum Parme & Regii consentient & facient suos solepnes Syndicos, & ipse Dominus Ghibertus faciet suum solepne Syndicum & Procuratorem ad contrahendam ligam, fraternitatem, & societatem, & unionem cum Civitatibus predictis, & Syndicis earum, & cum Dominis Guidone de la Turre, & suis sequacibus, & extrinsecis Guelphis Cremone, & etiam

etiam extrinsecis Guelfis Civitatis Mutine, si tunc temporis ipsi Mutinenses comparebunt legitime ad dictam Societatem fiendam: ita quod comparentibus in Civitate Bononie Sindicis Civitatum Parme & Regii, ad contrahendam dictam Societatem & ligam, & contracta dicta Societate cum predictis Sindicis Civitatum Bononie, Florentie, Luce, & Senarum, & Domino Guidone de la Torre & suis sequacibus & extrinsecis Mutine Guelfis modo predicto & extrinsecis Guelfis Cremona, dicta pecunia debeat tradi dicto Domino Ghiberto, aut ejus Procuratori; salvo quod comparentibus dictis Sindicis Civitatum Parme, & Regii in Civi-

A tate Bononie, si per aliquem Syndicum Civitatis Bononie, aut Florentie, aut Luce, aut Senarum remaneret dictam Societatem contrahere, dictis Sindicis Civitatis Parme & Regii volentibus eam Societatem adimplere, & per eos non remanentibus, quod tunc etiam & in eum casum dicta pecunia debeat dari & tradi dicto Domino Ghiberto, aut ejus Procuratori sine aliqua diminutione, & absque aliqua contradictione.

Ego Bartolinus Terzolini de Bocadellis Imperiali Auctoritate Notarius, & nunc Notarius Antianorum & Consulium Populi Bononie, I. Mensis Novembris scripsi.

Exemplum cujusdam Instrumenti Sindicatus Bononiensis cum die & Consule, cujus tenor talis est. Anno 1311.

A Nno Domini Millesimo Trecentesimo Undecimo, Indictione IX. die XXVI. Mensis Novembris. Consilium Ogingentorum & Populi Civitatis Bononie fecit Nobilis & discretus Millex Dominus Tavena de Tholomeis de Senis, honorabilis Potestas Civitatis Bononie in Pallatio veteri dicti Communis ad sonum campanarum, & voce Preconum, ut moris est, congregari de consensu & voluntate discreti, & sapientis Viri Domini Bartolomei Cantis de Castro Florentino, Judicis & Vicarii atque Assessoris, Nobilis & potentis viri Domini Gerardi de Visdominis de Florentia, Capitanei Communis & Populi Bononie, ac etiam Antianorum & Consulium Populi Bononie presentis Mensis Novembris, ibidem existentium. Qui predictus Dominus Potestas, Vicarius, Antiani, & Consules, ac omnes in dicto Consilio existentes, & ipsum Consilium ibidem congregatum, unanimiter & concorditer fecerunt, constituerunt,

Tom. XI.

C & ordinaverunt providum & discretum virum Dominum Petrum Domini Leonardus fratris Bornizini Notarium Civem Bononie, ibidem presentem, & mandatum sponte suscipientem eorum & dicti Communis & Populi Bononie Syndicum, Procuratorem, Factorem, & Nuncium specialem, ad ineundam, contrahendam, ordinandam, firmandam, & faciendam Societatem, unionem, ligam, & juramentum cum quocumque seu quibuscumque Domino seu Dominis, Baronibus, Communibus, Civitatibus, Castris, & Terris, Universitatibus, & singularibus personis, seu cum Sindico, aut Sindacis, seu Procuratore, vel Procuratoribus ipsorum vel alicujus eorum, cum quo seu quibus comuniter aut singulariter inire, contrahere, ordinare, firmare, & facere voluerit jam dictus Syndicus Communis Bononie cum illis, & sub illis modis, pactis, conditionibus, ordinamentis, promissionibus, obligationibus, juramentis, & cum omni robore

C

firmi.

firmitatis, que & quas jam dictus Syndicus Communis Bononie ordinare, firmare, & facere voluerit in predictis, & pro predictis & infra scriptis omnibus & singulis, & circa ea, & pro eorum executione, observantia, & rati habitatione, prout & sicut eidem Syndico placuerit & videbitur. Et ad faciendum & firmandum, ac etiam recipiendum, & stipulandum pro ipso Populo & Comuni Bononie, & ipsius Populi & Communis nomine & vice in predictis & super predictis omnibus & singulis, & pro ipsorum omnium executione, observantia, & rati habitatione pacta, conventiones, promissiones, & obligationes simplices & penales, personales & reales, cum pene & penarum appositione. Et generaliter & specialiter alia omnia & singula, que ipsi Syndico ordinare, firmare, & facere, recipere, & stipulari voluerit, & que predictorum omnium, & contractuum super hiis, & predictorum occasione celebrandorum, postulantur qualitas & natura. Et ad obligandum propterea ipsum Populum & Comune Bononie, & omnia & singula bona ipsius Populi & Communis. Dantes & concedentes eidem Syndico, & in totum in

A omnibus & super omnibus & singulis supradictis plenum, liberum, generale, & speciale mandatum, cum plena, & libera, generali, & speciali administratione, etiam in casibus, in quibus mandatum requiritur speciale. Ac etiam promittentes mihi Notario infra scripto, tamquam publice persone recipienti nomine & vice omnium & singulorum, quorum interest vel intererit, se & dictum Comune, & Populum Bononie, firmum & ratum habiturum totum & quicquid gestum seu factum fuerit in predictis vel circa predicta per Syndicum supradictum, sub hypotheca & obligatione omnium honorum dicti Communis.

C Actum Bononie in Pallatio veteri Communis Bononie, presentibus Domino Guidolfo de Lazariis, Domino Petro de Manzalino Notario, Domino Bertolacio Domini Dominici Tholomei Notario, Domino Nicholao Domini Johannis de Magnanis Notario, & Domino Sandro de Sancto Petro, testibus in dicto Consilio existentibus.

D Ego Thomax Juliani Piscatoris, Imperiali auctoritate Notarius, & unus Notarius ad Discum Domini Potestatis, publice scripsi.

*Exemplum cujusdam Instrumenti Syndicatus & Procurationis
Guelphorum Mediolanensium, cum die & Consule,
cujus tenor talis est. Anno 1311.*

IN nomine Domini nostri Jesu Christi. Amen. Anno ejusdem Millesimo Trecentesimo Undecimo, Indictione Decima, die Sabati XXVII. Mensis Novembris. Dominus Guido de la Turre, & Symon ejus filius, Oliverius & Passarinus de la Turre, Johannes de Vedano, Girardinus Lauterius, Johannes Caymus, Jacobus Parapullus, Ubertus de Farra, Othonellus Otonis, Ottobellus Pasqualis, Leonardus de Vedano, Pa-

E ghanus Manascottus, Ugolinus de Cezate, Bamius de Bani, Ottonius Zevatanus, Beltraminus Dolcebonus, Ubertinus Ser Raynerii de Lonate, Miranus de Vedano, Robertus Pasqualis, Anthoniolus de Madiis, Cristofanus Cavallus, & Filixinus Caventanus, omnes de parte Guelpha extrinseca Mediolani, eorum proprio nomine, & nomine & vice omnium sequacium suorum, tam de dicta Domo & prorenie de la

de la Turre, quam omnium aliorum de dicta parte extrinseca Mediolani, fecerunt, constituerunt, & ordinaverunt eorum & omnium predictorum Procuratorem & Nuntium specialem, providum virum Ubertinum Porenzonum dictae Partis presentem, ad ineundum, contrahendum, ordinandum, firmandum, & faciendum Societatem, unionem, & juramentum, sive posturam cum quocumque seu quibuscumque Domino seu Dominis, Baronibus, Civitatibus, Castris & Terris, Universitatibus, & singularibus personis, seu cum Syndico aut Syndicis, seu Procuratore vel Procuratoribus ipsorum, vel alicujus eorum, cum quo, seu cum quibus communiter aut singulariter inire, contrahere, ordinare, firmare, & facere voluerit jam dictus Procurator & Nuntius: cum illis & sub illis modis & pactis & conventionibus, conditionibus & ordinamentis, promissionibus, obligationibus, & juramentis, & cum omni robore firmitatis, que & quas jam dictus Procurator & Nuntius ordinare, firmare, & facere voluerit in predictis & pro predictis & infrascriptis omnibus & singulis, & circa ea, & pro eorum executione, observantia, & rati habitione, prout & sicut eidem Procuratori placuerit & videbitur. Et ad faciendum & firmandum, ac etiam recipiendum & stipulandum pro predicto Domino Guidone, & pro predictis superius nominatis, & sequacium suorum, & eorum nomine & vice in predictis & super predictis omnibus & singulis, & pro ipsorum omnium executione, observantia, & rati habitione, pacta, conventiones, promissiones, & obligationes, simplices & penales, personales & reales, cum pene & penarum appositione. Et generaliter & specialiter alia omnia & singula, que ipse Procurator & Nuntius ordinare, firmare, & facere, recipere, &

A stipulari voluerit, & que predictorum omnium, & contractuum super hiis, & predictorum occasione celebrandorum postulabit qualitas & natura. Et ad obligandum propterea ipsum Dominum Guidonem & predictos superius nominatos, & quemlibet eorum insolidum, & omnia & singula bona ipsorum, & cujuslibet eorum. Dantes & concedentes eidem B Procuratori suo in omnibus & super omnibus & singulis supradictis plenum, liberum, generale & speciale mandatum, cum plena, libera, & generali, & speciali administratione etiam in casibus, in quibus speciale mandatum requirunt. Ac etiam promittentes michi Maphiolo Notario supradictae Partis infrascripto, tanquam publice persone recipienti vice C & nomine omnium & singulorum, quorum interest, vel intererit, se & diolos sequaces suos firmum & ratum habituros totum & quidquid gestum seu factum fuerit in predictis vel circa predicta per Procuratorem suum & Nuptium supradictum, sub hypotheca & obligatione omnium suorum bonorum.

D Actum in Civitate Bononie in Monasterio Beati Proculi, in quo habitat dictus Dominus Guido, presente Albertino Scudano Notario de dicta Parte. Intersuerunt ibi testes rogati Dominus Pinus de Vernacii Milex de Parte extrinseca Cremone, filius quondam Domini Bartolomei de Vernacii, Presbiter Johannes de Panentibus de Mediolano, Comus de Ferno filius Domini Ambrosii de Ferno, & Guilielmus de Anguarda filius quondam Maphei, omnes Cives Mediolani, & de dicta Parte extrinseca Mediolani.

E Ego Maphiolus filius Domini Uberti de Farra, Notarius dicti Domini Guidonis & dictae Partis, rogatus predictum Instrumentum de mandato dicti Domini Guidonis, & omnium suprascriptorum tradidi & scripsi.

*Exemplum cujusdam Instrumenti Syndicatus & Procurationis
Guelphorum Mutinensium cum die & Consule,
cujus tenor talis est. Anno 1311.*

IN Christi nomine. Amen. Millesimo Trecentesimo Undecimo, Indictione IX. die Jovis XVIII. Mensis Novembris. Nobiles Milites Domini Bernardinus de Saxolo, Guillelmus & Rodolphus de Garsonibus, quilibet eorum pro se ipsis & vice & nomine Dominorum Saxoli de Saxolo, Gevardi, Guidochi, Zinelli, Pellis, & Boglore de Savignano, Mansfredini de Ganaceto, & omnium aliorum de dictis Domibus, seu Saxolibus, ac etiam omnium & singulorum Partis Guelse nunc extrinsece Civitatis Mutine, & omni jure & modo, quibus melius possunt; pro quibus omnibus promiserunt de rato: fecerunt, constituerunt, & ordinaverunt Nobilem virum Dominum Bonifacium de Livizano, ibi presentem, & suscipientem, suum, & Partis predictae Nuptium, Syndicum, & Procuratorem seu quem eorum, & eo nomine quo melius de jure fieri potest; specialiter ad ineundam, faciendam, & contrahendam Ligam, Unionem, Societatem veram & fraternitatem cum quibuscumque Partis Civitatibus, Communibus, & Universitatibus, & Homnibus Partis Guelse de Lombardia, Tuscia, Romandiola, & aliunde. Et ad omnes & singulas pro-

A missiones, stipulationes, conventiones, patta, & peras necessarias & utiles fieri in predictis & quolibet predictorum: & ad obligandum omnia ipsorum bona pro predictis, & quolibet predictorum faciendis & observandis. Et generaliter ad omnia alia & singula facienda & exercenda, que in predictis & circa predicta, seu aliquo predictorum fuerint utilia & opportuna. **B** Dantes & concedentes dicto Procuratori seu Syndico plenum & generale mandatum & speciale, ubi speciale exigitur, & liberam administrationem. Necnon promittentes pro se, & vice & nomine omnium suprascriptorum, pro quibus promiserunt de rato, se firma & rata habituros quecumque dictus Procurator seu **C** Syndicus in predictis & quolibet predictorum duxerit facienda, sub obligatione omnium suorum honorum.

Actum in Castro Saxoli super Pallatium Nobilis Militis Domini Bernardini de Saxolo, presentibus testibus, Dominis Bartolomeo de Saxolo, Raynoccino de Monte. Zane de Paulo, & Albertino de Teza, & aliis.

D Ego Presolinus de Presolinis Notarius scripsi.

*Exemplum cujusdam Instrumenti Syndicatus & Procurationis Parmensium
cum die & Consule, cujus tenor talis est. Anno 1311.*

IN Dei nomine. Amen. Anno ejusdem Millesimo Trecentesimo Undecimo, Indictione IX. die XIX. mensis Novembris. Magnificus Vir Dominus Ghibertus de Corrigia, Potestas Mer-

E chadantie Civitatis Parme, Reverendus Pater Dominus Anselinus de Marano, Dei gratia Abbas Monasterii Sancti Johannis de Parma, & Dominus Jacobinus de Rufinis Legum Professor, Ma-

theus

theus de Corigia Milex, Johannes de Sancto Vitali, Symon de Forapegoris, Johannes Guilielmus de Sancto Vitali, Buglierinus de Serrideis, Bonifacius de Corviaco, Guido Tertius, Boretta de Corviaco, Symon Anzilis, Rolandinus de Ramixinis, Giliolus de la Senaza, Andriottus de Marano, Brandalixius de Marano, Johannes de Barrattis, & Todixinus de Anzilibus, Cives Parme, pro se universaliter, & pro singulis omnes pro omnibus & singuli pro singulis, & pro omnibus suis amicis, & sequacibus, fecerunt, constituerunt, & ordinauerunt, eorum, & cuiuslibet eorum Syndicum, Procuratorem & Nuptium specialem, prouidum Virum Ser Armaninum de Zabrellis Civem Parme, absentem tamquam presentem: ad inhiendam, contrahendam, ordinandam, firmandam, & faciendam Societatem, Unionem, & Juram, sive Posturam cum quocumque seu quibuscumque Domino seu Dominis, Baronibus, Communibus, Civitatibus, Castris, & Terris, Universitatibus, & singularibus personis, seu cum Syndico aut Syndicis, seu Procuratore vel Procuratoribus ipsorum, vel alicujus eorum, cum quo seu quibus communiter, aut singulariter inire, contrahere, ordinare, firmare, & facere voluerit jam dictus Syndicus & Procurator cum illis, & sub illis modis, pactis, conventionibus, conditionibus, ordinamentis, promissionibus, obligationibus, & juramentis, & cum omni robore firmitatis, que & quas jam dictus Syndicus & Procurator ordinare, firmare, & facere voluerit in predictis, & pro predictis & infra scriptis omnibus & singulis, & circa ea, & pro eorum executione, observantia, & rati habitione, pro ut & sicut eidem Procuratori & Syndico videbitur & placuerit. Et ad faciendum & firman-

A dum, & etiam recipiendum, & stipulandum pro ipsis Dominis & quolibet ipsorum, & eorum amicis, & sequacibus in predictis, & super predictis omnibus & singulis, & pro ipsorum omnium executione, observantia, & rati habitione, pacta, conventiones, promissiones, & obligationes, simplices, & penales, personales, & reales cum pene & penarum appositione. Et generaliter & specialiter alia omnia & singula, que ipse Syndicus & Procurator ordinare, firmare, & facere, recipere, & stipulari voluerit, & que predictorum omnium, & contractuum super hiis, & predictorum occasione celebrandorum postulabunt qualitas & natura. Et ad obligandum propterea ipsos Dominos, & singula bona ipsorum, & cuiuslibet ipsorum. Dantes & concedentes eidem Syndico & Procuratori in omnibus & super omnibus & singulis supradictis plenum, liberum, generale, & speciale mandatum, cum plena, & libera, generali, & speciali administratione etiam in casibus, in quibus mandatum existitur speciale. Ac etiam promittentes michi Johannino Notario infra scripto, tamquam publice persone recipienti vice & nomine omnium & singulorum, quorum interest vel intererit, se firmum & ratum habituros totum & quidquid gestum seu factum fuerit in predictis & circa predicta per Syndicum vel Procuratorem supra scriptum, sub hypotheca, & obligatione omnium bonorum suorum.

E Actum in Civitate Parme, in Camera presati Domini Abbatis, presentibus Dominis Barattino de Carbonibus, Fratres Johanne Canevaro, Jacobo Gato, & Petro de Bergunciis, omnibus Civibus Parme, testibus rogatis, & vocatis.

Ego Johanninus de Meldulo, sacri Pallacii Notarius hiis omnibus interfui, audiui, vidi, & rogatus scripsi.

*Exemplum cuiusdam Instrumenti Syndicatus & Procuracionis
Guelphorum Regiensium, cum die & Consule,
cujus tenor talis est. Anno 1311.*

IN Dei nomine. Amen. Millesimo Trecentesimo Undecimo, Indictione IX. Vigesimo primo mensis Novembris. Nobiles Viri Domini Matheus de Foliano, Guilielmus de Foliano, Thomaxinus quondam Domini Nicolai de Foliano, pro se ipsis & vice & nomine aliorum omnium Domus sue; Dominus Guido de Tripulli de Robertis, Dominus Gerardus de Tripulli de Robertis pro se ipsis, & vice, & nomine omnium aliorum de eorum Domo; Dominus Guilielmus de Canossa, & Raynerius de Canossa pro se ipsis, & vice & nomine aliorum omnium de Domo sua; Dominus Tadeus de Manfredis, & Dominus Ugolinus ejus filius pro se ipsis, & vice & nomine aliorum omnium sue Domus; Dominus Gerardinus de Bojardis; Albertus quondam Domini Guidonis de Luvixinis; & Rolandinus de Robertis; & Brexanus de Luvixinis, omnes predicti honorabiles Cives Civitatis Regii, pro se universaliter, & pro singulis, omnes pro omnibus, & singuli pro singulis, & pro omnibus suis amicis & sequacibus, fecerunt, constituerunt, & ordinaverunt eorum & cujuslibet eorum Syndicum, Procuratorem, & Nuntium specialem, Providum Virum Dominum Johanninum de Malodulo Civem Regii, licet absentem tamquam presentem: ad ineundam, contrahendam, ordinandam, firmandam, & faciendam Societatem, Unionem, & Juram, sive Posturam cum quocumque, seu quibuscumque Domino seu Dominis, Baronibus, Comunibus, Civitatibus, Castris, & Terris, Universitatibus, & singularibus personis, seu cum Syndico

A aut Syndicis, Procuratore vel Procuratoribus ipsorum vel alicujus eorum, cum quo seu quibus comuniter aut singulariter inire, contrahere, ordinare, firmare, & facere voluerint jam dictus Syndicus & Procurator, cum illis & sub illis modis, pactis, conventionibus, conditionibus, ordinamentis, promissionibus, obligationibus, & juramentis, & cum omni robore firmitatis, que & quas jam dictus Syndicus & Procurator ordinare, firmare, & facere voluerit in predictis & pro predictis & infrascriptis omnibus & singulis, & circa ea, & pro eorum executione, observantia, & rati habitione, prout, & sicut eidem Syndico & Procuratori placuerit & videbitur. Et ad faciendum & firmandum, ac etiam recipiendum, & stipulandum pro ipsis Dominis, & quolibet ipsorum, & eorum amicis & sequacibus in predictis, & super predictis omnibus & singulis, & pro ipsorum omnium executione, observantia, & rati habitione, pacta, conventiones, promissiones, & obligationes, simplices & penales, personales & reales, cum pene & penarum appositione; & generaliter & specialiter alia omnia & singula, que ipse Syndicus & Procurator ordinare, firmare, & facere, recipere, & stipulari voluerit, & que predictorum omnium, & contractuum super hiis, & predictorum occasione celebrandorum postulabunt qualitas, & natura. Et ad obligandum propterea ipsos Dominos, & omnia & singula bona ipsorum, & cujuslibet ipsorum. Dantes & concedentes eidem Syndico & Procuratori in omnibus & singulis supradictis

His plenum, liberum, generale, & speciale mandatum, cum plena, libera, generali, & speciali administratione, etiam in omnibus, in quibus mandatum requiritur speciale. Ac etiam promittentes michi Petro Notario infra-scripto tamquam publice persone recipienti vice & nomine omnium & singulorum, quorum interest vel intererit, se firmum & ratum habituros totum & quicquid gestum seu factum fuerit in predictis vel circa predicta per Syndicum vel Procuratorem supra-scriptum, sub hypotheca & obligatione omnium suorum bonorum.

Acta fuerunt omnia & singula supra-scripta in Civitate Regii sub Porticu Tripudii positi juxta Molendinum Communis Regii, quod dicitur Molendinum Albrigonum, ibidem sub dicto Porticu predictis Nobilibus viris adunatis, pre-

A *sentibus Dominis Guidone Ricio de Feliano, Azone Domini Thadei de Manfredis, Corrado de Bojardis, & Branca de Manfredis, ad hec testibus rogatis & vocatis.*

Ego Petrus de Cartanis, Imperiali auctoritate Notarius, predictis omnibus interfui, & ea rogatus publice scripsi.

B *Propterea factum est, ut subsequenti Anno 1312. Henricus jam Coronâ Romanâ donatus, instituto processu contra eundem Guibertum Corrigiensem, aliosque Populos sibi obfistentes, sententiam damnationis in eos promulgarit: quam quia nondum editam vidi, ad lucem Historiæ temporis illius hisce adjungendam censui, ex Archivo Estensi depromptam.*

C

Sententia contra Guibertum Corrigiensem, & aliquot Civitates sibi adversantes, ab Henrico VII. Augusto lata, Anno 1312.

I*N nomine Domini. Amen. Anno Dominice Incarnationis Millesimo Trecentesimo Quinquagesimo Octavo, Indictione XI. die VIII. Septembris: Cremonæ in Palatio Communis ad solitum hancum, ubi jus redditur, presentibus Baldeffaro de Burlaudis, Antoniolo de Paterno, & Bernardo de Pontevico de Cremona, Notariis, testibus ibi vocatis & rogatis. Noverint universi, presens Instrumentum inspecturi, quod ego Thomasinus de Zampis Notarius de Collegio Notariorum Cremonæ, una cum supra-scriptis testibus & Notariis vidi & legi, & ipsi mecum viderunt & legerunt in quodam Libro, qui sic intitulatur, videlicet Liber Petitionum, Responsum, Juramentorum, Testium productionum, Instrumentorum, & Jarium, & Relationum, & alia-*

D

rum diversarum scripturarum, facturarum & factarum ad Officium Zeppi Porte Ariberti Cremonensis in Civitate tempore Potestarie Nobilis & egregii viri Domini Guidoli de Vicomercato, honorandi Potestatis Civitatis, & districtus Cremonæ pro Magnifico & excelso Domino, Domino Bernabovæ de Vicecomitibus, Civitatum Mediolani, Cremonæ &c. Domino Generali: existente ejus Judice, sapiente & discreto viro Domino Thaddæo de Molcis de Parma Judice, Vicario ad dictum Officium per dictum Dominum Potestatem specialiter deputato: & existentibus pro Consulibus sapientibus & discretis viris Domino Antonio de la Fossa, & Coradino de Arrigonibus: & existente pro Notario ad dictum Officium Thomasio de Zampis, & me Bernardo de Pontevico,

E

lexico, Notariis de Collegio Notario-
rum Cremonae. Currentibus Annis Do-
mini nostri Jesu Christi Millesimo Tre-
centesimo Quinquagesimo Octavo, Indi-
ctione XI. die & mense infra scriptis,
infra scripta Acta & Scripturas tenoris
& continentie infra scriptorum, videli-
cet: Millesimo Trecentesimo Quinqua-
gesimo Octavo, Indictione XI. die Ve-
neris VII. Septembris, coram vobis di-
cretis viris Dominis Johanni de So-
rexina Consule Justitiae Porte Pertuxii
Cremonae, & Guidone de Ripariis Con-
sule Justitiae Porte Natalis Cremonae,
pro tribunali sedentibus, comparuit Za-
charias de la Senazia de Parma, Pro-
curator & procuratorio nomine Reve-
rendi in Christo Patris & Domini,
Domini Hugolini de Rubeis, Dei
gratiâ, Episcopi Parmensis: & coram
ipsis Consulibus produxit, exhibuit, &
deposuit penes me Thomasinum de Zam-
pis Notarium presentis Officii, Instru-
mentum tenoris & continentie infra scri-
ptorum, videlicet.

In Dei nomine. Amen. **Henricus,**
Dei gratiâ, Romanorum Rex semper
Augustus. Ad certitudinem presentium,
& memoriam futurorum. Ex quo Rei-
publice curam assumpsimus divina juben-
te clementia, sedatisque discordiis, que
per Alamannie partes inimico pacis
pullulaverant operante, in Italiam ac-
cedere festinavimus. In qua propter Ro-
manorum Regis absentiam univere Ci-
vitates & Comunitates regalia Romani
Imperii occupaverant, & intra se ci-
vilibus bellis afflicte partialitatum di-
scordiâ excrecente, partibus certis
ex ipsarum qualibet quasi dejectis, mo-
re tyrannico regebantur; multis, immo
infinite ipsarum Civibus exulantibus
ab eisdem, & bonis propriis per ad-
versarios occupatis, diffusi cogebantur
per Civitates exteras mendicare. Et
per Dei gratiam universâ Lombardiâ,

A & Civitatibus & Communitatibus ei-
sdem ad pacis reductis concordiam, &
extrinsecis exulibus cum intrinsecis
compacatis, & aliquibus ex dictis Ci-
vitatibus postea coërrantibus emendatis,
disponimus Tusciam proficisci, ubi guer-
rarum discrimina, partialitatum odia,
B scandala, univereque ex ipsis mala
provenientia in personis & bonis Tu-
scorum communiter intus & de foris
per singulas Communitates ejusdem adeo
excreverant, & continue augebantur,
ut vix mens amplecti, & manus scri-
bentis sufficeret ad narrandum. A cla-
mationibus etiam & a lacrymationibus
multorum ex ipsis Terris exulum no-
stra excitabatur intentio; mensque reg-
alis & animus cura vigili non cessa-
bat, ut univere presatam Tusciam,
C dictis exstirpatis erroribus & discordiis,
ad pacis federa restaurare possemus, &
univere de Italici juris, & Romani
Imperii fidelibus pacis & unitatis fe-
dere cogredientibus justitiae consilii
exhibitione Romanum fulgeret Imperium,
& regalis majestas ad sacrarum susce-
ptionem insularum Romam progredi quieto
animo cum Dei auxilio abjectis ho-
D stilitatis valeret conatibus. Verum non-
nullas dicte Tuscie Civitates, scilicet
Florentiam, Lucam, & Senas, omnium
ipsius patrie malorum & scandalorum
autrices, ipsarumque tyrannos Cives,
quorum iniquis & perceris gubernatur
consiliariis, ut suorum concivium exu-
lantium spoliis uti solitis non cessarent,
E humane nature hostis dolositate ac
superbia obstinenter offuscante, contra
nos & Romanum Imperium & fideles
nostros, cum nonnullis aliis dicte Tuscie
Communitatibus invicem temerarias se-
ditiones, confederationes, conspirationes
inivisse, & in publicam rebellionem pro-
rupisse comperimus, & sese gentium,
equitum, & peditum multitudine muni-
vise: passus etiam ipsarum territorii
impe-

impeditos, & munitos tenere: Nuntios nostros, & gentes, & Romani fideles Imperii per eosdem facere transitum non sinendo. Et quod inhumanius est, in se ipsos divinam & humanam Legem transgredi non contenti, tamquam proditionis filii, Lombardie nostram provinciam, jam ad pacis concordiam restitutam resubvertere, & ad ipsam proditionem adducere satagentes, hostis humani sequentes vestigia, qui primos homines dulce pomum contra ipsorum Conditoris prohibitionem comedere & * gustare seduxit.

Ghibertum de Corrigia Civem Parmensem, Vassallum & fidelem tunc Imperii, atque nostrum, quem non modicis munificentis & honoribus prefecimus, videlicet Castro Guastalle, quod sibi in Feudum de Camera Regali concessimus, & Vicarie Civitatis Regii, quam commissimus eidem, & Johannem Chiricum de Sancto Vitali, ejusdem Ghiberti generum & concivem, quorum magis consilio dicte Civitatis Parme & Regii, eorumque concives uti & regi potissime dicebantur, deceptivâ pecuniâ, ac Florenorum non modica quantitate corruerunt, ut dictas Civitates Parme & Regii, & ipsarum homines ad confederandum cum ipsis Tusciae Civitatibus rebellibus procurarent, ipsorum Tuscorum dolositatibus, & difforum Ghiberti, & Johannis, & Opizini de Anzolla Judicis operibus & tractatu, Communia & homines dictarum Civitatum Parme & Regii subverterunt, ac etiam induxerunt, ut se cum eis conspirarent & confederarent, ac etiam cum ipsis Civitatum Parme & Regii Communibus & hominibus, & cum dictis Ghiberto, & Johanne Communia, & homines dictarum Civitatum Florentie, Luce, & Senarum, dicte Communitates, & homines Parme & Regii, & dicti Socer & Gener cum

Tam. XI.

A dictis Civitatibus Florentie, Luce, & Senarum, & aliis nostri Romani Imperii emulis & infidelibus, ac etiam exbannitis nostris de Civitatibus Mediolani & Cremonæ, temerarie, dolose, & nequiter contra nos, & Romanum Imperium & fideles ejusdem, confederationem, conspirationem, ac seditionem publica & notoria relatione percipimus inivisse: & contra nos, & Romanum Imperium in rebellionem publicam convolasse, nostrum etiam expellendo Vicarium de regimine dicte Civitatis Parme, dicteque Civitatis Regii regimen, quod dictus nequam & infidelis Ghibertus nostro regebat nomine, contra nos eodem suo privato & proprio nomine abutendo. Occupavit insuper dictus Ghibertus violenter Castrum nostrum Burgi Sancti Donini, & occupatum detinet, & Vicarium nostrum de ipsis regimine intro expulit seu expelli fecit contra dicti nostri Vicarii voluntatem, & dictum Opizinum de Anzolla in Potestatem Rectorem dicti Castrum eligi fecit, & procuravit. Et ipsam Potestariam & regimen dictus Opizinus accepit, exercuit, & exercet. Dicitque Ghibertus, & Johannes gentes equitum & peditum in favorem Cavalcabum, & aliorum rebellium exbannitorum Imperii nostri destinando, & personaliter eundo ad invadendum & occupandum nostram Villam Casalis Majoris, & Pontem Daxulli districtus Cremonæ, que nostro nomine tenebantur, & cavalcandum, & predandum dictam Civitatem Cremonæ, tunc in nostra fidelitate manentem, & intrinsecos ejusdem tunc fideles nostros. Propter que in Lombardia predicta excitata sunt guerrarum discrimina, scandala plurima, & turbationes commote in Terris quampluribus dicte nostre provincie Lombardie. Committendo predictas Communitates omnes & singule, & singule persone

D

supe-

superius nominate predicta omnia & singula temporibus in inquisitione, quam inde fieri fecimus, denotatis, contra nos, & Romanum Imperium, & in derogationem juris & honoris nostri, atque Imperii: prout hec omnia & singula publica & notoria sunt, quamplurimum fide dignorum est regalibus auribus patefactum. Et licet hec omnia & alia per universas Lombardie & Tuscie partes fama notoria divulgaret, divinum sequentes exemplum, descendere volumus & videre. Et per discretos viros Palmerium de Aluicis de Florentia Legum Professorem, & Andream Calandrinum de Advocatis de Roma, Consiliarios & Aule nostre Judices, contra predictas Civitates de Tuscia & de Lombardia, earumque homines, & dictos Ghibertum, & Johannem, & Opizinum, inquirere fecimus de predictis facinoribus, felloniis, ac criminibus memoratis. Ipsaque Communia, Civitates, & homines, & quemlibet ipsorum citari & requiri fecimus per nostros Judices antedictos predictorum publicorum, proposita voce preconia, ut certo jam elapso termino coram nobis, & dictis nostris Judicibus dicte Communitates per eorum Syndicos, & dicte speciales persone personaliter comparere curarent, nostra saccluri mandata, & sese de premissis excusaturi, si possent. Quod nequaquam facere curaverunt. Postmodum & iterato eosdem citari fecimus, certis & legitimis eis terminis pro secundo, tertio, & peremptorio assignatis pro Judicibus prelibatis, ut coram nobis, & dictis nostris Judicibus compareant, nostris parituri mandatis, & se, si poterunt, defendere de predictis; alias a dictis terminis in antea pro confessis & legitime convictis de predictis haberentur, & singulis predictorum: & tamquam legitime convictos & confessos ex predictis damnaremus, &

A exbanniremus eosdem. Qui ex tantorum scelerum commissione contra eorum Regem & Dominum protinus desperati, nostram misericordem clementiam non attendentes, que petentibus quodcumque peccantibus misericordiam debitam non negavit, pro obedientia contumaciam elegerunt, reatus reatibus, & scelera sceleribus in deterius jugiter cumulando.

B Quis ergo Rex & Dominus superni Regis iram provocare non timet, si tam enormia & detestabilia inulta dimittat? Et si contra tales jura & leges inanimata armantur, quomodo animata lex arma vellet deponere contra eos, quos quia Dei timor non retraxit a malo, rigor saltem nostre debet corrigere discipline? Nec enim Rex justus esse censetur, qui bonos premiis non exhortatur, & malos penam debitam non affligit.

C Volentes igitur more justis Regis, ne Superioris iram contra nos adducere videamur, tales subditorum nostrorum excessus, ac scelera punire & corrigere, negligendo, arma justitie sumimus ad predictorum rebellium punitorem, ut eorum exemplo alii terreantur; ut nostrum de vultu Dei prodeat iudicium: Christi nomine invocato, pro tribunali sedentes, habentes predicta Communia, Civitates, & Homines, & speciales superius denotatos ex notoriis, & ex eorum contumacia pro confessis, & legitime convictis de predictis omnibus & singulis excessibus & delictis: de plenitudine Regie Majestatis contra eos, ut infra, sententias proferimus in his scriptis. Privamus quidem Communia & Homines dictarum Civitatum Luce, Senarum, Parme, & Regii, & quemlibet, & quemlibet ipsorum mero & mixto imperio, & jurisdictione, omni- que jure, & dominio Potestarie seu Reclorie, & regimine ipsarum Civitatum, que habent vel habuerunt, vel qui-

quibus utuntur, seu uti consueverunt pro ipsis Civitatibus, & eorum Districtibus. Ipsaque merum & mixtum imperium, omnem jurisdictionem, atque regimen ipsarum, nec non omnia ipsarum Civitatum Castra, Villas, Possessiones, & Bona intus & de foris, ubicumque sint, omnesque ipsarum in cujuslibet ipsarum Civitatum introitus, redditus, & proventus, nostris & Romani Imperii Erario & Camere advocamus, publicamus, & confiscamus. Privantes easdem, & quamlibet ipsarum Civitatum & Communitatum, & personarum, & privatas declarantes omnibus franchiciis, privilegiis, libertatibus, immunitatibus, & honoribus, Feudis, & omnibus juribus, a nobis, vel ab Imperatoribus, seu Regibus Romanorum, & predecessoribus nostris, concessis seu qualitercumque acquisitis eisdem: ipsaque revocantes cassamus, irritamus, & ex certa scientia annullamus. Pronuntiantes & declarantes, predicta Communia & personas predictas, & quemlibet & quamlibet eorum & earum, felloniam, prodicionem, & lese Majestatis crimen contra Regiam celsitudinem nostram, & Romanum Imperium ex predictis excessibus incurrisse. Et nihilominus ipsa Communia & homines, & quodlibet ipsorum Communium multamus, ac condemnamus Fisco Camere nostre & Romani Imperii, videlicet Commune & Homines Civitatis Luce in tribus millibus Libris auri puri: Commune & Homines Civitatis Senarum in tribus millibus Libris auri puri: Commune & Homines Civitatis Parme in duobus millibus Libris auri puri: Commune & Homines Civitatis Regii in Libris mille auri puri. Predictum vero Ghibertum declaramus felloniam & prodicionem & crimen lese Majestatis contra nos, & Romanum Imperium commisisse, & etiam fecisse con-

tra formam fidelitatis per eum preste nobis pro Feudo dicti Castri Guastalle, quod eidem concesseramus in Feudum. Privantes eum, & privatum declarantes Feudo Castri predicti: ipsumque Castrum, ejusque districtum, vassallos & habitatores cum omni jurisdictione & jure, & omnibus pertinentiis suis ad nostram Cameream revocantes. Nec non ipsum Ghibertum, Johannem Chirici, Opizinum de Anzolla, tamquam rebelles & proditores Imperii, & lese Majestatis crimine reos de toto Romano Imperio exbannimus, & eorum, & cujuslibet eorum bona omnia Camere nostre & Romani Imperii advocamus & publicamus. Privantes eos, & quemlibet eorum omni honore & dignitate, immunitate, privilegiis, franchiciis, & libertatibus a nobis, & a Romanis Regibus, vel Imperatoribus predecessoribus nostris, & quibuscumque aliis concessis, seu qualitercumque eis acquisitis. Et eos, & quemlibet eorum perpetua volumus laborare infamia. Et si quando aliquis predictorum singularium in forciam nostram, seu Romani Imperii pervenerit, furcis suspendatur, ita quod moriatur. Antianos quoque, Priores, Consules, & Consiliarios dictarum Terrarum, & cujuslibet earum, qui tempore dicte rebellionis erant, & successive fuerunt, & in futurum fuerint dicta rebellionis durante, de toto Romano Imperio exbannimus, & perpetua notamus infamia. Privantes eosdem, & quemlibet ipsorum omnibus privilegiis & honoribus, franchiciis & immunitatibus, a nobis, vel Romanis Imperatoribus, seu Regibus predecessoribus nostris, concessis, vel aliter eisdem acquisitis. Et inhabiles esse volumus judicandi, & assidendi Officio, & cujuslibet Magistratus honore. Potestates vero; Judices, Notarii a tempore dicte rebellionis, & ab inde citra, de predictis

eis obnoxii sunt, & qui deinceps in regimine ipsarum Terrarum presuerint, & absque nostra, vel successorum nostrorum licentia ad ipsarum regimen exercendum accesserint, privamus, & privatos esse volumus ab officio iudicandi & assidendi, & Notariatus, & cuilibet Magistratus, & perpetue volumus infamie subiacere. Ac etiam omni privilegio, franchiciis, immunitatibus, & honoribus, & iuribus, a nobis, vel predecessoribus nostris concessis, vel aliter eisdem quesitis privamus; ipsa privilegia, honores, franchicias, & immunitates, & iura ex certa scientia revocantes. Ipsoque exbannimus, & tamquam rebelles Romani Imperii a cunctis nostris, & dicti Imperii fidelibus volumus personaliter teneri, & impune offendi. Iudices quoque, Advocatos, & Notarios dictarum Civitatum, & earum districtuum Cives vel incolas, iudicandi & assidendi, & Tabellionatus officiis privamus, & perpetue volumus infamie subiacere.

Item quia dictarum Civitatum Communia in dicta rebellionis, & tam detestabilium scelerum obstinatione publica tanto tempore nullatenus perdurassent, cum ipsorum Civium & incolarum patientia vel assensu, & ut pene metu coacti, se & dicta eorum Communia a predictis nefandis erroribus retrahere, & ad debitam reverentiam nostram, & Romani Imperii reducantur, universos & singulos dictarum Civitatum, earumque districtuum Cives & incolas, tamquam nostros, & Romani Imperii rebelles, de toto Romano Imperio exbannimus. Mandantes, quod nulla Civitas, Castrum, vel Villa, seu Baro, vel alia singularis persona prestet deinceps ipsis Communibus, vel singularibus personis eorum, vel dictis Ghiberto, Jobanni, & Opizino, vel alicui ipsorum, auxilium vel favorem; nec dicta Com-

A munia vel aliquod ipsorum, vel ipsorum Cives, incolas, districtuales, vel dictos Ghibertum, Johannem, Opizinum, vel aliquem ipsorum receptet, post unius mensis spatium a recitatione huius nostre sententie decurrendum, sub pena quinquaginta Librarum auri pro qualibet Civitate, & viginti Librarum auri pro quolibet Castro vel Barone, & decem Librarum auri pro qualibet persona, & contrafacientibus, & quotiens contraxerit, & plus & minus ad nostrum arbitrium, attenta qualitate personarum, & modo delicti, nostre Camere persolendarum. Decernentes, quod quilibet possit & debeat Cives & incolas & districtuales Civitatum predictarum tamquam bannitos & rebelles Romani Imperii personaliter capere, & in nostram forciam consignare, & ipsorum bona capere & habere. Inhibentes, quod nullus dictorum Communium vel singularium personarum, vel alicujus ipsorum Communium debitores de ipsorum debitis eisdem satisfaciatur, vel refundere presumat. Ab omnibus autem predictis excipimus illos omnes, qui sunt de nostra familia, & illos, qui sunt exules a dictis Civitatibus ratione partium; eorumque familias & bona. Quos familiares nostros & exules, eorumque familias & bona a dictis sententia, penis, & bannis eximimus, & sub protectione nostra & Romani Imperii reservamus. Nec non & illos omnes qui iam ad nostra mandata venerunt & sunt, vel qui infra unum mensem proxime subsequentem ad nostra, & Romani Imperii mandata redierint. Volumus tamen de benignitate Regia, ut spem misericordie peccantibus non tollamus, sed ut eis prebeamus ad gratiam materiam redendi, quod dicta Communia, si venerint infra terminos infra scriptos, nostris super premissis parituri mandatis, videlicet Commune Lu-

te infra decem dies, Commune Senarum infra quindecim dies, Communia Parme & Regii infra viginti dies proxime subsequentes, a nexibus dicte Sententie sint soluta. Contra Commune vero Civitatis Florentie, eju que Cives, & districtuales & Officiales, alios processus & sententias, penas & banna de dictis criminibus & excessibus, quos & que per nos & Judices nostros fecimus & protulimus, qui & que in Archivo nostro, & Romani Imperii conservantur, confirmamus, corroboramus, ac etiam innovamus, reservata nobis potestate in predictis criminibus mutandi, corrigendi, addendi, & detrahendi, prout de nostre majestatis processerit voluntate. Et predicta omnia & singula ex certa scientia, & de plenitudine nostre Regie potestatis pronuntiamus, facimus, & promulgamus. Statuentes predictas sententias & processus super his habitis valere & tenere roboris perpetui firmitatem, non obstantibus, si juris ordo & solemnitas in predictis non fuerit observata, vel si aliquis alius defectus opponi possit a quolibet contra ea: & non obstantibus etiam Legibus aliquibus, quibus cavetur, absentes condemnari non posse, & quod ordo juridicus sit servandus. Quibus omnibus, & aliis contra facientibus, quo ad predicta, ex certa scientia, & ex potestate plenaria derogamus.

Data & pronuntiata fuit dicta sententia per dictum Serenissimum Regem pro tribunali sedentem, & lecta & publicata mandato & in presentia ipsius Domini Regis per Paulum quondam Ser Ranucii de Podiobonicii Notarium, & Officialem ipsius Domini Regis, & in presentia mei Leopardi Freneti de Pisis, Camere ipsius Domini Regis, in Civitate Pifarum, sub logia domus viridarii Gerardi & Bonacoxii Gambacurtarum, in Capella Sancti Egidii po-

liti. Quibus nobis Leopardo & Paulo * Notarius suis supradictis idem Dominus Rex mandavit de predictis fieri per nos publica Instrumenta. Et hec omnia ibidem acta fuerunt, convocata ibi & adunata multitudine copiosa Civium Pifarum, & diversarum Terrarum Italicarum, & aliunde, de Regie Majestatis mandato. Presentibus Magnificis & Nobilibus viris Domino Henrico de Flandria Marechalco ipsius Domini Regis, Roberto de Flandria, Guisfredo Comite de Levigava, Nicolao de Bonsignoribus de Senis, Thoma de Septemfontibus Camerario ipsius Domini Regis, Brancalione de Auria de Genua, Umbertino de Lando de Placentia, Pifarum Potestate, Simone Domini Johannis de Spoleto Capitaneo Pifarum Populi, & Mense de Vico Judice, Mattheo de Cantono, Vanne Torcino, Guigeto Grasso, Gbegno Leuli, Batrameo Gonis, Betto Benajuti, & Pardo Bolicella, Antianis Pifarum Populi, & Antonio de Surdis de Placentia, Bartholomeo de Spoleto, Judicibus, Johannezono de Domo Lanfrancorum de Pisis, Simone Philippi de Pistorio, Eufredo de Virgalensibus de Pistorio, Johanne de Cerchiis, & Johanne Jacotti de Florentia, & aliis pluribus fide dignis testibus ad hec: Dominice Nativitatis Anno Millesimo Trecentesimo Duodecimo, Indictione Decima, die Undecimo Mensis Aprilis, ac Regni ipsius Domini Regis Anno Quarto.

Ego Franciscus filius Ser Ubaldi Freneti Notarii de Sancto Petro Vallis Here, Civis Pifarum, Imperiali auctoritate Notarius, authenticum hujus Sententie dicti Serenissimi Principis Domini Henrici, Dei gratia Romanorum Regis semper Augusti, scriptum & rogatum per Leopardum Freneti de Pisis, Notarium Camere dicti Domini Regis, non vitiatum, non corruptum,

non abrafum, nec in aliqua sui parte abolitum vel cancellatum, vidi & legi una cum infraſcriptis Notariis de verbo ad verbum, coram Nobili & preclaro Milite Domino Lovio Domini Antonii de Montechio Marchie Piſis Potestate, atque Domino Petro Puccii de Trevigio Legum Doctore, Judice & aſſiſtente ſupraſcripto Domino Potestate in Curia Cancellarie Piſarum Communis, & una cum infraſcriptis Notariis & teſtibus auſcultavi. Et ipſe idem Dominus Piſarum Potestas, & dictus Dominus Petrus una mecum predictam Sententiam cum dicto authentico auſcultaverunt & viderunt, non abolito vel vitiatum in aliqua parte ſui, ut ſupra dictum eſt. Ideoque de verbo ad verbum nihil addito vel diminuto, decreto & auctoritate predicti Domini Piſarum Potestatis & mandato, pro tribunali ſedentis, in his interpoſitis, fideliter ut dictum eſt ſupra, exemplavi. Et quia dictus Dominus Piſarum Potestas una mecum dictam Sententiam cum dicto authentico in omnibus concordare invenit, & dictum authenticum eſſe ſine aliquo vitio, ejus mandato, decreto & auctoritate ipſam Sententiam publicavi & authenticavi, & ad futuram rei memoriam ſignum & nomen meum appoſui aſſuetum. Que auſcultatio, lectura, viſio, & exemplatio, & authenticatio, decreti & auctoritatis interpoſitio, facte fuerunt in preſentia ſupraſcripti Domini Piſarum Potestatis, & ejus decreto & auctoritate, pro tribunali ſedentis. Et in preſentia ſupraſcripti Domini Petri, & infraſcriptorum Notariorum & teſtium, videlicet Lippacini filii Cochatonis de Maſſa Marchie Anconitane Capitanei Populi Piſani, & Lovi Domini Roberti de Montechio dictae provincie, ſocii ſupraſcripti Domini Potestatis, Jacomini de Sanctis, & Finetti de Bernachais, amborum de Cre-

A mona, nec non Franciſci Colli de Piſis de Capella Sancti Andree, & Henrici Ser Tavelli de Ceulli Piſani, & Civis de Capella Sancti Martini, & Urſi de Pallaria Piſarum Comitatus Notarii, ſubſcriptorum teſtium ibi ſpecialiter ad hec vocatorum & rogatorum, ad petitionem Johannis de Naſellis Notarii de Cremona, preſentis & petentis a predicto Domino Piſarum Potestate, & a me Franciſco Notario ſupraſcripto omnia ſupraſcripta fieri debere in Civitate Piſarum in Palatio Potestatis Piſarum Communis, poſito in Capella Sancti Ambroſii, preſentibus ſupraſcriptis teſtibus & Notariis ſub Anno Dominice Incarnationis Milieſimo Trecenteſimo Quadrageſimo Septimo, Indictione Quintadecima, die Calendarum Martii, ſecundum curſum & conſuetudinem Notariorum Civitatis Piſarum.

C Ego Franciſcus filius Colli de Capella Sancti Andree Litere, Imperiali auctoritate Notarius, ſupraſcriptam ſententiam una cum ſupraſcripto Franciſco Notario, & infraſcriptis Notariis ad ſupraſcriptum authenticum coram dicto Domino Piſarum Potestate, & dicto Domino Petro, & cum eis diligenter & fideliter auſcultavi. Et quia utrumque concordare inveni, de ipſius licentia & mandato, & ejus decreto & auctoritate in his interpoſitis, ſupraſcriptis loco & die, & preſentibus ſupraſcriptis teſtibus, in ipſius ſententie plenam fidem & teſtimonium me ſubſcripſi, & ſignum & nomen meum appoſui conſuetum.

E Ego Urſus de Pallaria quondam Ser Nardi, Notarius de Capella Sancte Euphrasie Piſarum Civitatis, Imperiali auctoritate Notarius, ſupraſcriptam ſententiam una cum &c. ut ſupra.

Ego Henricus filius Tavelli Notarius de Ceulli, Piſarum Civis, Imperiali auctoritate Notarius, ſupraſcriptam

ptam sententiam cum superscriptis Notariis &c. ut supra.

Ego Thomafinus de Zimpis, Civis Cremonae, publicus Imperiali auctoritate Notarius, ac Notarius & Scriba ad Officium Zeppi Porte Ariberti Cremonensis, superscripta Acta, Scripturas &c. fideliter extraxi & exemplavi, & in hanc formam publici Instrumenti redigi & scripsi, nil addito vel diminuto in eis, quod sensum mutet, vel variet intellectum; & ad eternam rei memoriam & plenam fidem, de predictis ubilibet faciendam, me cum meis signo & nomine subscripsi, sub superscriptis Millesimo, Indictione, Mense & Die.

Haec ab Henrico VII. acta fuere; quamquam probo Principi, quum in

A Italiam descendit, id unum statutum fuisset, tot animorum motus in Italia componere, nulloque partium studio pacem cunctis afferre: cujus rei fidem facit non una eorum temporum Historia. Quid verò potissimum Mediolanensi in Urbe ille praestiterit, hoc est, quomodo dissidentes animos Turrianae, idest Guelphae partis, & Vicecomitum, hoc est, Gibellinae Factionis, ad concordiam redegerit, quoniam luce adhuc carent Acta illa, ego evulgare decrevi, ex MSto Codice Novariensi depromta, grata, ut puto, futura Mediolanensibus meis.

B

Pax ab Henrico VII. Romanorum Rege stabilita inter Gibellinos & Guelphos Mediolanenses, Anno 1310.

IN nomine Regis pacifici. Amen. Anno Nativitatis ejusdem Millesimo Trecentesimo Undecimo, Indictione IX. die XXVII. mensis Decembris, Pontificatus Domini Clementis Papae Quinti Anno VI. ac Regni Serenissimi Principis Domini Enrici, Dei gratia Romanorum Regis semper Augusti Anno III. Per hoc praesens Instrumentum cunctis appareat presentibus & futuris, quod praefatus Dominus Rex remediis invigilans subditorum, & Regali providentia cupiens fideles suos Cives Mediolani, diutius invicem dissidentes, & in duas partes divisos, quarum una erat illorum de la Turre, & altera Vicecomitum, ad concordiam revocare, super eorum dissidiis & inimicitiis, praesentibus Majoribus eorundem, quorum nomina inferius describuntur, tam ex Regia auctoritate, quam ex potestate in eum per ipsas Partes collata, pronuntiavit & statuit,

C prout inferius continetur. In primis quod inter omnes Cives praedictos & Partes praedictas, & eorum sequaces, & sibi adhaerentes sit, & vigeat de cetero vera & perpetua Pax & unitas, amputatis & depositis hinc inde quibuslibet dissidiis, rancoribus, & odiorum fomitibus, ac cessantibus verbis & actibus partialibus quibuscumque. D Item quod iidem Cives invicem sibi condonent & remittant omnes injurias & offensas hactenus alterutri in personis vel rebus illatas, & quamlibet emendam & restitutionem eis hujusmodi injuriarum & offensarum occasione debitam. A quibus nihilominus idem Dominus Rex auctoritate & potestate praedictis, ex nunc omnes & singulos ipsorum absolvit & liberat perpetuo. E quod illi ex memoratis Civibus, qui exulabant a Civitate praedicta, occasione praedictae discordiae, ex nunc revertantur ad bona & jura propria, saque.

eaque recipiant, & habeant, & eis gaudeant plene & libere sicut prius, sine contradictione cuiusque. Ad quae nihilominus idem Dominus Rex ex nunc restituit & vult & decernit pro restitutionis haberi, ita etiam quod nemini ipsorum in bonis & juribus suis praedictis quaevis obstat praescriptio a tempore, quo Civitatem exiverunt praedictam. Item relaxavit omnia banna, quibus suppositi forent hactenus a dicto tempore citra Cives, qui exulabant a Civitate praedicta. Sive pro contumacia, sive pro offensa, magna vel parva, vel alia quacumque de causa omnesque Collectas sive Taleas quoquo modo impositas remisit eisdem, absolvens eos a praedictis omnibus, & a poenis & multis, quas huiusmodi occasionibus incurrissent, & quibuslibet condemnationibus, sententiis, & poenis propter hoc latis vel statutis in eos. Item quod omnes Cives praedicti hanc Pacem, & superscripta omnia & singula observent & faciant cum effectu sub debito praestito a parvibus juramento, & sub indignatione ipsius Domini Regis, ac mille Librarum auri puri poenam, quoties contraxerint, in singulis Capitulis contentam, & exigendam a secus facientibus, complicibus, & fautoribus eorundem. Item quod illi ex dictis Civibus, qui nunc sint in ipsius Domini Regis praesentia constituti, pro se & suis omnibus Pacem huiusmodi, Pacis intervenientibus osculis, & praedicta omnia ex nunc acceptent & approbent ac emolgent, & a suis sequacibus & fautoribus curent & faciant pro viribus observari. Haec autem, ut praemittitur, dictus Dominus Rex super discordiis praedictorum ad praesens pronuntiavit & statuit, retentam videlicet, & reservatam sibi omnimoda potestate, ea omnia & singula interpretandi, declarandi, supplendi, & corrigendi, ac

A super aliis pronuntiandi, & statuendi, ubi, quando, & quoties videbitur expedire. Nomina vero praedictorum in praesentia Regiae Majestatis existentium sunt haec. Et primo de Parte illorum de Turre, Domini Casto Archiepiscopus Mediolani, Paganus Episcopus Paduensis, Guido de Turre, filius quondam Domini Francisci de Turre, Simoninus de Turre, Zonfredus de Turre, Johanninus de Turre, Imberardus de Turre, Cajontius de Turre, Johannes & Raymurus de Turre fratres, Amphosius & Jacobinus de Turre fratres, Philippus de Turre, Passerinus de Turre, Monzinius de Modœtia Jurisperitus, Oliverius de Turre, Leo de Turre, Vincentius de Turre, Philippus de Turre, Raymundus de Turre, Concinius de Turre, Vincentius de Turre, Philippus Niger, Jacobus Baruffius, Sambuelus de Turre, Villanus de Turre, Minatius & Bonifacius de Ozino fratres, Grisis Imperialis, Singebaldus, & Zanaterius, Ubertus & Crofinus de Cuticis, Senagius Spauzotta, Johannes de Vedano, Merlus Tegeracha de Paravixino, Jacobus de Concoretio, Philippus de Mera, Dominus Jacobus Judex, Obizo & Thomastus de Bernadigio, Paganus de Cernusculo, Ingeramus de Barni, Carlottus de Barni, Beltraminus de Barni, Obertinus de Aliate, & Jacobus Mirabilia. Item de Parte Vicecomitum Dominus Matthaeus Vicecomes pro se & Dominis Galeatio, Johanne, & Stephano filiis suis absentibus, Luchinus & Marcus filii sui praesentes, Ubertus Vicecomes pro se, & Vercellino, & Ottolino filiis suis absentibus, Johanninus filius ejus praesens, Ludovicus Vicecomes filius Domini Petri pro se, & Gasparino fratre suo absente. Qui omnes & singuli supradicti unanimiter & concorditer nominibus, quibus supra, auditam & in-

Intellectâ supradictâ Domini Regis sententiâ, ipsam, & omnia ejus Capitula sponte & grater acceptaverunt, approbaverunt, & emologaverunt: promittentes sibi ad invicem, ac dicto Domino Regi per pacta expressâ, & sub obligatione omnium bonorum suorum, & in poenâ, & sub poenâ praedictâ, universa & singula attendere, facere, & complere. Et ad sancta Dei Evangelia corporaliter tacta juraverunt, condonantes sibi & remittentes invicem omnes injurias, restitutiones, & emendas praedictas, & sese in signum pacis invicem osculantes.

Acta sunt haec in Civitate Mediolani in Aula Domus Communis, praesentibus Dominis Balduino Archiepiscopo Treverensi, Tebaldo Episcopo Leodiensi, Pampiniano Episcopo Parmensi, Aymone Episcopo Gebennensi, Valerano fratre dicti Domini Regis, Amadeo Comite Sabaudiae, Guidone & Henrico de Flandria fratribus, Theodoro Marchione Montisferati, Ugone & Guidone Delfini fratri-

A bus, Manfredo Marchione Salutarum, Henrico de Spanensi Praeposito Tertianensi, Andrea de Garrettis, Bernardo Layali, & pluribus testibus fide dignis, ad praemissa vocatis & rogatis.

B Ego Bernardus de Mercato de Janua, sacrosanctae Romanae Ecclesiae, & sacri Imperii auctoritatibus publicus Notarius, suprascriptis, una cum Johanne de Disch Notario infra scripto praesens fui, & hanc chartam manu propria scripsi, signoque meo consueto signavi, & tradidi, feliciter rogatus.

C Et ego Johannes de Disch, dictus de Cruce, Clericus Leodiensis diocesis, publicus Imperiali auctoritate Notarius, una cum suprascriptis testibus, & Bernardo Notario suprascripto, praemissis omnibus & singulis praesens interfui, & hanc chartam scriptam manu dicti Bernardi signavi, & subscripsi rogatus.

Quandoquidem verò obscura quaedam in ejusmodi Pacem incurrerant, novo edicto Henricus eadem explicavit.

Additamenta ad Pacem ab Henrico VII. Rege Romanorum facta inter Gibellinos & Guelphos Mediolanenses, Anno 1311.

I N nomine Domini. Amen. Anno Nativitatis ejusdem Millesimo Trecentesimo Undecimo, Indictione IX. die Secundo Mensis Januarii, Pontificatus Domini Clementis Papae Quinti Anno VI. ac Regni Serenissimi Principis Domini Enrici Dei gratiâ Romanorum Regis Anno III. Idem Dominus Rex, convocatis propter hoc & constitutis coram Regia majestate personis inferius nominatis, de plenitudine potestatis suae determinando & declarando quemdam articulum Pacis, quam nuper composuit inter eos & quosdam

vicinos eorum, statuit, praecipit, de-

D crevit, & ordinavit, quod nullus eorum, vel sibi adhaerentium, bona vel jura occupet alterius: immo detenta & occupata per eum, sine contradictione qualibet dimittat illi personae, cujus sunt. Quod si de dictis bonis aut jurebus controversia, aut resistentia aliqua fuerit, recurrat petitor ad Vicarium Civitatis, qui vocato adversario audiat & desinat causam eorum super possessorio vel petitorio, prout actor voluerit eligere, sine strepitu & figura judicii, & puniat actorem succumbentem in restitutione expensarum litis faciendae &c.

E Reum verò injuste resistentem seu contradi-

E

tradi-

traditcentem puniat poenâ centum Librarum Imperialium pro qualibet die, qua detinuerit rem petitam a die factae coram eo super ipsa re petitionis. Nomina verò praedictorum haec sunt: Dominus Paganus de Turre, Ibarralis de Turre: Jofrinus de Turre nomine suo, & Domini Guidonis de Turre: Phoebus de Turre; Tigeracha de Paravifino; Thomas de Bernadigio; Monzinus de Modœtia Jurisperitus; Minatius de Oxio; Griffus Sanarum; Ubertinus Dalga; Philippus Mora; Palârinus de Turre; Ardecinus Marcellinus: Johannes de Vedano; Nestor Reyna; Isorradus de Varna; Johannes Morigia de Modœtia; Ubertus Codega; Merlus de Magis; Paganus de Raude, omnes Cives Mediolani.

Actum est hoc in Civitate Mediolani in Palatio veteri, quod inhabitat ipse Dominus Rex: praesentibus Dominis Theobaldo Episcopo Leodiensi, Pampiniano Episcopo Parmensi, Amadeo Comite Sabaudiae, Guidone & Henrico de Flandria fratribus, Sallano de Pellacano, & pluribus aliis testibus fide dignis, ad praemissa vocatis & rogatis.

Subsequenter verò Anno, Indictione, & loco, quibus supra, die III. Mensis Januarii, coram eisdem testibus praefatus Dominus Rex, convocatis propter hoc specialiter & constitutis in praesentia Majestatis suae personis inferius nominatis, de plenitudine potestatis suae determinando iterum & declarando articulum supradictum Pacis praedictae, ipsam declarationem, ut superius scriptum est, fecit eis legi & publicari. Et iterum ipsis praesentibus statuit, praecepit, decrevit, & ordinavit, prout superius continetur. Nomina verò ipsorum sunt haec; Oliverius Marcellinus: Imberlandus de Mandello: Ottolinus de Sorefina: Ricardus Vicecomes: Lampu-

A gnanus de Pusterla: Mazinus de Mandello: Manzius Marcellinus: Puginus de Buzichio: Cabrinus de Lampugnano: Bazianus de Bevebò: Oldranus de Bizozero: Johannulus de Modœtia: Anania de Beutio: Marlianus de Marliano: Villanus Beccarius, Francinus Vicecomes, omnes Cives Mediolani.

B Et ego Bernardus de Mercato de Janua, sacro antea Romanae Ecclesiae, ac sacri Imperii auctoritatibus publicus Notarius, his omnibus una cum Leopardo infrascripto praesens fui, & hanc chartam scripsi, signoque meo conueto signavi, & tradidi feliciter, rogatus.

C Ego Leopardus filius quondam Freneti Notarii de Sancto Petro de Pisis, Imperiale auctoritate, Index ordinarius atque Notarius, praedictis omnibus & singulis in dicto ultimo Instrumento contentis, una cum Magistro Bernardo Notario praesens fui, & ipsi Instrumento, manu dicti Notarii scripto, me subscripsi, ipsumque meo signo consueto signavi fideliter, rogatus.

D Ad haec diversa pro diversis Urbibus fuit Gibellinorum Guelforumque civilis discordia. Nonnullis sat erat, adversam partem e Civitate extrudere, eorumque fortunas addicere Fisco, sanguini & animabus, quantum poterant, suorum Civium temperantes. Quam moderationem offendisse mihi visus sum praecipue in Genuensi Populo: & quamvis non semper servata haec fuerit, laude tamen sua minime fraudandus est Populus ille. E Annales Caffari ejusque Continuatorum percurrere: ipsis quoque additis Annales Stellae. Incredibili contentione animi ac virium utraque Factio, quibus eximia illa Civitas diutissime scissa fuit, in id identidem nitebatur, ut alterum sibi adversantem deiceret. Conseriebantur saepe manus; sed raro e mente excidebat, iram

iram & pugnam esse adversus suos, hoc est ejuldem Civitatis filios, sibi-que non raro vinculo affinitatis conjunctos. Stellam loquentem audiamus ad Annum MCCCXCIV. pag. 1143. Tomi XVII. *Rer. Italicarum: Si reprobandi sunt Januenses, quia tam de facili surgunt ad arma; eorum tamen est exprobratio mitiganda, quum his temporibus raro armorum strepitu scelus eveniat in ipsa Urbe. Absunt enim praedae, homicidia, & adulteria, aliaque nefaria. Sed si qua in ipsius Civitatis loco interfectio accidit, sive praeda, hae raro, & contra valde paucos eveniunt. Sed alios acrior rabies armabat. Aemulis e lare paterno eliminatis, saeviebant in eorum Palatia, Turres, ac aedes, eas nimirum funditus evertententes: quae dementissima ira aliquot Civitatum faciem omnino deformavit. Id praesertim Florentiae, Bononiae, Cremonae, ut ceteras Urbes omittam, accidit. Celeberrimum vero in Historia est Gibellinorum Florentinorum consilium. Nempe extorres ii e patria, quum in proelio ad Montem Apertum Anno MCCLX. Guelphos Florentiae dominantes insigni clade attrivissent, ipsamque Urbem, elapsis inde partis adversae reliquiis, recepissent: statuerant universam Urbem, Patriam videlicet suam, moenibus exuere, ac ferme delere, ne aemulis profligatis ultra spes esset refugii. Vix abfuit, quin furiosam deliberationem effectus consequeretur, verum tantà constantiâ animi ac vocis obstitit Farinata de Ubertis vir sapiens, ut suorum Civium furorem florens illa Civitas felicissime evaserit. Equidem temperare non possum, quin haec Majorum nostrorum insaniam aperto ore prodam atque execrer. Vix ullam ex Civitatibus tunc Liberis mihi osten-*

A das, quae, dum furentes ejulmodi Factiones vigeant, aut inter Plebem & Nobiles discordia fervebat, non consueverit, ut nuper ajebam, dejicere & solo aequare domos ac Palatia adversorum Civium succumbentium, aut in seditiosos quosque & homicidas pari rigore animadverteret. Immo poena haec in municipalibus eorum temporum Legibus saepe constituta recurrit. Uni Mutinenses instar omnium haec mihi sunt. Ut est in Statutis MStis hujus Urbis, Anno MCCLXXV. decretum fuit: *ut si quis per se, vel per alium, Civem, vel Comitatum Mutinae, studiose interfecerit, in Banno perpetuo ponatur &c. Et omnia sua bona immobilia devastentur; mobilia, & jura omnia, & rationes ipsius perveniant ad heredem defuncti; etiam immobilia, postquam devastata fuerint, integre pro medietate debeant pervenire ad ejus heredes &c.* Quod canes in lapidem contra se projectum irascantur, ridere solemus. At quod homines ratione utentes, & patriae suae, ut decet, ac opus est, amatores, quando in Cives inimicos, aut fontes rabiem exercere non poterant, aut iis etiam prostratis ac caesis, in eorum aedes tam facile saevierint, nemo nisi caeco furori id tribuat. Non adversariis tantum, sive facinorosis, eo consilio officiebant, sed & sibi, ac ipsi Patriae suae, quam tot commodis ac ornamentis spoliabant, & aedes aliis profuturas profus evertebant. Quare non immerito Gualvaneus de la Flamma Anno MCCCXL. laudabiles consuetudines a Principibus Vicecomitibus in Urbem Mediolanensem inventas describens Tomo XII. *Rer. Italicar. pag. 1041. in haec verba loquebatur: Sexta Lex est, quod domus exbannitorum, seu proditorum non destruuntur,*

struantur, immo pro communi utilitate serventur: quod balteus non fiebat, immo quasi pro nihilo ad terram projiciebantur: quod miro modo Civitatem deturpabat, & manifestam infamiam inducebat. Detestabatur & Matthaeus Villanius Lib. 9. Cap. 55. brutalem hunc morem, quem in concionibus suis laudarat Frater Jacobus Buffolarius, Ticinensis Populi tunc paene Rector, nobis certe hac de caussa minime laudandus, immo ne suo quidem tempore meliorum vituperatione immunis. *Ma quello, inquit Villanius de eodem B. folario, che più pareo suo (*) nome d' errore nel cospetto di tutti, erano le rovine de' nobili edificij di que' di Beccheria, e d' altri notabili Cittadini, che li seguivano: mostrando, che l' abbattere il nido agli uomini rei, era meritorio; quasi come se peccassono le case: che è stolta cosa, tuttochè per mala osservanza tutto giorno s' insegna queste cose.*

A Denique fuere, qui non lecus, immo acrius, quàm contra externos hostes, exarserunt, atque egerunt adversus Cives suos contrariae Factionis. Pessimam hanc laudem non inter ultimos occuparunt Mutinenses mei, quibus usque ad internecionem persequi adversarios suos mos fuit, quum heic Gibellina Secta, quam partem *Grafulorum* appellabant, & Guelpha sub nomine * *Aigonum* cognita, acerbissimis odiis inter se decertarent. Et vetustae quidem ejusmodi Factiones in Urbe nostra fuere, scilicet vel antequam infanda nomina Guelphorum & Gbellinorum ex Erebo emerfissent, in montibus nostris nata, & suà contagione in Civitatem ipsam illapsa. Mentio sane earum occurrit in Actis, quae manu exarata adservat Regestum antiquissimum MStum Civitatis nostrae, & nunc evulganda censui.

B

C

**Juramentum praestitum a Rectoribus Procerum & Valvasorum
Mutinae de recto regimine tenendo sub Rectoribus
Communis Mutinae, Anno 1185.**

IN nomine Domini nostri Ihesu Christi. Millesimo Centesimo Oduagesimo Quinto, XI. Kalendas Junii, die Jovis. Breve recordationis, qualiter Barufaldus, & Lotharius, & Tibertus de Falsabrina, Bernardus de Campilio, Johannes Balugole, & Campiliolus, Rectores Procerum, & Valvasorum Mutinae, juraverunt regere omnes alios bona fide ad eorum conscientiam, & te-

D nere pacem inter eos, & bene operare ad Curiam & ad Civitatem, & non male eis, qui sub eis juraverunt, vel deinceps jurabunt. Et si discordia est vel erit inter eos, facere fieri pacem, nec guerram facere, nec vindictam sine parabola Rectorum, & dicere eis illud, quod melius visum fuerit, & finire infra quadraginta dies, si per partes non steterit, sine fraude. Et si qua pars sub

(*) In editione Hist. Matthaei Villanii, quam Venetiis Dominicus & Joannes Baptista Guerra fratres typis consignaverunt instantibus haeredibus Bernardi Junctae de Florentia anno 1567. haec eadem lectio occurrit, non quidem in Cap. 55. lib. IX. verum 34. Et ad verba, *che più pareo suo nome d' errore ec.* marginalis haec nota fuit adposita: *Manca alcun verbo; uti & inferius, ubi legitur, che è stolta cosa, non stolta cosa ec.* adnotatur in margine: *Scorretto.* Utra vera sit lectio videant Eruditi, & quibus MSta consulendi, quae nobis deest, copia datur.

73
sub eis esse noluerit, & obedire, omnes tenentur adjuvare eum vel eos, qui obedire voluerint; & pacem tenere. scilicet Corboli, & Gualandelli, & Agiones, & illi de Campilio, & Vassores Balagulae. Et unusquisque de predictis juravit, quod faceret jurare unumquemque de eorum progeniis, stare & obedire mandatum & mandata Rectorum, & consilium dare, & Credientias tenere inter se de eis, que erunt dicte per Rectoribus, vel per Nuncium, sive literas; & pacem tenere contra omnes homines, preter contra Imperatorem, & Commune Mutine; & in eis adjuvare bona fide. Et si electi fuerint, accipere Consulatum, accipere debent; & ipsi Rectores debent esse sub Rectoribus Civitatis Mutine, vel sub Potestate, qui erit per tempora; & apud Curiam Imperatoris, & suis Nun-

A
ciis ex parte Civitatis bene operare & agere & consulere debent, quicquid eis, & nobis utile erit, bona fide, & sine fraude; & hoc totum observare debent usque ad decem annos; & semper in Kalendis Junii debent mutare Consulem vel Consules, sive Potestatem; & jungere debet Communi concordia Rectorum, scilicet Civitatis & predictorum, salva fidelitate Imperatoris, id quod eis melius visum fuerit.

B
Actum in Ecclesia de Castro Vignele feliciter.

C
Isti sunt, qui juraverunt de predictis Rectoribus, Jacobus, Enricus, Ildeprandinus, Albertocius, Salamon, Birvinus, Azolinus, Giroldus, Guido de Paule, Guido de la Montania, Ugolinus de Campilio, Ubertinus Bazalorius, Bonifacius, Gerardinus.

Laudum promulgatum a Consulibus Mutinae inter Fregnanenses & Aginonos, Anno 1188.

I
 N Christi nomine. Millesimo Centesimo Octogesimo Octavo, Indictione Sexta, XIX. Kalendas Januarii, die Mercurii. Nos Consules Mutine, Radaldus Freditionum, Albertus Pildeguerre, Jacobus de Gorzano, Carnelvarius, Rolandus de Pregonariis, in quos, Fregnanenses, scilicet Domini Gualandelli, quorum quidam erant ex una parte, & quidam ex altera, & Aginoni, quorum quidam similiter erant ex una parte, & quidam ex altera, & Casulanenses, atque Punianenses, & Gummulenses, se compromiserunt cum pignoribus & ossidibus, & sacramentis prestitis pro Communi Mutine, videlicet de omnibus guerris & maleficiis & dampnis, & de omnibus controversiis, quarum occasione guerre inter eos erant: convocato Consilio totius Civita-

D
 tis ad campanam sonatam, concorditer tale Laudum inter eos constitutos in presentia nostra & predicti Consilii tulimus: Ubaldum scilicet Gualandellum, tunc temporis Potestatem Fregnanensium, & sue partis Gualandellorum, & Bartholomeum, Henricum, Picam, Parixium, Grimaldum, & filios ejus Jacobum & Ugolinum, Thomaxium, Radaldum, Turisianum, Bonifacium Rivelli, Paganellum, & Rialem, atque Ugolinum de Campilio, & fratres pro se, & pro aliis de sua parte, & Tebertum Passabrine, Loterium, Adegerium de Bagno, Bernardinum Buceferri, & Girardum, & Tebertum fratres, Beruinum, & filium Bonifacium, Albertocium, Lanfrancum, Cimigellum, & Rainerium Gualandellum, Petricinum de Gomula, & Rainerium, omnes

ex alia pro se, & sua parte, videlicet ut sententiam, sive laudum Domini Episcopi latam inter Tebertum & suam partem, & Casulanos & Pulianos, & suam partem ex alia, observent perpetuo & firmam teneant. Et pro morte Nicolai Tebertus, & Aginones emendent filiis Nicolai tres Libras Imperiales, & quadraginta Soldos Barusaldo. Et ut in singulis Rochis & Castris, illi, quorum Communia sunt, seceurent eas ad invicem sibi per sacramentum & confines earum. Et ut consortes Domini Becasabe suam partem Benedelli & Curtis pro arbitrio tenere quiete, & pro suo velle alienare non impediunt, quousque per legitimas probationes ostendant, quod ipse debeat eis alienare, quando vult alienare. Et ut in Mesolata nullum edificium faciant, sed ita dimittant, sicut nunc est, usquequo Rectoribus Mutine, qui per tempora erunt, placuerit cum communi Consilio ad campanam sonatam aliter precipere & ordinare. Et hoc retinemus in fortia Communis, nec aliter diffinimus. De omnibus vero maleficiis & dampnis & offensis ab utraque parte commissis precipimus, ut finem factum vicissim firmiter teneant, salvis preceptis, que fecimus de rebus invicem restituendis. Predictam vero securitatem Rocharum & Castrorum, & restitutiones rerum ablatarum, sicut precepimus, hinc usque ad proximum annum novum fieri precepimus. Et sic omnia predicta per sacramentum, & sub pignoribus & ossidibus nobis datis, utrique parti pro se, & pro aliis precepimus.

Actum in Consilio ad campanam sonatam, Mutine feliciter.

Hi interfuerunt de Consilio: Dominus Guiscardus Parmensis Advocatus Mutine, Johannes Canis Advocatus Mutine, Gerardus Judex de Bajoaria, Rolandus Bajamontis, Albertus de Prege-

nariis, Albertus Piligrini, Albertus Ubaldi, Guilielmus Acti, Lanfrancus Munarii, & Conradinus Bossceti, Lambertinus Grepri, Adegerius Donusdei, Girardus Graciani, Bulgariuus, Ubertinatus, Rainucinus Bucebadate, Prodomus, Ubertinus Arcarie, Raynaldus Ysembaradi, Albertus de Panzano, Modenensis Ferrariorum, Guizardus Rocii Canelli, Gaudulfus de Saltino, Armaniinus Pegolotti, Squartia, Bravus, Rainerius, Albertus de Marano, Sinebaldus de Montevelio, Rolandus Richelmi, Wizardus Coloniensis, Johannes de Runcho, Bernardus Notarius, Petrus Pacifice, Guido Necius, Petricinus de Montevelio, & Gerardettus, & alii multi.

Ego Petrus sacri Palatii Notarius jussu predictorum Consulium hoc scriptum, ut supra legitur, scripsi.

Attamen in hoc etiam non dicam discordiae, sed crudelitatis studio Bononiensis Populus Mutinensem post se reliquit. Ibi Hieremiensium factio sub Guelphorum signis militans, Lambertaciis Gibellini nominis infesta, Anno MCCLXXIV. (Ricobaldo teste synchrono in suo Pomario, Tomo IX. Rerum Italicarum) in aemulos furibunda insurrexit, eosque post diras caedes ac incendia salutem fugâ querere coëgit. Non satis fuit victoribus, exsilio victos multasse; ne eos quidem, quod se in amicas Urbes recepissent. pace atque hospitio frui siverunt, sed precibus ac minis inde exturbandos curarunt. Ita Genuae (ut hoc obiter dicam) Mascherati Gibellinam factionem, Rampini Guelpham profitebantur. Arretini vero Guelphi la Parte Verde appellati sunt, Gibellini i Secchi. Post haec Bononiae invaluerunt geminae Factiones, Scacchesia, videlicet, & Maltra-

traversa. Pisis quoque *Pergolini*, & *Raspanti* internecinis odiis inter se certarunt. Sed ejusmodi postremae, aliaeque similes Civitatum Factiones Familiae potius alicujus amore, quam Guelphi aut Gibellini nominis studio furebant. In Actis Populi Ferrariensis sub Obizone Principe Estensi Anno MCCLXXIV statutum fuit, ut quicumque bannitus fuerit a Communi Bononiae, sive sit pro parte *Lambertacia*, sive *Gibellina*, abeat, aut extrudatur e Civitate & districtu Ferrariae. Quod verò Imolenses, Faventini, & Forolivienses profugis hospitium praebuissent, neque eos dimittebant, iis indictum est bellum a Bononiensibus, qui post Imolam receptam, Faventiam quoque obsidione tentarunt. Sequenti Anno, inito proelio inter ipsos & Lambertacios, ingenti clade fracti Hieremienfes, Carrociū in potestate hostium dereliquerunt. Turn restauratis viribus, iterum cum iis & Foroliviensibus manum conferuere: in quo certamine Guelphorum Bononiensium plura millia desiderata fuere; atque ita eorum res afflictae, ut quae Civitas antea toti ferme Romandiolae dominari videbatur, e pristino splendore atque potentia aperte nimis decidere coeperit. Quod exempli causa de Bononiensibus memoratum est, compluribus aliis Urbibus pari infelicitate accidit, quae ex hujusmodi odiorum diffidorumque immanitate, aut multum dignitatis, ac opum sibi detractum viderunt, aut libertatis jacturam fecere. Infelicia sane tempora, quibus nulla intestina quies plebisque Civibus erat, & bella fere semper aut erant, aut imminebant, non cum hostibus tantum externis,

A sed & cum suis; & exilium subire modò una pars, modò altera cogebatur, & nemo sinebatur domi consistere tuto.

B Sed jam inquires: nulla-ne erat via ac ratio compescendi tanti furoris? Episcopos, aliosque Religiosos viros num zelus, num vox eà tempestate deficiebat: quo subsidio nunquam amplius quàm in tanta perturbatione Civium opus fuit? Uti que non defuit in sacris viris concordiae studium, & cura omnis restituendae pacis; neque ulla praetermissa fuere officia atque experimenta, quae Religio, Caritas, & sacra Eloquentia ministrare consueverunt. Interdum quoque solemnibus pactis ac ceremoniis ad osculum pacis diffidentium ira deducebatur. Anno MCCXXXIII. ut habent Annales veteres Mutinenses, Tomo XI. *Rer. Italicarum, factae fuerunt paces Mutinensium, mediante Fratre Gerardo Ordinis Minorum, & omnes quacumque de causa a Communi Mutinae banniti, reversi sunt, praeter quinque.* Sed brevi inita concordia scissa fuit. Saepe etiam quum instabat proelium aliquod inter Cives, erumpabant Episcopi & Clerus cum Crucibus, sacrisque Reliquiis, furoremque insanientis Populi reprimabant. Quae grandia egerit Frater Johannes Vicentinus Ordinis Praedicatorum eodem Saeculo XIII. pro deducendis ad pacem Populis Marchiae Tarvisinae, Bononiensibus, & aliis. Rolandinus, Miscella Bononiensis, & complura alia Chronica edisserunt. Atque heic editum volo Instrumentum ipsum Laudi, quod tunc idem religiosus vir pronuntiavit, adservatum apud nobiles viros Monticellos Cremenfes.

C

D

E

Laudum pacis stabilitae a Fratre Johanne Vicentino Ord. Praedic.
inter Cives Veronenses Gibellinos & Guelphos,

Anno Ch. 1233.

„ **I**N nomine Domini nostri Jesu
„ Christi, a Nativitate ejusdem
„ Millefimo Ducentesimo Trigesimo
„ Tertio, Indictione Sexta; Domi-
„ no *Federico* Imperatore regnante,
„ die Lunae IV. Kalendas Septem-
„ bris. In campanea Veronae versùs
„ Mantuam, juxta fluvium Atesis,
„ longe a Civitate Veronae per tria
„ milliaria: ubi namque aderant Ci-
„ vitates Veronae, Mantuae, Bri-
„ xiae, Paduae, & Vincentiae cum
„ Carociis, & Tarvisani, Veneti,
„ Bononienses, Ferarienses, & de
„ diversis partibus in maxima quan-
„ titate gentium cum Insignis, &
„ Vexillis. Praesentibus Dominis *Ja-*
„ *cobo Veronensi*, Fratre *Gualla Bri-*
„ *xienti*, *Guidotto Mantuano*, *Henrico*
„ *Bononiensi*, *Guilhelmo Mutinensi*, *Ni-*
„ *colao Regiensi*, *Tifio Tarvisino*, *Man-*
„ *fredo Vicentino*, & *Nicolao Padua-*
„ *no*, *Episcopis*: *Tancredo Bononiensi*
„ *Archidiacono*, Fratre *Bartholomaeo*
„ *Priore Fratrum Praedicatorum de*
„ *Verona*, Fratre *Jacobo de Bono-*
„ *nia*, Fratre *Guidone de Parma*,
„ Fratre *Sufinello de Padua* ejusdem
„ *Ordinis*: Dominis *Uberto Viceco-*
„ *mite Bononiensi*, *Petro Aluferii*
„ *Tarvisino*, *Arditione Advocato Pa-*
„ *duano*, *Henrico Becaldi de Rivo-*
„ *lis Vicentino*, *Jacobo de Terzago*
„ *Brixienti*, & *Johanne Bochaz Fe-*
„ *rariensi*, *Potestatibus*: *Domino Jor-*
„ *dano Sancti Benedicti de Padua*,
„ & *Girardo de Ganauis de Padua*.
„ Cum quaestio & discordia vertere-
„ tur de multis, & Guerra fuisset
„ haecenus a multis retro tempori-

A „ bus inter *Dominum Rizardum Co-*
„ *mitem de Sancto Bonifacio* & par-
„ tem ejus ex una parte, & Qua-
„ tuor viginti & Monticulos ex par-
„ te altera. Et cum utraque pars
„ compromississet in me Fratrem Joan-
„ nem Vicentinum de Ordine Fra-
„ trum Praedicatorum, tamquam in
„ Arbitrum, arbitratorem, & ami-
„ cabilem compositorem; & meis
„ mandatis stare jurassent, compro-
„ misso, seu promissione vallata sub
„ poena mille Marcharum auri pro
„ parte, & pro quolibet Principe,
„ & sub poena mille Marcharum ar-
„ genti pro quolibet Milite, sicut
„ apparet Instrumento facto per *Gi-*
„ *rardum de Tramonte* Notarium
„ *Paduanum*.

C „ Ego Frater Joannes Vicentinus
„ de Ordine Fratrum Praedicatorum,
„ primo divina gratia invocata ex
„ parte Redemptoris Domini nostri
„ Jesu Christi, & auctoritate beato-
„ rum Apostolorum Petri & Pauli,
„ & *Domini Gregorii Papae*, excom-
„ munico, maledico, anathematizo,
„ & trado Diabolo Sathanae omnes
„ contradictores, & violatores Pa-
„ cis, quam super praedictis, & in-
„ ter praedictos promulgavero, &
„ pronuntiavero; & sequenter pro-
„ nuntio & promulgo, arbitror &
„ sentio, sicut Arbitrator, arbitrator,
„ & amicabilem compositor, plena-
„ riam remissionem de omnibus dam-
„ nis datis, injuriis, & contumeliis
„ tam in personis, quam in rebus,
„ & juribus, ut ita loquar, ab una
„ parte in aliam, & e converso ab

„ una

„ una persona vel pluribus in unam
 „ personam alterius partis, vel plu-
 „ res, vel in unum jus alterius par-
 „ tis, vel plura. Et de his omni-
 „ bus, & consimilibus pronuntio,
 „ arbitror, & statuo firmam Pacem
 „ inter..... esse, & in perpe-
 „ tuum inviolabiliter observari, ut
 „ & ipsi per suos ita faciant obser-
 „ vari, & conservari, nec aliquo
 „ modo, vel ingenio, seu fraude fa-
 „ ciant, vel procurent, aut suo pos-
 „ se permittant, ut alia Pars offen-
 „ datur, vel aliquis alterius partis,
 „ vel favore ipsius Partis in rebus,
 „ sive personis, vel alio quovis mo-
 „ do, occasione praedictae guerrae.
 „ Item volo, & mando, ut Comes
 „ cum sua Parte tam de Civitate,
 „ quàm de Villis, ad sua Loca re-
 „ vertatur libere ac secure, de qui-
 „ bus propter guerram exiverunt, si-
 „ ve de Civitate, sive de districtu.
 „ Item praecipio sub poena sacra-
 „ menti, quod illi, qui steterunt in
 „ Civitate, & in Villis, nullam in-
 „ juriam inferant illis, qui rever-
 „ tentur, sed tamquam fratres bene-
 „ benigne ac pacifice recipiant, at-
 „ que tractent. Item praecipio per
 „ asperionem Sanguinis Domini mei
 „ Jesu Christi, sub attestatione divi-
 „ ni Judicii, & sub ejus maledictio-
 „ ne, atque mea, utramque Partem,
 „ & singulos de ipsa, & in remis-
 „ sionem omnium peccatorum injun-
 „ go, ut omnem injuriam sibi ad-
 „ invicem factam verbo vel facto,
 „ de puro corde remittant, omne o-
 „ dium & omnem rancorem de suis
 „ cordibus expellentes. Quae quidem
 „ Partes in continenti sibi invicem
 „ remiserunt omnia supradicta, ut
 „ dictum est, stipulatione praemissa.
 „ Item decerno, volo, & districte
 „ praecipiendo mando, ut quicum-

Tom. XI.

„ que de parte alterutra in Civitate,
 „ vel extra occasione hujus guerrae
 „ possessionem suam, vel quasi di-
 „ misit. Item si rem quamcumque
 „ mobilem vel feroventem ad ipsum
 „ absque difficultate & contradictio-
 „ ne alicujus revertantur; & ipsam
 „ rem habeant cum effectu: ita ta-
 „ men quod nulli ex hoc in petito-
 „ rio vel possessorio praejudicium ge-
 „ neretur, non obstante occupatione,
 „ adjudicatione, sive designatione per
 „ quamcumque personam privatam,
 „ seu publicam, sive per Commune
 „ tempore guerrae, factam, seu sal-
 „ vis omnibus actionibus, & juribus
 „ utrique parti nunc competentibus
 „ in omnibus possessionibus aliis ven-
 „ dicandis, sive procernendis, quas
 „ aliquo tempore perdidit. De
 „ damnis verò ab utraque parte fa-
 „ ctis & datis post treguam meam,
 „ sub debito juramenti districte prae-
 „ cipiendo, ut restituatur hinc inde;
 „ tamen ab alterutra partium nulla
 „ propter hoc sumatur vindicta, sed
 „ pro restitutione obtinenda recurra-
 „ tur ad illos, quos super hoc du-
 „ xero deputandos. De damnis tem-
 „ pore guerrarum datis, nihil desi-
 „ nio ad praesens, sed meae potesta-
 „ ti, & arbitrio reservo. Item dico
 „ & praecipio de debitis pecuniariis
 „ ex causa mutui vel quasi mutui
 „ factis, non fiat jus, vel reddatur,
 „ nisi pro ut ego meo consilio dispo-
 „ suero plus vel minus, secundum
 „ meam voluntatem. Item volo &
 „ jubeo quod omnes condemnationes
 „ non exactae vel solutae, & banna
 „ usque ad tempus treguae meae,
 „ quocumque tempore, ante etiam
 „ a centum annis facta, irrita peni-
 „ tus sint & cassa, & ipsa refringo
 „ & casto: & praecipio, quod om-
 „ nes banniti de Libro bannitorum

F

„ extra-

„ extrahantur, qui positi sunt ante
 „ tempus treguae praedictae. De dam-
 „ nis autem datis Episcopatu Veronensi,
 „ & aliis Ecclesiis ab utraque
 „ parte, meo arbitrio reservo. Item
 „ laudo & praecipio, quod omnes
 „ Dajae, Collectae, atque Taleae
 „ haecenus impositae, quae exactae
 „ non sunt, cassae sint, & amplius
 „ non exigantur sine mea licentia
 „ speciali, vel ejus cui dilaxavero.
 „ Item Colligationes & conjuratio-
 „ nes huic Paci contrarias, ab utra-
 „ que parte factas & faciendas casto
 „ penitus, & damno, pronuntians
 „ illos, qui se talibus sacramentis as-
 „ strinxerunt aliquatenus, non tene-
 „ ri. Et pronuntio, ut ad invicem
 „ se absolvant.

„ Et haec omnia laudo, pronun-
 „ tio, atque praecipio, in perpetuum
 „ in singulis Capitulis observari sub
 „ poena & in poena mille Marcharum
 „ auri, & sub maledictione Do-
 „ mini mei Jesu Christi atque mea,
 „ facta contra violatores Pacis, &
 „ contraditores mandatorum meo-
 „ rum. Ut autem Pax ista, Deo au-
 „ ctore promotae, ipso adjuvante re-
 „ maneat inconcussa, pro ipsa ful-
 „ cienda poenas duxi contra viola-
 „ tores, & perturbatores ipsi merito
 „ apponendas. Ex parte igitur Dei
 „ Patris & Filii & Spiritus Sancti,
 „ auctoritate quoque Apostolorum Pe-
 „ tri & Pauli, maledico, excommu-
 „ nico, & anathematizo illam Par-
 „ tem, vel illos, seu illum de alte-
 „ rutra partium, qui hanc Pacem
 „ non susceperint, & mandata mea,
 „ & pro ea factis non paruerint, vel
 „ non servaverint, vel dictam Pa-
 „ cem violaverint, aut turbaverint,
 „ seu quovis modo contravenerint,
 „ partem aliquam, vel aliquem de
 „ ipsa in rebus, vel personis per do-

A „ lum, vel violentiam graviter of-
 „ fendendo. Cui sententiae volo sub-
 „ jacere omnes, qui violatoribus, &
 „ turbatoribus hujus Pacis dederint
 „ in hoc auxilium, consilium, vel
 „ favorem. In qua sententia volo e-
 „ tiam comprehendi circumvicinarum
 „ Potestates & Consilia Civitatum
 „ vel in unam alterius par-
 „ tis, vel plures..... sed sit res in
 „ eo statu, quo erat ante per octo
 „ dies, quod occasione praedicta eam
 „ taliter dimisisset.

B „ Ego Bonifacius Regalis Aulae
 „ Notarius, quondam Aspectari fi-
 „ lius, Mutinensis Civis, & nunc
 „ Notarius dicti Fratris, praedictis
 „ omnibus interfui, una cum Girar-
 „ do de Tramonte Paduano, & Ja-
 „ cobino Gratioli de Bononia Nota-
 „ riis, & jussu praedicti Fratris, e-
 „ jusdem tenoris cum eidem plura
 „ Instrumenta scripsi, & superius cor-
 „ rexi & emendavi, vel in unam ac-
 „ etiam & alibi, sed sic res est.

C „ Ego Boniprandus de Spitiariis
 „ Notarius Domini Regis Federici
 „ authenticum hujus exempli vidi &
 „ legi, & ut in eo continebatur, i-
 „ ta in hoc legitur exemplo, nihil
 „ per me juncto nec diminuto prae-
 „ ter literas vel sillabas, seu signa,
 „ pro quo sensum vel sententiam mu-
 „ tet in aliquo &c. rogatus scripsi.

D „ Porro dies me deficeret, si quoslibet
 „ Religiosorum virorum conatus
 „ pro reintegranda tunc pace & amore
 „ inter Cives enumerandos susciperem.
 „ Verum quod una dies, singulari om-
 „ nium plausu & gaudio sarciebat, al-
 „ tera subsequens dilacerabat: adeo e-
 „ xulcerati erant animi, & ad tumul-
 „ tum ultionemque proni, & quietis
 „ ac pacis impatientes. Vide in Tomo
 „ IX. Rer. Italicar. quae Jacobus de
 „ Varagine Archiepiscopus Genuensis

Anno MGCXCV. egerit, ut immani discordiae finem faceret inter Cives suos, & quam brevi pax parta labore summo evanuerit in leves auras. Attamen dolens repetam: nulla fortasse Civitas civilis belli ac odii pertinaciâ cum Mutinensi certare potuit. Anno MCCLXXXIV. seditiones, ac mutuae caedes miseram faciem, & extremum paene discrimen divisae Urbi attulerant. Nihil omisere tunc focii Parmenses industriae, officiorum, & precum, ut turbinem pejora minitantem sedarent. Sed primo ne auditi quidem fuere illorum Legati. Suis addidere illi Bononiensium Legatos, ac tandem adhibitis tot arietibus fractus est Muntinensium furor; atque Episcopo & Clero cum Reliquiis Sanctorum intercedente, in Palatio Reipublicae ad concordiam res adducta est, & pax constituta. Sed non ita multo post ignis sopitus quidem, non autem extinctus, in gravius incendium erupit, usque adeo ut Mutinensis Populus nunc mitissimus, ac in omnia humanitatis, comitatis & pacis consilia proclivis, Majores suos mirari possit, qui asperitate ac pervaciâ ceteris ferme Italiae Populis infelicissime olim anteibant. Atque ii propterea, neque fortasse immerito, in se pertraxerunt duram illam notam, qua eos asperxit Anonymus Auctor Historiae Parmensis, & quidem synchronus Scriptor, in eodem Tomo IX. Rer. Italicarum, quum ad Annum MCCCVII. ait: *In Civitate Mutinae, quae semper fuit in his partibus Lombardiae exordium motionum, & novitatum origo, ex antiquis odiis partium, scilicet Guelfae & Gibellinae, multae novitates fuerunt. Nam Mutinenses non valentes simul quiescere, se noviter dividerunt &c.*

A Jam supra monui, ex hisce ferilibus discordiis debilitatas Urbes non paucas, aut vicinis potentioribus in praedam tandem cessisse, aut coactas fuisse sibi adsciscere, sive pati novos Dominos, veteri Libertate amisâ. Ulro Ferrariensis Civitas Seculo Christi Tertiodecimo Estensium Marchionum placido regimini sese commisit. Ulro quoque Mutinenses Anno MCCLXXXVIII. omnia sua subdidere Obizoni Marchioni Estensi, Ferrariae ac Rhodigii domino, ejusque successoribus; quo exemplo permoti Regienses Anno MCCXC. & ipsi in ejus ditionem sponte concesserunt. Nimirum nullum aliud praesentius ac efficacius remedium est adinventum a quibusdam Populis, quo tollerentur tot pessima abominandae illius divisionis consecraria, quam Principem sibi deligere, cujus prudentiâ ac potentiâ singuli in pace ac officio continerentur. Libertatem enim cum Servitute commutare tunc optimum est, quum Libertas in extremam perniciem rem publicam trahit. Non juvat inquirere, an iisdem gradibus, ac voluntariâ Populorum deditione, aut electione, tot alii per ea tempora, & post etiam, ad principatum in sua patria, aut in finitimis Urbibus ascenderint. Illud tantummodo innuendum, vix ullam numerari posse e liberis olim Italiae Civitatibus, quae non aliquando in potestatem alicujus sive Domini, sive Tyranni, aut sponte, aut invita migravit; idque praecipue tribuendum esse insanis earum Factionum motibus, & calamitatibus inde subsequutis. Quamquam ne sic quidem quiescere multi didicerunt. Neque Libertatem, neque Servitutem pati noverant animi adeo ab affectibus turgidi ac incitati. Proinde ubi sese

offerebat occasio, tumultuari denuo mos fuit, & excussis prioribus Dominis, aut alii ad clavum rei publicae admovebantur, aut Libertas perniciosior interdum recipiebatur. Fuerunt etiam Urbes & Populi, in quibus tam alte ejusmodi teterrima odia radicem fixerant, ut vel sub ipsis Principibus altera Factio in alteram saeviret, earumque furor cohiberi nulli ratione posset. Jam vulgavi Diarium rerum Bergomatum, Auctore Castello, Tomo XVI. Rer. Italicarum. Suberat ea Civitas a multis annis Vicecomitum Mediolani dominantium imperio. Attamen vide quot calamitates, quot caedes vel circiter Annum MCCCC. eam ob causam inter Bergomates acciderint, ita ut lacerata & collapsa fere tota illa Civitas fuerit, quum sub Philippo Maria Mediolani Duce ditioni Venetorum Anno MCCCCXXVIII. adjuncta est.

Ceterum justae Historiae locus foret, si quis Guelphorum & Gibellinorum detestanda facinora, frequentissimas caedes, dominatum mutationes, fluxum & refluxum, variam denique fortunam latius enarrandam

A susciperet. Mihi paucis agere in isto argumento constitutum est. Sed minime reticebo, exitiales haec Sectas non in furialia tantum certamina fuisse raptas, sed & in deliria perquam ridenda declinasse. Aliis enim vexillis aliis vestibus, ut veteres Historici tradunt, alio tegumento capitis utebatur una Factio, aliis altera. Guelphum & Gibellinam a certo vestium colore dignovisses, a capillis demissis, aut in nodam collectis, aut aliam in speciem educatis, a salutationis quoque formula, immo vel ab ipsa incidendi panis, aut mappulae componendae ratione. Et haec quidem diffidentiam Populorum rabies potioem Seculi XIII. partem & per totum Seculum XIV. Italiam fere universam afflixit. Neque ab ea immune fuit Seculi XV. exordium. Sunt mihi Litterae eo tempore scriptae a Florentinis ad Pandulfum Malatestam Brixiae dominantem, quas tenebris ereptas volo, desumas ex Codice MSto Chronici Mediolanensis: ut inde intelligas, quam bene animati forent in Gibellinos Guelphi illius temporis.

Epistola Populi Florentini ad Pandulfum Malatestam,
Brixiae Dominum, Anno 1406.

Magnifice Domine, amice carissime. Postquam per Dei gratiam inclyta Pars Guelphorum, quae jam annis plusquam nonaginta saevissima pessumdata tyrannide jacuit sub umbra mortis, velut vitae reddita resurrexit, velit vestra nobilitas & magnanimitas Lombardorum ipsam sicut matrem optimam exaltare; fovere vos invicem; & statum, quem multa cum gloria quaesivistis, omni cum diligen-

tia conservare. Nos hinc curabimus favore divi Numinis, nedum Gibellinae Factionis extinguere, & Pisanam Urbem sub ditione vestra in honorem & gloriam Guelfi nominis conservare. Cavete prodiciones Gibellinorum. Nolite credere blanditiis eorum. Sint vobis suspecta Gibellinorum colloquia, quae nunquam esse possunt nisi fraudibus plena & insidiis. Ubi tractatur de confirmatio-

ne & utilitate Guelphorum, facite quod extra portu factu non contingat vos dicere: Non putavi. Nos autem offerimus posse nostrum; & nunquam deficiet, quod fieri poterit in exaltationem hujus sanctissimae Societatis.

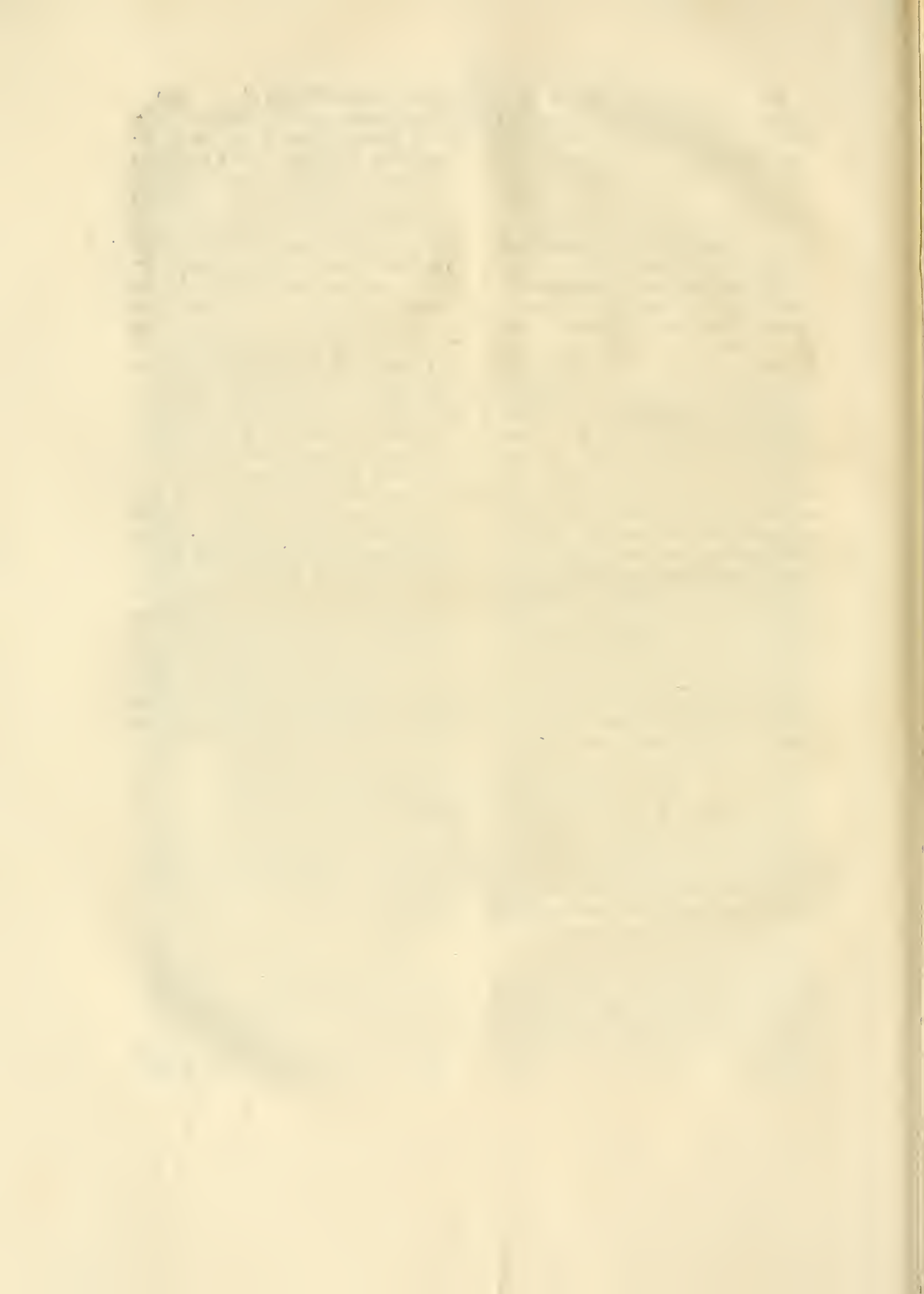
Data Florentiae XII. Januarii MCCCXVI.

Priores Artium, & Vexillifer Justitiae Populi & Communis Florentiae.

Magnifico Domino, Domino Pandulpho de Malatej's Brixiae &c. amico carissimo.

Verum post illos annos funestissima haec pestilentia decrescere coepit, sive quod constabiliti Principatus multi ac potentes in Italia, Populos meliora sapere cogere, sive quod homines ipsi ad affectuum & Factionum hujusmodi insaniam respicientes, suae tandem mentis esse inciperent. Factionibus profecto, & ingenti bellorum tumultu ne illud quidem Saeculum caruit; attamen sub aperto nomine Guelphorum & Gibellinorum vix quidquam actum est. Nempe in Castella quaedam, & in privatas tantum Familias odiosa haec nomina sensim receperere sese, tum denique ita exolevere, ut ex memoria hominum oblitterata, in Historiis duntaxat a multo tempore vivant. Attamen Jacobus Philippus Bergomensis Lib. XV. Chronic. ad Annum MCCXXXIV. Guelphorum & Gibellinorum originem, & incredibilia inde profecta mala describens, haec addit: *Et utinam saltem nostris tempo-*

Aribus extincta fuissent. Haec ille circiter Annum MDIII. & cur ei fidem non adhibeam, nihil occurrit. Contra erunt, qui illam aegre adjungere velint Ghirardaccio scribenti in Historiae Bononiensis Libro quinto ad Annum MCCXXVII. de hisce Factionibus: *Peste veramente orribile, e fuoco inestinguibile, che in danno e rovina di tante misere Città, e di tante nobili Famiglie, ancora non è intieramente estinta.* Anno MDXCVI. haec literis mandabat Ghirardaccius, quo tempore mirum videatur, Bononiae istarum Sectarum superfuisse vestigia, quando tot ante annos ipsa earum nomina prorsus per Italiam defecisse videntur. Fulvius vero Azzarius in Histor. Eccles. Regiensi MSta, quam adservat Estensis Bibliotheca, scribit & ipse, ejusmodi Factiones ne Anno quidem MDX. e Regio Lepidi exterminatas fuisse. Quod superest, Seculis nostris certe sua non desunt incommoda, & cum publicae tum privatae calamitates: hisce enim tribulis aeternum abundabit miserum hominum genus. Sed quum levissima haec sint prae illis malis, quae olim invexit pestilens *Guelphorum & Gibellinorum* contagio, aetati nostrae gratulandum, quod quamquam bella, eaque perniciosissima, non desint, interna saltem Civium pax & concordia in Civitatibus Italicis habitet, atque amor (utinam non interdum quoque nimius) antiquis odiis successerit.

DE
REGIMINE
AC DIVISIONE
NOBILIIUM & PLEBIS
IN CIVITATIBUS LIBERIS
ITALIAE.
DISSERTATIO
QUINQUAGESIMASECUNDA.

DISSERTATIO

QUINQUAGESIMASECUNDA,

N quot aerumnas Italiam conjecerit Guelfae & Gibelinae factionum deploranda origo & pertinacissimus cursus, in praecedenti Dissertatione innui potius quàm descripsi. Sed non haec una pestis Italicas Civitates afflixit. Altera etiam accessit, quanquam non adeo late dominans, multorum tamen & ipsa malorum ferax: nempe scissura in nonnullis Civitatibus orta inter Cives Nobiles, & Plebem. Guelphos & Gibelinos vix mihi temperare possum, quin dementiae arguam, quod postpositâ concordia & quiete tam publicâ, quàm privatâ, inani affectu ac studio seducti, tot turbas ac bella, in propriam, aut propriae patriae perniciem, excitarint & foverint: scilicet pro vanis nominibus invicem contentantes, nihilque interdum animadvertentes, an iustâ ac utili de causâ sanguinem & vitas profunderent. Quae verò discordiarum semina Patricios a Plebejis divisere, aut a dominandi libidine, aut a suae libertatis tuendae ardore, originem duxere. Quum enim Populi Civitatum Italicarum ad Reipublicae statum assurrexissent, alicubi contigit, ut Nobilium ordo Plebem immoderatus, quàm par es-

Tom. XI.

set, contemneret & conculcaret, sibi que omnia ferme officia, immo & integrum regimen vendicaret. Contra Plebs, seu Populus infra Nobiles situs, uti Artifices, & vile Vulgus, cujus potissimum numero ac robore bella gerebantur, aegre ferens, se tributis quidem & bellicis expeditionibus saepe affligi, ac nullos deinde honores sibi communes esse, aut a Patriciis superbe se despici: in seditionem acta, saepe nihil intentatum reliquit, ut sibi clavum Reipublicae assereret, suosque contemtores deiceret, atque deprimeret. Et sane, uti norunt Eruditi, si non eadem prorsus, certe similes olim causae, vigente Romanorum Republicâ, discordiam concitavere non semel inter Optimates & Plebem; ita ut Patricii imperium saltem partiri, & Tribunos Plebis amplissimâ facultate adlectos tolerare, atque interdum succumbere coacti fuerint: quae omnia narrat Romanorum Historia. Nullus dubito, quin haec ipsa potentissimae ac omnium celebratissimae Reipublicae exempla, vel ipsis ignorantiae Saeculis, in oculos alicujus incurrerint uti obvia in veterum Libris, iisque usum quempiam fuisse ad excitandas adversus coetum Nobilium Populi vires. Nomine autem *Populi* liceat mihi quoscumque non Nobiles, & interdum ipsam significare *Plebem*,

©

Plebem, quum tamen apud nonnullos olim distincta haec nomina viderim. Sed etiamsi exempla scissurae praecedentis Saeculis rudibus defuissent, attamen alii stimuli, sive iusti, sive iniusti, non defuere interdum Vulgo instabili, ut in arma prorueret, atque e potentum manu lora imperii eripienda curaret. Quo tempore Civitates Italicae complures, amotis aut dejectis Comitibus Secularibus, aut Episcoporum regentium loco Comitibus potentia imminuta, Libertatem ac regimen suscipere politicum (quod Saeculo Christi Undecimo factum) quaenam portio auctoritatis cum Plebe communicata fuerit, nondum aperte agnoscere potui. Multum sane juris tunc Episcopis aut relictum, aut datum, multumque etiam Nobilibus. In celebris Monasterii Mantuani Padolironensis Tabulario pergamena adservatur, Anno MCKXXVI. Quinto Nonas Julii scripta, complectens exitum controversiae agitatae inter Henricum ejusdem Coenobii Abbatem, & Mantuanae Civitatis Rempublicam causa quorundam praediorum. Finem fecerunt Cives Abbati, hoc est, Consules quinque Civitatis, & Arimanni. Consulium nomina alibi commemoravi. Singuli Arimanni illic recensentur, idest Ingelladus filius Muciani, Otto & Wibertus & Anselmus filii Ingellandi: Albertus Azonis filius: Johannes-Bonus, filius Blanci de Levata: Albertus filius Gilberti de Gudino, & reliqui. At-

A qui Arimanni, uti jam ostendi in Dissertatione XIII. Liberorum hominum quorumvis, interdum vero unum Nobilium Ordinem constituisse videntur, quorum dignitatem ac nomen praecipue in Urbe Mantuana effulsisse, monumenta a me producta sat prodant. Quare ne hinc quidem elucet, an regimen Civitatis illius Nobiles uni, Plebe exclusa, tenuerint. Illud tamen certum puto, plerumque, si non semper, in Italicarum Rerumpublicarum institutione suum Plebi quoque in regimine locum fuisse. Testem offero, idoneum profecto, Ottonem videlicet Frisingensem, Lib. 2. Cap. 13. de Gest. Friderici. Scribit ille, quo tempore Consules in Civitatibus liberis ad clavum Reipublicae adhibebantur, ex Popularem factione aliquot etiam fuisse adlectos. Quumque, ait, tres inter eos (nempe Italos) ordines, idest Capitaneorum, Vassallorum, & Plebis esse noscantur, ad reprimendam superbiam, non de uno, sed de singulis praedicti Consules eliguntur; neve ad dominandi libidinem prorumpant, singulis paene annis variantur. Immo & id extra Italiam factum video: quam in rem proferre juvat Chartam, cujus exemplum debeo humanissimo viro P. D. Bernardo Cretonio Monacho & Priori Benedictino. Descripta autem fuit ex antiqua membrana existente in Archivo Monasterii Benedictinorum Ragusii.

Restitutio facultatum facta a Republica Ragusina Petro Abbati Monasterii Sanctae Mariae de Lacroma, Anno Christi 1044.

✠ [In nomine Sanctae & unicae Trinitatis. Undecimo Kalendas Martii, Luna II. Indictione XII.

Con. IIII. Temporibus piissimi Augusti Constantino scilicet Monomacho una cum Domina Theodora piissima Augusta:

gusta: apud nos verò degente Vitalis Episcopus Prior quoque Petrus, cognominatus Slaba. Ego denique Petrus praefatus Prior cum omnes pariter Nobiles atque ignobiles mei tam senes, juvenes, adolescentuli, quam etiam pueri, securitatem quidem firmam, atque inclitam facimus huic Monachus Presbyter Dominicus, tam ei, quam & omnes parentos ejus, quo ad huc sit & erat usque in finem seculi. Ex eo igitur qualiter Antecessores nostri tulerunt ei per vim hereditatem Sancti Cosmae & Damiani cum domibus, quae sunt circa eam, quae quondam emerant parentes ejus ex quodam vir, nomine Balsamus, in centum & decem Solidis; & miserunt eum per pecuniam Graecorum in publico, ut fieret Praetorium, plus miseri observantes eorum mandata, quam Domini praecepta, qui dicit: Domus mea domus orationis vocabitur. Vos autem fecistis illam speluncam latronum. Et iterum: vacate & videte, quoniam ego sum Deus. Et illud: in Ecclesia Dei aut orate seu psallite, verba otiosa nolite dicere. Unde notandum est nobis, fratres carissimi, ut si verba otiosa Dominus in Ecclesia sua prohibet dicere, quod leve est: quanto magis nos prohibet in domo sua lupanar facere, quod nimis gravum est? Et si ego tantillus homo nihil volo in domo mea cernere fordidum, sed omnia pulchra ac nitida: quanto magis Deus, qui est Rex Regum, & Dominus Dominantium, vult habere omnia pulcherrima & nitidissima in domo sua? Quapropter timore perterriti, optantesque nos ex antiqui hostis laqueo eripere, rogavimus praedictus Monachus unanimiter, ut in loco fabricae constituto alterum Praetorium..... & praefatam hereditatem fiat secundum Domini praeceptum amodo & usque in sem-

A piternum liberam, ut decet domum Dei; Et hoc factum est, sicuti praefati sumus, ex consensu omni Populo, & Domini Petri venerabilis Abbatis, quanteis morabatur temporibus in Insula, quae vocatur Lacrummo, sub cujus regula debebat etiam & ipse Monachus. Unde non audeat ei an nullus injuribet homo contradicere, nec successor scilicet noster, nec Nobilis noster. Quod si quis noster sive successor, vel Nobilis noster temerare praesumpserit, solvereque attemptaverit firmissimo pactu nostro, habeat ille mancip..... id videatur, iram Dei Omnipotentis Patris, Filii, & Spiritus Sancti incurrat, & Sanctorum omnium, & a maledictiones vinculo tercentorum & octo Patrum insolubiliter denodetur, & in novissimo maranatha cum Diabolo, & ejus tetros ministros, ac Juda Schariothaea in gebuae baratrum muneretur, & statuta privilegii redintegrare duplicia pretio judiciali sententia perdetur atque convinciatur.

C Actum est hoc palam testibus corroboratum tempore suprascripto mense Februarii. Et nosmetipsi scilicet privilegia qui disposuimus facere, elegimus tantos ac tales testes.

D Primitus omnium ego praenominatus Prior testis sum, & hoc est ✠ signum meum.

Signum ✠ manu Stephani Presbyteri, filii.....

E Signum ✠ manu Domini Lampridii Presbyteri frater Joannis.

Signum ✠ manu Lampridii Presbyteri filius Joannis Presbyteri.

Signum ✠ manu Ursacii Diaconi.

Signum ✠ manu Triphonii Diaconi.

Signum ✠ manu Petrarca Diaconi.

Signum ✠ manu Nicerphori Diaconi.

Signum ✠ manu Dabri Diaconi.

Signum ✠ manu Petri Diaconi frater Georgii.

Signum ✠ manu Andreae Diaconi.

Signum ✠ manu Cani-albi.

Signum ✠ manu Petri frater Ursaci Presbiteri cum filio suo Dobro.

Signum ✠ manu Andreae filius Norati Presbiteri.

Signum ✠ manu Mitro-capud.

Signum ✠ manu Joannis filius Serfi.

Signum ✠ manu Aiabale.

Signum ✠ manu Peruani..... Pusei.

Signum ✠ manu Benlesmini.

Signum ✠ manu Petri Arebarbi.

Signum ✠ manu Proculi fratris Ursaci Diaconi.

Signum ✠ manu Petri filius.....

Signum ✠ manu Andreae filii Mar-naci.

Signum ✠ manu Lampridii filius Michatii Monachi.

Signum ✠ manu Zamati.

Signum ✠ manu Ursaci filii Jacobi.

Signum ✠ manu Andreae filius Sclapi.

Signum ✠ manu Ingatii cum fratre suo Ursaci filius Sifnii.

Signum ✠ manu Lampridii filius Bubanni.

Signum ✠ manu Vitalis indigni meritis, peccatorque, atque infimi Subdiaconi, qui hanc scripsit paginulam.

Multis tenebris obseptae sunt Notae Chronologicae. Indictio XII. Annum profectò prodit a Christo nato MXLIV. cujus mense Februario decurrebat Luna II. Literas illas Con-

III. ex conjecturâ, dum meliora doceant alii, interpretor *Consulatu Quarto*. Cassari Genuenses Annales vide Tomo VI. *Rer. Italicarum*. Genuenses enim Primum, Secundum &c. Consulatum numerabant. At quid est, quod Charta exarata dicitur temporibus piissimi Augusti, Constantino scilicet Monomacho, una cum Domina Theo-

dora piissima Augusta? Utique sublato e vivis Michaële Calaphata, Graecorum Imperatore, Theodoram Z. ës sororem Populus Augustam renuntiavit. Id actum Anno MXLII. Cedreno teste, uti animadvertit etiam Pagius in *Critic. Baroniana*. Rursus eodem Anno ac Mense Junio Constantinus Monomachus nuptiis cum Zoë celebratis, Imperator electus, post tres menses, testante Psello, Theodoram e gradu dejecit. Quae ergo Februario Mense Anni MXLIV. adhuc Ragusii imperasse dicitur Constantinus Monomachus cum Theodora Augusta? Duplex responsum habeto. Aut Constantinus Monomachus serius quam traditur Theodoram e folio exturbavit: aut non ita oppressit, ut eam ab omni honore exclusit. Et sane, uti idem Cedrenus, & Johannes Curopalates scribunt, Anno MXLIV. Indictione XII. suborta seditione contra Monomachum a βασιλίδες προκύψασαί ἀνωθεν κατεσφόρασαν τὸ πλῆθος, Reginae, sive Augustae, (hoc est, Theodora, & Zoë) de sublimi prospicientes multiulinem placassent. Neque enim veri videtur simile quamquam Ragusium a Constantinopoli tot centena passuum millia distet, nondum illuc delatum fuisse nuntium de abdicatione Theodora Augustae. Redeo nunc ad Chartam ipsam. Nisi mea me fallit opinio, inde elucere potest, in Ragusinae Reipublicae regimine suas partes fuisse Vitali Urbis illius Episcopo. Nobilibus verò aequae ac Ignobilibus suffragium relictum in publicis consiliis. Petrus verò Prior ibi commemoratus, primus fuisse videtur Consul, qui totius Reipublicae verbis contractum istum celebrat. Idem ferme in Italicis Urbibus primo factum. At ipso

Saeculo Christianae Salutis Undecimo simultates ac bella inter utrumque Ordinem exardere coeperunt, quibus vix unquam finis fuit, nisi quum Reipublicae status multis in Urbibus Monarchiae legibus cessit. Primi, quos civilis hujus discordiae exemplum post Annum Christianae Aerae Milleimum reliquae Italiae dedisse reperio, Mediolanenses fuere. Illic enim circiter Annum MXLI. inter *Plebem*, & *Milites* odium primo, tum bellum atrocissimum exarsit, ita ut postremi impares solum vertere coacti fuerint, ac deinde ad ipsam patriam obsidendam, adjunctis sibi finitimis sociis convolarint. Sub nomine *Militum* heic veniunt *Vassi*, seu *Vassalli*, qui scilicet Feudo aliquo aut Regio, aut Archiepiscopali fruebantur, *Nobilesque* propterea censebantur. *Miles* enim pro *Vassallo* in veterum monumentis saepe occurrit. Procedente autem tempore appellatione *Militum* designatum videmus univcrsum ordinem *Nobilium*, sive quod Nobili cuicumque Feudum aliquod nobile esset, sive quod nomen *Militis* translatum fuerit ad quoslibet illustribus Familiae Nobiles. Sunt quidam, qui *Militum* nomine reperto in antiquis Historiis, etiamsi ibi *Milites* opponantur *Populo*, seu *Plebi*, eam

A vocem perperam Italice reddunt *Soldari*. Tunc *Nobiles* significat, inter quos & *Plebem* bella plusquam civilia saepe continuata fuerunt. In Statutis MStis Ferrariensibus Anno MCCLXVIII. promulgatis Lib. 4. Rubr. 27. legitur: *Qui assaltum fecerit* (scilicet in bello) & non percusserit, solvat pro banno Communi si fuerit *Capitaneus*, viginti Libras Ferrariorum; *Valvassor*, vel *Milex*, decem; homo *Popularis* quinque Libras. Vides aequiparari poenam *Vavassores* & *Milites*, immo praeferrri etiam *Vavassorum* nomen: sed simul vides: ita eos distingui, ut *Vavassor* non idem videatur ac *Miles*. Alibi quoque *Vavassores* a *Militibus* distincti occurrunt. Fortasse quod olim duplex *Valvassorum* ordo fuerit; quippe alii *Majores* erant, alii *Minores*, de quibus consule Legem *Friderici I. Augusti* apud *Radevicum* Lib. 2. Cap. 7. Tomo VI. *Rerum Italicarum*. Qui *Majores* erant, *Castello* alicui, aut *Feudo* nobili dominabantur, & parum diversi fuere ab ipsis *Vassis*. Alii autem *Vavassores* erant *Minores*, quod ab eisdem *Vassis* aliquo *Feudo* subinvestirentur. In vetustissimo *Regeſto MSto* *Communitatis Mutinae* legitur subsequens *Charta*.

Qualiter *Albertus Radaldi*, & *Arduinus Raffacanis* juraverunt sequi *Consules Mutinae*, Anno 1179.

A Nno Milleſimo Centesimo Septuagesimo Nono, Indictione Duodecima, XII. intrante mense Junii, die Martis. Jurant *Albertus de Radaldo*, & *Arduinus Raffacanis*, sequi *Consules Mutinae*, & quod facient jurare universis hominibus Terrae suae, & parentum suorum, *Vavassoribus videlicet*,

E & *Castellanis*, ac *paſanis*, qui sunt idonei ad jurandum tale sacramentum, quale praestiterunt nunc illi de *Montealco* Civitati; & quod facient jurare sacramentum *Cittadinantiae* parentibus suis. *Testes* intersuerunt *Bravus*, *Scurtapelle*, *Guillelmus de Asto*, *Ubertus de Gazo*, & multi alii.

Ego

Ego Gerardus sacri Palatii Notarius interfui, & jussu Consulium scripsi.

Albertus ille & Arduinus, alicujus Castellani domini erant, quum polliceantur se adducturos ad idem sacramentum universos homines Terrae suae: quorum tria genera fuere, *Vavassores*, *Castellani*, idest habitantes in Castello, & *Puiani*, hoc est rustici, in agro habitantes. Ea videmus *Vavassores* a *Vassallis* iis Feudo aliquo donatos, *Vassis* propterea minores fuisse. In foedere Anni MCLXXIII. inter *Matinenses* & *Parmentenses* intro hi jurant: *Et hoc sacramentum faciam facere univ. o Consilio meae Civitatis, & centum hominibus per unam quamque Portam, & omnes Cattaneos, & Vavassores, & Castellanos equites mei Episcopatus & Districtus.* Verum progredi lubet, ac repetere civile bellum *Mediolanensium*. Rem narrat *Arnulphus Mediolanensis Historicus* Lib. 2. Cap. 18. Tomo IV. *Res. Italicae.*, hisce verbis: *Pacatis rebus omnibus, intestinum jurgium, bellumque civile succedit, adeo execrandum & iachrymabile, ut praeter innumeras bellorum clades immutatus sit status Urbis, & Ecclesiae. Factum est autem, ut privato inter se jurgio Plebejus quidam graviter caederetur a Milite. Unde Plebs dedignantur commota, repente adversum Milites in arma consurgit. Inde sones pullulat odiorum, & partium fiunt juramenta quamplurima. Tum addit, Lanzonem quemdam e coetu Militum sese adjunxisse Plebeiis. Hoc indignata cetera Nobilitas, partim tamen suorum amore fidelium, Militibus sese confociat. Heic nomine Militum designantur, qui Feudo aliquo a Nobilibus accepto fruebantur. Vocabulo verò Nobilium designantur Capitanei, quos etiam Cattaneos appellabant.*

A Pergit deinde *Arnulphus* describere dirum proelium inter eos actum, tum recessum Nobilium ex Urbe, atque ipsius Urbis obsidionem. Per triennium certatum est inter furentes Cives; nec irae modus fuisset, nisi profecti ab *Henrico* inter Augustos Secundo Legati Regio imperio inducias statuissent, quas deinde pax firma est subsequuta. Hanc eandem civilem discordiam, quae fuit inter Capitaneos & *Vavassores* ex parte una, & Populum *Mediolanensem* ex altera, f. h. deserbit *Landulphus senior* (Scriptor & ipse ejusdem Saeculi non tecus atque *Arnulphus*) Lib. 2. Cap. 26. *Histor. Mediolanens.* Tomo IV. *Res. Italicae.* Testatur autem & ille, Populum dure ac superbe habitum ab iisdem Capitaneis ac *Vavassoribus*, demum ab illorum dominio sese defendere ac liberare disposuisse, & adversus majores pro libertate acquirenda fuisse proeliatum. Quibus partibus, conditionibusve tunc Ordo Equestris cum Plebe concordiam inierit, & quae partes unius & alterius exinde fuerint in regimine Urbis, deperditis eorum temporum monumentis, ignoramus. Illud patet, in Civitatibus *Italicis* liberis, non unum regiminis genus perpetuum fuisse, sed quidem triplex observatum ac variatum, prout rerum mutatio ac vicissitudo suasit. Primum fuit *Aristocraticum*, hoc est, *Optimum*, five *Nobilium*, exclusà Plebe, quod adhuc cernimus apud *Veneros*, *Genueses*, ac *Lucenses*. Secundum *Democraticum*, hoc est, *Populi*, five *Plebis*, exclusis *Nobilibus*, quale plerumque fuit *Senensis Urbis*. Tertium denique *Mixtum*, hoc est, auctoritate ac officiis inter *Nobiles* & *Populares* divisum: quod interdum apud *Florentinos*, *Bononienses*, *Mediola-*

diolanenses, aliosque Populos in honore fuit. Italia, Graecia, aliaeque Provinciae antiquitus horum trium regiminum plura exempla dedere.

Bernardinus Corius, cui multa debemus Mediolanensis Reipublicae monumenta, non aliunde speranda, auctor est Part. primâ Histor. Mediolan. fuisse Anno MCXCI. tria Mediolani Domina. Primum Archiepiscopi, cui tradita fuerat auctoritas & jus sanguinis in Nobiles Privilegiis Imperialibus munitos, & jus Monetae, ac Staterae publicae. Alterum Potestas, sive Praetor fuit, qui ab Archiepiscopo jus gladii accipiebat. Tertium Consules, e quibus unus appellabatur *Judex Communis*, sive *Communitalis*. Hi universam Civitatem regebant, atque a Populo eligebantur, hoc est, a centum Artificibus totius Populi nomine, non tamen e Plebe, sed e coetu Nobilium selecti. Ita ille, qui deinde ad Annum MCXCVIII. tradit, tunc Mediolanensis Urbis regimen in quatuor Magistratus fuisse divisum: *Il Popolo grasso*, ita ille scribit, *come Mercatanti, o altri uomini mediocri i quali desideravano di quietare, inclinavano al reggimento de i Duchi. Il secondo reggimento fu la Credenza di Santo Ambrogio. Questi erano i Mecanici come Macellai, Fornari, Calzolari, e simili, i quali per difenderli dalle contumelie & estorsioni, che di continuo ricevevano da i Nobili, fecero un Tribuno per loro difensore, il quale fu Drudo Marcellino, uomo di grande animo, e gli statuirono cento Libbre di terzoli in ciascun anno per istipendio suo. E da quelli nominati de' Botaci comperarono una Torre, la quale fino a' nostri giorni si nomina della Credenza. E tra loro fecero Conoli, e Giudici; e tutti questi Artisti portavano una balzana bianca e nera.*

A En ut Plebs & ipsa arripuit imperii partem, ut sibi eâ ratione a Nobilium impotentia caverent. Pergit scribere Corius: *Il terzo reggimento fu quello di Motta, i quali a petizione sua eleffero Rainero de' Cotti. Il quarto reggimento fu la parte de' Cattani, e Valvassori, i quali si governavano sotto dell' Arcivescovo: e asserivano costoro, che anticamente il dominio di Milano, tanto temporale, quanto spirituale, apparteneva al Presule della Città. E questa parte de' Nobili furono le infrastrate Famiglie, cioè Visconti, Landriani &c. Sed uti unusquisque praesentire potest, divisum Regnum multis incommodis obnoxium futurum erat; & reapse consequta est inde teterrima discordia, cui ut finis imponeretur, Anno MCCV. studiose curatum est. Etenim, ut idem Corius narrat, i Nobili della Republica Milanese fecero accordo con quei della Credenza, procurando Lan-telmo di Landriano: & in esso si compromisero, accid provedesse del reggimento comune. Non eum tamen successum, quem boni optabant, ejusmodi cura habuit: quare eo itum est, ut Consulibus utrinque amotis, Praetor rursus adhiberetur annuus, in quem, ejusque Ministros, Principatus jura transferebantur. Sed ne sic quidem publicae tranquillitati consultum est satis: quippe Anno MCCXIX. eodem Historico teste, fra' Nobili e Plebei fu rinovata l'antica sedizione; concid fosse che i Cattani; e Valvassori tenevano dalla parte dell' Arcivescovo. E Principe della guerra fu costituito Otto Mandello. L'altra parte era il Popolo e Credenza, e per suo capo eleffero Ardigetto Marcellino. Ac propterea subsequente Anno MCCXX. quum Fridericus II a Mediolanensibus coronationem exposceret,*

Nobiles quidem sibi assentientes invenit; verum Plebs cum *Consilio Credentiae* obstitit, uti Imperatori rebellis.

Liceat heic consistere, ut quid revera fuerit olim *Credentia*, & *Consilium Credentiae*, investigem. Corius, ut nuper vidimus, eo nomine significatam purat Plebejorum factionem, hoc est vilium Artificum colluviem, quae congregata *Consilium Credentiae* efformabat. Paria habent Tristanus Calchus, Johannes Antonius Castellioneus, Osius, ac alii Scriptorum Mediolanenses Sigonium quoque meum in suam sententiam pertraxisse Corius videtur: hic enim L. b. 7. de Regno Italiae ad Annum DCCCCXCV. post enarratam *Capitaneorum & Valvassorum* institutionem addit: *Reliqui vero, qui Artes, opificiaque tractarunt, novo se Credentiae nomine appellarunt.* Tum initio Libri decimi, tria in Civitatibus liberis Consilia recenset, videlicet *Speciale, Generale, & Credentiae*. Quin *Credentiae* nomen aliquando assumerit Mediolanensium Artificum coetus, negari vix potest, quum Gualvaneus de la Flamma in Manipul. Florum, Cap. 134. scripserit, sub Ortone I. aut III. sive, ut verisimilius est, longe serius, invaluisse Mediolani duos Ordines, sive *Factiones Populi*. Alteri, *ne Plebeji viderentur, se dixerunt esse Motta.* Sed *Artistae dicti sunt Credentia, sicut Carnifices, Furnarii, Calligarii, Sutores, Fabri, Lanistae, Speciarum, Caementarii, & similes.* Attamen vereri heic loci non desino, ne Gualvaneus parum alioquin accuratus Scriptor, nobis fucum fecerit, hoc est ne quum *Credentiam Populi* sive *Artium*, in antiquis monumentis invenit, sibi visum id fuerit nomen *Artificum*, inter se tunc foedere jun-

A Etorum. Eundem quoque vide Cap. 231. ad Annum MCXCVIII. Sed ipsum dimittamus, investigaturi potius, quid revera olim *Credentiae* vox designarit. *Credentia* nihil aliud significat, quam *Secretum* sive *Arcanum*, ut eruente jandiu animadverterunt Florentini Vocabularii Auctores. productis exemplis non paucis e Boccaccio, Joanne Villanio, & aliis. Hinc *jurare Credentiam, pollicere Credentiam, tenere Credentiam*, atque aliae hujusmodi phrasae apud Italicos Scriptorum post Saeculum XI. occurrunt. Atque inde orta vox, quod aut *Secreta & consilia arcana* alicui *credebantur*; aut quum *secretorum* particeps aliquis fidebat; *credebatur* fidei ab eo datae de silentio obtervando; aut, quod veri videtur similis, ab usu Linguae antiquae ea vox deducta est; nam *homines credentes* apud Langobardos appellati sunt *homines fide digni*, ut est in *Lege Nona Langobard. Pippini Regis*. Ita apud Francos olim *Creditarii* vocabantur viri fidi. Nos nunc appellamus *personae di credito; personae accreditate*. In *Chronico Mediolanensi* MSto *Consules Credentiae sic dicti, quia erant viri Creditivi, & fide digni*. Illud ergo ante omnia noscendum est, in quavis Italicae gentis Republica *Concilium*, sive *Consilium Generale* fuisse, coetum e singulis, sive e Nobilibus, sive e Popularem turbam, jus habentibus ad regimen Civitatis. Non centenis tantum, sed & interdum millenis Civibus locus erat in ejusmodi Consilio, in cujus auctoritate situm erat supremum Republicae imperium. At quoniam in politicis negotiis tum belli tum pacis saepe se offerunt consilia castissime & secretissime peragenda, si haec omnia ad *Generale Concilium* deferenda

renda fuissent, vix fieri potuisset, ut tot capita, quorum tot erant voluntates, in unam facile sententiam convenirent. Immo quei communicato tot hominibus consilio, secretum aliqua ex parte non efflueret cum ipsius Reipublicae detrimento; Propterea alterum Consilium minus, e selectis & longe paucioribus constitutum, unaquaqueque Respublica instituire consuevit, ad quod secretiora negotia deferebantur, & quidquid ibi plurimum suffragiis decretum erat, opere complere mos fuit. Alterum istud Consilium appellabatur *Consilium Credentiae*, quia quicumque ad illud adlectus erat, sacramento dato pollicebatur, se nemini revelaturum rem sibi creditam. Quei ergo universum Plebis coetum, hoc est, Artifices ac Opifices quosvis ad Reipublicae curam adscitos, *Credentiae* nomine donatos Corius, & Gualvaneus scripserint, vix assequi possum. Quod certum mihi est, non minus Nobilium quam Popularem regimen *Credentiae* respiciebat, dum Consilium habebatur, ubi delicatiora Reipublicae negotia pertractabantur, quae silentium exposcerent. Sed pauci & electi ex universo coetu sive Nobilium sive Plebis adhibebantur. Nunc appellamus *Consilium secretum*, quo nulla Respublica caret, sive illud stabile sit, sive pro rerum opportunitate identidem efformetur. Quare dubitare subit, num Gualvaneus & reliqui eum sequuti, & Du-Cangius in Glossario Latin. germanam *Credentiae* significationem sint assequuti. Annales Patavinos adi, editos Tomo VIII. pag. 387. *Res. Italicarum*. Ibi ad Annum MCCXCIII. haec legas: *In principio praesentis guerrae per Consilium & Commune Paduae (idest per Consilium majus, seu Generale) ele-*

Tom. XI,

A *ti fuerunt duodecim Sapientes, qui Sapientes a Credentia dicebantur, & in guerra ista merum & mistum imperium habebant, & tantum quindecim diebus in dicto officio permanebant; & peractis quindecim diebus, proponebatur ad majus Consilium Commune Paduae, utrum praedicti Sapientes deberent sequentibus quindecim diebus in praedicto officio permanere. Neque ullam nunc ostendas Rempublicam, quae non eadem methodo nunc etiam utatur: nulla enim negotia ardua, quae secreto, expeditione, subitisque remediis & consiliis indigent, regi, complerique possent, nisi ad pauca & saniora capita auctoritas imperii redigeretur. Aulicus Ticinensis Cap. 13. de Laudibus Papiae, Tomo XI. *Res. Italicar.* regimen suae patriae describens, ait. *In Civitate sunt quidam paucissimi per Commune Sapientes electi, per quos omnia ardua & secreta negotia pertractantur, qui per certum campanae sonum vocantur. En Consilium Credentiae. Post illos sunt alii plures, per quos tractantur negotia non tam ardua, & ii dicuntur Centum. Et si per alium dissimilem sonum vocantur, ii dicuntur Mille. Postremò quum debet totus Populus convocari, fit alius diversus sonus.**

E Hisce praemissis nullo negotio intelligas, quid Ottonis Morenae verba significant in *Histor. Laudens.* Tomo VI. pag. 961. *Res. Italicar.* ubi ait, *Laudenses quosdam e Curia Imperatoris regressos, nuntiasse quae gesserant Consulum Consilio, aliorumque Sapientum de Laude, qui Credentiam Consulum jurarant. En ut Sapientes & Consules tantummodo eidem Consilio intererant. Infra idem commemorat Consules & Sapientes, qui de Credentia fuerant. Alibi inquit, Cremonensium Legatos Lau-*

H

dem

dem prefectos, *Consilium*, ac totam *Laudensium Credentiam convocasse*. Sed ut, quae supra attuli de vi vocabuli *Credentiae*, evidentius eluceant, accipe verba Statuti Reipublicae Mutinensis, Anno MCCCXXVII. exarati, Lib. primo, Rubr. 53. *Juret Miles Potestatis, quod Credentias ipsius Potestatis, & Communis Mutinae perpetuò tenebit, & nemini pandet. Scilicet quisque Praetor secum adducebat duos Nobiles viros, Milites, sive Socios, ut est in eodem Statuto, seu Aëssores, ut habent aliae Leges municipales, quorum unus jus dicere solebat sub Praetore, & alter armis, quum opus erat, decreta Praetoris & Reipublicae peragenda curabat. In eodem Mutinensium Statuto MSto Lib. 6. Rubricà de puniendo pudentes Credentias, legitur: Si aliqua traclarentur, ordinarentur, vel fierent per Dominum Potestatem, vel Sapientes super aliquo facto seu negotio, & imposita esset Credentia de praedictis; & aliquis panderet alicui, vel in aliquo reserret, quae ordinata essent: Dominus Potestas habeat liberum arbitrium inquirendi & puniendi &c. Ita in Bononiensium Statutis Lib. 5. Rubr. 6. inscribitur de poena propalantis aliquam Credentiam sibi impositam per Regimina Civitatis Bononiae. Eadem accipe e Statuto Ferrariensium, quod in membranis scriptum Anno MCG-LXIV. adservat Bibliotheca Estensis: Lib. primo, Rubr. 2. legitur *Juramentum omnium Ferrariae Domino Marchioni Obizoni; atque ibi inter cetera habetur: Et omnes Credentias a Domino Marchione, vel ab ipsius Capitaneis, mihi commissas, celatas habebō & tenebo ad ipsorum voluntatem &c. Lib. 2. Rubr. 3. Et Credentiam tenebo, & non manifestabo, nisi manifesta fuerit. Ad haec in eodem Libro pri-**

A mo Rubr. 8. decernuntur sexcentae Librae Ferrariorum, quae per duos bonos & legales viros, electos per Consilium parvum Credentiae teneantur expendi in munimine Castris Adriani. Ideo istud Consilium parvum Credentiae appellatur, quia Ferrariensibus erat alterum Consilium Majus, iridem Credentiae nuncupatum, ut patet e Libro quinto, Rubricà undecimâ Statuti MSti Anno MCCLXXXVIII. conditi, in quo haec verba: *Judex Aggerum teneatur, quotie cumque Padus parvus fuerit, & incipiet crescere, ipsa die vel infra tertiam diem, facere Consilium Majus Credentiae, & consilium postulare, in quibus scilicet & locis habeat facere poni aquam Padi &c.* Sed & supra istud Consilium Majus fuit Consilium plenum & maximum, in quo locus erat universo Populo, sive omnium Familiarum capitibus. In eodem quoque Statuto Ferrariensi scriptum est: *Et accusator habeatur in Credentia: idest, nemini ejus nomen reveletur. Praeterea Lib. 2. Rubr. 3. Nec de cetero faciam Credentiam per sacramentum alicui vel alicuius pro facto Communis Ferrariae in detrimentum Communis Ferrariae, sine parabola Potestatis, nisi quando possim manifestare Potestati. Atque haec, quae de hujus vocis significatione differuimus, claudat Charta, e Tabulario Mutinensis Reipublicae deprompta. Anno MCCLIV. Mutinam regebant Praetores duo, quem morem temporibus iis & aliae Civitates observarunt: unum quippe legebat Ordo Nobilium, alterum Plebejorum; aut unum Gibellinorum factio, alterum Guelphorum. Saepe enim ac saepius Plebs sive Populus Guelphis nomen suum dabat, & Romanae Ecclesiae foederibus adhaerebat. Contra Gibellinae factioni, &*

Augu-

Augustis, Nobiles favere consueverunt. Quum inter hosce Praetores discordia invaluisset, & summo quidem cum incommodo publicae rei, *Consilium Credentiae*, sive Consilium

A secretum, advocatum utrumque ad se clam ad concordiam hortatum est, aut ut ambo se munere abdicarent, rogavit. Quid factum fuerit, Lectorem ipsa Charta docebit.

Mutinenses in Consilio Credentiae duobus Praetoribus suis auctores sunt, ut Magistratum deponant, Anno 1254.

IN nomine Jesu Christi. Amen. A Nativitate ejusdem Millesimo Ducentesimo Quingagesimo Quarto, Indictione Duodecima, die Jovis VI. intrante Augusto. Cum Domini Ventura de Zeza, Valentinus Bebi, Gandulfus Castaldus, & Michaël Veratti, Anciani Populi Mutinae, pro eis & sociis ipsorum, & Consiliorum eorum de Credentia, proposuissent & proponi fecissent per Dominos Spinellum de Sicorzolexio, & Guirixium Nicholai, Procuratores Populi & Communis Mutinae, coram Potestatibus Mutinae, scilicet Domino Castellano Domini Andaloy, & Domino Rambertino Domini Matthei, qualiter propter eorum discordiam Civitas & Commune Mutinae erat in malo statu, & timebatur etiam, ne ad deteriorem statum pervenirent propter multa pericula, quae imminebant, & contingere possent: eisdem Potestatibus humiliter supplicarunt, quatenus Dei reverentiâ & amore, & honore & bono statu Communis Bononiae & Mutinae, ipsorum Regimen communi concordia facere & exercere deberent: vel si concordare nollent, vel non possent, ipsorum Regimini & Potestariae sponte renunciare deberent. Quo intellecto & audito a Potestatibus memoratis, cognoscentes, quod non erant concordēs, nec de facili in dicto Regimine poterant concordare, sponte & voluntate dictis Ancianis, & in manibus eorum recipientibus pro Populo

B & Communi Mutinae, renunciaverunt Potestariae & Regimini eorum; concedendo eis liberam potestatem pro Populo & Communi Mutinae eligendi Potestatem & Rectorem in Civitate Mutinae ad eorum voluntatem, & Consilii Mutinae, recipiendi praedictam renunciationem; & omnia praedicta & infrascripta attendere & observare, & non contravenire sub poena centum Marcharum argenti, eis solvendâ stipulatione praemissâ, ratâ manente renunciatione, & omnibus supra scriptis & infrascriptis post poenam solutam. Super quibus omnibus infrascriptis & supra scriptis renunciaverunt conditioni sine causa, vel ex injusta causa, & exceptioni doli mali, & in factum & omnibus exceptionibus, promittentes se nullas exceptiones apposituros. Praeterea dicti Potestates fuerunt confessi & in concordia cum praedictis Ancianis pro Populo & Communi Mutinae, sibi esse integraliter satisfactum de toto eorum salario quod percipere debebant de preterito tempore & futuro, & de omni eo & toto, quod ipsi Potestates, vel Judex eorum, vel aliquis de sua familia petere posset occasione sui Regiminis vel Officii pro suo salario, vel aliqua alia ratione: facientes eis pro Communi Mutinae finem & refutationem de praedicto salario, & omni eo, quod ei petere posset occasione sui Regiminis & Officii, vel quacunque alia occasione vel jure. Et eam firmam & re-

am, & omnia predicta habere promittentes sub dicta pena, renunciando super predictis omnibus & singulis, ut superius est expressum in renunciationibus suprascriptis, pacto manente rato post penam solutam.

Actum Mutine in Palatio Communis Mutine, presentibus testibus rogatis, Pasqua Scudario, Geminiano de Marano, Benenasa de Mici minutis, Jacobo Lanzani, Guidone de Quatuorfratribus, Bonagente Rainazocone &c.

Ego Joannes de Monte Branzono, auctoritate Imperiali Notarius, omnibus predictis interfui, & rogatus scripsi.

Repetamus jam tandem susceptum iter. Sopita quidem, praecipue Saeculo Duodecimo, sed nunquam extincta fuit Mediolani concertatio Nobilium & Plebis, utrisque imperii habenas affectantibus. Anno tandem MCCLVII. in apertum incendium latens ignis erupit. Paulus de Sorsina Optimatibus; Martinus de la Turre Populo praefecti fuere. Ambo Praetores in exilium acti; sed Turrianus mandata contemnens, in Urbem regressus, rerum cum sua factione potitus est. Audi Stephanardum Tomo IX. pag. 67. Ret. Italicar. in Poëmate de Gestis in Civitate Mediolani.

Dantur adversis Ducibus consilia: jussis Contentis repetit Populi sed moenia Praetor

Festinus, vicisque capit. Non obviat ullus.

Haec narrant Tristanus Calchus, & Sigonius ad Annum MCCLVII. Corrius verò ad Annum MCCXL. tradit, Paganum Turrianum jam tunc Populi Ducem ac Tutorem fuisse constitutum, uti in ejus Epitaphio legitur

A Anno subsequenti MCCXLI. marmoreâ tabulâ inscripto: ac deinde Anno MCCXLVII. Martinum Turrianum ad idem munus evectum fuisse. Illud exploratum est, Anno MCCCLIX. elusis per Turrianos clandestinis Nobilium consiliis, & foederibus cum Eccelino de Romano percussis, coactos fuisse eisdem Nobiles B Urbe excedere: quae rerum conversio pleno Populari regimini aditum aperuit. Sed quid dico regimini Populari? Jam omnia ad Monarchiam inclinabant. Turriani Capitanei ac Duces ipsius Populi creati, sensim Principatum ac Regnum, non nomine quidem, sed re constabilierunt, ita ut Calcho supra laudato teste ad C Annum MCCLIX. *Credentiam Populi* (idest, ut ego interpretor, secretum Populi Consilium appellatum *Credentia*) in totum sustulerint, negotiaque publica pro arbitrio administrarint. Subsequuta sunt deinde bella plussquam civilia inter Populum Urbis dominantem, & Optimates proscriptos, quae Stephanardus Synchronus D Scriptor nuper memoratus in suo Poëmate describit. Anno demum MCCCLXXVII. partâ Ottoni Vicecomiti Archiepiscopo victoriâ ad vicum Decimum, & caesis, aut captis Turrianis, restituti sunt Patriae Nobiles, & novum regimen institutum est, in quo primae partes Nobilibus, sed suus etiam locus Populo fuit. Tunc E autem Vicecomitum potentiae major in dies accessio facta est, ita ut dominationem paulatim arripuerit Matthaeus magnus; qui paucis post annis dejectus, rursusque sub Henrico Sexto Augusto quem Septimum vulgo appellamus, restitutus, insigni Ducatui Mediolanensi tandem fundamenta substravit. Ita Optimatum regimen & Populi, rerum vicissitudi-

ne ferente, & familiari olim Rerum publicarum fato, in unum caput coivit. Memineris interea temporum illorum morem. Hoc est, quod una ex praecipuis Italiae Civitatibus liberis per ea Secula moliebatur, aut peragebat, exemplo reliquis saepe erat, ut idem tentarent atque imitarentur. Atque heic mihi commemoranda Civitas Regiensis, quam intestinis ejusmodi discordiis laborasse Anno MCXLI. didici e tabulis, quas ex Archivo Canonorum ejusdem Urbis depromptas. in suam Historiam Regiensem adhuc MStam intulit Fulvius Azzarius. Illis enim testibus, Anno illo Gualterius Archiepiscopus Ravennas, cujus Metropolitano juri tunc suberat Ecclesia Regiensis, ad eam Urbem profectus est *pro pace inter Reginos Cives & Capitaneos componenda*. Nomine Capitaneorum Nobiles designari notum, ii tamen, qui Castello alicui dominabantur, & ab uno Imperatore Feudali titulo pendebant. Chartam hanc infra dabo in *Dissertatione LXI. de Cardinalibus*.

Sed Florentia in primis, acerbis semper ingeniis abundans, & ad mutationem pronis, heic supra ceterarum modum spectandam se praebuit. Auctor est Ricordanus Malaspina Cap. 141. *Histor. Florentin.* coepisse Plebem in ea Urbe Anno MCCL. extollere caput, quum a Nobilibus Gibellinae factionis nimis tributis ac probris affligeretur. Itaque seditione facta *levarono la Signoria al Podesta, ch'era allora in Firenze; e tutti gli Ufficiali rinovarono; e ciò fatto senza contrasto, feciono Popolo, con certi nuovi Ordini e Statuti, ed eleffono Capitano di Popolo Me^{re} Uberto da Lucsa; e fu il primo Capitano di Firenze, e feciono dodici Anziani di Popolo, due per Sesto, i quali guidavano*

il Popolo, e consigliavano il detto Capitano. Militiam deinde tum Urbis, tum Comitatus, in varias turmas diviserunt: uno verbo, totius Republicae regimen sibi vendicarunt. Mercatores ergo & Artifices ii erant, qui leges condebant. Praetorem, ceterosque Magistratus eligebant, & pleraque majora, minoraque officia & honores sibi tribuebant. Adhibebantur quidem & Nobiles ad varios Magistratus. ac praecipue ad munia Militiae. Sed hi Populo suberant, quum ab isto duntaxat penderet Praetor; & Antiani Populares cum isto supremam dominationem in omnes exercerent. Fatentem habemus Ricordanum, sub ejusmodi regimine optime cessisse Florentinae Urbi, adeoque invidendam concordiam cum fortitudine in negotiis tum belli, tum pacis conjunxisse Cives, ut prospere cuncta procederent, & felicissimo statu praesertim ob amorem & cultum justitiae. tunc universa Civitas frueretur. Uberti, aliique potentes, ad usitatum imperium inhiantes, & res novas molientes, a furente Populo oppressi, solum vertere coacti sunt. Verum paucos annos in isto pede Florentiae fortuna stetit. Anno quippe MCCLX. ad Montem Apertum a Senensibus, & a viribus Manfredi Siciliae Regis, quas Nobiles proscripti singulari arte sibi procurarant, fracti, & caede miserrima affecti Guelphi regnantes, Gibellinis victoribus cessere, atque imperium Optimatum Manfredi Regi addictum, instauratum fuit. Rursus vero quum Carolus Andegavensis Apulia, ac Sicilia potitus, Guelphorum factioni in Tuscia, ac Lombardia animos, ac robur addidisset, Anno MCCLXVI. Populus Florentinus rursus dominari coepit; atque inde novum regimen emer-

emerfit, in quo suae etiam partes Proceribus Guelphis fuere, sed potiores Plebi. Restitutis deinde Civitati Gibellinis familiis, ne istis quidem negatus est aditus ad munera Reipublicae. Nihil effem, & facillime Lectori toedium crearem, si singulas Reipublicae Florentinae mutationes, quod est ad regiminis formam, recensere vellem. Saepe enim sceptrum usurparunt Nobiles, sed saepius Populares, qui severissimis Legibus ipsorum Procerum impotentiam coercerant atque puniebant. Modo Nobiles universi e patria abacti, bellum patriae inferebant, quod bene multis exemplis constat; modò concordēs animis ac studiis utriusque Republicam administrarunt. Peculiarem quoque Magistratum, ut Nobilibus condominantibus obstitet, sibi Populus eligebat, qui *Capitaneus Populi* appellabatur, a *Tribuno Plebis* non dispar, quem Romana Plebs per vim impetravit. Ejusmodi Capitaneum Anno MCCL. Florentiae constitutum nuper vidimus. Genuenses eundem Magistratum Anno MCCLVI. & ipsi Populo concedere coacti sunt. Fuit etiam tempus, quo a Mercatoribus, ac Popularibus ditioribus (*il Popolo grasso* ii nuncupabantur) discessere Artifices minores ac ignobile vulgus. Ejusmodi exempla bene multa Genuensium, Bononiensium, Senensium, Placentinorum, aliarumque Civitatum Historia suppeditat. Nam & ipsae ejusmodi aegritudine multum laborarunt, atque in nonnullis regimen Populare fere semper praecellere visum est. Celebris est Florentiae seditio ac regimen *Ciomporum* Anno MCCCLXXVIII. & subsequentibus continuatum. Hoc nomine donata sex vilis Artificum.

A Popularis autem Factio potissimum constituebatur e Mercatoribus, Artificibus, ac Opificibus Urbis. Arti unicuique praeficiebatur Tribunus, sive *Confanonerius*, qui Vexillum illius deferens, quum opus erat, homines cunctos in eam Artem adscriptos colligebat, atque regebat. Varius autem Artium numerus fuit pro voluntate Civium. Alicubi enim rerum potiebantur *Artes maiores*, uti Florentiae, ac deinde accesserunt & *Artes Minores*. Primam inter illas conficiebant *Judices*, si e *Doctores*, & *Notarii*; secundam *Mercatores pannorum Francorum*: tertiam *Argentarii*, sive *Nummularii*, vulgo *Campsores* appellati; reliquas constituebant *Artifices pannorum*, *Medici*, *Aromatarii*, sive *Seplasarii*, *telarum Jericarum Opifices*, *minutarum mercium Propolae*, vulgo *Merciarii*; denique *Pelliones*, *Pelliparii* tunc appellati. Constabant *Artes Minores* e *Lanionibus*, *Fabris*, *Calceolariis*, *Carminatoribus*, *Cerdonibus*, *Sarcinatoribus*, *Barbitonsoribus*, *Pistoribus* &c. A vero non abhorret, nascentes, eoque magis aultas in Italia Respublicas multos e Romanorum, immo & Graecorum moribus, fuisse mutuatas, atque inter cetera didicisse ex iis varia haec Artificum Collegia. Nam uti Plutarchus monuit, Numa Rex *Artium divisionem excogitavit*, *Tibicinum*, *Aurificum*, *Fabræm*, *Tintorum*, *Sutorum*, *Cerdonum*, *Fabræm aerariorum*, & *Figulorum*. Reliquas vero *Artes in unum redigens, unum ex his Collegium instituit*. Alexander quoque Severus, Lampridio teste, Romae Corpora constituit, id est Societates & Collegia Artificum; atque inde *Corporatorum* nomen in Codice Theodosiano, atque apud alios vetustos Scriptores Graecos & Latinos. Itali post tot Secula

Ia eundem morem renovarunt. Quum
 verò de tumultu, ac seditione me-
 tus erat, aut revera motus aliquis
 in Urbe contingebat, erumpebant
 omnes arreptis armis, singuli ad Ve-
 xilliferum suae Artis coeuntes, at-
 que inclamantes: *Vivant Artes &
 Populus*. De istis *Artium Collegiis,
 Scholis*, seu *Fratelliis* pauca alia in-
 fra innuam in Dissertatione LXXV.
 de *Piis Laicorum Confraternitatibus*.
 Haec autem Collegia Artium, teste
 Aulico Ticinensi, Tomo XI. *Rer. I-
 talicarum*, *Paratica* alicubi sunt ap-
 pellata; ex quo discas, non idem
 fuisse apud Italos *Paraticum*, atque
Paragium, uti Du-Cangius opinari
 videtur. Singula autem *Paratica*, per-
 git scribere idem Aulicus, *habent sua
 Statuta*, eorumque singula eligunt Con-
 sules suos, & Seniores, quos *Antia-
 nos* appellant; & aliquem de *Sapient-
 ribus & Majoribus patronum* habent,
 cui de certo salario providetur. Om-
 nes istae Artes *Palatium aliud ma-
 gnum habent pro se*, quod *Palatium
 Populi nominatur*, magnamque *campan-
 nam*, quae quotiescumque pulsat (quod
 rarissime fit) totus *Populus arma su-
 mit*. Ita Anno MCCLIX. uti tradit
 Gualvanus de la Flamma in *Mani-
 pul. Flor. Cap. 293. Tomo XI. Rer.
 Italicarum*, *Martinus de la Torre iu-
 ravit Anzianariam & Dominium Cre-
 dentiae & Paraticorum Mediolani*. Is
 nempe electus Caput & Praeses Po-
 puli Mediolanensis adversus factio-
 nem Nobilium. *Paraticorum* quoque
 mentio est in Charta Ferrariensi An-
 no MCCVIII. supra in Dissertatione
 XXX. de *Mercatibus*. Ita in *Chro-
 nico Mediolanensi MSto* apud me le-
 gitur: *Nobiles, idest Catarei & Val-
 vaiores, non sustinentes, quod Paratici
 eligerent Consules, hoc jus ad se conver-
 terunt. Occurrit & alibi eadem vox.*

Denique hi ipsi Artifices de bello
 & pace decernebant; foedera cum
 finitimis percutiebant; & quandoque
 neminem ex Equestri Ordine, aut
 saltem nullum e potentioribus, ac
 primoribus sinebant gerere Magistra-
 tum. Quantum irae in animis Patri-
 ciorum postremus hic rigor excitaret
 nonnunquam, vel me tacente unu-
 quisque intelligit. Quare ut clavum
 arriperent integrum, aut saltem ejus
 partem, consiliis, artibus, ac viri-
 bus, perpetuo Nobiles studebant, nunc
 felici, nunc funesto successu. Acci-
 dit autem hac in re aliquid singula-
 re, quod tenebris obsitum lucem nunc
 a me poscit. Scilicet quum Nobili-
 um coetus publicos honores avidissi-
 me & ipse expeteret, neque ulla
 alia ratione voti compotes fieri pos-
 sent, complures ex iis consuevere
 nomen suum ipsis Artibus dare (quod
 plerumque minime interdictum fuit)
 atque ita connumerati inter Artifi-
 ces, publicorum munerum compotes
 ac participes efficiebantur, id inter-
 dum hac ostentatione fidei & amoris
 consequuti, ut suis dominatoribus do-
 minarentur. Dedecori sibi verterent
 nostri temporis Proceres tam alte de-
 scendere: sed non erant adeo delica-
 ti eorum Seculorum magnates viri,
 dum se deprimendo ascendere pos-
 sent. Accipe quid Anno MCCCVI.
 constituerit Respublica Mutinensis,
 quae tunc ad aliarum complurium
 morem a Populo sive a Plebe domi-
 nante regebatur. *Quilibet de Societa-
 te Populi Mutinae scriptus in aliqua
 vel aliquibus Professionibus, Arte, vel
 Artibus approbatus per Commune Muti-
 nae, possit & debeat solummodo habere
 & admitti ad Officium, beneficium, &
 ad electionem Desensorum, Vexilliferi,
 & cujuslibet alterius Officii, & bene-
 ficium, & honoris Communis & Populi*
 Muti-

Mutinae. Et si quis non exercet (Nobiles quoque heic designatos animadvertente) eligat unam, in qua esse velit, & pro illa solummodo possit habere dicta Officia & beneficia. Et postquam unam elegerit, postea variare non possit, nec aliam eligere &c. Ita factum est in nonnullis Civitatibus, ac praecipue Mediolani, ut Nobiles ad Popularem factionem accedentes, imperium paene universum arripuerint, & Principatum inierint in patria sua. Non sunt obvia in Historiis & Archivis consuetudinis hujus exempla: fortassis enim recentiores moleste tulerunt Majores suos intueri, quamquam illustri loco natos, Artificum, & quandoque vilium, albo adjunctos. Attamen ego, quum Genuae essem, animadverti nobilissimae Urbis nobiliores Cives olim passos, se in alicujus Artis catalogo ac Societate inscribi, quo tempore videlicet Populare regimen ab administratione Reipublicae Proceres quoque excluderat. Praeterea in MSto Codice membranaceo Bibliothecae Estensis, complectente Commentarios Beneve-

A nuti de Imola in Comoediam Dantis, offendi etiam duo folia pergamenae, ad compingendum Codicem in calce addita; atque inde hausi Instrumenta duo authentica, quae heic inferenda censui. Videas ibi memoratas Societates Bechariorum, sive Lanionum, Bononiensium, & Sbararum, hoc est, ut opinor, Fabrorum lignariorum, quorum fuit, septa aedificare ad publica Torneamenta, ac singularia certamina; aut illorum, qui destinati erant a Republica ad impediendas repagulis vias publicas, quum rumor, aut seditio erumpebat in Urbe. Insuper animadvertas Dominus appellari quosdam ex ordine Lanionum. Hos ego suspicor Nobiles viros, eidem Societati adscriptos, & potissimum, quod ibi visus mihi fuerim intueri duos e Familia quadam, quae a nonnullis Seculis cum praeclearioribus non Bononiae tantum, sed & Italiae certat. Id profecto nihil detrahat splendori illius: attamen satius duxi, apposito asterisco, rem tenebris obducere, ne cui molestiam nolens ego creem.

Emtio cujusdam domus facta a Societate Bechariorum, sive Lanionum Bononiae, Anno 1253.

A Nno Domini Millesimo Ducentesimo Nonagesimo Tercio, Indictione Sexta, die VI. Aprelis. Dominus Daniel quondam..... Fabri Capelle Sancte Teclae de Lambertatiis, jure proprio in perpetuum dedit, vendidit, & tradidit Domino Niholito quondam Domini (*.....) Bechario, euenti, & recipienti nomine & vice Sociorum ejus Bechariorum, ad Becharias novas nuper factas juxta Plateam Communis Bononiae, & juxta domos Lambertinorum, Edificium cujusdam Domus longi-

D tudinis viginti septem pedum, & largitudinis decem pedum & dimidii, scilicet Cupos, Lambrectas, Columpnas, Spondas, Mureas, positas in ea: salvo Spondam anteriorem, que est Communis Bononiae. Et omnia que spectant de jure dicto Edificio posito super terreno partim Fratrum Praedicatorum Bononiae, & partim Domini Guizardini de Lambertatiis in Capella Sanctae Crucis infra tales confines: ab uno latere Becharias, & ab alio quodam Edificium Communis Bononiae: a latere anteriori
Vie

Via publica, & Platea Communis Bononie. Ad habendum, tenendum, & possidendum, & quidquid sibi vel alteri eorum vel suorum successorum placuerit, perpetuo faciendum: cum omnibus & singulis, que infra predictos continentur confines, vel alios si qui forent, accessibus & egressibus in vias publicas. Et hoc pro precio & nomine precii viginti trium Librarum Bononie. Quod precium dictus venditor confesus & contemptus fuit ab ipso emptore habuisse & recepisse; renuntians, & sibi promittens

A dictam venditionem firmam habere &c. & reficere damna & expensas &c.

Actum Bononie in Strata Sancti Donati sub porticu Digni Domini Niholiti, presentibus Domino Laurentio Barberio, Prandino Egidii Calzularii, & Vatendeo Au..... Capelle Sancte Teclle de Lambertaciis, qui dixerunt partes cognoscere, testibus presentibus.

B Positum in Memoriali Communis Bononie per Bonacursum Petri Notarium dicto Oficio.

Compromissum quorundam in Ministros Societatis Bechariorum & Sbararum, factum Bononie Anno 1293.

A Nno Domini Millesimo Ducentesimo Nonagesimo Tercio, Indictione Sexta, die decimo nono Aprilis. Chier, & Federicus Figotius fratres & filii quondam Domini Petrizoli Domini Lambertini de Ulgiano, & Bitinus quondam Manzini, eorum nomine, & nomine & vice Domine Burgbine eorum matris, & Albertucii Bonromei, Jacobi Amirati, Jacobi quondam Simonis de..... Bonomi & Albertinelli fratrum filiorum quondam Stephani Bonomi, & Albertucii Figlocaro, Benzevonis quondam Johannini de Butomini, & omnium aliorum suorum sequacium ex una parte: & Jacobellus quondam Bonzeneris Brunelli, Benzenove & Ugolinus ejus * filus, eorum nomine, & nomine & vice similiter dicti Jacobelli, & omnium suorum sequacium ex altera parte, compromiserunt se communiter & concorditer, unanimiter & sponte in Dominos Johannem Barisellum, Johannem Bixanellum, Petrizolum de Manzolis..... num Azonis Raninghi Synoninum (*.....) Jacobinum Yvani, Bonazunta de Manzolino..... Ministrales Societatis Bechariorum, Gui-

Tom. XI.

C dolinum Lanfranchinum, Berthalomeum de Castagnolo,..... Ardizonis, Jacobum Arardi de Menzonibus, Laurencium Gondoldi, Johannem Guillielmi, Thonacem Petri Bonaventris, Jacobum de Sancta Maria in Donis, Ministrales Societatis Sbararum, tamquam in arbitros, arbitratores amicabiles, dispensatores, & bonos viros, de litibus & questionibus & controversiis, que vertebantur inter predictas partes, seu verti poterant, occasione injuriarum, offensionum, vulnerum, & percussorum factarum per unum de parte in alterum de altera, vel que dicuntur fore facta per aliquem de partibus predictis in aliquem de parte. De quibus vulneribus, percussibus, & ofensionibus facte erant accusationes hinc inde. Et generaliter de omnibus & singulis ofensionibus & injuriis, malis & contumeliis factis per dictas partes: & de omnibus litibus & controversiis tam civilibus quam criminalibus, que vertuntur seu verti possent inter partes predictas dicta de causa. Comitentes predictis arbitris & arbitratoribus plenam licentiam, & liberam potestatem, autorita-

tem & bayliam laudandi, definiendi, pronuntiandi, & sentenciandi, atque mandandi super predictis, generaliter quidquid eis, vel duabus partibus ipsorum placuerit, & voluerint pro bono pacis & concordie. Promittens una pars alteri ad invicem, & ipse ambe partes divisim dictis arbitris & arbitratoribus stare, parere, & obedire omni eorum Laudo, vel duarum partium ipsorum dicto, definitioni, & pronuntiationi ipsorum, que vel quam dixerint, pronuntiaverint, vel sentenciaverint cum scriptura vel sine scriptura semel vel pluries, diebus feriatis vel non feriatis, simul & separatim, partibus presentibus & absentibus, sedendo, stando, ubicumque, quodcumque, & quociescumque eis placuerit, cum juris solemnitate, & omni juris & Statutorum solemnitate obmissa. Et quidquid laudatum fuerit per dictos arbitros super predictis & quolibet predictorum, illud in continenti retificare, aprobare, & emologare, & effectui demandare, non petendo illud reduci ad arbitrium boni viri. Et predicta omnia & singula attendere & observare sub pena quingentarum Librarum Bononie: que pena tocians comitatur, & exigi possit in singulis capitulis hujus Compromisi & Laudi ferendi, quociens contrafactum fuerit. Et pena soluta vel non, nichilominus dictum compromissum & laudum in sua maneat firmitate. Item rescire & restituere una pars alteri, & ad invicem, omnia singula dapna, & expensas, hac interesse litis & extra. Pro quibus omnibus & singulis firmiter observandis & adimplendis obligavit una pars alteri omnia sua bona tam presentia quam futura. Insuper promiserunt predicti Chier & Federicus & Bitinus, se facturos & curaturos omni exceptione remota, quod Dominia Burghina mater predictorum Fe-

derici & Chieris, & predicti Albertuccius Bonromei, Benzevone Johannini, Albertuccinus Figlocaro, Bonomo, & Ubertinus, & Jacobus Amirati, & Jacobus Symonis, & omnes sui sequaces atendent & observabunt, & effectui demandabunt omnia & singula, que dicta seu laudata fuerint per dictos arbitros, vel per duas partes ipsorum: & subiacent omnibus penis, promissionibus, & obligationibus, quibus subiacent predicti Federicus, Chier, & Bitinus dictis nominatis & specificatis in Compromisso predicto &c.

Positum fuit in Memorialibus Communis Bononie per Gardum de Doacii Notarium dicto Officio Memorialium.

Quod tamen animadvertendum est; quamquam inficiari nemo possit, quin multa interdum ex Populari regimine in Rempublicam bona & commoda effluxerint, quae enumerare non vacat: attamen exploratum est, multa etiam incommoda inde manasse, praesertim quum non sit Populi plerumque indocti, atque in politicis negotiis imperiti ac rudis, immo turbidis animi affectibus prae ceteris obnoxii, recte decernere de magnis rebus, atque utiliora capere consilia; & potissimum ubi Vulgo ipsi facile furenti liceat sententiam suam intermiscere, & meliorum consilium pluralitate votorum dejicere. Ad haec quam facile sit Vulgus ad jurgia, ad rixas, ad seditiones, nihil est quod ego commemorem. Propterea Plebejos viros, vilesque Artifices, Ferretus Vicentinus Lib. 3. Histor. Tom. IX. pag. 1053. Rer Italicarum, veluti ineptos ad Reipublicae gubernationem, immo uti perniciosos, suo tempore execrabatur atque irridebat. Digna sunt quae audiantur illius verba, dum narrat indictum temere bellum Venetis a Populo Patavino.

lavino. Ad haec plebiscita, inquit, vocati sunt Plebis Magistratus, & inanis Populi multitudo, qui, velut aestuans dictabat impetus, fieri prorsus densis vocibus clamitabant. Nempe vesana est Vulgi latrantis opinio, quum imperite iudicium profert de rebus incognitis. Quid enim huic cum Virtute, cum Prudentia? Quid temperatum aut forte est? Vendant Opifices, emantque merces sordidas. Fabri incudes feriant; & ceteri illiberalium cultores Artium sua lucra provideant: non se gravibus, optimisque Viris, quotiens de Virtute agitur, stolidi inserant: quod non intelligunt, discutere nolint; nec velut putant, id bonum esse fateantur. Hec Ferretus circiter Annum MCCCXXX. scribebat, probe experientiâ edoctus, quid in publicis consiliis, rebusque magni momenti, sperandum sit ab inscitia ac temeritate intemperantis Plebis. Albertinus etiam Muffatus, Ferreti aequalis, Lib. 2 Rubricâ 2 de Gest. Italicor. referens translatum ad Patavinam Plebem regimen Civitatis, haec habet: Ad Tribunos quidem, quos Gastaldiones vocitabant, omnia publica, privataque iudicia transferre; & hi omnes Opifices erant, & qui sordidis commerciis vitabundi volutabantur. Hi forenses, publica que causas, sedentes, applaudentibus, hortantibusque Gibolengorum Demagogis, audiebant, iudicioque gloriantes finiebant. Iisdem, ut opinor, temporibus, aut paulo ante, floruit Frater Jacobus Genuensis, Ordinis Praedicatorum, qui Libellum MStum reliquit, in Estensi Bibliotheca adservatum, de Ludo Schachorum, sive de Moribus hominum. Ibi Lib. 2. Cap. primo scribit: Populares discant suis officiis & Artibus intendere. Consilia verò, & Civitatis regimen, ac bellorum ordinem, Nobilibus permittant tractare.

A Qualiter enim sciret consulere Popularem, qui numquam studuit circa consilia? Quale dabit consilium, qui adhuc ignorat naturam rei super qua consilium est habendum? Vacent ergo & intendant officiis aut ministeriis, quibus sunt apti &c. Neque diversa fuit sententia Joanni Villanio, qui Lib. 12. Cap. 42. Historiar. immane diffidium, bellumque civile describens, obortum Florentiae inter Nobiles ac Populum, legesque ab eodem Populo furente, Anno MCCCXLV. promulgatas, dolens ait: E nota, che fa il reggimento delle Cittadi, essendone Signori Artesfici, e gente Manuale, e idioti &c. Male siamo retti per li Popolani grassi, e per li piccoli via peggio.

B At inquires: ergo omnia pessum ierint in regimine Popularem, quando non solum ad consultandum de salute Reipublicae adhibere opus erat eiusmodi capita, rationis non raro expertia, sed etiam eorum iudiciis ac sententiis parendum fuit. Bona verba, quaeso. Ut ut certe ex Generali Consilio Populi, quo tum sapientes, tum insipientes longe plures coibant, incommoda haec noanquam emergerent: attamen e minori Consilio, hoc est Credentiae, sive Secreto, a quo pleraque Reipublicae negotia pertractabantur atque expediebantur, plerumque haec minime timenda erant. Istud enim constituebant Praetor, seu Capitaneus, inter prudentiores fere semper selectus, tum Antiani, aut Sapientes, e Populo ob eorum prudentiam ac mores, probati. Accedere etiam consueverunt ad omnes deliberationes, & praesertim in arduis, Iudices, hoc est, Doctores, quorum vel in ipso Optimatum regimine magna semper fuit existimatio & usus; ita ut neque prudentia,

neque sana consilia, Plebe etiam regnante, saepe desiderarentur. Olim propterea Doctoralis laurea maximi facta est, atque ipsi Nobiles solite operam studio Legum dabant, ut Doctorum insignia sibi compararent: hac enim ratione ad intima Reipublicae consilia facilius advocabantur, & gloriosum erat appellari *Miles & Doctor*, sive *Dottore e Cavaliere*. Unum tamen experientia docuit, melius semper fuisse Civitatibus atque Provinciis, quum uni Nobiles, aut saltem aequae Nobiles ac Populus concordibus animis & potestate temperata Rempublicam administrarunt. Certe quoties in alterutram partem dominatio inclinavit, uberores fructus sapientiae ac felicitatis plerumque ex Nobilium, quam e Plebis regimine processere. Generosis autem ac bonis Regibus, & Principibus Populum regentibus, nihil in Monarchia plerumque desideratum est, quod Aristocratia, aut Democratia polliceri possit. Sed & illud in mores eorundem temporum inductum est, videlicet etiam per Nobiles & Plebejos junctis animis Respublica regeretur, attamen exclusos fuisse e regimine illos Nobiles, qui potentiam ceteris praestabant. Neque enim sat libertatis relictum videbatur suffragiis ac deliberationibus Civium, si homines tot opibus & clientelis turgidi aliquid auctoritatis in publicis consiliis retinerent. Hac etiam ratione cavebatur, ne praepotentes ad clavum Reipublicae adsciti, contra illius libertatem quidquam facile molirentur. Id praecipue actum Mutinae, ut vetera Urbis acta produnt, in quibus Nobilium familiae a Consilio exclusae sigillatim recensentur. Id quoque a Brixiana Republica Anno Christi MCCCXXX. praestitum me-

A moriae prodidit Jacobus Malvecius, in ejus Urbis Chronico pag. 1000. Tomi XIV. Rer. Italicarum. Neque in aliis Civitatibus ejusmodi cautela exempla desiderantur. Habeo haec vetera Mutinensium acta, quibus ejusmodi consuetudo mirifice illustretur. In Archivo, inquam, ejusdem Civitatis adservatur *Liber Nobilium & Potentum Civitatis Mutinae & Districtus, nec non & quorundam aliorum Popularium* (en ut praeter potentes Cives, Nobilitate generis praestantes, aliqui etiam Populares ad gubernaculum Reipublicae accedere non sinebantur) *qui digni non sunt esse in Populo praesenti; conditus & factus tempore Magnifici viri Domini Munsi de Sabatinis de Bononia, honorabilis primi Capitanei Civitatis & Populi Mutinae, sub Anno Domini MCCCVI. Indictione IV. de Mense Februario. Subsequuntur nomina singulorum. Ego nonnulla excerptam. In Porta Sancti Petri (hoc est, in primo e quatuor Quarteriis Urbis) Dominus Bernardinus de Garsonibus. Adduntur alii ejusdem Familiae, uti & in subsequentibus: Dominus Nicolaus de Bobetis: Dominus Rambaldus de Murnariis: Dominus Guilielmus &c. Comes de Gouola: Dominus Albertus de Livizzano. Succedunt aliae Familiae de Malguizardis; de Monturfo; de Campilio; de Gorzano; de Guilia; de Bazano, aliquo tamen discrimine; nam ex his Familiis nonnulli sigillatim nominantur ut exclusi; in aliis vero omnes de dicta Domo exclusi dicuntur. In Porta Albareti, Dominus Ugolinus &c. de Savignano; tum Familiae de Nonantulis; de Guidoflis; de Passapontibus; de Bastardis. In Porta Cittanovae Dominus Thobias, Dominus Jacopinus, Dominus Gerardus, Dominus Franciscus, Dominus Gerardus*

us de Rangonibus, Dominus Saxolus de Saxolo. Adtexuntur Familiae de Fredezonibus, de Fredo, de Gorzano: deinde Dominus Franciscus &c. de Pizis, sive de Mirandula: nunc i Pichi, olim Mirandulae Domini. Tum pone sequuntur Familiae de Doxiis; de Gazo, sive de Soleria; de Sancto Martino. Dominus Guido. Archipresbyter de Ziliano (nunc Ciano); Dominus Zampaulus. Archipresbyter de Cittanova; Dominus Guido. Archipresbyter de Sorbaria. Adduntur Familiae de Guidonibus; de Spezzano; de Paltoneriis; de Ganaceto. Dominus Aegidius &c. de Piis: de Adelardis: de Macreto: de Boccadeluziis: de Papazonibus: omnes illi de Buchabadatis: de Pizis: de Freguano: de Balugola: de Fante: de Padellis: de Doxiis. In Porta Ba-

A juariae Dominus Manfredinus de Saxolo: de Rodelia: de Garsonibus: de Balugola: de Varana, sive de Lecateris. Reliquos omitto. Non uni Familiae apponuntur haec verba; & omnes alii de dicta Domo, tam Clerici quam Laici, & tam naturales quam legitimi. Eodem tempore inter proscriptos connumerantur quidam Nobiles & Populares, ac prae ceteris nonnulli de Boschetis, de Rangonibus, de Guidonibus, de Saxolo, & omnes de Garsonibus, & complures de Rodelia. Denique illic habetur Magna Massa Populi. Hoc est, omnes, quibus erat locus in generali Consilio Mutinensis. Democratiae, sigillatim recensentur, tam Nobiles, quam ignobiles.

B

C

DE INSTITUTIONE

M I L I T U M,

quos *CAVALIERI* appellamus,

& de *INSIGNIIS,*

quae nunc *ARME* vocantur.

D I S S E R T A T I O

QUINQUAGESIMATERTIA.

THE HISTORY OF THE

REIGN OF

CHARLES THE FIRST

BY

JOHN BURNET

IN TWO VOLUMES

LONDON

DISSERTATIO

QUINQUAGESIMATERTIA.

Inter Seculorum barbaricorum mores unus praecipue maxime tunc commendatus se offert nobis: sed qui jandiu in desuetudinem abiit, & in Historia tantummodo eorum temporum legendus est. Is fuit institutio *Militum*, qui vulgari nostra Linguâ *Cavaleri* appellabantur. Jam vidimus in Dissertatione XXVI. de *Militia*, apud Italicos praesertim, sub *Militum* nomine venisse Equites legionarios, qui videlicet equo militabant, aut merebant in bello, quum contra *Pedites* dicerentur, qui pedibus militiae vacabant. Hi *Plebeji Milites* ab aliquibus appellati sunt. Sed aliâ significatione, & quidem longe nobiliori, adhibita etiam fuit vox *Miles*, nempe ad eos Nobiles designandos, qui praecipuis ceremoniis militari cingulo donabantur, quales nostris diebus sunt Equites Ordinum Militarium. Ita apud Romanos non minus *Equites* nuncupati fuere legionarii equo merentes, uti *Peditibus* oppositi, etiamsi nobilitatis insigniis carerent, quam qui Equestris ordinis erant, & *Equites Romani* vocabantur, & post Senatores illustri nobilitate fulgebant. Peculiaris igitur hujusmodi *Militiae* (*Cavalleria* a nobis ap-

Tom. XI.

Apellatae) origo a Populis Septentrionalibus petenda est, quorum innumerae phalanges, Gothi, Langobardi, Franci, Germani, Italiâ potiti, suos mores in haec Provincias intulere. Vetusissimus & diligentissimus Germaniae pictor Tacitus in Libro de Moribus Germanorum, Cap. 13. haec scripsit: *Arma sumere non ante cuiquam moris, quam Civitas suffectorum probaverit. Tum in ipso Concilio vel Principum aliquis, vel pater, vel propinquus, scuto frameâque juvenem ornant. Haec apud illos toga, hic primus juventae honos: ante hoc domus pars videntur, mox Republicae. En quâ solenne tum foret gentibus illis Arma primum sumere, & honore Militiae ornari: Militiam enim Populi ii ingentis decoris loco semper habuere. Langobardis autem, Populis & ipsis Germaniae tribuendis, & ab ipso Tacito attributis, consuetudo fuit, ut Regum filii, non a patre, sed ab alterius gentis Rege armis primum induerentur. Apud Paulum Diaconum Libro primo Cap. 23. de Gestis Langobardorum, petentibus ab Audoino Rege Langobardis, ut Alboinum filium convivam secum haberet, is respondit: *Se hoc facere minime posse, ne ritum gentis infringeret. Scitis enim, inquit, non esse apud nos consuetudinem, ut Regis cum patre filius prandeat, nisi prius**

B

C

D

K

prius a Rege gentis exteræ, arma
 suscipiat: hoc est, solenni ritu Miles
 constituatur. Jam Alboinus idem
 Gepidarum Regis filium spatâ percu-
 tiens in proelio prostraverat. Et nihi-
 lominus profectus subinde est Alboi-
 nus ad eundem Gepidarum Regem,
 antea hostem, qui sumens arma Tu-
 rismundi filii sui, jam interfecti, ea
 Alboin tradidit, eumque cum pace in-
 columem ad patris Regnum remisit. At
 Franci, Germanici Populi & ipsi,
 ne enssem quidem filii Regum da-
 bant sine aliquot rituum pompa. Id
 autem fiebat, quum adolescentiam
 inibant. Auctor Vitæ Ludovici Pii
 apud Du-Chesnium ad Annum Chri-
 sti DCCXCI. inquit: Patri Regi Rex
 Ludovicus Ingelheim occurrit, indeque
 Renesburg cum eo abiit: ibique ense
 jam appetens adolescentiæ tempora, ac-
 cinctus est. Nemo non intelligit, id
 ab Historico adnotatum, quod pluri-
 bus ceremoniis res tunc ageretur, &
 celebrata multum foret. Atque ob
 eandem causam Anonymus Salerni-
 tanus in Paralipomenis a me editis
 Part. II. Tomi II. Rer. Italicar. Cap.
 80. pag. 233. memoriæ prodidit,
 Siconem puerum, Siconolfi Salerni-
 tani Principis filium, aliquot annos
 in aula Ludovici II. Augusti versa-
 tum fuisse. Sed dum adolescens factus
 fuisset, ex more ipsi jam dictus Rex
 arma donavit, atque cum honore Saler-
 num misit. Inquit ille ex more: in-
 valuerat enim consuetudo, ut illu-
 strum virorum filii honoris gratiâ a
 Regibus, ac Principibus armis pri-
 mum induerentur, uti etiam moris
 fuit, eadem arma dono dare accipien-
 tibus. Arma autem dare idem erat,
 ac Militari cingulo accingere, sive
 Militem, aut Equitem creare. Quum
 verò Militaris cinguli mentionem a-
 pud veteres comperimus, non aliud

A videtur per eam vocem significari;
 nisi Ensem, quo cingebatur, quisquis
 ad honorem Militiæ admittebatur.
 Militare cingulum, aut cingulum Mi-
 litiæ non semel occurrit in Codice
 Theodosiano. Vetustis autem Seculis
 latior hujus vocis significatio fuit,
 quam quocumque Milites indicaret,
 sive equo, sive pedibus militarent.
 Non idem fuit Seculis barbaricis.
 In Vita Sancti Authperti Vultur-
 nis Abbatis, aevo Caroli Magni,
 plurimi ex Aula Regia Militiæ cingu-
 lum deponentes in sancto proposito Re-
 ligionis ei (Authperto) adhaeserunt.
 Sed præcipue post Decimum a Chri-
 sto nato Saeculum, cinguli Militaris
 nomen, & honor pertinuit ad Equi-
 tes nobiles, de quibus nunc nobis
 fermo.

Et horum sane frequentior mentio
 occurrit apud Historicos Italicos,
 Germanos, Francos, Britannos, post
 Annum Christi Millesimum, quia res
 peragi tunc coepta est diversis, ac
 illustrioribus etiam ritibus, quam qui
 apud veteres adhibebantur. Duobus
 autem modis Militarem honorem con-
 sequi consueverunt Nobiles viri (non
 enim nisi Nobilibus ejusmodi orna-
 mentum conferre mos fuit) scilicet
 aut in bellicis expeditionibus, aut
 pacis tempore, occasione insignis ali-
 cujus celebritatis. Tunc enim, quo
 præclarior erat Princeps, aut Mili-
 tiæ Dux, arma tyroni conferens;
 & quo splendidior, ac magis memo-
 randus locus & tempus conlari mu-
 neris: eo major gloria, & decus in
 novos Milites redundabat. Sed ii po-
 tissimum se felices, ac honoratiores
 censebant, quibus licebat in proelio
 militaria arma primum suscipere.
 Propterea nobiles adolescentes convo-
 labant ad bellum, ut egregio aliquo
 facinore fortitudinem suam probarent,
 eaque

eaque ratione tanquam praemium decus ejusmodi consequerentur. Ibi verò, antequam *Milites* crearentur, *Armigeri* vocabantur, sive *Scutiferi*, & *Scutarii*, vulgo *Scudieri*: quae nominum diversitas probe tenenda est, ad assequendam Historicorum mentem, a quibus memorantur interdum in aciebus *Milites*, & *Scutarii*, *Cavalerii*, e *Scudieri*. Non loquar heic de *Scutiferis* gregariis: solebat enim quisque *Militum*, seu *Equitum* adducere secum unum, aut plures *Armigeros*, eisque scutum suum, ac lanceam commendare, repetiturus quum pugna imminerebat. Neque spectatores nudi proeliorum fuere id genus ignobiles *Armigeri*; quippe ense & hastà, ac aliis armis accincti pugnabant & ipsi, quoties conferendae manus erant. De hisce agi puto in Statutis Populi Veronensis Anno MCCXXVIII. promulgatis, ac ab amico meo Bartholomaeo Campagnola editis, Cap. 183. *Item prohibebo, ne quis deferat lanceam vel lanzonem, nec hastam acutam, vel paratam ad ponendum intus ferrum lanceae vel lanzonis, vel arcum balestrum cum pilotis & sagittis, per Civitatem vel ejus districtum, nisi sit Miles, vel ejus Scutifer, cum vadit cum domino suo sine fraude, qui possit portare lanceam. Principibus quoque sui erant Armigeri, utique Nobiles. Rogerius postea Siciliae Comes, uti scribit Gaufredus Malaterra Lib. 2. Cap. 4. Histor. Siculae, Tomo V. Rer. Italicar. inermis, excepto clypeo solo, & ense, quo accinctus erat, nocte quadam Siculam tellurem scrutabatur; Armiger namque cum armis subsequeretur. Occurrunt hostes. Ille perlongum ducens ab Armigero arma recipere, solo ense super eos irruit. Itaque loquor de Scutiferis hisce illustri loco natis, quibus commune id*

A nomen fuit, quod, uti opinor, se comites adderent Principibus, aut exercituum Ducibus, aut illustrioribus Militibus; eorumque Scutum ac hastam deferrent, donec ob merita virtutis & obsequii dignos se ostenderent, quibus Militaria insignia ac arma traderentur. *Armigeri honorarii* interdum ii appellantur, ut a plebeis distinguantur. Landulphus de Sancto Paulo in Vita Sancti Arial-di, Auctor paene synchronus, apud Puricellium haec habet: *Iisdem temporibus* (hoc est, circiter Annum Christi MLX.) *Herlembaldus de Cottis, frater Landulphi, a Hierosolymis redierat, Miles factus. Vetustiore* quoque ejusmodi *Militum* mentionem habemus in Diplomate Ottonis III. Augusti, Tomo I. pag. 493. *Histor. Eccles. Placentinae*, edito jandudum a Campio. Nimirum est Privilegium Anno DCCCCLXXXIX. ab eodem Ottone concessum Lanfranco, Opizoni &c. *Brachifortibus*, quos, ait, cum nos hodie autem in Missarum solemnibus in Ecclesia Sanctae Brigidae Milites novos creaverimus, deceatque ipsos uti novos Milites novâ nostrorum beneficiorum largitione praerogativâ laetari &c. Verum Diploma illud commentitium undique se prodit, tum quod Otto ibi testans inducitur, se fidem Nobilium *Brachifortium* fuisse expertum in nostris exercitibus, quos tam contra Latinos, quam contra Graecos exercuimus: quod omnino falsum; praesertim quum Diploma datum dicitur XV. Kalendas Decembris, Anno Incarnationis Domini DCCCCLXXXIX. Indictione Primâ, Anno Domini Ottonis Tertii, Imperii ejus Quinto. Apage impostorem. Anno tantum DCCCXCVI. Otto Tertius Imperium iniit. Sed haec missa faciamus.

Quum verò instabat acre aliquod proelium, sive discrimen bellicum, aut post proelium parta erat victoria, tunc nobilibus *Scutiferis* nuper descriptis loco stimuli ad fortiter agendum, ut praemii loco pro fortiter gestis, Militaris honor conferebatur. Non omnibus quidem, sed quibus aut insignior nobilitas, aut apud Principem major gratia, aut in pugna eminentior fortitudo, decus ejusmodi procurabat; nisi fortè extraordinarius aliquis casus multis aditum ad illud consequendum aperiret. Fulcherius Carnotensis Lib. 2. Histor. Hierosolymitan. Cap. 2. haec habet: *Monente Rege quicumque potuit, de Armigero suo Militem fecit. Teste quoque Dominico de Gravina in Chronico, Tomo XII. Rerum Italicar. pag. 649 quum conditum fuisset proelium inter Ludovicum Tarentinum, postea Apuliae Regem, & Hungaros Anno MCCCL. Plurimi Neapolitani Nobiles, filii Nobilium Militum, occasione faciendi proelii, eidem Domino Ludovico honorem Militiae postularunt; ut quum Nobiles sint, se aliquem eorum deficere contingat in proelio, fama vel nomen Militiae sibi restet, ut moris est bellicorum. Ut autem unusquisque ditorum Nobilium ad committendum proelium animosior se demonstraret, spondit, & placuit ditorum Nobilium petitio sibi facta. Et eodem die zonâ Militiae decoravit nobilissimos Juvenes septingentos & ultra. Prodigalitas haec visa fuerit anterioris aevi moderationem metientibus. Appellati quoque fuerunt *Domicelli*, qui ad Militaris cinguli honorem adspirabant, e nobilibus ac Militaribus viris plerique progeniti. Inde Italicum *Donzello* eâ significatione: quae vox apud Johannem Boccacium, aliosque veteres Etruscos Scriptores*

A occurrit. In Annalibus Genuensibus Caffari, ad Annum MCCXXV. mentio est Militum quinquaginta Thomae Comitae Sabaudiae, quorum singuli procedebant *cum Donzello, & duobus Scutiferis*. Alii quinquaginta Milites sub Lotheringo de Martingengo militabant, *quorum quique erat cum duobus equis, & cum tribus Scutiferis, & Donzellis bene armatis*. Nempe *Scutiferi* hoc in loco gregarii milites significantur; *Donzelli* verò illustri loco nati. Propterea Ugutio Grammaticus scripsit: *Domicelli, & Domicellae dicuntur, quando pulchri juvenes Magnatum sunt sicut servientes. Vox ipsa eorum nobilitatem indicat: Domicelli quippe nuncupati. nempe Domicelli, quod est diminutivum nominis Domnus, quodque respondet Italico Signorotto aut Signorello. Joannes quoque Villanius Lib. 7. Cap. 63. Historiar. scribit, missos a Florentinis ad Carolum I. Siciliae Regem cinquanta Cavalieri di corredo, e cinquanta Donzelli gentili uonini di tutte le principali Case di Firenze per farli Cavalieri. Frater Jacoponus Tuderlinus circiter Annum MCCXCVIII. aiebat:*

*Che fui, como a me pare,
Donzello en bel servire,
E ornato Cavaliere,
Bello e costumato.*

E Hisce verò non licebat ad eandem mensam cum Militibus assidere: quod si simul sedebant, humilior erat sella *Scutiferi*, quàm *Militis*. *Calcaribus* argentatis duntaxat utebantur, quum *Calcaria* deaurata ornamentum ac insigne peculiare Militum forent, qui propterea *Cavaleri a speconi d'oro* appellabantur. Erant etiam, qui locum sibi in Torneamentis

tis quaerebant, ut ibi virtutis live
 fortitudinis suae experimento dato,
 cingulum Militare consequerentur.
 Id certe apud Anglos in usu fuit.
 Matthaeus Paris ad Annum MCC-
 XLVIII. haec habet: *Die Cinerum*
coeptum est Torneamentum magnum,
ibique Willelmus frater Domini Regis
aterinus, Tyro novellus, ut titulos
Militiae sibi famosos adquireret, se
animosa praesumptione ingessit. Sed ae-
tate tener, & viribus imperfectus,
impetus Militum durorum & Martio-
rum sustinere non praesalens, mansit
prostratus. Qui verò ex imperitia in
 hisce certaminibus deficiebant, ex
 legibus Militiae flagra sustinere co-
 gebantur. Quare de illo Willelmo
 subdit Paris: *Et egregie, ut intro-*
ductiones Militiae initiales addisceret,
baculatus est. Alia lepidi hujus mo-
 ris exempla praetereo, quem tamen
 Itali numquam adoptasse mihi cre-
 dantur. Alteram creandi Milites oc-
 casionem suppeditare consuevit splen-
 dida aliqua Curia, sive solennis con-
 ventus a Principibus habitus, aut
 adventus Imperatoris, Regis, exi-
 miive alicujus Principis, aut alius
 aliquis felicissimus rerum eventus.
 Tunc enim qui generis nobilitate su-
 pra ceteros eminebant, aut gratiores
 Principibus, Regibusve erant, op-
 portuno illo tempore honore Milli-
 tiae ornabantur. Anno MCXXXV.
 uti memoriae prodidit Alexander Ab-
 bas Telestinus Lib. 4. Cap. 5. Histor.
 Rogerius Siciliae ac Apuliae Rex duos
 liberos suos ad Militiam promovit, Ro-
 gerium scilicet Ducem, & Tancredum,
 Barensem Principem. Ad quorum lau-
 dem & honorem quadraginta Equites
 cum eisdem ipsis Militari Cingulo de-
 coravit. Quam Anno MCCCXXVIII.
 Canis Scaliger, Veronae ac Vicen-
 tiae Dominus, Patavinam Civitatem

A suae ditioni addidisset, ut est in Ad-
 ditamentis ad Chronicon Veronense
 Parisii de Cerreta, Tomo VIII. Re-
 rum Italic. *Veronam reversus ad glo-*
riam ampliorem de obtentu Civitatis
Paduae ultimo Octobris maximum gau-
dium & Curiam celebravit; & crea-
vit triginta octo Milites manu sua de
diversis partibus Lombardiae. Legun-
 B tur ibi nomina singulorum, eorum-
 que Familiae inter Italicas praecipua
 nobilitate splendebant. Et quod ibi,
 atque alibi animadvertendum est, non
 adolescentes tantum, sed & viri ma-
 turi; neque Proceres duntaxat ad
 hocce ornamentum inhiabant, verum
 etiam Principes ipsi sublimiores. Az-
 zo Marchio Estensis, Ferrariae, Mu-
 C tinae, Regii &c. dominus, teste Au-
 ctore Chronici Estensis, Tomo XV.
 Rerum Italicar. Anno MCCCXCIV.
factus fuit Miles per Dominum Ghivar-
dum de Camino, qui tunc erat Domi-
nus Civitatis Trivixii, super Plateam
Communis Ferrariae, ante portam E-
piscopatus. Et eodem die & hora di-
ctus Dominus Marchio Azzo fecit quin-
 D *quaginta duos Milites suis manibus,*
scilicet Dominum Franciscum ejus fra-
trem, & alios Ferrarienses & Mu-
tinenses, Bononienses, Florentinos, Pa-
duanos, Lombardos; & magna Curia
tunc fuit in Ferraria. Audi & Au-
ctorem Chronici Parmensis synchron-
um, Tomo IX. Rer. Italicar. eadem
narrantem his verbis ad Annum M-
 E *CCXCIV. In festivitate omnium San-*
ctorum Dominus Azzo Marchio Esten-
sis, una cum Domino Franciscino fra-
tre suo congregavit in Civitate Fer-
rariae maximam & honorabilem Ca-
riam omnium Procerum Civitatum Lom-
bardiae de amicis suis. In qua Curia
factus fuit Miles cum praedicto fratre
suo per Dominum Gerardum de Cami-
no Dominum Trevixii. Et ipse Domi-

us Azzo Miles factus, incontinenti fecit alios quinquaginta duos Milites suis propriis expensis, quandiu fuerunt in Civitate Ferrariae &c. Verba illa suis propriis expensis animadvertente: quippe Principum liberalium mos fuit in Curiis solennibus arma, equos, vestes, ac alimenta novis Militibus a se creatis largiri.

Ceterum quibus in Urbibus multum aut nimium Populo, sive Plebi, auctoritatis erat; ex ipsa etiam Plebe interdum viri ad nobile Militiae cingulum promovebantur. Quod & animadvertit Otto Frisingensis Lib. 2. Cap. 13. de gest. Friderici, ubi de Italicarum Urbium regimine scribens, ait: *Ut etiam ad comprimendos vicinos materia non careat, inferioris conditionis juvenes, vel quoslibet contemptibilium etiam Mechanicarum artium Opifices, quos ceterae gentes ab honestioribus & liberioribus studiis tamquam pestem propellunt, ad Militiae cingulum vel Dignitatum gradus assumere non dedignantur.* Quod si non in proeliorum discrimine, neque post victoriam hostium, neque in solennibus Principum Curiis, sed in Urbibus pacificis, Militiae honor conferendus erat, tunc eximio apparatu, grandibusque expensis res peragebatur, scilicet equis, armis, vestibus, comitatu, & conviviis, magnificentiam undique spirantibus. Quare qui rei familiari consulere studebant, in bella proficisci amabant, & proelii potius occasionem praestolabantur, quae sibi honorem ejusmodi parerent sine marsupii jactura, & praecipue quod parta in agone Martis ejusmodi dignitas gloriosior esset, & longe pluris haberetur, quam collata extra armorum pericula. Avarities autem iis objecta, qui bella aversati, alias conquirebant rationes cinguli Mil-

A taris captandi, simulque parcendi expensis in illo recipiendo consuetis. Matthaeum Villanium audi Lib. V. Cap. 13. haec ita scribentem ad Annum MCCCCLV. de Carolo IV. Augusto, in Urbem Senensem ingrediente: *In questo abboccamento otto Cittadini pomposi e avari, per cessare la debita spesa alla Cavalleria, si feciono a lui fare Cavalieri. E appresso entrato nella Città ne gliene occorrieno molti senza ordine o provisione. Egli avvisato del lieve e vano movimento di quella gente, commise al Patriarca, che 'n suo nome gli facesse. Il Patriarca non potea resistere a farne tanti, quanti nella via glien' erano appresentati. E veggendone così gran mercato, assai se ne feciono, che innanzi a quell'ora niuno pensere avieno avuto di farsi Cavaliere, nè provveduto quello, che richiede a volere mantenere Cavalleria. Ma con lieve movimento si facevano portare sopra le braccia a coloro, ch' erano intorno al Patriarca: e quando erano a lui nella via, gli levavano alto, e traevan loro il cappuccio usato; e ricevuta la guanciata usata in segno di Cavalleria, mettieno loro un Cappuccio accattato col fregio dell'oro, e traevangli della presa, ed eran fatti Cavalieri. Tum illos Villanius ridet, & avaritiae arguit, quod Militiae decus conquiescent, senza avere fatto alcuna solennità in comune, o in diviso, a onore della Cavalleria, quamquam forent Nobili e ricchi Cittadini, & Uomini di natura pomposi. Verum Militiae honore insigniti tam commodâ ratione ac viâ pauci aestimabantur, aut nihili faciendi erant, uti animadvertit Seculo Christi Quintodecimo Michael Savonarola in Opusculo de laudibus Patavii, quod, uti nondum editum, ego in hoc Opus inferam. Ejusmodi Equites, si*

B

C

D

E

ve

ve Milites. iis comparabantur, qui Lauream Doctoralem sine studio Litterarum olim quoque corradebant. Nimirum iis tantum digne conferebantur ornamenta Militiae, qui aut fortiter in bello egissent, aut acturi proxime in aliquo proelio erant. Quid verò Senensi in Urbe moris obtinuerit quum novi Milites crearentur, quae etiam dona tunc oblata fuerint, docent nos Clarissimi Benvoglienti Notae ad Chronicon Senense ad Annum MCCCXXVI. Tomo XV. Rer. Italicarum. Non omnium autem fuit novos constituere Milites, quum id spectare consueverit ad eos, qui simili ornamento antea condecorati fuerant, uti nunc fieri videmus in adjungendis praeclarissimo Ordini Militum, seu Equitum Velleris Aurei, novis Militibus. Aliquando tamen contigit, ut Senatus, Populusque alicujus liberae Urbis facultatem sibi tribueret creandorum Militum. Exemplo erunt Florentina Civitas, atque Arretina (*), & Senensis, quae Syndicum non semel, sive Procuratorem, constituerunt ad creandum Militem, strenuum aliquem spectatae virtutis virum. Multo autem aequius id sibi licere censuerunt Reges, ac Principes Regalibus quibusque fruentes. Porro vulgaris ritus in constituendis Militibus hic fuit. Princeps, sive alius quicumque ejusmodi honorem conferens, percutiebat collum aut humerum tyronis Armigeri, genibus terram tangentis, ense ex illius manibus accepto, haec verba dicens: *Esse probus Miles*. Interdum etiam osculum ejus ori dabat. Tum jussu Principis, unus aut duo veterani Milites talis ambobus novi Militis calcaria alligabant. Ea

A verò deaurata esse, sive, ut appellabant, aurea, consueverunt: unde manavit frequens apud nonnullos usus, eos nuncupandi *Cavalieri a speron d'oro*. Neque tantum calcaribus deauratis utebantur Militiae dignitatem consequuti, sed etiam Pomum ensis, ac ferrum illius capulo impositum, auro illita gestabant. Dantes Purgat. Cap. 16.

----- *ed avea Galigaie
Dorata in casa sua già l'elza, e'l pome.*

Hoc est Militiae honore insignitus fuerat, uti antiquus Dantis Scholias-tes Beneventus de Imola testatur.

C Itaque Militari Cingulo, ut cum Latinis loquar, cincti eâ ratione Nobiles Viri, appellari etiam consueverunt *Milites adobati*, hoc est solenni ritu *armis instructi & ornati*. Est enim Italis *Adobbare*, sive *Addobbare*, *Ornare*, *Fornire*, idem atque exornare. In Statuto Mediolanensi Part. 2. Cap. 5. legitur: *Jurisperiti Collegii Judicum Mediolani, & Milites adoptati, sint ipso jure de Consilio majori Communis Mediolani*. Scribendum *Milites adobati*. Hanc vocem Ducangius in Glossario e Latino *adoptare confectam* putat. Viro magno non assentior, quum Italica Lingua Latinum adoptare reddat *adottare*, non *adobbare*. Uti neque Menagio, qui a nescio quo *adduplicare* (nobis *addoppiare*) arcessit. Neque Fureterio, qui ab *adaptare* derivat: quod Italis est *adattare*. Nulla ex hisce interpretationibus, uti contorta & coarctata, probanda videtur. Nobis Italis sunt voces ex Gothica, ex antiqua Saxonica, ex Arabica, aliisque peregrinis Linguis, immo ex anti-

(*) Vide ad id adnotata erudite per Cl. Franciscum Redi ad Dithyrambum suum, cui titulus: *Bacco in Toscana*; de quibus infra Murat. col. 164. & seqq.

quioribus omnino deperditis descendentes, quarum originem facile nunc nemo indicet. Inde potius petenda est hujus vocis nativitas. Georgius Hickeſius in Grammatica Franco-Teotiſca, pag. 91. animadvertit, apud Islandos, Scandios, & Saxones, adhiberi voces *at dubba, dubban*, ſignificantes *Equitem creare, vel ad honorem Equitis aliquem ſolemniter provehere. Inde quod Equitem creatum veſtimentis, & armis ſplendidis ornare ſolebant, Adobbare in ſpeciali ſenſu, Adornare dixerunt. Quod certum habeo, apud Italicos vox Adobare ante multa ſecula in uſu fuit: nam inter Cives praeſcipuos & Conſules Reipublicae Mutinensis, Anno MC-*

A LXXIII. & ſubſequentibus ſplendebat *Mal-adobatus de Parma*. Immo longe antea idem nomen *Mal-adubatus* occurrit mihi in egregio Placito Henrici IV. Imperatoris, cujus autographum Mutinae adſervat nobilis vir Marchio Johannes Baptiſta Cortefius. Egregium, inquam, Placitum, tum quod Henricus vice nominis ſui Chartam Cruce ſignat, tum etiam quod illi interfuit & ſubſcripſit *Warnerius Bononiensis Judex* (is verò ſe *Wernerium* in ſubſcriptione appellat) idem mihi creditus, a quo primum Leges Romanae explicatae Bononiae feruntur. Supra de ipſo diſputationem habui in Diſſertatione
B
I XLIV. de *Literar. Fortuna*.

Placitum Gubernoli habitum ab Henrico inter Imperatores Quarto, cum ſententia pro Monasterio Pompoſiano, de terris poſitis in agro Soleriae Uberti, Anno 1116.

✠ **D**Um in Dei nomine, die Sabati, que eſt Sexta dies, intrante Menſe Madii, in loco Gubernole, ſcilicet in Canonica Sancti Remigii, Henricus Dei gratia Quartus Romanorum Imperator Auguſtus in Conſilio ſtare, pro ſui Imperii, ſuorumque fidelium utilitate: adſeſſent cum eo Warnerius Bononiensis, Ubalduſ de Carpenetha, Ribalduſ Veronenſis, Judices, Albertus Comes de Martoringo, Albertus Comes de Sablonetha, Maltraverſus, Girardus de Boicito, Arduinus de Palude, Guido de Maifredo, Saſſo de Bibianello, Maladubatus, Albertus & Bernardus frater ejus, Girardus de Cornazano, & reliqui quamplures Viri Nobiles; ibi in illorum veniens preſentiam Martinus Sanctae Mariae Monasterii Pompoſae Monachus, una cum Martino de Sancto Marino, & Johanne de Bertulaſco, ceperunt pe-

C tere ac poſtulare mercedem Domino Henrico Imperatori piſſimo, ut predicto Monasterio Sanctae Mariae de Pompoſa juſticiam faceret de Ubaldo Ugonis filio de Maifredo, qui injuſte turbaverat poſſeſſionem de quadam terra, quam predictum Monasterium tenuerat in loco, qui dicitur Solera Uberti. Ubalduſ autem Conradum Comitem auctorem nominavit. Sed idem Comes Conradus paucis ante diebus per ipſius Imperatoris ſententiam ſuper eadem poſſeſſione victus fuerat. Juſſit ergo Imperator, ne predictus Ubalduſ aliquam moleſtiam eo nomine contra predictum Monasterium faceret, & inſuper per Judicum conſilium, per lignum, quod in ſua tenebat manu, bannum ſuper Martinum Monachum in vice totiuſque Congregationis, & nominatim ſcilicet de predicta poſſeſſione, & inſuper de omnibus poſſeſſionibus & rebus, quas predictum Monasterium
D
E

sterium tunc temporis habuit, vel in futurum acquirere potuerit cum ratione: ut nullus Dux, Marchio, Comes, Capitaneus, Vavassor, vel aliqua magna, parvaque persona predictum Monasterium de prenuuntiatas rebus sine legali iudicio disvestire vel inquietare audeat. Quod si quis hoc Preceptum in aliquo violare temptaverit, sciat se compositurum centum Libras auri, medietatem Imperatoris Camere, & medietatem predicto Monasterio.

Factum est hoc Anno ab Incarnacione Domini nostri Jesu Christi Millesimo Centesimo Decimo Sexto, Indictione VIII.

Hoc signo Crucis idem Imperator hanc Noticiam corroboravit.

✠ Ego Wernerius Judex affui & subscripsi.

Ego Ribaldus Judex interfui & subscripsi.

Ego Ubaldus Judex interfui & subscripsi.

✠ Ego Obertus Domni Henrici Imperatoris Judex interfui, & per ejusdem Imperatoris preceptum hanc Noticiam scripsi.

Apud Italicos etiam ejusmodi Milites appellati sunt *Cavaliere di Corredo*. Perchè quando pigliavano il grado della Cavalleria, facevano un Convito pubblico: ita Auctores Vocabularii Florentini. Et sane *Corredo* pro Convivio in usu fuit Italicae Linguae. Sed videndum, an non potius hoc eis nomen additum fuerit, quod ornati Militiâ, sive *Adobati* fuissent. Nam *Corredo* etiam significat *Arredo*, *fornimento*, *addobbamento*, *abbigliamento*. In Statutis Pistoriensibus supra Dissert. L. a me evulgatis, §.

Tom. XI.

§ Cap. 56.

A 25. legitur: *Potestas Pistorii non portet Corredum de collo, vel de dosso.* Alapam autem infligere aut collo, aut genae novi Militis, familiare fuit. Uti Joannes Villanius animadvertit Lib. 10. Cap. 54. * Ludovicus Bavarus Anno MCCCXXVIII. Romae fece *Cavaliere Castruccio*, cingendoli la spada con le sue mani, e dandoli la Collana. Ita in editione Junstarum. Sed rectius in mea, Tomo XIII. *Rer. Italicar. e dandogli la gotata*, idest *alapam*. Hunc ritum etiam in sacra Confirmatione servatum videmus, ut sciat Christianus (inquit Sanctus Carolus) se jam *Militem esse*. Et profectò a profana Militia in Spiritualem mos iste translatus videtur, quum nullus antiquior Durando Mimateni occurrat, qui de Alapa in Confirmatione mentionem fecerit. Fortasse verò hic ritus derivatus ab antiquo Manumissionum usu: manu enim missi, teste Scholiaste Persii, *alapâ circumagebantur*. Ita sui juris Miles creatus efficiebatur. Alapa tamen militaris plerumque collo aut humero Militis infligebatur, aut ense humerus percutiebatur. Nempe pro variis regionibus varii etiam fuere mores. Anno MGCCLIV. testibus Cortusis in *Chronic. Lib. XI. Cap. 2.* Carolus IV. Imperator, quum per *Marchiam iter faceret*, & jam transisset *flumen Olei*, stans juxta *confinia Cremonensium*, suo in campo super nivem, *probum virum & Nobilem, Franciscum de Carraria*, qui continuò fuit cum Imperatore cum maxima comitiva, sedens in equo fecit *Militem*; & cum palma eum percutiens super collum, ait: *Esto bonus Miles, & fidelis Imperii. Statim Nobiles Comites Theutonici descenderunt de equis, & eidem statim Equitis imposuerunt calcavia. His Dominus Fran-*

B

C

D

E

L

ciſcus

ciscus donavit dextreros, & equos alios de melioribus, quos habebat. Sed aliis pluribus ceremoniis alibi hoc negotium peragi coeptum est, & praecipue balneatione praemissâ, unde postea appellati sunt Cavalieri bagnati. Originem in Anglia is ritus habuisse videtur, & ad Francos, ac demum ad Italos fuisse translatus. Scilicet vespere, praecedente diem conferendae Militiae, Tyro in Balneum paratum, multâ cum pompâ, multisque comitibus ac ceremoniis ducebatur. Ibi per aliquod temporis spatium moratus, ac probe lotus, in lectulo deinde componebatur. Tum surgens, statutisque a Rituali vestibus indutus, compluribus Militibus & Scutiferis stipatus, ad sacram Aedem pergebat, Vigiliis, ut aiebant, facturus. Integra autem nox ei ducebatur infomnis, precibus interim ad Deum fufis, ut equestris Ordo ab eo assumendus in honorem ipsius Dei & Ecclesiae digne converteretur. Quod si quis petat, cur Balneo locus fuerit inter eiusmodi ceremonias, respondendo, id videri mihi factum, quod quantum fieri potest, curanda erat Candidato mundities tum animae tum corporis ad ineundam Militiam. Ea de causa praecedere solebant confessio peccatorum, communio Corporis Dominici, Vigiliae, preces. Tum corpus poliebatur tonsione barbae & comae, Balneo, & novis indumentis. Nicolaus Laurentii, vulgo Cola di Rienzo, Romanorum Tribunus, ut in ejus Vita habetur Cap. 25. in hoc ipso Opere a me evulgata, s' fatto Cavalieri Vagniato nella notte de Santa Maria de mieso Agosto, Anno MCCCXLVII. Ille ut erat homo phantasticus, non vulgari Balneo uti voluit, sed magnificentiam affectans, in ipsa Concha porphyretica se la-

vit, ubi Constantinus Magnus, si vulgo fides, lotus aut sanitatem, aut Baptismum quaesivit. Entrò nel Vagno (ita Auctor Vitae scribit) e vagnose ne la Conca de lo Imperadore Costantino, la quale ene de pretiosissimo paraone. Stupore ene questo a dicere. Moito fece la jente favellare. Uno Cittatino de Roma Miffore Vico Scuorto Cavalieri li cinse la Spata. Puoì se addormio in uno lietto venerabile: e inque in quello Loco, che se dice li Fonti de Sauto Janni. Là complo tutta quella notte.

Sed qui plura hujusce consuetudinis exempla, & ritus universos olim in creatione Militum adhibitos, fuseque descriptos, nosse cupit, adeat Notas Edoardi Biffaei Britanni ad Nicolai Uptoni Librum de Studio Militari, Londini editum Anno MDCLIV. tum Clarissimum Dugangium in Glossar. Latin. ad vocem *Miles*, & *Militia*. Et consulat in primis Franciscum Redium celebrem Virum, utpote qui inter Italicos non vulgari eruditione illustravit hunc ritum in Notis ad suum Dityrambum *Bacco in Toscana* pag. 149. & ex Italicâ Historiâ multa congestit, quae, ne nimius sim, apud eum legenda dimitto. Ego tantum adferam verba Franci Sacchetti Scriptoris Florentini, qui circiter Annum Ch. 1390. suas Fabulas (*Novelle*) scribebat. Ita ille Cap. 153. *In quattro modi son fatti Cavalieri, cioè Cavalieri Bagnati, Cavalieri di Corredo, Cavalieri di Scudo, e Cavalieri d'Arme. I Cavalieri Bagnati si fanno con grandissime cerimonie, e conviene che sieno bagnati e lavati d'ogni vizio. Cavalieri di Corredo son quelli, che con la Veste verdebruna, e con la dorata ghirlanda prendono la Cavalleria. Cavalieri di Scudo son quelli, che son fatti*

fatti Cavalieri o da Popoli, o da Signori, e vanno a pigliare la Cavalleria armati, e con la barbata in testa. Cavalieri d'arme son quelli, che nel principio delle battaglie, o nelle battaglie, si fanno Cavalieri. Ad haec meminisse juvabit, in Bibliotheca Estensi MStum Codicem adservari cum hoc titulo: *De Ludo Schachorum, sive de Moribus hominum, & de officiis Nobilium: quem composuit Frater Jacobus de Z.....* (fort. de Zoaliis, fugerunt enim literae) *Ordinis Fratrum Praedicatorum, Januae natus. Is alibi a me laudatus fuit, & Seculo XIII. aut saltem XIV. floruit. Annus, quo exaratus Codex fuit, in calce adnotatur his verbis: Scripta Veronae per me Marcum de Murigiis Civem Papiensem MCCCLXXX. Indictione Tertia de Mense Aprilis, cum ibi essem in officio Militari cum egregio & Nobili Milite Domino Ricardino Comite de Languscho, honorabili Civitatis & districtus Veronae Potestate, pro magnificis & potentibus Dominis Dom. Bartholomaeo & Antonio Fratribus de la Scala. In quibus, scilicet scripturis, si error aliquis reperiretur, non mihi, sed exemplari imputetur. Ibi verò Cap. 4. haec leguntur: „ Militem super „ equum, armis omnibus decoratum, „ impositum, & formatum novimus. „ Habuit enim galeam in capite, „ hastam in manu dextra. Clypeo „ protectus fuit in laevâ. Ensis & „ clava in eadem. Gladius in dexte- „ râ. Loricâ vestitus; plectas in pe- „ ctore; ferreas ocreas in tibiâ; cal- „ caria in pedibus; in ambabus ma- „ nibus ferreas chirothecas; equum „ doctum, & ad bellum aptum cum „ faleribus. Hi dum accinguntur, „ balneantur, ut novam vitam du- „ cant, & mores. In orationibus „ pernoctant, a Deo postulantes per*

A „ gratiam ejus donari, quod eis de-
 „ ficit a natura. Per Regem vel
 „ Principem accinguntur, ut cujus
 „ debent esse custodes, ab eo acci-
 „ piant dignitatem, & sumtus. Sa-
 „ pientia, Fidelitas, Liberalitas,
 „ Fortitudo, Misericordia, Custodia
 „ Populi, Legum Zelus in eis sunt,
 „ ut qui armis corporeis decorantur,
 B „ etiam moribus polleant; & quan-
 „ to Militaris dignitas alios excedit
 „ reverentiâ & honore, tanto magis
 „ debet eminere virtute. „ Haec ille.

C Tyrones autem appellabantur recens
 creati Milites, atque ipsa conferendi
 balthei Militaris solemnitas *Tyroci-*
nium est nuncupata. Neque omitten-
 dum est, eos, qui Equestris Ordinis
 ornamenta referebant, debitum quod-
 dam contraxisse *Fidelitatis* erga au-
 ctorem honoris sui. Idque duplici
 modo contingebat, nimirum tacite,
 aut aperte. Apud Redium supra lau-
 datum Ildebrandus Giratafca Anno
 MCCLX. cingulo Militari insignitus
 est ad expensas publicas Civitatis Ar-
 retii. Eâ occasione is juravit *fideli-*
tatem Dominis, idest Reipublicae Ar-
 retinae. Et post Evangelium juravit
 altâ voce, quod ab illa hora in antea
 foret *fidelis & Vassallus* Dominorum
 Communis Civitatis Arretii. At quam-
 vis nullum plerumque intercederet
 sacramentum *Fidelitatis*, attamen in-
 ter consuetudines equestris hujus Mi-
 litiae haec erat, ut contra eum, qui
 D Militarem contulerat dignitatem,
 nunquam. Militi liceret arma con-
 vertere. Joannes Villanius Lib. 9.
 Historiar. Cap. 304. proelium infelix
 describens a Florentinis commissum
 Anno MCCCXXV. cum Castruccio
 Lucae Domino, atque Azone Vice-
 comite, culpam profligati exercitus
 transfert in Bornium Marecallum
 Florentinorum, *il quale si misse prima*
 E

a fuggire, che al fedire. E ciò si trovò, ch'elli era stato Cavaliere per mano di Messer Galeazzo Visconti padre del detto Azzo, e stato lungamente al suo soldo. Sunt & alia ejusdem moris exempla. Ad haec novus Miles, aut disertis verbis jurejurando sese obligabat, aut etiam tacens a legibus Ordinis Militaris obligabatur ad defendendas semper Domnas, Domnicellas (idest le Donne, e le Donzelle, sive mulieres & virgines) pupillos, orphanos, & bona Ecclesiarum contra vim & potentiam injustam potentium, juxta suum posse. Romanensium Fabularum, & Poëmatum Auctores, & praesertim ex nostris Bojardus & Areostus, prae oculis hanc legem perpetuò habentes, uberem illic segetem invenere ad effingenda egregia facta suorum Militum confictorum. Erant & alia honesta aut pia onera Militibus hisce imposita, quae praeterò unum tantummodo memoraturus, videlicet studendum fuisse Militi summa sollicitudine, ne quid turpe, inhonestum, aut injustum unquam perpetraret; eumque ab isto proposito neque timore mortis, neque carceris incommodo, passurum se dimoveri. Quod si quis ea patrabat, quae ab honore probi Militis aliena nimium forent, exauctorationis poena ei imminabat, hoc est per publicum Magistratum, uti dicere consueverunt, degradabatur, amputatis ei ad talos calcariibus; ex hoc enim insigni Nobiles equo insidentes, qui Militiae honore fruebantur, dignosci inter ceteros consueverunt. Securi ad talos ejus eadem amputabantur Calcaria, inquit Thomas Walsinghamus in Histor. de Reb. Anglicis. An ista consuetudo in Italia quoque viguerit, nondum deprehendi. Verum ne quid dissimulem, auctor est Francus Sacchettus, 1

A Scriptor mihi nuper memoratus, circiter Annum Ch. 1390., quo ille florebat, Militiae hujus honorem in abjectam omnino conditionem proruisse, quum homines nullâ Nobilitatis, aut Fortitudinis, aut morum praerogativâ insigniti, immo vilis & contaminatae vitae, ad honorem Militiae promoverentur.

B Quod tamen animadvertas velim, ex ista Militum nobilium institutione prodierunt sensim sacri Ordines Militares, celebratissimi in Oriente & Occidente, nempe Templarii, sub Clemente V. Papa excisi, & insignis Ordo eorum, qui olim Hospitalarii, nunc Equites Melitenses appellantur, & Milites Teutonici, qui se voto multis Christianae pietatis legibus obligarunt. Tum Fratres Ordinis Militiae Beatae Mariae Virginis, quos Fratres Gaudentes postea vulgus nuncupavit. Postremi isti fuere instituti a duobus nobilibus Civibus Bononiensibus, ab uno Regiensi, atque a Raynerio de Adelardis Cive Mutinensi, & aliis quampluribus de Civitatibus eorundem Anno MCCLXI. non verò MCCLXII. ut Justinianus censuit. Institutum autem eorum ab Urbano IV. Papa probatum, & leges iis praescriptas, ac potissimum facultatem concessam, cui melius videretur, ducendi aut retinendi uxorem, atque alias Constitutiones editas Anno MCCLXXXVIII. in eorum Capitulo generali legebam ego olim in MSto Codice Bibliothecae Ambrosianae. Bulla verò Urbani, & Leges primae evulgatae fuerunt a Ghirardaccio in Indice ad Tomum primum Historiae Bononiensis. Successere deinde Ordines alii Militum, honoris praecipue causâ a Regibus ac Principibus instituti, ut Garterii,

D
E
1 Sancti Michaëlis, Velleris Aurei, Cala-

Calatravae &c. Verùm de his alii plenissime egerunt. Ego his dimissis aliquid potius adferendum puto de origine *Insignium*, quae nunc Italice *Armi*, & *Arme* appellamus; nam ab haecenus commemoratâ Militiâ eorum institutio ac usus petendus videtur. Non is sum, qui disputationem aggredi velim a multis agitatam, nimirum sit-ne tribuenda antiquis Hebraeis, Graecis, Latinis, aliisque florentibus ante Christum natum gentibus, *Insignium* istorum origo; an moribus longe posteriorum temporum, & Saeculis ipsis barbaricis: quam controversiam potissimum versarunt Henricus Spelmannus in sua *Aspilogia*, & Meneſtreriſ V. Cl. e Societate Jesu, ex hisce studiis satis celebris. Quid ego heic sentiam, tantummodo innuam. Nulla dubitatio est, quin Graecis ac Romanis fuerint *Insignia*, in Vexillis praesertim ac Scutis usurpata. Sunt etiam veterum Poëtarum loca, e quibus colligi posse videtur, eadem ex patribus ad filios, ex filiis ad nepotes fuisse translata. Itaque non injuriâ existimatum est a multis, *gentilitia* nostrorum temporum *Insignia* ex antiquissimis Saeculis per imitationem fluxisse. Attamen quod de *Cognominum* origine dixi in Dissertatione XLII. heic itidem repetendum puto: nimirum fuisse quidem antiquis Latinis *Cognomina* & *Agnomina*, quibus inter se una Familia ab altera, & una ejusdem Familiae linea ab altera distingueretur. Nihilo tamen secius, ut vidimus, *Cognomina* nunc usitata, post Annum duntaxat a Christo nato Millesimum coepta sunt usurpari. Ita & de gentilitiis *Insignibus* dicendum reor. Haec enim, quamvis apud veteres Latinos & Graecos non levia illorum vestigia occurrant,

A ubi tamen, qualia nunc sunt, considerentur, idest certo colorum ac typorum signo ornata, eaque hereditaria, & in Sigillis, Nummis, Vexillis, Picturis, aliisque locis ad Familiarum discrimen adhibita, tantummodo post Saeculum Decimum, immo & post Undecimum, ac praecipue post susceptam a Latinis sacram expeditionem in Orientem, sensim invaluisse videntur. Quam sententiam ex Italis Marius Aequicola, Machiavellus, & alii, tum Petrus Pithoeus, Philippus Morellus, Sammarthani, Fauchetus, Spelmannus, Joannes Jacobus Chiffletius, Meneſtreriſ, Fureterius, ac alii Scriptores jam dudum probarunt. Certe ante Saeculum XI. nullum synchronum Auctorem, nullum monumentum adferri video, quo ejusmodi peculiares Familiarum tesseræ in usu fuisse ostendantur. Non Sigilla, non Nummos, non Sepulcra; nihil enim morror fabulosas recentium quorundam Scriptorum narrationes, dum sine tabulis vetustati tribuunt suorum temporum mores. Exemplo sint, qui ab antiquissimis Francorum Regibus tanquam Insigne avitum Lilia usurpata tradunt, quum tamen, ut idem Chiffletius ac alii evicere, longe post Saeculum XI. Francica Lilia emerferint. Neque aliter suadent Francorum Regum Nummi a Blanco collecti atque evulgati.

E Lubens autem do, vel sub Langobardis, Francis, ac Germanis antiquis Regia Vexilla signo aliquo decorata fuisse, quo a reliquis exteris, & inter se distincta agnoscerentur. Fuit is mos & antiquis Romanis, uti numismata, Lipsius, aliique docent. Sed & Petrus Diaconus Lib. 4. Cap. 39. Chronici Casinens. tradit, Anno MCXI. occurrisse Henri-

co V. Regi Populum Romanum, *Staurrophoros, Aquiliferos, Leoniferos, Lupiferos, & Draconarios*. Paria Signa vetus Roma praetulit; & a Panegyriste Berengarii Augusti Lib. 4. memoratur Senatus Romanus,

Praefigens sudibus rictus sine carne ferarum.

Verum Insignia quidem Regum, Populorum, Legionum ista fuere, non verò hereditaria Familiae alicujus. Fabulis parco, quas liberalissime aut vulgus, aut assentatores in honorem illustrium Familiarum olim proderunt. Neque Scuta ante Saeculum Christi Undecimum ullum avitum signum prae se tulisse creduntur. Normannorum Scuta *picta* nobis exhibet ad Annum DCCCLXXXVII. Tomo 2. Scriptor. Franc. Du-Chesnii, Abbo Monachus Sancti Germani Parisiensis Lib. primo sui Poëmatis, obsidionem Parisiorum describens. Non dissimilia erant incolis Britanniae Minoris Anno DCCCXVIII. quum eorum Rex Murmannus rebellem se prodidit Ludovico Pio Augusto. Habeo testem Ermoldum Nigellum Lib. 3. de Reb. gest. ejusdem Imperatoris, in Poëmate a me evulgato Part. II. Tomi II. Rer. Italicarum. Immo is innuere mihi videtur, Francorum clypeos nullo colore fuisse illitos, aut si inductus iis color fuit, album tantummodo fuisse. Ajebat enim Murmannus ad Legatum Ludovici:

Scuta mihi fucata, tamen sunt candida vobis.

Quo autem revera tempore clypeis inscribi coepta sint, quae nunc gentilitia Insignia appellantur, adhuc abditum est, mihi saltem. Illud tan-

A tummodo veri mihi videtur simile, aut a publicis Duellis, aut a Torneamentis ante Annum MLXVI. apud Gallos institutis, uti scribebam in Differtatione XXIX. *de Spectaculis*, aut a sacro Bello per Latinos in Oriente sub finem ejusdem Seculi inchoato, & per duo ferme Secula continuato, originem duxisse ejusmodi Signa clypeis depictis impressa. Scilicet in certaminibus, atque in publicis Ludis, ut Milites alter ab altero distinguerentur, tesseram aliquam omnium oculis obviam in Scuto pingendam curabant. Auctor est Willelmus Malmesburiensis Lib. 3. de Gest. Reg. Anglor. Gaufridum Martellum I. Andegavensium Comitem certamen obtulisse Willelmo Notho Normanniae Duci, cui *eximia arrogantia colorem equi sui, & armorum Insignia, quae habiturus fit, insinuat*. Acta haec videntur Anno MXLVII. teste Willelmo Gemmeticensi Lib. 7. Histor. Normann. Ergo hinc inferre licet, Nobiles ad certamen Signum attulisse aliquod in armis inscriptum, per quod inter ceteros dignosceretur. Verum haec Signa nondum Familiae propria erant, sed unusquisque pro libito sibi sumebat: alioqui nihil fuisset, quod Comes Andegavensis clarissimus Princeps Insignia sibi adhibenda Guilliemo Duci significasset. Iisdem quoque *Insignibus armorum* usi fuerunt in sacra expeditione Hierosolymitana tot Occidentis Nationes, Principes, ac Milites, ut sensim inter se distinctionem procurarent ejusmodi ratione. Crucem praesertim diversi coloris in Vexillis adhibuere Nationes, ac unius Urbis Populi. Quum autem sub eo Signo celebrem plerumque famam sibi peperissent Nobiles ac fortes Viri, idem propterea Signum, ante arbitrarium,

B

C

D

E

rium, five eodem Symbolo Clypeum distinctum, adhibere coeperunt eorum filii atque nepotes, tum in bellicis tum in ludicris certaminibus. Atque hinc paullatim invaluit peculiarium *Insignium* usus in Familiis Nobilibus virorum, quae ideo *Arme* & *Armi* ab Italis appellata sunt, & *Armes* five *Armoiries* a Gallis, quod in Armis effingi, seu pingi consueverint, hoc est in Clypeis five Scutis. Summa autem praerogativa, ac nobilitatis indicium fuit, ejusmodi Scuta praeferre; ac proinde uti antiquissimis temporibus Graeci & Latini, ita & Saeculis barbaricis Boreales Nationes Nobilium tumulis Clypeos appendere honoris gratiâ solebant. In Legibus Henrici I. Angliae Regis legitur *Clypeus sepulcris Militum* appensus. Baldricus Abbas Burgulienfis in Carmin. ad Scutum Racherii illustris viri, Tom. 4. Scriptor. Francic. Du-Chefnii circiter Annum MCXVIII. haec habet:

*A Domino viduata tuo jam parva quiesce &c.
Tuque diu valcas in titulo posita.*

Hujus moris meminit etiam Matthaeus Paris ad Annum MCCLIV. Franciscus Sansovinus Lib. 13. Venet. description. tradit, Marini Mauroceni, Anno MCCLI. Venetiarum Ducis, Scutum, post ejus mortem suspensum fuisse cum ejus Insigniis in Sancti Marci: quem morem subsequuti Duces retinere. Ad haec tabulis marmoreis ad sepulcra Principum, ac insignium Virorum apponendis addere mos fuit illorum effigiem insculptam. Atque ex iis complures adhuc visuntur manu Scutum militare tenentes, in quo gentilitia Symbola descripta apparent. Principes autem ea-

dem Insignia tandem transfudere non tantum ad Vexilla, sed etiam ad Numismata, sub eorum nomine percussa. Ita in Francorum Regum Vexillis, Nummis, ac Sigillis duntaxat sub Ludovico VII. circiter Annum MCL. *Lilium*, five *Flos Lili* fulgere coepit, quod Symbolum reliqui Christianissimi Reges familiare subinde habuerunt, uti Blondellus, Chiffletius, & Nummi a Blanco collecti fidem faciunt, abjectis fabulosis aliorum narrationibus.

Marchionum Estensium Insigne avitum est Aquila Alba. Haec eadem in eorum militaribus Signis Anno MCCXXXIX. enitebat. Rolandinus Lib. 4. Cap. 12. ad eum Annum narrat, *Azzonem Marchionem Estensem ad Castrum de Cittadella quasi cum centum militibus equitasse. Eccelinus de Romano eadem hora cum militibus viginti vel circa de exercitu equitabat ad Cittadellam. His ergo duabus Aquilis sibi ad invicem rectâ lineâ appropinquantibus equitando &c.* In Decreto Populi Ferrariensis Anno MCLXIX. pro honore *Obizonis Dei & Apostolicâ gratiâ Estensis & Anconitani Marchionis, & perpetui Domini sui, & ad exaltationem sanctae Romanae Ecclesiae, & excelsi Domini Karoli Regis Siciliae, quorum devotum & fidelem se clamat Dominus Marchio, ista leguntur: Quilibet otingentorum Peditum electorum, seu qui in posterum eligentur, teneantur & debeant habere Insignia Domini Marchionis, scilicet Aquilam, in suis armis, & cum ipsis trahere, & non cum aliis. Et qui contra fecerit, puniatur in quingentis Libris Ferrariorum.* Eadem quoque Insignia ad Nummos translata dixi: & quoniam Scutum, in quo usitatus erat Insignia ipsa picta deferre, sculptum fuit in hujusmo-

jusmodi Nummis, hinc *Scuta* appellari coepti sunt Nummi, sub ea forma percussi: atque haec appellatio adhuc in pluribus Italiae Civitatibus constans perdurat. Deinde non tantum in Clypeis inscripta fuere gentilitia haec Signa, sed etiam in chlamyde, seu sago militum, *nella Sopravveste*, atque in stragulis equorum, uti Spelmannus & Bissaeus multis exemplis ostenderunt. *Cognitiones picturatae* appellantur a Matthaeo Paris in Historia ad Annum Ch. MCCL. Ego plura non persequor. Unum tantummodo memoraturus, ejusmodi Familiarum Insignia olim in veris tantum Clypeis & sagis spectata, spectari nunc ubivis, saepe etiam sine Scuto, picta, insculpta, insuta, impressa. Praeterea olim ad jus tantummodo Militum, ac proinde Nobilium, spectarunt; nostris vero temporibus in Italia vel a cerdonibus, lanionibus, & reliquo ignobili vulgo, cui aliquantulum turgeat marsupium, summâ licentiâ usurpantur. Videas etiam contemni passim apud Italos leges Heraldicae Artis, quae hac de re in aliis regionibus observantur. Et quidni? quum haec levia, nulliusque momenti plerisque videantur. Si ita est, ego leviora, quam alii, haec ipsa putabo. Sunt autem, qui recens inventum arbitrantur tesserâs illas gentilitias, quibus Cognomina Familiarum exprimuntur. *Armi parlanti* nos ea appellamus. Et profecto ex iis complures nullâ antiquitate constant; nonnullae etiam risum vel a superioribus extorquent. Attamen errant, qui omnia ejusmodi Insignia Cognominibus conformia unico decreto veluti vetustate carentia de medio tollunt. Nam etsi non satis mihi persuaserint nonnulli Artis hujus Scriptores, videlicet vetustiora

A potius esse quam reliqua ea Symbola gentilitia, quibus Cognomen proditur: adhuc tamen pro certo habendum est, antiquissimas etiam Nobilium Familias, ubi ad ornamentum suum typum aliquem excogitarunt, arripuisse interdum, quos ipsum suum Cognomen statim offerebat, sive ii cognomentum istud ab aliquo suae ditionis, sive ab aliis causis, quas in nuper memorata Dissertatione XLII. de Cognominibus enumeravi, ii assumpsissent. *Columnam* in suis clypeis impressit gens nobilissima *Columnensium* Romanorum, quibus Castrum sive Oppidum Columnae Cognomen dederat. Ita praeclarissima Familia *Turrianorum*, sive *della Torre*, quae Mediolani olim dominata est, & adhuc in Foro Julii effulget, atque a Seculis compluribus eximium nobilitatis locum apud Gallos retinet, *Turrim* pro Insigni elegere. Ita ex arce Canossae in Regiensi agro nobilis *Canossia* gens agnomen suum deduxit, quum ibi post inclytæ Comitissæ Mathildis obitum dominari coeperit, ut alibi ostendi. Propterea *Canem os* (sive *ossum*, aut *ossuum*, quod veteres nonnulli dixerunt) ore ferentem Scuto suo indidere. Potentiâ quoque olim, ac illustribus Viris in Tuscia floruit Familia *Pannochiesca* unde propagati sunt Comites *d' Elci*, ornamenta antiquae nobilitatis nostris quoque temporibus servantes. Uti me per literas olim monuit Cl. V. Hubertus Benvoglientus Patricius Senensis, in Charta nondum editâ concordiae initae inter Aldimarium Episcopum Volaterranum, & Raynerium Episcopum Senensem, scripta Anno MCXXXVII. quam etiam commemorat Ughellius Tom. primo Ital. Sac. in Episcop. Volaterran. haec leguntur: *Itemque do & trado medietatem, de*
Eugen-

augenteria, si inventa fuerit in terra, quam Crescentius decessor meus beatae memoriae Volaterranus Episcopus emit a Comite Ranuccino Pannocchia. Veri videtur simile, Ranuccino Comiti pro more eorum temporum, ut indicavi in Dissertat. nuper memorata, accrevisse apud vulgus Agnomen Pannocchia, quod in Cognomen gentis postea evaserit; Pannocchieschi enim appellati sunt. Ea de causa olim Insigne sibi statuerunt modò sex, modò quatuor, modò duas spicas, quas Latini meliores *Paniculas*, seu *Paniculas* vocitarunt, quales sunt milicae, milii &c. uti ex eorum Sigillis constat, atque ex antiquissimo lapide sito in claustrum Fratrum Minorum Massae. Procedente verò tempore, eo Symbolo abjecto, quidam ex ipsis Aquilam bicipitem assumerent. Alii sub Aquilae pedibus duas Paniculas locaverunt: quae Insignia in Scuto Comitum de Elci adhuc perdurant. Pannochieschae Familiae Ughellius Tomo primo Ital. Sacr. tribuit, neque immeritò, Hildebrandum Episcopum Volaterranum, creatum Anno MCLXXXIV. Ad eandem spectare Paganum quoque ejus Successorem, Benvoglientus supralaudatus, dum vivebat, mihi significavit. Celebratissima quoque apud Gal-

A los Familia de Crequy nulli antiquitate concedit. At haec tesserae loco Arborem statuit, quam Galli Crequier appellant, Spenerus verò *Chamecaerasum* vocat. Plura addere nil interest. Diu autem mos observatus in Italia fuit, jus ejusmodi Insignium petere honoris causà atque impetrare ab Imperatoribus, aut a magnis Principibus. Cujus rei complura exempla apud veteres prostant. Unum tantummodo in medium adferam, petitum ex Gualvanei de la Flamma Opusculo Historico, quod evulgatum habes in Tomo XII. Rer. Italicar. Quam Bruzium Vicecomes Anno MCCCXXXVI. in Germania militaret sub Ducibus Austriacis, ab ipsis posse Coronam Auream super caput (*) *Breviae* (idest *Viperæ*) deferre ex maxima gratia postulavit. Quod ipsi Duces Austriae cum magna difficultate concesserunt, quia hoc solis Ducibus Austriae quondam pro magno munere concessum fuit. Tenor Privilegii talis est: Nos Albertus & Otto Duces Austriae &c. & infra: Bruzio Vicecomiti, Viro strenuo, Militi concedimus, totique parentelae Vicecomitum, videlicet illis, qui de Matthaeo & Uberto nati descendunt, quod Coronam Auream possint portare super caput Biverae in galea, & bandereis, & clypeis, titulo feudali &c.

(*) Forte scribendum *Biverae*, ut est inferius in Privilegio &c.

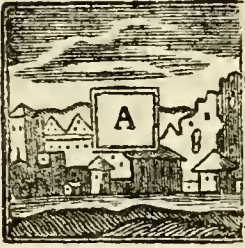
DE PRINCIPIBUS
AUT TYRANNIS
ITALIAE.

DISSERTATIO
QUINQUAGESIMAQUARTA.

THE PRINCIPLES
OF THERMODYNAMICS
AND STATISTICAL
MECHANICS
BY
R. C. TOLMAN

DISSERTATIO

QUINQUAGESIMAQUARTA.

Ge verò, postquam conspeximus tot liberos olim in Italia Populos, ostendamus etiam, qua ratione fere omnes ad Principes suam postea dominationem transtulerint, aut a Tyrannis primo oppressi, non suo, sed alieno arbitrio, vitam ducere denique sub Dominis didicerint. Et nunquam quidem Principibus Italia caruit, postquam in ea sedem fixere barbaricae gentes. *Principis* appellationem latiori sensu heic sumo, ut eos significem, qui non Imperatoris, non Regis titulo praefulgebant, & nihilominus primas in Regno tenentes, Populo alicui imperabant, sive id vicariâ potestate a Rege acceptâ facerent, sive electione Populi, sive autocratiâ, aliove titulo inter gentes legitimo. Quippe *Principis* nomen pressius sumtum, Augustis tantummodo, ac Regibus, Despotisque a nullius temporalis Domini superioritate pendentibus, tribui antiquitus consuevit. Langobardis ac Francis in Italia regnantibus, immo & sub priorum Caesarum Germanicorum dominatione, hujusmodi minorum Principum coetum constituebant *Duces*, quales fuere *Beneventani*, *Spoletani*, *Tusci*, *Forojulienses*; e quibus primi

A autocratiâ quoque, exciso Langobardorum Regno, sensim arripuerunt, sed instabilem, Occidentalis Imperii Augustis jura sua in regione illa identidem vindicantibus. Erchemperto teste in *Histor. Princip. Langobard. num. 3. Arichis primus Beneventi Principem se appellari jussit, quum usque ad istum, qui Benevento praesuerant, Duces appellarentur. Principis, inquam, non Regis, titulum Arichis sumit strictiori illa significatione, ut se supremum Beneventani Ducatus dominum indicaret, neque Catolo Magno obnoxium, qui nuper, dejecto Desiderio Rege, reliquum Langobardici Regni occuparat. Ita Dynastae Salernitani, & Capuani ferrius enati, Principis appellatione sunt usi. Quem titulum etsi nunquam usurparint, qui Neapoli olim imperabant (satis enim iis fuit *Ducis*, aut *Magistri Militum*, aut *Consulis* nomen) attamen & ipsi inter Principes sine haesitatione adnumerandi sunt. Atque illi plerumque electione Populi creati sunt, a quo, interdum quoque & ab Augustis Orientalibus, potestatem consequerantur. Neque dissimiles olim fuere *Venetorum Duces*. Principum praeterea albo inscribebantur antiquis iis Seculis *Marchiones* & *Comites*, qui postremi apud Langobardos, *Judices* etiam appellati fuere; illi Provinciae uni, hi Civitati*

tati alicui per electionem Regis praefecti. Non nomine quidem sed re, omnes isti *Principes* sunt habiti; & quoties in Historia temporum illorum commemorantur *Primores Regni*, *Principes Regni*, non alii significantur quam *Duces*, *Marchiones*, & *Comites*; quibus & *Archiepiscopi*, & *Episcopi*, & postea quidam praecipui *Abbat*es adjuncti fuerunt. Quod verò in Italia contigit, idem in Regno Germaniae, & Galliae, sive Franciae Orientalis & Occidentalis occurrit. Arnulphus Mediolanensis Histor. Lib. I. Cap. 2. Tomo IV. Rer. Italicar. auctor est, circiter Annum Christi DCCCCXXXV. statutum fuisse generale Papiæ colloquium cunctorum Regni Principum. Tum Cap. 7. tradit, Ottonem Magnum consilio Walperti Archiepiscopi Mediolanensis, aliorumque Regni Principum, descendisse in Italiam. Ita alibi Scriptor ille Saeculi XI. quo eodem Seculo Wippo in Vita Conradi Salici, Lambertus Scafnaburgensis, & Liutprandus Seculi praecedentis Historicus, ac subinde alii passim sub nomine *Principum* commemorant, quos nuper designavi. Porro antiquissimos hosce *Duces*, *Marchiones*, & *Comites*, eorumque continuatam ditionem ac stirpem, nunc indica mihi, si potis es. Plerosque sustulit humanarum rerum vicissitudo, ac temporis edacitas. *Venet*i tantummodo munus ac seriem suorum *Ducum* nunquam interruptam ferverunt, qui tamen, non uti olim per successionem, sed per electionem, ad ejusmodi dignitatem nunc provehuntur; & amplissimam potestatem, qua vetustissimi *Duces* fruebantur, cum Senatu, aliisque Magistratibus partiuntur, honore potius quam re *Duces*. Praeteregressa tamen est, divino munere, tot Saeculorum turbi-

A dum cursum inclyta *Marchionum Estensium*, nunc *Mutinae &c. Ducum* Familia, cui in Italia nullam antiquitate parem reperias, quaeque Saeculo Christi Undecimo propagata in Germania praeclearissimam *Brunsvicensium Ducum* sobolem ad summam potentiam & gloriam evexit; eam ipsam videlicet, quae nunc in magnae etiam Britanniae throno splendet. Haec omnia certis rerum documentis ego jam statui in Antiquitatibus Estensibus Part. Primâ. Ita felici sanguinis successionem ac possessionem amplae ditionis, ad nostra usque tempora perdurat ac floret antiquorum *Comitum Maurianensium* (*di Morienna*) simulque *Marchionum* prosapia, in *Regia Sabaudensium Ducum* Familia, cui Sardiniae Regnum nunc subiectum illustres titulos auxit. *Marchiones* quoque *Malaspinæ*, vetustissimâ nobilitate spectatissimi proceres, reliquias pristinae gentis ac ditionis tumentur; & si qui sunt alii, certe pauci, qui ad Saecula remotiora, sine fabulosis dubiisve Chartis, aut Historiis, Genealogiam suam deducere possint. *Marchiones Montisferrati*, *Pelavicini*, *Cavalcaboves*, *Cevae*, *Boschi*, *de Carretto &c. Comites Guidones*, *Laumelli*, *Sancti Bonifacii*, *de Blandrato*, & horum similes quondam percelebres, aut prorsus interierunt, aut in reliquorum Nobilium sortem jamdiu conjecti fuere.

E Nunc venio ad Civitates liberas: Cur ad Principes aut Tyrannos earum dominatio translata subinde fuerit, brevibus dicam: Potissima causa immutati regiminis fuit factionum *Guelphae* & *Gibellinae* furor, de quibus actum est supra in Dissertatione LI. Aliis aut Imperatorum voluntas, aut vicinarum Civitatum sive Principum potentia eminentior, aut industria,

dustria, interdum etiam impotentia Civis alicujus modò volentibus, modò nolentibus jugum imposuit. Haec autem accurate distinguenda. Sunt enim ex ipsis antiquis Historicis, qui sine ullo discrimine Principes post Seculum XII. in Italia enatos, invidioso *Tyrannorum* titulo traducunt. Qui si hanc vocem significatione antiquissima usurpant, *Reges* tantum, sive *Regulos* indicantem, non obfisto; si ut illegitimos dominos, atque immites in Populum designent, hercle ii falluntur, & de alienis actibus praecipiti affectu & judicio sententiam ferunt. Dantes Aligherius Lib. 6. Purgatorii, circiter Annum MCCC-VI. scribebat:

*Che le Città d' Italia tutte piene
Son di Tiranni, & un Marcel diventa
Ogni villan, che parteggiando viene.*

Itaque recolendum nunc est, quot simultatibus, odiis, bellisque etiam intestinis aditum olim aperuerit studium Factionum, his Gibellinam, illis Guelpham sectantibus. Vix ulla Civitas fuit, quam discordia non invaserit, ac Cives dividerit. Proelia subsequuta sunt, caedes & creberrimae proscriptiones. Quae Civium pars solum vertere cogebatur, quaesitis fociorum praefidiis. bello statim patriam impetebat: & ubi vires majores suppetebant, alteram victam ipsa quoque pari exilio multabat. Hinc nulla quies, nulla securitas Urbibus tam diro morbo laborantibus. Quod ergo saepe accidit, aut altera ex ejusmodi Factionibus illustrem aliquem virum sibi in Dominum praeficiebat, ut ejus ductu & auctoritate adversarios comprimeret; aut inuito consilio utriusque Factionis primores Principem sibi deligebant,

A
cujus prudentia & in eum translata potestas, idonea crederetur ad restaurandam pacem ruentis Reipublicae. Quid heic, amabo, contra justitiam, aut adversus gentium jura? Et ista quidem ratione non raro factum est, ut revocatis exsulibus in patriam, ac pace restitutâ, animi pridem exulcerati tandem quieverint, induerintque novam faciem Civitates uni Domino obediens, quae liberae sibi relictae antea tam foede insaniebant. Ejusmodi potissimum beneficio subiectos Populos sibi devinxit Azo Vicecomes, Mediolanensium Princeps, e Beatrice Estensi natus, qui Anno MCCCXXX. virtutibus non paucis effulsit. Gualvaneus de la Flamma in Opuscul. de ejus reb. gest. Tomo XII. Rer. Italicar. pag. 1040. inter consuetudines ab eo inventas hanc primo laudat. *Prima lex fuit, quod omnes Civitates sibi subiectae absque omni personarum acceptione suis Civibus essent habitatio tutissima, & omnes intrinseci reducerentur in suam patriam. Et istius justissimae legis & sanctissimae inceptor (inter Vicecomites) fuit illustris Miles Azo Vicecomes, ob cuius meritum possidet Paradisum. Certe non propterea extinguebantur intestina Civium odia, quae & sub Principibus in caedes interdum ac seditiones erumpebant; attamen Principum auctoritas tumultuantium animos plerumque in officio continebat. Primi autem, quibus Liberarum Urbium dominatio delata est, fortasse fuere Marchiones Estenses. In duas Factiones (Guelpham & Gibellinam vulgus post aliquot annos appellare coepit) scissa erat Veronensis Civitas ineunte Seculo XIII. Imperatori faventem regebant Monticuli; adversantem Comes Sancti Bonifacii, cujus majores titulo Comitum eandem antea rexerant.*
Sibi

Sibi socium adjunxit Comes Anno MCCVII. Azonem VI. Marchionem Estensem, eumque Praetorem Urbis instituendum curavit. Exturbatus autem Marchio ab Eccelino II. Eccelini III. Tyranni crudelissimi patre, armis rem egit, & fracto eodem Eccelino, atque Monticulis in proelio, uti Rolandinus Lib. primo. Cap. 9. scribit, *ex tunc Marchio, & Comes Sancti Bonifacii toto tempore vitae suae, Veronae dominium habuerunt.* En quomodo alterâ partium praevallente, dominatio Urbis ad eos Principes translata fuerit. Quod idem Ferrariae contigit iis ipsis temporibus.

A A morte Comitissae Mathildis Libertatem sibi asseruerat illa Civitas, assumptâ Reipublicae formâ, quam diu etiam incolumem servavit. Multa in hanc rem dedi monumenta, in hoc ipso Opere legenda. Immo & ante Mathildem, scilicet post Bonifacii Marchionis ejus patris obitum, ab illo Populo quaesitam fuisse Libertatem, Diploma indicat Henrici inter Augustos Secundi, Anno Christi MLV. scriptum, atque a me evulgandum infra in Differtatione LXVIII. *de Redemptione peccatorum.* Nunc eandem veritatem confirmatum eo duobus aliis authenticis testibus, quos mihi Serenissimi Ducis Mutinae Archivum suppeditavit,

Henrici V inter Augustos, VI. inter Reges, Diploma, per quod Ferrariensi Reipublicae jus eligendi Judicem Appellationum concedit, circiter Annum 1195.

HENRICUS Dei gratiâ Romanorum Imperator semper Augustus, & Rex Siciliae. Notum sit omnibus presentem paginam inspecluris, quod nos fidelibus nostris Potestati & Communi Ferrariensi, Imperiali benignitate indulsumus, quatenus de Concivibus suis aliquem eligant, qui Cognitor Appellationum, que ibidem emerferint, existat nostrâ concessione & auctoritate. Ad cuius rei evidentiam presentem Cartam conscribi jussimus, & Sigillo nostro communiri.

Datum apud Sanctum Johannem de Tavazano, II. Kalendas Junii.

Et ego Armannus, Dei gratiâ Imperialis Aule, & tunc Potestatis & Communis Ferrariae Notarius, ut in Privilegio Domini Henrici Imperatoris

C sua Bulla bullato vidi scriptum, & attente perlegi, ita nil addens & nil minuens, nisi fortè in compositione syllabarum, sed non quod sensus mutetur me sciente, in hoc exemplo scripsi & subscripsi. In Millesimo Ducentesimo Trigesimo Primo, in Mense Julii, currente Indictione IV. Ferrariae.

D Atque haec componenda sunt cum Aetis Pacis Constantiae, Anno MC-LXXXIII. stabilitae, ubi de Appellationibus Civitatum Lombardicarum sermo fuit, uti & de Ferraria, cui Fridericus I. tempus statuit ad amplectendam pacem, ac suam gratiam. Subsequitur altera Charta ex eodem Archivo deprompta.

Concordia inita inter Brixianos & Ferrarienses occasione controversiarum inter Mercatores utriusque Civitatis, Anno 1195.

IN Christi nomine. Anno Dominice Nativitatis Millesimo Centesimo Nonagesimo Quinto, tempore Celestini Pape, & Henrici Imperatoris, die Tertio introvunte Mense Julii, Indictione Tertiadecima, super Palatio Communis Ferrarie. Quoniam decet, universos Civitatum Rectores dilectiones aliarum Civitatum, cum quibus familiaritatem habent, manutenere, & ea, que ad concordiam, & pacem inter eos pertinent, ut justitia, & ratio inter eos perseveret, in omnibus facere: ideo ad coerendas malitias, & iniquitates hominum, & ut dilectio & firma amicitia manuteneatur inter Civitatem Brixie & ejus habitatores & districtum, & Civitatem Ferrarie, & ejus habitatores & districtum: Nos Sallinguerra Ferrarie Potestas, habito Sapientum Ferrarie consilio, & eorum voluntate consilio facto per campanam pulsatam, volens, si qua perperam sunt gesta inter Brixienfes & Ferrarienses ad bonum conducere: cum per Sapientes Ferrarie, scilicet per Ottolinum Mainardi, & Albertum de Lusfa, qui voluntate nostra, & Sapientum Ferrarie ierunt Brixiam ad statuendum cum Consulibus Brixie, & Communis, & Mercatorum, de discordia inter Ferrarienses & Brixienfes de rationibus Ferrariensium & Brixienfium, eorum concordiam vidimus in scriptis: quam concordiam Sapientibus habere placuit firmatam, & eam ratam habemus, pro consilio, & eorum voluntate, Sapientes in consilio approbaverunt. Unde venientes Manuel de Conciso Consul Communis Brixienfis, & Albertus Gratacollus Consul Mercatorum Brixie, &

Tom. XI.

A Inverardus de Gussiago, & Jacobus de Omis Nuntii & Delegati a Communi Brixienfi, & a nobis petierunt ea, que in Cartula continebantur pro Ferrariensibus scripta per manum Johannis Notarii Henrici Imperatoris, recipere velle: voluntate & consilio Communis Ferrarie, & vice totius Populi de consilio, talem concordiam & convenientiam inter nos, & predictos Nuntios de Brixia fecimus. Quod Albertus de Lusfa Miles, & Albertus de Lusfa Judex, & Ottolinus Mainardorum, & Zininus, fecerunt finem in manibus Manuelis Consulis Communis Brixie; & Alberti Gratacollis Consulis Mercatorum Brixie pro Communi & pro Mercatoribus Brixie de omni eo, quod possent agere, vel dicere contra Commune Brixie, vel contra Mercatores, vel Homines Brixie, vel ejus Districtus, exceptis Dominis de Bugizalis, quod non debent eos inquietare, vel aliquod malum eis facere. Et ita Dominus Sallinguerra Ferrarie Potestas promisit pro Communi Ferrarie attendere & observare contra Commune Brixie, & contra Mercatores, sicut in Carta pacti & concordie facte per Ottolinum Mainardi, & Albertum de Lusfa continetur. Que concordia talis fuit. Quod Sallinguerra Potestas Ferrarie promisit & convenit pro Communi Ferrarie supradictis Nuntiis Brixie nomine Communis & Mercatorum Brixie, quod de cetero non debent inquietare, nec violentiam facere contra aliquem hominem de Civitate Brixie, vel ejus districtus: sed solummodo ei, cum quo contraxerint, vel cui creditum fecerint. Item statuit, & convenit cum eis, quod a-

N

modo

modo in antea si aliquis de Civitate Ferrariae vel districtus contractum, vel creditum fecerit, vel cui credidit, vel cui credet. Et versa vice homines Brixie, & eius districtus contra Ferrarienses & ejus districtus facere debent. Et ita promiserunt. Et si aliquis de Civitate Brixie, vel de ejus forcia contraxerit, vel creditum fecerit cum aliquo Ferrariense, vel aliquo Civitatis Ferrariae, vel districtus, non debet inquietare vel petere, sive exigere contra aliquem de Communi, vel de Mercatoribus Ferrariae, nisi cum quo contraxerit, vel cui credidit: sed caute quisque caveat, cui credat, vel cum quo contrahat. Et ita Sallinguerra Ferrariae Potestas supradicta omnia attendere nomine Communis Ferrariae, & observare, & facere attendere & conservare Consules Ferrariae, vel Potestatem, qui erunt per tempora, paraboli & voluntate Consiliatorum, qui erunt in Consilio facto & pulsato cum campana Consilium promisit. Et Manuel de Concisio Consul Brixie, & Albertus Gratacollus Consul Mercatorum Brixie, & Hincerardus de Guffiigo, & Jacobus de Onis Nuntii Communis Brixie pro Communi, & pro Mercatoribus Brixie promiserunt idem attendere & conservare. Et ideo prenominati Consules Communis Brixie & Mercatorum dederunt nomine Communis & Mercatorum Brixiae in manibus Domini Sallinguerra Potestatis Ferrariae pro Communi Ferrariae in predicto Consilio quindecim Libras Imperialium pro pacto & concordia supradicta interveniente.

Quam concordiam & cartam, atque pactum factum confirmavit Dominus Sallinguerra Ferrariae Potestas, nomine Communis Ferrariae, voluntate Consiliatorum, qui inferius scripti sunt, qui hanc Cartulam confirmaverunt, & eis

A placuit: idest Jacobus Trosto, Petrus Bonus Procuratores Communis, qui fuerunt testes, Pecorarius, Guntardus, Petrus de Renengardi, Pes-furicis, Petrus Vicentiae, Albertus de Veo, Gimbaldu, Rainaldus de Guatarella, Banojus, Transmundus, Isnardus de Quarazolo, Sucijs, Zilius Furni, Petrus de Albaro, Basilius, Deodatus Judex, Girardus Benboni, Pelegrinus Notarius, Zuprianus Daniel, Lenguetta, Jacobinus Jacobi de Troste, Albertus Zorzi, Capudulupi, Saviolus, Simeon, Marchisinnus Biaque, Rainerius, Zambonus, Bonus, Gozettus, Guido Baituus, Gibilius, Ubaldus Notarius, Peligrinus, Avlottus, Uguicio, Presbiterellus, Capudbovis, Bonusinsegna, Michilittus, Aldrovandinus, Gibertinus, Artuicus, Johannes Capallus, Banzolinus, Donus dictus Tacanus, Ubaldinus de Uguizone, Ricobaldus, Saviolus, Mannarettus, Clarimbaldus, Girardinus Tantobelle, Albertus Maglavacia, & plures alii in pleno Consilio,

D Verum Ferrariae invaluerant jam Factiones. Altera ab Imperatoribus stabat: nam & hi in eam Urbem, ut nuper innui, supremum jus ad se pertinere censebant. Altera vero Pontificum Romanorum partes tuebatur: ii enim ex antiquis Regum donationibus, immo peculiari quaedam ratione, sui juris Ferrarienses contendeant. Donizo in Vita Mathildis Comitissae auctor est, Thedaldum Marchionem illius Avum, Ferrariae dominatum fuisse ex concessione Romani Pontificis. An is Investituram Pontificiam viderit dubitare fortassis alicui succurrat. Sed quod ille tradit, certos nos saltem facit non alio titulo, quam Pontificio Comitissam illic imperasse, ipsamque Urbem, rebellionem antea subtritam, rece-

receptam fuisse ab ea Anno MCI. Itaque studia Ferrariensis Populi diu divisa steterunt. Praerant factioni Pontificiae, quam Guelpham postea appellarunt. *Guilielmus senior de Marchesella*, ejusque filii *Guilielmus* atque *Adelardus*. Princeps in Populo Ferrariensi appellatur *Guilielmus junior* a *Ricobaldo*, hoc est, eorum dux, & caput, qui juribus Romani Pontificis studebant. Alterius partis Prin-

A cipes fuere *Salinguerra senior*, de qua in Charta Veronensi Anni MCLI. Tomo V. Italiae Sacrae haec leguntur: *Dominus Salinguerra, cui soli, Ferrarienses omnem Reipublicae curam gubernandam mandaverant. Huic successit Taurellus ejus filius, ad quem spectat Charta, a Collectaneis MS. Peregrini Prisciani mihi suppeditata, quam e tenebris eductam Lectori heic offero.*

Investitura multorum bonorum data Taurello filio Salinguerrae Nobili viro a Stephano Episcopo Ferrariense, Anno 1186.

IN Dei nomine. Anno Christi Nativitatis Millesimo Centesimo Octuagesimo Sexto, tempore Urbani Pape, & Federici Imperatoris, die XII. exeunte mense Julii, Indictione IV. Ferrarie, in domo Episcopi. Ego Stephanus Dei gratia sancte Ferrariensis Ecclesie Episcopus, investio te *Taurellum de Salinguerra per Feudum ad usum Regni, de omnibus rebus & possessionibus illis, quas Comes Manfredus per Dominam Agnetem Uxorem suam quondam habuit, vel habere debuit de Feudo a Sichelmo & Imiza Uxore sua, vel a Casoto eorum filio invento, ut in Chartulis Feudi ab Ecclesia Sancti Georgii Episcopatus Ferrarie acquisiti continetur, secundum quod facere audeo & possum. Et similiter omnia ea, que in emphyteotycariis illorum Instrumentis ab Ecclesia predicta illis concessis continetur, & scripta esse reperiuntur, jure emphyteotyco secundum formam communem Ecclesie nostre, tibi, tuisque filiis & nepotibus concedo: ita ut tu, filiique tui & nepotes annualiter in omni mense Martii pensionis nomine debeas mihi, meisque successoribus dare Imperiales duodecim. Et omnia, ut superius legitur, in Feu-*

C dum & emphyteosym tibi concedo, que in Chartulis reperiuntur; excepto *Bradiam Firminiane, que fuit quondam Johannis Pauli, & tenutam, quam tenet Albertus de Aldigerio, & Rainaldus de Guaterela de bodere predicto, quod quondam fuit de Domino Sichelmo, & Imiza Uxore sua, atque de Casoto eorum filio. Pro eo quia recuperasti Francolinum, per Libras XXVI. denariorum Imperialium, a Manfredino Tallevacio, quas ei debebam pro debito a Presbiterino Episcopo Predecessore meo factis, & solvisti Libras CC. XXV. denariorum Veronensium Annano de Giruino Verone, pro debito a Domino Tebaldo Episcopo Predecessore meo factis. Et ita do tibi Albertum de Aldigerio, qui tenutam predictarum rerum mea vice corporaliter tibi, ut supra legitur, tradat. Et insuper rogo Notarium, ut scribat, & omnes circumstantes, ut testes consistant, videlicet Dominum Guidonem Aruerium, Stephanum de Gabiana Judicem, Martinum de Ricardo, Albertum de Aldigerio, & Pegolotum, aliosque omnes.*

Et ego *Enricus Dei gratia sancte Ferrariensis Ecclesie, sacrique Palatii*

Notarius interfui, & coram testibus rogatus, ut intellexi, scripsi.

Taurello tandem successit in dominatione Ferrariae Salinguerra nepos, ille ipse videlicet, qui, ut nuper vidimus, Anno MCXCV. Praetoram Ferrariensium egit, vir mirā calliditate, gestisque suis inter illius temporis Proceres famosissimus. Is, Rolandino teste, Lib. II. Cap. II. Histor. Vassallus erat Marchionum Estensium. Auctor Chronici Parvi Ferrariensis Tomo VIII. Rerum Italicar. pag. 481. haec habet: *Guilielmus Marchesellae de Familia Adeldardorum, unius partis Princeps erat Ferrariae: alterius verò Taurellus Salinguerrae. E vivis circiter Annum MCXC. excessit sine ulla mascula prole Guilielmus, & unicam filiam reliquit, Salinguerrae juniōri uxorem postea destinatam: quod conjugium dicitur ipse parens collaudasse, saluti Reipublicae Ferrariae providere cupiens, ne Civitas discordiis laceraretur & bellis. Verūm Petrus de Traversaria in Ravennate Populo Princeps, aliique aemuli infesti Taurello, ejusque filio Salinguerrae, puellam ex eorum do-*

A mo subductam, Obizoni, seu potius Azzoni VI. Marchioni Estensi in matrimonium conjungere, ut is Capitaneus esset ejus partis, quam fovet Guilielmus, & cui antea Marchiones Estenses fuerant adversari. Haec omnia tradunt idem Auctor Chronici Parvi, & Ricobaldus, & Franciscus Pipinus in Historiis, a me editis in Collectione Rer. Italicarum. B Atque hinc amplificata est Estensium potentia; qui enim antea dominabantur Oppido Atestino, Montagnanae, Rhodigio, ejusque Policino, aliisque Oppidis & Castellis in felicissima Italiae plaga, praeter opulentissimam aliorum Castrorum, ac Alodiorum hereditatem, ex iis nuptiis reportatam, etiam dominationis partem accepere Ferrariae. Et aliquot quidem annis concordii consilio hi duo Principes Populi, veluti Romanorum olim Consules, non solum Urbem illam in tranquillitate rexerunt, sed etiam inter finitimas Civitates laesam pacem restituendam curarunt: quod elucebit e Charta, quam vetustissimo Regesto Civitatis Mutinensis acceptam refero. C

Charta Compromissi discordiarum inter Populum Mutinensem & Regiensem vigentium facta a Praetoribus Mutinensibus in Praetores Craemonae & Parmae, curā Azonis Marchionis Estensis, & Salinguerrae, Anno 1202.

IN Christi nomine. In Millesimo Ducentesimo Secundo: tempore Innocentii Papae, die XI. exeunte mense Junii, Indictione V. in Castro Marzattiae, in praesentia Domini Marchionis Azi, & Salinguerrae, & Domini Uberti de Imblavato Potestatis Ferrariae, Marchesini & Osolini de Maënardis, Jacobi Fontanae, & aliorum multorum, juraverunt ad sancta Dei E-

D vangelia Manfredus de Pizo, & Barufaldus Potestates Mutinae, pro Comuni Mutinae, & aliis inferius scriptis, stare & obedire omnibus praecipis Domini Conradi de Summo Potestatis vice suorum sociorum Potestatum Craemonae, & Domini Guidonis Lupi Potestatis Parmae, nomine Communis Parmae, vel aliorum, quibus a Consiliariis utriusque Civitatis simul congregatis

gregatis ad campanam sonatam sine fraude commissum fuerit, quod fecerint concorditer, scilicet de omnibus discordiis & litibus, quas habet Commune Mutinae cum Commune de Regio, & Commune de Regio cum Commune de Mutina, & de pignoribus dandis, & juratoribus, & offidiis, & de omni securitate, quam petierint in concordia per rationem, si placuerit partibus, vel per convenientiam usque ad finem sine timore, & sine omni fraude. Isti vero juraverunt eodem modo Guizardus de Colornio, & alii plures.

A Ego Magister Presbyterinus, Dei gratia Imperialis Aulae Notarius ad haec praesens rogatus scripsi.

B Concordes quoque Azonis Marchionis Estensis, & Salinguerrae junioris animos in Reipublicae Ferrariensis regimine, ex altera Charta ejusdem Archivi ediscas, nempe ex pactis initis inter Mercatores Mutinenses ac Ferrarienses Anno MCXCIX. quo ipso tempore Salinguerra Praetorem Ferrariae agebat, & Azo Marchio Praetoram Patavinam gerebat.

Compromissum & Sententia inter Mercatores Mutinae, & Assazatores Salis Ferrariae, Anno 1199.

I N Christi nomine. Anno Dominicae Nativitatis Millesimo Centesimo Nonagesimo Nono, tempore Innocentii Papae, die VII. intrante mense Aprili, Indictione Secunda, in Canonica Ecclesie Sancti Nicolai de domo Domini Taurelli. Cum discordia fuisset inter Mercatores Salis de Mutina & Assazatores Salis Ferrariae, de Sale, quia dicebant Mercatores Salis de Mutina, quod non debebant dare Assazatoribus Ferrariensibus aliquid pro assazatura vel denociatura, vel pro alio aliquo in Ferraria vel ejus districtu: e contra Assazatores Ferrariae dicebant, dare Mutinenses eis assazaturam, & aliud, sicut alii dabant. Unde Dominus Guizardus de Colornio Judex Domini Comititis Ugolini de Panico Potestatis Mutine, & Judex Communis Mutine, & Benecasa Consul Mercatorum Mutine pro Mercatoribus Mutine, & Communi Mutine, Nuntii a Potestate Mutine delegati, & a Mercatoribus suis, Ferrariam venientes, de predicta lite in Dominum Salinguerram Potestatem Ferrariae, & Dominum Pium, & Ja-

C cobum de Trota, & Cypriakum, amicabile compositione se dimiserunt, promittentes observare, que inter eos laudaverint. Et Massavii Assazatorum Ferrariae, scilicet Guido, Avianus, Capibonus, pro se & aliis Assazatoribus Ferrariensibus hos idem fecerunt, & attendere promiserunt. Qui concorditer laudaverunt, ut Assazatores Ferrariae habeant pro assazatura Salis pro unaquaque Navi de Sale, sive sit parva, sive sit magna, pro unaquaque volta, septem Imperiales, & non plus, sive pro assazatura, sive pro denociatione, vel pro alio a Mutinesibus. Et Mutinenses illos septem Imperiales pro unaquaque Navi magna vel parva, pro unaquaque volta pro Navi Salis Assazatoribus Ferrariae in Ferraria vel ejus districtu solvant. Et ita inter se laudaverunt & firma esse praeceperunt. Testes adfuerunt Dominus Duxius, Prodorus, Bonus Martinus de Mutina, Andreas, Benecasa, & alii plures. Post haec die IX. ejusdem mensis Aprilis in pleno Consilio Ferrariae Dominus Salinguerra Ferrariae Potestas de vul-

luntate Consiliatorum Ferrariae laudamentum factum confirmavit Domino Guizardo Advocato Mutine vice Mercatorum de Sale, & pro his Mercatoribus Salis, & Benenasa Consuli Mercatorum Mutine, & pro omnibus Mercatoribus Mutine. Ad quam publicationem laudamenti & confirmationem fuerunt testes Dominus Marchio Azo, Dominus Pio, Signorellus, Ofolinus Mainardi, Marchixinus Mainardi, Tuurolus, Ugutio Contrarius, Jacobus Trote, Marchixinus Parvus, Gontardus, Ginibaldus, Johannes Periculi, Trasmondus, Landulfinus, Guido Sabloncelli, Petrus de Albaro, Andreas Judex, Albertus de Lusfa Miles, Johannes Juridicozo, & alii.

Et ego Magister Presbiterinus, Dei gratiâ Imperialis Aulae Notarius, ad hec presens & rogatus voluntate Potestatis Ferrariae & Consilii hanc Chartam scripsi.

Ut vides, Patavina Praetura Azonem Marchionem minime impediēbat, quin identidem Ferrariam proficisceretur, & Reipublicae illius negotiis vacaret. Verum ex quo, ut supra innui, simultates exarsere inter eundem Marchionem Anno MCCVII. & Eccelinum postea Monachum, occasione Veronensis Praeturae, Salinguerra Gibellinus Eccellino suae factionis sodali auxiliares manus praebens, Ferrariae seditiones movit, atque inde eliminandum Marchionem, ejusque partem curavit. Secus tamen accidit; nam uti in Antiquitat. Estens. Par. I. Cap. 39. ostendi, & Antonius Godius in Chronic. March.

A Tarvisin. Tomo VIII. *Res. Italica-*rum, nos docuit, Marchio Salinguerram Anno MCCVIII. cum parte sua expulit de Civitate Ferrariae, & Ferrariae Dominus generalis ac perpetuus a Populo fuit renuntiatus. Aeta hujus electionis in iisdem Antiquitatibus Estensibus protuli. Atque ita sibi consulere coeperunt Factiones Urbium, quoties aemulis praepollebant, justumque titulum imperandi novis Dominis detulere. Verum insequenti Anno MCCIX. aut MCCX. Ferrariae receptus est Salinguerra, quum inter illum & Azonem Marchionem Otto IV. Augustus pacem restaurasset. Sublato e vivis eodem Azone VI. Marchione Anno MCCXII. factionis Guelphae regimen in Ferrariensi Civitate devenit ad Aldebrandinum Marchionem Estensem illius filium, qui tunc eidem Civitati praecerat, munere Praetoris fungens. Itaque rursus dejecto cum affectis suis & expulso Salinguerra, Aldebrandinus cum Parmensibus & Mutinensibus foedus iniit, ut hosti subsidiis exteris suffulto obsisteret. Verum non ita multo post Salinguerra a Ferrariensibus receptus, dominationis consors factus cum Marchione videtur, sed & subinde dejectus. Quumque is in Castro Pontis Ducis Mutinenses infestaret, isti in obsidionem loci justo exercitu convolarunt, & nova pacta inierunt cum nuper memorato Marchione & Republica Ferrariensi. de evertendo Castro eodem, uti fidem facit Charta, ex Regesto Communis Mutinae deprompta.

B

C

D

E

Qualiter Ferrarienses jurant Mutinensibus pacem tenere, & operam dare, ut Castrum Pontis Ducis destruat, & destructum perpetuo teneatur, Anno 1212.

Sancti Spiritus adsit nobis gratia. Anno a Nativitate Domini MCC-XII. Indictione XV. in Palatio Communi Ferrariae, temporibus Innocentii Papae, & Octonis IV. Imperatoris Romani, die Dominico XVI. mense Decembri. Forma sacramenti & promissionis factae a Ferrariensibus Comuni Mutinae, & Mutinensibus, talis est. Ego Ferrariensis juro bona fide facere & operam dare, quod Castrum Pontis Ducis totum destruat, & destructum habeatur & teneatur, nec perpetuo pro Communi Ferrariae, nec pro aliquo Communi alicujus Civitatis, vel Terrae, sive personae, vel personis Secularibus vel Ecclesiasticis reaedificetur. Et omnibus reaedificare volentibus, aut aliquo modo ibi domum vel villam, sive aliquod aedificium facientibus pro posse resistam. Item juro, quod a Muslena superius versus Mutinam aliquod Castrum vel Villam, sive habitantiam pro Communi Ferrariae, nec pro aliqua persona vel personis Episcopatus Ferrariae vel districtus, aut aliunde, non faciam, nec esse permittam. Et si aliquo tempore Castrum Pontis destrueretur pro Communi Mutinae, vel pro aliqua Terra vel persona sive personis occasione Communis Mutinae, totum quod superius legitur, observabo; nec unquam de Communi Mutinae, nec de aliqua persona vel personis de Episcopatu Mutinae vel districtu pro damno dato in Ponte & ejus pertinentiis de destructione ipsius vel alicujus Terrae, sive personae, quae fuerit in servitio Communis Mutinae, vindictam in persona nec in avere recipiam vel imponam, nec recipi permit-

A tam: nec querimoniam aliquam inde faciam, nec fieri permittam; & perpetuo Commune Mutinae & homines ejusdem Civitatis, & omnes ad hoc Commune Mutinae adjuvantes, indemnes conservabo. Nec cum Salinguerra, nec cum Ariverio ejus filio, nec cum Albertino nepote suo, nec cum aliqua persona vel personis de Ferraria, vel districtu ejusdem, pacem vel concordiam faciam, nec esse permittam, nec in Ferraria, neque in districtu Ferrariae habitare, nisi prius juraverint & promiserint ad voluntatem Communis Mutinae totum, quod superius legitur, observare, & perpetuo firmum tenere, & dictum Castrum penitus destruxerint. Et totum, quod continetur in pacto & concordia inter Ferrarienses & Mutinenses, secundum quod continetur in Instrumento scripto per manum Berardi Notarii, perpetuo observabo, eo excepto, quod non teneat dare totum Salem Mutinae, nec Mutina accipere teneatur, nisi quantum accipere voluerit. Item juro Mutinae dare quantum Salem emere voluerit, & ad rasoriam rotundam, habentes Mutinenses potestatem emendi ubicumque, & a quocumque Ferrariensi voluerint in Ferraria, & non ad sortem. Et Piliparios Mutinae ponam in relictitudine binae Pilipariorum Ferrariae, & tenebo de soto. Et Merzarios Mutinae ponam & tenebo in bina Merzariorum Ferrariae, & eisdem dabo & assignabo Stationes, quantumcumque voluerint. Et nullam datiam auferam Mutinae, ultra quam statutum est in Charta praenominata, occasione sigilli, vel pontis, sive assazatorum, vel aliqua alia

alia occasione. Nec imponam amplius ad hoc, ut cum aliquo praedictorum graventur. Et si mihi imposuero amplius desuper imposto, Mutinenses non gravabo. Nec Piscatoribus Mutinae auferam aliquid de centonario piscium. Item do licentiam & potestatem Mutinensibus faciendi & tenendi Castrum a Croxeta, qui est proximior Fornaci de Ponte versus sero, ubicumque voluerint: & illud Castrum habeant, & teneant, & distringant ad utilitatem & voluntatem Communis Mutinae, sine contradictione Communis Ferrariae, vel alicujus Ferrariensium. Et si quod jus habeo pro Communi Ferrariae, vel aliqua alia occasione in Ponte Ducis & ejus Curia, territorio & districtu, & in illo loco, ubi Castrum aedificabitur, illud do, cedo, & remitto Mutinensibus, & Communi Mutinae. Item juro & promitto dictum Castrum, quod Mutinenses ibi fecerint, & locum & jus, quod habeo in praedictis locis, perpetuò conservare & defendere Communi Mutinae ab omni contradicente persona. Nec unquam dicam, nec querimoniam imponam de Mutinensibus, nec de Communi Mutinae, de praedictis locis. Nec operam dabo, ut praedictum Castrum destruat, & quod praedicta omnia Mutinensibus a Ferrariensibus & Communi Ferrariae non teneantur & conserventur. Et juvabo Mutinenses & Commune Mutinae a Salinguerra, & contra Albertinum, & eorum filios, & contra omnes Ferrarienses de eorum parte in toto Episcopatu & districtu Mutinae. Et faciam jurare Potestatem Ferrariae, attendere & observare totum, quod superius legitur. Et Potestas & Rectores Ferrariae teneantur facere jurare omnes Ferrarienses de districtu Ferrariae, haec omnia observare de districtu Ferrariae a XIV. annis supra, & ab LXXX. infra. Et teneantur Potestas & Recto-

A res Ferrariae facere jurare suos successores in regimine, omnia supradicta perpetuò observare & tenere. Et non tenebo ego Ferrariensis per Potestatem, vel Rectorem Ferrariae aliquem, qui hoc sacramentum non fecerint, & quod superius legitur, non observaverint. Et singulis quinque annis teneantur Ferrarienses renovare hoc sacramentum ad voluntatem Rectorum Mutinae.

B Actum est hoc solemniter, & sacramento firmatum in publico Consilio Ferrariensium ad campanam pulsatam per infrascriptos Cives Ferrariae, quorum nomina sunt haec: Dominus Zoculus de Girardo de Riticherio, & Dominus Guilielmus de Jocolo, Dominus Bazalerius, Tedelgardus Bernardus, Jacobinus de Trota, Dominus Aldebrandinus de Suxinello, Jacobinus de Vetula, tunc Judex Domini Aldebrandini Potestatis Ferrariae, Guido Vicedomini, Dominus Philippus, Dominus Gavinellus, Jacobinus Bocapizole, Bondenarius, Bonvicinus, Paganelus, Ofolinus de Araldino, Petrus de Graguano, Prandus, Abelertus, Bolognolus, Gregorius, Bozanius, Gatarius, Ysepus, Petrus de Ansaldo, Cavalerius, Petrocinus, Petrus Blancus, Martinus Bancius, Altronus, Girardus, Petrus de Vasallo, Ferrifus de Ariberto, Petrus de Bergamo, Mercadellus, Aicardinus, Bonusdies, Blaxiolus, Rodulfus, Ugicio, Ugolinus, Benatus, Girardinus, Janebonus, Benasutus, Bonensegna, Blancus, Bonensegna, Dominicus, Peligrinus, Giliolus, Arduinus, * Guilltelminus, Martiliolus, Novelonus, Petrus, Martinus, Curtus, Bonaccursus, Bonmercatus, Lanfrancus, Martinus, Bonaventura, Fulcolinus, Vicianus, Vitalis, Orabona, Bancius Arisendae, Formignanus, Martinus de Guidone Magino, Dominicus, Aprilis, Girardus, Ubertinus, Valerius, Leonardinus, Domnicellus, Paulinus, Al-

C

D

E

dige-

digerius, Martinus, Ugiclo Preitis, A
 Diodatus, Tebaldinus, Fenzolinus,
 Warnellus, Dominus Guadolo, Stepha-
 ninus, Paga Notarius, Bonus mercatus,
 Gregorius, Recordatus, Animanigra,
 Morinus Bellinus, Bonenfegna, Petroci-
 nus, Johannes Guilielminus, Bonusjo-
 hannes, Acarinus, Belarus, Ugnibene
 Tabelio, Michaële, Peligrinus Nota-
 rius, Bonaventura Praeco, Johannes de B
 Ficario, Manzoffus Notarius, & Bo-
 nusfacianus Praeco. Bulgarellus, Guide-
 tus de Arduino, Tebaldinus Hombonus,
 Nicola Pistor, Feraresius de Cardello,
 Janebonus de Aldevrando, Passolinus,
 Mothiolus Zeffariae; Acuviglatti, Li-
 signolus, Dominicus Zeffariae, Gina-
 mus Petrus de Ramburga, Picettus,
 Omnebonum, Petricinus de Curlo, Pe-
 trusbonus, Jacobus, Aymericus, Henri-
 cus Teotonicus, Maguncellus, Pelligri-
 nus de Cista, Gualterius, Guidolinus
 Bernardinus, Manzolus, Guidoſus, Flo-
 sellus, Blancus, Bonmartinus de Bosio,
 Dominicus Cassani, Johannes de Car-
 penteria, Guidolinus de Manzenculo,
 Mercadellus, Omnembonum, Petrus Bel-
 linus, Carnelvarius, Romanellus, Pe-
 trus de Baila, Petrus Lombardus, Jo-
 hannes Clemens Zambonellus, Martinus
 de Imola, Damianus, Petrus Ubaldinus
 de Sanſtveſtro, Ugolinus de Tricenta,
 Egidiolus de Fabio, Jacobinus Guidi,
 Hoſpinellus, Guidetus, Guido Medicus,
 Lambertellus, & Bertoloſtus, Marti-
 nellus, Bonmartinus, Lazarinus Vita-
 lis, Albertinus, Geminiannus, Rubeus E
 Notarius, Jacobinus Praeco, Aicardinus
 Praeco, Michaël Praeco, Donzellus Prae-
 co, Mercadellus, Martinus dal Canone
 Praeco, Bocabella Praeco, Jacobinus de
 Padua Praeco, Faïas Praeco, Donni-
 cellus Praeco, Dunzellus Praeco, Setra-
 gnus Praeco, Azolinus Praeco, Johannes
 Hoſpinelli, Bonusjohannes Praeco, Mar-
 chixinus Biaque, Leonardus, Tuſcus,
 Tom. XI.

Ricus, Baxilus, Ferarius, Martinus
 de Bordeno, Johanninus Albarinus, &
 Lobertus Falbianus, Petrus Paulus, Pe-
 trus Daimianus, Petrus Andreas, Bon-
 fantinus de Sileto, Mainardinus Domi-
 ni Oſolini de Airardo quondam filius,
 Bonaventura, Guido Boxii, Richelmus,
 Guido de Arnaldis, Giliolus de Biſſone,
 Mainardinus de Beis, Marchixinus Pi-
 zolus, Petrus Caracius, Girardinus Pal-
 mirolus, Baſtardus Alferii, Nicolaus
 de Cildetino, Cudiginus, Molendinarius,
 Mercadellus, Matthaeus, Monachinus,
 Leus, Rodulfus, Egiliolus de Ferrara,
 Donnicellus, Ferarixius de Calcagno,
 Bajolus, Girardinus Arloſtus, Girardi-
 nus de Lincio, Petrus filius quondam
 Domini Marchixini, Vivianus Burniola,
 C Guido de Bochenpane, Girardinus de Al-
 berto Cobello, Martinus quondam Mai-
 nardini, Ledoicus Judex, Martinus Pel-
 ligrinus Cavacie, Coculus, Bonusjohan-
 nes, Albertinus de Muſſa, Damianus,
 Girardus de Rivarolo, Johannes de Ber-
 namo, Dainefius, Donadinus, Ugicionus
 Ferarixius, Criſtilarius, Bonusſegnor,
 Airicus, Albertinus, Rainaldinus, Co-
 loredus, Michaël Bonzaninus, Baxilus
 Rubeus, Johannes de Donorio, Stepha-
 ninus, Cagnolus, Petrizolus, Pelligri-
 nus, Ugolinus, Ramondellus, Giberti-
 nus de Esaria, Guido, Bernardinus,
 Johannes, Ugolinus, Johannes de Giber-
 tino, Marzolus, Segnorius, Alberti-
 nus, Andreas Gregorius, Guilielminus,
 Martinus, Fantebonus, Valanellus Uge-
 tus, Z mboninus de Boaria, Poceſaci-
 nus, Aimolinus, Albertinus, Adamus,
 Paqualis, Jacobinus Sartus, Sigicius,
 Foſcardus, Jacobinus, Guilielminus,
 Mercadellus, Benediſus, Petricinus,
 Carnelvarius, Pelliemus, Ricetus, Rai-
 nerius Canzolinus, Arnulfus, Grego-
 rius, Dominus Ubertinus, Martinel-
 lus, Peppus, Bozarius, Anſelmus,
 Selvagnus, Bonfantinus, Albertinus de
 Bul-

Bulgaro, Baxilius, Zoannes, Jacobinus, Isnardus, Benatus de Pezulo, Bonfilius, Gabus, Natalus, Marcus, Bonfadus de Omelde, Guido, Ugolinus, Bonusjohannes, Brunus, Manzulus, Bene, Pajentellus, Johannes, Jacobinus, Manzinus, Sigifredus, Laviencius, Araldolus, Bolgarellus, Cavaldolus, Petrus, Jacobinus, Ugolinus de Gondoalto, Anzelus, Bonaventura, Albertinus, Jacobinus Notarius, Stephaninus, Ubertinus de Coradino, Waleca, Vandus, Mutus, Mercadellus, Henrigetus, Mansfredus, Nicolaus, Dozarius, Justus Jacobinus, Fantinellus, Zaninus filius Federici, Ugolinus, Petrocinus, Romaranus, Bonifacius, Benvenutus, Thomaxius, Guido Contrarius, Petrizolus, Capparellus, Domicellus, Andriolus, Jacobinus, Magister, Freducius, Frugerius, Bancolinus, Petrus Rasorius, Salix, Albertone, Coradinus, Guilielmus, Maurixius, Marchus, Stephanellus de Rigate, Laurentius, Benencasa, Aurius, Zorzus, Martinellus, Albertus de Gambulata, Gerardus Cavacis Contis, Guido, Rainaldinus, Johannes Bernardi, Johanninus, Bertoloctus, Paganinus, Poltonerius, Marabotus, Martinus Petrusbonus, Johannes, Zambelus, Johannes, Acursus, Zanetus, Albertinus, Homodonus, Graciadeus, Martinus, Petrus de Adam, Requianus, Albertinus, Pasqualinus, Martinus, Coradus, Ugo, Lazarellus, Mabister Johannes, Dondius, Bonusmercatus, Gregorius Agustinus, Tavianus, Matalianus, Jacobus, Ubaldinus, Datarius, Johannes, Nordilius, Zamboninus, Johannes, Paulus, Martinus, Guido, Paduanus, Lanfrancus, Johanninus, Pellizolius, Grataculus, Guido de Mutina, Petrus Ugolinus, Marefcottus, Donusdei, Caudilius, Andriotus, Andalò, Bertoloctus, Rigacius, Marcus Notarius, Marcignonus Notarius, Bardus Praeco, Domicellus

A Praeco, Ognabellus Praeco, Guido de Manzenculo, Guizardinus, Ubertinus, Zanetus, Azo, Rainus, Laurentius, Ubaldoinus, Petrus Girardus, Albrigtus, Pomectus, Petrus Canis, Ugicio, Albertinus, Matthaeus, Banzolinus, Trintinus, Bajolinus, Ugolinus, Petrocinus, Mainus, Albertus, Malclavante. Guido de Mangone, Guitaclinus, Dominicus, Ainardus, Mojetus, Dominicus, Hosteus, Orius, Nigerbonus, Riminulfus, Opicinus, Ricobaldus, Guido de Rainerio, Ziraldinus, Albertinus de Giselberto, Traitabene, Gandulfinus, Richelminus, Aldevrandinus, Pelligrinus, Marchixinus, Petricinus, Bente dia, Guido de Arcoada, Venturala, Petrus Aglata, Zaffonus, Guizardinellus, Bartholomaeus, Petrus Bonusmercatus, Tiviolus, Petrocinus de Gufredo, Ribaldinus, Guilielminus, Carlevarius, Albertinus de Petro de Casano, Ofolinus minor, Squilinus, Audriolus, Guilielmus de Ubertograsso, Conradus, Martinus de Solario, Adaminus, Girardus Calegarius, Girardinellus de Girardo de Presbytero Martino, Bellonus, Niger, Mercadellus, Paisanus, Ursolinus, Martinus, Trentabasi, Calianus, Crexentinus, Nigrobonus, Vivianus, Pasetus, Johannes de Albina, Guizardinus, Leonardus, Lufcus, Dominus Sarazenus, Ambroxinus, Johanninus Ervaxii, Petrus de Catechino, & Mercadello. Praesente etiam in ipso Consilio Domino Petro Traversario, Viro nobile, fungente Potestaria Ferrariensi vice Domini Aldevrardini Marchionis Estensis, tunc Potestatis Ferrariae. Qui Dominus Petrus voluntate & praeepto Consilii praescripti, Domino Jacobo de Bazoara, & Alberto de Sigizo Ambaxatoribus Mutinae recipientibus pro ipso Communi, praedicta solemnibus stipulatione pro Communi Ferrariae attendere & observare pro-

promisit. Et praescripti homines omnes praedictis Ambaxatoribus Mutinae, pro Communi Mutinae recipientibus omnia supra scripta perpetuo firma tenere & observare nec contravenire promiserunt; dando ei licentiam pro Communi Mutinae accipiendi possessionem de praedictis locis & territoriis, & Curia, & territorio, atque districtu eorum, & dicti Communis auctoritate.

Ego Tedericus praenomine Rigacius, sacri Palatii, & tunc Communis Ferrariae Notarius, iis omnibus praesens adtui, & rogatus scripsi, atque manu propria haec firmavi.

A Castrum Pontis Ducis situm erat inter Finale Mutinensium, & Ravedam, qui Vicus nunc ultra Rhenum positus Bononiensibus paret. Ejus fines ita describuntur in Charta Anni MCCLXXXIX. A mane Valde-Raveda, & Casale. A meridie Cazanetica, sive Cazanedega, & Roxelese. A sero Finale de Videgoso, & Berbelllo. Et de subtus Aqua-longa, quae dicitur Moclana, sive Canale Moclanae, & Moclarella. Sequenti vero Anno, quum sustinere Mutinensium vires Salinguerra non posset, de pace actum est, cujus vestigia habentur in duabus aliis Chartis, ex Mutinensis Communitatis Archivo descriptis:

Paeta concordiae initae inter Mutinensem Populum & Salinguerram occasione Castrum Pontis Ducis, Anno 1213.

I N nomine Domini nostri Jesu Christi. Talis pactio & concordia fiet inter Commune Mutinae, & Dominum Salinguerram, & Nepotem, & suos: videlicet, quod Salinguerra debet dare Castrum Pontis Ducis Communi Mutinae ad destruendum, & ad faciendum totam suam voluntatem, deserendo homines ipsius Castrum totum mobile, quod habent in ipso Castro, sine fraude. De aliis rebus omnibus erit arbitrio Potestatis Mutinae. Et debet restituere omnes prionerios, quos habet de Civitate & Episcopatu Mutinensi cum navibus suis, quae allatae fuerunt, vel existimantur, si quae essent deperditae; & cum scutis & zappis, quae in Castro invenientur. Et debent jurare, tenere dictum Castrum Pontis Ducis destructum, secundum quod alii homines Ferrariae, & Marchio juraverunt & promiserunt. Et debent dare & datum facere & promittere secundum quod & homines Ferrariae & Marchio dederunt & se-

C cerunt de dicto Castro & Curia tota & districtu. Et debent Salinguerra & Nepos jurare stare praeceptis Potestatis Mutinae, & Potestatis Parmae, & avere Mercatorum Parmensium reddere. Et Commune Mutinae debet dare Salinguerrae & Nepoti mille Libras ad rationem Imperialem; quod & debet eos extrahere de banno, & restituere ejus podere Regaliae Imperatoris, quod habebat in Episcopatu Mutinae, & jure tantum quod habebat prius. Item debet promittere Communi Mutinae, quod faciet ponere in Statuto Civitatis, quod si aliqua partium Ferrariae Marchionis, vel Salinguerrae fuerit de Civitate Ferrariae expulsa, non debeat prohiberi pro Communi amicis partis expulsae, quin possint parare auxilium, & adiutorium, secundum quod voluerint, parti expulsae. Idem in omnibus & per omnia promiserunt, & juraverunt Domino Bernardo Potestati Mutinae, & Domino Rambertino Potestati

stati Parmae, sua bona ipsis similiter obligando in poena quinque millium Marcharum argenti.

Actum apud Pontem Ducis, in exercitu, in castris hominum Parmae, Millesimo Ducentesimo Decimo Tertio, Indictione Prima, die Veneris VIII. in-

A trante Novembris, praesentia & testimonio Bernardo de Cornazano &c.

Ego Petrus de Oliveto, quondam Imperatoris Henrici Notarius, & tunc Potestatis Mutinae, & Communis, interfui, & rogatus scripsi.

De concordia facta inter Commune Mutinae, & Dominum Salinguerram de Ponte Ducis, Anno 1213.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi, Anno a Nativitate ejusdem MCCXIII. Indictione Prima, die Jovis V. intrante Decembri, Domino Imperatore Ottone regnante: in Civitate Ferrariae, in Palatio Episcopali, in praesentia Domini Aldeurandini Marchionis de Este, Domini Jacobi de Fontana, Jacobini de Trota, Gaudulfini de Castronovo. Conradi de Munario, Girardi de Bosseto, Advocati de Ferraria, Guilielmmini de Contrario, Guilielmo Pedocha, Hengerami de Cazaguerra, Guidonis de Marchixino Maynardi, Domini Guilielmi Rangoni, Alberti de Sigizo, Nicolai de Adelaedis, Domini Lonardi Rolandini de Bretono, Uberti de Fredo, Richerii de Bocadeluzo, Domini Silesti, Girardi de Careto, & aliorum plurium, juraverunt Dominus Salinguerra, & ejus Nepos Albertinus, obedire & observare in omnibus omnia praecepta Domini Bernardi de Rolando Russo Potestatis Mutinae, & Communis Mutinae; & quod nesciebant, quae vel qualia praecepta deberent sibi fieri. Item promiserunt eidem Domino Bernardo Potestati & Comuni Mutinae, & dederunt & cesserunt de Castro & pertinentia Pontis de Duce & districtu & jurisdictione ejusdem, secundum quod alii Ferrarienses de parte Marchionis

B Estensis, & ipse Dominus Marchio dederant & promiserant. Et in omnibus & per omnia observare juraverunt in perpetuum, secundum quod est scriptum in Charta facta per manum Tederici Notarii, quod Rigacius dicitur, inter Commune Mutinae & Ferrariae de parte Marchionis: & observare illud totum, quod in eodem Instrumento de veteri pacto & concordia inter Ferrariam & Mutinam continetur, sicut est scriptum in Instrumento scripto per manum Berardi Notarii. Et omnia, quae in praedictis passionibus & instrumentis sunt, in perpetuum observare. Instrumenti scripti per manum Tederici, qui Rigacius dicitur, forma talis est: Sancti Spiritus adsit nobis gratia. Anno a Nativitate Domini MCCXII. Indictione XV. &c. (a) Et ita in omnibus & per omnia, ut dictum est, promiserunt, dederunt, & concesserunt Dominus Salinguerra, & Dominus Albertinus ejus Nepos, Domino Bernardo Rolandi Rossi Potestati Mutinae pro Comuni Mutinae recipienti & stipulanti, & sic observare & ratum habere, & tenere in totum super libro, in quo erat Charta praenominate, ad sancta Dei Evangelia juraverunt.

Ego Petrus de Oliveto, quondam Imperatoris Henrici & tunc Communis Mu-

(a) uti supra legitur in Charta Anni MCCXII. col. 201. &c.

Mutinae & Potestatis Notarius interfui, & rogatus scripsi & subscripsi.

Ex his habes, Salinguerram, ejusque factionem Gibellinam repetisse Ferrariam, atque a Marchione, & illius factione Guelpha, locum illi fuisse factum in regimine Urbis. I-

demque ordo Anno etiam MCCXVI. ibidem observabatur: praerat enim Guelphis Azo VII. Marchio, fatis functo Aldebrandino fratre Anno MCCXV. praecedenti. Cujus rei testes habeo tabulas ex Archivo Principum Estensium depromptas.

Pacta concordiae inter Ferrarienses & Mantuanos. Anno 1216.

Sancti Spiritus adsit nobis gratia. Anno a Nativitate Domini Millesimo Ducentesimo Decimo Sexto, Indictione Quarta, Ferrariae, in domo quondam Zilioli de Guizardo, temporibus Innocentii Papae, & Friderici Romanorum Regis, die IV. exeunte Majo, presentia Domini Peregrini Judicis, Aliotti, & Farzarii, ad hoc testium rogatorum. Domini Susinellus Zacharias, Jacobinus de Trotta, & Jacobinus de Vetula, pro facto contentionis, quae est inter Ferrarienses & Mantuanos, unum Breve in concordia dederunt Domino Rodulfo Guidonis Burgognoni Comitis Potestatis Ferrariae, in quo continebatur: In nomine Domini nostri Jesu Christi. Concordia talis est, quod Mantuani jurabant Commune Ferrariae manutenere in communitatem & pacem. Et si discordia, sive guerra erit inter partem Salinguerre & partem Marchionis, jurabunt, ipsam discordiam & guerram citius quam poterunt, redire ad concordiam & pacem, & Commune Ferrariae manutenere factam concordiam & pace in communitatem & pacem.

Et ego Talericus prenominis Rigatius, sacri Palatii Notarius, praesens eram, quando praedicti Domini hoc Breve dederunt Domino Rodulfo, & ut in eo scriptum inveni, sic manu propria in publica forma reducens scripsi & firmavi.

B En ut Ferraria simul aleret partem Salinguerre, & partem Marchionis. Varias postea bellorum vices successere, & Salinguerra viribus Friderici II. Augusti, & Eccelini de Romano, Marchionem deturbavit. Tum Ferraria ab ipso Azone VII. Marchione, & Principibus foederatis, eidem Salinguerre erepta Anno MCCXL. ipso quoque Venetias in captivitatem adducto, aditus est factus ad pacificam dominationem Marchionum Estensium, quos deinde concordibus animis Ferrarienses in Dominos suos elegerunt, & constantissime caros habuerunt, accedente etiam Apostolicae Sedis confirmatione. Et quamvis rerum facies immutata demum fuerit, eorum tamen jura in Urbem illam illaesa, & nunquam oblitterata persistent. Anno quoque MCC-LXXXVIII. quum diu Mutinensis Civitas diris factionibus, perpetuisque civilibus bellis laceraretur, Obizonem Marchionem Estensem, tot calamitatibus finem facturum, amavit habere Dominum; ejusque exemplum imitati subinde Regienses fuerunt. Nunc ergo erumpat aliquis, audeatque Tyrannorum nomine Estenses Marchiones compellare. Is certe iniqui stultique Judicis titulum minime effugiet. Si ab Homero in Iliad. II. το-
λυκοιπαίν, sive multorum imperium

bonum

bonum minime censetur, & Monarchicum regimen praefertur: quanto enixius optanda atque eligenda erit Monarchia in Urbibus, quae pestiferis factionibus atque scissuris laborant, & lacerantur? Quod autem Civitatibus istis placuit, subinde & aliae Civitates Italiae, illustri hoc exemplo usae, sensim fecere. Vix ulla erat, quam non intestina discordia convelleret, aut Populo cum Nobilibus, aut Guelphis cum Gibellinis certantibus. Mecum Mediolanum adi. Gravissimo schismate divexabatur nobilissima Civitas Seculo Christi Tertiodecimo, quum hinc Plebs, inde Milites hoc est Nobiles, potiorum regiminis partem affectarent. Plebs prima Anno MCCXL. suum sibi caput delegit Paganum, tum Martinum, aliosque sobolis *Turrianae* Proceres. Nobiles verò deinde Ottonem *Vicecomitem*, ac Matthaeum illius nepotem. Variâ fortunâ, diuque decertatum est inter utramque Familiam, ac tandem dejectis *Turrianis*, Matthaeus magnus sibi suisque posteris dominationem Urbis, consentientibus etiam Augustis, comparavit: quod felicitati Mediolanensium nemo neget, quin tribuendum sit, quando & eorum Civitati tanta amplitudo ac ornamenta deinde sunt addita, atque illius ditioni numerosa adeo aliarum Urbium facta est accessio, ut inde potentissimus & insignis Ducatus fuerit constitutus. Facinus profecto foret, amplissimam *Vicecomitum* Familiam in album Tyrannorum referre. Idemque de *Scaligeris* dicendum. Extincto saevissimo *Eccelino* de Romano, inter Guelphos & Gibellinos Veronae obortum est ingens certamen, utra pars in regimine Urbis primas obtineret. Itaque Anno MCCLXII. teste *Parisis* de *Cereta* in Chronico

A Veronensi Tomo VIII. *Rer. Italicar. Mastinus I. de la Scala*, quem nonnulli infimo loco natum tradunt, immo Patavini, teste *Muffato* Lib. X. Rubric. 2. ex sordido Olei venditorum genere editum diserte distabant, factus fuit & creatus Capitaneus totius Populi Civitatis Veronae de communi voluntate & consilio Populi Civitatis ejusdem. Successere deinde *Albertus*, *Bartholomaeus*, *Alboinus*, *Caris Grandis*, aliique *Scaligeri*, quorum, ut vides, legitimus ad dominandum ingressus deinde peperit Veronensi Civitati egregia emolumenta, uberem videlicet gloriam atque potentiam, nisi quod postremi in ea dominatione a priorum virtutibus degeneres sinistrae sui nominis famam post se reliquere. Fateri certe cogimur, turpia videri gentis de *Gonzaga* exordia in imperio Mantuae, quum nemo nesciat. partam Anno MCCCXXVIII. eis dominationem ex caede *Raynaldi* cognomento *Passarini*, qui Urbi pro Imperatore Vicarius praerat. Attamen *Passarinus* malis artibus & ipse imperium illud quaesierat, & gravis fortasse Populo evaserat. Utcumque sit, ea fuit deinde probitas, fortitudo, placidumque regimen Familiae istius. ut obsequium & amorem totius Populi sibi conciliarit, dignaque fuerit, quam *Caesares* amplissimis honoribus condecorarint, & omnium Historicorum chorus cum laude de ipsa loquatur.

B

C

E

Carrarienses quoque ad imperium Patavinae Urbis deduxit Anno MCCCXVIII. Populi discordia, qui tamen ad eum eligendum concursus effectus est, difficillimis nempe illius Reipublicae temporibus, quibus sanius consilium visum est, uni deferre divisam in multos potestatem. Et ea quidem Familia fortibus postea visis

ris abundavit, donec majoris potentiae pondere oppressa jacuit. Perpendant alii, quid pronuntiandum sit de *Malatestis* olim dominatis Arimini; *Alidoxiis* Fori Cornelii, sive Imolae, *Traverjariis* ac *Potentanis* Ravennae; *Mansfredis* Faventiae; *Ordelaassis* Fori Livii; *Pepulis* ac *Bentivolis* Bononiae; *Comitibus de Monte Feretro* Urbini; *Varanis* Camerini; *Trinciis* Fulgini; *Rubeis*, & *Corrigiensibus* Parmae; *Scottis* Placentiae; *Tarlatis* Arretii; *Casaliis* Cortonae; *De Becharia* Ticini. Reliquas Urbes praetereo: vix enim ullam ex liberis ostendas (Venetias semper excipio) quae aliquando aut sponte, aut invita Dominum non acceperit, sive Tyrannum. Illud mihi in praesentia dicendum, quando tot intestinis discordiis & studiis partium discerpebantur Italicae Civitates, tum Cives patriae amatores, tum Episcopos, Sacerdotes, aliosque Religiosos viros nulli pepercisse diligentiae, ut amorem & concordiam inter suum Populum conciliarent ac restituerent. Verum hodie pax, cras bellum succedebat; nullaque utilis stabilisve ratio erat adeo exulceratos furentesque animos componendi atque pacandi. Expeditiorem ergo viam eventus ostendit ad compescendos tam enormes motus, temperatam aut immutatam Reipublicae formam, transferre jura imperii in unum, qui veluti Rector & Pater omnium foret, & ad observandam pacem quoscumque sua auctoritate adigeret. Quare hisce Principibus & Dynastis Tyrannidis notam inurere, nemini in mentem veniat, cui vel leviter perspecta sint aequa Jurisprudentiae, & Po-

A litices dogmata. Neque tamen omnes isti Principes uno sunt modulo metiendi. Non enim singulis par potestas antiquitus fuit a Populis contributa. Fuerunt Urbes, in quibus vel sub Principe vigeat Reipublicae, sive *Communis* aut *Communitatis* ordo atque auctoritas, ita ut Princeps tanquam caput Senatus, Populique haberetur. Aut imperator militiae, atque administrator belli & pacis, ardua Reipublicae negotia expediebat, ita tamen ut in gravioribus rebus Respublica simul suum consensum & nomen daret: neque enim in hosce Regulos transfusa sunt illico cuncta Majestatis jura, neque abolita est Reipublicae forma atque potestas. Proinde videas Vicecomites, Scaligeros, aliosque hujusmodi, quum primum ad potentatum evecti sunt, non alio titulo usos, quam *Capitanei*. Quod si quidam etiam *Domini perpetui* & *generales* appellati sunt, non tamen id excludebat Reipublicae regimen, quemadmodum & apud Britannos, Polonos, Suecos, Venetos &c. Regum & Ducum electio, aut successio minime obstat, quin vigeat adhuc Reipublicae constitutio, quamquam minor haec, major illic sit eisdem Reipublicae servata auctoritas. Accipe nunc, quid Anno MCCLXIV. decreverit Ferrariensis Populus in eligendo Obizone Marchione Estensi. Exstat ejusmodi decretum in vetustissimo membranaceo Codice Legum municipalium Civitatis Ferrariae, quem Estensis Bibliotheca custodit; eique subjiciuntur alia Statuta, potestatem Marchioni conlatam satis exprimentia.

Decreta Populi Ferrariensis in eligendo Obizone Marchione Estensi & Anconitano in Governatorem & Rectorem, & perpetuum Dominum Civitatis Ferrariae & districtus, Anno 1264.

» **A**D honorem Dei & sanctae &
 » individuae Trinitatis, & lau-
 » dem ejus Matris Virginis Mariae,
 » & reverentiam beati Georgii Mar-
 » tyris, & omnium Sanctorum, &
 » ad bonum statum Civitatis, & ad
 » laudem & commodum omnium a-
 » micorum, ut Civitati eidem salu-
 » briter sit provisum non solum in
 » praesenti tempore, sed etiam in
 » futuro: nos Petrus Comes de Car-
 » rara Potestas Ferrariae in plena
 » concione omnium & singulorum
 » Civitatis Ferrariae, in Platea ip-
 » sius Civitatis, campanarum sono
 » more solito congregatorum ibidem,
 » voluntate, consensu, & mandato
 » totius Civitatis Ferrariensis, & om-
 » nium & singulorum de Ferraria in
 » ipsa concione existentium, & to-
 » tius Communis Ferrariae, & om-
 » nes & singuli de dicta concione
 » pro Comuni Ferrariae una nobi-
 » scum, statuimus, & volumus, &
 » duximus inviolabiliter observan-
 » dum, & per hanc nostram Legem
 » municipalem per nos, & heredes
 » & descendentes & successores no-
 » stros perpetuo decernimus observa-
 » ri: quod *Magnificus Vir, & in-*
 » *clytus Dominus Obizo, Nepos & he-*
 » *res olim bonae memoriae Magnifici*
 » *Viri Domini Azonis, Dei & Apo-*
 » *stolicâ gratiâ Estensis & Anconitanus*
 » *Marchio, sit Governator & Rector,*
 » *& generalis & perpetuus Dominus*
 » *Civitatis Ferrariae & districtus, in*
 » omnibus negotiis providendis & e-
 » mendandis & reformandis ipsius Ci-
 » vitatis & districtus, ad suae arbi-

A
 » trium voluntatis. Et jurisdic-
 » tionem, potestatem, atque imperium
 » intus & extra ipsius Civitatis ge-
 » rat, & habeat dominium addendi,
 » faciendi, & praecipendi, provi-
 » dendi, & disponendi, prout eidem
 » placuerit, & eidem utile visum fue-
 » rit. Et generaliter possit & valeat,
 » sicut perpetuus Dominus Civitatis
 B
 » Ferrariae & districtus, omnia &
 » singula facere & disponere ad suum
 » beneplacitum & mandatum, ita
 » quidem quod ipsa Civitas & di-
 » strictus & homines habitantes nunc
 » & in posterum in ipsa Civitate Fer-
 » rariae & districtu cum plena juri-
 » sdictione domini eidem Domino
 C
 » Obizoni, Dei gratiâ Estensi & An-
 » conitano Marchioni, sicut suo ge-
 » nerali Domino & perpetuo obe-
 » diant & intendant. Quae omnia
 » & singula supradicta locum habe-
 » re volumus & perpetuam firmita-
 » tem non solum in persona praesati
 » Domini Obizonis Estensis & An-
 » conitani Marchionis, donec vixe-
 » rit, verum etiam post ejus decef-
 D
 » sum heredem ipsius volumus in lo-
 » cum suum Governatorem, & Re-
 » ctorem, & generalem Dominum
 » Civitatis Ferrariae & districtus:
 » & habeat dominium & imperium
 » & potestatem & jurisdictionem ple-
 » nam, sicut supra continetur, in
 » omnibus & per omnia in persona
 » Domini Obizonis. Adjicientes, quod
 E
 » de anno in annum hoc Statutum
 » firmetur, & cetera supradicta, &
 » scribatur annuatim in corpore Sta-
 » tuti, ita quod Rectores & Pote-
 » stas

„ Ras & Homines Ferrariae & di-
 „ strictas jurent, praedicta omnia
 „ praecise, sicut superius feriatim le-
 „ gitur, observare. Et Potestates,
 „ qui per tempora fuerint, haec Sta-
 „ tuta, & cetera supradicta, tenean-
 „ tur firmare, & scribi facere in Vo-
 „ lumine Statutorum Communis Fer-
 „ rariae. Quod si neglexerint, poe-
 „ nã quingentarum Librarum Ferrar-
 „ riensium quilibet feriat, & ni-
 „ hilominus habeantur quaecumque
 „ dicta sunt pro Statutis Civitatis &
 „ Communis Ferrariae, & tamquam
 „ Statuta debeant observari.

„ Et si qui ullo tempore attempta-
 „ rent corrumpere vel mutare seu
 „ infringere praedicta vel aliquod
 „ praedictorum, sicut violatores ip-
 „ sius Civitatis Ferrariensis ipso ju-
 „ re perpetuo sint in banno, & om-
 „ nia sua bona Communi Ferrariae
 „ applicentur, & in Civitate Ferrar-
 „ iensi vel districtu non habitent ne-
 „ que intrent, sed semper ab hac
 „ Aula sint exules & dejecti. Et in
 „ bonis talium solummodo dotes u-
 „ xoribus conserventur, quas ipsae,
 „ vel aliqui pro eis monstraverint se
 „ solvisse. Et si in fortia Commu-
 „ nis pervenerint quocumque tem-
 „ pore, ultimo supplicio puniantur.
 „ Haec enim omnia, & singula su-
 „ pradicta, ut generaliter superius
 „ continetur, specialiter & immuta-
 „ biliter & praecise, perpetuo per
 „ nos, & heredes & descendentes &
 „ successores nostros ordinamus & vo-
 „ lumus observari, nullo alio Statu-
 „ to, ordinamento, consilio, & a-
 „ rengo facto & faciendo in aliquo
 „ obstante huic praesenti Statuto &
 „ ordinationibus supradictis tam so-
 „ lemni & discrete ac ex certa
 „ scientia praenotatis. Et quod si
 „ resistere seu contra stare reperire-

Terr. XI.

A „ tur in praesenti tempore vel futu-
 „ ro aliquod Statutum factum vel fa-
 „ ciendum, ex nunc pro casto ha-
 „ beatur & inutili. Et per praesens
 „ Statutum & ea, quae in eo con-
 „ tinentur, omnibus aliis Statutis &
 „ ordinamentis, consiliis & arengis
 „ derogari volumus, & derogamus.
 „ Insuper continuo in praesata con-
 „ cione Magister Apollonius Nota-
 „ rius, Syndicus ab Universitate &
 „ plena concione, nomine & vice
 „ Communis Ferrariae, & totius U-
 „ niversitatis ejusdem legitime ibidem
 „ constitutus ad supradicta & infra-
 „ scripta, nomine & vice totius Com-
 „ munitatis & Universitatis Ferrarien-
 „ sis, promisit nobilissimo Viro Do-
 „ mino Obizoni, Dei & Apostolica
 „ gratiã Estensi & Anconitano Mar-
 „ chioni, nepoti & heredi Magnifi-
 „ ci Viri olim bonae memoriae Do-
 „ mini Azonis Marchionis Estensis,
 „ solemnè stipulatione, pro se & suis
 „ filiis & heredibus stipulanti, supra-
 „ dicta omnia & singula in singulis
 „ capitulis specialiter nominatis, quae
 „ in Statuto praesato continentur,
 „ de jurisdictione, dominio & impe-
 „ rio concessio & concessã praesato
 „ Domino Obizoni Marchioni Esten-
 „ si, a Communi Ferrariae facto eo-
 „ dem die, firma habere & tenere
 „ perpetuo pro Communi Ferrariae,
 „ & non contravenire modo aliquo
 „ vel ingenio sive causa, aliquo tem-
 „ pore, sub obligatione suorum bo-
 „ norum, & Communis Ferrariae,
 „ & sub poena & in poena tria mil-
 „ lia Marcharum argenti. Quae qui-
 „ dem poena toties peti & exigi pos-
 „ sit cum effectu, quoties in praes-
 „ dictis vel aliquibus praedictorum
 „ contrafactum fuerit: & ipsã poe-
 „ nã solutã vel non, nihilominus
 „ omnia & singula, quae in supra-
 „ dicto

P

„ dicto continentur Statuto, perpetuo firma & inrevocabilia permanent & permanere debeant. Et ad majorem hujus rei perpetuam firmitatem, praenominatus Magister Apollonius Notarius, Syndicus pro Communi Ferrariae constitutus specialiter ad supradicta promittenda, ut superius continetur & legitur, de plenaria voluntate Domini Petri Comitis de Carrara Ferrariensis Potestatis, & omnium de Ferraria in ipsa concione existentium, juraverunt ad sancta Dei Evangelia in animabus praedicti Domini Petri Comitis Potestatis Ferrariae, & omnium de dicta concione, praedicta omnia attendere & observare, & non contravenire sub poena superius nominata & stipulara & promissa.

„ Quod quidem Statutum & omnia, quae in eo continentur, ut superius scripta sunt, publicara, facta, promissa & confirmata fuerunt in ipsa plena Concione, in Platea Communis Ferrariae, currente Millesimo Ducentesimo Se-

A „ xagesimo Quarto, Indictione Septima, die XIII. exeunte Februario. „ Praesentibus testibus rogatis & vocatis, venerabile patre Domino Philippo Dei gratia Archiepiscopo Ravennae, Domino Lejoyco Comite Veronae, Domino Jacomino Pizolo de Bononia, Domino Girardo Galutio, Domino Bonifacio de Sala, B „ Domino Tifone de Campo Sancti Petri, Domino Pappafava de Carraria, Domino Jacopino Rangono, „ Domino Ruffino de Zanicallo, Domino Bartholomaeo de Palatio, „ Domino Aldigerio de Fontana, „ Domino Jocolo de Jocolis, Domino Aldrevandino de Turclis, „ Domino Petrocino de Menabobus, C „ Domino Rafallo de Est. Petrobono Notario filio Vitalis Muratoris, „ Petrocino Notario de Bergamo, „ Paganino Notario filio Guidonis de Tusco, Domino Nigrobono Judice de Ferraria, Donatino quondam Marci, Domino Antonio Crosna Judice de Padua, Domino Xuino Judice de Vincentia, & aliis multis.

De praeceptis observandis ab omnibus Civibus Ferrariae a Domino Marchione factis, & manutenendo & defendendo eum.

„ **J**Uro obedire & observare omnia & singula praecepta Domini Obizonis Marchionis Estensis, quotquot mihi facta fuerint per se vel per Nuntium, vel scripturam ad suam voluntatem & intellectum. Et specialiter manutenere ipsum & defendere in omni suo honore & statu contra omnem personam & hominem; & illos homines & singulos, quos pro amicis habebit, serviam ad suam voluntatem, & pro amicis habebit & tenebo; &

D „ eos omnes & singulos toto meo posse offendam & inimicabo ad suam voluntatem & intellectum, qui erunt inimici Domini Marchionis vel sunt, nec cum ipsis vel cum aliquo alio pro eis, vel eorum occasione tractatum aliquem per me vel alium habebit, nec literas vel ambaxatam aliquam recipiam ab eis, nec eis mittam. Et E „ si aliquam ambaxatam aut literam mihi miserint, nuntium vel literam, quam mihi miserint, quam- „ pri-

„ primum potero, praesentabo, con-
 „ signabo, & revelabo Domino Mar-
 „ chioni. Et non ero in consilio
 „ vel tractatu, quod honor Domini
 „ Marchionis vel jura debeant mino-
 „ rari, nec alicujus alterius Civis
 „ Ferrariae & districtus, qui Domi-
 „ no Marchioni obediat, & sit suae
 „ partis, & sit fidelis ipsius. Et si
 „ scivero vel credidero firmiter, ali-
 „ quem vel aliquam tractare volen-
 „ tem aliquod contra Dominum Mar-
 „ chionem, vel aliquem amicum
 „ ipsius, ipsi Domino Marchioni,
 „ vel alteri personae, in cujus prae-
 „ judicium fieret, quamcitus decla-
 „ rabo. Et ad manutenendum Civi-
 „ tatem Ferrariae & districtum, &
 „ ipsius Domini Marchionis honores
 „ & jurisdictiones, consilium & o-
 „ peram bona fide dabo per milites,
 „ pedites, balisterios, & navigium ad
 „ totam ipsius Domini voluntatem,
 „ tam cives quam extraneos. Et ad
 „ manutenendum pacem & concor-
 „ diam inter cunctas gentes, Domi-
 „ no Marchioni suppositas & fideles
 „ dabo operam bona fide ad pacem
 „ & concordiam faciendam ad vo-
 „ luntatem Domini Marchionis. Et
 „ pro pace & concordia & bona vo-
 „ luntate habenda & tenenda cum
 „ omni homine & persona subdita
 „ & fideli Domino Marchioni, pa-
 „ rentelam, affinitatem, & amici-
 „ tiam & securitatem faciam, tene-
 „ bo, & observabo ad voluntatem
 „ ipsius Domini Marchionis. Et o-
 „ bediam & parebo omnibus & sin-
 „ gulis praeceptis mihi factis ab il-
 „ lis, qui electi erunt in Capita-
 „ neos partis pro Domino Marchio-
 „ ne. Et omnes credentias a Domi-
 „ no Marchione, vel ab ipsis Capi-
 „ taneis mihi commissas, celatas ha-
 „ bebo & tenebo ad ipsorum volun-

„ tatem: & quoties ab ipso Domino
 „ Marchione, vel ab ipsis Capita-
 „ neis vocatus fuero, ibo, & ad id,
 „ quod a me petierint, consilium
 „ eis bona fide praestabo, ad hono-
 „ rem Domini Marchionis & statum
 „ & Civitatis Ferrariae, & destru-
 „ ctionem inimicorum. Et de novo
 „ propinquitatem, parentelam, affi-
 „ nitatem, amicitiam, vel societa-
 „ tem cum aliquo inimicorum Do-
 „ mini Marchionis non contraham
 „ nec habebo, nec ei aliquem dabo
 „ favorem, consilium, vel auxilium,
 „ nec dari faciam nec permittam.
 „ Et si quis est mihi adstrictus sa-
 „ cramento vel promissione, vel fi-
 „ delitatis securitate, vel alterius
 „ cujuslibet promissionis vel obliga-
 „ tionis, ipsum penitus ab omnibus
 „ praedictis absolvo & singulis, ita
 „ quod praedicta omnia & singula
 „ observent & attendant in omnibus
 „ & per omnia ad voluntatem ipsius
 „ Domini Marchionis, & ejus intel-
 „ lectum. Et si qua seditio, rumor,
 „ vel scandalum, vel vulneratio, vel
 „ aliqua offensio acciderit vel adve-
 „ nerit in Civitate Ferrariae vel di-
 „ strictu ipsius, ad ipsum Dominum
 „ Marchionem, vel ad alium ad
 „ suam voluntatem attendam, & ei
 „ fortiam, & consilium & adjuto-
 „ rium bona fide cum armis, &
 „ sine armis pro meo posse ad ipsius
 „ voluntatem & intellectum dabo in
 „ omnibus & per omnia. Et nul-
 „ lum hominem de Macinata Domi-
 „ ni Marchionis recipiam in Vassal-
 „ lum, nec filium vel nepotem Vas-
 „ falli ipsius Domini Marchionis re-
 „ cipiam in Vassallum, nisi de vo-
 „ luntate, & licentia expressa ipsius
 „ Domini Marchionis, de qua licen-
 „ tia fieri debeat publicum Instru-
 „ mentum manu boni & legalis No-
 „ tarii.

„ tarii. Nec recipiam aliquem in
 „ Vassallum, nec filium vel nepo-
 „ tem alicujus, qui sit Vassallus al-
 „ terius, qui sit subditus & fidelis

A „ Domino Marchioni, sine licentia
 „ & voluntate ipsius Domini Mar-
 „ chionis, & ejus, cujus Vassallus
 „ erit, scripta publico Instrumento,

Quod Potestas, & sua familia teneatur observare & observari facere omnia Statuta, data vel facta per Dominum Marchionem.

Item statuimus, quod Potestas, & Milites, & singuli de familia, teneantur praecise observare & observari facere pro efficaci Statuta Communis Ferrariae, ac si in Volumine Statutorum Communis Ferrariae esset scriptum & expresse juratum per Potestatem & suam familiam, omnia & singula ordinationa seu Statuta, quae eidem Potestati vel alicui de sua familia data

B essent vel oblata vel missa per ipsum Dominum Obizonem Marchionem Estensem per publicum Instrumentum, vel per suas literas, vel alio quocunque modo. Et si Potestas hoc neglexerit observare, perdat pro qualibet vice de suo salario Centum Libras Ferrariensium veterum. Nihilominus quod factum fuerit contra, ipso jure sit cassum, irritum, & inane.

Quod Potestas & sui Judices teneantur observare additiones factas Statutis per Dominum Marchionem; & quod a Statutis cassatis per ipsum sit absolutus.

Item quod Dominus Potestas & sui Judices & Milites, & omnes & singuli de sua familia, teneantur habere pro cassis & irritis omnia & singula capitula & ordinationa, quae sunt, vel erunt in Volumine Statutorum Communis, quae idem Dominus Marchio ordinaverit vel statuerit, quod debeant esse cassa, & eidem Potestati vel alicui de sua familia denunciaverit, vel denunciari fecerit, quod debeant esse cassa. Et quod dictus Potestas & omnes & singuli de sua familia teneantur observare, & observari facere additionem vel additiones factam vel factas alicui Statuto, vel Volumini Statutorum per ipsum Dominum Marchionem. Adnatis vero, sive cassatis in toto vel in parte per Dominum Marchionem se noverit absolutus.

C Reliqua omitto. Continuo autem in eodem Codice subsequuntur Statuta facta per Nobilem Virum Dominum Obizonem Marchionem Estensem, cum hac praefatione: Ad honorem Dei, & Beatæ Mariæ Virginis, Beati Georgii, & omnium Sanctorum: ad exaltationem Sanctæ Romanæ Ecclesiae, & excelsi Domini Caroli Regis Siciliæ, quorum devotum & fidelem se clamat Dominus Marchio, & ad bonum & securum statum Domini Marchionis, & Communis Ferrariae, Vir Nobilis Dominus Ohizo, Dei & Apostolicæ gratiæ Estensis & Anconæ Marchio, perpetuus Dominus Civitatis Ferrariae, auctoritate sui domini, & voluntate omnium & singulorum existentium in plena concione Civitatis Ferrariae, ad sonum campanæ in Platea ejusdem Civitatis Ferrariae, more solito

D

E

Mito congregatâ, infra scripta Statuta & banna fecit in Millesimo Ducentesimo Sexagesimo Nono, XII. die Veneris, penultimo mensis Novembris &c. En ut amplissimi tituli, amplissima potestas in Marchionem Estensem a Ferrariensi Populo manarunt; ac paria subinde præstiterunt Mutinenses, atque Regienses. Sed earum Urbium *Communia* etsi plurimum auctoritatis in Principem transfulerint, minime tamen sibi totam ademere, uti subsequenter eorum acta produnt, in quibus tam *Principis*, quam *Communis* nomen interponitur. Ita multos olim, vel ipsis Homericis temporibus, Reges Graecia habuit, quorum potestas circumscripta erat terminis quibusdam. Imperabant Reges sive Reguli Populo; Leges verò imperabant Regibus ipsis; ac potestatis partem Populo Ordo retinebat: quod & de primis Romanorum Imperatoribus factum legimus. At procedente tempore in Principes sensim coaluit tota fere Italicorum Principatum ratio. In primo *Vicarii Imperiales* ab Augustis constituti: idque in Principibus Estensibus, Vicecomitibus, Scaligeris, Carrariensibus, Gonzagis &c. factum novimus. Deinde *Marchionum*, aut *Ducum* titulo insigniti. Pares titulos alii Principes in Terris Ecclesiae a Romanis Pontificibus sunt consecuti. Et quamquam *Communitatis* appellatio & congregatio in compluribus adhuc Civitatibus perduret, sive sub aliis nominibus Nobilium coetus Civitatis aut Populi universitatem referat, nihilo tamen secius in plerisque constricta est eorum potestas ad electionem tantummodo quorundam Magistratum, ad Urbis annonam & ornatum, ad curandos Pontes, Vias, & fluminum aggeres, redditusque *Communis ministrandos*,

dimissis Principi Regalibus ferme quibuscumque. Saeculo etiam XIII. sub Lodovico VII. Francorum Rege, uti animadverterunt Eruditi Galli, ac praecipue Du-Cangius in Glossario Latino ad vocem *Communia*, invaluerunt *Communitates*, sive *Communitate* in Regno Galliae, non dissimile ab iis, quas Italicis in Urbibus nunc cernimus: sed inter Italicas & Gallicas in origine ingens discrimen intercessit. Quippe apud nos idem fuit *Commune*, atque Respublica, sive Civitas libera, suis legibus, suisque Magistratibus utens, & uni Imperatori, aut Romano Pontifici subjecta; quarum *Communitatum* Regalia in Principem aliquem deinde fuere translata. Gallicae verò *Communitate* a Regibus aut Principibus institutae fuerunt, & Privilegiis quidem ornatae; sed nunquam autocratia & jure Principatus donatae. Ceterum nequaquam negandum, quin anteaecis Saeculis Tyrannos etiam, detestandum hominum genus, & quidem non paucos, Italia pepererit. Decernere tamen, in quos revera, iustoque titulo conjicienda sit ejusmodi infamia, non facile negotium fuerit. Id singulae tantummodo Urbes fortasse dignoscere queant, spectatâ rerum suarum Historiâ, ac bene perpensis temporum turbidorum motibus variis, Populorumque voluntatibus, aut infortuniis. Fuerunt enim, qui per vim liberis Civitatibus jugum servitutis imposuerunt, ac tyrannice propterea dominationem invasere. Sed quum postea aequitatem in regendis Populis ducem habuerint, & in procuranda subjecti Populi quiete, gloria & incremento studium perenne posuerint, boni ac legitimi Domini evasere, ac praecipue ubi supremi Principis calculo & investiturâ probata

bata est eorum ditio. Quid de Julio Caesare, quid de Augusto, Romanorum Imperatoribus disputetur, satis norunt Eruditi. Belli quoque jura attendenda sunt in ejusmodi concertationibus; neque enim tyrannicae impotentiae statim *Florentinos* arcesas, quod *Pisanum Populum* libertate spoliarent, aut *Viccomites*, quod *Ticinum*, aliasque Urbes suo imperio addiderint, ut alia omittam omnium temporum consimilia exempla. Alii verò dominationem Civitatis alicujus inierunt laudabili viâ, & praevio Populorum consensu: sed sensim in tyrannidem se abripi passi sunt, sui tantum amore obcaecati, & nimiam regnandi cupiditate abrepti.

Gualtherium Athenarum Ducem Anno MCCCXLII. sponte sibi Dominum statuerunt *Florentini*; at ille potestate acceptâ brevi abusus. eò progressus est, ut seditione Populi in se concitatâ vix postrema fata evadens, beneficii loco acceperit, solum vertere posse. Neque ex istorum albo eximendus videtur *Bernabos Vicecomes*, quem saevissimi mores invisum Populo *Mediolanensi* effecere, ac propterea a nepote dejectum nemo probus doluit. Paria passus est a *Forliviensibus Cebus de Ordelfis*. Denique numerati sunt, qui violentis ac improbis artibus Principatum primo conquiescere, tum in pejora lapsi miseros Cives crudelissime habuerunt, atque omnium ore Tyranni sunt appellati: quales certe nemo non appellet *Escellinum de Romano*, *Patavii Tyrannum*, *Benedictum Monaldescum* in *Urbevetana Civitate*, *Jacobum de Appiano Pisis*, *Gabrinum Fondulum Cremonae*, *Ottonem de Tertiiis Parmae*, *Johannem de Olegio Bononiae*, *Boccalinum Guzzonum Auximi*. Reliquos Historia suppeditabit.

A Nam quod nonnulli ex Principibus securi interdum & carceribus usi sint, aut tributis gravibus Populum fatigarint, nec ob eam quidem causam inferendum continuo est eis Tyrannidis probrum. Faciunt hoc & legitimi Reges, & considerandae sunt bellorum necessitates, tutela Urbis ac imperii, & difficillima praesertim tempora, quibus licere possunt, quae in summa quiete ac pace Reipublicae, minime licerent. Neque quies gentium sine armis; neque arma sine stipendiis; neque stipendia sine tributis haberi queunt: ajebat Tacitus Lib. IV. Histor. Cap. 74. Violenti sane morbi tunc Italiam, & singulas paene Urbes lacerabant: quid ergo fortia medicamenta, ac insueta remedia culpemus; si haec ipsa plerumque exposcebat aegrorum salus & cura? Quod tantummodo execratione etiam nostrâ dignum est, inquietis turbulentisque temporibus illis non raro visi sunt inter Principes, qui incensi detestandâ cupiditate regni sanguine cognato suas foedarunt manus: quae exempla crudelitatis & ambitionis dedere Scaligeri, Carra-rienses, Gonzagae, Polentani, Malatestae, aliique aevi illius. Ad haec tunc venena multo in usu fuisse creduntur, ita ut Petrum Paulum Vergerium scribentem viderim, paucos Principum suis temporibus e vivis excessisse sine suspitione propinati veneni. Et profecto exempla detestandi facinoris non desunt; neque iis anteriora, aut posteriora Secula carere. Ut cetera omittam, neminem fugit, invaluisse rumorem, ineunte Seculo XIV. Henricum VII. Augustum in Senensi agro e vivis sublatum fuisse veneno, ei in ipsa Eucharistia praebito. Fama quoque percrebuit, ineluctum & sanctissimum virum

virum Thomam Aquinatem hac ipsa ratione immaturâ morte praereptum. Do Joannis Villanii verba Lib 9 Cap. 217. Historiar. (cui praeiverat non solum Ricordanus Malaspina, sed etiam Dantes, Purgator. Cant. 20.) *Si dice, che per un Fisiciano del detto Re, per veleno li misse in confectioni, il fece morire, credendone piacere al Re Carlo, però ch'era del lignaggio de' Signori d' Aquino &c.* Vide Excerpta in Commentariis Benvenuti Imolensis in hoc Opere edita. Fides quoque in foederibus, pactis, & promissionibus non raro iis Saeculis desiderata est: quo postremo tamen morbo ne nostra quidem tempora immunia pessunt appellari. Atque ista ego commemorans, antiquissimae ac nobilissimae Estensium Principum Familiae praerogativam neutiquam obliisci possum, aut debeo. Neque enim ii unquam crudelem dominandi methodum tenere, immo mitibus studiis ita Populorum amorem sibi compararunt, ut nunquam illi ab Estensibus volentes defecerint, neque eos tyrannidis insimularint, sed potius in iis tuendis fortunas ac vitam saepe expoluerint. Nam quod Anno MCCCVI. e dominatione Mutinae & Regii exciderit Azzo VIII. non ejus crudelitas in causa fuit, sed Bononiensium, Parmensium, & Guiberti Corrigiensis artibus ac potentiae tribuendum est. Tyrannorum autem genus ac rabiem majores nostri non novere tantummodo post Seculum a Christo nato Diodecimum. Vel ante ea tempora ejusmodi monstra tellus Italica ediderat. Nam ubi sublatus est e vivis Anno DCCC-LXXXVIII. Carolus Crassus postremus Augustorum Carolinae stirpis, tunc Italia scissa in diversa studia, variis, atque interdum geminis Re-

A gibus subjecta, in feritatem quamdam ac barbariem majorem quam antea prolabi coepit. Tunc disruptae compages publicae tranquillitatis, tunc legum nulla veneratio apud potentes. Fortunas Cleri, quicumque viribus praevalebat, eripere religioni sibi minime ducebat: neque infirmiores Laici immunes ab ista calamitate abibant. Antea insecti fuerant Vassi Castellis etiam dominantes: augeri enormiter eorum numerus coepit, quum in illa rerum perturbatione quisque suis emolumentis studeret, & Reges multa largirentur, ut sibi fideles compararent. A jurisdictione Comitum Urbanorum exempti hi Vassi, Comitum etiam ruralium nomen adepti, potentiam amplificare in dies pergebant, muniebantque Castella sua; novasque res, ubi prima occasio se praebebat, moliri non desinebant. Quin ex tot, ut ita dicam, Regibus complures probitate suâ commendandi forent, nulla est mihi dubitatio: sed certe non deerant, qui tyrannidem pro viribus exercerent, praecipue contra Ecclesias. In Tabulario Capituli Canonorum Mutinensium adservatur *Sacramentarium Sancti Gregorii*, Seculo Nono aut Decimo exaratum majusculis characteribus. Additae sunt in margine res quaedam gestae Seculo Undecimo; quod antiquitatem Codicis prodit. Subjungitur *Missae contra Tyrannos*, eodem, ut videtur, Seculo Decimo conscripta, quae uti non spernendum antiquitatis fragmentum haec est evulganda.

*Missae contra Tyrannos, circiter
Annum 950.*

„ **E**xaudi, Domine, quaesumus,
„ Ecclesiam tuam, non solum
„ Pa-

„ Paganorum percussionibus adtritam,
 „ sed etiam malorum Christianorum
 „ pravitatibus miserabiliter afflictam,
 „ & concede propicius, ut qui ter-
 „ renæ recusant subdî Potestati, dex-
 „ terâ tuæ Majestatis cicius dejician-
 „ tur inviti. Per Dominum &c.

„ *Alia*. Deus pater orfanorum,
 „ iudexque viduarum, lacrymis Ec-
 „ clesiae tuæ miseratus intende, il-
 „ lamque tua misericorditer eripiat
 „ majestas, quàm nulla terrena de-
 „ fendit potestas. Per Dominum &c.

„ *Secreta*. Suscipe, Domine, pre-
 „ ces Ecclesiae tuæ cum oblationi-
 „ bus hostiarum, & in protectione
 „ fidelium Populorum antiqua bra-
 „ chii tui operare miracula, ut su-
 „ peratis pacis inimicis secura tibi
 „ serviat Christiana libertas. Per Do-
 „ minum &c.

„ *Praefatio*. Omnipotens aeterne
 „ Deus, respice propicius in faciem
 „ Ecclesiae tuæ, quæ de suorum
 „ gemit contritione membrorum.
 „ Effet namque tolerabilius, si gen-
 „ tili gladio ferienda traderetur,
 „ quàm Christianorum destrueretur
 „ incurfione malorum. Ne pravis,
 „ Domine, poena cumuletur aeter-
 „ na, nobisque eorum sit infestatio-
 „ nibus onerosa, diutius illorum non
 „ sine praevalere severitatem. Per
 „ Christum &c.

A „ Deus, qui Ecclesiam tuam inef-
 „ fabili pretio redemtam semper mi-
 „ rificis sacramentis reficis, concede
 „ propicius, ut quæ de malorum
 „ percussionibus gemit exterius, tuis
 „ jugiter consolationibus reparetur in-
 „ terius. Per Dominum &c.

B „ *Alia*. Reprime, quaesumus, omni-
 „ potens Deus, jura *Tyrannorum*, &
 „ tibi met adversantium, ut discant
 „ te fore protectorem Ecclesiae tuæ
 „ precioso sanguine redemptæ. Per
 „ Dominum &c.

C Neque mirere Missam *contra Ty-*
rannos institutam fuisse. Ita in anti-
 quissimo Codice Sacramentorum Ro-
 manae Ecclesiae, quem publici juris
 fecit piæ ac immortalis memoriae
 Joseph Maria Thomafius sanctæ Ro-
 manae Ecclesiae Cardinalis *Missâ* ha-
 betur *contra Judices male agentes: &*
Missâ contra obloquentes. Per plura
 deinde Secula ejusmodi Tyrannulo-
 rum semen perduravit. Neque in Hi-
 storia tantum Italica, sed & in alia-
 rum gentium, vestigia habemus eju-
 smodi praepotentium ac improborum
 hominum: eaque etiam occurrunt in
 publicis tabulis illius aevi. Geminas
 ego duntaxat proferam, e quibus
 primam descripsi e Chartophylacio
 nuper laudati Capituli Canonicorum
 Mutinensium.

Alfredus, Petrus, & alii de Saviniano coram Comitissa Matilda conce-
 dunt Dodoai Episcopo Mutinensi omnia sua jura contra Ardi-
 zonem de Bagno pro damnis sibi illatis, Anno 1107.

„ **A** Nno ab Incarnatione Domini
 „ Millesimo Centesimo Septi-
 „ mo, de mense Septembri, Indi-
 „ ctione Prima. Cum adesset *Domna*
 „ *Matilda*, Dei gratiâ *Ducatrix &*
 „ *Comitissa* in loco Bajoaria, ibique

E „ cum ea Bonu Judice de Nonanto-
 „ la, aliis verò bonis hominibus,
 „ scilicet Reginarius, filius Bulga-
 „ relli, & Albricus, & Tebertus de
 „ Nonantola, & Azone de Sala,
 „ Lanfrancus, & Iginulfus de Ga-
 „ „ daco-

„ dacetio, & Grimaldus, & Arnulphus
 „ de Feroniano, Rotechildus Avvo-
 „ catus, & Terelmus, & Ragnifre-
 „ dus de Balugula, atque Magnifre-
 „ dus Cantellus, & aliis quampluri-
 „ bus. In eorum presentia Alfredus,
 „ & Petrus germanis filii quondam
 „ Alberti de loco Savegnano, & Al-
 „ fredus, & Rolandus germanis filii
 „ Guidonis, & Teccolus nepotem eo-
 „ rum, & Alfredus de Merlo, pro
 „ eis & eorum consortibus, dede-
 „ runt, & concesserunt *Dodoni Mu-*
 „ *tinensi Episcopo*, suisque Successori-
 „ bus, a parte Ecclesie Sancti Ge-
 „ miniani, omnes actiones & queri-
 „ monias, & omne jus petendi, quod
 „ habebant adversus *Ardezionem de*
 „ *Bagno*, de omnibus illis rebus mo-
 „ bilibus, quas violenter & injuste
 „ eis abstulerat; ut prenominatus E-
 „ piscopus, & sui Successores, ha-
 „ beat jus petendi suo nomine, sicuti
 „ ipsi petere debuissent. Insuper
 „ etiam promiserunt atque obligave-
 „ runt se, suosque heredes omni tem-
 „ pore auctores esse, ita ut si oportuerit
 „ jurant, quod tantas res eis
 „ abstulerit. Et si ita non observa-
 „ verint, tunc obligaverunt compo-
 „ nere se suosque heredes nomine
 „ pene Libras quadraginta denario-

A „ rum Lucentium iuprascripto De-
 „ doni Episcopo, suisque Successori-
 „ bus a parte predictae Ecclesie. Res
 „ autem ita se habebat, quod supra-
 „ scriptus Hardezion depredaverat
 „ jam dictos homines de Savegnano:
 „ unde sepiissime apud Domnam Co-
 „ mitissam Matildam conquesti erant.
 „ Tandem post multas querimonias
 B „ venit Ardezion in presentia Domne
 „ Comitissae Matildis, & dedit gua-
 „ dimonium emendare ea, que ab-
 „ stulit, rogavitque prenominatum
 „ Dodonem Episcopum, ut ejus fi-
 „ dejussor existeret. Fidejussore ita-
 „ que Episcopo constituto, predictus
 „ Ardezion nullo modo solvere stu-
 „ dit, sed studio & vi jam dicte
 C „ Domne Comitissae Matilde coactus
 „ Episcopus solvit, quam ob rem
 „ predicti homines de Savegnano su-
 „ prascripto modo suas ei querimo-
 „ nias dederunt.
 „ Actum in Bajoaria feliciter.
 „ Ego Dominicus sacri Palatii
 „ Notarius scripsi, & subscribendo
 „ complevi.
 D „ Alteram Chartam refero acceptam
 ab Huberto Benvogliento, nobili olim
 viro Senensi, qui eam ex Ar-
 chivo Civitatis Montis Politiani
 hausit.

Sententia Judicum Imperialium Anno MCLXXXV. promulgata contra
 Manentem Comitem de Sartiano, usurpatorem bonorum Monasterii de Vivo, & executioni mandata Anno 1210.

„ **A** Nno Dominicae Incarnationis
 „ Millesimo Ducentesimo De-
 „ cimo, Indictione XIII. die Veneris
 „ IV. ante Kalendas Februarii,
 „ in Sena. Dignus Petrus Prior Mo-
 „ nasterii de Vivo, veniens ante pre-
 „ sentiam Domini Henrici Dei gratia
 „ Mantuani Episcopi, Domini Ostensis
 „ Tom. XI.

E „ *Romanorum Imperatoris* invictissimi
 „ *Vicarii*, & Alberti Struzii Cremonensis,
 „ & Passaguerre de Mediolano,
 „ & Monaci de Villa de Mediolano,
 „ & Ruffini de Placentia,
 „ Imperiali Curie Judicum, petiit
 „ infrascriptam sententiam contra he-
 „ redes quondam Comitis Manentis

Q

„ execu-

„ executioni mandari, cujus tenor
„ talis est.

„ In nomine Domini nostri Jesu
„ Christi. Anno ab Incarnatione e-
„ jus Millefimo Centesimo Octuage-
„ simo Quinto, Indictione III. die
„ Mercurii IX. mensis Octubris. De
„ lite, que vertebatur inter Dopnum
„ Marcum Priorem Monasterii de
„ Vivo, nomine predicti Monasterii
„ ex una parte, nec non & ex alia
„ parte *Comitem Manentem de Sartia-*
„ *no*; petebat dictus Prior a predicto
„ Manente decem & septem inter e-
„ quas & pullos, & tot boves &
„ vaccas; unde habuit Libras duo-
„ decim, & sex paria bovum, &
„ centum pecudes, & triginta tres
„ Libras denariorum Pise & Luce,
„ & tres boves, & tres Libras de-
„ nariorum, quas abstulit Ecclesie de
„ Mojano, & quindecim Libras,
„ quas abstulit cuidam nostro Abba-
„ ti, & Libras sexaginta, quas ha-
„ buit de rebus, quas extraxit de
„ Ecclesia de Mojano, & triginta
„ duas sarcinas ordeï, quas abstulit
„ Ecclesie Sancti Petri de Campo,
„ & centum pecudes ejusdem Abba-
„ tie: de quibus predictis confessus
„ est predictus Comes Manens, de
„ quibusdam negavit. Super quibus
„ predictus Prior suos produxit te-
„ stes. Perebat quoque predictus Prior
„ a predicto Manente possessionem
„ de Brascazia, & de Castello Ce-
„ tulo, & de Saiscis, & de Casta-
„ gno, & possessionem datam a Ber-
„ nardino Bicchari, & ejus fratri-
„ bus, & possessionem Bivini, &
„ vineam Offredelli, & possessionem
„ Annicii, & predium Sancti Fabia-
„ ni, quod filii Mercenarii Nigri te-
„ nebant, & Marziuolum, & ejus
„ Curte, & Casarne & Castilionem:
„ super quibus possessionibus fere omni-

A „ bus predictus Prior Instrumenta
„ acquisitionis exhibuit. Quibus vi-
„ sis, & auditis testibus, Instrumen-
„ tis diligenter inspectis, *Domno Bo-*
„ *nifatio Novariense Episcopo* Dei gra-
„ tiâ, & *Domini invictissimi Impera-*
„ *toris Federici Vicario*, ad justitias
„ faciendas sedente pro tribunali: e-
„ go Otto Zenedarius Mediolanen-
B „ sis Imperialis Aule Judex, consilio
„ sociorum meorum, videlicet Ab-
„ bati de Adegherio Ferrariensis, &
„ Grossi de Briscaia Judicum Curie:
„ Manentem a petitione inter decem
„ & septem inter equas & pullos,
„ & tot inter boves & equas, unde
„ habuit Libras duodecim, & sex
„ paria bovum & centum pecudes,
C „ absolvo. Item predictum Manen-
„ tem a petitione predii Sancti Fa-
„ biani, quod tenebant filii Merce-
„ narii Nigri, absolvo, prestito sa-
„ cramento a predicto Manente, quod
„ predictum predium erat suum. I-
„ tem de novem Libris Senensis pro
„ tribus bobus, & de tribus Libris
„ Senensis pro porcis, & aliis rebus
D „ ablati; & de quindecim Libris,
„ quas abstulit cuidam Abbati pre-
„ dicti Monasterii, predictum Ma-
„ nentem absolvo. In triginta tribus
„ Libris & dimidii denariorum Luce
„ & Pise, & in triginta Libris,
„ quas habuit de centum pecudibus
„ ablati, & in decem & septem
„ somas ordeï, & in triginta Libris
E „ de rebus, quas abstulit de Ecclesia
„ predicta, Manentem eidem Priori,
„ & nomine superscripti Monasterii
„ condemno. Item in possessione de
„ Brascazia, & de Castello Cetulo,
„ & de Saiscis, & de Castagno, &
„ de possessione data a Bernardino
„ Vicario, & ejus fratribus, & de
„ possessione Bivini, & de vinea
„ Offredelli, & de possessione Anni-
„ cii,

„ cii, & de Marzuolo, & ejus Cur-
 „ tis, & de Cafarno, & de Castell-
 „ lione, ut dimittat predicto Mona-
 „ sterio, & non impediatur, predictum
 „ Comitem Manentem condepno.

„ Et cum venisset responsurus Ram-
 „ bottus, filius quondam Comitis
 „ Manentis, proposuit, predictam
 „ sententiam non debere executioni
 „ mandari, quia dicebat eam inju-
 „ stam, tum quod, ut dicebat, fuit
 „ data contra predictum patrem suum,
 „ eo absente, tum quod data fuit
 „ contra non possidentem, & multa
 „ alia allegabat. Tandem predictus
 „ Monachus, presentibus & volenti-
 „ bus dictis Domino Vicario, & Ju-
 „ dicibus, & eorum consilio, & pre-
 „ sente suprascripto Rembotto, di-
 „ ctam sententiam contra heredes
 „ predicti Comitis Manentis tam-
 „ quam justam executioni mandari
 „ pronuntiavit, & executioni man-

A „ davit, & mandari jussit in omni-
 „ bus & per omnia, secundum quod
 „ in memorata sententia continetur.
 „ Predictus Monachus hanc Cartulam
 „ inde fieri precepit. Interfuerunt
 „ Azo Casa Notarius de Briscia, &
 „ Bondinerio de Mantua, Petrus A-
 „ retinus Judex, Rogherettus Senen-
 „ sis Judex, & alii quamplures inde
 „ testes.

B „ Ego Alberigus de Rovareto Im-
 „ perialis Curie Notarius interfui,
 „ & hanc Cartulam scripsi.

C Ad argumentum hoc accedat &
 Charta, quam ex Archivo Capituli
 Canonicorum Lucensium descripsi.
 Inde constabit, quanto animo ii Ca-
 nonici, jam tunc Domini Curtis &
 Castelli Massagrosi, Tyrannulis qui-
 busdam sua infestantibus se se oppo-
 fuerint.

Concordia inita inter Canonicos Sancti Martini Lucensis, & Widonem filium Hildebrandi, eis antea infestum; Anno 1099.

„ **I**N Christi nomine. Notitia bre-
 „ vis pro modernis & futuris
 „ temporibus securitatis hac firmita-
 „ tis, ad memoriam abendam vel
 „ retinendam, qualiter in loco &
 „ finibus Cerreto prope Burgo de
 „ Montemagno, & prope illo Ca-
 „ stro, qui inceptus erat edifican-
 „ dum in loco & finibus, ubi dici-
 „ tur Riscetulo, presentia bonorum
 „ hominum, eorum nomina subter
 „ leguntur. Propter hanc litem &
 „ illam controversiam, que orta e-
 „ rant inter *Canonicos de Ecclesia San-
 „ cti Martini Lucensis Civitatis*, &
 „ *Casa Widonis filius Hildebrandi*, &
 „ *Ildibrandini filio ejus*, propter il-
 „ lam rapinam & predam, seu asal-

D „ tum, quos hominibus de Casa pre-
 „ dicti Widonis & Ildibrandini filio
 „ ejus sepe faciebant ad hominibus
 „ de Curtibus de Canonici jam di-
 „ cti Sancti Martini de loco & fi-
 „ nibus Massagrosi, & Riscetulo, &
 „ Waldo, & Montisciana, propter
 „ ipsas injurias, seu maleficia, quas
 „ ipsi faciebant, jam dicti preclari
 „ Canonici Sancti Martini rubustif-
 „ sime & honestissime ascenderunt in
 „ suprascripto loco Riscetulo ad Ca-
 „ strum ibidem edificandum, & de-
 „ inde ceperunt fortissime mirifice
 „ edificare jam dictum Castrum, &
 „ has magnas monitiones ad depo-
 „ nendas has magna contumacia,
 „ quas predictis hominibus de Casa

Q 2

„ jam

„ jam dicti Widonis & Ildibrandini
 „ filio ejus ad jam dictis hominibus
 „ Sancti Martini facere solebant.
 „ Propter hanc causam fidelibus de
 „ Casa jam dicti Widonis & Ildi-
 „ brandini filio ejus ceperunt roga-
 „ re, & multum suppliciter depre-
 „ care, & se ipsis in omnibus umi-
 „ liare adversus jam dictos Canoni-
 „ cos Sancti Martini, & eorum fide-
 „ libus & amicis, necnon & *Domnâ*
 „ *Matilla Comitissa*, seu *Marchio-*
 „ *nissa*, que eodem tempore iusta
 „ Civitatem Luca, causa justitie fa-
 „ ciendam morabatur, ut ipsam Ca-
 „ strum de prefato loco Riscetulo
 „ destruantur, eo vero modo, ut
 „ amplius jam dictis maleficiis ad
 „ jam dictis hominibus Sancti Mar-
 „ tini de predictis locis amplius non
 „ sustineantur, cum firmitatem &
 „ securitatem per sacramenta, quas
 „ hominibus de suprascripto loco
 „ Montemagno, & de ejus Burgo,
 „ ad jam dicti Canonici & ad ho-
 „ minibus de predictis locis & Cur-
 „ tibus fecerunt, sicut supter scri-
 „ ptum est, & fidelibus jam dicti
 „ Ildibrandini per pignora de alodio
 „ jam dicti Canonici sicuraverunt,
 „ sicut in eadem Cartule legitur.
 „ Tunc jam dicti Canonici auditas
 „ has preces, seu dulces deprecationes
 „ jam dicte Domne Matilde Mar-
 „ chionisse, & prefati fidelibus jam
 „ dicti Ildibrandini declinaverunt au-
 „ res eorum ad has preces, & jusse-
 „ runt, ut Castrum ipsum de Risce-
 „ tulo destruantur. Tunc hominibus
 „ de suprascripto loco Montemagno,
 „ eorum nomina sunt haec: tres fi-
 „ lii Willielmi, Bellincione quondam
 „ Martini, Albertino quondam Al-
 „ biti &c. Hi omnes ore proprio ju-
 „ raverunt ad sancta Dei Evangelia,
 „ quod ab hac ora in antea dum vi-

A „ xero, studiose non offendam, neque
 „ offendere faciam, neque de habere,
 „ neque de persona in rebus beati San-
 „ cti Martini, & Canonice eius,
 „ seu Clericorum, qui sunt ad strada
 „ Montemagni usque ad mare, & ad
 „ loco, qui dividit res beati Sancti
 „ Martini inter Fabianula, & Vual-
 „ dum, usque ad Castrum, quod dici-
 „ tur Pedoni. Et si offendero, infra
 „ B „ triginta dies, quod mihi a scire fe-
 „ ceretis vos, vel vestris Missus, vel
 „ ille cui injuria facta fuerit, si de
 „ habere, emendabo idem vel idem va-
 „ lens; si de persona, ita quod inde
 „ requiescere possit, nisi remaneret per
 „ ejus parabolam, cujus injuria vel
 „ C „ damnum factum fuerit, que sit sine
 „ aliqua violentia. Et si aliquis de vir-
 „ tutis Montemagni offenderit de pre-
 „ dictis rebus infra predictos terminos,
 „ emendare faciam, si potero, sicut
 „ predictum est, sine meo habere, dan-
 „ do usque ad illum diem, eo Ildi-
 „ brandinus faciet hanc eandem securi-
 „ tatem, vel cum sacramento, vel pi-
 „ D „ gnore quinquaginta Librarum de a-
 „ lodio infra Curtem de Luca. Malum
 „ meritum non reddam, neque rendere
 „ faciam alicui homini propter illo fa-
 „ cto, quod Canonici in Riscetulo fece-
 „ runt, vel fieri fecerunt. Et non
 „ ero in consilio, neque in facto, quod
 „ hoc Castrum redificietur contra vo-
 „ luntatem omnium Canonice Sancti
 „ E „ Martini, vel majoris partis. Et
 „ non ero in consilio, neque in facto,
 „ quod homines de Riscetulo faciant
 „ placitum per aliquem hominem de
 „ Casa Widonis quondam Ildibrandi;
 „ nisi de illis offensionibus, quas fa-
 „ cient infra Castrum Montemagno so-
 „ ris de Riscetulo, & Vualdo & Mon-
 „ tisciana. Et si illis foras Castrum
 „ & Burgo de Montemagno offenderit
 „ se inter se, non de rebus predictis
 „ „ Curtis,

„ *Curtis, non ero in consilio neque in*
 „ *facto, ut faciant Placitum per ali-*
 „ *quem hominem de Casa Widonis quon-*
 „ *dam Ildebrandi. Et per me non re-*
 „ *manebit, neque per meum ingenium,*
 „ *essepto meo habere dando, quod Ildi-*
 „ *brandinus filius Widonis non faciat*
 „ *eandem securitatem de supradictis re-*
 „ *bus, quas ego juro per sacramentum,*
 „ *vel per pignus quinquaginta Libra-*
 „ *rum de alodio infra Curte de Luca,*
 „ *postquam ad etatem evenerit infra*
 „ *unum annum, postquam inde requisi-*
 „ *tus fuerit. Hec omnia, que supra-*
 „ *scripta sunt, observabo per bonam*
 „ *fidem, nisi Canonici seu Clerici San-*
 „ *cti Martini, vel aliquis homo per*
 „ *illos non incipient reedificare Castrum*
 „ *de Riscetulo contra voluntatem Ildi-*
 „ *brandini, vel illius heredibus. Hoc*
 „ *factum est in presentia Johanni*
 „ *Judex, Fraolmi Causidicus, Rai-*
 „ *nerii Notarius, Lamberto quon-*
 „ *dam Villani &c. & reliqui plures.*
 „ *Hoc factum est Anno Domini-*
 „ *cae Incarnationis Millesimo Nona-*
 „ *gesimo Nono. mense Junio, Indi-*
 „ *catione Septima.*
 „ *Rodulfus Notarius Domni Im-*
 „ *peratoris, qui hunc breve scripsi,*
 „ *& ibidem fui.*

Hujusmodi Tyrannulorum perpetuum studium erat, bella suscitare contra vicinos minus potentes, atque in ipsos etiam Dominos insurgere, si spes lucri affulgebat. Neapolitani potissimum Regni Historia innumera in hanc rem exempla ministrat. Vide etiam in Historia Montisferrateni Benevenuti de Sancto Georgio, Tom. XXIII. Rer. Italicar. editâ, foedus Anno MCCCXCIV.

A
 B
 C
 D
 E
 initum inter Delphinum Viennae; Ducem Aurelianensem dominum Civitatis Astae, & Theodorum Marchionem Montisferrati: in quo ratio excogitata fuit comprimendi id hominum genus, publicae quieti perniciosum. Quod gravius fuit, non plebeji tantum, sed nobiles etiam latrones isti, vias ita infestabant, ut nemini tutum foret peregrinari, & ubique insidias pertimescere oporteret. Quo nobiliores ac ditiores erant peregrini, eo diligentius cavere sibi quisque cogebatur; facile enim ab iniquis Castellorum dominis, dum per suum agrum transibant, intercepti, & in carcerem coniecti, libertatem sine ingenti lytro minime recipiebant. Ex ejusmodi latronum genere ille fuit, quem (*) *Gino di Tacco* Boccaccius in suis *Fabulis* descripsit, ex occupato Radicofano viatorum personis & crumenis bella perpetua inferens. Proinde nil mirum, si malecessit Nicolao III Principi, & Marchioni Estensi inlyto viro, Domino Ferrariae, Mutinae, Regii, Parmae, &c., quum Anno MCCCXIV. Viennam Galliae Narbonensis devotionis causâ perrexit, atque inde Parisios profecturus, deinde Compostellam Gallaciae ad visitandum celebre Templum Sancti Jacobi Apostoli. Verum ab ulteriori itinere deterritus, dum reverteretur, a Castellano Montis Sancti Michaëlis captus, & in profunda turri per integrum mensem maceratus fuit, ut enorme redemptionis pretium sibi indictum persolveret. At impii interea facinoris certior factus Carolus VI. Galliarum Rex, qui Marchionem paullo antea honoribus eximiis cumula-

(*) *Ghino di Tacco*, non *Gino*, patentibus characteribus legitur in MSto Cod. alias a nobis laudato, Bibliothecae Mediceo-Laurentianae, quem ex autographo Boccaccij tunc superstitis, exemplavit Franciscus Amaretti Mannelli.

mulaverat, eique inter cetera Lilio-
rum insignia Regia fecerat commu-
nia, literis ac minis Castellano prae-
cepit, ut innocentem Principem li-
berum dimitteret. Non paruit ille:
quare opus tandem fuit iusto exer-
citu ad officium cogere nobilem la-
tronem, qui capite poenas luit, ejus
etiam Castello a fundamentis exciso,
ne locus imposterum esset ejusmodi
insidiis. Haec habemus in Annalibus
Estensibus a me editis, quae tamen
justiori examine recensui in Par. II.
Antiquitatum Estensium, a me paulo
antea edita. Sed gratiae Deo nunc
habendae, quod nobiles ejusmodi prae-
dones a multo tempore desierint, at-
triti nempe aut a Civitatibus libe-
ris, aut a Principibus, majori con-

A tra eos potentiâ usis. Sunt & qui
de nostris temporibus causas conque-
rendi se plures habere putant: ve-
rùm si cum praecedentibus Seculis
aetas haec nostra componatur, qui-
cumque intelligit, quàm invidendum
inter temporalia bonum sit, posse
frui intestinâ quiete & tranquillitate
publicâ, levia continuo reputet mala
atque incommoda rei publicae prae-
sentis. Neque enim excogitandum
est, dum in Mundo vivimus, fieri
posse, ut bellorum, atque malorum
scaturigo prorsus arefcat & cesset.
Heic in exilio sumus, atque in pa-
tria tantùm, ad quam tentandum est
totis viribus, quies & perfecta feli-
citas nobis speranda est.

D E

REPRESALIIS.

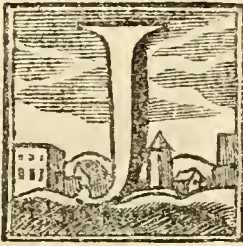
DISSERTATIO

QUINQUAGESIMAQUINCTA.

THE
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF
TORONTO
128 St. George Street
Toronto, Ontario

DISSERTATIO

QUINQUAGESIMAQUINCTA.

Acobus Malvecius in Chronico Brianiano, quod publici juris feci in Tomo XIII. Rer. Italic. haec habet Dist. 8. Cap. 115.

Per haec tempora

(ideft Anno Christi MCLXXXIX.)

Represaliae in singulis Civitatibus Lombardorum concessae fuere. Quod factum adeo contra rem publicam invaluit, ut non duntaxat mercimonia per nulla loca discurrerent, sed neque ad alienas Civitates ullus iter arriperet. Denique harum Represaliarum abhorrendus usus non solum Lombardiam, sed & totam Italiam, alias quoque nonnullas Provincias discordiis ac malis plurimis conturbavit. Recte haec Malvecius. Et famosa quidem olim fuit, simulque perniciosa, ac prope est, ut ita dicam, detestanda Represaliarum consuetudo. Quae quid fuerint, ab Auctore Briviloqui apud Ducangium discimus, eas ita definiente: Represaliae dicuntur, quando aliquis oriundus de una Terra spoliatur vel damnificatur ab alio oriundo de alia Terra, vel etiam, si debitum non solverit ei. Tunc enim datur potestas isti spoliato, quod sibi satisfaciatur contra quemlibet de Terra illa, unde est spoliator vel debitor. Exempli gratia, si contingebat, ut Mutinensis quisquam

Tom. XI.

A a certo quodam homine Bononiense spoliaretur, ac delatâ ad Bononiensis Populi Magistratus querelâ, repetenti suum nulla ministraretur justitia: tunc spoliatus a Reipublicae suae, hoc est Mutinensis, Praetore subsidium implorabat; qui propterea Represaliae jus ei concedebat, facultatem videlicet spoliandi quemcumque Bononiensem posset, ac ab eo auferendi tantumdem, quantum sibi antea fuerat ereptum. Vocabularii Cruscani Auctores vocem hanc ita definiunt: *Il ritenere, e l'arrestare quel d'altrui per forza, quando capita in tua potestà. Sed mancam esse ejusmodi definitionem ex iis, quae jam praefatus sum. continuè intelliget Lector. Nominis etymologiam scrutatur Vossius Lib. 3. Cap. 43. de Vitiis Sermonis, atque in eam sententiam concedit, ut ejus origo ab Italico descendat. Et meritò quidem, quum apud nos natus plane videatur Represaliarum usus, sive abusus: atque a voce *Preſo* & *Repreſo*, seu *Ripreſo*, hoc est a rursus *prehenſo* quod sibi *prehenſum* ante fuerat, actio ipsa hoc nomen sumserit. Neque Latinum *clarigatio*, ut Hermolao Barbaro placuit, neque Graecum *ἀνδροδυσία*, ut Budeus sensit, veram Represaliae significationem nobis exhibent, uti earum vocum vim ac usum perpendenti patebit. Multa de*

R

clari-

clarigatione habet Salmasius in Libr. de modo Usur. Porro certum est, infuetum apud antiquos fuisse eiusmodi modum res suas vendicandi, facultates innocentium invadendo. Immo id fuit aut tacite aut aperte Legibus interdictum, ut patet ex Auth. *ne fiant pignorationes*, Collat. V. & l. *sicut* §. i. ff. *Quod cuiusque universi. non.* Alias Leges omitto, quas Grotius congerit Lib. 3. Cap. 2. de Jure Belli & Pacis. Certe nusquam apparet, violentam hanc agendi rationem, de qua tum loquuturus, legibus fuisse probatam, quum sapientibus viris impium videretur ab uno exigere, quod ab altero deberetur. Violenti tamen hujus remedii vestigia elucere videntur in Capitulari Sicardi Principis Beneventani, Anno DCCCXXXVI. quod Peregrinius edidit Tom. II. pag. 258. *Res. Italicar.* Statuitur ibi, ut si quis justitiam impetrare minime potuerit a Judice, tunc habeat licentiam foris Civitatem qualiter pignus facere tam in Langobardos, quam etiam in inquilinos, vel qualibet persona praetendere potuerit, excepto negotiante. Haec tamen obscura. Illud certum est, familiares demum evasisse *Represalias*, postquam Italicae Urbes, Libertate assumptâ, coeperunt singulae dominari: quod post Saeculum Aerae Vulgaris Decimum contigit, uti in Dissertatione XLV. ostendi. Tunc tot Principes erant, quot liberae Civitates; tunc aemulatione quaelibet accensa, aut augendi imperii cupiditate, facile in simultates ac bella contra vicinas rapiebatur. Succedentibus postea teterrimis scissuris inter Pontifices Romanos & Imperatores, additisque factionibus Gibellinorum & Guelforum, discordia major ubique invaluit, & inextinguibiles flam-

A mas in cunctis paene Urbibus excitavit. Potentium, immo impotentium germen eo tempore passim pullulabat, ac proinde nullo negotio inveniebantur, qui viatoribus, ac praecipue divitibus, & mercatoribus injurias ac vim inferebant, eorumque facultates quaesitis caussis, atque etiam violenter, nisi alia erat via, rapiebant. Idque impune non raro fiebat, quum accusationem Magistratus loci negligenter, aut nullus auderet insurgere in Civem superbum & contumeliosum, patronis etiam ad scelera sua fovenda minime destitutum. Erant etiam, qui debitorem suum in alieno Comitatu habitantem frustra ad debitum persolvendum aut verbis ac precibus utendo, aut apud Judices loci jure experiendo agebant. Quid heic agerent miseri, quum nihil amplius spei ad sua recuperanda in alieno territorio reliquum sibi esset? Igitur veluti desperatione acti, apud suae Urbis Magistratus querimoniam deponebant, atque ab iis opem deprecabantur. Tunc Praetor illius Urbis, laesi Civis patrocinium assumens, apud Praetorem alterius Civitatis agebat, ut justitiae fieret satis. Quod si irrita relinquebantur illius officia, tum *Represaliarum* facultas damnum passo concedebatur, ut ab aliquo Cive Castelli aut Urbis illius, quae justa facere negaverat, tantum auferretur, quantum satis esset ad resarciendum detrimentum Civi suo inlatum. Haec omnia ex publicis Actis Mutinensis Reipublicae, quae manu exarata in ejus Archivo servantur, lucem accipient.

Ex Legibus Anno MCCCXXVII. statutis ab eodem Populo Mutinensi elucet, antequam *Represaliae* cuiquam concederentur, qui in aliena Civitate

te aut Comitatu spoliatus fuisset, aut pecuniam sibi debitam consequi minime potuisset, petitionem ac jura petentis diligenti examine ponderata fuisse. Tum verò, si justitia apud eum stare deprehendebatur, Respublica primo literis negotium sui Civis procurabat. Deinde, ubi inanem literarum vocem fuisse animadvertent, aere suo Nuntium ad Rectores Civitatis mittebant, ubi spoliator aut debitor degebat, ut illic rei veritatem studiosius inquireret, & quae jus gentium exigit, ab iis repeteret. Si furdis adhuc canebatur, *Represaliae* tunc concedebantur. Quaecumque verò, *Represaliis* concessis, ab extero homine auferbantur, sub hasta venum ibant. Cura autem ejusmodi *Represaliarum* Consulibus Mercatorum commendata erat. Quod si ab alienis Civitatibus contra Mutinenses *Represaliae* emanaverant, Praetoris munus erat intercedere, ut res componeretur, atque a Populo suo, si fieri posset, omnis averteretur molestia. In eodem Volumine Legum MSto. Lib. primo, Rubricâ 55. *Statutum est pro publica utilitate Mercatorum, quod Potestas Mutinae teneatur praecise in primo Mense sui regiminis ponere ad Consilium Generale de Represaleis omnino tollendis, & de attendendis, quae sunt inter Commune & Homines Mutinae, & Communia & Homines Civitatis Parmae, Cremonae, & Regii, & omnia alia Communia & Civitates, quae habent Represaleas contra Commune & Homines Mutinae, ad hoc ut Homines Civitatis Mutinae possint ire & stare secure cum personis & rebus in dictis Civitatibus.* Et Anno quidem MCCCVI. nonnullis Civibus Mutinensibus *Represaliarum* facta est copia a Consilio Generali Populi Mutinensis. Exem-

A plo res patebit. *Nicolaus filius quorundam Domini Monteceli, spoliatus, & derobatus in Civitate Cremonae, per quondam Dominum Melium de Comitibus Civem Cremonae, de unâ pezziâ de blaveto de Zalaono: item de sex brachiis panni Persi: item de duabus paribus caligarum de Saliâ: item de unâ bragâ: & unâ canisâ: & decem filzis de Paternoftris: item de decem & octo faldis feltri: item tantundem boracium: item de uno Codice scripto in chartis bedinis: item de uno suo equo existimato decem & octo Libras Imperiales de bona moneta de Mutina: item de quadraginta Solidis de Turonensibus, quos habebat cum eo. Quae res existimatione communi valebant septuaginta & octo Libras Imperiales de bona moneta de Mutina. Petiit Represalias contra personas & bona Communis Cremonae, & singulos homines & personas Civitatis Cremonae & ejus districtus: insuper petens durnia & interesse. Et quandoquidem Respublica Cremonensis, quamquam per Literas, immo & per Legatos a Praetore & Communi Mutinae de istis, aliisque damnis inlatis, sollicitata. ut aut ejusmodi res ablatas, aut earum pretium, restituenda curaret, Mutinensium expectationem frustrarat, propterea *Represaliae* eidem Nicolao conceduntur. Idem jus impetrant Nicolaus Anzelerius ac alii, quibus ereptum fuerat in nundinis Parmensibus pretium CCC. Librarum pecuniae Parmensis. Vedrianus noster in Hiltor. Mutinens. scribit, Saracenum Lambertinum Bononiensem Anno MCC-LXXII. pro sex postremis mensibus Praeturam Mutinensem gessisse, in qua se la passò con ogni quiete. Verùm ex Actis publicis MStis Reipublicae Mutinensis, & ex Annalib. veter. Mutin. a me editis Tomo XI.*

Rer. Italic. constat, Praetorem hunc, obortis controversiis gravibus, nondum completo anno, sese Magistratu abdicasse. Expostulabat ille, quod contra suam dignitatem a Mutinensibus ad hujusmodi consilium fuisset adactus. Contra contendebant Mutinenses, ipsum sponte recessisse. Bononiam profectus Lambertinus, ingentem pecuniae vim a Mutinensi Populo petiit ob injuriam sibi, ut aiebat, illatam. Et vicissim non minorem ab eo repetebant Mutinenses,

A quod munus suum contra pacta & jusjurandum deseruisset, uti colligitur ex Actis, quae protuli in Dissertatione XLVI. de Magistrat. Civitat. Italicar. Itaque delatâ ad Bononiensem Rempublicam controversiâ, impetravit ille *Repre alius* Anno M-CCLXXIII. adversus Mutinenses. Cujus concessionis acta, uti legitur in antiquo membranaceo Regesto Populi Mutinensis, exhibenda censeo, ut inde elucescat, quo ordine in ejusmodi negotio olim procederetur.

Represaliarum facultas concessa Saraceno Lambertino contra Mutinenses a Praetore, Capitaneo, & Antianis Populi Bononiensis, Anno 1273.

A Nno Domini Millesimo Ducentesimo Septuagesimo Tertio, Indictione Prima, die XIII. exeunte Julio, Dominus Guidoctus de Ponte Carali Potestas Bononie proposita querela coram ipso per Dominum Saracenum de Lambertinis Civem Bononie, quod cum predictus Dominus Saracenus esset Potestas Mutine impeditus fuit in regimen ipsius Civitatis per capitula viginti quatuor, & homines dicte Terre. Itaque non potuit complere dictum regimen. Et ea de causa requisitus sit Potestas, & Consilium & Commune Mutine per Literas dicti Domini Potestatis, Capitanei, Antianorum, & Consilii Communis Bononie, quod satisfaceret dicto Domino Saraceno de dictis dampnis & injuria: & satisfacere noluerunt, contra quod reformatum sit in Consilio & massa Populi ipso Domino Jacopi Amoretti Lanzavecle, Capitaneo Populi Bononie ad scrutinium, cum serlinis datis, ac etiam in Consilio generali & speciali Communis Bononie factum pro partito per Dominum Guidoctum de Ponte Carali Potestatem Bono-

C nie & Imole: quod Represalia dari debeat dicto Domino Saraceno contra Commune Mutine Civitatis & districtus Mutine, pro dictis dampnis & injuria, & bannum dicto Comuni & hominibus Terre predictae: predictus Dominus Potestas, ac etiam Consilium speciale & generale Communis Bononie, secundum formam predictarum reformationum, dat & concedit predicto Domino Saraceno Represaliam contra Commune & homines Civitatis Mutine & districtus, in avere & personis. Ita quod sua auctoritate, & sine requisitione Potestatis, Capitanei, vel aliorum Officialium Communis Bononie, possit capere homines Civitatis Mutine & districtus, ac reprehendere pro satisfactione predictorum dampnorum & injurie ad voluntatem predicti Domini Saraceni. Et quod liceat predicto Domino Saraceno res predictorum accipere, ubicumque ex eis repererit, sive reperire poterit ad suam voluntatem. Et nihilominus predictus Dominus Potestas & Consilium predicto Comuni Mutine, & hominibus Civitatis & districtus Muti-

Mutine dat bannum pro predictis injuriis & dampno, & ex nunc sic intelligantur esse banniti Communis Bononie. Et predicta dat & concedit & voluit, robur habere, non obstante Statuto reformato vel aliquo jure, quod predictis, vel alicui predictorum posset aliquo derogare.

Que omnia & singula acta fuerunt in Palacio veteri Communis Bononie, congregato Consilio generali & speciali Communis Bononie ad sonum utriusque campane more solito, presentibus Petro Franchedi Notario, Bonacosa Muranarii Cachanelli, & alii.

Ego Amatore Zagni pistoris, & nunc pro Comuni Bononie ad scribendum reformationes Communis ad discum cum Domino Potestate, ut supra legitur, interfui, & de mandato dicti Domini Potestatis & Consilii scripsi.

A Antequam huiusmodi facultate uteretur Lambertinus, ejusdem exemplum ad Mutinenses misit, qui non segnes ad sua jura tuenda fuere, & disputationem traxerunt in annos multos, donec Arbitris ex utraque Republica electis, finis est ei factus. Et mos quidem, ut jam dixi, fuit, quoties de *Represaliis* contra se concessis alicui Civitati constabat, aut per Legatos, aut per Literas curare, ut aequitati daretur locus, & majorum discordiarum semina sopirentur. Eam ob causam Anno MCCCLXXIX & MCCCLXXXI. constituti sunt Arbitri a Bononiensibus ac Mutinensibus, quorum foret omnes *Represaliarum* causas cognoscere atque dirimere. Exstant Acta in Regesto Reipublicae Mutinensis, e quibus haec pauca delibavi.

Petitio Alberti Vidae Bononiensis contra Mutinenses occasione
Represaliarum, Anno 1281.

A Nro MCCCLXXXI. die IX e-
xeunte Februario, coram vobis
Dominis Arbitris, qui estis deputati
ad examinandum, definiendum, & ter-
minandum omnes questiones, lites, &
causas, que sunt, vertuntur, seu ver-
ri possunt inter utrumque Commune &
singulares personas utriusque Civitatis
& districtus, dicit & exponit Albertus
quondam Petri Vidae de Castro Fran-
cho; quod cum ipse duceret unum suum
bovem a mercato Civitatis Mutine, &
fuisset imbrigatus inter Castrum Leonis
& Zenam in Strata publica, dictus
bos fuit eidem acceptus per Beruarios,
sive Custodes Communis Mutine, & per
ipsos Beruarios ductus ad Civitatem
Mutine; & representatum uni ex Ju-
dicibus Potestatis in Comuni Mutine
publicatus & venditus pro Comuni

D Mutine ad incantum. Unde petit di-
ctus Albertus per vos Dominos Ar-
bitros, Commune Mutine condem-
pnari ad restitutionem dicti bovis,
vel ejus extimationem, quam facit de-
cem Libras Bononienses, & ad dam-
pnum & interesse & expensas factas,
quas facit quadraginta Solidos Bono-
nienses, & de faciendis protestatur. Et
predicta dicit fuisse de Mense Septem-
bris & Octubris proxime preteriti.

E Uti ex eodem Codice hausi, die
VI. Junii, Bonagrata filius quondam
Domini Raimundini Presbiteri de Cas-
tro Francho conquestus est, se duxisse
ad mercatum Mutinae duos boves;
& quum eos domum reduceret, &
fuisset inter Castrum Leonem & Genam
in Burgo Novo in Strata publica,
Bernarii Mutinenses (nunc Birri) eo-
sdem

Idem boves abstulerant; quorum pretium ascendisse contendit ad viginti quatuor Libras pecuniae Bononiensis, & damnum ad decem Libras. Pro hisce damnatum fuit Commune Mutinae ad persolvendas viginti duas Libras Bononienses. Ita bos alteri Bononiensi, *quum fuisset in Burgeto intra Castrum Leonem & Zenam in Strata publica*, ablatum fuit per eosdem Satellites, sive Apparitores, sive Beruarios, quem ipse aestimabat Libras quatuordecim pecuniae Bononiensis. Sequenti Anno M^{CC}LXXII. uti ex Regeſto eodem didici, mercatoribus Venetis

A contra Mutinenses mercatores *Repreſaliae* concessae fuerunt pro Libris sexcentis sexaginta octo, & Solidis tribus. Propterea isti Venetias profecti steterunt coram Scribanis *tabulae Lombardorum*, ut suam causam tuerentur. Invenio persolutas Venetiis Libras viginti novem & Solidos decem & octo pecuniae Mutinensis a Bonacorso de Bonacorsis Masario Generali Communis Mutinae pro liberatione, & multoſte, *que Civibus Mutinensibus tollebatur in Civitate praediſta*. Sed praestat Chartam ipsam producere.

Acta Mercatorum Mutinensium Venetiis ad removendas Repraesalias contra Mutinenses a Venetis concessas, Anno 1282.

I N nomine Dei. Amen. Anno Domini Millesimo Ducentesimo Quagesimo Secundo, die XIII. intrante Mense Julio, Indictione X. praesentibus Magistro Oderico Scotarum, Asaldino Scribano, Fruzerio filio quondam Angeli Zupani, tunc omnibus Scribanis *Tabule Lombardorum*. Cum nobiles viri Cressi & Antonius Bochinus, Cives & Mercatores Mutinae Civitatis venirent coram Vicedominis *Tabule Lombardorum*, videlicet Dominis Johanne Aurio, Rainerio Darpo, atque Marco Manolesso, allegarent ac dicerent eisdem ex parte Domini Potestatis Mutinae, & omnium Mercatorum ejusdem Civitatis & Communis, atque suppliciter deprecarentur, ut ipsi deberent eos edocere de pignorationibus, & Representaliis, quae Homines Venetiae haberent super Commune, & contra Commune & Homines Mutinae, & earum quantitatem, & nomina illorum, qui debent habere. Unde volentes ad eorum petitiones condescendere, fecerunt libros,

C eas pignorationes & solutiones habentes, cum instantia inquirere & perscrutari. In quibus invenerunt, quod Richerius Balisterius de consinibus Sancti Juliani, Raynerius Drapperius de eodem consinio, Gavorzius de consinio Sancti Pauli, atque Bonadoma de consinibus Sancti Jeminiani, omnes de Venetiis, & Petrus Zenayro frater Johannis Villani, & Martinus de Vivaroto avunculus ejusdem Johannis, ambo de Clugia minori, habebant pignorationes & representalia super Commune, & contra Commune & Homines Mutinae in Libris sexcentis & septuaginta octo, & Solidis tribus. Verum est, quod reperitur in dicto quaterno pignorationum Mutinae, quod Dominus Nicolaus Tardivello de consinio Sancti Juliani, Bartholomaeus Ponderator Stativae Communis, Johanninus Scribanus Armamenti de consinibus Sanctae Marie Formose, atque Bonadoma Sancti Jeminiani, omnes de Venetiis, & Johannes Villanus, Basilius Zuffo, & Benvenutus Cazo,

Gazo, omnes tres de Clugia minori, habebant jus excutiendi dictas pignorationes & representalia, vice & nomine omnium supradictorum. Reperitur etiam in dicto quaterno, solutio esse facta eisdem de Libris quingentis & quadraginta duabus, & Denariis novem. Et videtur, quod residuum omnium supradictorum sit Librarum centum & triginta sex, & Solidorum duorum, & denariorum trium. De quibus predicti Cressi & Antonius, Cives & Mercatores Mutine fecerunt pactum & concordiam cum omnibus supradictis in Libris nonaginta quinque & Solidos decem & Denarios octo ad Denarios Grossos. Quos dicti Cressi & Antonius Bochinus Cives & Mercatores Mutine Civitatis dederunt Vicedominis, solventibus omnibus supradictis. Unde predicti Vicedomini fecerunt eidem integram solutionem secundum pactum & concordiam utriusque partis, excepto uni, quem non potuerunt invenire, nec aliquem, qui pro eo esset, nomine Bonadoma Sancti Jemiani. Quantitatem residui pignorationis cujus predicti Cressi & Antonius solverunt predictis Vicedominis, secundum modum & tenorem factum aliis hominibus, qui debent accipere; qui denarii fuerunt Libre duodecim & Solli novem ad Denarios grossos: & fuerunt positi in uno fisco in uno banco, ubi ponuntur denarii Communis: que Libre duodecim & Solli novem ad Denarios grossos fuerunt de illis Libris nonaginta & Soldis decem & Denariis octo supradictis. Ita quod quando appareret dictus Bonadoma, aut aliquis, qui pro eo esset, dote Libre duodecim & Solli novem ad Denarios grossos sibi darentur. Unde facta predicta solutione, predicti Vicedomini invenerunt, quod Libre sexaginta due & Solli novem ad Grossos erant exacte de pignorationibus supradictis, quas predicti

A Vicedomini habeant in custodia & in solutione integre de omnibus pignorationibus, predicti Vicedomini redderunt predictas Libras sexaginta duas, & Soldos novem ad Grossos predictis Cressi, & Antonio Mutinensibus: videtur quod summa denariorum, quos predicti Cressi & Antonius, Cives & Mercatores Mutine Civitatis solverunt pro Communi Mutine, sit Librarum triginta trium, & Denariorum viginti ad Denarios. Item expenserunt tam eundo Clugiam ad faciendum pactum & concordiam cum suprascriptis Clugiensibus, & in labore Scribanorum Tabule Lombardorum, & in Notario, qui fecit dictum Instrumentum, & aliis expensis, Soldos Grossorum sex. Unde predicti Vicedomini fecerunt cassare & mortificare omnes pignorationes & representalia, quas haberent Homines Venetie super Commune & Contra Commune & Homines Mutine, taliter quod amodo in antea sint nullius valentie, & vigoris. Dantes eidem & omnibus aliis hominibus de Mutina licentiam ire & redire cum suis mercimoniis & sine, absque impedimento aliquo pro illis pignorationibus & representaliis, salva jurisdictione Communis Venetiarum utique & honore.

Actum hoc in Venetiis apud Tabulam Lombardorum in Rivoalto. Hoc Instrumentum factum fuit & confirmatum per voluntatem duorum supradictorum Vicedominorum, videlicet Johannis Aurio, & Raynerii Darpo.

✠ Ego Johannes Aurio Vicedominus manu mea subscripsi.

✠ Ego Raynerius Darpo Vicedominus Lombardorum manu mea subscripsi.

✠ Ego Donatus de Richerio, Imperiali auctoritate Notarius & Index, ac Scribanus predictae Tabule Lombardorum, rogatus fui scribere, scripsi.

In

In Christi nomine; Millesimo Ducentesimo Octuagesimo Secundo, Indictione X. die Jovis V. intrante Novembri. Viginti novem Libras, & decem & octo Soldos Mutinae dedit & solvit Dominus Bonacursus de Bonacursis Masariis Generalis Communis Mutinae, Domino Andreae Salamonis, recipienti pro Domino Antonio (Bochino) Merzadro predicto, pro triginta & Soldis Venetianis Grossis, quos solvit in Civitate Venetiarum, pro liberatione Maltolte, quae Civibus Mutinae tollebatur in Civitate predicta, & pro predicta causa.

Actum in Palatio Domini Capitanei, presentibus testibus Domino Guilielmo de Bonacursis, & Nicolao de Presulis.

Ego Delacora de Ganaceto Notarius dicti Massarii scripsi.

Interea perconteris: cur aliena debita sibi solvenda sumebat Respublica? Nimirum ut quieti reliquorum consuleretur. Verum non adeo liberales erant eorum temporum homines, ut publico aere aes alienum tollentes, nihil a debitore repeterent, si ei satis facultatum erat ad persolvendum. Quid Mutinae actum fuerit Anno MCCCXVI. accipe. *Nobilis Miles* (ita in publicis tabulis scriptum est) Dominus Henselminus de Henselminis de Padua, honorabilis Capitaneus Populi Mutinensis, in Palatio Populi ad sonum Campanae, & voce Praetoris congregati, in quo de conscientia & voluntate Dominorum Sexdecim Defensorum libertatis Communis & Populi Mutinensis proposuit infrascripta, super quibus consilium postulavit. Quid placet Consilio providere, ordinare & firmare super infrascriptis postis, deliberatis & approbatis per dictos Dominos Defensores, tenor quarum talis est: Item cum aliis sit provisum, quod per Commune

A Mutinae mittantur ad Commune Venetiarum duo boni homines & legales de Mutina, expensis Communis Mutinae, causa tractandi & paciscendi cum creditoribus de Venetiis quondam Domini Ambrosii de Ymola pro Represaliis sedandis &c. Deliberationi huic accessit albus omnium calculus, & hujus debita sublata fuere Venetiis. Sed illius filii tantumdem de suis bonis Reipublicae tradiderunt, quantum ipsa pro illorum patre persolverat. Privata autem haec, ut ita dicam, bella, mirum est quantum incrementi susceperint inclinante Saeculo Christi Tertio decimo, ut non injuria Malvecius in Historia Brixiana eadem fuerit detestatus, quod hac agendi ratione instituta per Italiam ingens inoleverit rerum perturbatio. Certe aspectu primo neutiquam damnanda videatur hujusmodi consuetudo. Est enim Principis aut Reipublicae non solum universitatis, sed & privatorum hominum fortunas tueri; & quando per remedia, ut ajunt, ordinaria vindicare suum non licet, extraordinaria adhibere fas est. Quod innocens laedatur, sibi tribuat Princeps aut Civitas, quae juste postulata exaudire noluit. Et certe quum in bello justo hostium res capere, culpa carere credatur: idem de Represaliis statuendum videtur, quae instar belli sunt, ejusque speciem referunt, dum ob denegatam justitiam conceduntur ab iis, qui legitima potestate ac jure concedendi fruuntur. Ultra non progredior, ut Represaliarum usum illaesa justitia invecum ostendam: quod & Jurisconsulti complures, & Politicae rei Scriptores jamdiu se fecisse contendunt. Attamen minime desiderantur rationes, quae Represalias ab Italicis Urbibus olim usurpatas damnent

aut

aut saltem minime ferendas, nimiumque perniciosas evincant. Neque enim fas esse videtur, ut unius ob noxam Respublica universa vexetur, aditusque aperiatur tot malis, que *Represaliarum* concessionem antiquis temporibus consequuebantur. Ubi enim ob crimen aut debitum Civis alicujus, *Represaliae* contra illius Civitatem a Civitate aliena concedebantur, mercatorum nullus, immo ne Civium quidem ullus, alienae Civitatis territorium ingredi audebat: qua ex re sublatum omnino commercium erat cum nimio ipsius Respublicae, ac tot innocentium incommodo. Praeterea innocenti spoliato raro modus erat vendicandae rei suae, & damna inde consequuta refarciendi. Saepe etiam spoliatorum ira in alios pariter innocentes sine publica auctoritate ruebat: neque erat finis scelerum ac latrociniorum, facile abutentibus ejusmodi facultate hominibus, & lucrum inde referentibus cum aliena jactura. Reliqua praetermitto. Quamobrem non leve negotium Civitatum Italicarum Magistratibus olim fuit *Represalias* praevertere ac pessima earum confectaria tollere. Id, quod potissimum curasse Mutinenses video, (uti ex Actis MStis Respublicae ejusdem edidici) apud Placentinos Anno MCCCXVIII. Nimirum *Nobilis vir Dominus Ylarius de Zochis Civis Parmensis honorabilis Potestas Civitatis &*

A *Communis Placentiae, nomine Communis Placentini, ex nunc suspendit omnes & singulas Represalias, concessas in Civitate Placentiae contra omnes & singulos Cives & districtuales Mutinae, omnibus & singulis Placentinis hinc retro quacumque ratione & causa. Et haec ad postulationem & instantiam Domini Lambertini Graciae Ambaxatoris, Syrdici, & Procuratoris Dominorum Potestatis, Communis, & Hominum Civitatis Mutinae &c. Dans & concedens plenam, liberam, & integram bayliam, auctoritatem, & potestatem, ac fidantiam, quod omnes & singuli Civitatis Mutinae Cives & Districtuales possint & valeant ad eorum liberam & omnimodam voluntatem ire, redire, stare, & transire per Civitatem & Episcopatum Placentiae cum rebus, personis, mercaturis &c. Et haec facta sunt de licentia & mandato Magnifici Militis Domini Galeacii Vicecomitis, Civitatis & Districtus Placentiae Domini Generalis &c. Longe vero antea Mutinensis Populus sibi prospexerat, ne inter suos Cives ac finitimos Represaliis ullis locus in posterum esset. Id factum vidi Annis MCCCXVIII. MCCXIII. & MCCXIX. Ex quo intelligimus, non tam serò, ut Malvecius in Historia Brixiana tradidit, Represaliarum usum periculosum emeruisse inter Italicos. En ipsa Acta deprompta ex antiquo Regeſto MSto Respublicae Mutinensis.*

Concordia inter Mutinenses & Ferrarienses, ne propter creditores fiat praeda inter eos, sed cui debetur, ab eodem requiratur: Anno 1198.

IN Christi nomine. Anno Dominicae Nativitatis Millesimo Centesimo Nonagesimo Octavo, tempore Innocentii Pape, nulli Imperatore in Italia re-

Egnante, die XVI. intrante mense Novembri, Indictione Prima, supra Dominum Communi Ferrariae. Talis est concordia, quam Isaac de Dovaria Ferrarie

rarie Potestas pro Communi Ferrarie, voluntate Consiliariorum Ferrarie, fecit cum Jacobo de Gorzano Consule Mutine Communis, & cum Rainerio Ardizione Consule Mercatorum Mutine pro Communi Mutine & pro Mercatoribus Mutine. Quod de cetero si aliquis Ferraricensis fecerit aliquam credentiam vel mutuum, sive debitum contra Mutinenses, vel de suo districtu, commune vel divisum, Ferrarienses non possint facere cambium vel predam, sive querelam contra alium, nisi contra principalem debitorem. Et si Mutinenses fecerint aliquam credentiam, vel mutuum sive debitum contra Ferrarienses vel suum districtum, commune vel divisum, Mutinenses non debeant face-

re cambium, vel predam, sive querelam contra alium, nisi contra principalem debitorem. Et ita attendere pro Communi Ferrarie & Jacobus de Gorzano Consul Mutine, & Rainerius Consul Mercatorum Mutine, pro Communi Mutine promiserunt, & Isaac de Dovaria Ferrarie Potestas. Testes rogati Gaidoldus Judex Potestatis, Salin-guerra, Petrus de Alberto, Bonusvicinus, Ubaldus Fontane, Giliolus Guizardi, Jacobinus de Jacobo, Aldigerius Bernardus de Venerio, Achilixinus Niger, & alii plures.

Ego Magister Presbiterinus, dei gratiâ Imperialis Aule Notarius ad hes presens rogatus scripsi.

Conventa inter Mutinenses ac Bononienfes de non concedendis
Represaliis, Anno 1213.

EGidius Consul Mercatorum Bononiae, Nuntius & Procurator pro Communi Bononiae constitutus per Dominum Matthaeum de Corrigia Potestatem Bononiae, in Palatio Communis Mutinae, & in Consilio Mutinae, statuit & ordinavit cum Domino Balduino Vicedomino Potestate Mutinae, & cum Honiibus de Consilio Mutinae in Palatio existentibus: quod si contingerit, quod aliquis de Bononia, vel ejus districtu aliquem contractum, vel aliquam obligationem fecerit cum aliquo vel aliquibus de Civitate Mutinae vel ejus districtu, vel qui per Mutinenses distringuntur & reguntur, unde ad dandum vel satisfaciendum teneatur,

& contingerit, eum nolle, aut non posse solvere vel satisfacere secundum formam contractus vel obligationis, alii de Bononia vel ejus districtu in persona nec in rebus ullo modo, & in nulla parte inquietentur, nec impediuntur, aut detineantur, vel intramittantur propter hoc, sed nec ad solutionem vel satisfactionem ipsi, vel eorum res cogantur: sed ipse solus, vel ipsi, qui contractum vel obligationem fecerit vel fecerint, debent vel debeant conveniri, & ad solutionem vel satisfactionem compelli ipsi & eorum bona. Versa vice superscriptus Dominus Balduinus Potestas Mutinae &c. idem statuit & ordinavit de Mutinensibus.

Concordia inter Mutinenses & Veronenses de non concedendis
Represaliis, Anno 1219.

Die XI. exeunte Madio, in Palatio Communis Verone, presentibus Domino Ottone de Rege, Domino Alberto de Maone Pergamensi Judicibus Verone, Domino Balduino de Scalis, Domino Grossio de Naimero, Domino Ardizono de Advocatis Procuratore Verone, Domino Bartolomeo de Broilo Judice, Domino Johanne de Lomeco Judice, & Consulibus Verone Domino Petro de Zunella, Domino Rodulpho Calistriano, Falceto de Laico Notario, & aliis multis in Consilio Verone coadunato ad sonum campanæ. Dominus Rotundellus de Carceribus Potestas Mercatorum Verone, concionando dixit, quod Ambaxatores Mutine, qui erant in Civitate hac pro suo Communi, sibi proposuerunt, quod ipsi pro suo Communi volebant facere talem concordiam cum Communi Verone, quod si aliquis de utraque Civitate, unus ad alium, aliquid de suo crediderit, quod volebat, quod creditor deberet convenire tantum debitorem, vel heredem illius, & bona sua, & propter hoc non debeat pro Communi illarum Civitatum, neque per creditorem aliquem alium impediri aliquo modo, sed bona debitoris destruant, & ipsum debitorem in banno ponant, si non habuerit ad solvendum. Unde postulabat a Domino Rufino Potestate Veronæ, quatenus deberet super his propositis habere Consilium, utrum placeret Consilio faciendi hoc, nec ne. Qui Dominus Rufinus Potestas Verone surrexit, & concionando dixit in Consilio, & a Consiliariis postulavit, si volebant illud concordium debere fieri cum Hominibus & Communi Mutine. Ad hec Consilium ad vocem dixit,

A quod sic volebat, nullo contradicente. Postea eadem die in camera Judicum Communis Verone, presentibus Domino Ottone de Rege, Domino Alberto de Maone Pergamense, Judicibus Communis Verone, Domino Balduino de Scalis, Judice & Procuratore Verone, Domino Jacobo Cremonensi, Judice & Consule Verone, Domino Jacopino de Guidone de Runcho, Domino Henrico de Plaisna Consulibus Mercatorum Civitatis Verone, Domino Bartolomeo de Nog..... Judice, Jacopino Notario Veronense, & aliis; ad removendum omne malignitatis scandalum, unde posset inter Veronenses & Mutinenses dilectio violari, tale concordium factum est inter Dominum Rufinum de Capite Pontis Potestatem Verone pro Communi Verone ex parte una, & Dominum Albertum de Panzau Judicem, & Dominum Coradum Munarii, Ambaxatores Communis Mutine pro Communi Mutine ex altera, videlicet, quod pro his contractibus & obligationibus, quos & quas Veronenses & Mutinenses inter se vicissim hinc ad decem annos proximos advenientes facient, non debeat haberi regressum adversus Commune alicujus illarum Civitatum, vel adversus aliquam singularem personam: sed ab eo tantum requiratur, cui dabitur; & qui se obligabunt, vel ab eorum heredibus, vel a possessoribus bonorum suorum; & nulla alia persona inde impediatur per Commune alicujus illarum Civitatum, neque per aliquem alium, vel per ipsum creditorem. Et si debitor non habuerit, unde solvat, ponatur in bannum, & amplius non extrahatur de banno, si fuerit pro sen-

tentia; nisi voluntate creditoris. Et si fuerit bannitus pro reclamo, non extrahatur de banno, nisi primo creditor requiratur, expensis debitoris banniti: & eo posito in banno, ejus bona destruantur, secundum tenorem poste Civitatis Verone, que talis est: Eum quoque debitorem adultum, nec beneficio inventarii munitum, suo vel alieno nomine debentem, qui non solverit, vel solvere non poterit, extraam de tregua, omnibus, vel bona ejus destruaam, vel vendam. Et hec omnia scilicet de destructione ad voluntatem creditorum priori tempore, vel majoris partis pro rata debiti, & non pro numero personarum, si inde requisitus fuero.

Anno a Nativitate Domini nostri Jesu Christi MCCCIX. Indictione VII.

A Ego Jacobus sacri Palatii Notarius, huic ultimo contractui interfui, & jussu Domini Rufini Potestatis Verone, & dictorum Ambaxatorum Mutine scribi, & anterius contractu scriptum per manum Jacobi Notarii, ut in ipso authentico reperi, continetur, nihil addens vel minuens, preter sillabam vel literam, scripsi & exemptavi.

B Neque minori sollicitudine paucos post annos Brixiani Mercatores, immo Brixiana ipsa Respublica, ut inter se & Populum Ferrariensem perniciosissimus Representiarum usus cessaret, pacta egerunt. Cujus rei fidem faciet Charta, quam mihi in antiquo Regeſto obtulit Archivum Estense, hoc titulo signata.

Charta Procuracionis Brixienſium de Representaliis. Anno 1226.

I N Christi nomine. Anen. Anno ab ejus Nativitate Milleſimo Ducenteſimo Vigesimo Sexto, Indictione XIV. die Mercurii XIV. intrante Oſobri. In pleno Consilio Communis Brixiae, campana sonato & congregato more solito, in Palatio novo Communis Brixiae, praesentibus infraſcriptis, quorum nomina inferius continentur. Ibi in continenti Dominus Rambertinus Ramberti Potestas Communis Brixiae, nomine & vice Communis Brixienſis, verbo, consensu, & voluntate totius Consilii dicti, dedit plenam auctoritatem, virtutem, licentiam, & potestatem Domino Codebori Barpaſjate, & Domino Alberto Sorogolo, Militibus & Mercatoribus Brixiae, faciendi omnem conventionem & pacem cum Ferraria, de ſallo Mercatorum Brixienſium, & omnium Hominum Brixiae, & ejus districtus, & Mercatorum Ferrariae, &

D omnium Hominum virtutis & districtus Ferrariae, ut alius pro alio non conveniatur; sed cum quis crediderit, ab eo petat & exigat, & curet cautius negotiari; & quod non debeat petere nec exigere ab aliquo, nec a Communi, nec ab alia ſingulari persona, nisi ab eo cum quo contraxit; sed caute praevideat & caveat cum quo contrahat, aut cui credit, etiamſi condemnaretur, vel praeceptum ei fieret a Potestate vel a Conſule. Et confirmandi insuper pacem factam & concordiam inter Dominum Salinguerram tunc Potestatem Ferrariae, & Dominum Manuellem de Concilio tunc Conſulem Communis Brixiae, & Dominum Albertum Gratacelum tunc Conſulem Mercatorum Brixiae, & Dominum Hennerardum de Guſſago, & Dominum Jacobum de Homis, Miſſos tunc & Procuratores seu delegatos Communis Brixiae, sicut in Charta illius

hujus passionis continetur, facta a Presbyterino Notario. Et faciendi omnem concordiam in Arbitris inter utramque Civitatem eligendis. Et in omnibus, quae in praedictis omnibus faciendis & constituendis inter dictas Civitates necessaria fuerint, & concordantes erunt. Et quidquid in praedictis omnibus dicti duo Domini Codebos & Albertus fecerint pro Communi Brixiae, dictus Dominus Rambertinus Potestas Brixiae, nomine & vice Communis Brixiae, ratum habere promisit perpetuo, & quod non contraveniet, parabolâ & voluntate totius Consilii dicti. Intersuerunt autem hi testes rogati: Dominus Thomaſſinus Manfredi Judex: Dominus Aspetatus de Zisso de Bononia, socii dictae Potestatis. Item hi Consules Justitiae, Dominus Tetotius Manegoldi, Dominus Petrus de la Nuse, Dominus Algisus Mandugastinus, Dominus Piurdus de Palatio, Dominus Bentius de Amicis. Item ex Mercatoribus Brixiae, & ex ipso Consilio hi Dominus Federicus de Porta, Imbertus Barpaſoglata, Jacobus de Funtino Consules

A Mercatorum Brixiae: Albertus Bruisadus, Petrus Villani, Albertus Ranga, Secator de Ponte, Lanfrancus de Ponte, Raymundus de Ugone, Aripandus Faba, Cazajonus de Conciso, Obizo Ugonis, Domasollus de Cazago, Coradus de Cozago, Benvenutus Billini, Zufredus Cagnolus, Marobosius Thoragi, Marchesius Pethoni, Lanfrancus de Cacalio.

Ita olim Brixiani, Mutinenses, Ferrarienses, aliique Populi, ne publico commercio officeretur, & sua unicuique illaesa servarentur. Verum quàm inanis successus ista plerumque subsequeretur, jam supra vidimus. Turbulenti tunc Italicorum mores, eorumque instabilitas omnia sua deque miscebat, ita ut sub finem Saeculi XIII. omnes fere Civitates Reipublicae scaterent. Eiusdem quoque violentae medicinae exempla occurrunt in subsequenti Saeculo XIV. Unum accipe ex eodem Tabulario Mutinensis Reipublicae descriptum.

Represaliarum suspensio inter Mutinenses & Placentinos, Anno 1318.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi. Amen. Anno ab ejus Incarnatione Millesimo Trecentesimo Decimo Octavo, Indictione Prima, die VII. Mensis Julii, Placentiae in Hospicio infrascripti Domini Potestatis, coram Bonjohanne Trepino, Guilielmino Majolo, & Amico de Pigazano, Nuntiis Communis Placentiae, & aliis multis testibus vocatis & rogatis: Nobilis Vir Dominus Ilarius de Zochis, Civis Parmae, honorabilis Potestas Civitatis & Communis Placentiae, nomine Communis Placentiae, ex nunc suspendit omnes & singulas Represalias, con-

Dcessas in Civitate Placentiae contra omnes & singulos Cives & districtuales Mutinae omnibus & singulis Placentinis hinc retro quacumque ratione & causa. Et haec ad postulationem, requisitionem & instantiam Domini Lambertini Graciae, Ambaxatoris, Syndici, & Procuratoris Dominorum Potestatis, Communis, & Hominum Civitatis Mutinae. Et ipsas omnes Represalias quibuscumque Placentinis concessas contra Homines & Districtuales Mutinae suspensas esse voluit dictus Dominus Potestas, statuit & decrevit usque ad decem annos proxime

venturos: & concedens dictus Dominus Potestas praefato Domino Lambertino, tamquam Ambaxatori & Syndico dictorum Communis & Hominum Civitatis Mutinae, praesenti & recipienti suo nomine, & nomine & vice omnium Civium & districtualium Civitatis Mutinae, plenam, liberam, & integram bayliam, auctoritatem, potestatem ac fidantiam, quod omnes & singuli Civitatis Mutinae Cives & districtuales possint & valeant ad eorum liberam & omnimodam voluntatem ire, redire, stare, & transire per Civitatem & Episcopatum Placentiae cum rebus & personis & mercaturis Repraesaliis eis, & eorum bonis in aliquo non obstantibus: a quibus Repraesaliis expediti, liberique sint usque ad dictum tempus decem annorum. De quibus omnibus supradictis dictus Syndicus rogavit me Notarium, quatenus inde publicum conficerem Instrumentum. In quorum omnium testimonium dictus Dominus Potestas mandavit praesens Instrumentum Sigilli Communis Placentiae munimine roborari. Et haec facta sunt de licentia & mandato Magnifici Militis Domini Galeacii Vicecomitis, Civitatis & districtus Placentiae Domini generalis.

Ego Gabriel de Mussis, Notarius & Dictator dicti Communis Placentiae, hoc Instrumentum de mandato dicti Domini Potestatis, & rogatu dicti Syndici ita scripsi, & manu propria me subscribens signum meum apposui consuetum.

A Sed & Anno MCCCLXXI. vixisse Repraesalios inter Genuenses; Senenses, & Pisanos, videas in Chronico Senensi Nerii Donati, Tomo XV. Rer. Italicarum pag. 229. & sequenti. Penetravit etiam ad Germanos pestilentissima consuetudo, atque ad alias Gentes. Et quoniam quotidie lites & quaestiones ea de causa pullulabant, Bartolus, Jurisperitorum suo tempore princeps, in istud argumentum invasit, ediditque Tractatum de Repraesaliis, quem veluti loco Legis habuere post illum nati. Verum ubi deserbuit Italicarum factionum furor, tunc Urbes seriò perpendentes, quot turbas & damna secum adduceret privati hujus belli experientia, finem fecerunt concedendis Repraesaliis, ita ut earum quidem nomen vigeat, sed raro aut nunquam tempestate nostrâ per eas quisquam turbetur. Porro eandem Jure etiam Germanico proscriptas fuisse, & Imperatores ab iis concedendis abhorreere, jamdiu animadvertunt Gailius, Regnerus, Sixtinus, Limnaeus, Schilterus, & alii, quos compendii causâ praetereo. Profectò optandum, ut nunquam ea tempora recurrant, quae violentiam hanc & informem justitiae methodum, paene conscriptam, ad vitam revocent. Nam ut ut eam justam legitimamque in casu denegatae justitiae appelles, pessima tamen illius consecraria minime eligendam, minimeque ferendam plerumque evincunt.

D E
RELIGIONE
CHRISTIANORUM
PER ITALIAM

POST ANNUM CHRISTIANAE EPOCHAE QUINGENTESIMUM :

DISSERTATIO
QUINQUAGESIMASEXTA.

D R D

RELIGIONE

CHRISTIANORUM

PER WILLIAM

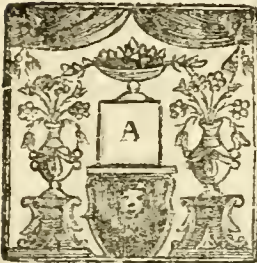
WILSON

MISSEY TATIO

WILSON

DISSERTATIO

QUINQUAGESIMASEXTA.

Ge verò quis status, quae facies Religionis in Italia fuerit, postquam barbaricis nationibus datum est pedem in Italia figere, intueamur. Gothi quidem & Langobardi in haec arva prolapsi, profligatum jamdiu Arianismum rursus huc advexere. Sed ubi pestilentem doctrinam & ipsi ejurarunt, tum nullus in Italia Populus fuit, qui Catholicam Fidem non profiteretur, & Ecclesiae Romanae omnium Magistræ fidissime non adhaereret. Neque tantam unitatem & concordiam in Dogmate ulla aetas, ulla magni nominis & publica haeresis exinde apud Italos usque ad nostra tempora scidit. Nam quod causâ Synodi Quinetae universalis, quidam Aquilejenses Patriarchae, eorumque Suffraganei diu divisi fuerint ab Apostolica Sede, nullum tamen pestiferum Dogma animos alioqui divisos infecit. Et quamquam post Saeculum Christi Nonum & Decimum Italicae quaedam Urbes in Calabria, sive in aliis Regni nunc Neapolitani Provinciis subessent Graecorum Imperio, nulla tamen ex iis obedientiam Romanis Pontificibus negavit, aut certe non diu in Orientalium Schismate perdu-

Tem. XI.

A ravit. Praeterea quamvis post Annum Christi Millesimum aliquot clandestinae, aut rudis Populi Haereses Ecclesiam in ipsa Italia perturbarint, nihilominus nulla ex eis caput extulit, neque docti viri in eas consentire; veraque Fides regnare ubique perrexit, & poenae contumacibus adhibitae reliquos meliora sapere docuerunt. De hisce erit mihi sermo in Dissertatione LX. Dissimulare insuper nolim, teterrima aliquando Schismata in ipsius Italiae sinu erupisse aut ex electione dubia summorum Pontificum, aut ex obrutis Antipapis, & scissionis pertinaciam in annos etiam plurimos protractam interdum fuisse. Verùm inter tot animorum dissidia mentes semper in confessione verae Fidei, ac orthodoxae doctrinae concordēs persistere. Immo quum Leo Isauricus in pium sacram Imaginum usum & cultum debaccharetur, & Gregorio II. Pontifici maximo necem moliretur, Anastasio teste in ejus Vita, ac Paulo Diacono in Histor. Langobard. improbo Imperatori universa Italia restitit, & consilium iniit, ut alterum sibi Imperatorem eligerent. Ipsi quoque Langobardi totius ferme Italiae tunc domini, in tutelam Catholicae Ecclesiae & Romani Pontificis exarsere vehementer, quamquam suspicioni locus sit, eo lubentius ipsos in

B

C

D

T

huj-

hujusmodi diffidio sese immiscuisse, ut Ravennam & reliquas Exarchatus Urbes Graecorum dominio eriperent, suoque adjicerent Regno. Qualia verò Seculis iis forent sanctissimae Religionis munia, & qualis cultus externus, nunc mihi edicendum. Praecipuum Christianorum studium tunc enituit in condendis Basilicis, Oratoriis, Monasteriis, & Xenodochiis, sive in iis amplificandis atque ditandis. Certabant in ejusmodi agone boni fere omnes, quibus essent fortunae, neque interdum circumspicientes, num filiorum ac affinium spem in hereditatis portione ultra aequum fraudarent. Immo tempora fuere, quibus parentes non solum integra patrimonialia sua, sed & se ipsos ac liberos * suis Monasteriis offerebant. Neque ab hujusmodi oblationibus, fundationibus, atque donariis abhorrebat ipse improborum Populus, dum aliquis iis irae divinae metus inesset. Nam uti probos ad conferenda bona sua Ecclesiis certa fiducia excitabat nunquam defecturi praemii in caelis, ita ad idem praestandum confluebant Fideles quoque vitiis inquinati, ut suis sceleribus Deum propitium haberent. Et sane in hujus liberalitatis usu tunc ingens Pietatis ac Religionis pondus, & facillima via ad obstringendum sibi Deum statuebatur. Certatim autem cum religiosi Monachi complures, & permulti Clero addicti, tum ipsi etiam Laici Virtute spectabiles ad ornanda Tempora, sacrisque ac pretiosis vasibus ex argento aut auro, & laurâ ac magnificâ suppellectili, Altaria & Sacrarum cumalanda non segnes prope-

A rabant. Lege Romanorum Pontificum Vitas, quae sub nomine Anastasii Bibliothecarii circumferuntur. Ibi utramque paginam implent sacrae Aedes aut restauratae, aut conditae, & ornamenta iis pleniore manu contributa. Paria quoque praestitit Episcopi illi ac Abbates, in quorum cordibus non Seculares cupiditates, sed Pietas fervebat. Vix ullus ex iis erat, qui non ante mortem aliquid Templum aut Monasterium novum excitaret, aut antiqua ditaret. Exemplum unum profertur. Mediolani insignis adhuc est Basilica Sancti Georgii. Illic in pavimento, teste Francisco Castello (Cujus Collectanea MS:ta ego olim legebam, scripta circiter Annum MDL.) spectabatur sepulchralis Inscriptio *Natalis Archiepiscopi Mediolanensis*, cui sacra illa Aedes originem suam debet. Hanc, utpote haecenus luce carentem, oblivioni ereptam volo. Papebrochius V. Cl. in Exegeti de Episcopis Mediolanensibus Tom. 7. Actor. Sanctorum Maji opinatur, Natalem hunc Archiepiscopum, quem uti Sanctum Mediolanenses colunt III. Idus Majas, ordinatum fuisse Anno Christi DCCXL. atque Anno subsequenti finem vivendi fecisse. Castellus post Inscriptionem haec notat (eum quippe haec addidisse puto). *Obiit autem Anno Incarnationis Domini DCCLXIV. Pridie Idus Maii, Indictione Quarta.* Atqui Anno Christi DCCCLXIV. decurrebat *Indictio Secunda*. non verò *Quarta*. Sed ecce Epitaphium ipsum, ex quo intelliges. *Re em* quoque Langobardorum plurima dona contulisse ad illius Ecclesiae Aedituos alendos.

Tumulus Natalis Archiepiscopi Mediolanensis
circiter Annum Christi 741.

MARMORE CONCLUSUM TEGITUR VENERABILE CORPUS,
NATALIS PRÆSUL, QVI FUIT ORBE BONUS.
GRANDIS HONOR PATRUM FUERAT NAM PASTOR ET ALMUS
NOBILITATE (*) VIXIT, REXIT OVESQVE PATER.
CONDIDIT HANC AULAM, CRISTO PRÆSTANTE JUVAMEN.
REX DEDIT ET RECTE PLURIMA DONA QVOQVE.
UNDE QVEANT VIGILES DOMINO SERVIRE PER ÆVA.
PROQVE SUIS CULPIS POSSIT HABERE PRECES.
ECCLESIAM REXIT BIS SEPTEM MENSIBUS, ANNOS
SEXIES ATQVE DECEM QVOQVE (**) DUOBUS HABENS.

Ticini quoque in majori Basilica E-
pigraphæ legebatur ferreo clathro in-
scripta, regnante Liutprando Rege
circiter Annum Christi DCCXXX.
quod inde ablatum infelicissime in

A | fabri alicujus ferrarii officina periisse
creditur. Illam, dum in vivis esset,
descripsit Cl. V. P. Gaspar Berettus,
Monachus Benedictinus, singularis
amicus meus, & ad me misit.

NOMINE GUODUO CITANS ORNAVIT MARMORE PULCHRO

- ⊕ INTIMA CUM VARIÏ TEMPLI FULGORE METALLI
- ⊕ TEMPLUM DOMINO DEVOTVS CONDEDIT AVSO
- ⊕ TEMPORE PRÆCELSI LIUTPRANDI DENIQVE REGIS
- ⊕ ÆDIBUS IN PROPRIIS MARIE VIRGINIS ALMÆ,
- ⊕ ORANTES PENITRENT HINC CÆLOS VOTA GOD

Vide in hoc marmore, quandiu per-
duravit in Inscriptionibus usus Si-
gnorum illorum, quæ nonnulli cor-
da olim arbitrati sunt, sed verisimilius
nunc putantur folia arborum, quæ
aut ornamentum, aut interpunctionis
causâ a ludentibus Marmorariis ex
arbitrio suo addebantur. Neque abs-
re erit huc adferre, quanta egerit

B & collegerit ad unum Monasterium
exornandum Theobaldus Benedicti-
nus Abbas, ineunte Seculo XI. Char-
tam deo insigni Archivo Monaste-
rii Montis Casini, eamque lubentius
profero, quod multa habeat minime
contemnenda ad eorum temporum e-
ruditionem illustrandam.

(*) Lezo Nobiliter.

(**) Legendum arbitror Cumque.

Catalogus omnium, quae Theobaldus Abbas fecerat aut comparaverat
ad reparationem & ornamentum Monasterii Sancti Libe-
ratoris in Comitatu Teatino, Anno 1019.

IN Dei nomine. Anno Dominicae In-
caruationis Millesimo Decimo Nono,
Indictione XII. Tertio Kalendas Se-
ptembris. Commemoratorium pro futu-
ris temporibus factum a me, Theobal-
dus Monachus ex Monasterio san-
ctissimi Patris Benedicti, qui situm
est in Monte, qui vocatur Castro Ca-
sini, ubi sanctissimi ejus Corpus huma-
tum est. Quique praedictus ero Theo-
baldus Monachus relictis parentibus meis,
quartodecimo aetatis meae Anno, &
quidquid in seculo habere poteram, ad
eundem venerabilem Monasterium invi-
tis parentibus fugii. Eodem vero tem-
pore vir venerabilis Alfernas Abbas
Monasterii praefati spiritaliter curam
gererat, a quo cumque benigne susce-
ptus essem, Monachico habitu indutus,
atque ab eo omnem regularem normam,
quantum meae parvitatatis ingenii stu-
dium capere poterat, eruditus atque
instructus sum. Elaventibus vero annis
post ejus excessu, trigesimo primo anno
adventus mei ad eundem venerabilem
Locum, jubente pariter atque jurante
Domnus Johannes Abbas ejusdem san-
cti nostri Monasterii, hujus Monasterii
Sancti Liberatoris, qui situm est in
Comitatu Theatino juxta fluvio Læn-
to, qui & subiectus est praefati Mona-
sterii Sancti Benedicti, regiminis cu-
ram, Deo jurante. Ubi inveni
parvam admodum Ecclesiam, adque om-
nino obscuram: aedificia vero alia om-
nia lignea atque vetusta. Ubi cum pau-
cis diebus moratus essem, inspirante
Deo atque jurante, cum Fratrum a-
djutorio, quos hic inveneram, & quos
ego ipse susceperam, omnia aedificia

A Monasterii ex lapidibus atque cementis
a fundamento construxi, sicuti in pre-
sens cernitur. In Ecclesia vero que ut
prelitum est, parva & obscura mihi
esse videatur, adjeci hunc titulum cum
Conessione sua, & ad Regiam passos
plus minus tres, & in altitudine cubi-
tos tres, quas decoravi tenestris adque
picturis, in quem statui Altaria sex.
B Primum vero sacrari feci in honorem
Domini nostri Jesu Christi Salvatoris
atque Liberatoris omnium fidelium, &
Sanctae Mariae semper Virginis Geni-
tricis ejusdem Domini nostri Jesu Chri-
sti, & Sancti Johannis Baptistae, nec
non & Beati Johannis Evangelistae, &
Sancti Archangeli Michaëlis; in quem
reconditae sunt Reliquiae Sanctorum Pe-
licis, Simplicii, Faustini, & Beatri-
cis, & ex vestimento Sancti Johannis
Apostoli & Evangelistae, & ex San-
guine Sanctae Caeciliae, & de Reli-
quiae Sanctorum Martyrum Quadra-
ginta, & Sancti Caecarii Diaconi, &
Sancti Sebastiani Martyris. Ante ipsum
vero Altarium statui tabula argentea
mirae pulchritudinis, quam ex parte
deaurare feci; quem vero argentum &
parentibus meis ego ipse accepi. Indu-
menta autem ipsius Altarii sunt duo
Cercitoria & Coopertoria tres serica
Constantinopolitana. Altarium vero Se-
ptentrionale in honore Sancti patris
nostri Benedicti & Sancti Mauri &
Sanctae Scholasticae Virginis consecrari
fecimus, ubi sunt Reliquiae reconditae
Sancti Hippolyti Martyris & Sancti
Euticii; ubi posui Cercitorium sericum
Constantinopolitano, & duo Coopertoria
similia sericas, & indumentum aliud
quoti-

quotidianum, & Coopertorium de cen-
dato rubeo, zendato purpureo. Alia
duo Cercitoria serica Aricana. Alium
verò Altare, qui positus est ad meri-
dianam plagam in honore omnium San-
ctorum Apollolorum, & Sancti Proco-
martyris Stephani, & Sancti Liuren-
tii Levitae & Martyris consecrari fe-
cimus, ubi & reconditae sunt Reliquiae
Sancti Stephani Papae & Martyris,
& Sancti Euticii Martyris, & Sancti
Timothei, & Sancti Sebastiani Marty-
ris. Indumenta verò ejusdem Altaris
Cercitorium & duo Coopertoria serica
Constantinopolitana, & alium Cercito-
rium & Coopertorium de Zendato.
Quadragesimali verò indumenta iporum
Altaria linea opere plumario adornata
tria. Ipsa verò tria Altaria, quae sunt
ad Confessionem, primus aedificatus est
in honore Sancti Sepulcri Domini nostri
Jesu Christi, & ejus sanctae Resurre-
ctionis, & sanctae Crucis, & Omnium
Sanctorum. Sunt Reliquiae Sancti Va-
lentini Martyris, & ex petra sancti
Sepulcri Domini. In Altare meridia-
num qui aedificatus est in honore San-
cti Nicolai & Sancti Ambrosii &
Sancti..... Confessorum Christi, sunt
Reliquiae Sancti Cyriaci, & Sancti
Euticii, & Ciliae Virginis. Altare
verò septentrionale aedificatum est in
honore Sancti Martini Episcopi & Con-
fessoris Christi, & sunt ibi Reliquiae
Sancti Pancratii & Euticii.

Interea ego ipse praedictus Theobal-
dus Monachus & Praepositus feci in
hac praefata Ecclesia Domini Libera-
toris duo thuribula ex argento optimo,
quam ex parte deaurari fecimus miris
& pulcri operis, scilicet Librorum
decem: & alium thuribulum similiter
argenteum hinc posui, qui fuit quondam
Genitori meo, cum bullis & figuris
deauratis. Similiter & fecit unum
Calicem de optimo argento cum duobus

A pateris, qui habent plus minus Libras
ex: & alii duo Calices parvi argen-
tei cum coopertoriis & corporalibus suis;
& alium Calicem argenteum deauratum
librarum..... & dimidia. Et alium
thuribulum de argento. Feci autem &
unam Crucem argenteam, quam deau-
rari tota auro purissimo, & alia simi-
liter Cruce de auro puro, quas condidi
B ex Ligno sancte Crucis Domini, & ex
Reliquiis plurimorum Sanctorum. Posui
verò super Altare Sancti Liberatoris
unam Iconem eburnea, in qua celata
est imago sanctissimae Genitricis Dei &
Virginis Mariae, & hinc inde imagi-
nes Sanctorum Martyrum, adque &
duas Cruces crystalinas. Posuimus au-
tem super ipsum Altare una Lena seri-
ca Constantinopolitana. Emimus hic duo
C Scaramange, una diarodana & una pur-
purea. In una dedimus Bizanteos tri-
ginta septem, in alia Libras septem
& duo Africanos. Fecimus autem in
ac praefata Ecclesia Coronas de optimo
auricalchus, quas hic pendentes, & u-
nam vestimentum sericum, qui fuit
quondam Transmundi Comitis, quem
D pro illius memoria in diebus festis hic
appendere constituimus. Inveni autem
hic unam pectoralem sericam cum qua-
tuor leones, quam ego undique adorna-
ri feci ex optimo pallio: similiter coo-
pertorium ejusdem operis. Feci autem
scribere in hac praedicta Ecclesia ad
honore Sancti Liberatoris & Sancti Be-
nedicti hos Libros. Primis textum San-
cti Evangelii ex integro ex Libris
Constitutionis, & Manuale unum, quas
vestivi ex sericis indumentis, & desu-
per Cruces argenteas & gammas & bul-
& fibalas similiter argenteas. Pas-
sonarium unum a festivitate Sancti An-
dreae usque in Sancti Petri. Omilia
Paschale unam usque in Adventum Do-
mini, divisa in duo volumina. Prophe-
tarum unum. Regum unum. Historia-

rum unum. Vita Patrum majorum unum. Collocutiones Patrum, Collationes Patrum, & Instituta eorum in duo volumina. Moralia Pars prima & secunda & tertia super Eliud. Super Marcum unum Registrum unum. Historia Ecclesiastica una. Super Ezechiel duo. Vita Sancti Benedicti, & Sancti Mauri, & Sanctae Scholasticae in uno volumine. Diadema Monachorum una. Caesarium unum. Epistolae Pauli unum. Actum Apostolorum unum. Isidorum unum. Librum Sanctae Trinitatis unum. Super Epistolae Sancti Jobannis Librum unum. Matricula una. Quaestionarium Sancti Augustini unum. Donatum unum. Hymnarium unum. Pronostica una. Prosperum unum. Concordia Canonum, & alium Librum Canonum. Orationale unum. Omnia de circuitu anni una. Conflictu vitiorum unum. Regula una super Cantica Cantecorum. Inchoamus autem Omiliam Quadragesimale Storia Anglorum, Dialogum Sancti Martini, Epistolae Sancti Hieronymi. Quaterni pro Defunctis, Historia Pauli Orosii, & Medi. Indumenta verò Sacerdotalia fecimus hic Pluviales octo, Planetae sericae quatuor, & Castaneae tres cum Tunicis & Amiclis & Stolis & Mappulis suis, & Dalmaticae quinque. Inveni autem & hic aliae quatuor Planetae sericae vetustae similiter cum ordinibus suis. Sunt autem & hic duae tres Stolae sericae cum auro, quas ego acquisivi. Emimus autem & Campanas tres: quartam verò ego ipse fundere feci; similiter & quinta. Posuimus autem ante Altare Sancti Liberatoris subtus arcum a pariete usque in pariete virgam ferream, quam replevimus candelis optimis de Babylonia, & statuimus, ut in Nativitate Domini, & festivitate Sancti Benedicti, & in Resurrectione Domini nostri Jesu Christi de predictis

A candelis repleatur, & omnes accendantur. Similiter fecimus ante Altare Sancti Petri Apostoli, & Sancti Benedicti, ad Altare Omnium Sanctorum singulas virgas ferreas anacubitis tres ponui, & hic duas conchas de or calco optimas ad mandatum ut sibi Fratres pedes labent.

B Nunc autem obsecro omnes Monachos & Clericos, Abbates & Praepositos, necnon & omnes Laicos tam magnos quam & parvos, tam Praelatos quam & subditos, & omnes, qui Christiano vocabulo cenentur in Christi Baptismate sunt abluti, per Deum Patrem omnipotentem creatorem coeli & terrae, & per Jesum Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum, qui pro salute totius Mundi carnem sumere & mortem suscipere voluit, & per Spiritum Sanctum, qui ex Patre Filioque procedit, ut nullos de os supra vel subter scriptos Codices vel ornamenta hujus sacratissimae Ecclesiae Domini Liberatoris, in qua praesati Codices & ornamenta ego supra scriptus Theobaldus Praepositus scribere feci vel acquisivi aut fieri praeecepi, nullo modo tollere vel auferre praesumat, neque in loco pignoris ponere, neque per aliud quolibet ingenio hinc, ut praedictum est, tollere praesumat. Quod si quis hanc nostram obsecrationem vel obtestationem pro nibilo duxerit, & de haec omnia, quae superius scripta sunt, aliquid tollere aut minuare praesumpserit, in primis in ira Dei Patris omnipotentis incurrat, & maledictionem habeat a Deo Patre omnipotente, & Jesu Christo Filio ejus Domino nostro, & a Spiritu Sancto, qui ex Patre Filioque procedit, & non habeat fors neque partem in resurrectione justorum, neque in regno Dei, set sit pars illius cum Juda traditore Domini nostri Jesu Christi, & cum Diabolo & ejus atrocissimis ministris in ignem

gnem aeternum, qui numquam extinguitur, & anathematis vinculis sit relegatus hic & in futuro. Dicite queso omnes. Amen: Fiat, fiat. Similiter sortiatur & ille, qui hanc Cartula obsecrationis seu anathematis de hanc Ecclesiam Sancti Liberatoris quolibet modo vel ingenio tollere aut exurbare sum'erit. Amen. Scripsimus autem Thimologia Sancti Isidori, & unum Quaestionarium, & alia Concordia Canonum, & tres Antiphonaria de die, unum qui fuit Frater Aperdolfi, & unum qui fuit Frater Petri Guandalali, & alium qui fuit Fratris Sifredi: & una Planeta de Castanea cum Camiso & Amisso & Stola & Mappula: & unum Calicem argenteum ab intus deaurato, & Patena: & unum Manuale optimum, quae fuerunt Fratri Johanni Romani, quem ego hic obtuli in Ecclesia Sancti Liberatoris pro illius anima. Omnes autem Planetae sericae, quae hic habentur, sunt.... & una de zendato, omnes cum ordine suo. Dalmaticae de serico quatuor: duo de staminea, una de pallio rubeo, omnes cum ordine suo, qui sunt omnes triginta quatuor; & uno Sedello argenteo super Altare Sancti Petri, ille, quod..... in die festivitatis unum purpurea, & unam Lappa, & unum Corium de Cervo mirae magnitudinis: & Calices undecim de argento, & unum Pallium Spanicum ad honorem Sancti Agnelli. Missali tres, & Manuali tres, & duae Matriculae: Cortinae majores duae, minores quatuor: Conchas de aricarco tres. Duo Lenzona linei operati propter Altaria, & unum propter Litterio, & unum Pallio Spanesco, que dedit Adamno filius Ronifiliae pro redemptione animae suae: & unum Antiphonarium de nocte, quod dedit Johannes Diaconus & Monachus: & unum Ingressurium.

A ✠ Ego Theobaldus Monachus, Sacerdos, & Praepositus hunc testamentum atque commoratorium fieri rogavi.
 ✠ Ego Azzo Sacerdos & Monachus consentio.
 ✠ Ego Ursus Sacerdos & Monachus assentio.
 ✠ Ego Petrus Sacerdos & Monachus assentio.
 B ✠ Ego Tresidius Sacerdos & Monachus assentio.
 ✠ Ego Petrus Sacerdos & Monachus assentio.
 ✠ Ego Sifredus Sacerdos & Monachus assentio.
 ✠ Ego Petrus Sacerdos & Monachus assentio.
 C ✠ Ego Maisfredus Levita & Monachus consentio.
 ✠ Ego Bernardus Sacerdos & Monachus consentio.
 ✠ Ego qui supra Theobaldus Abbas hunc testamentum firmavi, & inconvulsam in perpetuum esse constituo.
 ✠ Ego Theobaldus Abbas pro redemptione animae meae constitui in hoc Monasterio Sancti Liberatoris, Quaterni de Evangelia plenarii, cum Epistola Sancti Pauli in simul se tenentes: unum Hinnuarium cum Orationale & Breviario, & unum Psalterium: unum Antiphonarium de die, bullatum, investitum de rubeo: & Quaterni de Passionario de Computo, qui est investito de corio nigro: & Quaterni de Quaestionario. Altare Majore, qui est in medio Ecclesiae Sancti Liberatoris aedificatum in honore Dei Patris omnipotentis & Jesu Christi filii eiusdem Domini nostri, & Sancti Spiritus, & Beatae Mariae semper Virginis eiusdem Dei Domini Jesu Christi, & in honorem Sancti patris nostri Petri, & Sancti Martini, quorum Reliquiae illic reconditae sunt, idest Sanctorum Cornelii & Cypriani, Marii,
 Mar-

Marthae, Handifas & Avacuc & Quirini, Urbani & Flaviani, & Sancti Euticii, & Sancti Isidori, Martyrum, & Sanctorum Chrisanti & Dariae, & Sanctae Felicitatis, & Sanctae Rufinae & Secundae, & aliorum Sanctorum Martyrum, quorum nomina nescimus, quae venerunt nobis de Lateranensis Palatio. In Altare meridiano, quod est super Campanile, dedicatum est in honore Sancti Blasii, & Sancti Iohannis Chrysostomi, & Sancti Remigii, & Sancti Severini, & Reliquiae Sancti Chrisanti & Dariae. Altare verò septentrionale dedicatum est in honore Sancti Agnelli & Sancti Antonii, & Sancti Sabae, & Sancti Galli Confessoris. Frater Petrus Aido- ni duo Pluviales, & unum Circitorium, & unum Coopertorium, & unum parium de cera aptata de argenteo, & una Cruce de argento. Frater Lupus unum Pluviale. Frater Benedictus unum Pluviale, & unum Circitorium, quod fuit de muliere Zacconi. Adalberto filio Guidonis una Planeta de.... unum parium de cera aptata, & unam tabulam de argento. Frater Pozzo unum Calicem de argento. Frater Stabile unam Planetam de castanea. Frater Azzo unum Antiphonarium de die. Brucco unum Pluviale. Giso unum Pluviale. Iohannes Presbiter unum Pluviale. Genebaldo una Dalmatica. Iohannes Monachus una Cortina. Duo Pluviali, & unum Coopertorium, quod fecit Iohannes Eremita.

Scriptum est hoc Testamentum temporibus Domni Henrici, Catholici adque serenissimi Imperatoris, Anno Imperii eius, Deo propitio, in Italia Septimo.

Quod tamen animadvertendum, turbulentissimis iis temporibus tot sacra Cimelia directioni latronum,

A holtium, Principum impiorum, immo ipsorum quoque Ecclesiae Pastorum, Deum prae oculis minime habentium, quotidie obnoxia erant, adeo ut sapientiores satius ducerent in sinus Pauperum suam liberalitatem effundere; probe arbitrati, neque fares, neque tineas, neque aeruginem thesauris ita distributis bellum amplius illatura. Et quamquam liberales erga Ecclesias jsta apud homines commendatio, & merces in caelis copiosa maneat: Pauperum tamen cura ab iis praeferebatur, veluti res laepe Deo gratior. Vide Dissertationem XXXVI. de Hospitalibus.

B Alteram gentis religiosae munus familiare tunc fuit, divino cultui in Templo solicite operam dare, Psalmos & Hymnos canere, & singulas Liturgiae partes decenti splendore ac pietate peragere. Prae ceteris haec pia eminebat Monachorum solertia. Eorum cantus, preces assiduae, compositio corporis, & nocturnae Vigiliae, ita in oculos & aures spectantis aut audientis Populi incurrebant, atque in omnium animos tam suaviter penetrabant, ut opinari liceat, tum ex aliis causis, tum etiam ex ista originem sumfisse tot Monasteriorum fundationes, & magnificentiam Fidelium in ordinem Monasticum.

C Praeter diurnas Psalmodias & Cantica, quae Horas Canonicas nunc appellamus, exsurgebant ii nocte ex antiqua institutione, quam Sanctus Benedictus in Occidente propagavit, ad Matutinum, sacramque Synaxim peragendam; suumque Creatorem ac Dominum laudantes diu ac interdium, intermixto Hymnorum & Psalmorum cantu, auditorum praecipue animos pia ac mirabili delectatione rapiebant. Non satis hoc fuit. Insignia Coenobia tum in Oriente, tum in Occi-

Occidente, his etiam singularem addidere praerogativam, investâ videlicet perenni ac perpetuâ Psalmodiâ, quum sibi vicissim ad Psalmos recitandos Monachorum Chori succedentes, nullum diei ac noctis momentum a divinis laudibus vacare sinerent. Propterea non vulgus tantummodo, sed & Principes viri ac feminae, & plerique Regum, multique etiam ex Episcopis, obsequio ac amore peculiari Monachos prosequerantur, eorumque domicilia studiosissime multiplicabant. Anspertus Mediolanensis Archiepiscopus, ut uno exemplo u-

A tar, Xenodochium & Basilicam construxerat, quorum curam Monachis Benedictinis commendavit, praecipiens, ut ibi *quotidie octo Monachi Monasterii ipsius Sancti Ambrosii esse debeant, qui in jam dicta Basilica mea Officium & luminaria faciant, & pro me & jam dictis parentibus meis Missas, Vesperum, Vigilias, & Matutinum Defunctorum faciant.* Institutionis hujus tabulas (quales tamen, infra dicam) e schedis MStis Claris. Puricelli in Archivo Monachorum Cisterciensium Sancti Ambrosii Majoris adservatas ego descripsi.

Ansperti Archiepiscopi Mediolanensis Testamentum, quo Xenodochium in Civitate constituit, atque illud relinquit Monasterio Sancti Ambrosii, distributiones ibi faciendas praecribens; Anno 879.

„ **I**N nomine Domini Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi. „ *Karlomannus* divina providentia ordinante *Rex Longobardorum* in Italia Anno Regni ejus Secundo, X. die mensis Septembris, ingrediente Indictione Tertiadecima. Ego in Dei omnipotentis nomine *Anspertus* humilis *Archiepiscopus* sanctae *Mediolanensis Ecclesiae*, & filius bone memorie *Albucii de Blaffono*, qui vixit *Lege Longobardorum*, presentibus dixi. Sacerdotalis dignitas coavenit, ut ad exemplum aliorum suis rebus procuret pro remedio anime sue, quatenus dum suis rebus bene disponens apud omnipotentem Dominum mereatur inde retributionem promereri. Et ideo ego, qui supra, *Anspertus* Archiepiscopus per hanc paginam ordinationis mee disponere & ordinare videor omnia pro anime mee remedio, seu superscripti Al-

C „ *bucii genitoris mei, & Garidrude* „ *genetricis mee, ac fratris mei Benedicti, & filii ejus Albucii, seu reli-* „ *quorum parentum meorum, ut* „ *inordinata non relinquam. Primis* „ *omnium volo & statuo, atque per* „ *hunc textum judicati mei confir-* „ *mo pro amore Dei & Domini nostri Jesu Christi, ut casas illas* D „ *tam solariatas quàm & salas intra* „ *hanc Civitatem Mediolani, que* „ *fuit domus habitationis mee, ubi* „ *ego in propria clausura mea in* „ *honorem Dei & Sanctorum Christi Confessorum Satyri, & Silvestri* „ *Pape, & beati Ambrosii Episcopi* „ *Basilicam a fundamentis edificavi,* „ *& illas casas tam solariatas quàm* E „ *& salas, que mihi ex commutatione advenerunt da parte Monasterii Sancti Silvestri, situm Nonantula, que secum ad easdem casas, que fuit domus habitationis* „ *meae, tenere videntur cum areas,*

„ curtes, hortos, puteos, claufuras,
 „ ac pristina omnia una tenentem
 „ cum omnibus edificiis inibi con-
 „ structis, cum finibus & accessioni-
 „ bus suis in integrum, sit Senodo-
 „ chium presenti die obitus mei in
 „ elemofinis pauperum, & susceptio-
 „ ne peregrinorum, eo ordine sicut
 „ hic subter statuero. Et volo ut
 „ habeat ipsum Senodochium meum,
 „ ut ibi debeat pertinere jam dicta
 „ Basilica a me inibi constructa cum
 „ omnibus quicquid a me, vel a
 „ quacunque persona collatum fue-
 „ rit. In primis volo & statuo i-
 „ dem Senodochium habere & tenere
 „ Curtem illam, que *Palatiolum* dici-
 „ tur, quam per *Preceptum a memo-*
 „ *randa ac reverende recordationis piif-*
 „ *simo Arnulfo Rege adquisimus*, cum
 „ omnibus ad eandem Cortem per-
 „ tinentiis & adjacentiis, quatenus
 „ anime sue nostreque perenniter pro-
 „ ficiat in integrum; seu & Cor-
 „ tem illam domui coltilem juris
 „ mei, quam habeo in loco & fun-
 „ do Blaffono, cum omnibus casis
 „ & rebus ad ipsam Cortem domui
 „ coltilem pertinentibus vel aspi-
 „ cientibus, atque casis massaritiis,
 „ libellariis in eodem fundo Blaffono
 „ cum omnibus rebus, ut diximus,
 „ ad se pertinentibus, quicquid mi-
 „ hi in jam dicto loco & fundo
 „ Blaffono, ex successione parentum
 „ advenit, seu per qualescumque fir-
 „ mitates, vel undecunque a me ini-
 „ bi devolute sunt; ante positum il-
 „ lud, quod exinde per aliam ordi-
 „ nationem meam *Aripando & Liue-*
 „ *prando germanis, nepotibus meis*,
 „ vel ut supra in predictis locis San-
 „ ctorum habendum confirmo, aut
 „ in meis hic subter habere
 „ dixero, vel amodo exinde per
 „ scriptum manibus meis firmatum

„ alicui dedero vel dedi; nam alia
 „ omnia quidquid in jam dicto loco
 „ & fundo Blaffono in integrum ha-
 „ bere statuimus, & habet Senodo-
 „ chium ipsum Silvas meas stallarias,
 „ quas habeo in loco ubi nominatur
 „ Ciucuni & Bariuni ex integrum.
 „ Simili modo statuo habere idem
 „ Senodochium meum Curtem illa
 „ domui coltilem juris mei, quam
 „ habeo in loco & fundo Cavannaco
 „ cum casis massaritiis, libellariis
 „ & omnibus rebus, seu territoriis
 „ ad ipsam Cortem domui coltilem,
 „ & casis massaritiis, seu libellariis
 „ pertinentibus in integrum, atque
 „ casis & omnibus rebus juris mei,
 „ quas habeo in locis & fundis Li-
 „ nione & Bassemo, Monticello &
 „ Quinto prope Vico Campornico,
 „ seu Panteriano, atque Capunna-
 „ go; & cum omnibus rebus, di-
 „ versisque territoriis ad ipsam Cor-
 „ tem & casis & massaritiis perti-
 „ nentibus in integrum anteposita
 „ mobilia & familia. Insuper volo,
 „ ut pertineat ad ipsum Senodochium
 „ meum casas illas solariatas & sa-
 „ las, que sunt pristina juris mei,
 „ cum areis, curte, & puteo, &
 „ omnibus edificiis mihi constitutis,
 „ quas habere videor intra hanc Ci-
 „ vitatem Mediolani, non longe a
 „ Foro publico, quod vocatur A-
 „ famblatorio, cum finibus & acces-
 „ sionibus suis in integrum, ut di-
 „ ctum est, pro anime nostre re-
 „ medio.
 „ Simili modo habeat ipsum Se-
 „ nodochium meum casas illas juris
 „ mei, quas habeo extra hanc Civi-
 „ tatem non longe a Porta Roma-
 „ na, cum areis, curte & horto. &
 „ puteo una tenente cum accessione
 „ sua in integrum ad utilitatem ip-
 „ sius Senodochii, habere possit be-

„ ves & reliqua animalia. Insuper
 „ etiam habeat, & ipso sancto Se-
 „ nodochio pertineat a presenti die
 „ obitus mei, quod habere visus
 „ sum in loco & fundo Leuco pro-
 „ pe Lacum, faciatque inde lumina-
 „ ria pro anime mee remedio, seu
 „ predictorum parentum meorum,
 „ sicut & de aliis rebus meis a me
 „ inibi collatis pro anime nostre re-
 „ medio. Illud statuo & confirmo,
 „ ut sit Senodochium ipsum a pre-
 „ senti die obitus cum omni inte-
 „ gritate sua in jura & potestatem
 „ Monasterii Sancti Ambrosii, situm
 „ foris muros ipsius Civitatis Me-
 „ diolani, ubi ejus sanctum Corpus
 „ quiescit humatum, in subsidium
 „ Fratrum Monachorum ibi Deo de-
 „ servientium, perpetuis futuris tem-
 „ poribus habendum, & inibi Cellam
 „ Monachorum in sempiternum esse de-
 „ beat, ubi quotidie octo Monachi
 „ Monasterii ipsius Sancti Ambrosii esse
 „ debeant, qui in jam dicta Basilica
 „ mea & officium & luminaria faciant,
 „ & pro me & jam dictis parentibus
 „ meis Missas, Vesperum, Vigilias,
 „ & Matutinam Defunctorum faciant,
 „ & in ipsa Cella regulariter vivant,
 „ seu etiam perpetuis temporibus e-
 „ lemosinam, quam subter termina-
 „ vero, pro animabus nostris disper-
 „ gant: & ipsi octo Monachi ab
 „ Abbate Monasterii semper ordi-
 „ nentur. Et ipsum Senodochium &
 „ Cella cum omnibus rebus ibi per-
 „ tinentibus in integrum, sub ejus
 „ Abbatis, qui pro tempore fuerit,
 „ potestate & dominio recta sint. Et
 „ hoc volo atque confirmo, ut Mo-
 „ nachi, qui in eadem Cella ab
 „ Abbate superscripti Monasterii San-
 „ cti Ambrosii ordinati fuerint, pa-
 „ scere debeant in ipsum sanctum
 „ Senodochium meum per omnes

A „ Kalendas pauperes centum, & da-
 „ re debeant per unumquemque eo-
 „ rum dimidium panem, & inter
 „ quatuor vinum festario uno, com-
 „ panaticum lardo aut caseum inter
 „ quatuor homines libram unam,
 „ legumina per Kalendas totis infi-
 „ mul sextaria quatuor. Similiter
 „ per omnes Kalendas pascant ibi
 B „ Pauperes, qui dicuntur Schola San-
 „ cti Ambrosii, inter masculos &
 „ feminas numero viginti, & dent
 „ per unumquemque singulos panes,
 „ vinum singulas minas, companati-
 „ cum lardum aut caseum dimidia
 „ libra, legumina per Kalendas totis
 „ simul sextaria duo. Et per omnes
 C „ dies Veneris de Quadragesima pa-
 „ scant ibi Pauperes centum, &
 „ dent unicuique dimidium panem,
 „ & pisces, & vinum. Et cum re-
 „ fectione fuerint, & Domino dixerint
 „ laudes, jam dicti Senioris mei Ar-
 „ nulfii Regis anime proficiat, mihi-
 „ que, seu predictorum parentum
 „ meorum similiter proficiat ad gau-
 „ dium, animarumque salutem. Et
 „ pascant per annum die annualis
 „ defunctionis mee infra ipsum Se-
 „ nodochium & Cellas Presbiteros
 „ viginti quatuor decenter, & dent
 „ unicuique eorum singulos cereos,
 „ & offerfiones, & denarios sex, ut
 „ predicto & in omnibus memorato
 „ Augusto, mihi, & omnibus
 „ supra nominatis parentibus meis
 D „ sempiternaliter proficiat. Et quali-
 „ ter Abbas, qui in jam dicto Mo-
 „ nasterio pro tempore fuerit, &
 „ Monachi in sepe nominato Seno-
 „ dochio & Cella mea instituta, ab
 „ eodem Abbate ordinati fuerint, &
 „ ibi habitaverint, de his omnibus
 „ fecerint, Deum omnipotentem &
 „ Jesum Christum Filium ejus ha-
 „ beant propitiorem. Quod si for-

„ tē, quod absit, hujus nostri judica-
 „ ti prevaricatores fuerint, & secun-
 „ dūm quod superius diximus, non
 „ fecerint, indignos Christi remunera-
 „ tione, sempiterno anathematis
 „ vinculo reos, damnandosque cen-
 „ semus, & cum Christi proditore
 „ Juda pena indeficienti plectendos
 „ stabiliētes innodamus. Insuper sta-
 „ tuimus, ut his pretermis-
 „ sis, jam Abbati pretaxato, aut Mona-
 „ chis sub ejus dictione degentibus,
 „ sed his solummodo, qui nostri ex-
 „ titerint erogatores deveniant que-
 „ cumque superius fieri adjudicavi-
 „ mus, & ipsi prout melius parue-
 „ rint, *pro remedio anime dive memo-*
 „ *rie Regis Arnulfi*, nostreque, ac pa-
 „ rentum nostrorum, Genitoris mei,
 „ videlicet Albucii, & Garidruae
 „ Genitricis, seu Benedicti fratris
 „ mei, atque Albucii nepotis mei,
 „ distribuant. Hec autem, cum ad-
 „ vixero, in mea reservo potestate
 „ ordinandi, disponendi in aliis mo-
 „ dis, qualiter voluero. Nam quod
 „ in alio modo non transmutavero,
 „ sic permaneat firmiter & stabiliter
 „ juxta legem, sicut superius legitur;
 „ pro anima * Regie, nostreque, pa-
 „ rentum nostrorum, ut supra, re-
 „ medio, quia in omnibus sic decre-
 „ vit mea bona voluntas. Hanc e-
 „ nim Cartulam ordinationis mee
 „ Gervasium Notarium scribere ro-
 „ gavi, in qua subter confirmans
 „ testibus obtuli roborandam.
 „ Actum autem Civitate Medio-
 „ lanum.

Notae Chronologicae Annum desi-
 gnant DCCCLXXIX. quo revera de-
 currebat Carlomanno Annus Secun-
 dus Regni Italici. *decima die Mensis*
Septembris, ingrediente Indictione Ter-
tiadecima: quod postremum est adno-

A tandum. Verūm animadvertē, me-
 morari heic ab Ansperto Curtem
 Palatiolum, *quam per Praeceptum a*
memorandae & reverendae recordationis
piissimo Arnulfo Rege adquisivimus.
 Infra pascendos Pauperes quotannis
 jubet, ut eleemosyna *jam dicti Senioris*
mei Arnulfi Regis animae proficiat. Id
 etiam repetit, addens infra, sibi in
 B votis esse, ut pia ejusmodi libera-
 litas vim habeat *pro remedio animae*
divae memoriae Regis Arnulfi. Sed
 quis iste *Arnulfus Rex*, qui ex ipsis
 quoque Chartae verbis jam e vita
 excessisse videtur? Non certe Arnul-
 fus Carlomanni Regis supra memo-
 ratī filius: is enim non nisi aliquot
 post annos Regium titulum assu-
 C lit, & serius Italici Regni, immo &
 Imperii coronam sibi procuravit.
 Praeter istum, alium Arnulfum eo-
 tempore quisnam mihi indicet? E-
 quidem nodum hunc solvere ut qui-
 squam possit, verēor; ac proinde sus-
 picari interim cogor, aut interpolatam
 aut confictam Chartam hanc,
 licet aliis sinceritatis notis non de-
 D stitutam. Accedit, quod nullum se-
 mihi obtulit antiquum illius exem-
 plum, eamque ego unice debeo Pu-
 ricelli schedulis. At in viam redeam-
 mus. Splendorem quoque addidere
 externo cultui Religionis Catholicae
 Canonici, quorum institutio Seculo
 praesertim vulgaris Epochae Nono
 propagata est per Italiam, Galliam,
 E atque Germaniam, ut infra in Dis-
 sertatione LXII. ostendam. Quam
 enim summe laudatus Psalmodiae
 ac Hymnodiae usus apud Monachos
 ferret, ceterae verò Clericorum
 Secularium Ecclesiae in ejusmodi
 ornamento vix sese cum Monasticis
 comparare possent, visum est ad de-
 corem domus Dei spectare, simulque
 ad pietatis augmentum, saltem in
 Ca-

Cathedralibus instituere Choros canentium divinas laudes statis horis diurnis atque nocturnis: quod re ipsa multâ cum laude peragere coeperunt, & adhuc ab iis peractum intuemur. At inquires: nulla ne erat in Clero Seculari ante Canonicorum institutionem Psalmodia, nulla divinarum laudum & precum modulatio? Erat sane vel a primis Ecclesiae Seculis, sed non ordine illo, plenitudine ac majestate, quam postea invexit Monachorum & Canonicorum chorus. Neque ulla ferme erat Baptismalis, hoc est Parochialis Ecclesia tam in Urbibus quàm ruri, quae festivis diebus Missam & aliquam Officii divini partem non caneret, sive Matutinum, sive Vesperas, aliisve Psalmis ac Hymnis decantatis, Deo tributum laudis & precationum non solveret. Vide infra Dissertationem LXXIV. de Parochiis, ubi Chartam proferam spectantem ad Annum Christi DCCXV. & de ruralibus Parochiis agentem. Culpatur ibi Adeodatus Episcopus Senensis, quod *infantulum habentem annos non plus duodecim ad Presbyteratus Ordinem egressisset, qui nec Vespere sapit, nec Matutinos (idest Matutina) facere, nec Missa cantare novit.* Verùm Canonicorum ordine instituto, tunc coepit frequentius agi, & augustius procedere divina res & cantus in Templis Cathedralibus: Immo ad eorum exemplum permultae Ecclesiae minores, sive urbanae sive rurales, Collegium & ipsae Canonicorum (eas proinde Ecclesias Collegiatas nunc appellamus) sibi constituerunt ad cultum Dei rectius peragendum. Certatim autem piorum Populus, recurrente die Dominico, ceterisque sacris anni festivitatis, confluebat ad audiendam Psalmodiam, & gra-

A vem illam Sacerdotalium vocum musicam. Interesse Missae & divinis hisce laudibus, praecipuum tunc fuit Christianae gentis studium atque delictum. Immo religioni sibi quisque ducebat a sacris hisce Mysteriis abesse. Multis etiam in locis ad psallendum Laici ipsi admittebantur. Mirum autem in modum aucta deinde est Populi delectatio, & ad sacras aedes concursus, quum primum ex Oriente in Occidentem translatus est Organi pneumatici usus & melos. Incredibile dictum est, quanto stupore ac voluptate primum exceptum fuerit. Aquilgrani ejusmodi ingeniosum plane inventum, hoc est Anno Christi DCCCXXVI. quo tempore Venerus quidam Presbyter ad Ludovicum Pium profectus, secum e Graecia tulit artem Organa conficiendi. Vide quae attuli in Dissertatione XXIV. de *Artibus Italicorum*. Praeterea Imperatores ac Reges, & ad eorum imitationem alii quoque Principes, Oratorium sive Cappellam in proprio Palatio habere consueverunt, ubi Cappellani ad id selecti Missam ac divina Officia singulis diebus ac noctibus peragebant. Thomasinus V. Cl. Part. Primâ Lib. 2. Cap. 109. de Beneficiis, opinatur, sub prima Regum Francorum stirpe fuisse *Oratorium in Palatio Regio cum suo Clero*. Mihi contra major habenda fides videtur Paulo Diacono, qui Liutprando Langobardorum Regi inventum hoc tribuit, scribens Lib. 6. Cap. 58. de Gestis Langobardorum: *Intra suum quoque Palatium Oraculum, (hoc est Oratorium) Domini Salvatoris aedificavit; & quod nulli alii Reges habuerant, Sacerdotes & Clericos instituit, qui ei quotidie divina Officia decantarent.* Id verò factum, ut commodior summis Principibus accessus esset

esset ad divinum cultum, & horas Canonicas: saepe enim & ipsi intererant una cum sua familia sacris hisce Officiis. Parco aliis exemplis, unum ex Donizone petiturus, qui Libro Primo Cap. 14. Vitae Mathildis, Tomo V. Rer. Italicar. de Bonifacio Duce ac Marchione Tusciae Mathildis patre haec scribit:

*Psallebant semper Capellani reverenter
Horas nocturnas sibi quotidieque diurnas.*

*Nemo Capellam super ipsum Praesul
habebat:*

idest *Oratorium*, ubi magnificentius divinae laudes psallerentur, & sacris operarentur Ecclesiae Ministri.

Ceterum pietas Christianorum, dum barbarica Saecula fluebant, erga Sanctos potissimum enituit: quod argumentum infra in Dissertatione LVIII. mihi pertractabitur. Nunc aliquid edicendum de eorum pietate erga vitam defunctos. Certe vel ab ipso exordio Christiani nominis mos fuit, per Ecclesiastica suffragia, hoc est per incruentum Sacrificium, Eleemosynas, & Preces pias, conciliare Fidelium mortuorum Animabus pacem & requiem apud misericordem Deum. Cujus rei testes innumeros & locupletissimos ex universa antiquitate petitos prae manibus habemus. Pari studio, ne dicam flagrantiori, subsequuta Christianorum Saecula aut sibi post mortem, aut aliis jam defunctis praesidium quaerere a Deo non desiverunt. Ea de causa integras hereditates, aut alia dona in sinum Monachorum & reliqui Cleri, aut in subsidium egenorum, certatim effundebant. Haec mihi, utpote explorata, nullo exemplo confirmanda duco. Itaque duo

duntaxat adnotabo. Alterum est consuevisse antiquitus Christi fideles sibi quidem, agnatis, amicis, ac de se bene meritis propitium Deum facere, ut a poenis post mortem illatis, & culpis veniè dignis exsolventur. Sed ad omnes demortuos haecenus non legi propagatam tunc fuisse piam privatae gentis munificentiam. Omnium in signo Fidei decedentium necessitatibus consulere munus tunc fuisse videtur unius Cleri, sive Ecclesiastici ordinis; nam & in quotidianis Sacris, & in Psalmodiis, aliisque sacris precibus, commemoratio fiebat universorum Fidelium vitam functorum, & pro cunctis deprecatio erat, & adhuc est, ad Deum. Institutum quoque fuit ante plurima Saecula *Officium Defunctorum*, teste Amalario, qui circiter Annum DCCCXXXVI., suos Libros scribebat. Excogitatae quoque fuerunt *Missae pro Defunctis*; atque a Sancto Benedicto Ananiensi Abbate (qui & ipse in eunte Saeculo Nono floruit) excogitatum est *quinarium Psalmorum pro omnibus Fidelibus defunctis*, ut alia omittam. Denique stata dies Anni praescripta fuit, qua omnium Defunctorum commemoratio haberetur. Ejus institutionis auctor a multis fertur Sanctus Odilo Cluniacensis Abbas, circiter Annum Christi MXL. Piissimum verò inventum Romani Pontifices ad universam Ecclesiam extenderunt. Serius ergo audiri coepta est Sacerdotum vox, & cura perennis tum in concionibus, tum in aliis locis, ut Fidelium mortuorum Reipublicae per universum viventium Populum subveniretur. Serius excitatae fuerunt tot disputationes de paenis Purgatoriis, atque de Animarum statu in iis locis; hoc est, certissimo Dogmati additae sunt non

pau-

paucæ quaestiones, de quibus verum quidem similia, sed nihil certi pronuntiare possumus. Serius tandem nihil praetermissum est, quo tum hominum mentes, tum oculi commoverentur ad praestanda Defunctis omnibus officia pietatis, quae tamen plerumque ad unam celebrationem Missarum & Officiorum redigebantur. Invalere ista praesertim, postquam usus Canonum Poenentialium attenuatus est, graviusque postquam impenitus sunt e medio sublatis. Alterum, quod haec animadvertendum est, pertinet ad salutare Sacrificium Missae, quod mortuis quoque Fidelibus prodesse, constans & antiquissima est Ecclesiae Catholicae doctrina. Non tantum die obitus, sed

A antiquissimis etiam temporibus lenim investa fuit a Fidelibus *Anniversaria* dies obitus sui, aut suorum: quo die illorum animabus praestita sunt suffragia Missarum, aut precum, aut eleemosynarum. *Anniversaria dies, vel Trigesima, Tertia, vel Septima* alicujus *Defuncti* memoratur ab Hincmaro Remensi in Capitul. ad Presbyteros, Cap. 14. Alcuinus quoque, Amalarius, ac alii ex antiquis eadem memoriae tradiderunt. Sed hunc eundem ritum longe antiquiorem Inscriptio prodit, Romae in Aede Sancti posita, quam Turrigius refert in Lib. de Crypt. Vatican. Part. 2. pag. 405. & apud Bosium in Roma Subterrana. Lib. 2. Cap. 8. Nempe, ut ibi legitur,

DEP. EST BOETIUS CL. P.

OCT. KAL. NOBER IND. XI.

DOM. N. JUSTINO PP. AUG. ANN. XII.

ET TIBERIO CONST. CÆS. ANN. III.

idest Anno Christi DLXXVII. ex quo intelligis, exordium *Indictioni Undecimae* datum fuisse Septembri Mense ejusdem Anni. Succedunt haec alia:

DEPUTAVIMUS IN ISTA SEPULTURA NOSTRA
EX TM PAGINM AD OBLATIONE VEL
LUMINARIA NOSTRA
ORTI TRANSTIBERINI
UNCIAS SEX FORIS MUROS &c.

hoc est, ut opinor, *deputavimus in ista Sepultura nostra ex Testamenti pagina ad oblationem &c.* En quo in loco tunc foret vel in ipsa Urbe Lingua Latina. Haec autem designari intelligas Oblationes & Luminaria non semel facienda pro illius Anima. Ad haec *Monachi suorum Fratrum*

C *Anniversaria* instituerunt, ut prodit Clariss. Mabillonius in Praefatione ad *Seculum Tertium Actor. Sanctor. Ordin. Sancti Benedict. Observat. 27.* Rosium Patavinum Episcopum famam adhuc commendat, quod Templo Sanctae Justinae Coenobium (postea celeberrimum) in sua Urbe addiderit;

tra-

traditumque Monachis Benedictinis nobili Xenodochio amplificavit. An eidem tribuenda sit Monasterii illius aedificatio (quod Cavaccius, Ughellius, Ursatus, ac alii tradunt) aliis inquirendum relinquo. Plura in hoc idem argumentum ego supra congesti in Dissertatione XXXIV. de Diplomatum. Xenodochii quidem fundatio certa videtur: cujus instrumentum, quoniam supra laudatus Mabilonius in Annalib. Benedictin. ad Annum DCCCLXX. optabat, ut Cavaccius, aliive publicâ luce donas-

A sent, ego quod ille neglexit, perficiam, eâ praecipue de causâ, quod ibi *Anniveraria* dies illius obitus celebranda statuitur. Autographa minime est Charta illa: est tamen exemplum pervetustum, in quo non *Rofius*, sed modo *Rorjus*, modò *Rorius* (nescio an ex incuria Librarii) scriptum fuit. Spectat autem Charta, non ad Annum DCCCLXX. ut hucusque creditum, sed quidem ad Annum DCCCLXXIV. de quo dubitare nos non sinunt notae Chronologicae.

Rorius Episcopus Patavinus Xenodochio Sanctae Justinae a se aedificato magnificam donationem terrarum & servorum facit, Anno 874.

IN nomine Domini. Imperante Domino nostro Hlodowico Imperatore, Hlotharii filius, postquam imperiare cepit, Anno Vicefimo Quinto, VI. Nonas Madii, Indictione Septima, feliciter. Offerfionem vel traditionem que facere visus sum ego in Dei nomine Rorius sancte Patavine Ecclesie Episcopus una per consensu & voluntate Avocato meo nomine Hercomario, in Ecclesia Sancte & venerabilis Justine vel Senaedochium, quo ego ipse a fundamentis pro remedium anime mee edificare precepi, que sita est prope Ecclesiam ejusdem venerabilis Virginis Justine, in qua ejus sanctissimum Corpus humanum requiescere videtur: ubi vir venerabilis Christiano Presbiter & a nobis electum & ordinatum Abba preefse cernitur. Ideoque ego qui supra Rorius nunc Pontifex, considerante me Dei omnipotentis misericordia & remedium anime mee offero atque trado ego Rorius Episcopus secundum Legem Salicam ad presenti die omnes res meas, quas habere & possidere videor in Monte Silicis, sive in finibus Patavense, vel

C Comitatu Vicentino, offero & trado ad supradictum athenicum locum, & tibi Christiano Abbati, vel ad Fratres, qui in ipso Senodochium religiose vivere degunt, ut abeatibus exinde alimonia sive vestimentum ad usum vestro, ut pro me indigno peccatore preces omnipotenti Deo fundere incensanter dignetur, vel in ipsum venerabile locum deservire valeatis. Idest in primis offero atque trado ego Rorius humilis Episcopus Curte mea, que nuncupatur Maserada cum Capella que in honorem beati Martini Confessoris ego ipse a fundamentis edificavi vel consecravi, cum cales & omnia, quantum ad ipsam Curtem pertinere dinoscitur, & similiter trado & offero Curte mea infra Civitatem Patavi cum Oratorio suo, qui in onore beati Petri Principis Apostolorum dedicata est, cum omnia, que ad ipsam prefatam Curtem vel Oratorium pertinere videtur. Nec non & Curtem meam in Cervarises cum Oratorio suo, quod in onore Sancte Crucis est consecratus, que sita est in Comitatu Vicentino, trado & offero cum omnia adiacentia & pertinentia sua;

Has

Has prenominatas Curtes ex integrum, quantum ad manu mea hodie abere vel possidere visus sum, trado & offero ad presenti die in jam prenominata Ecclesia beate Justine Virginis, vel in Senodochium cum omnibus edificis earum, & cum silbis, aplectaneis, ortis, areis, vineis, campis, pratis, salectis, pascuis, ac stallareis, pomiferis arboribus, paludibus, usis aquarum, rivis, rubinis, monte, plano, omnia in integrum, cultum & incultum, quantum ad me pertinet, vel pertinere vel possidere visus sum. Et offero atque trado in predicto venerabili Loco similiter a die presenti & hora Servis & Ancilis meis pro anima mea, eorum nomina sunt: Lupulus, & Justiolus cum filio suo item Justolo, Rodulfus, Luvari, Petrus, Vidolus, Adam, Bessanius cum uxore sua nomine Eta, Felicitas cum filia sua, Gallidolus cum uxore sua & duos filios suos, Riculfus, Regifilda & filia ejus Rotruda, Willi, Juba, Rotruda, Altemanno cum uxore sua Gaudencia & filia sua Ausperga, Liutecarda & filia ejus Helmedruda, Radperga, Willi, Liuba cum filias suas Egena & Videlinda & Lincinda & Gifemperga, Justola, Regingunda, Agneola cum filias suas Orsolane & Senatre, Unica, Fuscicola, Gifemperga, & quanti nati vel procreati fuerint, postquam in potestate mea devenerunt.

Istas superscriptas res vel mancipiis, quorum nomina vel loca superius leguntur, & ubicumque proprietario nomine a me possessum vel devolutum est, & hodie a manu mea teneo per liberam rationem & vendicionem & emcionem sive per donacionem nec non & commutationem vel blandimentum secundum Legem meam Salica possessum habeo, offero adque trado ego Rorius Episcopus ad presenti in jam prenominatum locum pro remedium anime mee, & e-

Tem. XI.

A xinde nihil michi reservavi. Proressus sum, in tali verò timore offero & trado supra nominatas res seu familias, ut si ego Rorius Episcopus, quod fieri minime credo, vel aliquis ex Successoribus meis de predictas res vel mancipiis, eorum nomina & loca supra annotatas esse videntur, vel qui de ipsis hominibus nati vel procreati fuerint, B retollere de ipso venerabili Loco, aut contrare voluerimus, sive tibi Christiano Abbati vel a Successoribus tuis, & omnia, sicut supra legitur, non adser- vaverimus ego Rorius Episcopus vel Successoribus meis, tunc deveniat ipsas res vel familias quod supra legitur, in potestatem Regis, qui pro tempore Italia regere videtur. Hec ideo adfiximus, C ut mea que supra Rorius Episcopus offero sive traditio perbennis temporibus in ipsum abniscum Locum, quod supra legitur, inviolabilis & inconcussa permaneat. Iterum volo adque instituo, ut tu Cristianus Abbas vel Successores tui ab hac presenti die, quod est Sexto Nonas Madii pro ipsa offerionem vel tradicionem, quod ego hodie facio per omni die pro me pascere debeatis pau- D peres numero tres, dum ego, qui supra Rorius Episcopus, advixero, sive post meum decessum, & in Annuale verò meo per remedium anime mee pascere debeatis ter Sacerdotes, & Le- vitas numero quadraginta. In alio verò die quod post Annuale meum e- venerit, volo adque instituo, ut res- E ciantur ibi in predicto loco pauperes numero centum. Et cum ipsis pauperes re- secti fuerint usque ad saturitatem, lau- dem Deo reserant, & proficiant ad sa- lutem pro anima mea. Quod si tu Cri- stianus Abba vel Successores tui de pre- dicta elemosina quod pro anima mea da- re instituo, aliquid retrahere volueritis, una neglexeritis facere, in omnipotenti Dei judicio reservo sui omnia manife- sta

X

sta

sta sunt, & nihil ei latet. Sed nolle quod volui, nisi quod a me semel factum bono animo est, perhennis temporibus inviolabilis permaneat. Et manifestus sum ego Rorius Episcopus qui a pagina & calamo cum pinna de terra levavi, & Ulfari Nothario scribere sic rogavi, & testibus obtuli roborandam, ut hanc donatio sive offerfio supra legitur firma & stabilis sine alicui hominum contradictione permaneat.

Actum in Cenobio Sancte Justine, in Dei nomine feliciter.

Ego Rorius quavis indignus Episcopus in hanc offerfionem seu traditionem a me facta manu mea subscripsi.

Ego Ercomarius Advocatus consensu manu mea subscripsi.

Ego Justinus Archidiaconus rogatus manu mea subscripsi.

Ego Leopertus Presbiter & Prepositus Sancte Marie manu mea subscripsi.

Ego Dominicus Presbiter Canonicus manu mea subscripsi.

Ego Joannes Presbiter manu mea subscripsi.

Ego Fradellus Presbiter manu mea subscripsi.

Ego Justinus Presbiter Arcarius Sancte Marie manu mea subscripsi.

Ego Dominicus Presbiter &c.

✠ Ulfari Notharius rogatus a Domino Rorio venerabili Episcopo, hanc Cartulam, offerfionem, vel traditionem scripti & subscripsi & post tradita complevi.

Quod heic animadvertas velim, haec donat Rorius Episcopus secundum Legem Salicam; atque hoc etiam in fine prodit, paginâ calamo cum pinnâ de terra levatis. Ludovicus

A Pius in Lege 55. inter Langobardicas Part. I. Tomi I. Rer. Italicar. pag. 135. statuit, ut omnis Ordo Ecclesiarum secundum Legem Romanam vivat. Sed erant, qui Legem hanc interpretabantur, veluti non impertentem, sed tantummodo indulgentem, ut quicumque in Monasterio aut Clero Deo militaret, utendi Romana Lege facultatem haberet. Vide Dissertationem XXII. de Legibus, ubi similia exempla congesta habebis.

B Rorius ergo constituit, ut quoties sibi persol'erentur justa annua, Sacerdotes & Levitae quadraginta pascerentur. Subsequenti vero die qui post Annuale suum e'enerit, centum Pauperes ad saturitatem reficiendos jubet. Animadvertite, quaeso, quam solliciti forent Majores nostri de Caritate erga Pauperes. Neque enim temporibus iis consuevere Christi fideles in uno ferme salutari Sacrificio statuere Suffragia Defunctorum (quod aevo nostro tot faciunt) sed simul Missas atque Eleemosynas fere semper jungebant, certi quippe, maximam quoque vim esse Misericordiae in Pauperes ad impetrandam a Deo Misericordiam, atque ad eluendas etiam post mortem maculas praeteritae vitae. Plura hac de re ego attuli in Tractatu Italicè edito de Caritate erga Proximum. At nunc exemplo Romanorum Pontificum rem eandem confirmatum eo. Accipe, quid Alexander IV. Papa decreverit de Anniversariis ipsorum Pontificum celebrandis quotannis. E Regesto Cencii Camerarii Chartam descripsi, quae hunc titulum praefert.

C Animadvertite, quaeso, quam solliciti forent Majores nostri de Caritate erga Pauperes. Neque enim temporibus iis consuevere Christi fideles in uno ferme salutari Sacrificio statuere Suffragia Defunctorum (quod aevo nostro tot faciunt) sed simul Missas atque Eleemosynas fere semper jungebant, certi quippe, maximam quoque vim esse Misericordiae in Pauperes ad impetrandam a Deo Misericordiam, atque ad eluendas etiam post mortem maculas praeteritae vitae. Plura hac de re ego attuli in Tractatu Italicè edito de Caritate erga Proximum. At nunc exemplo Romanorum Pontificum rem eandem confirmatum eo. Accipe, quid Alexander IV. Papa decreverit de Anniversariis ipsorum Pontificum celebrandis quotannis. E Regesto Cencii Camerarii Chartam descripsi, quae hunc titulum praefert.

D Animadvertite, quaeso, quam solliciti forent Majores nostri de Caritate erga Pauperes. Neque enim temporibus iis consuevere Christi fideles in uno ferme salutari Sacrificio statuere Suffragia Defunctorum (quod aevo nostro tot faciunt) sed simul Missas atque Eleemosynas fere semper jungebant, certi quippe, maximam quoque vim esse Misericordiae in Pauperes ad impetrandam a Deo Misericordiam, atque ad eluendas etiam post mortem maculas praeteritae vitae. Plura hac de re ego attuli in Tractatu Italicè edito de Caritate erga Proximum. At nunc exemplo Romanorum Pontificum rem eandem confirmatum eo. Accipe, quid Alexander IV. Papa decreverit de Anniversariis ipsorum Pontificum celebrandis quotannis. E Regesto Cencii Camerarii Chartam descripsi, quae hunc titulum praefert.

E Animadvertite, quaeso, quam solliciti forent Majores nostri de Caritate erga Pauperes. Neque enim temporibus iis consuevere Christi fideles in uno ferme salutari Sacrificio statuere Suffragia Defunctorum (quod aevo nostro tot faciunt) sed simul Missas atque Eleemosynas fere semper jungebant, certi quippe, maximam quoque vim esse Misericordiae in Pauperes ad impetrandam a Deo Misericordiam, atque ad eluendas etiam post mortem maculas praeteritae vitae. Plura hac de re ego attuli in Tractatu Italicè edito de Caritate erga Proximum. At nunc exemplo Romanorum Pontificum rem eandem confirmatum eo. Accipe, quid Alexander IV. Papa decreverit de Anniversariis ipsorum Pontificum celebrandis quotannis. E Regesto Cencii Camerarii Chartam descripsi, quae hunc titulum praefert.

*Ordinatio Alexandri Papae IV. de Anniversariis Romanorum Pontificum
& Cardinalium obeuntium, Nonis Septembris annis
singulis celebrandis, Anno 1259.*

Qum fideles animas Defunctorum, sibi salutis procurare consilium nequeunt, humanae Caritatis instinctu conveniat orationum Suffragiis adjuvari, sanctissimus pater Dominus Alexander Papa IV. de Fratrum suorum unanimi consilio & assensu, Anniversarium sacrosanctae Romanae Ecclesiae Pontificum & Cardinalium obeuntium, Nonis Septembris, Annis singulis fieri taliter ordinavit. Ut scilicet prius per Romanum Pontificem & Cardinales in Capellis propriis Vesperis & Vigiliis pro Defunctis cum novem Lectionibus, & cum notâ solemniter decantatis, ipse Romanus Pontifex, assistentibus sibi Cardinalibus, ut est moris, Missam pro Defunctis solemniter celebret, ipsâ die ducentos Pauperes refecturus, & viginti quinque reficiat Cardinalium unusquisque. Ordinavit quoque de dictorum Fratrum consilio & assensu, ut quum Romanum Antistitem e vita migrari contigerit, die defunctionis ipsius, Cardinales solemniter & cum nota celebrent Officium pro Defunctis, & eum quinquaginta Pauperibus pro anima defuncti Pontificis Cardinalium quilibet subministret, Missas totidem pro Defunctis faciens postmodum decantari. Ordinavit etiam, ut Cardinali obeunte, tam idem summus Pontifex quam Cardinales in Capellis suis cantent cum nota solemniter Officium pro Defunctis; idemque Romanus Pontifex ducentos Pauperes pro anima ejus pascat, & viginti quinque quilibet Cardinalis: nec non & ipse Dominus Papa Missas pro Defun-

A etis ducentas, & viginti quisque Cardinalis postmodum faciat celebrari.

B Interdum quoque Monasteriorum aut Templorum aedificatores reperiuntur Missas praescripsisse pro Anima sua celebrandas. Verum id antiquissimis temporibus raro factum videas. Innumerae profecto Chartae tum editae, tum in Tabulariis latentes se offerunt, in quibus leguntur immensae largitiones erga loca sacra & Ecclesiasticos coetus. At ibi aut nullum onus imponitur dona illa suscipientibus (quod quidem familiaris omnium paene mos erat) aut generali tantum prece rogabantur Clerici & Monachi, ut in synaxi & orationibus Deo commendarent donantis Animam, eique probitum Deum efficerent. Sed ne sic quidem certus Missarum numerus injungebatur; neque exigebatur, ut Sacrificia offerrentur pro uno duntaxat oblatore benefico, quum vel ipso Saeculo Nono non satis probarentur Sacerdotes, qui singulis oblationes pro singulis offerrent, uti Walafridus Strabo in lib. de Reb. Eccles. Cap. 22. monere videtur. Adhuc enim Sacerdotes, etiam si a pluribus elemosynas, sive oblationes reciperent, non pro singulis, sed pro omnibus sacrificium offerebant: qua de re Concilium Romanum Anno DCCCXXXVII. habitum loquitur. Accipe nunc Oratorii foundationem, quamquam alibi mutilam, quam olim autographam ex insigni Archivo Archiepiscopi Lucensis descripsi. Illic jubetur Presbyter ille, qui pro tempore

sta sunt, & nihil ei latet. Sed nolle quod volui, nisi quod a me semel factum bono animo est, perhennis temporibus inviolabilis permaneat. Et manifestus sum ego Rorius Episcopus qui a pagina & calamo cum pinna de terra levavi, & Ulfari Nothario scribere sic rogavi, & testibus obtuli roborandam, ut hanc donatio sive offerfio supra legitur firma & stabilis sine alicui hominum contradictione permaneat.

Actum in Cenobio Sancte Justine, in Dei nomine feliciter.

Ego Rorius quavis indignus Episcopus in hanc offerfionem seu traditionem a me facta manu mea subscripsi.

Ego Erconarius Advocatus consensi manu mea subscripsi.

Ego Justinus Archidiaconus rogatus manu mea subscripsi.

Ego Leopertus Presbiter & Prepositus Sancte Marie manu mea subscripsi.

Ego Dominicus Presbiter Canonicus manu mea subscripsi.

Ego Joannes Presbiter manu mea subscripsi.

Ego Fradellus Presbiter manu mea subscripsi.

Ego Justinus Presbiter Arcarius Sancte Marie manu mea subscripsi.

Ego Dominicus Presbiter &c.

✠ Ulfari Notharius rogatus a Domino Rorio venerabili Episcopo, hanc Cartulam, offerfionem, vel traditionem scripti & subscripsi & post tradita complevi.

Quod heic animadvertas velim, haec donat Rorius Episcopus secundum Legem Salicam; atque hoc etiam in fine prodit, paginâ calamo cum pinnâ de terra levatis. Ludovicus

A Pius in Lege 55. inter Langobardicas Part. I. Tomi I. Rer. Italicar. pag. 135. statuit, ut omnis Ordo Ecclesiarum secundum Legem Romanam vivat. Sed erant, qui Legem hanc interpretabantur, veluti non imperantem, sed tantummodo indulgentem, ut quicumque in Monasterio aut Clero Deo militaret, utendi Romana Lege facultatem haberet. Vide Dissertationem XXII. de Legibus, ubi similia exempla congesta habebis. Rorius ergo constituit, ut quoties sibi persolverentur justa annua, Sacerdotes & Levitae quadraginta pascerentur. Subsequenti vero die qui post Annuale suum e euerit, centum Pauperes ad saturitatem reficiendos jubet. Animadvertite, quaeso, quam solliciti forent Majores nostri de Caritate erga Pauperes. Neque enim temporibus iis consuevere Christi fideles in uno ferme salutari Sacrificio statuere Suffragia Defunctorum (quod aevo nostro tot faciunt) sed simul Missas atque Eleemosynas fere semper jungebant, certi quippe, maximam quoque vim esse Mitericordiae in Pauperes ad impetrandam a Deo Mitericordiam, atque ad eluendas etiam post mortem maculas praeteritae vitae. Plura hac de re ego attuli in Tractatu Italicè edito de Caritate erga Proximum. At nunc exemplo Romanorum Pontificum rem eandem confirmatum eo. Accipe, quid Alexander IV. Papa decreverit de Anniversariis ipsorum Pontificum celebrandis quotannis. E Regesto Cencii Camerarii Chartam descripsi, quae hunc titulum praefert.

B

C

D

E

*Ordinatio Alexandri Papae IV. de Anniversariis Romanorum Pontificum
& Cardinalium obeuntium, Nonis Septembris annis
singulis celebrandis, Anno 1259.*

Quum fideles animas Defunctorum, sibi salutis procurare consilium nequeunt, humanae Caritatis instinctu conveniat orationum Suffragiis adjuvari, sanctissimus pater Dominus Alexander Papa IV. de Fratrum suorum unanimi consilio & assensu, Anniversarium sacrosanctae Romanae Ecclesiae Pontificum & Cardinalium obeuntium, Nonis Septembris, Annis singulis fieri taliter ordinavit. Ut scilicet prius per Romanum Pontificem & Cardinales in Capellis propriis Vesperis & Vigiliis pro Defunctis cum novem Lectionibus, & cum notâ solemniter decantatis, ipse Romanus Pontifex, assistentibus sibi Cardinalibus, ut est moris, Missam pro Defunctis solemniter celebret, ipsâ die ducentos Pauperes refecturus, & viginti quinque reficiat Cardinalium unusquisque. Ordinavit quoque de dictorum Fratrum consilio & assensu, ut quum Romanum Antistitem e vita migrari contigerit, die defunctionis ipsius, Cardinales solemniter & cum nota celebrent Officium pro Defunctis, & esum quinquaginta Pauperibus pro anima defuncti Pontificis Cardinalium quilibet subministret, Missas totidem pro Defunctis faciens postmodum decantari. Ordinavit etiam, ut Cardinali obeunte, tam idem summus Pontifex quam Cardinales in Capellis suis cantent cum nota solemniter Officium pro Defunctis; idemque Romanus Pontifex ducentos Pauperes pro anima ejus pascat, & viginti quinque quilibet Cardinalis: nec non & ipse Dominus Papa Missas pro Defun-

A etis ducentas, & viginti quisque Cardinalis postmodum faciat celebrari.

B Interdum quoque Monasteriorum aut Templorum aedificatores reperiuntur Missas praescripsisse pro Anima sua celebrandas. Verum id antiquissimis temporibus raro factum videas. Innumerae profecto Chartae tum editae, tum in Tabulariis latentes se offerunt, in quibus leguntur immensae largitiones erga loca sacra & Ecclesiasticos coetus. At ibi aut nullum onus imponitur dona illa suscipientibus (quod quidem familiaris omnium paene mos erat) aut generali tantum prece rogabantur Clerici & Monachi, ut in synaxi & orationibus Deo commendarent donantis Animam, eique pro vitium Deum efficerent. Sed ne sic quidem certus Missarum numerus injungebatur; neque exigebatur, ut Sacrificia offerrentur pro uno duntaxat oblatore benefico, quum vel ipso Saeculo Nono non satis probarentur Sacerdotes, qui singulis oblationes pro singulis offerrent, uti Walafridus Strabo in lib. de Reb. Eccles. Cap. 22. monere videtur. Adhuc enim Sacerdotes, etiam si a pluribus elemosynas, sive oblationes reciperent, non pro singulis, sed pro omnibus sacrificium offerebant: qua de re Concilium Romanum Anno DCCCXXXVII. habitum loquitur. Accipe nunc Oratorii foundationem, quamquam alibi mutilam, quam olim autographam ex insigni Archivo Archiepiscopi Lucensis descripsi. Illic jubetur Presbyter ille, qui pro tempore

ibidem fuerit, luminaria, incensum, Psalmorum vigilantiam, & Missarum solemniam pro anima fundatorum facere. Hoc est nihil decernit de numero Missarum, neque eas sibi tantum

A impendi vult, ita ut liberum Presbytero foret pro aliis etiam offerre sacrificium, dummodo animae fundatoris minime oblivisceretur. En ipsam Chartam,

Rottruda Sanctimonialis, ejusque filius Gumbertus Oratorio a se aedificato in agro Lucensi dotem constituunt, Anno 916.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni Berengarius gloriosus Imperator Augustus, Anno Imperii ejus Primo. Quartu Kalendis Aprelis, Indictione Quarta, feliciter. Manifesti sumus nos Rottruda religionis velamen induta, filia bone memorie Sismundi, & relicta bone memorie Gumberti, sed & Ghuniberto infantulo filio bone memorie Gumberti, ghenetrice & filio, unacum consensum & data licentia suprascripto Ghumberto filio, & mundualdo meus manifesti & preclara causa est mihi Rottruda, religionis velamen induta, seo & Gumberto genetrice & filio, quia cum Domini adiutorium, & Christi magna misericordia pro remedium anime nostre, & pro remedium bone memorie Gumberti, qui fuit vir meus & genitor..... in propriis rebus meis de fundamentis construere videra..... Sancti Petri Princeps omnium Apostolorum, sito locus nominato Valles Thunichisi, tum decernimus ipso fundo, ubi ipso Oratorio nostro esse videtur de uno caput, in quo alio caput in via publica uno lato tenet in..... & alio lato tenet in terra Sancti Martini, & insimul cum ipso Oratorio per hanc dotem paginam pro anime & remedium cum nostro fundo, ubi ipso Oratorio esse videtur, confirmare videor; & una petia de terra, quod est vinea in locus, qui dicitur Valle Thunichisi, uno caput tenet, in quo alio caput tenet in terra, quod est silva nostra, nobis

B reservatum, uno lato tenet in terra Sancti Martini, alio lato tenet in terra bone memorie Riberti; & alia petia de terra in locus, qui dicitur Dullo, uno caput & uno lato tenet in terra bone memorie Eriberti, uno caput tenet in terra Sancte Marie, alio lato tenet in terras Sancti Martini; tertia petia de terra in Valle Burbutuli, uno caput tenet in via publica, alio caput tenet in terra Imille, uno lato tenet in terra bone memorie Eriberti, alio lato in terra Gherardi &c. ideo cum ipsa casa cum solumento, case & ortas, terris, vineis, pratis, pascuis &c. quidquid ubique de casa & nostra forte pertinere videtur res nostro Massario ad suum pertinere videtur cum nostro fundo de terra ubi ipso Oratorio avere videtur in integrum in ipsum sanctum & venerabilem Locho, pro remedium anime nostre per hanc dotem dare & confirmare videor, quatinus ab ac die nostris manibus qualiter inibi superius confirmavi usque in finem Seculi securiter adque firmiter in ipsum sanctum venerabile manere debeas, ut nobis..... anime nostre... Petrus, ea ratione, ut Presbiter ille, qui pro tempore ibidem fuerit, & luminaria, incensum, Salmorum vigilantia, & Missarum..... ibi per anime nostre facere..... ut in nostrorum & de nostris heredibus adque nepotis, nepotorum nostrorum in nostra reservamus exinde potestatem de ipso Ora-

Oratorio de omnem adversum partem defendendi causa exinde agendum, requirendum, responsum reddendum, & sine ponendum omnino Juxta Legem, quid aut qualiter vel quomodo pro melius paruerit &c. quia tali ordine, qualiter superius confirmari dictas Chartulas dotalis uno tinore Adalprando Notario & Scabino scribere rogavimus.

Actum Valle Chunicisii, & territorio Lucense.

Signum manus ✠ Rottrude, religionis velamen induta, qui ant cartula dotalis fieri rogavit.

Ego Gumberto in unc dotem ad nos facto manus mea subscripsi & eidem genetrici mea consensi & licentiam dedi.

Ego Nandibono rogatus ad Rottruda, religionis velamen induta, & Gumberto subscripsi.

Ego Adalberto rogatus a Rottruda, religionis &c.

Ego qui supra Adalprando Notarius & Scabino, scriptor post traditione complevit.

Neque hoc dixi, quasi affirmare velim, ignotum prorsus vetustis Seculis fuisse Missarum perpetuarum pensum pro certis personis. Id tantum ajo, raro id factum, & fere ab unis Principibus atque Magnatibus, qui aut Monasteria aut Ecclesias a fundamentis excitabant, & magnifice ditabant. Ludovicus II. Augustus Anno Christi DCCCLXXIV. uti habetur in ejus Diplomate pag. 812. Chronici Casauriensis, Part. II. Tomi II. *Rer. Italicar.*, exigit, ut Monachi Casaurienses tres quotidie pro nobis Missas, & omnibus diurnis ac nocturnis Officiis centesimum vigesimum decantare non desinant Psalmum &c. Angilberga quoque ejusdem Ludovici II. Augusti vidua, fundatrix insignis Parthenonis Placentini

Sancti Sixti, in postremis suis tabellis. Anno DCCCLXXVII. confectis, quas Campius evulgavit Tom. primo *Histor. Eccles. Placentin.* pag. 461. haec inter cetera statuit: *Volumus atque instituimus. ut pro requie jam dicti Domini & Senioris mei & mea, quotidie in ipso Monasterio Missa celebretur; & ad omne diurnum & nocturnum Officium singuli Psalmi in commune cantentur.* Anno quoque DCCCCV. Sergius III. Papa, ut constat ex ejus tabulis Tomo primo Italiae Sacrae, Sylvae Candidae Ecclesiam multis cumulans donis, exigit in futurum tres oblationes in Missarum solemnibus a Sacerdotibus ibi Deo militantibus. Ita Aldricus Cenomannensis Antistes medio Seculo Nono in postremis suis tabulis annuas Missas complures pro anima sua constituit, ut ex ejus Vita a Baluzio edita constat. Notcherus quoque Veronensis Episcopus in suo testamento apud Ughellium in *Episcop. Veronensib.* Tomo Quinto Ital. Sacr. eleemosynas multas decrevit (his enim praecipue tunc abundabat pietas Christianorum) pro anima Domini Berengarii Senioris mei amabilis Imperatoris. Tum praecipit, ut in tribus diebus ante ejus anniversarium, & tribus postea omnes generaliter Sacerdotes de intus & de foris, omni die Missas cantent, & Domino preces offerant pro ejus anima. Scripta fuit Charta illa, imperante Domino nostro Berengario Imperatore Anno Sexto, sub die X. de mense Februarii, Indictione Nona, hoc est, Anno Christi DCCCCXXI. Si fides Chartae huic addenda foret, nutaret sententia Valesii & Pagii contententium, Berengario nomen & coronam Imperii Anno DCCCCXVI. fuisse collata, recurrente die Paschali XXIV. Martii. Sed Ughellio, parum accurate mul-

multa ab aliis aut a se descripta, afferenti, sat fidere nequimus. Ita & apud Campium supra laudatum pag. 482. legitur ejusdem Berengarii Diploma, in quo notae istae: *Data XIII. Kalendas Januarii, Anno Dominicae Incarnationis DCCCCXXI. Domini Berengarii Regis XXXIV. Imperii Quinto, Indictione Nona.* Ejusmodi notae vitio aliquo laborarent, nisi heic statueremus, Anni DCCCCXXI. exordium ductum fuisse ex ipso die Natali Domini Anni secundum Aeram nostram DCCCCXX. Sed praeter ea, quae Pagius concessit ad statuendam eo Anno DCCCCXVI. coronationem Romanam Berengarii, non autem Anno praecedenti DCCCCXV. mense Septembri, uti Sigonius putavit, & ex eo Baronius, confluunt monumenta, quae in nuper memorato Chartophylacio Lucensis Archiepiscopii sub oculis habui. Ibi Charta est scripta *Anno I. Berengarii Augusti, XVIII. Kalendas Majas, Indictione IV.* idest Anno DCCCCXVI. Altera *Anno I. Berengarii Augusti, XIV. Kalendas Decembris, Indictione V.* scilicet Anno eodem DCCCCXVI. Tertia scripta fuit *Anno II. Berengarii Imperatoris, VI. Kalendas Augusti, Indictione V.* idest Anno DCCCCXVII. Huic subscribunt complures *Presbyteri Cardinales Sanctae Lucensis Ecclesiae.* Quarta praefert *Annum III. Berengarii Imperatoris, VIII. Idus Decembris, Indictione VII.* Is est Annus DCCCCXVIII. Quinta exhibet *Annum IV. Domini nostri Berengarii Imperatoris, IV. Kalendas Decembris, Indictione VIII.* Hic est Annus Christi DCCCCXIX. Reliquas Chartas ibi a me inspectas praetereo: satis quippe istae produnt, corrumpere Sigonii ac Baronii sententiam, & Imperii coronam Berengario fuisse impositam die XXIV. mensis Martii Anno 1

A DCCCCXVI. Vide etiam Dissertationem LXVI. de *Monasteriis Monialium.* In semitam redeo. Saepe etiam Missas Sacerdotes Seculares & Monachi pro Defunctis decantabant, & pro iis eleemosyna conferebatur. Cujus ritus testem habeo Chartam ex Archivo Monachorum Camaldulensium, Monasterium Pisanum Sancti Michaëlis incolentium, quam ad me misit Cl. V. P. D. Guido Grandius, ejusdem sacri loci Abbas, & publicus Matheos Professor in Pisano Gymnasio. Spectat ipsa ad beatum Bonum Fundatorem ejusdem Coenobii Anno MXVIII. Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad eum Annum hanc ipsam Chartam commemorat, & scribit, aedificatum fuisse illud Monasterium a *Monachis Nonantulae.* Ibi reapse dicit Bonus Abbas: *Fecit me venire Senior Stephanus de Nonantula.* Putantes Pisani, de *Nonantulis* cognomen fuisse Familiae cujuspian extinctae, palmari sane errore. Agitur ibi de celeberrimo Monasterio Nonantulae sito in agro Mutinensi. Num verò is patriam Mutinensis, an Pisanus fuerit, ignotum est. Is autem Pisas non uno in loco *Civitatem nostram* appellat, quod nescio factum ne fuerit, quod ob longum incolatum Civis ibi & Abbas fuerit, an potius quod Pisas patriam habuerit. Ei certe in illa Civitate patruus & nepos erant: quae indicia sunt originis suae. Illud quoque certum, Bonum egisse primò Monachum in Coenobio Nonantulano. In Charta ait, se collegisse eleemosynas *de Missis, quas ego & Monachi mei decantaverunt.* Integram Chartam accipe, magni faciendam, quod ibi de illustri viro agatur & Fundatore Monasterii, quod postea Camaldulensibus traditum est.

Nar-

Narratio omnium, quae fecit Beatus Bonus Abbas pro fundando ac ditando Monasterio Pisano Sancti Michaëlis, circiter Annum 1048.

IN nomine Domini nostri Jesu
Christi Dei eterni. Breve re-
cordationis facio ego *Bonus Abbas*,
qualiter ab initio inchoavi conversa-
ri in Ecclesia Sancti Michaëlis, que
nunc est Coenobium. Fecit me venire
Senior Stephanus de Nonantulis cum
avunculo meo Petro, & investivit
me de ipsa Capella, que tunc tem-
poris detinebatur a Presbiteris, &
neque Monachum neque Abbatem
ibidem inveni, & non casam ne-
que mansionem, sed tantum unum
tugurium, ubi cepi habitare cum
Avunculo meo, & operabatur tunc
temporis in Turre ipsius Ecclesie.
Et quod habebam & habere po-
tui, dedi in restorationem ipsius
Turris ad Magistros, & ad Ma-
nuales, & ad quod necesse erat.
Et cessavit ipse Stephanus labora-
re in ipsa Ecclesia post unum men-
sem, quam ego cepi habitare in
ipso loco. Et non levavit in al-
titudinem ipsam Turrim nisi tan-
tummodo unum passum super ip-
sam Ecclesiam. Et post hec finitus
est annus, quod in ipsa Ecclesia
fuit offerta ad honorem Dei &
Sancti Michaëlis, & ad officium
Sancti Benedicti, & ad ipsius Re-
gulam Monachis ibidem in perpe-
tuum conversandis. Et hoc vobis
notum sit, quia in ipsa Ecclesia
non inveni aliud, nisi unum Mis-
sale, & unum Calicem de Stagno,
& unum Camisum cum Amicto,
& unam Stolam de Lino, & u-
nam Planetulam, que nunc supe-
rest quia non inveni in ipso
loco neque Squillam neque Cam-

A panam, sed tantummodo unam ta-
bulam, & cum ipsa tabula
B ipsa Ecclesia quatuor Nunc
audite & intelligite, qualiter me-
lioratus est locus ipse cum auxilio
omnipotentis Dei & meo, & de
meis Monachis, & de bonis Chri-
stianis *nostrae Civitatis*. Post quin-
que annos cepi laborare in ipsam
Turrem, quam nunc videtis, de
helemosina bonorum hominum, que
nobis dabatur. Et edificavi in ipsa
Turre Ecclesiam, que nunc vide-
tur ab omnibus. Et perrexi ad
Romam per columnas ipsius Ec-
clesie; & comparavi, & feci eas
venire in navim per mare de no-
stro pretio; & post hec edificavi
super ipsam Ecclesiam Campani-
lem. Cum autem consummatum
fuiisset Campanilem cum Turris &
Ecclesia, ambulavi per *Civitatem*
nostram cum Burello quondam bo-
ne memorie, & cum Landulfo pa-
rente ipsius, & cum tribus aliis
religiosis hominibus. Et acquisivi-
mus ipsa die centum Solidos,
quos dedi pro pretio ad Magistros.
D Et posui in ipsum Campanile duas
Campanas. Et post quindecim an-
nos videbatur mihi & Fratritus
meis ipsum Campanilem parvum,
& rusticior. Et verti eum a fun-
damentis, & feci fabricare illum,
quomodo videtis valde pulcrior.
E Et posui in ipsum Campanas se-
ptem, quas omnes de helemosi-
nis fecit *Domnus Dominicus* meus
Prior, quem ego enutrivim, & nunc
est *Abbas Monasterii Sancti Zenonis*,
Sancti Leonis, & Sancti Rustici. Et
omnes

„ omnes facte sunt helemofinis, que
 „ nobis facte sunt, & de *Misse*,
 „ quas ego & *Monachi mei decantave-*
 „ runt & habent in se ipse
 „ Campane Libras metallorum tan-
 „ tas: una Campana major est pon-
 „ deris mille ducentarum alia
 „ quingentarum, tertia trecentarum
 „ viginti quinque, quarta ducenta-
 „ rum, quinta centum, sexta & se-
 „ ptima quinquagintarum. Quando
 „ veni in ipsum locum non inveni,
 „ sicut superius memoravimus, nisi
 „ unum Camisum cum Planetula &
 „ Stola sua linea. Nunc autem ha-
 „ bemus in ipsum locum sanctum
 „ Camisi tredecim cum Amictis suis,
 „ & tres Camisi sunt tam perfecti
 „ & optimi, ut *Episcopus Opizus Do-*
 „ mui Sancte Marie possit cum ho-
 „ nore cantare Missas in die Pa-
 „ sche; & tres Planetas, due de
 „ pallio, una valentes Solidos cen-
 „ tum, alia valentes solidos trigin-
 „ ta, tertia de castanea, & tres Sto-
 „ las optimas cum Manipulis suis,
 „ due de purpure, & alia de pallio,
 „ & tres Corporales de pallio valde
 „ optimo. Unum Corporale de ipsis
 „ tribus est de brusco deaurato, va-
 „ lente Solidos viginti, quem fecit
 „ *Leo Papa IV. Romanus*, & habet
 „ in se depicta imago Salvatoris
 „ nostri de brusco, & ex una parte
 „ imago Sancti Petri Apostoli, &
 „ ex alia parte Sancti Johannis E-
 „ vangeliſte. Et unum Pluviale de
 „ purpura, & alium de pallio valde
 „ bonum.

„ Quando veni in ipsum locum
 „ non legebatur in ipsa Ecclesia per
 „ totum fere annum nisi Epistole &
 „ Evangelia, quia non habebatur ni-
 „ si unum Missale. Nunc autem sci-
 „ tote, quomodo melioratus est de
 „ Libris ipsam locum. Sermonum

A „ Liber unus, quem ego scripsi so-
 „ lus cum Priore meo, sicut habetur
 „ Domui Sancte Marie, valde opti-
 „ mus. Liber Historiarum unus, ubi
 „ continetur quidquid in sancta Ec-
 „ clesia pertinet ad legendum per to-
 „ tum annum. Textum Evangeliorum
 „ unum valde optime scriptum cum
 „ tabula de argento valde bone. Pas-
 „ sionarium unum novum, ubi sunt
 „ omnes Passiones Ecclesiastice. Tra-
 „ ctatus super Genesis, Sancti Au-
 „ gustini Liber unus. Dialogorum
 „ Liber unus. Moralium Job Liber
 „ unus. Summum bonum Liber u-
 „ nus. Diadema Liber unus. Para-
 „ disus Liber unus. Glossarum Liber
 „ unus. Canones Liber unus. Sancti
 „ Benedicti Regula Liber unus. Pa-
 „ storale Liber unus. Antiphonarii
 „ octo, quinque diurnales, tres no-
 „ cturnales. Liber Bibliothecae no-
 „ vum, quod est comparatum Libras
 „ decem. Missales quinque. Unum
 „ Missale valde optimum, quod sem-
 „ per in arca manebit, valentem So-
 „ lidos centum. Super Ezechiel Li-
 „ ber unus. Libri Psalmorum valde
 „ optimi quinque. Quot sunt insu-
 „ per totum numerum triginta qua-
 „ tuor. Quando veni in ipsa Eccle-
 „ sia, non inveni nisi unum Cali-
 „ cem de Stagno. Modò autem cum
 „ auxilio Domini habentur ibi Ca-
 „ lices quatuor, unum de auro val-
 „ de bonus, & habet uncias unde-
 „ cim, alius de argento major, &
 „ habet Libras tres, & mediam,
 „ alii duo habentes in se Libram u-
 „ nam de argento per unumquem-
 „ que. Quando veni in ipsam do-
 „ mum, non inveni nisi unam par-
 „ vam domum; & postquam cepi
 „ commorari cum meis Monachis,
 „ feci levare mansiones ibidem no-
 „ vas, & post decem annos disrum-
 „ ,, peban-

„ pebantur ipse mansiones, quas fe-
 „ ci quoniam erant de ligno de
 „ mala generatione, hoc est fuere de
 „ Cerro. Et dejeci ipse mansiones a
 „ fundamentis, & hedificavi alias
 „ mansiones de castanietis, quas ve-
 „ nire feci per mare de Luni. Et
 „ non post multum tempus compa-
 „ ravi da Erigo filio Eritii terram,
 „ ubi nunc ipsum Monasterium con-
 „ sistit, & dedi in ipsa terra Libras
 „ quadraginta duo. Et post hec edi-
 „ ficavi ipsam domum a petra &
 „ calcina, ubi sunt omnes Officine,
 „ sicut Abbatia habere debet. Et est
 „ tam perfecta domus, ubi in tota
 „ Marcha melior non est, cum co-
 „ lumnas quas de Insula Ilba & de
 „ Luni adduci feci. Et hoc sciatis,
 „ quia quando veni in ipsum locum,
 „ non dedit amplius terre Stephanus
 „ in offertionem in ipsa Ecclesia nisi
 „ steriorum sex in loco Sejo, de
 „ valde mala, & steriorum viginti
 „ quatuor ad Tramarice, & similiter
 „ mala. Nunc audite, qualiter adja-
 „ vante Deo amplificatus est locus
 „ ipse de bona terra. Habet Mona-
 „ sterium Sancti Michaëlis modo sex-
 „ centorum steriorum de terra. De-
 „ dimus nos pretium in ipsa terra,
 „ quod nobis Dominus dedit ma-
 „ gnam partem, videlicet Libras
 „ centum valde modice minus, &
 „ de alie terre cansavimus & promi-
 „ simus ad ipsos parentes, quem in
 „ ipsum locum dari fecerunt in ani-
 „ mabus nostris *multe Misse decanta-*
 „ *ri, cui mille, cui quingente, cui*
 „ *trecente, cui centum;* & adjutorium
 „ & consilium habuimus in aliquan-
 „ tulum de nostris Senioribus. Et
 „ dedit Albertus de Acuto in ipsum
 „ locum Curtem unam in Corsica
 „ propter amorem & servitium, quod
 „ ego misi in ipsum Albertum,

Tem. XI.

A „ quando infantulus erat; & propter
 „ amorem & servitium, quod fecit
 „ *Johannes nepoti meo* ad predicto Al-
 „ berto. Et promisi dare predicto
 „ Johanni servitium decem Libra-
 „ rum, ut me adjuvaret, & non
 „ tulit mihi propter meum amorem
 „ nisi Solidos viginti. Et fecit mihi
 „ dare hanc Curtem, & detinet ip-
 „ sam Curtem inter montes & col-
 „ les & planities & agros steriorum
 „ innumerabiles. Hoc est malum,
 „ quod ego feci cum Monachis meis
 „ per annos triginta in ipsum lo-
 „ cum. Et non vobis abscondam ve-
 „ recundiam meam, quoniam quan-
 „ do inchoavi habitare in eodem lo-
 „ co, tam pauper erat locus, in
 „ duobus annis non habui nisi unam
 „ stamineam per annum, & tempore
 „ estatis in meridie, quando dormi-
 „ re pergebam, ipsam staminam ad
 „ lavandum dabam, & quando sur-
 „ gebam, predicta lota staminea in-
 „ duebar. Et numquam habui e-
 „ quum, sicut ceteri Abbates ha-
 „ bent, & etiam viles Monachi. Sed
 „ si necesse erat in silva ambulare
 „ aut in aliquo loco, pedibus meis
 „ ambulabam. Et non duplicia vesti-
 „ menta desideravi, sed quando no-
 „ vum induebar, neque per Pascha
 „ neque per Natalem alium mutavi,
 „ usque dum scinderetur, quia con-
 „ sideravi paupertatem loci, ut cum
 „ debito non maneret. Et multa a-
 „ lia feci, que commemorare longum
 „ est argenteum & alium e-
 „ reum; quando elongavi Ecclesiam
 „ Sancti Michaëlis, expendi in ipsa
 „ Ecclesia Solidos mille, sine pane
 „ & sine vino, & sine carne, & si-
 „ ne pisces. Omnia ista expensaria
 „ in Breve habentur scripta.

Sed & longe ante ea tempora An-
 niversarii dies obitus pro Seculari-
 bus

Y

bus aliquo Sacrorum numero celebrandi reperiuntur. Antiquissimum apographum vidi in Archivo Monasterii Pistoriensis Sancti Bartholomaei, in quo R. ffuns, sive Raffunsus Presbyter quolibet anno depositionis

A) suae pro medela animae suae Missas sexaginta canit, & in elemosynis & frugis pasci pauperes ducentos statuit. Digna plane Charta est, quae e tenebris deducatur in lucem.

Gausprandi Abbatis Monasterii Pistoriensis Sancti Bartholomaei Charta, qua in emphyteusim concedit Raffunso & Lamprando Presbyteris multa suo Monasterio donata, Anno 831.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi. Imperantibus Dominis nostris Hludovicus & Lutharius dilectissimo filio ejus Imperatoribus, Anno Imperii eorum Octavo decimo & Duodecimo, Nona Kalendas Aprilis, Indictione Nona, feliciter. Manifestus sum ego Gausprand Abas Monasterio Sancti Bartholomei, a bone memorie Gaiuduald Medicus constructum foras muro Civitatis nostrae Pistoriensis, eo quod ante os dies tu Raffuns Presbyter filio quondam Rascausi pro remissione anime tue tali tinore judicasti & tradidisti mihi, & Liamprand Presbyteri filio quondam Baroncelli, & prefati Monasterii offertionis titulo..... statuisti casis habitationis tue locus, nuncupante Celeriano, cum solamentis, Curte, orto, terris, & vineis fundo illo, in quo predicti edificii domorum constructum, qualiter fundo ipso sepis circumdatum est in integrum; similiter casa cum edificiis illis, que habere videbaris locus, nuncupante Domitiano, prope Ecclesiam Sancti Martini, cum solamentis, curtis, orto, terris, & vineis, qualiter sepibus fundo ipso circumdatum est in integrum; & terra petia una loco Ruffito in integrum; atque terra vinea plantata clausura una locus, qui dicitur Cavaliano in integrum; & terra & vinea clausura una in loco Centora in integrum, & virgareis atque

B) stalareis, quantis in monte & in plano habere visus fuisti in integrum hec omnibus superscriptis rebus nobis, atque predicti Monasterii tali tinore tradidisti, ut ad presenti die rebus..... in potestatem, atque defensione sicut ceteris rebus eidem Monasterii esse noscuntur, nisi tantum hoc est in capite anni depositionis tue pro medela anime tue tam per nos metipfos, aut per alio Sacerdotes canere studeamus Missas sexaginta, & in elemosinis & frugis de superscriptis rebus pascere faciamus pauperes ducenti, sicut hec omnia per Cartula confirmasti conscripta per manus Gi'elprandi discenti ex dictato Gausperti Notarii & Scabino Magistro suo. Modò verò precasti nos, ut tibi hec superscripto Lamprandi Presbyteri..... per Carta in tali ordine concedimus superscriptis casis & rebus, quibus tu nobis per superscripta Cartula tradidisti, & adderemus vobis in ipsa precaria Ecclesia & res Sancte Marie, sito locus Pacationo, qui ex jura & proprietate sepe dicti Monasterii superscripti Sancti Bartholomei pertinentem videntur. Ego quidem pro congruo consilio & voluntate Monachorum, tua audientis petitione concessi & tradidi tibi jam dicto Raffuns Presbyter & Lamprandi idem Presbytero, sicut tu a me postulasti, omnibus superscriptis casis & rebus, quicquid per supra-

*prascripta Cartula ad temetipsum nobis vel sacri Monasterio Sancti Bartholomei, advenere & augere vobis in ano pre-
 araria visi sumus suprascripta Ecclesia &
 res Sancte Marie ante positas dom.....
 .. apliſta cum Curricella & orto suo, quod
 exinde Benedicti & Teusperte Ancilla
 Dei in beneficium dedi. Nam aliis om-
 nibus rebus & edificiis earum ad ipsa
 Ecclesia pertinentibus simul & ipsa Ec-
 clesia hec omnia cum predictis rebus,
 quomodo tu nobis vel Monasterii nostri
 decrevisti, in integrum omnibus his vo-
 bis Raffuns & Lamprand Presbiteri
 sub eam videlicet rationem tradidi, ut
 dum tu Raffuns Presbiter vixeris, om-
 nibus suprascriptis rebus, quibus tu no-
 bis habere decrevisti, in tua propria
 sit potestate habendum, laborandum, at-
 que usufructuandum, & cuncta movilia
 dandum aut judicandum, seo foras ex
 ipsis casis vel rebus traendum, & su-
 prascripta Ecclesia Sancte Marie, cum
 omnibus rebus ad eam pertinente abere
 debeatis tu Raffuns Presbiter una cum
 Lamprand Presbiter dum ambo vixerit-
 tis, communiter habendum, gubernandum,
 atque rebus ipsis usufructuandum, & si-
 cut supra legitur, mobilibus rebus pro
 animabus vestris dandum vel judican-
 dum. Et quicquid exinde alteri homi-
 ni libellario nomine, vel ad censum red-
 dendum, datum habere vos juxta ipsius
 scripti paginam censum exinde pleniter
 exigere, & suscipere debeatis, sicut ego
 exigere, aut suscipere debui, nisi
 tantum filigine, savas, & vino, quod
 Dominus vobis per singulos annos de su-
 prascriptis rebus predictae Ecclesie San-
 cte Marie dederis, reddere deveatis mi-
 chi, qui supra Gausprandi Abbati, vel
 ad Successoribus meis, tertiam portio-
 nem ex omnibus, & suprascripta ele-
 mosina & Missarum p..... vel
 canationumque michi vel Successorum
 meorum facere decrevisti tu Raffuns Pre-*

*sbiter..... que tu nobis dedisti,
 dum tua fuerit vita, per temetipsum
 ex ipsis rebus facere studeas; & nos
 exinde in vita tua permaneamus abso-
 luti. Nam post vestros decessum taliter
 omnino deveamus exinde perficere, si-
 cut tu per suprascripta Cartula decre-
 visti. Et si Lamprand Presbiter ante
 obyerit, tota Ecclesia & omnibus rebus
 superius scriptis in tua, qui supra tu
 Raffuns Presbiter, remaneat potestate
 sub eam scilicet rationem & redditum
 nobis faciendum, sicut supra legitur.
 Et si tu ante ipso Lamprand decesseris
 Presbiter, similiter ipse Lamprand die-
 bus vite sue Ecclesia & omnibus rebus
 ipsis deveat habere, & nobis censum
 reddere, sicut ambo facere debuistis.
 Nam post amborum vestrorum suprascri-
 ptorum decessum, Ecclesia, casis, & om-
 nibus rebus ipsis superius circumscriptis,
 mihi qui supra Gausprand Abbati, vel
 ad Successores meos, apud parte jam
 facti Monasterii Sancti Bartholomei, ce-
 jus proprietatis est, sine ulla diminutio-
 ne revertantur, excepto de movilibus
 fiat, sicut superius legitur. Et si a-
 dimpleti vos fueritis parti nostre, vel
 ad parte suprascripti Monasterii nostrae
 omnino, qualiter superius legitur, &
 vobis amplius super impouere presumpse-
 rimus ego Gausprand Abbas vel Suc-
 cessores meos, aut ex ea, que superius
 statui, & circha vero nostrum fuerit
 ad observandum vobis in aliquo minus
 exinde fecerimus, aut in vita vestra
 rebus ipsis vobis minuare aut retollere
 quesierimus, tunc componere debeamus e-
 go Gausprand Abbas vel Successores meos
 vobis suprascriptis Raffuns & Lampran-
 di Presbiteri, vel cui ipsa movilia pro
 animabus vestris judicaveritis aut de-
 deritis pene nomine argento Solidos duo
 millia. Nam post amborum vestrorum
 decessum Ecclesia, casis, & rebus ipsis,
 sicut superius dictum est, nobis rema-
 neant,*

veant, & suprascripta elemosina & Missarum solemnia, sicut tu Rassus Presbiter decrevisti, adimplere debeamus: quia sic inter nobis convenit, hanc precaria firmitatis vestre Giselprando discente & distante Gausperto Notario & Scabino Magistro suo scribere rogavi. Actum Pistoria, feliciter.

✠ Ego Gausprandus Abbas manu mea subscripsi.

✠ Ego Tato Clericus rogatus ad Gausprand Abbate, teste subscripsi.

✠ Iso rogatus ad Gausprand Abbate, teste subscripsi.

✠ Ego Alo rogatus ad Gausprand Abbate, teste subscripsi.

✠ Ego Johannes Clericus rogatus ad Gausprand Abbate, teste subscripsi.

✠ Ego Pertualdu Clericus rogatus ad Gausprand &c.

✠ Ego Gumprandu rogatus ad Gausprand &c.

A ✠ Ego Petrus Clericus rogatus &c. Signum ✠ manus Archiperti, filius Athoni teste.

✠ Ego Gauspertus Notarius & Scabinus, rogatus ad Gausprand Abbate scribere, dictavi, & ad confirmandum manu mea subscripsi.

Ego qui supra Giselprandus scriptor post traditione complevi & dedi.

B ✠ Ego Gualbertus Notarius & Judex sacri Palatii scriptor, qualiter in autenticum scriptum inveni, fideliter exemplavi.

Alteram subnecto Chartam, quam ex pergamenis Ferrariensibus descripsit amantissimus mei Joseph Antenor Scalabrinius, saepius in hoc Opere mihi laudatus. Ibi die emortuali donatoris omnes Fratres annuat Missam celebrare jubentur, praeter alia onera.

Charta Harnaldi Archiepiscopi Ravennatis, concedentis titulo emphyteusis piscariam in Portu Petro Abbati Pomposiano, Anno 1018. sive potius 1017.

IN nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Anni Deo propicio Pontificatus Domni Benedicti summi Pontificis, & huiusmodi Pape in Apostolica sacratissima beati Petri sede Quinto, sed & Imperatore Domno Henrico magno Imperatore in Italia Anno Quarto, die Vigesimo mensis Februarii, Indictione Prima. Harnaldus servus servorum Dei, divina gratia Archiepiscopus Petro venerabili Abbati Sancte Dei Genitricis Virginis Marie, que vocatur in Pomposia, & pro te, tuisque Successoribus in eade venerabili Monasterio in perpetuum. Petitioni vestre, que abentur in subditis, libenter hac quomodocumque assensum ob eo, quia nec munificentia deperit, nec percipien-

D tibus in Pomposia quod datur adqueritur, eo quod sperastis, videlicet Portum, sicut vos ante os dies abnuistis & detinuistis, & nunc a nostris jure iterum tenere videmini, emphyteutario modo postulastis largiri. Sic jure & rationabiliter a nobis petistis vos qui supra Petrus jam dictus Abbas Monasterii sancte Dei Genitricis Virginis Marie, que vocatur in Pomposia, pro omnipotentis Dei timore, & Genitricis Domini nostri Iesu Christi amore, & ut participes mereamur fieri orationibus Fratrum ibi Domino servientium, ut quorum in necessitatibus eorum sublevemur, a Domino precibus quodque ipsa Dei Genitrix in temerata audiat servulos, nos comendet proprio Filio, & ut

& ut hoc votum impleatur devotius pro
 nostris solvendis criminibus Missas duo-
 decim per singulos Sacerdotes cantare
 volumus. Sacerdotes verò qui non
 fuerint, decantent tria Salteria: die
 verò decembris omnes Fratres an-
 nuam Missam celebrent. Et insuper
 omnes Marcio mense dare debeatis vos
 vestrisque Successores nobis nostrisque Suc-
 cessoribus Storiones duos pensione singu-
 lis quibuscumque Indictionibus sancte no-
 stre Ravennatis Ecclesie inferre debeatis.
 Ea verò conditione prefixa, ut
 superscripta Piscaria cum omnibus suis
 pertinentiis vestris propriis expensis seu
 laboribus piscare, laborare, defensare
 d. debeatis adducere, nichque de
 omni expensa, quam inibi feceritis, ab
 Actoribus sancte Ravennatis Ecclesie in
 superius affixo per quoquo modo reputari
 debeatis, nullaque tardietate aut
 negligentia s. ad inferendas pre-
 dictas pensiones, quamque ad meliora-
 tione predictis Piscaris facere debeatis
 aliqua excusatione aut di-
 latione Actoribus sancte nostre Raven-
 natis Ecclesie persolvere debeatis, &
 nec ququam. preceptum aut par-
 tem Piscariam alicui homini dare vel
 vendere seu transferre, aut in alio ve-
 nerabili loco relinquere audeatis. Quod
 si in aliqua tardietate aut nec lite vel
 controversia inventi fueritis extra ag-
 gere de. affixis conditionibus
 non solum de a precepto recadeatis, &
 ne nos neque Successores nostri vos ve-
 strisque Successores. Si quis verò
 presumpserit facere, trecentorum decem
 & octo sanctorum Patrum anathematis
 vinculo vulneretur. Observator autem
 qui extiterit, Domini benedictione red-
 dundetur. Et qui hoc observare nolue-
 rit, & presentem painam aliquo dolo
 infringere temptaverit, compositurum se
 siad auri optimi Libras cent m, & hec
 painam in sua firmitate maneat. Quam

A verò painam nostre preceptionis Honeste
 Notario sancte nostre Ravennatis Eccle-
 sie scribendam jussi, in qua nos subscri-
 psimus sub die, mensis, & Indictione
 Prima, Ravenne.

✠ LEGIMUS ✠

B Si recte descriptae fuissent notae
 Chronologicae Chartae hujus. &
 cum Februario mense Anni MXVIII.
 reverà concurrisset Annus Quintus
 Benedicti VIII. Papae, deserenda fo-
 ret sententia Pagii, statuentis Ponti-
 ficis illius electionem saltem No-
 vembri mense Anni MXII. & resur-
 geret Cardinalis Baronii opinio, con-
 signantis eandem electionem Anno
 C MXIII. Verùm minime certus sum,
 an Pergamena autographa exhibeat
 notas omnes, quales ego descripsi,
 quum praesertim mihimet significa-
 verit praelaudatus Scalabrinus, exor-
 dium hujus Chartae, in autographo
 temporis injurià mutilum & corro-
 sum, suppletum ac restitutum a se
 fuisse ex apographo pervetusto. Et
 D sane contra video apud Rubeum in
 Histor. Ravenn. Libro V. Chartam
 scriptam Anno Benedicti Papae Quinto,
 Heinrichi Imperatoris Anno Tertio,
 die XV. Februarii, Indictione XV.
 Video pariter in Chronico Farsensi
 a me edito Part. II. Tomi II. Rer.
 Italicar. monumenta duo scripta Au-
 gusto mense, Anno Primo Benedicti
 E Octavi, Indictione X. quae evincunt,
 Benedictum eundem ante Augustum
 Anni MXII. Cathedram Petri conscendisse.
 Consule & alia documen-
 ta Chronici ejusdem. Atque heic
 edendum reor Instrumentum, quod
 Honuphrius Panvinus in Opusculo
 MSto de Gente Fregepania (nobilis-
 simà utique, uti in Dissertatione
 XLII. de Cognominum origine ostendi)

ex antiquo Codice Instrumentorum Monasterii Sanctorum Andreae & Gregorii in Clivo Scauri descripsit. In eo autem animadvertas velim subscriptionem Benedicti VIII. Papae, cui praeponuntur eadem litterae, quas ego perpendi in Chronico Farfensi Part. II. Tomi II. Rerum Italicar. pag. 526. In eam quippe

A sententiam inclinavi, nomen *Theophylacti* legendum ibi esse. Conjecturam deinde confirmatam vidi a Cl. V. Guidone Grandio Abbate Camaldulensi, non minus Mathematicae Scientiae, quàm Eruditionis cultore eximio, in Epistola de Pandectis, Anno MDCCXXVII. evulgata, pag. 57.

Refutatio fundi cujusdam facta a Gerardo & Sergio nobilibus Romanis
Johanni Abbati Monasterii Sanctorum Andreae & Gregorii,
approbante Benedicto VIII. Papâ, Anno 1014.

IN nomine Domini Dei Salvatoris nostri Jesu Christi. Anno Deo propitio Pontificatus Domni Benedicti summi Pontificis & universalis Octavi Papae in sacratissima Sede beati Petri Apostoli Secundo: Imperante Domino piissimo perpetuo Augusto Henrico a Deo coronato, magno & pacifico Imperatore Anno Primo, Indictione Duodecima, mensis Martii, die V. Decet autem bone fidei solo verbo sufficere; sed aliquando solet tempus longinquitatis extendere, & non valet, quod conventum, vel gestum fuerit, serò memoriter retinere. Ob hec enim necesse est, quidquid inter partes convenitur, scripturâ notari, ut quandoque fortasse, si expedit, aut ostensa fuerit, omnem totius litis amoveat questionem. Et ideo quoniam certum est, nos Gherardum & Sergium nobiles Viros, fratresque germanos hac decessisse, & decessimus & tradimus, nec non & per omnia & in omnibus deliberavimus & definivimus, simulque refutavimus, nullo nos cogente, neque contradicente, aut vim faciente, sed propria spontaneaue nostra voluntate, vobis Domno Johanni Dei gratiâ religioso Presbitero & Monacho, atque coangelico Abbati venerabilis Monasterii beati Andreae Apo-

B stoli, & Sancti Gregorii, quod appellatur Clivus Scauri, Successoribus tuis in perpetuum, idest Fundum unum in integrum, quod dicitur Cefamora, cum omni integritate sua, una cum finibus, terminis, limitibusque suis, terris, campis, pratis, pascuis, silvis, salectis, arboribus pomiferis, fructiferis vel infructiferis diversi generis, puteis, fontibus, rivis aque perennis, edificiis parietinis, criptis, harenariis, montibus & collibus, plagis & planitiis, cultum vel incultum, vacuum & plenum, & cum omnibus a dicto fundo uno, quod vocatur a Cefamora, generaliter & in integrum pertinentibus, positis foris Portam Sancti Pancratii, Viâ Aureliâ, & juxta unum **C** Casale, quod dicitur Molarupta. Affines vero ejus, sicuti nunc modo sunt, & ab origine fuerunt, & ex omnibus lateribus terra tui Monasterii. Hic namque superscriptus fundus in integrum, qui vocatur Cefamora, & omnia ejus pertinentia per Cartulam tertii generis concessus est nobis ab iniquo **D** Silvestro Abbate vestri Monasterii: unde tu quidem Abbas cum tuis Monachis multas interpellationes supra nos fecisti, eo quod ipse iniquus & sceleratus Silvester pro suis sceleribus Abbatia **E** caruit,

caruit, & refutarit. Sed diabolica fraude deceptus post renunciatam Abbatiam ipsos emphiteos nobis precatus est, sed falsa simulatione, quasi dum esset Abbas, deprecaturus fuisset. Ideo refutamur & renunciamus vobis, ut dictum est, hereditatem coram presentia Domni Presulis, & subscriptorum Iudiciis & testium. Cartulas autem Emphiteoticarias inanes & vacuas per omnia esse constituimus, nullumque habere in se robur firmitatis, eo quod per eas legibus nulla modo querere valeamus, quoniam iniuste & contra legem eas accepisse confitemur. Unde & hanc refutationem, refutationisque Cartulam contradidimus, & nullo in tempore neque a nobis, neque ab heredibus & consanguineis nostris, aut a nobis submissa magna parvaque persona contra vos vestrosque successores aliquam habebis questionem aut requisitionem litis vel calumnie. Sed a nobis & nostris heredibus securus & quietus permaneat tu & successores tui modo usque & in perpetuum. In qua & jurati dicimus per Deum omnipotentem, sancteque Sedis Apostolice Domni Benedicti sanctissimi Octavi Pape salutem, hec omnia, que securitatis refutationisque Cartula serie textus eloquitur, inviolabiliter conservare atque adimplere promittimus. Nam, quod absit, & quoquo tempore si nos vel heredes vel consanguinei nostri contra vos, vestrosque successores, aut contra hanc Cartulam, quam sponte fieri rogavimus, agere aut causare, contendere vel litigare presumerimus & cuncta non observaverimus, sive Instrumentum cartarium, tunc ubicumque ea apparuerint pro vestra lesione, inanis & vacua permanere, nullumque in se habere robur firmitatis. Et insuper composituri debitores existimamus nos cum heredibus nostris, vestrisque successoribus ante omne litis initium pene

A nomine auri obrizias Libras sex, & post solutam penam hec securitatis, refutationisque Cartula in sua nihilominus maneat firmitatem, quam subscribendam rogavimus Sergium Scriniarium sancte Romane Ecclesie, in mense & Indictione supra,cripta Duodecima.

B Signum ✠ ✠ manu subscriptorum Gherardi & Sergii nobilium Virorum, germanorum fratrum rogatoriorum, ut supra legitur:

ThspHl betxs. Ego Benedictus sancte Catholice & Apostolice Romane Ecclesie Presul subscripsi.

✠ Benedictus Sacellarius sancte Apostolice Sedis.

✠ Petrus de Nutu Judex subscripsit.

✠ Leo Fraxapanus.

✠ Berio de Leo.

✠ Berio de Leo Spolpello.

✠ Theodorus.

✠ Theudonianus.

✠ Astaldo de Joanne de Antonio.

Ego Sergius sancte Romane Ecclesie Scriniarius suprascriptiones & traditiones factas complevi & absolvi.

D Convenire possunt istae Notae in sententiam Pagii; simulque concordantes sunt cum Ravennate Charta, quam nuper edidi, & in qua considerandus est etiam Annus Quintus Henrici Primi, decurrens die XX. Februarii Anno MXVIII. Chronicon Hildesheimense scribit: Henricum Romae coronatum VI. Kalendas Martias Anno MXIV. Pagius ait, scriberdum XVI. Kalendas Martias, quum Ditmarus memoriae prodiderit, eundem Augustum Romae benedictionem Pontificis accepisse die Dominica. Et revera dies Dominicus Anno illo neutiquam decurrebat Sexto Kalendis Martias, uti non tantum Hildesheimense Chronicon habet, sed & ipse Ditmarus, & Annalista Saxo, ab Eccar-

Eccardo evulgatus habent, apud quos cum die Dominica perperam jungitur dies XXIII. Februarii. Sed videndum, an emendaturo textum illud sit scribendum VIII. Kalendas Martias, qui dies etiam, scilicet XXI. Februarii in Dominicam incidit, potius, quàm XVI. Kalendas Martias, ut Pagius opinabatur. In Charta Ravennate nuper edità Annus IV. Henrici diserte componitur cum die

A XX. Februarii Anni MXVIII. Ergo is post eam diem coronatus fuerit Anno MXIV. Alteram subnecto Chartam ad praelaudatum Farfense Coenobium spectantem, quam ad me misit egregius Vir, mihiq; ob nobilitatem, pietatem, aliasque virtutes spectatissimus, Domnus Eustachius Caracciolus Neapolitanus Clericus Regularis.

Donatio terrarum facta Farfensi Coenobio ejusque Abbati Guidoni a Benedicto VIII. Pontifice maximo, Anno 1013.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi. Anno Deo propitio Pontificatus Domni Benedicti summi Pontificis & universalis Pape VIII. in sacratissima sede beati Petri Primo, Indictione XI. mense Junio, die II. Dum pro adipiscendis celestis Regni gaudiis eternis proculdubio ad cultum divine Majestatis conferenda stipendia omnino sus exigat, eo quod valeamus, nisu queque ad stabilitatem integritatis perfectam in venerabilibus locis permanere, & non tantùm verbo firmitatis maneat, verùm etiam per seriem scripturarum paginam volumus esse testatum, maxime in quibus omnipotenti Deo laudes referuntur; ut Redemptori nostro hoc ipsum, quod ad gloriam sancti nominis ejus dignoscitur procurasse, sit acceptabile, a nobis inferius adscriptum, & Domno Gregorio & Domne Marie genitorum meorum, pro quorum amore & venia, meorumque delictorum offero, ut ab eodem Domino Deo nostro sanctissimis suis miserationibus in ethereis arcibus conferatur remuneratio, & veniam delictorum omnium consequi mereantur. Quapropter ego superscriptus Domnus Benedictus alme Rome Presul a presenti die do, dono, cedo,

C trado, & irrevocabiliter largior, simul, atque concedo ex propria me substantia, propria, spontanea, meaque voluntate, vobis Guido venerabilis Presbiter & Monachus atque Abbas venerabilis Monasterii Sancte Dei Genitricis Marie Domine nostre, Terre Sabinensis in loco, qui dicitur Acuzianus, vestrisque successoribus Abbatibus, Presbiteris & Monachis, majoribus minoribusque, qui in eodem venerabili Monasterio Deo servituri sunt, D pro vestris sacrosanctis fidelibus & quotidianis orationibus, quas pro salute animarum nostrarum facere non cessatis. Ideoque remunerero & dono & offero pro anima mea, & animabus prenominatorum pie recordationis olim genitorum meorum. Id est totam integram vineam & terram, quas ad laborandum detinuit Benedictulus, qui dicebatur de E Laxo, & Pecculus filius ejus, qui fuerunt famuli nostri: cum casis, vineis, & terris, campis, pascuis, silvis, salestis, arboribus pomiferis, fructiferis vel infructiferis, diversique generis, rivis, fontibus aque perennibus, cultum vel incultum, vacuum & plenum, sic in integrum, quomodo supradicti famuli nostri ad laborandum suis detinuerunt

runt manibus, in montibus & planiciebus per diversa loca & vocabula, ubicumque posita esse videntur, cum introitu & exitu suo, & cum omnibus ad ea generaliter in integrum pertinentibus, posita in territorio Collinensi in fundo Flajano, sicuti ejus affines ab origine fuerunt, vel modò designari possunt, juris, cui existunt. Que a presenti die largimur vobis, ita ut a vobis continuas orationes suscipiamus; qui si carnalia vobis concedimus, spiritualia a vobis percipere debemus. Et a presenti die pro redemptione animarum fratrum & sororum meorum, & meo, qui supra donator, habeatis, teneatis, possideatis, & utendi, fruendi, possidendi, vendendi, donandi, commutandi, vel quidquid ad luminariorum concinnationem ad sancte Ecclesie utilitatem vestri Monasterii facere sive peragere volueritis, in vestra, vestrorum que successorum sit potestate. Et nullo unquam tempore a me, neque ab heredibus & successoribus meis, neque a me submissa magna vel parva persona aliquam aliquando habebitis questionem aut calumniam. Et si vobis, vestrisque Successoribus opus intervenerit, stare me una cum heredibus & successoribus meis, & defendere promitto ab omni homine in omni tempore & in omni loco, ubi vobis necesse fuerit. Et hec omnia, que hujus donationis Chartule series textus eloquitur, inviolabiter conservare atque adimplere promitto. Nam, quod absit, si contra hec, que superius notata sunt, vel adscripta leguntur, agere presumerimus, & cuncta non observaverimus, tunc datures nos

A promittimus vobis ante omnis litis initium pene nomine auri optimi Libras duas: & post solutam penam hujus donationis Chartule series in sua nihilominus maneat firmitate. Quam scribendam rogavi Roccionem Scriniarium sancte Romane Ecclesie. Et ego, qui supra scriptus manu propria subscripsi, & testes qui subscriberent, rogavi, & vobis, qui supra, contradidi in Mense & Indictione superscripta XI.

B ✠ T h F K I h C T X C, qui & Benedictus Episcopus servus servorum Dei.

✠ Hilperinus filius Hilperini.

✠ Franco filius Duranti.

✠ Johannes, qui Paparone vocatur.

C ✠ Octavianus filius Sergii de Transiberim.

✠ Crescentius filius Johannis de Lottecar.

✠ Ego Roccio Scriniarius sancte Romane Ecclesie, qui supra scriptor hujus Chartule complevi & absolvi.

D At his tandem missis, ritum repetamus Sacrificii incruenti pro Animabus Defunctorum statis diebus offerendi. Atque heic Chartis hactenus productis altera adjungatur, cuius pervetustum exemplum vidi in Archivo Monasterii Lucensis Sancti Fridiani; rara sane, quod est ad ea tempora, quum ex ea constet, Henricum II. Augustum duos Mansos eidem Monasterio fuisse largitum, ut Presbyter, qui hos Mansos suscipiat, per singulos dies, pro recordatione Die-mari, patris nempe Siceboti militis celebret, tum pro omnium fidelium Defunctorum commendatione.

E

Henrici inter Augustos Secundi Praeceptum, per quod Lucensi
Coenobio Sancti Fridiani duos Mansos donat, ut singulis
diebus Missa celebretur, Anno 1046.

IN nomine Sancte & individue Tri-
nitatis. Henricus divina favente
clementia R^x. Si pro redimendis ani-
mabus fidelibus de regalium nostrarum
facultatibus excellentiis quiddam libera-
liter condonaverimus, ad anime nostre
perpetuam felicitatem maxime profu-
rum esse confidimus. Quapropter om-
nium sancte Dei Ecclesie, nostrorumque
fidelium, presentium scilicet & futuro-
rum, noverit industria, qualiter nos
pro amore divino, animeque nostre re-
medio, tum ob petitionem fidelis nostri
Militis Siciboto dicti, ad Altare in
honorem Sancte Marie & Sancti Petri
Apostoli & Sancti Juliani Martiris &
Sancti Martini Confessoris constructum,
duos Mansos pro remedio anime Die-
mari inibi quiescentis, patris videlicet
predicti Sicibotonis, sito in loco Lu-
neja: unum tenet Stefanus, & alterum
excolit Petrimarcho, habentes cultras
viginti. Et si amplius quidquam ad
prescriptos Mansos pertineat, Regali
nostra munificentia in proprium tradi-
dimus cum omni utilitate, que ullo mo-
do inde poterit provenire: ea videlicet
ratione, ut Fratres hujus Monasterii
in honorem Sancti Fridiani constructi
babeant potestatem eligendi inter se Vi-
rum probabilem, religiosum quidem
Presbiterum, qui hos Mansos suscipiat,
& ad usum sui privatim obtineat eo
tenore, ut per singulos dies pro re-
cordatione Diemari specialiter Mis-
sam celebret, tum pro omnium fide-
lium Defunctorum commendatione ad
predictum Altare. Et idem Presbyter
inibi omni nocte lumen subministret.
Insuper etiam statuimus, ut dum quili-

A bet ad id officium electus lege necessa-
ria nature concedit, alter sub eorum-
dem Fratrum consensione & electione
ad explendum prioris propositum per
omnia probabilis succedat, & ipse de
presatis Mansis cum suis pertinentiis
liberam potestatem habeat obtinendi ad
expletionem in omnibus prelibati statu-
ti, omnium hominum contradictione re-
motis. Et ut hec nostre traditionis au-
thoritas stabilis & inconvulsi omni tem-
pore permaneat, hanc Chartam inde
conscriptam, manu propria, ut infra,
videlicet corroborantes, Sigilli nostri
impressione iussimus insigniri.

B Signum Domni Henrici Tertii Regis
irrevocabili.

C Henricus Cancellarius vice Heri-
manni Archicancellarii recognovi.

Data VII. Kalendas Decembris Anno
Dominice Incarnationis MXLVI. Indi-
ctione XV. Anno autem Domni Henri-
ci III. ordinationis ejus XVIII. Regni
verò VIII.

Actum Luce in Dei nomine feliciter.
Amen.

D Heic ergo habemus Missam perpe-
tuam, hoc est, singulis Anni diebus
celebrandam. Sed vide, non eam
praescribi tantum pro Diemari, sed
& pro omnibus fidelibus defunctis. De-
nique accedat Charta descripta ab
amicissimo Gherardio meo ex anti-
quissimo apographo, existente in
Archivo Archiepiscopali Ravennae:
quippe praefert Missam celebrandam
quotannis die anniversario obitus
Henrici Archiepiscopi donatoris.

Charta Heinrici Ravennatis Archiepiscopi, donantis Liuzae Abbatissae
 Monasterii Sancti Andree Majoris Monasterium dirutum
 Sancti Laurentii, Anno 1060.

IN nomine Patris & Filii & Spi-
 ritus Sancti: sub Anno Dominice
 Incarnationis Millesimo Sexagesimo, Re-
 gnante vero Henrico honesto puero,
 filius quondam Henrici Imperatoris
 Anno Quarto, die XXIX. mensis De-
 cembriis, Indictione XIII. Ravenne.
 Henricus servus servorum Dei, divi-
 na gratia Archiepiscopus, Liuze ve-
 nerabili Abbatissae Monasterii Sancti
 Andree Apostoli, qui vocatur Majoris
 & pro te in eodem Monasterio,
 tuisque succedentibus in perpetuum, que
 per tempora ordinate fuerint. Congruum
 atque utilimum esse decernimus, ut pe-
 tentium desideriis non oborrere, sed
 Domini misericordia considerantes cicius
 subvenire, ut in futuro nobis proficiat
 ad augmentum, ac petentes gratiarum
 referant actiones. Icirco damus & do-
 namus tibi suprascripta Liuzae venera-
 bili Abbatissae prelibati Monasterii,
 tuisque Successoribus in perpetuum, si-
 cut supra legitur, pro oblacione de in-
 luminacione, seu pro eterna remunera-
 tione atque remedio anime mee, in ho-
 nore beatorum Martirum Mauricii &
 Adelberti & Pangraci ac Nicholai ac
 Georgii ac Blasii, seu ad honorem San-
 ctorum Apostolorum ac Sancte Theodore
 ac Lucie, quorum Altare consecravi
 subtus Confessione predicti Monasterii,
 idest Monasterium, quod nunc demoli-
 tum esse videtur, cui vocabulum fuit
 Sancti Laurentii, quod vocabulo a Sum-
 mo Vico, quod positum fuit foris Porta
 Pusterule Sancti Zenonis, cum omnibus
 rebus & possessionibus atque pertinentiis
 suis, & cum omnibus ad predictum
 Monasterium intus pertinentibus. Quod

A suprascriptum Monasterium integrum vo-
 bis damus & donamus atque concedi-
 mus cum omnibus rebus ac possessioni-
 bus, ut supra legitur. Ad habendum,
 tenendum, atque ad lucrum ac utilita-
 tem prefati venerabilis Monasterii San-
 cti Andree Apostoli Domini, quod voca-
 tur Majoris, possidendum, sicut supra
 legitur, & ad honorem suprascriptorum
B Sanctorum Martirum. Ita tamen donec
 ego Henricus gratia Dei Archiepisco-
 pus prelibatus vixero, semper in die
 consecracionis mee, quod est Pridie Idus
 Marcii per unamquamque Monacha,
 quod ibi fuerint, canant pro facinoris
 meis singulum Psalterium, ac post obi-
 tum meum in die Anniversarii mei
 similiter celebrabitis nobis Missam
 ac Psalterium; ac omni annualiter
C persolvere debeatis Hactenibus sancte
 nostre Ravennatis Ecclesie Denarios tres.
 Ac ne cuiquam presens Preceptum aut
 presatum Monasterium, aut pertinentiis
 ejus alicui homini dare vel vendere,
 seu transferre per nullum ingenium vel
 argumentum, nisi tantummodo per ensti-
 teusm aut per pactum renovare, sive
 per libellum ad fruges reddendum, ac
 ad lucrum ac utilitatem ipsius sancti ac
 venerabilis loci beati Andree Apostoli
 ac beatorum suprascriptorum Sanctorum
 Martirum. Si quis vero majoris vel
 minoris persone contra hoc nostrum Pre-
 ceptum egerit, aut illum corrumpit,
 aut presatum Monasterium, aut ejus
 pertinentiis a jure & dominio prefati
D Monasterii Sancti Andree Apostoli aut
 a beatorum suprascriptorum Sanctorum
 Martirum, quorum Altare consecravi,
 subtraxerit, trecentorum decem & octo

Sanctorum Patrum anathematis vinculo obligetur. Observator autem qui extiterit, Domini benedictione redundetur. Quam preceptionis nostrae pagine Densedit Notarius sancte nostrae Ravennatis Ecclesiae scribendum iussimus. Et ut verius ab omnibus credatur, diligentiusque observetur, manu nostra propria firmavimus, sub die & mense & Indictione superscripta Tertiadecima. Ravenne.

Ceterum si Chartas ante tempora haec descripta exaratas versabimus, utique paucae occurrent, in quibus Donatores certum aliquem numerum Missarum pro se celebrandarum indicant. Verum subsequenti-

bus Saeculis sensim radices agere coepit fortiores hic usus, quamquam adhuc innumerae donationes & tunc se nobis offerant, in quibus nullum huiusmodi onus Ecclesiis imponitur. Apud Comitem Gasparem Masdonium Furnium Patricium Mutinensem & Regiensem, antiquum adservatur exemplum Chartae testantis, Arluinum Comitem Parmensem, Anno MLVIII. constituisse Beneficium in Cathedrali Regiensi quatuor Presbyteris, qui omni tempore ad Altare Dei Genitricis Mariae cantent Primam & Completam per unum quemlibet, & cum Letaniis celebrent Missas omni tempore usque in perpetuum. Non inutile erit ipsam Chartam producere.

Donatio praediorum facta Cathedrali Regiensi ab Arduino Comite Comitatus Parmensis pro quatuor Presbyteris Mansionariis ibi ordinandis, Anno 1038.

In nomine Dom. Dei eterni. Anno ab Incarnatione eiusdem Milleesimo Quinquagesimo Octavo, XIII. mensis Martii, Indictione XI. Sancte autem matris Ecclesiae Episcopo Sancte Dei Genitricis Virginis Mariae sita Regio. ego Ardoinus Comes Comitatus Parmensis, & filius quondam Attonis, qui professus sum ex natione mea Legem vivere Langobardorum, offeror & donator ipsius Episcopii, praesens praesentibus dixi: Quisquis in sanctis ac venerabilibus locis ex suis aliquid rebus dederit, juxta Auctoris vocem, in futuro Seculo accipiet centuplum. Insuper, quod melius est, vitam possidebit eternam. Ideoque praefatus Ardoinus Comes dono & offero in eodem venerabili Episcopo Sancte Dei Genitricis Virginis Mariae, eo tamen ordine, sicut haec subtus legitur, a presenti die proprietario nomine, pro anima mea, &

quondam Julitte, quae fuit jugalis mea, & quondam genitoris, & genitricis meae mercede: haec sunt; Casas cum rebus & territoriis juris mei, quas habere visus sum in Quingente, locus qui vocatur Communie, & Bubiano, & in Gavasseto, atque in Marmivollo, & in Sablone, cum infra scripta Plebe de Rivalta, & prope Regio in locis, quae nominantur Coviollo, & in loco Brexli, & in Vico Disbraga, atque in Mersa. Illis rebus de Cugnente sunt veldis per Martinum Leani & Aspreciolo, & sunt super totis insimul sedimen cum vineis seu terris arabilis atque pratis juga quatuordecim & dimidium. Illis casis cum rebus de Bubiano sunt super totis insimul juga sex inter sedimen, cum vineis seu terris arabilis atque pratis, & sunt veldis per Ongaro, qui dicitur de Barbudo. Illis casis & rebus de predicto loco Gavassetto sunt

sunt super totis & inter sedimen & areis, ubi vites exstant, seu terris arabilis & pratis juga duodecim & dimidium, & sunt relictis & laboratis per Gonzo Cusinii de Sorte. Illis casis & rebus de presato loco Marmirolo, sunt super totis inter sedimen cum vineis seu terris arabilis atque pratis, juga decem, & sunt relictis per Johannem, qui dicitur Planzono. Et presatis casamentis & rebus de jam nominato loco Sablono sunt per Instrumentum inter sedimen cum vineis, seu terris arabilis & pratis juga octo, & sunt relictis per Johannem, qui dicitur Abondo, & Martinum de Plano. Illis terris cum rebus, que sunt infra Plebe de Rivalta, & prope Regio in jam nominatis locis Coviolo, locus Breuli, & Vico Disbragato, seu Mersa, sunt super totis etiam simul juga quinque in terris arabilis & pratis seu vineis, omnia in integrum. Que autem suprascriptas casis & omnibus rebus territorii juris mei in prenominatis locis suprascriptis, una cum accessionibus & ingressionibus & cum superioribus & inferioribus supra, cum quantitatibus suprascriptis, ad habendum ab hac die in eodem Episcopo venerabilis sancte Dei Genitricis Marie predictis casamentis & rebus dono & offero, eo vero ordine sicut hic subius habetur. Ut per investituram Archipresbiteri & Archidiaconi de eodem Episcopo ordinentur quatuor Presbiteri, absque pecuniarum datione, qui in eodem Episcopo omni tempore ad Altare presate Dei Genitricis Marie cantent Primam & Completam per unum quemlibet, & cum Letaniis celebrent Missas omni tempore usque in perpetuum, exceptis festivitibus: idest unum diem pro salute vivorum, alium diem pro omnium Fidelium defunctorum, & pro animabus Arduini & Julitte; seu

A genitoris & genitricis presati Arduini. Et si aliquis ex ipsis Presbiteris ab hac luce migraverit, alter ejus in loco ordinetur similiter, sine datione pecunie, per investituram predictorum Archipresbiterorum & Archidiaconorum, qui pro tempore fuerint in jam dicto Episcopo. Quod si venerit (quod Divina potentia avertat) quod Pontifex de eodem Episcopo, vel aliqua magna parvaque persona habeat meum factum aliter revolvere, nisi quomodo hoc meum factum declaratum legitur, tunc volo, & in omnibus affirmo, ut presatis casamentis & rebus tamdiu in mea, meorumque heredum & proheredum potestate permaneant, quamdiu venerit potestas ex presatis Presbiteris jam factis casamentis & rebus eis libere & quiete habere permiserit. Et faciant de ipsis casamentis & rebus omni tempore, de frugibus & laboribus, sive censu, quos de presatis rebus Dominus annue dederit, ad eorum usum & sumptum proprietario nomine quidquid voluerint, si ita observatum est, ut supra habetur, sine omni mea & heredum meorum contradictione. Veruntamen ne liceat predictis Presbiteris jam dictas res in viles conferre personas, per quas Ecclesia damnum patiatur, vel usus terrarum minoretur. Quidem & spondeo atque promitto me Ego predictus Arduinus Comes, una cum meis heredibus, pars suprascripto Episcopo in factis casamentis & rebus omni tempore ab omni homine defensare; quod si defendere non potuerimus, aut si pars jam dicti Episcopi per quovis ingenium subtrahere queferimus, tunc in duplum istis casamentis & rebus, sicut supra habetur, restituatur pars predicta Episcopi, sicut pro tempore fuerit, melioratis, aut valuerit, sub estimatione in consimilibus locis. Si quis vero de meis heredibus vel proheredibus, vel aliqua magna

magna parvaque persona hanc meam offerſionis Cartam irrompere vel frangere tentaverit, Dei omnipotentis, Sanctorumque omnium recipiat maledictionem, & in die Iudicii non cum Angelis ad dexteram Dei veniat, ſed cum Diabolo in perpetuo igne permaneat. Fiat, fiat. Quia ſic in omnibus mea decrevit bona voluntas pro anima mea, & quondam Julitte, ſeu genitoris & genitricis mee mercede. Hanc enim Cartam offerſionis mee paginam Romanus Iudex ſacri Palatii ad ſcribendum dedi atque rogavi: in qua ſubter confirmans teſtibus, quos obtulit roborandam.

Actum in Caſtro, quod vocatur Cella: feliciter.

Signum manus iſtius Ardoini Comititis, qui hanc Cartam iſtius offerſionis, ut ſupra fieri rogavit.

Signa manus Ingezoni, & Bernardo, ſeu Alberti, Lege viventes Longobardorum, rogati ſunt teſtes, & alii plures.

Scripti ego quidem Romanus Iudex ſacri Palatii poſt tradita complevi & dedi.

Arduinus iſte Comes dubito ego, num Parmenſi Civitati praefuerit, an potius in Parmenſi agro Comes fuerit. Is enim in altera Charta Anno MLXII. ſcripta appellatur Arduinus Comes de Comitatu Parmenſi. Quare ſuſpicioni juſtae locus eſt, iolum fuiſſe unum ex Comitibus ruralibus, e quibus non pauci eo ſeculo emergere coeperunt. Sed quaestionem hanc verſavi ſupra in Diſſertatione

A VIII. de Comitibus, ubi alias Chartas ſpectantes ad hoſce ipſos Comites evulgavi. Clariffimus Bacchinius in Hiſtoria Monafterii Padolironenſis pag. 38. Appendic. Chartam exhibet Anno MXLV. exaratam, ubi occurrit Gila filia Arluini filium quondam Attonis de Comitatu Parmenſi, utique ſupra laudati Comititis Arduini filia.

B Tum alteram Chartam profert Anno MLIV. ſcriptam, in qua legitur Arduinus Comes de Comitatu Parmenſe, filiusque Attonis. Sunt & apud eundem Bacchinium pag. 33. tabulae conſectae Anno MXCV. ibique haec verba: Ego Ubertus filius quondam Arduini Comititis Parmenſis. Recte conjicit idem Bacchinius, Arduinum hunc Comitem Attonis filium, ex eodem ſtipite progenitum, ac Bonifacius Marchio & Dux Tuſciae, pater celeberrimae Comitiffae Mathildis. Sed ut ad Chartam nuper a me productam regrediar, ibi videas impositum Presbyteris iis onus celebrandi Sacrum ſingulis diebus, exceptis feſtibus, id eſt uno die pro ſalute vivorum, altero, pro omnium Defunctorum, & ipſius Arduini donantis & Julittae uxoris ſuae animabus. En qualis tunc mos eſſet conſtituentibus Manſionarias, Cappellarias, atque hujusmodi Beneficia Eccleſiaſtica. Quam rem confirmabunt geminae aliae Chartae, ſimile onus imponentes in fundatione alterius Manſionariae in Cathedrali Regienſi. Debeo illas praelaudato Comiti Maſdonio Furnio.

C

D

E

Odo & Ardoinus fratres, filii quondam Guidonis Comitis Regiensis, novis redditibus augment Mansionariam ab eorum patre fundatam in Cathedrali Regiensi, Anno 1073.

IN nomine Sancte & individue Trinitatis. Anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi Millesimo Septuagesimo Tertio, X. die intrante mensis Aprilis, Indictione XI. Ecclesie Sancte Marie matris. sita Regio. Nos Odo & Ardoino fratres & filii quondam Guidonis de Comitatu Regiensi, atque Aldegarda mater ipsorum, relicta suprascripti Guidonis, qui professi sumus ex natione nostra, Lege vivere Longobardorum, consentientibus mihi, cui supra Aldegarda suprascripta filiis & mundoaldis meis, offertores & donatores ipsius Ecclesie diximus: Quisquis in sanctis & venerabilibus locis &c. Ideoque nos, qui supra, mater & filii donamus & offerimus in eadem Ecclesia Sancte Marie, ad Mansionariam, quam suprascriptus Guido genitor noster constituit in eadem Ecclesia, pro animarum nostrarum & suprascripti Guidonis genitor noster, & fratrum ipsorum mercede, eo tenore, ut subter legitur: hoc est. Massaricia una de terris juris nostri, que rejaçent in loco, ubi dicitur Valo nominative, que fit vella & laborata per Martino Massario, & est per mensuram justam inter sedimen & areis, ubi vites exstant, seu terras arabiles, jugera.... ut dictum est, cum casis & sediminibus, seu reliquis terris, campis, pratis, pascuis, silvis, insulis, ripis, rupinis, paludibus, cultis & incultis, divisis & indivisis, una confinibus, terminibus, accessionibus earum rebus per loca & vocabula ad suprascriptam Massariciam pertinentia in integrum. Que suprascripta Massaricia juris no-

Astri supradicta, una cum accessionibus & ingressionibus, seu cum superioribus & inferioribus suis, qualiter superius dicitur, ab hac die in eadem Ecclesia Sancte Marie ad Mansionariam donamus & offerimus, & per presentem Cartam offerionis ibidem habendam confirmamus: eo vero ordine; Ut Presbyteri, qui inibi sunt ordinati, cantent Primam & Completam ad horam legitimam & Missam celebrent cum * Tanais una die pro salute vivorum, alia die pro requie defunctorum, omni die, excepta die Dominica, & festivis diebus, pro remedio anime nostre & parentum nostrorum: habeant suprascriptam Massariciam ad eorum usum & sumptum, qui nunc ordinati sunt, vel in antea ordinati fuerint, secundum institutum suprascripti Guidonis genitoris nostri, scilicet absque datione pecunie. Et si Episcopus, vel ulla alia persona suprascriptam Massariciam eisdem Presbyteris, qui ibi ordinati fuerint, tollere voluerit, vel aliter revolvere quam constitutum est, presunserit, tunc volumus, ut suprascripta Massaricia deveniat in nostra potestate vel heredum ac proheredum nostrorum, donec ita adimpleatur, sicut a nobis constitutum est. Ita ut faciant e-xinde Presbyteri, qui nunc, vel pro tempore fuerint, ad eorum usum & sumptum quidquid voluerint sine omni nostra & heredum nostrorum contradictione. Quidem & spondemus & promittimus nos, qui supra, mater & filii, una cum nostris heredibus parti ipsius Ecclesie, suprascriptam Massariciam,

ciam, qualiter supra, ab omni homine defendere. Et si defendere non poterimus, aut si parti ipsius Ecclesie exinde aliquid per quodvis ingenium exinde subtrahere queierimus, tunc in duplum eandem Massariciam, ut supra, parti ipsius Ecclesie restituemus, sicut pro tempore meliorata fuerit, aut valuerit sub estimatione in consimilibus locis. Si quis vero de heredibus aut proheredibus nostris, vel ulla alia persona hanc offerfionis Cartam irrumperetentaverit, maledictionem Dei Patris omnipotentis, & omnium Sanctorum habeat. Hanc enim Cartam offerfionis

A pagine Petri Notarii tradidimus, & scribere rogavimus; in qua subter confirmamus, testibusque obtulimus roborandam.

Actum Regio feliciter.

Signum manus superscripti Ardoini; atque Aldegarde, qui hanc Cartam offerfionis fieri rogaverunt, ut supra.

B Signum manus Rolandi, & Ingezonis, seu Johannes, Lege Longobardorum viventes, rogati testes.

Ego qui supra Petrus Notarius sacri Palatii, scriptor hujus Carte offerfionis, post tradita complevi & dedi.

Guido, Ardoinus, atque Odo fratres, filii quondam Guidonis Comitis Regiensis, nova dona conferunt Mansionariae ab eorum genitore fundatae in majori Templo Regiensi, Anno 1073.

IN nomine Sancte & individue Trinitatis. Anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi MLXXIII. die III. mensis Septembris, Indictione XI. Ecclesie Sancte Marie matris, site Regii. Nos Guido, & Ardoinus, atque Odo germani filii quondam Comitis Guidonis de Comitatu Regiensi, atque Ildegarda mater ipsorum, relicta superscripti Guidonis; qui professi sumus omnes ex natione nostra, Lege vivere Longobardorum, consentientibus mihi etiam Ildegarde superscriptis filiis, & mondoaldis meis, offertores & donatores ipsius Ecclesie, presentes presentibus diximus: Quisquis in sanctis &c. Ideoque nos quidem mater & filii donamus & offerimus in eadem Ecclesia Sancte Marie ad Mansionariam, quam superscriptus genitor noster constituit in eadem Ecclesia, pro animarum nostrarum, & superscripti genitoris nostri, seu Gerardi fratris nostri mercede eo tenore, ut subter legitur. Hec est Massaricia una

C de terra juris nostri, que rejacet in loco, ubi dicitur Bibiano, nominative, que sit recta & laborata per Johannem & filios Amizoni; & est inter sedimen & areis, ubi vites exstant, seu terris arabilis, jugera decem. Quam autem superscriptam Massariciam juris nostri supradictam, una cum accessionibus & ingressibus, seu cum superioribus & inferioribus suis, qualiter supra dicitur, ab hac die in eadem Ecclesia Sancte Marie ad Mansionariam donamus & offerimus, & per presentem Cartam offerfionis ibidem ad habendum confirmamus. Eo vero ordine, ut Presbiteri, qui nunc ibi sunt ordinati, cantent Primam & Completam ad horam legitimam, & Missam celebrent cum Letaniis, una die pro salute vivorum, alia pro requie defonctorum omni tempore, excepta die Dominica, & festivis diebus, pro remedio superscripti genitoris nostri, seu Gerardi fratris nostri, & nostrorum. Habeant superscriptam Massariciam ad

eorum usum & sumptum, qui nunc ordinati sunt, vel in antea ordinati fuerint, secundum institutum suprascripti Guidonis genitoris nostri, scilicet absque datione pecunie. Et si Episcopus, vel alia persona suprascriptam Massariolam &c. (uti in praecedenti Charta.) Hanc enim Cartam offerfionis pagine Leoni Notario tradimus, & scribere rogavimus, in qua subter confirmamus, testibusque obtulimus roborandam.

Actum Regii, feliciter.

Signum manus suprascripti Guidonis, & Ardoini, atque Ildegarde, qui hanc Cartam offerfionis fieri rogaverunt, ut supra.

Signum manus Petri, & Dignini Manfredi, Lege Longobardorum viventium, rogati testes.

Ego quidem Leo Notarius sacri Palatii, Scriptor hujus Carte offerfionis, complevi & dedi.

A Nunc mecum Lector, si lubet, accedat ad Seculum Christi Duodecimum, atque ad celebre Casinense Coenobium, ex cujus Archivo tres alias Chartas elicere mihi licuit, non inutiles ad ostendendum, quibus partibus eo tempore obligarentur dona facta Locis sacris. Prima pertinet ad Raonem filium quondam Rahelis, Teani Dominum, praecipientem, ut Monachi per singulos menses sequenti die post Kalendas habeant refectioem pro anima mea; & faciant in eisdem diebus, nec non per Anniversarios dies nostros in commemoratione nostra plenarium Defunctorum Officium, quemadmodum faciunt in Anniversariis diebus Ducis Roberti Viscardi, & Sikelgaitae uxoris ejusdem &c. Sacrificia ista unice offerenda videntur pro anima donatoris ipsius.

B

C

Oblatio terrarum Casinensi Monasterio facta a Raone filio quondam Rahelis, Teanenſis Urbis Domino. Anno 1140.

I N nomine Domini nostri Jesu Christi. Anno ab Incarnationis ejus Millesimo Centesimo Quadragesimo, mense Martio, Indictione III. Ego Rao, filius quondam Rahelis, Thianae Civitatis Dominus, dono, offero, atque concedo Monasterio Sancti Benedicti, quod situm est in Monte Castro Casini, & tibi Domno Raynaldo de Columento ejusdem loci Abbati: idest omnes terras & vineas & villanos & molendinum, quod est ad Pontem ligneum; quae habeo & possideo in Terra Sancti Benedicti, quae fuerant quondam Dominae Hodiernae Marsicanae: praeter unum hortale, quod ante hos annos dedi Casinensi Hospitali, cujus Custos & Rector erat Domnus Georgius Monachus;

Tom. XI.

E & praeter domum, quae fuit ejusdem Hodiernae, quam mihi reservo, & virum quemdam nomine Zoffum Johannis Fusti cum rebus suis. Concedo etiam praefato Monasterio, & jam dicto Domino Abbati molendinum illud, quod construxit Domnus Abbas Senjoretus juxta Civitatem Sancti Germani, in loco, ubi dicitur ad Rosfororium: & quinque Apothecas Amalphanorum: quae omnia erant obligata pignori, pro quibus recolligendis, ex voluntate Domni Abbatis & Fratrum, dedi Libras Denariorum Papiensium quadraginta. Hoc videlicet modo, ut ex reditu jam dicti molendini & villanorum habeant Fratres Casinenses per singulos menses sequenti die post Kalendas refe-

A a

tionem

tionem pro anima mea, & Agnesis uxoris meae, ac Goffredi de Aquila Generi mei, & Aderictiae filiae meae, uxoris suae, & aliorum parentum nostrorum. Et faciant in eisdem diebus, nec non per Anniversarios dies nostros in commemoratione nostra plenarium Defunctorum Officium, quemadmodum faciunt in Anniversariis diebus Ducis Roberti Viscardi, & Sikelgaitae uxoris ejusdem. Quod ex reditu praedictarum Apothecarum, & ex fructibus terrae, vinearum, & hortorum. & praedicti molendini, quod est ad Pontem ligneum, pervenerit, totum in vestibus Fratrum detur, expendatur, atque proficiat. *Neque liceat nobis, vel heredibus nostris, ullo tempore nolle, quod volumus, sed quod a nobis semel factum est, in perpetuum observare promittimus. Et insuper obligamus nos & heredes nostros, quod si hanc nostram donationem, oblationem, atque concessionem infringere vel removere quaesierimus, vel si calumniam seu molestationem praedicto Monasterio aut Rectoribus ejus facere temptaverimus, promittimus & obligamus nos soluturos praefato Monasterio & Rectoribus ejus auri optimi Libras quadraginta, & post poenam solutam haec nostra donatio, oblatio, atque concessio firma & inviolabilis permaneat semper.*

A *Hanc autem oblationis, seu notationis, seu concessionis Cartam scripsi ego Johannes Diaconus, & Curiae Notarius ex rogatu praedicti Domini Raonis.*

Actum in supradicto Monte Castro Casino.

✠ *Ego qui supra Rao filius Rabellis, signum Crucis feci.*

B ✠ *Ego qui supra Goffredus de Aquila, signum Crucis feci.*

✠ *Ego Rao filius Gulielmi, signum Crucis feci.*

✠ *Ego Tancredus filius quondam Petri Canzolini, signum Crucis feci.*

✠ *Ego Belgrinus Judex subscripsi.*

✠ *Ego Petrus Devanus Theanensis.*

C *Libro Quarto Cap. 44. Chronici Casinensis memoratur hic idem Rao Teanensis Civitatis Comes. Jamque habes, Seculo XII. multum invaluisse Anniversarios dies, sive justa quotannis persolvenda animabus beneficae gentis: qui ritus, uti jam monui, aliquot antea Seculis fuerat institutus. Hoc autem luculentius perspicias in Charta sequenti, quae ad Coenobium alterum Casinensi subjunctum spectat, ubi agitur de terris, quae Congregationi antea ab hominibus defunctis pro suis Anniversariis faciendis datae fuerant.*

Raynaldus sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalis & Abbas Casinensis, confirmat Monasterio sancti Angeli ad Formas ordinationem antea factam a Stephano ejusdem Praeposito, Anno 1159.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi. Anno Incarnationis ejus Millesimo Centesimo Quinquagesimo Nono, Indictione Septima. Cum quadam die nos Raynaldus Dei gratia Cardinalis & Casinensis Abbas apud Sanctum Angelum in Formis moraremur, retule-

E runt ipsi Fratres, quod eorum Praepositus, Stephanus nomine, quandam ordinationem fecerat de quibusdam petiis de terra, quas supradictus Praepositus tempore sui Praepositatus acquisierat, & de nonnullis aliis terris, quae Congregationi antea ab hominibus

nibus defunctis pro suis Anniversariis faciendis datae fuerant, & de quodam Molendino. Ordinatio autem sic acta fuerat, scilicet, ut singulis annis refugium, quod de illis terris exierit, & de superscripto Molendino, in Anniversariis, quae in eorum Regula scripta sunt, expendantur. Quicquid autem residuum fuerit, in misericordis Fratrum dividatur. Quod illis referentibus & nobis audientibus, placuit nobis; & sicut ipse praedictus dilectus Frater noster Stephanus Praepositus ordinavit, concessimus, confirmavimus, & stabilivimus, ut quicumque jam dictam ordinationem violare temptaverit, excommunicationi subiaceat, nisi congrua satisfactione emendaverit.

✠ Ego qui supra Raynaldus Dei gratiâ Cardinalis & Casinensis Abbas signum Crucis feci.

A Ego Frater Moyses Diaconus Monachus.

Ego Frater Bernardus Sacerdos Monachus.

Heic tantummodo mentio est Anniversariorum, quo nomine incertum est, num Officium duntaxat Defunctorum cum solemni Missâ celebratum designetur, an etiam Sacrificia alia forent adjungenda. Attamen per ea quoque tempora a nonnullis exactum fuisse certum illorum numerum, ex alia Charta patebit, in qua Monachi pollicentur, se omnibus Kalendis Missas celebraturos pro peccatis sodalis de se bene meriti, dum ille viverit; & post ejus mortem similiter celebraturos Missas pro Defunctis. Ea ipsam Chartam ex eodem Archivio Casinensi depromptam.

Donatio facta Monasterio Sancti Angeli ad Formas a Fratre Petro Ruso ejusdem Coenobii Praeposito cum quibusdam conditionibus, Anno 1145.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Centesimo Quadragesimo Quinto, XV. Anno, regnante Domino nostro Rogerio Rege, mense December, Indictione VIII. Dum quadam die Dominus Raynaldus Dei gratiâ Cardinalis & Casinensis Abbas, venisset ad Monasterium Sancti Angeli ad Formas, ego Frater Petrus Rufus Praepositus praefati Monasterii Sancti Angeli, per iussionem & licentiam jam dicti Domini Raynaldi Casinensis Abbatis, invicem dedi & tradidi triginta modio terrarum Sacrario ejusdem Monasterii Sancti Angeli, sicut habetur in Cartis, quas jam eidem Sacrario tradideram, hoc videlicet tenore fructibus vel lucro earum terrarum

D quibusque Kalendis Fratribus dicti Monasterii Sancti Angeli refectio praeparetur. Reliquum verò, quod superfuerit in Olibanum & Ceram ad obsequium praefati Sacrarii expendatur: salvo tamen eo, quod eidem Sacrario debebatur. Et promiserunt Fratres ejusdem Monasterii Sancti Angeli, ex auctoritate praedicti Domini Raynaldi Casinensis Abbatis, se omnibus Kalendis Missas celebraturos pro peccatis meis, dum vixero: post mortem verò meam similiter celebraturos Missas pro Defunctis. Unde jam dictus Dominus Raynaldus Dei gratiâ Casinensis Abbas, cum tota Congregatione, excommunicavit, si quando per quodlibet ingenium, vel humanam astutiam aliquis praedictas terras a supradicto Sa-

crario secundum jam dictum tenorem subtrahere voluerit, & qui praeditam constitutionem removere quaeserit.

Ego qui supra Raynaldus Dei gratiâ Cardinalis & Casinensis Abbas subscripsi.

✠ *Ego qui supra Frater Petrus Rufus Praepositus, signum Crucis feci.*

Ego Frater Riccardus Sacerdos & Monachus & Decanus subscripsi.

Ego Frater Landulfus Sacerdos & Monachus Sacrista hujus Monasterii subscripsi.

Ita Anno MCXCIII. Ricciardus Ayelli Comes. ut habet Charta ab Ughellio edita Tom. 7. Ital. Sacrae, in Archiepiscop. Sipontin. multa donat Salernitano Clero, eâ conditione adjectâ, ut singulis diebus Missam vicissim cantent pro salute sua, & filiorum ipsius; & anniversario die mortis suae omnes Sacerdotes pro anima ipsius Comitissae Missas devote cantent. Attamen inter tot monumenta ejusdem Seculi Duodecimi adhuc deprehendas parce imposta, ac parce suscepta onera certa Missarum pro singulis celebrandarum. Proxime sequenti Seculo sacris Familiis Fratrum, ut appellabant, Mendicantium Ecclesia aucta est. Tunc lora laxata sunt offerentibus dona Templo; & vix quisquam fuit, qui non exinde quaslibet pias oblationes acciperet, quamquam duris oneribus & conditionibus gravatas. Tunc nullus modus fuit in praescribendis & exigendis Anniversariis ac Missis. Perpetuae etiam Missae saepius ac liberalius institutae sunt; & quum Sacrum offerre pro conferente eleemosynam jam invaluisset, quisque studere solite coepit, ut ex hujusmodi usu lucrum quaecumque posset, in se aut in suum coetum derivaret. Paucis

A dicam. Eo sensim nonnullorum cupiditas processit, ut plura, quàm ferri possent, onera susciperentur, ne alieni fundi, aut pecunia, aut oblationes cujuscumque generis, sibi elaberentur e manibus. Propterea inter Theologos morum Magistros emergere coeperunt variae hac de re quaestiones; & Tridentina Synodus, atque Apostolica Sedes coactae sunt postmodum varia promulgare antidota ac medicamina, tum ad avertendos, tum ad curandos morbos non leves, neque paucos humanae Avaritiae, quae in Sanctuarium ipsum irrepere interdum audet. Sed heic plura addere non juvat.

C Solemne quoque fuit Majoribus nostris, praecipue post Saeculum a Christo nato Decimum, Dedications, sive Consecrationes Templorum, summa pietate ac pompa, & immani Populorum concursu celebrare. Ii praeter ceteris feliciores reputati, quibus contingebat, ut Apostolicae Sedis Praefules aut per loca illa transirent, aut consulto (precibus nempe victi) illuc proficiscerentur. Tunc enim & Populi religio, & gloria loci augebatur, si Pontificis Maximi majestas aderat. ac Basilicam dedicabat. Eam ob causam complures annos differabatur solemnitas Templorum Consecratio, sperantibus Civibus, aut Monachis, adducendum aliquando ad eorum vota Romanum Pontificem. E Quantâ magnificentiâ dedicata fuerit Anno MLXXI. Basilica Monasterii Casinensis ab Alexandro II. Papa, pluribus narrat Leo Marficanus in Chronici Casinensis Lib. 3. Cap. 30. Reliqua exempla praetereo. Porro exploratum est, ex remotioribus Ecclesiae Seculis. immo & ex J daeorum sacrâ disciplinâ descendere solemnem hunc ritum Dedicacionum & Consecra-

„ Oratio: *Magnificare, Domine Deus*
 „ *noster &c.* Deinceps Pontifex a si-
 „ nistro angulo ab oriente incipiat
 „ scribere per pavementum cum Cam-
 „ butta sua Alfavetum usque in de-
 „ xtrum angulum orientalem. Inci-
 „ piens igitur similiter de dextro
 „ angulo orientali Alfavetum scribat
 „ usque in sinistrum angulum occi-
 „ dentis. Deinde veniens ante Eccle-
 „ siam dicat: *Deus in adjutorium*
 „ *meum intende, cum Gloria, absque*
 „ *Alleluja.* Inde benedicat salem &
 „ aquam cum cinere mixtam, & di-
 „ cat hanc Orationem: *Exorcizo te,*
 „ *Creatura aquae. Deus qui salutem*
 „ *humani generis &c.*

Sequitur Exorcismus salis:

„ **E**Xorcizo te, *Creatura salis, per*
 „ *Deum vivum, per Deum san-*
 „ *ctum, per Deum totius Creaturae,*
 „ *qui te per Helisaeum Prophetam in*
 „ *aquam mitti iussit, ut sanaretur ste-*
 „ *rilitas aquae; qui per Apostolum*
 „ *Paulum dicere dignatus est: Sit cor*
 „ *vestrum sale conditum. Ideoque effice-*
 „ *re sal exorcizatum ad evacuandum*
 „ *& expellendum inimicum, omnemque*
 „ *virtutem & putredinem, in nomine*
 „ *Domini nostri Jesu Christi, qui &c.*
 „ Et miscet salem cum cinere. Fa-
 „ cit exinde crucem super ipsam a-
 „ quam, dicens: *Exorcizo te Crea-*
 „ *tura aquae.* Deinde ponit vinum
 „ in ipsa aqua benedicta, dicens:
 „ *Omnipotens sempiterno Deus, creator*
 „ *& conservator &c.* Inde faciat
 „ crucem digito suo cum ipsa aqua
 „ in dextera parte Altaris, & per
 „ quatuor cornua. Inde cum hyssopo
 „ adspargat Altare in circuitu se-
 „ ptem vicibus canendo antiphonam:

A „ *Asperges me hyssopo, cum Psalmo*
 „ *Miserere mei Deus &c.* Tunc eat
 „ in circuitu Ecclesiae per parietes
 „ spargendo, de dextera parte inci-
 „ piens, usque dum veniens ante
 „ Altare, spargat iterum in circuitu
 „ Ecclesiae, antiphonam cantando:
 „ *Exsurgat & disperdat &c.* cum
 „ Psalmo ipso. Iterum veniens ante
 B „ Altare, spargat in circuitu Eccle-
 „ siae, antiphonam canendo: *Qui*
 „ *habitat &c.* cum ipso Psalmo. Et
 „ mittat ex Ministris & Clericis
 „ duos vel tres, qui extrinsecus Ec-
 „ clesiae parietes una vice psallentes
 „ spargant. Iterum ipse Pontifex
 „ eat de Altari, spargendo per me-
 „ dium Ecclesiae in longum & in
 C „ latum, crucem faciendo, & per
 „ omne pavementum spargendo, cum
 „ antiphona: *Domus mea &c.* cum
 „ versu: *Narrabo nomen tuum &c.* &
 „ cum *Gloria.* Et quum veniens in
 „ medium Ecclesiae, dicat: *Oremus.*
 „ Et Diaconus dicat: *Flectamus ge-*
 „ *nua. Levate.* Et dicat Pontifex
 „ Orationem: *Deus, qui loca nomini*
 D „ *tuo &c.* Iterum dicat excelsa vo-
 „ ce: *Oremus, & Diaconus, ut supra:*

Confecratio.

„ **D**Eus, *sanctificationum omnipo-*
 „ *tens dominator &c.* Tunc eat
 „ ante Altare canendo antiphonam:
 „ *Introibo ad Altare &c.* cum Psal-
 „ mo: *Judica me Deus &c.* Tunc fa-
 „ ciat (a) maltam de calce, & te-
 „ gula, cum aqua benedicta, & po-
 „ stea ipsam aquam, quae remanet
 „ fundat ad basim Altaris. Et ex-
 „ tergatur Altare de linteo. Postea
 „ offerat incensum, & mittat oleum
 „ super Altare, in medio crucem
 „ fa-

(a) Malta, Caementum, Mortier, apud eundem Du-Cangium pag. 370. Hac signifi-
 catione vocabulum illud Malta in Italicum nostrum Idioma jamdudum investum fuit.

„ faciens, & super quatuor cornua,
 „ cum antiphona: *Erexit Jacob lapi-*
 „ *dem &c. Quàm dilecta &c.* Et un-
 „ guat manu sua totum illud Alta-
 „ re. Alius verò Sacerdos faciat in-
 „ censum in circuitu Altaris. Ex-
 „ plecto Psalmo, mittat iterum o-
 „ leum, sicut prius canendo anti-
 „ phonam: *Aedificavit Moyses &c.*
 „ cum Psalmo: *Dominus noster &c.*
 „ Et mittat chrisma super Altare,
 „ cum antiphona: *Ecce odor filii*
 „ *mei &c.* & Psalmo *Fundamenta &c.*
 „ Deinde in circuitu Ecclesiae per
 „ parietes de dextro usque in dex-
 „ trum faciat cruces cum pollice de
 „ chrismate in duodecim locis, di-
 „ cens: *Sanctificetur hoc Templum in*
 „ *nomine Patris &c.* Inde faciens
 „ crucem incensi super Altare, dicat
 „ hanc Orationem super Altare;
 „ *Dei Patris omnipotentis misericor-*
 „ *diam &c.* Iterum dicat: *Oremus;*
 „ & Diaconus, ut supra. *Deus omni-*
 „ *potens, in cuius honore Altare hoc*
 „ *sub invocatione &c.* Deinde dicat
 „ antiphonam istam: *Confirma hoc*
 „ *Deus &c.* adjungens *Gloria Pa-*
 „ *tri &c.* Inde benedicat tabulas his
 „ verbis super Altare, dicens: *Per*
 „ *illud propitiatorium, quod se in Al-*
 „ *tare Crucis pro nobis redimendis ob-*
 „ *tulit immolandum, cuius praesigura-*
 „ *tione Patriarcha Jacob lapidem hunc*
 „ *erexit in titulum, quo fieret sacrifi-*
 „ *cium, ut portae caeli desuper aperi-*
 „ *retur oraculum, suppliciter tibi,*
 „ *Domine, preces fundimus, ut metal-*
 „ *li hujus expoliti materiem, supernis*
 „ *sacrificiis imbuendam, ipse tuae do-*
 „ *tare sanctificationis ubertate praeci-*
 „ *pias, qui quondam lapideis Litem*
 „ *scripsit in tabulis. Per &c.* Post A
 „ men, dicat: *Deus omnipotens, uni-*
 „ *versarum rerum rationabilis arti-*
 „ *fex &c.* Alia: *Domine, sancte pa-*

„ *ter, omnipotens aeternae Deus, cle-*
 „ *mens & propitius &c.* Praefatio
 „ excelsa voce: *Sursum corda: Re-*
 „ *spondeatur: Habemus &c. Gratias*
 „ *agamus Domini Deo nostro. Respon-*
 „ *deatur: Dignum & iustum est;*
 „ *usque ad aeternae Deus, qui post of-*
 „ *fendicula lapsus &c.* ut in Pontifi-
 „ cali. *Adite igitur redemptionis tuae*
 „ *ineffabilis pietas, & super hos lapi-*
 „ *des opera tuae benedictionis infunde,*
 „ *ut, te largiente referat praemium*
 „ *quisquis intulerit votum. Qui te*
 „ *ergo angularem lapidem & saxum*
 „ *sine manibus nominari ipse voluisti,*
 „ *tu lapides istos, divinis cultibus ap-*
 „ *paratos, benedic atque sanctifica, &*
 „ *sacri hujus mysterii sicut institutor,*
 „ *ita etiam sanctificator appare. De-*
 „ *inde tenentibus Subdiaconis vel*
 „ *Acolytis lintheamina, vel omnia*
 „ *ornamenta Ecclesiae, seu vasa sa-*
 „ *era, quaecumque ad cultum Dei*
 „ *& Ecclesiae pertinere videntur,*
 „ *benedicit ea Pontifex sicut in Sa-*
 „ *cramentario continetur. Iphis com-*
 „ *pletis, egreditur Episcopus, & dat*
 „ *Orationem ante ostium: Deus, qui*
 „ *in omni loco dominationis tuae dedi-*
 „ *cationis adsisisti &c.* Ipsa finita su-
 „ scipit ipsas Reliquias a Presbyte-
 „ ro, & portat eas cum honore,
 „ laudes decantando, cum cruce &
 „ thuribulis, & luminibus multis ad
 „ Altare intus in Ecclesia; & ponit
 „ super Altare novum, & extenso
 „ velo inter eas, & Populum; re-
 „ condit ipse Pontifex manu sua
 „ ipsas Reliquias in loco Altaris, ca-
 „ nendo: *Exultabunt Sancti in Glo-*
 „ *ria &c.* cum Psalmo: *Cantate Do-*
 „ *mino &c.* Et antequam recludan-
 „ tur, ponit chrisma intus in con-
 „ fessionem per angulos quatuor in
 „ cruce, ita dicendo: *In nomine Pa-*
 „ *tris, & Filii, & Spiritus Sancti.*

„ *Pax tibi.* Respondetur: *Et cum*
 „ *spiritu tuo.* Deinde ponit tres por-
 „ tiones Corporis Domini intus con-
 „ fessionem, & tres de incenso. Et
 „ recluduntur Reliquiae intus in con-
 „ fessione. Et dum recluduntur, can-
 „ tatur antiphona: *Super Altare Dei*
 „ *sedes accepistis. Intercedite pro &c.*
 „ Et accipiens tabulam, quae super
 „ Reliquias poni debet, antea con-
 „ firmat eam subtus cum chrismate,
 „ dicendo, ut supra: *In nomine Pa-*
 „ *tris &c.* Et ponit tabulam super
 „ Reliquias, & dat Orationem hanc:
 „ *Deus, qui ex omni..... Sancto-*
 „ *rum &c.* Deinde linit eam cum
 „ calce, quae fuerat praeparata; &
 „ postquam fuerit linita, faciat cru-
 „ cem desuper cum chrismate, di-
 „ cendo, ut supra. Et faciat crucem
 „ similiter cum chrismate per qua-
 „ tuor angulos Altaris desuper, di-
 „ cendo ut supra. Et tunc velat Al-
 „ tare, & dat Orationem hanc: *De-*
 „ *scendat, quaesumus, Domine, Deus*
 „ *nosser &c.* Inde verò revertitur Pon-
 „ tifex in Sacrarium cum Ordinibus
 „ sacris, & induit se vestimentis a-
 „ liis solemnibus, & iterum vestiun-
 „ tur Altaria vel Ecclesiae, & ac-
 „ cenduntur luminaria. Hoc peracto
 „ canit Schola antiphonam ad In-
 „ troitum. Et procedit Pontifex de
 „ Sacrario cum Ordinibus sacris, si-
 „ cut consuetudo est. Et post *Kyrie*
 „ *eleison* dicit *Gloria in excelsis.* Et
 „ compleatur Missa ordine suo, si-
 „ cut in Sacramentario continetur;
 „ & per totam ebdomadam Missa pu-
 „ blica in ipsa Ecclesia celebretur,
 „ usquedum octo dies completi sunt.

„ Canon de aedificanda Ecclesia.

„ **N**emo Ecclesiam aedificet, an-
 „ tequam Civitatis Episcopus

A „ illuc veniat, & ibidem crucem
 „ figat publice, & ante praefiniat
 „ qui aedificare vult, quid ad lumi-
 „ naria, & ad custodiam & stipen-
 „ dia custodum, & ad suppletionem
 „ necessitatum Presbyteri, dotemque
 „ Ecclesiae sufficiat atque pertineat.
 „ Et facta donatione sic domum ae-
 „ dificet.

B „ Postquam ergo Episcopus cru-
 „ cem in loco, in quo Altare fabri-
 „ candum est, fixerit, tunc aspergat
 „ aqua locum benedicta, hanc ca-
 „ nendo antiphonam: *Signum salutis*
 „ *pone &c.* cum Psalmo *Quam di-*
 „ *lecta &c.* usque in finem. Finito
 „ Psalmo dicat Episcopus hanc Ora-
 „ tionem pro conservatione loci:

C „ *Domine Deus, qui licet caelo &*
 „ *terra non capiaris, domum tamen*
 „ *tibi in terra fieri iussisti, in qua*
 „ *nomen tuum jugiter invocaretur:*
 „ *hunc locum, Beatae Mariae semper*
 „ *Virginis, omniumque Sanctorum tuo-*
 „ *rum intercedentibus meritis, intuitu*
 „ *visita & vide, & illum ad fabri-*
 „ *candum elige, eumque infusione tuae*

D „ *gratiae caelestis ab omni inquina-*
 „ *mento purifica, purificatumque con-*
 „ *serva. Et qui dilecti tui David de-*
 „ *votionem in filii sui Salomonis opere*
 „ *complesti, tu famuli tui N. in hoc*
 „ *opere, ita precamur, vota perfice,*
 „ *ut illud, te inspirante incipiat, te*
 „ *adjuvante perficiat, sui que laboris*
 „ *praemium in Terra consequatur vi-*

E „ *ventium. Aufugiant ergo hinc juben-*
 „ *te te, Deus, omnes nequitiae spiri-*
 „ *tuales; & cum fraudibus suis cuncta*
 „ *Diaboli turba tua virtute depulsa,*
 „ *resurgat heic Ecclesiae tuae pura*
 „ *simplicitas, & amabilis tibi innocen-*
 „ *tiae candor, sicque hunc locum per*
 „ *unigeniti filii tui Domini nostri Jesu*
 „ *Christi dilectionem..... tibi. Spi-*

„ *ritus Paracliti vere foecunda gratis-*
 „ *simo,*

„fimo, ut quicumque heic pro suis ne-
„cessitatibus auribus tuae benignitatis
„ingerit vota, votorum suorum conse-
„quatur effectum.

„ De Oratorio.

„ **Q**ui in domo sua Oratorium
„ habuerit, orare ibi potest.
„ Tamen non audeat in eo sacras
„ facere Missas, sine permissione E-
„ piscopi loci illius. Quod si fece-
„ rit, domus illius Fisci iuribus ad-
„ dicatur, & ab Episcopo districta
„ poenitentia coërceatur. Comes, qui
„ haec Episcopo morante cognovit,
„ & non prohibuit, libra auri mul-
„ tabitur, & ab Episcopo loci illius
„ canonicam suscipiat excommuni-
„ cationem, & exclusionem.

„ Denuntiatio, quum Reliquiae San-
„ctorum ponendae sunt in Atrium.

„ **D**ilectissimi fratres, inter cetera
„ virtutum solemnia, quae ad
„ gloriam pertinent Jesu Christi Domi-
„ ni nostri; hoc quoque suis praestitit
„ Martyribus, qui pro nominis ejus
„ confessione morte suscepta caelestia
„ praemia meruerunt, ut Fidelium vo-
„ tatis eorum praeclaris Reliquiis collo-
„ catis, integritas sacri Corporis esse
„ credatur. Et ideo commonemus dile-
„ ctionem vestram, quoniam illa
„ N. illo loco N. Reliquiae Sancti N.
„ Martyris collocandae sunt, ut ve-
„ stram praesentiam nobis commonenti-
„ bus non negetis.

„ In praeparando se ad divinum
„ officium Episcopus dicat hanc O-
„ rationem: Virtutum caelestium Deus,
„ de cujus gratiae rore descendit, ut
„ ad ministeria tua purgatis sensibus
„ accedamus, praesta, quaesumus, ut
„ in eorum traditione solempniter cele-

A „branda tibi placitum deseramus ob-
„sequium: per &c. Item de eodem:
„Deus, qui ad ineffabilis observan-
„tiam sacramenti, famulorum tuorum
„praeparas voluntates, donis tuis cor-
„da nostra purifica, ut quod sancta est
„devotione tractandum, sinceris menti-
„bus exsequamur: per &c.

B „ Ordo ad benedicendum Ecclesiam :

„ **P**rimum veniat Episcopus indu-
„tus vestimentis sacris. Simili-
„ter & Clerus, ad tentorium, in
„quo Reliquiae praeterita nocte cum
„vigiliis fuerunt. Fiantque ibi Le-
„taniae: Kyrie eleison. Christe audi
„nos. Salvator Mundi adjuva nos.
„Sancte Andrea, ora &c. usque: Pro-
„pitius esto. Parce &c. Ab omni ma-
„lo libera. Ab insidiis Diaboli libe-
„ra. Ab omni temptatione diabolica
„libera. Ab ira tua libera. Ab omni
„immunditia cordis & corporis libe-
„ra. Per Nativitatem tuam libera.
„Per Crucem tuam libera. Per Passio-
„nem tuam libera. Per Mortem tuam
„libera. Per Resurrectionem tuam li-
„bera. Per Adventum Spiritus Sancti
„Paracliti libera. In die Iudicii li-
„bera. Peccatores te rogamus. Ut pa-
„cem nobis dones, te rogamus. Ut sa-
„nitatem nobis dones, te rogamus. Ut
„terris temperiem bonam nobis dones,
„te rogamus. Ut fruges terrae nobis
„dones, te rogamus. Ut spatium poe-
„nitentiae nobis dones, te rogamus.
„Ut remissionem peccatorum nostrorum
„nobis dones, te rogamus. Ut gratiam
„Spiritus Sancti nobis clementer in-
„fundere digneris, te rogamus. Ut
„Donum Apostolicum, & omnes Ordines
„Ecclesiasticos in sancta Religione
„conservare digneris. te rogamus. Ut
„Ecclesiam tuam sublimare digneris,
„te rogamus. Ut donum istam, ad

„ honorem nominis tui factam regalem
 „ Anlam tibi Deo vero. conservare di-
 „ gneris, te rogamus. Ut nos exaudi-
 „ re digneris, te rogamus. Ut ad pro-
 „ missum Gloriam tuam praemium nos
 „ perducere digneris, te rogamus. A-
 „ gnus Dei qui tollis peccata Mundi,
 „ parce nobis &c. Orationem hanc E-
 „ piscopus ante tentorium dicat: O-
 „ remus; *Aufer a nobis, Deus, ini-*
 „ *quitates nostras, ut ad Sancta San-*
 „ *ctorum purificatis mereamur mentibus*
 „ *introire &c. Fac nos, Deus, Sancto-*
 „ *rum tuorum tibi specialiter dicata*
 „ *membra contingere, quorum cupimus*
 „ *patrocinia incessanter habere: per &c.*
 „ Sequitur Exorcismus salis: E-
 „ xorcizo te, *Creatura salis &c. Be-*
 „ *nedictio salis: Immensam clementiam*
 „ *tuam &c. Exorcismus aquae: E-*
 „ *xorcizo te, Creatura aquae &c. Be-*
 „ *nedictio aquae: Deus qui ad salu-*
 „ *tem humani generis &c. Deus invi-*
 „ *ctae virtutis &c. Hic mittat sal*
 „ *in aqua. Benedictio salis & aquae*
 „ *pariter. Tunc elevat ipsas Reli-*
 „ *quias in feretro cum honore &*
 „ *laudibus, cum cruce & thuribulis*
 „ *& luminaribus. Et exstant psal-*
 „ *lentes antiphonam istam: Surgite,*
 „ *Sancti, de mansionibus vestris. Alia*
 „ *Antiphona: Cum vera iocunditate e-*
 „ *xibitis &c. donec perveniant ad o-*
 „ *stium Ecclesiae. Primitus verò an-*
 „ *tequam introeat Pontifex Eccle-*
 „ *siam, Diaconus recludatur in ipsa.*
 „ *Et illuminentur duodecim Cande-*
 „ *lae per circuitum ejus. Stante E-*
 „ *piscopo cum cetero Clero prae for-*
 „ *ibus Ecclesiae, imponat antipho-*
 „ *nam hanc: Tollite portas &c. Psal-*
 „ *mus: Domini est terra &c. Et cir-*
 „ *cumeant Ecclesiam, eandem anti-*
 „ *phonam per singulos versus repe-*
 „ *tes, usquedum Pontifex primo*
 „ *aquam benedictam adspergat forin-*

A „ secus parietes Ecclesiae. Tunc ve-
 „ niens ante ostium dicat: *Oremus.*
 „ Et Diaconus: *Flectamus genua. Le-*
 „ *vate. Sequitur Oratio: Omnipotens*
 „ *sempiternus Deus, qui in omni loco &c.*
 „ Hoc finito accedat Pontifex ad o-
 „ stium, percutiens cum Cambutta
 „ sua super liminare semel, & dicit:
 „ *Tollite portas principes &c. Cui Dia-*
 B „ *conus de intus respondeat dicens:*
 „ *Quis est iste &c. Contra Pontifex*
 „ *respondendo addat haec: Dominus*
 „ *fortis & potens. Dominus fortis in*
 „ *praelio. Et recedens ab ostio, cir-*
 „ *cumeat ipsam Ecclesiam cum Cle-*
 „ *ro, aquam spargendo, & cantetur:*
 „ *In circuitu tuo, Domine &c. Tunc*
 „ iterum veniens ante ostium dicat:
 C „ *Oremus. Et Diaconus: Flectamus*
 „ *genua; postea Levate. Oratio: Om-*
 „ *nipotens sempiternus Deus, qui per*
 „ *Filium tuum &c. Post hoc accedens*
 „ *percutit secundo super liminare, &*
 „ *dicit: Dominus fortis & potens &c.*
 „ Deinde circumeat iterum Ecclesiam,
 „ aquam spargendo, & canendo: *Fun-*
 „ *dita est Domus Domini &c. Benedic,*
 D „ *Deus, Domum istam. Et quum ve-*
 „ *nerit ante ostium, dicat: Oremus.*
 „ Et Diaconus: *Flectamus genua.*
 „ Post: *Levate. Et Sacerdos dicat*
 „ *Orationem hanc: Omnipotens & mi-*
 „ *sericors Deus, qui Sacerdotibus &c.*
 „ *Angeli pacis ingressus &c. Tunc ac-*
 „ *cedens ad ostium, percutiat tertio*
 „ *super liminare Ecclesiae, ac repe-*
 E „ *tat praedictum versiculum: Tollite*
 „ *portas &c. Et Diaconus: Quis est*
 „ *iste &c. Et respondeat Pontifex:*
 „ *Dominus virtutum ipse est Rex Glo-*
 „ *riae &c. adiciens: Aperi.*
 „ Tunc statim ostio aperto intrans
 „ in Ecclesiam cum Ministris duo-
 „ bus vel tribus, & cum Mansionario
 „ & Acolytho dicit: *Pax huic*
 „ *Domui, tribus vicibus. Responde-*
 tur;

„ tur: *Amen*. Et claudatur ostium
 „ Ecclesiae. Deinde incipit Clerus
 „ foris Letaniam, Sacerdotibus fere-
 „ trum tenentibus, usquedum Pon-
 „ tifex Altare & omnia instrumenta
 „ Altaris sanctificet. Et quum vene-
 „ rit Pontifex ante Altare, proster-
 „ nat se cum Ministris super stra-
 „ mento. Et fiant ibi Letaniae, u-
 „ squedum dicit Schola: *Agnus Dei,*
 „ *qui tollis peccata &c.* Finitis verò
 „ Letaniis, quum surrexerit Ponti-
 „ fex ab Oratione, veniens ante Al-
 „ tare, non dicit: *Dominus vobiscum,*
 „ sed statim: *Oremus* excelsâ voce.
 „ Et Diaconus. *Flectamus genua. Le-*
 „ *vate.* Et dicit Episcopus Oratio-
 „ nem hanc: *Magnificare, Domine*
 „ *Deus &c.* Deinde incipit Pontifex
 „ de sinistro angulo Ecclesiae ab o-
 „ riente scribere per pavementum
 „ cum Cambuttâ suâ Alfabetum, u-
 „ sque in dextrum angulum occiden-
 „ talem. Incipiensque similiter ite-
 „ rum de angulo orientali, Alfabe-
 „ tum scribat usque in sinistrum an-
 „ gulum occidentalem. Interim ca-
 „ nant, qui cum eo sunt, haec: O
 „ quàm metuentus est, &c. cum Can-
 „ tico: *Benedictus Dominus Deus I-*
 „ *sraël &c.* cum *Gloria*. Deinde ve-
 „ niat ante Altare, & dicat: *Deus*
 „ *in adiutorium &c.* cum *Gloria*, ab-
 „ sque *Alleluja*. Deinde benedicat a-
 „ quam, & sal, dicens: *Exorcizo*
 „ *te, Creatura salis &c.* Rogamus &
 „ obsecramus &c. Alia: *Virtutis tuae*
 „ *invictam fortitudinem &c.* Item a-
 „ lia: *Domine Deus pater omnipotens,*
 „ *benedic &c.* *Exorcismus aquae: E-*
 „ *xorcizo te, Creatura aquae &c.* Do-
 „ mine *Deus pater omnipotens, situ-*
 „ *tor omnium elementorum &c.* Bene-
 „ dictio cineris: *Omnipotens sempiter-*
 „ *ne Deus, parce metuentibus &c. tu-*
 „ *telam percipiant; per &c.* Tunc

A „ miscetur sal & cinis. Et faciat E-
 „ piscopus ter inde crucem super a-
 „ quam, & dicat: *Haec commixtio &c.*
 „ *Oremus. Deus invictae virtutis &c.*
 „ Deinde vinum ponat in ipsam a-
 „ quam & dicat: *Fiat commixtio &c.*
 „ Praefatio: *Dominum omnipotentem,*
 „ *fratres carissimi &c.* Benedictio a-
 „ quae cum vino mixtae: *Omnipotens*
 „ *sempiternae Deus, creator & confer-*
 „ *vator &c.* Tunc ingrediens Episco-
 „ pus ad Altare primò cum pollice
 „ suo de ipsa aqua sancta facit cru-
 „ cem in medio Altaris, dicens:
 „ *Sanctificetur hoc Altare, in nomine*
 „ *Patris &c.* Respondetur: *Amen.*
 „ *Pax tecum.* Respondetur: *Et cum*
 „ *spiritu tuo.* Deinde in dextra par-
 „ te: tunc in sinistra per quatuor
 „ cornua Altaris. Et cum hyssopo
 „ adspargat ipsum Altare septem vi-
 „ cibus, aquâ sanctâ conspargendo
 „ parietes, incipiendo a dextra parte
 „ orientis, usquedum redeat in o-
 „ rientem; & primo circuitu cantat
 „ eandem antiphonam: *Asperges me &c.*
 „ cum Psalmo *Miserere &c.* Alia an-
 „ tiphona: *Similabo eum viro sapien-*
 „ *ti, qui aedificavit domum suam su-*
 „ *pra petram.* Secundo autem circui-
 „ tu antiphona: *Exsurgat Deus, &*
 „ *dissipentur inimici ejus &c.* cum ipso
 „ Psalmo. Alia antiphona: *Tu Deus*
 „ *universorum, cum versu, Tu Deus,*
 „ *cui humilium semper & mansuetorum*
 „ *placuit deprecatio.* Tertio circuitu
 „ antiphona: *Qui habitat &c.* cum
 „ ipso Psalmo. Alia antiphona: *Haec*
 „ *est Domus Domini &c.* Deinde spar-
 „ gat per medium Ecclesiae in lon-
 „ gum & latum, faciens crucem su-
 „ per omne pavementum, cantans
 „ antiphonam: *Domus mea &c.* cum
 „ versu: *Narrabo nomen tuum &c.*
 „ & cum *Gloria Patri &c.* Qua fini-
 „ ta. in medio Ecclesiae, Pontifex
 B b 2 dicit:

„ dicit: Oremus. Et Diaconus: *Fle-*
 „ *tamus genua.* Post paululum: *Le-*
 „ *vate.* Et sic Pontifex dicit Ora-
 „ tionem: *Deus, qui loca nomini*
 „ *tuo &c.* Iterum dicit: Oremus. Et
 „ Diaconus, ut supra. Et sic sequi-
 „ tur haec Oratio: *Deus sanctificatio-*
 „ *num, omnipotens dominator &c.* In
 „ Consecratione Basilicae: *Sursum cor-*
 „ *da &c.* Sequitur haec Praefatio:
 „ *Hanc quoque Basilicam in honorem*
 „ *sanctae & victoriosissimae Crucis, &*
 „ *Sancti illius, sacris mysteriis institu-*
 „ *tam, clementissime dedica &c.*

„ In Dedicatione excelsa voce:

„ **P**er omnia secula seculorum. Re-
 „ spondetur: *Amen: Dominus vo-*
 „ *biscum.* Respondetur: *Et cum spi-*
 „ *ritu tuo. Domine sancte pater, omni-*
 „ *potens aeternae Deus, adesto preci-*
 „ *bus &c.* Descendat quoque in hanc
 „ Ecclesiam tuam, quam sub invocatio-
 „ ne sancti nominis tui, in honorem
 „ sanctae Crucis, in qua coaeternus ti-
 „ bi Filius tuus Dominus noster Jesus
 „ Christus pro redemptione Mundi pati
 „ dignatus est, & Sancti Martyris tui
 „ N. indigni consecramus &c. Hac ex-
 „ pleta, eant ante Altare, & dicat
 „ Schola antiphonam: *Introibo ad Al-*
 „ *tare Dei.* Psalmus: *Judica me*
 „ *Deus.* Tunc facit maltam de cal-
 „ ce, & regulam cum ipsa aqua be-
 „ nedicit, ad occludendas Sanctorum
 „ Reliquias in locum Altaris; & re-
 „ servetur ad tempus. Et postea ip-
 „ sam aquam, quae remanet, fun-
 „ dat ad basim Altaris. Et a Dia-
 „ cono, vel Presbyteris extergatur
 „ Altare linteo. Postea Pontifex de-
 „ ferat incensum super Altare, &
 „ dicit Schola hunc versiculum. *Di-*
 „ *rigatur Domine &c.* Tunc de oleo
 „ sanctificato facit Pontifex crucem

A „ in medio Altaris, & per quatuor
 „ Altaris angulos, ut supra, dicen-
 „ do: *Sanctificetur hoc Altare, in no-*
 „ *mine Patris & Filii & Spiritus San-*
 „ *cti.* Respondetur: *Amen. Pax te-*
 „ *cum.* Respondetur. *Et cum spiritu*
 „ *tuo.* Et dicat antiphonam: *Exerit*
 „ *Jacob &c.* cum Psalmo: *Quam dile-*
 „ *cta &c.* Item aliam antiphonam:
 „ *Mane surgens &c.* E unguat manu
 „ sua totum illud Altare de oleo
 „ sancto, semper incensum in cir-
 „ cuitu ipsius Altaris alio Sacerdote
 „ ferente. Post expletum Psalmum,
 „ mittat iterum oleum sicut prius,
 „ & cantet antiphonam: *Aedificavit*
 „ *Moyles &c.* Hoc facto suscipiat
 „ chrisma, & faciat similiter cru-
 „ cem, sicut supra. & cantet anti-
 „ phonam: *Unxit &c.* Ecce odor filii
 „ mei, sicut &c. cum Psalmo *Funda-*
 „ *menta &c.* Et interea alius Sacer-
 „ dos in circuitu Altaris semper fa-
 „ ciat incensum. Deinde in circuitu
 „ Ecclesiae vadat Pontifex, & faciat
 „ crucem per parietes cum pollice
 „ suo de ipso chrismate in duode-
 „ cim locis, primo in dextera par-
 „ te, & in circuitu, dicens per sin-
 „ gulas cruces: *Sanctificetur hoc Tem-*
 „ *plum in nomine Patris &c.* Respon-
 „ detur: *Amen. Pax tecum.* Respon-
 „ detur: *Et cum spiritu tuo.* Et so-
 „ lus interim dicat antiphonam: *San-*
 „ *ctificavit Dominus tabernaculum suum.*
 „ Alia antiphona: *Lapides pretio-*
 „ *si &c.* cum Psalmo: *Laudis Hieru-*
 „ *salem &c.* Tunc iterum vadent ad
 „ Altare. Et offerat ibidem incen-
 „ sum. Antiphona: *Ecce odor &c.*
 „ Praefatio in Consecratione Alta-
 „ ris: *Dei Patris &c.* In Dedicatione:
 „ *Oremus.* Et Diaconus: *Flecta-*
 „ *mus &c.* Deinde sequitur Consec-
 „ ratio: *Deus omnipotens, in cuius*
 „ *honore &c.* Deinde dicit excelsa
 „ voce

„ voce usque Aeterne Deus. Et ut
 „ propensiori curâ &c. Domine sancte
 „ pater, omnipotens aeterne Deus cle-
 „ mens & propitiis &c. Majestatem
 „ tuam Deus &c. Deinde dicit anti-
 „ phonam istam: *Confirm: hoc Deus &c.*
 „ cum Gloria. Deinde inunguat oleo
 „ sancto. & benedicat tabulam su-
 „ per Altare, dicens hanc Praefatio-
 „ nem: *Lapidem hunc, fratres dile-*
 „ *ctissimi &c. Benedictio tabulae: O-*
 „ *remus Deum omnipotentem, fratres*
 „ *dilectissimi &c. Exaudi nos, Deus*
 „ *salutaris noster, & precum nostra-*
 „ *rum &c. Supplices tibi Domine &c.*
 „ Postea extollens vocem, publice
 „ proclamet: *Deus omnipotens, uni-*
 „ *versarum rerum &c. His expleis*
 „ *dicat Orationem in medio Eccle-*
 „ *siae: Habitatior sanctarum mentium,*
 „ *Deus &c.*

„ Benedictio Basilicae novae:

„ **D**eus, qui super mysticam pe-
 „ tram &c. Deinde teneant Sub-
 „ diaconi & Acolythi linteamina,
 „ & omnia ornamenta Ecclesiae, seu
 „ Vasa sacra, quaecumque ad cultum
 „ Dei & Ecclesiae pertinere viden-
 „ tur. Et benedicat ea Pontifex ju-
 „ xta hunc morem: *Domine Deus*
 „ *omnipotens, qui ab initio homini-*
 „ *bis &c. Exaudi Domine preces no-*
 „ *stras &c. Alia Deus, qui tibi di-*
 „ *gne servientium &c. Ad omnia Va-*
 „ *sa, linteamina, & instrumenta in*
 „ *usum Ecclesiae: Omnipotens semp-*
 „ *terne Deus, Rex Regum &c.*

„ Benedictio ad omnia ornamenta in
 „ usum Ecclesiae, vel Altaris:

„ Omnipotens & misericors Deus, qui
 „ ab initio & utilia &c.

„ Item benedictio vestimentorum Sa-
 „ cerdotalium, sive Leviticorum,
 „ atque sequentis Ordinis
 „ Ministrantium.

„ Domine Deus, pater omnipotens;
 „ Rex &c.

„ Benedictio Stolarum:

„ Deus invictae virtutis &c.
 „ Domine Deus omnipotens, qui ab
 „ initio hominibus &c.

„ Benedictio Corporalium:

„ Omnipotens sempiternae Deus, be-
 „ nedic &c. Alia: Domine Deus, qui
 „ jam sanctificare &c. Alia: Clemen-
 „ tissime Deus, cujus inenarrabilis vir-
 „ tus &c.

„ Praefatio Eucharistialis, idest
 „ Vasculi, in quo Eucha-
 „ ristia reconditur:

„ Oremus, fratres dilectissimi &c.
 „ Sequitur Benedictio: Omnipotens
 „ Deus, Trinitatis inseparabilis &c.

„ Benedictio Patinae:

„ Consecramus, sanctificamus hanc Pa-
 „ tinam &c. Praefatio ad Patinae
 „ consecrationem: Oremus, fratres ca-
 „ rissimi &c. Sequitur Oratio: Omni-
 „ potens sempiternae Deus, qui lega-
 „ lium &c. Inde facit signum Crucis
 „ de Chrismate sancto super Pati-
 „ nam, dicens: *Consecrare &c.*

„ Praefatio Calicis:

„ Oremus, dilectissimi fratres &c.
 „ Et facit Crucem de Chrismate su-
 „ per

„ per ipsum Calicem. Oratio: *Omni-*
 „ *potens sempiternae Deus, manibus no-*
 „ *stris &c.*

„ **Benedictio Crucis:**

„ Primitus fiat benedictio Salis &
 „ Aquae. Postea Litaniae. Deinde
 „ sequitur Oratio: *Benedic, Domine*
 „ *Jesu Christe, hanc Crucem tuam &c.*
 „ *Rogamus te, Domine sancte pater,*
 „ *omnipotens aeternae Deus, ut digne-*
 „ *ris &c.* Deinde dicat altà voce:
 „ *Per omnia secula seculorum. Respon-*
 „ *deatur. Amen. Dominus vobiscum.*
 „ *Respondetur: Et cum spiritu tuo.*
 „ *Domine sancte pater, omnipotens ae-*
 „ *ternae Deus, cujus sanctum & terri-*
 „ *bile nomen inter &c.* Alia: *Roga-*
 „ *mus te, Domine, suppliciter &c.*
 „ Alia: *Te, Domine, quaesumus, qui*
 „ *das animabus &c.* Alia: *Deus, qui*
 „ *beatae Crucis patibulum &c.* Alia:
 „ *Sanctifica, Domine Jesu Christe istud*
 „ *signaculum &c.* heic adspargat eam
 „ aquà sanctà, addendo odorem in-
 „ censi.

„ **Benedictio Crucis metallizatae:**

„ *Deus excelsae Sabaot &c.*

„ **Benedictio Thuribuli:**

„ *Domine Deus, qui dum filios I-*
 „ *sraël &c.* Alia: *Domine sancte pa-*
 „ *ter, omnipotens aeternae Deus, qui*
 „ *in deserto multitudinis &c.*

„ **Benedictio Incensi, vel**
 „ **Thimiamatis:**

„ *Deus omnipotens, Deus Abraham,*
 „ *Deus Isaac &c.* Alia: *Domine Deus*
 „ *omnipotens, cui adhaeret &c.* Alia:
 „ *Deus, qui Moysi famulo tuo &c.*

A
 „ **Praefatio Consecrationis Capfarum.**

„ *Deus inaeestimabilis &c.* Alia O-
 „ *ratio: Domine Deus omnipotens, qui*
 „ *ut malitiam insani Populi &c.*

„ **Oratio ad Accelerandum:**

B
 „ *Domine sancte, omnipotens aeternae*
 „ *Deus &c.* *Quaesumus, omnipotens*
 „ *Deus &c.*

„ **Praefatio Ciborii, idest um-**
 „ **braculi Altaris:**

C
 „ *Oremus, fratres carissimi &c.* **Con-**
 „ **secratio: Omnipotens sempiternae Deus,**
 „ *qui fidei famulo tuo Moysi &c.*

„ **Praefatio minoris, vel Iti-**
 „ **nerarii Ciborii.**

D
 „ *Oremus, dilectissimi &c.* **Consecra-**
 „ **tio: Consecrare & sanctificare digna-**
 „ *re, quaesumus, sancte pater omni-*
 „ *potens aeternae Deus, hoc conditorium*
 „ *Sanctorum pignorum, ad recondenda*
 „ *in eo tuorum munera pretiosa San-*
 „ *ctorum, in Jesu Christo Domino no-*
 „ *stro, qui &c.*

„ **Praefatio tabulae Itinerariae:**

E
 „ *Deum omnipotentem, fratres dile-*
 „ *ctissimi &c.* **Consecratio: Exaudi**
 „ *nos, Deus noster &c.* **Et accipiens**
 „ *tabulam, adspargat eam aquà be-*
 „ *nedità, addens odorem incensi,*
 „ *& confirmet eam cum Chrismate*
 „ *in Crucem, ita dicendo: In nomi-*
 „ *ne Patris & Filii & Spiritus San-*
 „ *cti. Respondetur: Amen. Pax te-*
 „ *cum. Respondetur Et cum spiritu*
 „ *tuo.*

„ **Deinde**

„ Deinde vadant ad eum locum,
 „ in quo Reliquiae praeteritâ nocte
 „ cum vigiliis servatae fuerunt, &
 „ ibi mutet Pontifex, si voluerit,
 „ vestimenta sua, & praeparet se ad
 „ Missam vestimentis aliis solemni-
 „ bus. Deinde redeat ad ostium Ec-
 „ clesiae, ubi Letaniae vel laudes
 „ circa feretrum celebrantur. Et di-
 „ cat prae foribus hanc Orationem,
 „ signans ostium & Ecclesiam: *Deus,*
 „ *qui sacran'orum tibi auctor es mu-*
 „ *nerum &c.* Tunc portantes feretrum
 „ magno honore cum Reliquiis si-
 „ mul & Crucibus & luminaribus
 „ circumeant Ecclesiam, sequente
 „ Clero, has antiphonas vel Respon-
 „ soria psallendo, & Populo cum
 „ mulieribus & parvulis Kyrie de-
 „ cantante. Antiphona: *Ambulate*
 „ *Sancti Dei ad locum destinatum.* An-
 „ tiphona: *Plateae Hierusalem gau-*
 „ *debunt.* Antiphona: *Ambulate San-*
 „ *cti Dei.* Antiphona: *Sanctificavit*
 „ *Hierusalem Dominus.* Responsorium:
 „ *Sancti tui Domine.* Versiculus: *Quo-*
 „ *niam pro eis sit.* Responsorium:
 „ *Tradiderunt corpora sua.* Versicu-
 „ lus: *Isti sunt, qui &c.* Responso-
 „ rium: *Sancti mei, qui in isto &c.*
 „ Versus: *Venite benedicti Patris &c.*
 „ Responsorium: *Exsultent Sancti &c.*
 „ Versus: *Edulentur ex &c.* Respon-
 „ sorium: *Fulgebunt Iusti &c.* Versi-
 „ culus: *Iusti autem in perpetuum &c.*
 „ His ita per ordinem gestis, quum
 „ redierit iterum ad ostium Eccle-
 „ siae, facto silentio, habeat Ponti-
 „ fex verbum ad Plebem de honore
 „ Ecclesiastico & de pace venien-
 „ tium & redeuntium, & de Deci-
 „ mis vel oblationibus Ecclesiarum,
 „ & de Anniversariâ ipsius Ecclesiae
 „ Dedicacione: & annuntiet tum Cle-
 „ ro quàm Populo. in cuius honore
 „ constructa & dedicata sit Ecclesia

A „ vel etiam nomina Sanctorum ibi
 „ quiescentium. Ipse autem Domi-
 „ nus & constructor ipsius Ecclesiae
 „ admoneatur de dote illius, & qua-
 „ lem honorem vel curam Ecclesiae
 „ & Presbytero exhibere debeat. Il-
 „ lo autem profitente in omnibus i-
 „ ta se velle agere, Pontifex haec
 „ confirmari a Domino postulans, an-
 „ tequam intret Ecclesiam, dicat
 „ hanc Orationem: *Domum tuam,*
 „ *quaesumus, Domine, clementer ingre-*
 „ *dere &c.* Tunc accipiat Pontifex
 „ feretrum cum Presbyteris, & in-
 „ grediendo dicat Schola antipho-
 „ nam: *Ingedimini benedicti &c.* Re-
 „ spondeatur: *Sancti Dei &c.* Ver-
 „ sus: *Benedicta gloria de loco sancto*
 „ *tuo &c.* Et quum intraverit, ex-
 „ tenso velo inter Populum & Al-
 „ tare, Pontifex recondat Reliquias
 „ in Altari. Et Presbyteri, qui cum
 „ eo sunt, cantent antiphonam: *E-*
 „ *xultabunt Sancti in Gloria &c.* cum
 „ Psalmo: *Cantate Domino canticum*
 „ *novum &c.* Et antequam recludan-
 „ tur Reliquiae, dicat Pontifex hanc
 „ Orationem: *Deus, qui in omni lo-*
 „ *co &c.* Hac expletâ, chrismate per
 „ confessionem per angulos quatuor
 „ in Cruce inungat, dicens: *In no-*
 „ *mine Patris & Filii & Spiritus*
 „ *Sancti.* Respondetur: *Amen. Pax*
 „ *tecum.* Respondetur: *Et cum spi-*
 „ *ritu tuo.* Deinde ponit tres por-
 „ tiones Corporis Domini intro III.
 „ confessione. & tres de incenso.
 „ Et tunc recludantur Reliquiae in
 „ confessione. Et dum recluduntur,
 „ cantetur antiphona: *Sub Altare*
 „ *Dei sedes accepistis, cum Psalmo:*
 „ *Exsultabunt Sancti in Gloria: lae-*
 „ *tabuntur in cubilibus &c.*

„ Oratio ad dedicandum Altare
 „ post impositas Reliquias :

„ **D**eus, qui Altaria nomini tuo &c.
 „ Et accipiens tabulam de sub-
 „ tus, confirmet eam cum chrisma-
 „ te in Cruce dicens: In nomine Pa-
 „ tris & Filii & Spiritus Sancti.
 „ Pax tecum. Respondetur: Et cum
 „ spiritu tuo. Tunc ponat tabulam
 „ super Reliquias; & dicat: Deus,
 „ qui ex omni coaptatione Sancto-
 „ rum &c. Deinde deliniet eam cum
 „ calce, quae ante fuerat praepara-
 „ ta. Et postea quum linita fuerit,
 „ faciat Crucem desuper cum chri-
 „ smate, dicendo sicut supra: In no-
 „ mine Patris &c. Et mittat chrisma
 „ per quatuor cornua Altaris, ipsa
 „ supra scripta verba dicendo, &
 „ Crucem faciendō. Et cantet anti-
 „ phonam: Corpora Sanctorum &c.
 „ adjungens: Gloria Patri &c. Tunc
 „ Diaconi vestiant Altare, & Schola
 „ dicat antiphonam: Circumdate Sion
 „ Levitae &c. cum Psalmo: Mirabi-
 „ lis Deus &c. cum Gloria. Item
 „ alia: In velamento clamabunt Sancti
 „ Dei, alleluja. Postea quoque effe-
 „ ratur incensum, Verlusque dica-
 „ tur: Omnis terra adoret te, Deus.
 „ Et ita Kyrie; & Oratio dominica,
 „ & preces: Fundata est Domus Do-
 „ mini. Respondeatur: Bene fundata
 „ est super omnes colles. Dominus in
 „ Templo sancto. Respondeatur: Do-
 „ minus in Caelo sedes ejus. Domus
 „ mea, dicit Dominus. & Domus o-
 „ rationis vocatur. Exsultate Sancti in
 „ Gloria. & Laetabuntur &c. Exul-
 „ tent Iusti in conspectu &c. & Et
 „ delectentur &c. Pretiosa in conspectu
 „ Domini. & Mors Sanctorum ejus.
 „ Laetamini in Domino & Et glo-
 „ riamini Iusti &c. Fiat misericordia

A „ tua Domine &c. & Quemadmodum
 „ speravimus &c. Exurge, Deus &c.
 „ & Et libera &c. Domine Deus vir-
 „ tutum. & Et ostende &c. Domine
 „ exaudi &c. & Et clamor &c. Do-
 „ minus vobiscum. & Et cum spiritu
 „ tuo. Oratio: Descendat, quaesumus,
 „ Domine Deus noster, Spiritus tuus &c.
 „ Alia: Omnipotens sempiternus Deus,
 „ Altare hoc &c. Deinde revertatur
 „ Pontifex in Sacrarium, donec or-
 „ netur Ecclesia, & accendantur lu-
 „ minaria. Et incipiant cantare an-
 „ tiphonam ad Introitum: Terribilis
 „ est locus iste. Psalm. Quam dile-
 „ cta &c. Et procedit Pontifex cum
 „ Ordinibus suis, sicut consuetudo
 „ est in Festivitatibus, ut celebret
 „ solemniter Missam, sicut in Sa-
 „ cramentario continetur, cum Glo-
 „ ria in excelsis Deo. Et postea per
 „ totam hebdomadam fiunt Missae
 „ publicae in ipsa Ecclesia usque ad
 „ dies octo completos.

„ Oratio ad Missam in Dedicacione.

D „ Deus qui sacradorum &c. Se-
 „ creta: Descendat, quaesumus, Do-
 „ mine Deus noster, Spiritus &c. Be-
 „ nedictio Ecclesiae: Benedicat &
 „ custodiat vos &c. & Amen. Conce-
 „ datque pariter, ut omni &c. & A-
 „ men. Quatenus eorum interventu &c.
 „ & Amen. Quod ipse praestare &c.
 „ Effunde, quaesumus, Domine &c.
 „ Super Populum: Copiosa beneficia,
 „ quaesumus, Domine &c.

„ In Dedicacione novae Ecclesiae
 „ ad Missam pro Conditoribus.

Sequuntur Orationes.

„ Missa in Dedicacione Basilicae, quam
 „ Conditor dedicatam reliquit.
 „ Sequuntur

Sequuntur Orationes.

„ Dedicatio loci illius, in quo
„ prius fuerat Synagoga.

Sequuntur Orationes.

Restauratio autem Basilicarum potissimum invaluisse deprehenditur post Saeculum à Christo nato Decimum. Luculentum heic habeo testem Glabrum Rodolphum egregium Historicum, cujus verba sunt apud Du-Chesnium Tom. 4. Scriptor. Francicor. Lib. 3 Cap. 4. *Infra Millesimum tertio jam fere imminente Anno, contigit in universo paene terrarum Orbe, praecipue tamen in Italia, & in Gallis, innovari Ecclesiarum Basilicas, licet pleraeque decenter locatae minime indigniffent. Aemulabatur tamen quaeque gens Christicolaram adversus alteram decentiore frui. Erat enim instar ac si Mundus ipse excutiendo semet, rejecta vetustate, passim candidam Ecclesiarum vestem indueret. Praeterea Saeculo eodem XI. floruit Johannes Gualbertus, Vallumbrosani Ordinis institutor, vir mirae sanctitatis. Scriptor ejus Vitae beatus Andreas Abbas Strumentis, Cap. 3. inter cetera tradit, restauratas etiam fuisse ab illo Hospitales domos in Tuscia, & Clericorum mores correctos. Quae enim lingua, ait, etiamsi esset ferrea, ipseus cuncta posset referre bona? Ipso exhortante, & magnum auxilium impendente, super diversas aquas firmissimi aedificati sunt Pontes. Quae usque ad suum tempus per Tusciam erant Hospitalia? Quae Clericorum congregatio vitam erat ducens communem? Quis Clericorum propriis & paternis rebus solummodo non studebat? Quin potius pererratus inveniretur (prob dolor!) qui*
Tom. XI.

A non esset uxoratus, vel concubinatus. De Simoniaca quid dicam? Omnes paene Ecclesiasticos Ordines haec mortifera bellua devoraverat, ut qui ejus morsum evaserit, rarus inveniretur. Sed misericors Deus eo ipso Saeculo excitavit, praeter Johannem Gualbertum, Romualdum sanctissimum virum, Gregorium VII. Papam, Petrum Damiani Cardinalem, aliosque singulari sanctitate & zelo praestantissimos viros, qui insignia virtutum exempla dedere, & Simoniae, Incontinentiae, aliorumque vitiorum late regnantium pertinaciam non unâ ratione fregissent. Ad haec, postquam barbaries sese in universam effudit Italiam, usque ad Annum Christi MCC. rara fuit Sacramentorum frequentia, rara divinae Legis praedicatio. Utique ne iis quidem Saeculis desiderantur Concilia, Episcopos commonentia de obligatione praedicandi Evangelii gregibus suis. Idem quoque debitum Parochis ex institutione ministerii sui saepe inculcabatur: illudque etiam persolvissse nonnullos, aequum est credere. Attamen fortasse pauci expectationi Ecclesiae tunc respondebant. Plerique verò e Populo dum semel in anno ad Poenitentiae Sacramentum, atque ad sacram mensam Eucharistiae sumendae gratiâ accederent, satis Religioni fecisse sibi videbantur. Monachi verò, & vel ipsi, qui severiori instituto ac disciplinae morum enixius sese tradiderant, sive quod sibi ac Deo in solitudine vacarent, sive alias ob causas, raros ad Populum sermones de divinis rebus habebant. Gratiae Deo, quod tandem ineunte Saeculo Christi Decimotertio, emerferit pius simul & doctus Fratrum Praedicatorum Ordo, qui crebris praedicationibus coadunatum Populum erudire, atque
C C ad

ad virtutem incitare coeperunt, aut in Templis, aut etiam sub dio, sanctissimo hoc munere fungebantur. Inde eis inditum *Praedicatorum* cognomentum; gens enim insuetum zelum, & novum paene frequentis praedicationis spectaculum mirata, singulari hoc titulo dignos eosdem censuit. Socios paullo post sese Praedicatoribus in sanctissimo ejusmodi instituto adjunxere Fratres Minores, ac deinde reliqui Mendicantium Ordines, ita ut deinceps publica ad Pietatem hortamenta Populo Christiano nunquam defuerint. Gloria tamen restauratae plenius Pietatis, quod est ad Sacramentorum frequentiam, ad Christianae doctrinae explicationem, ad uberiores divini verbi praedicationem, atque ad salubrem educationem puerorum, tribuenda est Seculo Sextodecimo, quo & alii Sancti Viri, aliaque summe pia instituta, illam inducere morum temperantiam, ob quam aevo etiam nostro gratulandum summopere est.

A Vitiis & peccatis ne nos quidem, fateor, caremus: ecquando enim misera hominum creta hisce caruit, aut est caritura? Verum comparata cum barbaricis tempora nostra, uti elegantia & eruditione, ita & honestis piisque moribus praestare illis, caecus sit, morosus sit, & parum aequitatis amator, qui non fateatur.

B Invaluerunt etiam post Seculum Duodecimum *Ecstaticae mulieres*, e quibus tametsi aliquot pie credi possint supranaturalibus donis illustratae, atque ad arcana caelestia divinitus adductae, justa tamen dubitatio fuit, ne reliquae unam ferventem Phantasiam, imaginibus Pietatis ac Religionis redundantem, magistram in suis Revelationibus habuerint. Proinde laudanda pariter est rigidior nostrorum dierum disciplina, quae oculos studiosius in ista intendens, non patitur nova prodire Evangelia; aut si quando prodeunt, ea proscribit; aut saltem consilium eorum, qui haec in examen adducunt, aequi bonique facit.

C

D E
R I T I B U S
AMBROSIANAECCLÉSIAE.
D I S S E R T A T I O
QUINQUAGESIMASEPTIMA.

DISSERTATIO

QUINQUAGESIMASEPTIMA.

Atholicae Romanae Ecclesiae Liturgia, ritus sacros complectens in divinis Officiis, & incruento potissimum Sacrificio adhibitos, qualis temporibus nostris sit, noscunt, & quotidie sub oculis habent, quicumque in sanctissimae hujus Ecclesiae sinu nutriuntur. Ferme apud omnes Sacerdotes, ferme ubique locorum modus idem nunc obtinet colendi Numinis in Templo; atque in conficiendis Sacramentis vix ulla nunc est Catholicorum Ecclesia, quae Romanae omnium magistrae ritus non sequatur, ejusque moribus se se non attemperet. Verum tanta, tamque late diffusa externi divini cultus uniformitas, non eadem olim fuit. Nam ut mittam, Graecas, ceterasque Orientis, ac Aegypti Ecclesias, Liturgiã ab aliis dissimili usas fuisse, & adhuc uti, in ipso quoque Occidente Provinciae quaedam nondum sacris Romanae Ecclesiae ritibus assuetae, diu consuetudinem suam retinere, nempe Gallicana, Hispanica, & Franco-Germanica. Neque in iis ipsis locis defuere singulares Ecclesiae, quibus peculiares erant ceremoniae ac mores in sacris; nam & in ipsa Italia, quamquam arctius Romano

A Pontifici tanquam suo Primati obnoxia, exemplis ejusmodi non caruit. Sed inter ceteras Italiae Ecclesias Mediolanensis potissimum hoc titulo spectabilem se se reddidit; celebremque famam vel apud Veteres istã quoque de causã sibi comparavit. Id autem curae Romanis Pontificibus semper fuit, ut quantum possent, reliquas Occidentis Ecclesias adducerent ad amplectendam Romanae Ecclesiae Liturgiam, & mores ab ea dissonos in sacris peragendis exuerent. Immo id polliceri cogebantur olim Episcopi pertinentes ad ordinationem Romani Pontificis, ut patet ex Libro Diurno Cap. 3. Tit. 7. Neque in irritum cessere conatus; & sensim sive adhortationibus, sive etiam imperio victi Praefules (si Mediolanensem excipias) concessere in sententiam & mores Ecclesiae, a qua suam originem atque institutionem reliquae Occidentales habuere, aut habuisse creduntur. Pipino praesertim & Carolo Magno in Gallia regnantibus id factum; nam quum ii nemini cederent obsequio in Romanam Ecclesiam, praeterea que meditarentur jamdudum Italicam Provinciam suis Regnis adjungere, ipsamque Imperatoriam dignitatem in se transferre (quod sub Carolo tandem contigit) magnique momenti cernebant ad grandia facta futuram amicitiam, ac opem Romani Pontificis, quem

quem etiam sibi Pippinus maxime utilem senserat in arripiendo Francorum sceptro: nihil antiquius iis erat, quam indulgere ac morem gerere, ubicumque possent, eorum petitionibus ac votis. Itaque tunc adnitentibus Pontificibus Maximis, Gallicana Ecclesia, antiquos suos ritus omnino seponens, Romanos est amplexa. Auctor est Landulfus senior Mediolanensis Scriptor, cujus Historiam habes Tom. IV. *Rer. Italicar.* sub Hadriano I. Pontifice in Romano Concilio constitutum fuisse, ut Carolus M. *per totam linguam proficeretur Latinam, & quidquid diversum in cantu & mysterio divino inveniret a Romano, totum deleteret, & ad unitatem Romani mysterii uniret.* Haec Landulfus Lib. 2. Cap. X qui deinde subdit, Carolum sustulisse omnes Ambrosianae Liturgiae Libros, uno Missalis exemulo excepto, sed miraculum intercessisse, quo divinitus innotuit, Ambrosianae Ecclesiae ritum a Deo probari. Hinc autem Beroldus, Guilielmus Durandus, Gualvaneus de la Flamma, Boninus Mombritius, aliique Scriptores Mediolanenses desumere, quae habent de eadem Liturgia, caelitus inter tot turbines servata. Gualvaneus tamen in quodam Codice MS^o Leoni III. tribuit, quod ceteri Hadriano I. Papae. Equidem in Praefatione ad ipsius Landulfi Historiam minime difsimulavi, quam pronus in fabulas, quam sublestae fidei fuerit ejusmodi Scriptor. In hac etiam narratione multa adversus Chronologiam Landulfus peccavit. Et certe qui prodigium illud aut falsum prorsus suspicetur, aut ei fidem accommodare nolit, is me contra dicentem minime habebit. Attamen inter ipsas fabulas elucere mihi videtur illud idem, quod

A antea proposueram; neque enim Historici vel inepti, Poëtarum ad instar, narrationem cujusquam facti omnino confingere solent, sed qualem acceperunt a vulgo, aut ipsi accidisse opinantur, literis consignant; hoc est, verum aliquod fabulis intermixtum enarrare consueverunt. Non facile Landulfus somniasset, vim ritibus Ambrosianis illatam sub Adriano I. Pontifice & Carolo Magno, nisi conatus hujusmodi fama praecessisset, & aut Populus, aut antiquiores Historici id commemorassent. Et quando vidimus, iis ipsis temporibus Romanos Pontifices impetrasse, ut Gallicae omnes Ecclesiae Liturgiam Romae adhibitam, jamque per tot alias Ecclesias diffusam, amplexarentur: veri quoque simile prorsus videtur, eos propitiâ illâ occasione usos nihil intentatum reliquisse, ut Ambrosianam quoque uti in dogmate, ita & in ritibus Romanae conformem efficerent. Constantissime autem repugnasse Clerum Ambrosianum. neque dimoveri se passum, quod celeberrimum virum Sanctum Ambrosium suae Liturgiae auctorem contenderet, eventus ipse docet: nam post tot Secula eorum ritus illaesi perdurant. Et sane etiam ante Annum 849. Ambrosius illorum institutor tradebatur, Walafrido Strabone teste, qui per ea tempora haec scribebat Cap. 22. de Reb. Eccles. *Ambrosius Mediolanensis Episcopus tam Missae, quam ceterorum dispositionem officiorum suae Ecclesiae, & aliis Liuribus ordinavit. Quae & usque bodie in Mediolanensi tenentur Ecclesia.* Neque reticendum. Anno quoque 1440. Brandam de Castellione S. R. E. Cardinalem consilium cepisse abolendae Ambrosianae Liturgiae. Verum Populus Mediolanensis in eum concitatus, so-

B

C

D

E

lum

lum vertere, & a coepto desistere coëgit. Corium & Oldoinum rei testes habeo.

Ceterum sive quod sub Carolo Magno Ecclesiae quaedam non secus ac Ambrosiana, tenacissimae suorum morum, ad Romanos ritus componere se se noluerint, sive quod subsequen-
 tibus Seculis eisdem receptos immutarint, aut amplificaverint, mihi vix dubitandum videtur, quin & post Carolum M. nonnullis aliis Ecclesiis peculiaris sua fuerit Liturgia, aut certe in non paucis a Romana dissentiens. Curia, Rhaetiarum praecipua Urbs, suum adhuc Episcopum servat, & Ecclesiam sacris Catholicis addictam; eratque olim Mediolanensi Metropolitae subjecta, ut patet ex Epistola Eusebii Mediolanensis ad Leonem M. Pontificem Romanum. Quales ibi ritus in usu forent Anno 1589. Missalis Liber me docuit, eodem Anno impressus Constantiae cum hoc titulo: *Missale secundum ritum Curien-
 sis Ecclesiae diligenter emendatum, & in meliorem ordinem digestum, mandato Reverendiss. & Sereniss. Principis ac Domini, D. Petri Episcopi Curien-
 sis. Liceat mihi adferre nonnulla, quandoquidem nova haec multis obventura puto. Exorditur ibi Sacerdos Missam dicendo: In nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Amen. Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit caelum & terram. Introibo ad Altare Dei, ad Deum, qui laetificat juventutem meam. Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia ejus. Tum confessionem his verbis peragit: Ego reus & conscius omnium peccatorum meorum, confiteor Deo Patri omnipotenti, Beatae Mariae Virgini, & omnibus Sanctis, & vobis, quod ego miser & indignus peccator peccavi nimis in vita*

A mea contra legem Dei mei cogitatione, locutione, omissione, consensu, visu, verbo, & opere, ignorantia, negligentia: mea culpa, mea gravissima culpa, alii-
 B sive multis malis. Ideo deprecor gloriosissimam Virginem Mariam, beatos Apostolos Petrum & Paulum, beatos Florinum, & Lucium, beatam Emeritam &c. istos Sanctos, & omnes Sanctos Dei, & vos orare pro me misero peccatore. Tum subnectitur: Misereatur nostri omnipotens &c. perducatur nos Dominus noster Jesus Christus sine macula cum gaudio in vitam aeternam. Amen. Indulgentiam & remissionem omnium peccatorum nostrorum, spatium verae & fructuosae poenitentiae, finem bonum, Caritatemque perfectam tribuat nobis omnipotens, pius, & misericors Dominus. Amen. Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce servo tuo. Sacerdotes tui induant justitiam, & Sancti tui exsultent. Domine exaudi orationem meam &c. Dominus vobiscum &c. Tum genuculetur Sacerdos ante Altare, & dicat: Oremus. Exaudi quaesumus Domine supplicium preces &c. Tunc surgat, & ascendat ad Altare & dicat: Aufer a nobis &c. Finito isto faciat crucem in medio Altaris dicendo: Isti Sancti, atque omnes Sancti tui, Domine, nos ubique laetificent &c. Tunc eat versus dexteram, aperiendo Librum, osculando Librum, & dicendo: Tuam Crucem adoramus, Domine tuam gloriosam recolimus passionem. Misereere nobis, qui passus es pro nobis in Cruce. Postea eat ad sinistram Altaris, osculando Altare & dicendo: Pax Christi, quam nobis per Evangelium tradidit, confirmet, & conservet corda & corpora nostra. Pax mecum. Deinde redeat ad dexteram partem Altaris dicendo Absolutionem generalem: Domi-
 nus

nus noster Jesus Christus vos absolvat, & ego auctoritate ipsius, qua fungor, absolvo vos a vinculis absolutionis minoris, si incidistis; & restituo vos septem Sacramentis, & communioni matris Ecclesiae, in nomine Patris &c. Nonnulla etiam adnotanda mihi videntur peculiaria in eadem Liturgia. Ad locationem Calicis vino praeparato, patenâ, & hostiâ suppositâ, erigat brachia & dicat: *Acceptabile fiat Sacramentum istud omnipotenti Deo in nomine Patris &c. Sit signatum, bene & dictum, & ordinatum Sacramentum istud omnipotenti Deo per Christum Dominum nostrum. Tunc accipiat patenam cum hostia de Calice dicendo: Suscipe Sancte Pater &c. Pro Veni Sanctificator &c. quod est in Missa Romana, ibi dicitur: Veni invisibilis sanctificator, & bene & dic hoc Sacramentum tuo nomini a meis indignis manibus praeparatum, per Christum Dominum nostrum. Nihil ibi de manuum lotionem: Pax hisce verbis exhibetur: Pax tibi, & Ecclesiae Dei. Habete vinculum pacis & Caritatis, uti apti sitis sacrosanctis Mysteriis Christi. Amen. Antequam assumat hostiam, dicit *Quid retribuam Domino pro omnibus, quae retribuit mihi? Panem Christi accipiam &c. Domine, non sum dignus &c. Domine, propitius esto mihi peccatori. Corpus Domini nostri Jesu Christi proficiat mihi, & omnibus circumstantibus ad salutem in vitam aeternam. Amen. Quid retribuam &c. Sanguis Domini nostri Jesu Christi proficiat nobis in vitam aeternam. Amen. Quod ore sumimus &c. Verbum caro factum est. & habitavit in nobis &c. plenum gratia & veritate. Corpus tuum. Domine Jesu Christe, quod ego miser peccator sum, & Sanguis, quem indignus potavi &c., & praesta, ut ibi nulla remaneat peccati macula, ubi intraverunt sacrosancta Sa-**

A cramenta. *Benedicta filia tu a Domino, quia per te &c. Lutum fecit Dominus ex sputo, & linivit oculos caeci: lavit, vidit, abiit, & credidit Deo. Nunc dimittis servum tuum &c. Praeter Cantum Angelicum, hoc est Gloria in excelsis, ibi legitur Cantus Angelicus de Beata Virgine, nempe idem Gloria, additis quibusdam ad Deiparam spectantibus. Multae quoque *Sequentiae* singulares illic habentur pro omnibus fere Festis solemnibus, uti & ritus quidam peculiare pro diebus Coenae Domini, & Parasceves; peculiare quoque Epistolae, Evangelia, Introitus, uti & complures Orationes votivae. Sacrae Scripturae textus non dissimilis a Romano; attamen multa ibi verba anteponuntur, postponuntur, adduntur, mutantur. Atque haec de Curiensis Ecclesiae Liturgia, uti parum vulgata, excerpere placuit. Quo autem in loco nunc sint iidem ritus erit plura cupientis ediscere ab ejusdem Urbis incolis.*

D Redeo ad Ambrosianam Basilicam, cujus ritus longe per Europam fuisse, & adhuc sunt celebriores. De iis multa habet Joseph Vicecomes Ambrosiani Collegii Doctor in Libro de Ritib. Missae Lib. 2., & Cardinalis Bona Lib. I. Cap. X. Rerum Liturgicarum. Multa quoque attulit Radolphus Decanus Tungrensis circiter Annum 1390. in Libro de Canonum observantia. Jacobus verò Pamelius inter Liturgica Latinorum Ambrosianam quoque Missam, Praefationes, ac Orationes totius Anni edidit Coloniae Agrippinae Anno 1571. Liceat & mihi nunc aliqua haec adnotare. Illud certum, non defuisse Mediolanensi Ecclesiae Liturgiam suam, vel antequam Sanctus Ambrosius eidem praeficeretur; ubi enim

enim Christianorum Ecclesia tuit, A
 ibi quoque Sacramenta e vestigio fue-
 re, & pari ratione ritus etiam fa-
 cri. Quid verò Ambrosius immuta-
 verit, addideritve, incompertum est,
 nisi quod novimus, Paulino in ejus
 Vita, atque Augustino in Lib. IX.
 Confession. testibus, institutum ab
 ipso fuisse, ut Antiphonæ, Hymni,
 & Psalmi, secundum morem Orienta-
 lium partium canerentur: qui ritus
 antea in Occidente insuetus, per om-
 nes postea provincias manavit, &
 adhuc in usu ac honore habetur.
 Ceterum multa sunt, quae nobis per-
 suadent, potiores ritus Missae, alio-
 rumque sacrorum, tales adhuc in
 Mediolanensi Ecclesia adhiberi, qua-
 les ante Sanctum Ambrosium fuere,
 aut quales ipse efformavit. Idque ex
 collatione Librorum ejusdem Ambro-
 sii elucere aliqua ex parte potest.
 Sed simul animadvertendum est, ex
 ritibus iis non paucos, minoris ta-
 men momenti, subsequenter Secu-
 lis fuisse aut immutatos, aut immi-
 nutos, ut proinde concedere nequeam
 in Cl. Mabillonii sententiam, qui in
 Musei Italic. Tom. I. part. 2. Ob-
 servationes quasdam de Ritu Ambro-
 siano interserens, enarratis iis, quae
 Landulfus senior habet de tentata
 per Carolum Magnum Officii Am-
 brosiani abolitione, censet, ab eo
 tempore Ritum Ambrosianum semper
 mansisse uniformem, ut ex reliquis an-
 tiquis Libris deprehendimus, nisi quod
 subinde facta est novorum Festorum, ut
 moris est, accessio. Quàm parum id
 cum veritate consentiat, unum con-
 siliium Puricellii V. Cl. & de Me-
 diolanensibus antiquitatibus tam be-
 ne meriti, satis evincere possiet, qui
 Librum meditabatur de Ritibus Am-
 brosianis. Originem Festivitatum (sunt
 ejus verba, ipsius manu exarata,

Tom. XI.

quae olim legi), additamenta, vel a-
 lias mutationes Missali ac Breviario
 factas, varia Scriptorum testimonia de
 nostris Ritibus identidem pronuntiata
 recenserem &c. Fuit & mihi idem
 propositum jamdiu, quum apud ca-
 rissimos Mediolanenses meos juvenis
 confidebam, eamque in rem multa
 etiam antiquitatis frustra congefferam.
 Sed Mutinam revocatus aedificium
 aliis construendum reliqui; atque uti-
 nam ad illud se conferat omnium
 aptissimus Cl. V. Josephus Antonius
 Saxius, Ambrosianae Bibliothecae
 Praefectus, in cujus mente versari
 hoc idem consilium intellexi.

Cardinalis Bona Lib. I. Cap. X.
 C Rer. Liturgic. Ordinem Missae Am-
 brosianae exponens, ita exorditur:
 Sacerdos Missam celebraturus, stans in
 infimo gradu, signat se signo Crucis;
 tum Psalmo Judica me Deus cum anti-
 phona alternatim recitato, dicit Ver-
 sum Confitemini Domino, quoniam bo-
 nus &c. A vero abcessit doctissimus
 D Cardinalis: neque enim nostris tem-
 poribus Psalmus Judica me Deus lo-
 cum habet in Missa Ambrosiana, ne-
 que habebat, dum ea scriberet Car-
 dinalis Bona. Decepit autem illum
 antiquus aliquis Missalis Liber, quem
 ipse incaute, neglectis recentioribus,
 sequutus est. Et revera fuere tempo-
 ra, quibus Ambrosiani ab hoc Psal-
 mo sacrum exordiri consueverunt.
 Oblatus est mihi Mediolani Codex
 manu exaratus Anno 1257., qui o-
 lim spectavit ad Cartusiam Garigna-
 ni: hunc titulum praeferens: Liber
 celebrationis Missae Ambrosianae scri-
 ptus a Johanne Belo de Guertiis de
 Melegnano, Rectore Ecclesiae Sancti Vi-
 ctoris Portae Romanae. Ibi statuitur
 recitandus idem Psalmus. Est mihi
 alter Missalis, Mediolani aereis ty-
 pis impressus Anno 1522. ubi Psal-

D d

mus

mus idem occurrit, quem Ambrosianus Sacerdos, una cum Ministro alternatim recitabat, sed versiculorum divisione diversa a Romana. Eundem quoque praeferunt alii Missales, aliis temporibus proelo impressi, atque ille potissimum, quem G. Spar Vicecomes Archiepiscopus Mediolanensis Anno 1594. typis tradendum curavit. Sed ejus in Archiepiscopatu successor Fredericus Cardinalis Borromaeus, Ambrosianae Bibliothecae parens, & vir ex rebus gestis immortalis nominis, quum Ambrosianum Ritum expurgandum & antiquae puritati restituendum sibi sumisset, animadvertens, antiquissimos Missales, & quosdam etiam impressos carere hujusmodi Psalmo. inde eum sustulit: quem morem postea retinuit Mediolanensis Ecclesia.

Accipe nunc, quam diversos alios Ritus in Ambrosianam Missam invenerint Saecula quaedam, qui nunc aut sublatis, aut immutatis sunt. ut ad primaevam suam institutionem Missa redigeretur. In supra laudato Missali M^o Cartusiano post versiculum *Confitemini Domino &c.* haec leguntur: *Post: Sit nomen benedictum &c. Tunc Sacerdos subleat oculos & manus, & inclinet, circumstantibus dicens: Rogo altissimam Virginem Mariam, omnes Sanctos, & vos, fratres, orare pro me ad Dominum. Respondet Chorus: Exaudiat te Dominus in oratione tua, & benedicat te. Sacerdos plane dicat: Dominus vobiscum. Respondetur: Et cum spiritu tuo. Si autem per se solus: Domine exaudi orationem nostram, & clamor noster ad te perveniat. Sequitur Oratio privata ante Altare: Rogo te Deus &c. Post Lectionem recitatam haec subjiciuntur: Notandum etiam, quod *Passiones, Depositiones, seu Vitae Sanctorum* leguntur loco *Lectionum in**

A *solemnitatibus eorundem, sed in propriis festivitatis Ecclesiarum. Hujusmodi Ritus vestigia in nullis aliis Mediolanensium Libris ego deprehendi. Haec etiam in eodem Missali animadvertenda. Cantata Antiphona post Evangelium, iterum dicitur: Dominus vobiscum. Postea a Diacono proferatur: Pacem habete, Choro respondente: A te, Domine. Deinde Dominus vobiscum. Sequitur Oratio super Sindonem. Post haec in eodem Missali legitur: Sacerdos in manibus tenendo patenam cum pane sub silentio dicat: Immola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua. O Domine, ego servus tuus &c. Domine, sanctissime Pater, sanctifica hunc panem, ut fiat Unigeniti tui Corpus. Amen. Vel: Deprecor te, Sancte Pater, ut hic panis transeat in Corpus Domini nostri Jesu Christi. Amen. Tenendo Calicem in manibus cum vino & aqua, dicat secrete: Quid retribuam Domino &c. Domine, Sancte Pater, sanctifica hoc vinum aqua mixtum, ut fiat &c. Post Offertorium, & Orationes subsequentes, cetera desiderantur in eo Codice. Neque praetermittendum, ibi in testem adferri Johannem Belebum, qui propterea non floruerit circiter Annum 1328., ut Casimirus Oudin opinatus est. sed quidem longe antea, uti cum Trithemio reliqui eruditi censent.*

Sed plura ab hodierno Ritu Missae Ambrosianae diversa mecum animadvertere poterit quicumque hujusmodi eruditione delectatur, inspicendo Librum Mediolani impressum Anno 1499. cura Ambrosii de Caponago cum hoc titulo: *Rationale Ceremoniarum Missae Ambrosianae.* Inde ego pauca haec excerpti: *Postquam Sacerdos dixerit, Confitemini Domino &c. sequitur: Ego infelix Sacerdos confiteor Deo patri omnipotenti, & Filio, & Spi-*

Spiritu Sancto, Beatae Mariae semper Virgini, Beato Ambrosio Confessori, & omnibus Sanctis, & vobis circumstantibus, me graviter peccasse per superbiam in lege Dei mei, cogitatione, delectatione, omissione, sensu, tactu, visu, verbo, & opere. Mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa. Ideo precor Beatissimam Virginem Mariam, Beatum Ambrosium Confessorem, omnes Sanctos & Sanctas Dei, & vos circumstantes orare pro me ad Dominum Deum nostrum. Respondetur: Deo gratias. Si habet Diaconum, aut alium Sacerdotem adjuvantem, dicat respondendo: Misereatur &c. & Celebrans respondet: Amen. Deinde adjuvans dicit Confessionem hoc modo: Constoeor &c. ut supra, nisi quod dicit tibi pater. Nunc brevius Ambrosiani confessionem expediunt. In eodem Rationali haec itidem leguntur: Deinde Celebrans ante Altare aliquantulum se inclinat, dicendo secreta hanc Orationem: Rogo te, altissime Deus Sabaoth, Pater sancte, ut me digneris tunicâ castitatis accingere, lumbos meos balteo tui timoris ambire, renes meos caritatis tuae igne urere, ut pro peccatis meis possim intercedere, & pro astantibus veniam peccatorum promereri, & singulorum hostias pacificas immolare. Me quoque audacter ad tuum Altare accedentem non suas perire, sed dignare lavare, ornare, & clementer suscipere, per Christum &c. Ista sublata fuere e Missa Ambrosiana: Accedit ad Altare, & facit crucem in medio Altaris cum pollice, & illam osculatur; & deinde vadit in dextram partem Altaris, & aperto libro Missale osculatur pedes Crucifixi, & se signando incipit Missam, absolute dicendo Ingressam, sive Introitum. Mos quoque fuit post Hymnum Sanctus, Sanctus &c. deosculari pedes Crucifixi, aut saltem pedem Crucis;

A in omnibus quippe Missalibus in principio Canonis, uti & nunc, collocari consuevit imago Christi e cruce pendentis. In Oblatione dicit hanc Orationem: Suscipe, Domine, Sancte &c. hunc panem, & sanctifica eum, ut transeat in Unigeniti tui Corpus &c. Paria habet offerendo calicem, mutatis mutandis. De Benedictione Populo danda, haec ibi occurrunt: Sacerdos se volvens ad Populum, dat benedictionem, prout competit diei. Una habetur communis, videlicet: Benedicat vos Divina Majestas ✠ Pater ✠ & Filius ✠ & Spiritus Sanctus. Amen. Sunt nonnullae aliae benedictiones, quae more Ambrosiano in usu sunt, secundum occurrenceiam diei & Missae; videlicet, in Adventu Domini dicitur: Per Adventum Domini Nostri Jesu Christi benedicat vos omnipotens Pater, & perducatur ad gaudia Regni Paradisi. Amen. In die Nativitatis Domini, ac per totam Octavam dicitur: Pro Nativitate Domini Nostri Jesu Christi benedicat vos &c. Reliquas omitto. Nunc unum tantum habetur. Mihi autem animus non est, singula colligere, in quibus Ambrosiana Missa temporum nostrorum differt non ab antiquissima, quae olim erat in usu, sed ab ea, quam Secula posteriora multis additis onerant potius quam ornant. Haec enim fortasse toedii multum, eruditionis parum efferrent. Ergo juvat alia consuetari, legenti, ut spero, gratiora.

Adservat Ambrosiana Bibliotheca antiquum Codicem saltem ante annos sexcentos, uti mihi videbatur, manu exaratum cum hoc titulo: *Manualis de singulis Dominicis seu Festivalibus in circuitu anni*. Antiquitatem illius mihi praecipue commendabat dierum festorum ordo, qui tunc obtinebant. Inter cetera ad diem San-

Et Barnabae tres tantum Orationes assignantur, & nil aliud peculiare de eo ibi refertur: quod indicio esse possit, eo tempore nondum invaluisse opinionem de fundatione Ecclesiae Mediolanensis per ipsum, ut a multis Seculis traditur, factâ. Illic etiam ad dies Domini solennes fere semper adnotatur *Antiphona, quae canitur de Ecclesia in Baptisterium*, nempe quum Canonici ad proximam eadem sacram procedebant ubi urbanum Baptisterium erat. Die Epiphaniae in Matutino adnotantur *Antiphonae ad primam turmam, ad secundam turmam, ad tertiam turmam, Responsoria cum infantibus, & Responsoria quatuor puerorum, & Antiphona ad Crucem*. Adnotantur etiam *Psalmi directi die Dominico*, qui nempe recitantur post Psalmos consuetos Laudum, simul ab utroque Choro stante, & non alternatim. *Psalmorum directorum* mentio est in Regula Sancti

A Bened. Censet autem Du Cangius in Glossario Latino ad vocem *Directus*, quod idem est atque *directus*, eo vocabulo significari Psalmos aut Hymnos, qui uno vocis tono, nulla modulatione, pronuntiantur. Sed videndum, num potius ita Psalmi appellarentur, quod non alternatim, sed continuato progressu, atque una voce ab integro Choro recitarentur, aut etiam canerentur. Philo in Libro de Vita Contemplativ. de Theopemptis haec habet: *Cantant Hymnos in laudem Dei compositos, variis metrorum, carminumque generibus, nunc ore uno, nunc alternis &c.* En quam antiquus mos iste, & qualis forma psallendi a piis hominibus frequentaretur. Praesertim verò digna mihi visa sunt publica luce quaecumque in supra laudato Manuali antiquissimo habentur de Ritibus ad Catechumenos, & ad Baptismum pertinentibus.

**Ordo Ecclesiae Ambrosianae in solemnî Baptismo Sabbato Sancto;
ex antiquissimo Codice MS.**

Notandum in prima Dominica de *Quadragesima* (haec secunda est apud Romanos: prima enim apud Ambrosianos appellatur *Dominica in capite Quadragesimae*) *Ordo quadragesimalis, sicuti fit in Ecclesia Majori*. In Dominica prima *Quadragesimae* lecto Evangelio dicat Diaconus: *Qui vult nomina sua dare, jam offerat*. In secundo Sabbato de *Quadragesima*, finita maiore Missa, Presbyter, qui Missam canit, vadit ubi cinis est cilicio aspersus, & benedicit cinerem. Benedicte cinere, vadunt duo Subdiaconi cum Diacono Hebdomadario ad ostium Ecclesiae, ubi pueri stant, & Subdiaconi foris, Diaconus autem de intus. Tunc

D Diaconus interrogat Subdiaconum: *Quid petunt? Respondet Subdiaconus: Fidem*. Diaconus interrogat: *Abrenuntiant Diabolo & operibus ejus? Respondet Subdiaconus: Abrenuntiant*. Et dicit Diaconus: *Memores estote sermonum vestrorum, ut a vobis nunquam abscedant*. Respondet Subdiaconus: *Memores erimus*. Tunc vadit ad aliud ostium, ubi puellae stant, & dicit similiter. Et posthac omnes masculi & feminae intrant in Ecclesiam & vadunt, ubi Christum est. (Vide Landulfum Seniorena Lib. I. Cap. XII. Tom. IV. pag. 66. *Rerum Italicarum*.) Et stant ex una parte masculi, & ex alia feminae, masculi a Meridie, & feminae ab Aquilone.

quilone. Et ecce Presbyteri majoris ordinis & minoris, Sacerdotaliter parati, veniunt, ubi Christum et, & orant dicentes: Pater noster. Finita Oratione exsufflant in modum Crucis, & dicunt: Ex usfo te, cinis cilicio aperfus, in nomine Patris &c. Et statim major Presbyter tollit Librum Evangeliorum, & osculatur illum, & defert in circuitu puerorum, signando semper & dicendo exorcismum Sancti Ambrosii. Et ceteri Presbyteri sequuntur; & duo ex ipsis Presbyteris, aut tres ex singulis partibus faciunt signum Crucis pueris in frontibus, tribus aut quatuor, & dicant: Signo te signo Crucis in nomine Patris &c. Diaconi vero & Subdiaconi ab his induti vadunt de foris in circuitu puerorum, similiter signando & dicendo semper exorcismum Sancti Ambrosii. Finito signaculo, Competentes vadunt ante Altare extra Cancellos; & Presbyter Hebdomadarius retro Altare dicit: Dominus vobiscum. Et respondens Clerici: Et cum spiritu tuo. Et Diaconus ad cornu Altaris dicit excelsa voce: Superius vos fideles Competentes cervicem flectite. Erigite vos ad Dominum. Pariter date Deo honorem. Et respondet omnis Chorus: Amen. Et Diaconus dicit: Humiliate vos ad benedictionem. Tunc admonendi sunt Catechumeni ab Acolythis, ut caput inclinent. Tunc Presbyter dicit Orationem. Dicta Oratione, Diaconus dicit: Procedant Competentes. His omnibus peractis procedant, & Vesperum inchoatur.

Sequenti die Dominica, lecto Evangelio, omnes Catechumeni intrant in Ecclesiam; & Presbyter, & Diaconus, & Oflarii eo ordine dicunt nomina, quae dixerunt hesternis Sabbato, finito signaculo. Sic faciendum est in sequenti Sabbato de Caeco, & Dominica. In Sabbato autem de Lazaro omnes pueri

masculi, & feminae sint scribendi; & post interrogationem Diaconi, duo Presbyteri cum camiso & orario stant ad ostia, ubi Catechumeni intraturi sunt, cum oleo sanctificato, & perungunt illos in pectore, & dicunt: Ego te lino &c. Item signandi sunt infantes, ut mos est in Sabbato de Abraham, tribus vicibus: in Sabbato de Caeco; in Sabbato de Lazaro sex vicibus. In traditione autem Symboli, finita Missa, omnia tintinnabula sunt sonanda, & cuncta ostia claudenda. Tunc nullus nisi Catechumenus expellendus est. Et Presbyter Hebdomadarius cum orario & cappa, retro altare salutat. Et Diaconus per ordinem cum orario dicit has voces: Si quis Catechumenus, procedat. Si quis Paganus, procedat. Si quis Haereticus, procedat. Si quis Judaeus, procedat. Cui cura non est, procedat. Et Oflarii semper similiter. Et Diaconus, antequam dicat has voces, & postea, per singulas osculetur Altare. His dictis, cantatur: Venite filii. Deinde Archiepiscopus vadit in Secretarium ad se parandum. Nec non Primicerius Lectorum cum Lectoribus induunt se planetis, & veniunt tollere licentiam ab Archiepiscopo ad aperiendas januas pueris. Et pergendo orant in tribus locis. Semel in Choro, deinde juxta gradum, tertio juxta regias. Et tunc aperiunt valvas pueris, & dicunt: Ingedimini filii in domum Domini. Audite patrem vestrum docentem vos viam scientiae. Et revertendo orant similiter tribus vicibus. Et semper portat Primicerius tabulas, & columna virgulta intus cum foliis. Ex adversariis MSis Cornei Magistri Cereemoniarum Ecclesiae Mediolanensis intellexi, olim in Secretario meridionali ejusdem Ecclesiae adseratas fuisse quatuor tabellas ex oë (an potius ex ebore?) pares foliis libri Msalis,

lis, in quibus sculpta erant varia Christi Domini aëta literis Graecis superpositis. Deserebantur hae tabulae in sacris supplicationibus, atque eadem pueri in viis, ac in templis osculabantur. At usus earum omnino desit Anno 1633. De ejusmodi tabulis vide Amalarium de Divin. Offic. Lib. 3. Cap. 16. *Columna virgulta* opinor fuisse virgas e corylo, quarum usum non memini me legere alibi. Progreditur Manualis Liber MStus, reliqua haec referens. *Tunc incipitur Symbolum ab Archiepiscopo, vel Presbytero Hebdomadario. Tradito Symbolo, dicit Archiepiscopus, vel Presbyter Hebdomadarius, retro Altare: Dominus vobiscum. Et Diaconus refert ea, quae in ceteris Sabbatis dicta sunt: Superius vos fideles &c. Et sic omnes pueri procedunt, & Vesperum inchoatur. Sabbato Sancto post Benedictionem Fontis, aliosque ritus, Episcopus interrogat: Quid venistis facere? Illi respondentes dicunt: * Baptizare. Dicit patris: Ite, abducite eos in nomine Patris &c. Interrogat iterum patris. Quod est nomen illorum? Respondent: tale, & tale. Item nominant patris nomina. Et dicit Episcopus: Creditis in Deum Patrem omnipotentem? Respondent: Credimus. Interrogat: Et Jesum Christum &c. ut in Romano. Respondent: Credimus. Item dicit Episcopus: Baptizate eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Letaniae super infantes. Domine miserere. Christe libera nos. Salvator libera nos. Sancta Maria. Sancte Michael &c. Singulis diebus in Octava Paschatis proceditur ad Baptisterium. Feria IV. Vesperae ad Sanctum Ambrosium. Feria V. Psalmus de Baptisterio. Item Antiphonae in Ecclesia Hyemali, in Ecclesia Aestiva, ad Sanctum Ambrosium foris murum &c.*

A *Sabbato Antiphona ad caput infantum discooperiendum.*

Heic autem minime reticendus Ambrosianus ritus in baptizando. Non enim per ablationem, uti nunc Romani faciunt, sed per quamdam immersionis speciem Sacerdotes Ambrosiani baptizant. Manibus enim suscepto infante, ejus occipitium ter in formam Crucis in salutari aqua mergunt: quod vestigium adhuc perdurat vetustissimae atque olim ubique usurpatae immersionis. In perantiquo Antiphonario Bibliothecae Metropolitanae Mediolanensis, scripto circiter Annum 1150. quod antea spectabat ad Canoniceam Vallis Travaliae, ad Sabbatum Sanctum recensentur ritus Baptismatis, e quibus haec pauca decerpsi. *Quadragesimae primâ Hebdomadâ, post cantatum Psalmum Quinquagesimum ad Matutinum dicit Presbyter: Dominus vobiscum. Et cum spiritu tuo. Item dicit Diaconus leni voce: Procedant Competentes, simplum. In alia Hebdomada dupum. Item Ostiarius ad regiam: Ne quis Catechumenus. Ad Vesperas similiter. Dominica de Samaritana post Evangelium lectum dicit Diaconus: Qui vult nomina sua dare, jam offerat &c. In Sabbato Sancto non dicitur: Patris: sed Pater, quum infantes baptizati sunt. Exorcismus Sancti Ambrosii incipit: Omnipotens Domine. verbum Dei Patris, Christe Jesu, Deus & Dominus universae creaturae &c Tum in describendo Baptismate praescribitur trina mersio, tum Litaniae, ac deinde facit Crucem infantis in cerebro, quum Chrisma dat, & dicit: Domine pater Domini nostri Jesu Christi, ut in Romano. Tum sequitur Communio, quae sub his verbis ministratur: Corpus Domini nostri Jesu Christi sanguine suo tinctum conseruet animam tuam in vitam aeternam. Amen.*

Amen. At quando sacrum Viaticum aegrotis porrigebatur. animadverti in uno antiquissimo Missali MSto Ambrosianae Bibliothecae, haec tantum verba olim fuisse in usu apud Ambrosianos: *Corpus Domini nostri Jesu Christi conferret animam tuam in vitam aeternam.* Sed in altero itidem vetustissimo Missali MSto ejusdem Bibliothecae, ubi habetur *Impositio manuum super Infirmum*; nempe Olei Sancti unctio, subinde additur: *Communica eum, & dic: Corpus Domini nostri Jesu Christi sanguine suo tinctum conferret animam tuam &c.* Oratio: *Domine sancte Pater, te fideliter deprecamur, ut accipiente fratre nostro sacrosanctam hanc Eucharistiam & Corporis & Sanguinis Domini nostri Jesu Christi &c.* Ritus hunc porrigendi Laicis sanis Hostiam sacro Sanguine intinctam, Orientali Ecclesiae a multis Seculis familiarem, proscripserat Synodus Bracarensis Anno 675. Eum quoque Paschalis II. Papa in Epist.

A 32. ad Pontium ineunte Seculo XII. improbavit, exceptione tamen hac addita: *praeter in parvulis, ac omnino infirmis, qui panem absorbere non possunt.* Nemo autem inter sacrae Eru-
 B ditionis cultores est, qui nesciat, per undecim saltem Secula ab exordio Ecclesiae ministratum fuisse & Laicis Sacramentum Eucharistiae sub
 C utraque Specie, ut nunc dicimus. Verum quod est ad Aegros, non idem semper & ubique mos fuit. Invaluit autem mos porrigendi iis sacram Hostiam Sanguine Christi intinctam, ut eam facilius deglutirent. In antiquissimo Rituali MSto membranaceo, quem adservant Monachi Benedictini in celeberrimo Monasterio Sancti Columbani Bobiensis, ritus legitur de ingrediendo ad Infirmum. Inde ego haec pauca descripsi, quae mihi luce digniora visa sunt. Ibi deprehendes ministratam eadem ratione Hostiam sacram.

Ordo ministrandi Sacramenta Aegris, & orandi pro iis,
ante septingentos annos scriptus.

ET cum viderint eum ad exitum appropinquare, dandum est illi Corpus & Sanguinem Domini, etiamsi ipso die comedisset, quia Communio erit ei adjutor & defensor in resurrectione justorum: ipsa enim resuscitabit eum in novissimo die. Oratio: *Domine sancte Pater omnipotens aeternae Deus, te fideliter deprecamur, ut accipiente fratre nostro ill: sacrosanctam hanc Eucharistiam Corporis & Sanguinis Domini nostri Jesu Christi Filii tui, tanquam corporis, quam animae sit salus. Per. Et cum posuerit in ore ipsius Eucharistiam, dicat Sacerdos: Corpus Domini nostri Jesu Christi Sanguine suo intinctum intin-*

D *ctum mundet te ab omni peccato, & conferret animam tuam in vitam aeternam.* Oratio post Communionem: *Accepto salutaris divini Corporis cibo, Salvatori nostro Jesu Christo gratias agimus, quod per sui Corporis & Sanguinis Sacramentum nos a morte liberavit, & tam corporis, quam animae humani generis remedium donare dignatus est, qui vivit & regnat. Post has Orationes faciat ei Sacerdos signum Crucis in capite de Oleo benedicto, dicens: In nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Extinguatur a te omnis virtus adversarii per impositionem manuum nostrarum, quas*

nos carnaliter facimas, & per invocationem, atque intercessionem omnium Angelorum, Archangelorum, Patriarcharum, vel Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, Confessorum, atque Virginum, seu simul omnium Sanctorum Dei: vivit & regnat in secula seculorum. Amen. Deinde recitet Psalmum Sextum totum cum Gloria & Antiphona: *Sana me, Domine, quoniam infirmus sum, & anima mea turbata est valde; sed tu Domine succurre mihi. Psalmus: Domine ne in furore tuo*. Inde verò perungendus est infirmus de ipso Oleo in temporibus capitis & juxta aures, vel nares, & scapulas, vel pectus, sive in brachiis, seu stomachum, in modum Crucis, dicens: *Inungimus te de Oleo benedicto & sanctificato in nomine Sanctae Trinitatis, ut mos est, sicut unxit Samuel David in Regem & Prophetam; ut praeparatus ad luctam aërias possis superare catervas, & salveris in fide Sanctae Trinitatis Dei, qui vivit & regnat in secula seculorum. Amen. Sequitur Oratio: Operare ergo* * *creaturam Olei, operare in nomine Dei Patris omnipotentis, & Jesu Christi Filii ejus Domini nostri &c. Et cum perunctus fuerit, ponet Sacerdos manus super eum, & dicit Orationem hanc: Omnipotens sempiternus Deus, hanc habentes fiduciam, & certi de misericordia tua medicinae tuae solatium &c.*

Litaniae super infirmum
morti proximum.

KYrie eleyson. Sancte Joannes.
Christe eleyson. Sancte Petre.
Christe audi nos. Sancte Paule.
Sancta Maria. Sancte Andrea.
Sancte Michaël. Sancte Jacobe.
Sancte Gabriel. Sancte Joannes.
Sancte Raphaël. Sancte Philippe.

A Sancte Thomas. Sancte Symphoriane.
Sancte Jacobe. Sancte Vitalis.
Sancte Bartholomeae Sancte Vite.
Sancte Matthaeae. Sancte Tiburci.
Sancte Symon. Sancte Valeriane.
Sancte Julia. Sancte Felicissime.
Sancte Mathia. Sancte Agapite.
Sancte Stephane. Sancte Dalmate.
Sancte Line. Sancte Benigne.
B Sancte Clete. Sancte Marcelle.
Sancte Clemens. Sancte Valentine.
Sancte Sixte. Sancte Hylari.
Sancte Corneli. Sancte Martine.
Sancte Cipriane. Sancte Ambrosi.
Sancte Laurenti. Sancte Hieronyme.
Sancte Ypolite. Sancte Augustine.
Sancte Grisogone. Sancte Gregori.
Sancte Cosma. Sancte Silvester.
C Sancte Damiane. Sancte Benedicte.
Sancte Sebastiane. Sancte Patrici.
Sancte Appollinaris. Sancte Brici.
Sancte Georgi. Sancte Remigi.
Sancte Dionysi. Sancte Eusebii.
Sancte Rustice. Sancte Syre.
Sancte Eleutherie. Sancte Hyventi.
Sancte Mauricii. Sancte Zeue.
Sancte Exuperii. Sancte Amande.
D Sancte Candide. Sancte Eugeni.
Sancte Viktor. Sancte Antoni.
Sancte Innocens. Sancte Machari.
Sancte Vitalis. Sancte Adriane.
Sancte Alexander. Sancte Albane.
Sancte Dormine. Sancte Gaudenti.
Sancte Antonine. Sancte Medarde.
Sancte Nazarii. Sancte Columbane.
Sancte Celse. Sancte Galle.
E Sancte Gervasi. Sancte Eustasii.
Sancte Protasi. Sancte Artala.
Sancte Nabor. Sancte Bertulfe.
Sancte Felix. Sancte Valerice.
Sancte Marciane. Sancte Arnulfe.
Sancte Secunde. Sancte Basille.
Sancte Calocere. Sancte Isidore.
Sancte Anastasi. Sancte Samson.
Sancte Vincenti. Sancte Fulce.
Sancte Desideri. Sancte Filiberte.

San-

Sancte Abundi. Sancta Affra.
 Sancta Felicitas. Sancta Eugenia.
 Sancta Perpetua. Sancta Brigida.
 Sancta Anastasia. Sancta Margarita.
 Sancta Agnes. Sancta Potenciana.
 Sancta Lusia. Sancta Genovefa.
 Sancta Cecilia. Sancta Regina.
 Sancta Tecla. Sancta Julitta.
 Sancta Euphemia. Sancta Eulalia.
 Sancta Suffa. Sancta Mustiola.
 Sancta Columba. Sancta Justina.
 Sancta Marina. Sancta Susanna.
 Sancta Cristina. Sancta Balbina.
 Sancta Scolastica. Sancta Savina.
 Sancta Petronilla. Sancta Seraphia.
 Sancta Juliana.

Omnes Sancti Orate pro nobis.

Propicius esto: parce nobis Domine.

Propicius esto: libera nos, Domine.

Ab omni malo libera nos.

Ab ira tua libera nos.

A periculo mortis libera nos.

Ab insidiis Diaboli libera nos.

Ab hoste malo libera nos.

A repentina morte libera nos.

A peccatis nostris libera nos.

Per Crucem tuam libera nos.

Peccatores, te rogamus, audi nos.

Ut sanitatem nobis dones, te rogamus.

Ut pacem nobis dones, te rogamus.

Ut veram poenitentiam nobis concedas, te rogamus.

Ut indulgentiam nobis dones, te rogamus.

Ut infirmo sanitatem tribuas, te rogamus.

Ut in Christo quiescentibus aeternam tribuas requiem, te rogamus.

Ut nos exaudire digneris, te rogamus.

Fili Dei, te rogamus, audi nos.

Redemptor Mundi, te rogamus, audi nos.

Fili Dei, te rogamus, audi nos.

Agnus Dei &c.

Tom. XI.

A Atque ex monumentis haecenus productis discere possumus, quot Saeculis perseveraverit mos ille Christianorum, nempe non statim a natiuitate, uti nunc facimus, baptizandi infantes. Nisi aegritudo, periculumque vitae imminerebat, Sacramenti perceptio a plerisque differebatur usque ad Vigilias Paschatis & Pentecostes, quibus solemnem Baptismum Ecclesiae celebrabant. Eoque deducebantur pueri interdum aliquot annos nati. Bernardus Abbas Clunius Saeculo Christi XI. ut est in ejus Vita a Wilermo Monacho scripta, atque, a Mabillonio edita num. 42. agebat: *Trium eram annorum, quando Baptismi gratiam percepi.* Vidimus etiam Baptizatos statim ad sacram Communionem Corporis Christi admissos. Haec veterum disciplina fuit; immo erant, qui necessariam rem sunt arbitrati. Pervetustus Ritualis MSus Liber adseruabatur olim Romae in amplissima Cardinalis Casanatae Bibliotheca, quae postea alteri Patrum Praedicatorum de Minerva addita, insigne Urbis ornamentum evasit. Scriptus fuit sub Landulfo Episcopo, seu Archiepiscopo, ut opinor, Capuano. Ibi enim versus occurrunt in fine, e quibus hos tantum excerpsi:

Egregius Praeful Landolfus sanctior alter;
 (quae Landulfum II. innuere videntur)
 Tempore sub cujus ditata est Virginis aula,

Pro cujus laude omnes nos exposimus ipsi,
 Virginis ut Prolem votivo corde rogetis,
 Splendida quo loca Sanctorum mereatur
 habere.

Illic ergo legitur *Benedictio Fontis*; quam praetermitto, atque haec pauca profero: tunc extrahatur foras *Cubellà* (idest e labro: nam *Cubam*

E e

hoc

hoc sensu dixere veteres, & pro vase vinario majore [nunc *Tino*] usurparunt, ad cujus similitudinem, sed minori forma, Fons Baptismalis efformari consuevit, appellatus propterea *Cubella*) & permaneat in Ecclesia, usque dum Missa celebretur, & Dominicis Sacramentis confirmetur. Et ante perceptionem Corporis Domini dicantur istae Orationes. Omnipotens sempiternus Deus, qui regenerasti famulum tuum ex aqua & Spiritu Sancto, quique dedisti ei remissionem omnium peccatorum, tribue ei continuam sanitatem, ad agnoscendam unitatis tuae virtutem, per ejusdem Spiritus Sancti &c. Omnipotens sempiternus Deus, majestatem tuam supplices deprecamur, ut famulum tuum digneris terrenis aspectibus respicere, ut, cui donasti Baptismi Sacramentum, longævam tribuas sanitatem &c. Tunc detur Eucharistia his verbis: Corpus Domini nostri Jesu Christi custodiat te in vitam aeternam. Amen. Hoc autem omnino praecavendum est, ut non negligatur, quia tunc omne Baptisimum legitimum Christianitatis nomine confirmatur. Ita in illo Rituali: ubi vides, ministratum fuisse duntaxat Corpus Christi. Sed varia in hoc disciplina Ecclesiarum fuit. Hugo de Sancto Victore, qui Seculo Christi XII floruit, in Lib. I Cap. 20. de Sacrament memoriae prodit, unum Sanguinis Sacramentum infantibus baptizatis fuisse exhibitum: Pueris,

A ait, recens natis idem Sacramentum in Specie Sanguinis est ministrandum digito Sacerdotis, quia tales naturaliter iugere possunt. Alibi verò, ut vidimus, & Corpus & Sanguis eis tradebatur: quod Mediolani praecipue in usu fuit iisdem temporibus. En tibi, quae in MSto Codice Beroldi, de quo infra sermo erit, olim ego legebam Mediolani. Spectabat Codex ille pervetustus ad Canonicum Laurentium, mihi quae visus est exaratus Seculo Christi XII. ut plura in calce & margine addita indicabant. Ibi quidem haec etiam adnotatio mihi occurrebat: *Septembris Idibus Anno Domini MC. iter Anselmi Archiepiscopi in Corrociانا*. Verùm haec post exaratum Librum adjecta fuere, quum ibi textus Beroldi occurrat, qui Auctor, uti infra videbimus, floruit Anno 1130. Quid autem *Corrociانا* fuerit, a Clarissimo Saxio discas in Notis ad Landulfum juniorem Historicum Mediolanensem, Tom. V. *Rer. Italicarum* a me editum. Ut enim is animadvertit ex Abbate Ufbergense, *Terra Corrociانا Turchorum patria* fuit, quò Anselmus Archiepiscopus Mediolanensis eo Anno profectus est. Itaque ex eo Codice MSto excerpti lucubratiunculam subsequentem, in qua potissimum legas velim interrogationem postremam: *Quare renati fonte Baptismali mox Corpus & Sanguinem Domini percipiunt?*

Ordo qualiter Scrutinia agantur pro Catechumenis:
Scriptus circiter Ann. Christi 1130.

I. **I**nterrogatio. *Quare nomina eorum, qui catechizati sunt, ab Acolyto describuntur?*
Responso. *Ut scilicet imoleatur in eis illud, quod scriptum est:*

Imperfectum meum viderunt oculi mei, & in libro tuo omnes scribentur. Item: Gaude te autem, quod nomina vestra scripta sunt in coelis. Unde B. Augu-

Augustinus ait : Videce dilectissimi, qui hanc professionem vestram in curiam proferitis Angelicam, nomina prostentium in libro excipiuntur vitae, non a quolibet humine, sed a superiore coelitus potestate.

II. Quare post descriptionem nominum signantur Catechumeni?

Responsio. Videlicet ut possint dicere : Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine. Et bene prius signantur quam baptizentur, quia prius postes filiorum Israël agni sanguine signantur, quam mare rubrum transeant, per quod signantur Baptismatis Sacramenta.

III. Quare deinde sal exorcizatum & benedictum in ora Catechumenorum mittitur?

Responsio. Ut ostendatur supernae sapientiae eos jam vel modicum recipere gustum. Sicut enim sacrificia, quae iubente Lege offerebantur, sale condiebantur, ita nunc qui baptizandi sunt, coelestis sapientiae sale debent condiri.

IV. Quid est catechizare?

Catechizare Graece dicitur, quod nos dicimus docere, imbuere, vel instruere. Catechumenus, instructus, vel audiens : sic & auditor vocatur ; audit enim, quae credens accipiat, sed adhuc peccatorum premitur onere. Unde B. Augustinus ait : Quantumcumque Catechumenus proficiat, adhuc sarcinam iniquitatis suae portat, quousque per aquam Baptismatis renovetur.

V. Quare dicuntur scrutinia?

Quia ibi scrutatur voluntas Catechumeni, ut praefatus Doctor

ait : Utrum propter vitae praesentis commoda, an propter vitae aeternae baptizari desideret praemia. Scrutinium verò dicitur inquisitio, vel exploratio, sive investigatio. Instruitur enim Catechumenus per se, si major est : instruitur per alium, si minor.

VI. Quare Catechumeni exorcizentur?

Ut ab eis versutia, dolique daemonum pellantur. Ecce exorcizatur homo, & sal, & oleum. Sed in his omnibus non natura exorcizatur, quae valde bona creata esse legitur, sed ut ab eis callida Diaboli tentamina procul abscedant, & Creatori Deo sanctificata servire valeant. Exorcismus verò dicitur adjuratio, vel increpatio.

VII. Quare mittuntur digiti in aures?

Digitorum in aure missio Spiritus Sancti significat acceptionem. Tactus verò salivae donum supernae gratiae signat. De hac verò causa exemplum Sacerdotes habent, ubi legitur, quod sanaturus Dominus surdum & mutum, miserit digitos suos in auriculas ejus, expuensque tetigit linguam ejus. Effeta verò idem est adperire, pro auribus sanandis dicit, quas surditas diutina clauserat, sed ad audiendum tactus Domini patescit. Qui vult ista plenius scire, legat Tractatum Bedae super Evangelium. Nares enim tanguntur, ut abjectis delectationibus noxiis, Christi solummodo amplectantur odorem, ut possint cum Apostolo dicere : Christi bonus odor sumus in omni loco. Item, Deo gratias, qui semper triumphat nos in

- Christo Iesu, & odorem notitiae suae manifestat per nos in omni loco. Tanguntur & aures, ut relicto auditu linguae audiant verba Christi, & faciant ea, dicaturque eis: Qui haec audit &c.
- VIII. Quibus modis accipi debet exsufflatio vel insufflatio?
 Duobus, quia duabus sit personis. Exsufflatur Catechizante Catechumenus, ut fraudes daemonum ab eo effugentur. In insufflatur ab eo per aquam Baptismatis renovatus, ut Spiritum Sanctum accipiat. Nam & Salvator insufflando legitur Apostolis Spiritum Sanctum post resurrectionem dedisse.
- IX. Quare in Coena Domini sanctum Chrisma conficitur & consecratur?
 Quia in ipsa finitur typus, & inchoatur veritas. Post eum quoque agni tradidit Apostolis Salvator mysteria Corporis & Sanguinis sui. In ipsa siquidem coena coepit praeparari Dominicae passionis mysterium, quo tunc redimimur, quando baptizamus.
- X. Quare de oleo benedicto scapulae & pectus unguuntur?
 Ut originalia simul & actualia peccata relaxentur. Quoniam sicut per dorsum praeterita, id est ea, quae a parentibus traximus, mala signantur, ita per pectus ea, quae ipsi commisimus. Sive, pectus & scapulae signantur oleo sancto, ut undique muniantur. De Chrysmate verò in cerebro sive in fronte signantur, ut sit de illis, quibus dicitur: Vos estis genus electum, regale sacerdotium.

A XI. Quare sanctificatur aqua?

Ut auferat omnium in se descendendum peccata, & quos acceperat sordidos, reddat mundatos. In qua sanctificatione Trinitas invocatur, ut sanctificans adesse dignetur. Quum enim in nomine Sanctae Trinitatis datur baptisma, simul tota Trinitas regenerat, quae unus & solus est Deus.

B XII. Quare in limine jam baptismi positus interrogatur, utrum abrenunciet Diabolo, & pompis, & operibus ejus?

Ut cum his tribus se abrenunciaturum promiserat, in nomine Sanctae Trinitatis ter mergatur in lavacrum. Abrenunciatio enim dicitur contradico, respuo, abjicio, sive abnego. Pompa Graecum nomen est, quod Latine dicitur ostentatio publica. Idolorum igitur cultura, superbia, & jactantia, horumque similia, pompa dici possunt Diaboli. Cetera verò mala opera ejus vocantur, quibus se baptizandus abrenunciare promittit. Notandum verò, quod in Arca Noë, & in transitu maris rubri Baptismatis Sacramentum praefiguratum fuit.

D XIII. Quare baptizati albis vestibus induuntur?

Ut per hunc habitum demonstratur futurae resurrectionis gloria. Sive per vestem candidam potest intelligi fides recta, sive donum Spiritus Sancti, quod accipiunt in baptismo. Chrysmate verò unguuntur, ut sacerdotes & reges esse monstrantur. Nam & ipsa mutatio vestium habitum significat Sacerdotum.

E XIV. Qua-

XIV. *Quare venatorum capita Chrysmale, idest * pellei teguntur velamine?*

Ut demonstretur, quod mysteria baptismatis semper illaesa debeant in nobis servari. Aliiter. Pilleum capitibus Sacerdatum ornatum praestabat, & nos pilleo caput nostrum ornamus, quum ita vivimus, ut Christus, qui est caput nostrum, pro nostris bonis glorificetur operibus. Aliiter. Omnis, qui particeps est lactis, quasi velatum caput mentis habet, quia non valet Scripturarum comprehendere sensum. Sed quum coeperit lactem postponere cibum, quasi deposito velamine ignorantiae incipit solidum Scripturarum sumere alimentum.

XV. *Quare septem diebus caput velatur, & octavo detegitur?*

Quia per septem dies praesens vita, & octavum futura gloria designatur. Recte per septem dies tegitur caput, & in octavo detegitur; quia nunc videmus per speculum in aenigmate: tunc autem facie ad faciem.

XVI. *Quare renati fonte Baptismatis mox Corpus & Sanguinem Domini percipiunt?*

Ob hoc videlicet, ut omnia Christianitatis eis Sacramenta firmentur. Nam & Salvator noster postquam lavit pedes Apostolorum, tradidit eis sui Corporis & Sanguinis mysteria. Unde ipse huius rei perfectionem demonstrans ait: Qui manducat meam Carnem, & bibit meum Sanguinem, in me manet, & ego in eo.

Celeberrimum quoque usum Ambrosiana Ecclesia observat, nempe inchoandi Quadragesimam non a Feria IV. post Dominicam Quinquagesimae, ut fieri sensim coeptum est Saeculo Christiano Nono, ac tandem ut in omnibus Catholicorum Ecclesiis fieret, constitutum fuit, sed ipsa tantum die Dominica primâ Quadragesimae, quae propterea in antiquis Libris appellatur *Dominica in capite Quadragesimae*. Quae vero subsequitur (secunda Quadragesimae apud Romanos) *prima Quadragesimae* nuncupatur ab Ambrosianis. Quot dies Populus Mediolanensis jejunio Quadragesimali sacralet, vivente Sancto Ambrosio, non satis liquet. Nam quod in Sermonem quodam habetur, quem veteres editiones eidem Sancto Archiepiscopo adscribunt, ubi *Quadragesima quadraginta & duos continere dies dicitur*, non ita certum est, quum eum ab ipso Ambrosio abjudicandum censuerint celeberrimi PP. Benedictini e Congregatione S. Mauri, seu ut melius dicam, Cl. P. Mabillonius. Illud quidem extra controversiam positum est, in Ecclesia Mediolanensi temporibus Sancti Ambrosii *Quadragesimam totam praeter Sabbatum & Dominicam* jejunio fuisse sacratam, ut ille idem affirmat in Lib. de Elia Cap. 10. Nunc autem Sabbatis Quadragesimae jejunii immunitas ne illic quidem conceditur. Contra quum recurrente *Rogationum triduo* jejunium Ecclesia Romana minime praecipiat, Ambrosiana illud a Populo suo severissime exigit. Hoc autem jejunium post dimidium tantummodo Saeculi XI. ab Ambrosianis usurpari coeptum discimus e Vita Sancti Arialdi, iis temporibus scriptâ ab Andrea Monacho Vallumbrosano, atque editâ a Puricellio Cap. 21. ubi haec leguntur:

tur: *Triduanum* namque illud Jejunium, quod inter sanctos dies Paschales contra antiquorum dicta Sanctorum NOVITER est peragi usitatum, vehementer horrebat. Et quàm rigide observaretur ejusmodi jejunium, infra ostendunt Arianaldi verba ita loquentis: *In istis diebus tam acriter vos affligere cerno, vestibus laneis induendo, nudis pedibus incedendo, in pane tantummodo & aqua jejunando, quomodo quando haec agere debite jussum est, vos nullo modo facere inspicio.* Constat ergo, non ita multo ante institutum fuisse Jejunium Rogationum, adhuc Mediolani vicens. Sed minime hinc sequitur, Rogationum quoque ipsarum recentem fuisse institutionem; & sunt aliqua apud Landolphum Seniore in *Histor. Mediolanen. Lib. 3. Cap. 29. Tom. IV. Rer. Italicarum*, quae longe antea Mediolani quoque Rogationes institutas suspicari me faciunt.

Quatuor verò *Temporum* Jejunia antiquitus in usu forent apud Mediolanenses, investigabam ego olim Discussionione in hoc idem argumentum a me edita Tom. 2. pag. 246. *Anecdotorum meorum* *. Quumque Sanctorum Ambrosii & Augustini aevo, ipsis testantibus, nullo, praeter Antepaschale, Sabbato jejunaretur, statuebam ego, serius in Mediolanensem Ecclesiam Jejunia haec fuisse inducta. Immo quum nullum eorum vestigium neque apud Beroldum, de quo infra sermo erit, neque in MStis Ambrosianae Bibliothecae, aut editis Missalibus ante Sancti Caroli tempora deprehendissem, incertum scripsi, an antea observarentur. Praeterea omnium primus Sanctus Carolus haec in Missali apposuit ad Feriam V. Pentecostes: *Feria IV. VI. & Sabbato sunt Tempora Pentecostes jejunanda.* Doctissimo viro, mihi què amantissimo,

A Nicolao Rubino tunc Metropolitanae Basilicae Canonico Ordinario ac Theologo, visa fuit mea haec opinio aliquid detrahere notissimae Mediolanensium pietati ac religioni. Quare nihil non egit ille ut aliquod monumentum mihi offerret, quo evinceretur, ante Sanctum Carolum Mediolani observata fuisse hujusmodi Jejunia. Et revera geminos mihi, si bene memini, antiquos Missales manu exaratos exhibuit, in quibus adnotabantur nescio quo in loco *Quatuor Tempora*. Ego rem tantum dubiam, minimeque compertam dixeram: neque in praesentia nego, quin magni momenti sint testes si ad eam stabilendam, non tamen ad omnem dubitationem prorsus tollendam. Cur enim, si iis diebus Ecclesia Ambrosiana jejunium praecipiebat, nulla Missa, nullus ritus, nullae peculiare preces hocce dies poenitentiae deditos designabant? Immo ne ulla quidem mentio in tot aliis Missalibus, jejunii *Quatuor Temporum* fiebat. Equidem novi & ego, pluris faciendos in hanc rem duos Missales rem affirmantes, quàm decem omnino silentes. Verùm quis me certum facit, in aliquo Monasterio, aut rurali Ecclesia Missales ejusmodi non fuisse adhibitos, ubi Romano more *Quatuor Temporum* ratio haberetur, quum in reliquis Ecclesiis Ambrosianis nullum foret iis diebus jejunandi praecceptum? Quae quum dico, in mentem mihi recurrit vetustissimus Missalis Ambrosianus MStus, in Ambrosiana Bibliotheca adservatus, ubi ad Feriam IV. post Dominicam Quinquagesimae adnotatur: *Oratio super Populum* his verbis: *Concede nobis Domine..... militiae Christianae inchoare jejunium, ut contra spirituales nequitias pugnaturi continentiae muniamur auxiliis.*

* In hac praesenti Edit. T. XI. P. I. pag. 276. &c.

auxiliis. Sequitur Oratio super *S. Ambrosii*. Praefati Domine fidelibus tuis, ut jejunorum venerabili solemnitate & congrua pietate suscipiant. & secunda devotione percurrant. In Praefatione haec habentur: *Qui corporali jejunio vitia comprimis, mentem elevas, virtutem largiris & praemia, per Christum &c.* Sequitur Missa Ferae V. infra Quinquagesimam. Tum Missa Ferae VI. ubi Oratio super *Populum* hisce verbis concepta est: *Inchoata jejunia quaesumus, Domine, benigno favore prosequere &c.* Haec, si bene intelligo, evincere videntur, ad imitationem Romanae Ecclesiae tunc Ferae IV. post Dominicam Quinquagesimae fuisse exordium jejunii Quadragesimalis apud Mediolanenses: quod tamen affirmare non audeat, quisquis tot alios Missales consulat, & antiquam Ambrosianae Ecclesiae consuetudinem rite perpendat. In aliqua peculiari Ecclesia Mediolanensis Dioecesis id factum fuerit, non vero in reliquis. Quamobrem, quod est etiam ad Quatuor Temporum institutionem accuratiori adhuc investigatione utendum puto.

Celebres itidem Ambrosianae Ecclesiae ritus ii memorandi sunt, videlicet; Sanctorum Natales, si die Dominico recurrant, transferri: quod nunc Romano ritu sacra facientes tantummodo observant, si Natalis sit semiduplex, aut si diebus Dominicis Quadragesimae atque Adventus occurrat. Nullum quoque Sanctorum Festum Ambrosiana Missa celebrat per totam Quadragesimam. Ad haec nullis Sextis Quadragesimae Feriis Missam Ambrosiani celebrant, neque praefanctificata adhibent, uti mos est apud Graecos, & sacro die Parasceves fieri consuevit apud Romanos. Praeterea in maximo Metropolitano

Mediolanensium Templo perdurat adhuc, quae olim *Schola Sancti Ambrosii* appellabatur, egregium sane remotae antiquitatis pignus ac vestigium ad haec usque tempora servatum. Nimirum alit eadem Ecclesia decem senes laicos (*Vecchioni* nunc appellantur) totidemque anus: quorum munus est quibusdam solemnibus sacris interesse. Honesto ac antiquo vestium genere utuntur, & quum tempus Offertorii poscit, ex iis duo mares, *fanonibus*, hoc est mappis candidis apte involuti, accedunt ad gradus Presbyterii (*Beroldus* tamen auctor est, eos intrasse Chorum), & dexteram Oblatas, sinistram Amulas cum vino tenent, quae Sacerdos illuc ab Altari una cum Ministris descendens, & duo argentea vasa deaurata deferens, suscipit. Idem subinde peragunt & feminae duae anili aetate venerandae. Notissimum est eruditionis Ecclesiasticae cultoribus, olim consuevisse Populum offerre Sacerdoti in synaxi panem & vinum, deinde sacrandum. Totius autem Populi nomine eadem nunc offeruntur per Scholam Sancti Ambrosii. Quod & testatur Landolphus senior Historicus Mediolanensis Tom. IV. *Rer. Ital.* pag. 93. de hisce scribens: *Panem & vinum pro Populo universo quotidie offerentes.* In publicis quoque Supplicationibus una cum Clero eadem Schola Sancti Ambrosii procedit. His adde commemorari in Ordine Romano antiquam Clericorum oblationem ad Altare. Hanc Ambrosiani adhuc in Templo Metropolitano servant, & ad quaedam sacra solemnia Clerus ejusdem Ecclesiae consuevit illam per ordinem deferre. & conferre in capsulam super Altare collocatam. *Veglonum & Veglonissarum*, hoc est Senum & Anuum, aliorumque Ordinum Sanctae Mediolanensis Ecclesiae,

clesiae, mentio est in duabus Char-
tis nondum editis, quas Mediolani

[A] descripsi e Codice MSto Francisci
Castelli, atque huc inferendas censui.

Donatio Milonis Taurinensis Episcopi & Archipresbyteri Metropolitanae
Mediolanensis Basilicae, facta Capitulo Canoniorum ejusdem
Basilicae pro Anniverfario suo, Anno 1.86.

IN nomine Domini. Anno Dominicae
Incarnationis Millefimo Centesimo O-
tuagesimo Sexto, quindodecimo die men-
fis Julii, Indictione Quarta, Capitulo
Ordinariorum Mediolanensis Ecclesiae.
Ego in Dei nomine Milo Turinensis
Episcopus, & Mediolanensis Ecclesiae
Archipresbyter, qui dicor de Cardano,
consensu & voluntate Domini Urbani
Papae, & Mediolanensis Archiepiscopi,
sicut per ejus Literas bullatas a me vi-
sas apparebat, nec non & praesente &
consentiente Heriprando Judice & Ad-
vocato ipsorum Ordinariorum, & Domino
Petro Buxoro Archipresbytero de Monte,
& Magistro Philippo, atque Guis-
cardo Vicecomite, & Albrico de Surrexina,
& Hugone de Orano Sacerdotibus,
atque Ottone Vicedomino, qui
dicitur de Curte, & Oldone Crivello
Diaconibus, ac Magistro Faxato, qui
dicitur Menclotius, & Uberto Lento,
& Alberto item Menclotio Subdiaconi-
bus ipsius Capituli. Dono praesenti die
& hora inter vivos, nominative omnes
illas Possessiones, quas habeo, & mihi
pertinent in locis & fondis Eossadotto,
Paninsacco, & in eorum territoriis,
ac in circumstantibus locis, tam in Cas-
stris, quam in Villis, & in finibus;
quas emi a Maineriis pretio Librarum
septingentarum septuaginta novae Mo-
netae Mediolani. Scilicet Casas, Sedi-
mina, ac Molendinorum sedes cum aedifi-
ciis eorum, & ceteras territorias
res cum omni honore & districtu, &
conditionibus, somandasri, amisceribus,
& Ecclesiarum Advocatiis, piscationi-

bus, & jure Vasallorum, & omni alio
jure & usu. Quo tenore ut a modo
in antea sunt istae Possessiones omnes
ipsius Capituli; ita tamen ut praesenti
numero Ordinariorum addatur unus Or-
dinarius Praebendarius, qui istas res
habeat, & teneat, & faciat omni tem-
pore Anniversarium meum ex fructibus
ipsarum Possessionum cum Domino Ar-
chiepiscopo, & cum ipso Capitulo, at-
que cum Communiantia Sacerdotum Me-
diolanensium. Dando Domino Archiepi-
scopo, si interfuerit, Solidos quinque,
& Hebdomadariis Denarios quinquaginta
duo, Sacerdotibus & Diaconibus
Capituli Ordinariorum Denarios sex pro
unoquoque, Subdiaconibus & quatuor
Notariis Denarios quatuor pro unoquo-
que, Lectoribus Denarios quatuordecim,
Custodibus Denarios sedecim, Veglonibus
& Veglonis Denarios viginti, inter
Crucem & Incensum Denarios duos, Pue-
ris Magistri Scholarum Denarios duos,
pro pane & vino maljanis solidos duos.
Et praesati Denarii omnes dentur sin-
gulis annis praesatis personis in jam
dicto Anniversario meo, tam si non in-
tererint, quam si intererint, excepta
suprascripta benedictione Domini Archie-
piscopi. Ceteris vero Presbyteris, qui
interfuerint, dentur Denarii duo pro uno-
quoque, & qui non intererint, nihil
habeant. Cetera vero iudicata & ordi-
namenta, quae ego, qui supra, Milo
feceram super jam dictis facultatibus
meis, casso & infringo, quia sic de-
crevit mea bona voluntas.

Actum in domo ipsorum Ordinariorum pro remedio & mercede animae meae.

Ego Ariprandus, qui dicor Judex, & Suprascriptorum Ordinariorum Advocatus consensi ut supra, & subscripsi.

Interfuerunt Guilielmus, qui dicitur Burrus, & Anricus Advocatus de Turino, ac Bottus de Massenago, & Putracius de Sancto Calocero, atque Petrus de Subiate, testes.

Ibique incontinenti investivit ipse Dominus Milo Episcopus praefatos Dominum Archipresbyterum, & Ottonem Vicedominum, atque Magistrum Faxatum nomine ipsius Capituli de praefatis Pos-

A *sessionibus omnibus, qualiter Superius legitur.*

Ego Gualdericus Palliarius Notarius sacri Palatii tradidi & subscripsi.

Ego Rogerius, qui dicor Palliarius, Notarius sacri Palatii scripsi.

Ego Petrus de Veriano, Notarius sacri Palatii, authenticum hujus exempli vidi, & legi, & sic in eo continebatur, ut in isto legitur exemplo, extra literas plus, minusve.

Ego Manfredus, qui dicor de Brivio, Imperialis Aulae Notarius, authenticum hujus exempli &c.

B

Anselmi de Rhaude Canonici Ordinarii in Metropolitana Mediolanensis Basilica donatio, ut ibi quotannis celebretur festus dies Inventionis Sanctae Crucis. Anno 1179.

A *Nno Dominicae Incarnationis Millesimo Centesimo Septuagesimo Nono, mense Augusti, Indictione Duodecima. Ego in Dei nomine Anselmus, qui dicor de Rhaude, Clericus, & Ordinarius Sacrosanctae Matris Ecclesiae Beatae Mariae Hyemalis, festivitati Inventionis Sanctae Crucis, quam ex meis bonis, sicut in alia Charta legitur, in eadem Ecclesia Sanctae Mariae omni anno in perpetuum fieri ordinavi, quoniam ipsa Festivitas minus continens mihi videbatur ex fisco, quod nuper enim a Presbytero Zuffo Canonico Sanctae Theclae in Burgo Carate, & est Solidorum quadraginta novae Monetae, omni anno hoc additamentum facio. In primis volo, ut Dominus Archiepiscopus, qui nunc est, vel pro tempore erit, in eadem Ecclesia intersit ipsi Festivitati omni anno, & habeat Solidos quatuor, & Notarius, qui portabit Crucem suam, Denarios quatuor; & Archipresbyter ipsius Ecclesiae similiter intersit, & habeat Denarios octo, &*

Tom. XI.

C *Archidiaconus item & habeat Denarios octo; & reliqui Ordinarii, qui sunt octo inter Presbyteros & Diaconos, habeant Denarios sex pro unoquoque. Subdiaconi, qui sunt quinque, habeant Denarios quatuor pro unoquoque. Notarii duo, quos volo interesse ipsi Festivitati, scilicet unum pro causa legendi, & alterum causa canendi, habeant Denarios quatuor pro unoquoque. Item de Soldis viginti & octo, qui abundant praefato additamento ex suprascripto fisco Soldorum quadraginta, volo & ordino, ut Annuale unum fiat omni anno in eadem Ecclesia Sanctae Mariae in die obitus mei, qui supra Anselmi, pro animabus omnium Defunctorum hoc modo. In primis volo & ordino, ut Dominus Archiepiscopus qui nunc est, vel pro tempore fuerit, intersit, & habeat solidos quatuor: & Notarius, qui portabit Crucem ejus, Denarios quatuor: & Septimanarii habeant Soldos quatuor & Denarios quatuor: & Pueri habeant Denarios duos pro pane &*

F f

vino.

vino. Archipresbyter, & Archidiaconus ipse Ecclesiae, qui nunc sunt, vel pro tempore erunt in eadem Ecclesia, similiter intersunt, & habeant Denarios octo pro unoquoque. Alii octo Presbyteri & Diaconi habeant Denarios sex pro unoquoque. Subdiaconi, qui sunt quinque, habeant Denarios quatuor pro unoquoque. Notarii, qui sunt duo, habeant item Denarios quatuor pro unoquoque. Lectores quatuordecim habeant singulos Denarios. Custodes sedecim habeant item singulos Denarios. Veglones, Veglonissae Denarios decem inter omnes. Canonica Decumanorum habeat Solidos duos. Canonica Sanctae Theclae habeat item Solidos duos. Presbyter Sancti Michaelis habeat Denarios duos. Presbyter Sancti Johannis ad Fontes habeat similiter Denarios duos. Solidi tres & dimidium, qui supersunt, sunt Primicerii Lectorum ipsius Ecclesiae, qui nunc est, vel pro tempore erit; ita ut ipsam summam exigat, & superscriptum Annuale exerceat, & praedictos Denarios, qualiter leguntur, distribuat: & det Pastum unum Massario omni anno, si ipsum voluerit tempore statuto, sicut legitur in Charta emptionis illius facti, in qua continetur: „ Si factum non erit solutum omni „ anno, tempore statuto, quod ipsum Pastum non debeat dari. „ Quia sic decrevit mea bona voluntas.

Actum in sacrosancta Civitate Mediolani pro remedio & mercede animae meae. Et inde duae Chartae sub eodem tenore scriptae sunt.

Ego Algisus Mediolanensis Archiepiscopus subscripsi.

Ego Anselmus indignus Diaconus a me factus subscripsi.

Intersuerunt Otto, qui dicitur de Dervi, Magister Rolandus, Johannes Bastardus, Marchisus Garzonus, Girardus Porenioni, Bonabillus de Va-

xante, ac Presbyter Cixendile, Arricus de Intervinca, atque Anselmus Ostiarius, testes.

Ego Gualdricus Palliarius, Notarius sacri Palatii tradidi & subscripsi.

Ego Rogerius, qui dicor Palliarius, Notarius sacri Palatii scripsi.

Addo, quae de ipsis Veglonibus & Veglonissis olim excerpebam e MSto Codice Bibliothecae Ambrosianae, inscripto: *Status Ecclesiae Metropolitanae &c.* Ita ibi adnotatum: *Vegloni apparent in Ecclesia & Processionibus cum eorum cottis, & Sacerdotalibus birettis & vestibus. Mulieres etiam viduali habitu, & velatae, in solemnibus Missarum offerunt Sacerdoti celebranti panem & vinum ad instar Melchisedech. Sed mulieres nunquam intrant Chorum; immo Sacerdos celebrans venit usque ad portam Chori, ibique earum oblationes recipit. Et vulgariter appellatur Schola Sancti Ambrosii. Et quotiescumque fiunt aliquae Processiones, eis interveniunt cum particulari vexillo suae Crucis. Prior vero horum desert Pluviale temporibus debitis, & Flagellum Sancti Ambrosii. Temporibus Litaniarum & Processionum cantant & ipsi Kyrie eleison alternatim cum aliis Sacerdotibus Chori. Neque omittendum, Praefationes oeculiares ab Ecclesia Ambrosiana adhiberi ad singulas Missas sive de Christo, & beata Virgine, & Sanctis, sive diebus quibusque Dominicis. Paucis nunc utitur Romanus Ritus; sed & ille multas olim praescribat, ut constat ex antiquissimo Ordine Romano, quem edidit pie memoriae doctissimus Cardinalis Thomasius. ut alia exempla omittam. Lectorem quoque monitum volo, adservari in Ambrosiana Bibliotheca MStum Codicem Graecum, complectentem Homilias*

militas jam editas in Evangelia Theophanis Ceramitae. Membranae quidem Graecum nunc exhibent textum; verum sub Graecis literis evidentissime elucet, in iis ante aliquot Saecula scriptum prius fuisse Missalem Librum Romani Ritus: quae scriptura aut vetustate temporis excidit, aut dedita opera a Graeco amanuense deleta est. Adhuc tamen legi illic possunt non plurima solum elementa, sed & integrae Orationes, Epistolae, ac Evangelia. Inter cetera ego animadverti, ad singulas fere Missas haberi Praefationes proprias, & postremam Missae Orationem appellari *super Populum*. Adeat Lector, si plura cupit, Liturgica piissimi Cardinalis Bonae. Sed quum mihi nequam sumserim, in singulos Ambrosianae Ecclesiae Ritus inquirere a Romano diversos, hoc unum tandem adjiciam, Psalterium nempe Ambrosianum in non paucis a Romano discrepare tum verbis, tum sensibus, tum versiculorum ordine; neque tamen omnino concordare cum ea versione, quae Sancto Ambrosio in usu fuit. In reliquis Scripturae Sacrae Libris parum aut nihil a Vulgata discedunt Ambrosiani.

Corollarium autem non parvi, ut mihi videtur, faciendum, adnectere heic statui, nempe Opuscula quaedam *Beroldi Mediolanensis* antiquissimi Scriptoris, qui Ambrosianae Ecclesiae ritus olim describebat. Manu exarata ejus Opera Mediolani adservantur in Bibliotheca Metropolitana Capituli Canonorum, duosque ibi Codices. alterum altero luculentioris aspexi. Habet & Ambrosiana Bibliotheca Beroldini Operis apographum. Quo tempore floruerit, quodve munus in maxima aede sacra Mediolani gesserit *Beroldus*, jam ani-

A madvererat Johannes Petrus Puricellius, acuratissimus Mediolanensium antiquitatum illustrator, in Libro de Sanctis Martyribus Nazario & Celso. Ille tamen nihil aliud prodidit, quam quod Beroldus ipse de se obiter annotarat, & quod infra Lector per semetipsum colligere poterit. Is nempe scribit, varia esse in Ecclesia Mediolanensi vasa ac ministrationses, *De quibus, Deo opitulante, ego Beroldus Custos & Cicendelarius ejusdem Ecclesiae quidquid vidi &c. huic nostro Libello tradere disposui*. Munus ergo Beroldi fuit luminaria Templi curare, & *cicendelas* sub sua custodia habere, quo vocabulo significabantur Lampades, Lychni, Candelabra, aliaque ejusmodi vasa ad lucem ferendam in aede sacra destinata. Subdit Beroldus haec, de Hebdomadariis loquens: *Sed Nuper in tempore Domini Olrici Archiepiscopi, Sibi diaconi cum Custodibus convenerunt, ut quatuor Custodes Hebdomadarii suscipiant in omni cadavere* (hoc est pro quolibet Defuncto) *denarios &c.* Puricellius post Calchum, Sigonium, & alios, statuit Olricum Archiepiscopum vivendi finem fecisse Anno 1123 ac proinde aut eodem Anno, aut altero subsequente Beroldum haec literis consignasse, adverbio *Nuper* hoc idem suadente. Verum invictis argumentis evicit Joseph Antonius Saxius, Ambrosianae Bibliothecae Praefectus V. Cl. in notis ad Landulphi Junioris Historiam Tom. V. *Rei. Italicar.* pag. 507. Olrici mortem contigisse die XXVIII. Maji Anno MCXXVI. Quamobrem paucis post ejus obitum mensibus, aut insequenti Anno haec Beroldus literis consignavit. Ocurrant autem in MSto Codice Metropolitanae Bibliothecae: Primo. *Cognitio Aurei Numeri, Lunarum, una cum*

Etimologiis Singulorum Mensum &c. ubi haec animadverti: *Si vis invenire argumentum per quod possis probare, quot anni sunt a Nativitate Domini, extende ordines Indictionum, qui sunt Modò LXXIII. adijunge I. nam Indictio non nisi ad XV. annos crescit.* Computatio haec reddit Annum 1096. quo haec scripta fuere, & fortassis ab ipso Beroldo, qui paucos post annos reliqua scripsit. Sequitur *Kalendarium antiquum.* Tum Opusculum *Quomodo dividuntur denarii in praedicta Ecclesia:* quod ego descripsi, quippe non inutile visum ad dignoscendos ejus Saeculi mores, & Festivitates tunc in Ecclesia Mediolanensi celebratas, ac propterea infra adnectam. Subinde in eodem Codice legitur *Ordo & Ceremoniae praedictae Mediolanensis Ecclesiae per totum Annum.* Excerpta ex iis habebit infra Lector; neque enim omnia sumsi, veritus ne toedio legenti minuta nimis rudera forent. Subsequuntur haec in eodem Codice: *De Situ Civitatis Mediolani. De Adventu Barnabae & Anathalonis, & Vita eorum:* quae duo Opuscula jam evulgavi Part. II. Tom. I. *Rer. Italicarum.* Ad haec ibi habetur enarratio *de Recuperatione Officii Ambrosiani facta a beato Confessore Eugenio.* Apud Boninum Mombritium haec reperias; aliqua etiam supra in hanc rem egomet innui. Tum *Expositio Matutini Officii facta a Theodoro Archiepiscopo.* Sed quum Theodorus (ut de Secundo hujus nominis tantum loquar) ad Archiepiscopalem

A Cathedram Mediolani conscenderit circiter Annum vulgaris Aerae 735. atque in hoc Opusculo *Analarium* viderim non semel memoratum, qui circiter Annum 825. Librum de Divinis Officiis concinnabat, nemo non videt, Opusculo illi falso praepositum fuisse Theodori Archiepiscopi nomen. Illud autem ego descripseram; sed quod nihil denique illud exhibeat, quàm Commentariolum exsuccum, & ex Allegoriis & explanationibus toedium facile parituris constantem, suis servatum tenebris volui. Alia id genus parvi facienda in eodem Codice occurrebant, uti *Expositio Missae Ambrosianae: Expositio Symboli: Quomodo Scrutinia agantur more Ambrosiano, seu Catechumeni exorcizantur &c.* Itaque jam habeat Lector, quae omnium maxime e lucubrationibus Beroldi excerptanda duxi; digna profectò, quae ad reliquas Ecclesiae Catholicae Liturgias accedant. In fine Opusculi, cui titulus *Expositio Exceptati*, haec ille scribebat: *Nomen verò Auctoris hujus Operis scire cupiens, computa capitales literas per ordinem Feriarum incipiendo a B Capituli primi, usque in finem, & nomen perfectum habebis.* Computatis ergo initialibus literis Capitulorum, inde exsurgit *BEROLDVS.* Quem morem designandi nomen suum per Acrosticon antiquissimis Seculis, sed illo potissimum, familiarem fuisse, jam innui in Praefatione ad Donizonis Carmen Tom. V. *Rerum Italicarum.*

BEROLDI MEDIOLANENSIS

ORDO ET CEREMONIAE

ECCLESIAE AMBROSIANAE MEDIOLANENSIS.

Circa Annum 1130.

IN Ecclesia Mediolanensi diversa vasa, diversaeque ministrations adeste noscuntur, omnes Deo dicatae & ad officium Ecclesiae necessariae. De quibus Deo opitulante ego Beroldus Custos & Cicindelarius ejusdem Ecclesiae, quicquid vidi & audivi & scriptum reperi, huic nostro Libello tradere disposui.

In primis sunt Sacerdotes Cardinales, quorum prior Archipresbyter cum ferula sua, & primatu suo praefertur in Choro. Deinde septem Diaconi Cardinales subsequuntur: prior tamen Archidiaconus cum ferula sua, & primatu suo, Archipresbytero jungitur. Tertio gradu Subdiaconi cum Primicerio suo ordinantur in Choro. Quarto loco ponitur Primicerius Presbyterorum non minor ceteris dignitate, sed minor loco; quia licet ut taceamus de spiritualibus, quibus vice Archiepiscopi poenitentes solvit & ligat, non minus tamen in carnalibus ceteris majoribus possidere videtur, quia quotiescumque omnis Chorus, exceptis Veglonibus, cum Archiepiscopo comedit, iste semper particeps refectiois est: & si contigerit, quod pretium aut denarii dentur pro pastu, similiter partem suam recipit, quantum Presbyter Cardinalis. Deinde Ordo Notariorum subsequitur cum suo Primicerio, ut supradicti eleganter. Deinceps autem Primicerius sexdecim Lectorum, &

A Magister cum supradictis adscribitur. Prior tamen numero illorum sexdecim Secundicerius, idest Vicarius Primicerii, & quatuor post hunc sequentes Clavicularii dicuntur. Residui vero undecim Terminarii appellantur. Post hunc quatuor Magistri Scholarum decenter adhibentur supradictis. De cetero vero sexdecim Custodes adnotantur sub Cimiliarcha suo praescripti, quorum octo majores, & octo minores sunt, ita tamen quod quatuor majores vocantur Cicindelarii, & quatuor Ostiarii, & hi octo majores jacent in Secretario ad custodiendum Thesaurum Ecclesiae, sed tamen bini per ebdomadam, unus Cicindelarius, & alter Ostiarius. **B** Ebdomadarius Subdiaconus semper jacet in Secretario, & dat vinum & fruges per totius anni circulum Custodibus ebdomadariis, & ligna per totam hyemem ad faciendum ignem ibidem, quia ipsi vestiunt eum tantum amictu & albâ, quum necessarium est. *Sed nuper in tempore Domni Olrici Archiepiscopi, Subdiaconi cum Custodibus convenerunt, ut quatuor Custodes Ebdomadarii suscipiant in omni cadavere denarios, qui dantur Subdiaconis super benedictione in loco vini & frugum & ligni in hyeme. Super hos denarios Subdiaconus Ebdomadarius omni die Dominico dare debet quatuor denarios Custodibus Ebdomadariis. Et per hunc conventum*

ventum Custodes debent eos induere in Missa, vel in Vesperis, aut in Matutinis, quoties opus fuerit. Et si tempus pluviae fuerit, iidem Custodes portabunt vestes usque ad Festum: sin autem, Subdiaconi portabunt Camisium indutum tantum. Archipresbyter, & Archidiaconus, & omnes Primicerii cum quatuor Magistris Scholarum habent singulas ferulas in Choro. Postremo subsequitur Ordo viginti Vetulorum cum ferula sua, quorum decem masculi, & decem feminae similiter sub Cimi-liarca adnotati.

In fine verò subponitur Laicalis Ferula, videlicet Vicecomitis, qui in Natale Domini, & secunda Feria, & tertia Feria post Resurrectionem praecedit Archiepiscopum, parando sibi viam servitoribus suis, praecedentibus eum cum flagellis ligneis & scissis. Itaque Archipresbyter aut Archidiaconus, vel alii Presbyteri, aut Diaconi Cardinales in hora Matutinali praecipit, ut Matutinum sonetur, & major duorum illorum, qui jacent in Tribunali, unus sonat Matutinum, idest major, & alter custodit Chorum, & in Matutinis orationem porrigit tantum, si Archiepiscopus defuerit. Et ii duo praedicti custodiunt Chorum, quando officia celebrantur, ne Laici intrent. Et si fortè aliquis vult offerre candelas, aut hujusmodi, vadunt obviam ei usque ad introitum Chori, & sumunt candelas, & portant ante altare. Et Cicendelarius accendit Cicendelos, qui sunt in Choro majori, in quibus Archiepiscopus oleum impendit, & Ostiarius aperit Ecclesiam & idem Ostiarius vadit ad sonandum secundam & tertiam in Campanile. Sed sciendum, quotiescumque Archiepiscopus venerit ad Matutinum,

A venit cum suis candelabris & cereis accensis, Capellanis suis eos ferentibus, & ponentibus ante altare, dimittentes eosdem, usquedum Matutinum perficiatur, quos Notarii deferunt in Baptisteria, quibus etiam faciunt lumen Archiepiscopo, dum dicit Orationes. Super haec omnia notandum est, quia quidquid incensum fit in Choro majori, totum datur de Camera Archiepiscopi, & quidquid cereorum uritur, & ponitur in candelabris, totum tribuitur à Cimi-liarca, exceptis illis de Sabbato Sancto, & illis, qui ponuntur in Cantariis in Paschalibus feriis, & illis, qui ponuntur in Cruce stante in tribunali ad Missam majorem in solemnis diebus, quos Archiepiscopus tribuit. Itaque si Archiepiscopus adfuerit, praecipit de secunda & tertia. Si verò defuerit, Presbyter Ebdomadarius praecipit de secunda, & Diaconus Ebdomadarius de tertia, & Custos minor, qui orationem porrigit, est praesto in Choro ad pulsandam secundam & tertiam juxta tintinnabulam, & Cicendelarius Ebdomadarius ponit candelas ante altare, quantum sufficiet in Matutinis in secunda feria & tertia; & Ostiarius similiter in quarta Feria, & in quinta. Duo minores Custodes Ebdomadarii in sexta Feria, & septima Feria. In Dominico die omnes Ebdomadarii insimul, excepto Cicendelario. Et hoc in Ecclesia Hyemali per totum annum fit. Et notandum, quia si Archiepiscopus adfuerit, debet incipere Matutinum, & dicere: *Benedictus es Deus*, & omnes orationes secretas, & manifestas, & dare benedictionem legentibus Lectionem. Si verò defuerit, Archipresbyter facit idem. Sed incepto *Benedictus es, Domine, Deus patrum nostrorum*,
Cicen-

Cicendelarius Ebdomadarius porrigit duos cereos sumtos de Camera Archiepiscopi rotulario ejus, & unam candelam accensam, & ille dat Episcopo cereos, ut accendat illos subius tenente candelam accensam, praedi-
cto Cicendelario tenente papyrum. Tunc statim Archidiaconus sumit cereos de manu Archiepiscopi, & supradictus Cicendelarius suscipit eos de manibus Archidiaconi, & ponit eos ante altare, & hoc in Natale Domini, & in Epiphania.

In omnibus diebus Festis vel solemnitatibus, in quibus Ordinarii comedunt in domo cum Archiepiscopo, quando incipitur *Benedictus es, Domine, Deus Patrum nostrorum*, tunc Primicerius Lectorum ex praecepto Archiepiscopi, vel sui Legati invitat eos, qui comaturi sunt cum Archiepiscopo, dicendo: *Rescivite cum Domino*. Et Septimanarius Diaconus incipit Responsorium post Hymnum, exceptis quinque solemnitatibus, idest Natale Domini, Epiphania, & Resurrectio Domini, & Pentecosten, & Dedicatio Ecclesiae. Et in his praecipue solemnitatibus debet Archiepiscopus incipere *Benedictus es, Domine, Deus Patrum nostrorum*, & Archidiaconus post Hymnum. Insuper etiam notandum, quia Archipresbyter debet stare à parte Diaconorum super Archidiaconum usque ad initium Lectionum, si Archiepiscopus defuerit. Si verò adfuerit, stabit à parte Presbyterorum super Presbyteros, & Diaconi debent imponere antiphonas vicissim usque ad lectiones stando ad stadium. Et Primicerius Lectorum semper pronunciat Diaconibus Responsorium post hymnum & antiphonas, & psallendas, & responsorium in Baptisteriis. Et si necesse fuerit, submissa voce percinit. Quo-

tiuscumque etiam Diaconus incipit Antiphonam in Psalmis vel in Canticis, praedictus Primicerius intonat eam cum Psalmo, semper incipiendo, sequentibus eum, qui ex sua parte Chori sunt. Et finito Psalmo semper dicit *Kyrie ter*. Et Primicerius Notariorum in psallendis similiter facit, incipiendo & intonando cum *Gloria* sua. Quia sicut rector navis regit & gubernat navem, ne pereat, sic Primicerius Lectorum regit Chorum, ne in aliquo dilabatur, vel desuat. In ferialibus diebus & Notarius & Subdiaconus terminant Lektionen, quando legunt, & Ostiarius Ebdomadarius semper cooperit Lectorinum pannis sumtis de Camera Archiepiscopi, quia duo dantur in Pascha, & duo in Natale Domini. Et hoc fit tantum in Dominicis diebus & in praecipuis solemnitatibus vel festivitibus. Sed Cicendelarius Ebdomadarius per totum anni circulum semper dat candelas in Lektionibus, quantum sufficit, quia propter has candelas dantur eis duodecim librae cerae ab Archiepiscopo, quae eodem modo dantur ab Ecclesia Sanctae Mariae, quae dicitur in Monte pro fisco Archiepiscopo.

A primo die Dominico Kalendarii Octubrium usque ad Ramos Palmarum cum Canticis cantatur *Domine, Deus patrum nostrorum*, in tono majori, & in Natale Domini usque ad Octavam, & in Epiphania similiter. Reliquo spatio *Clamavi ad Dominum Deum*, & *Benedictus es* in aestivali tono. In Septuagesima incipitur Eoticum: hi sunt quinque Libri Moysis, Genesis, Exodi, Leviticum, Numeri, Deuteronomii. Sequitur Josue, idest Jesus Nave, & Ruth usque ad mediam Quadragesimam. Deinde legitur

gitur Hieremias usque ad Sabbatum Olivae. Ab Octava Paschae legitur Actus Apostolorum, postea Apocalypsis, & septem Epistolae Canonicae usque ad Octavam Pentecostes. Deinde legitur Liber Regum. Sequitur Paralipomenon, idest Liber generationum Adam, Seth, Enos, Cainan, & ceteri, usque ad primam Dominicam Augusti. Deinde legitur Salomon. Sunt Libri quatuor, Sapientia, Parabolae, Ecclesiastes, Cantica Canticorum, usque ad primam Dominicam Septembris. Postea legitur Job, Tobias, Judith, Esther, Esdra, usque ad Dedicationem Ecclesiae. Deinde legitur Liber Machabaeorum. Deinde legitur Ezechiel. Sequitur Daniel, & minores Prophetae duodecim usque ad festivitatem Sancti Andreae. Deinde legitur Esaias usque ad ebdomadam, in qua Homiliae legendae sunt ante Natale Domini. Ab Epiphania leguntur Epistolae Pauli usque ad Septuagesimam. Et omnes hi Libri leguntur per totum annum, nisi quando leguntur Homiliae vel Sermones, & in tribus Festis, quando tres Passiones leguntur, videlicet in Festo Sanctorum Simonis & Judae, & Sanctae Caeciliae, & Sanctorum Grisanti, & Dariae. Magister autem Scholarum facit semper Puerum suum legere primam, quisque in sua ebdomada, excepto in Authentica, & in Resurrectione, & in secunda turma, & tertia de Natale Domini, & Epiphania, in qua Notarii legunt, & in secunda turma Parasceve, in qua minor Diaconus legit. Et Lector semper legit secundam, excepto in Authentica & in Resurrectione, & in Natale Domini, & in Epiphania, in secunda & tertia turma, in qua Notarii legunt, & in Parasceve, quando Presbyter minor legit. Et

A Notarius semper legit tertiam jussu Primicerii sui, excepto in Adventu, & in Natale Domini, & in Epiphania in secunda & tertia turma, & in Quadragesima, & in Resurrectione, in quibus Subdiaconi legunt. Similiter & in secunda turma Parasceve, in qua Archiepiscopus legit cum candela data pro fisco ab Ecclesia

B Sancti Victoris, quae dicitur Quadragesima Martyrum, cum rubea planeta indutus, habens mythram in capite. Et Notarius semper canit primum Responsorium in Lectiones jussu Primicerii sui in diebus Dominicis, & in Quadragesima, & Festis; excepto in prima turma Natalis Domini, & Epiphaniae, & in Dominica de Coeco, & in quarta Feria & quinta Feria de Authentica, & sexta in prima turma, & in Dedicatione majoris Ecclesiae, in quibus Subdiaconi cantant. Et in secunda turma Parasceve, in qua canit Diaconus jussu Archidiaconi *Circumdederunt me*; & Lector semper canit Responsorium secundum inter Lectiones in Dominicis diebus & in Festis & in Quadragesima, excepto quando Magister Scholarum canit Responsorium *Cum faciant*, & in Parasceve, quando Presbyter canit jussu Archiepiscopi sui *Omnes amici mei*, quia puer Magistri Scholarum semper canit Responsorium in Ferialibus diebus inter Lectiones. Finitis Lectionibus, ultimus Diaconus a sede sua remotus, & in priorem locum veniens imponit Antiphonam *in Benedictus*, vel in Cantico Deuteronomii. Sabbato primo de Adventu Cicendelarius Ebdomadarius mittit duodecim phialas cum catenulis sumtis a Cimiliarca ante Chorum, & ponit vinum in eis usque ad summum. Similiter facit de Cicendelis, qui sunt in Chori corona, & i-

& idem facit in Sabbato de Carnelevali, mittendo aquam. Et ipsemet accendit omnes in Dominicis Quadragesimae tantum in Matutinis, & in aliis diebus Quadragesimae duos vicissim.

In Dominicis diebus de Adventu, & in Natale Domini, & in Octava, & in Epiphania septies canitur Antiphona ad Crucem hoc modo. Finito Cantico Deuteronomii Primicerius Lectorum factâ coronâ in corpore Ecclesiae, quasi in quarta parte ab introitu ejusdem, Ostiario Ebdomadario stante juxta illos cum Cruce argentea, & cum tribus candelis accensis, unâ illa in summo Crucis positâ. Sed & aliae duae Cruces sunt portatae ab Ostiariis observatoribus paululum praecedentes praeditam Crucem rectâ lineâ, omnes tamen separatae. Tunc Primicerius Lectorum cum suis incipit Antiphonam ad Crucem, cantatâque semel Antiphonâ dicit *Kyrie ter.* & duae Cruces permovenitur paululum, & tertia Crux vadit in locum, ubi duae Cruces steterant. Tunc Lectores cantant iterum Antiphonam excelsa voce, qua finita ter dicunt *Kyrie*. Post haec duae Cruces iterum permovenitur in illum locum, ut ante Archipresbyterum & Archidiaconum post descensionem illorum esse possint. Tertia autem Crux permovetur, ubi aliae duae steterunt. Itaque illis descenditibus, dum Lectores cantant Antiphonam, descendunt omnes Ordinarii absque Archiepiscopo usque ad medium Pulpiti, & ibi ordinantur ex una parte Presbyteri & Notarii, idest à Septemtrione. Alii similiter Diaconi & Subdiaconi ab Austro. Et Archiepiscopus vadit ad caput cancelorum Presbyterorum, Ebdomadario

Tom. XI.

A Diacono ducente eum, & sic cantant Antiphonam. Tunc Cicendelarius Ebdomadarius porrigit lampadem accensam Subdiacono Ebdomadario in Secretario, & praecedit eum usque ad phialas, & ille cum lampade accendit, eodem ostendente stupinos cum virga. Hoc facto, statim sumit lampadem de manibus Subdiaconi, & portat in Secretarium, praecedens Subdiaconum per medium Chorum usque ad altare. Tunc Subdiaconus remanet post Altare, & Lectores veniunt in illum locum, ubi duae Cruces steterunt, & faciunt coronam, ut prius. Et duae Cruces vadunt usque ad introitum Chori, & tertia praecedit, ubi duae steterant, & Lectores canunt Antiphonas, & Ordinarii paululum ascendunt, & finitâ Antiphonâ à lectoribus, Ordinarii incipiunt eandem. Tunc Primicerius Lectorum transit per medium illorum in Chorum majorem, & ibi ordinantur ad cancellos septemtrionales. Sed cantatâ Antiphonâ ab Ordinariis, sicut supra legitur, duae Cruces feruntur post Altare, ubi Subdiaconus, qui septimanam tenet, revestitus Albâ oculatâ excipit collectis cereis, & datis Ostiariis, reponuntur in loco suo. Et tertia Crux permovetur usque ad introitum Chori: cantatâ Antiphonâ per Ordinarios, Primicerius Lectorum incipit *Gloria Patri & Filio & Spiritui Sancto*, & reiterant eandem Antiphonam. Illâ finitâ dicit Primicerius Lectorum suis: *Pax vobis*. Et tertia Crux infertur post Altare. Tunc Subdiaconus sumit Candelam tertiae Crucis, scilicet illam, quae in summo est, & de ipsa accendit columnam ceream, super quam Cereus est, & duodecim Cereos, qui stant in tribunali Ecclesiae. Inter Ar-

G g

chie.

chiepiscopus vadit ad stadium ductus per dextram à Diacono Ebdomadario, qui similiter duxerat eum ad caput cancellorum, excepto quando Archidiaconus cantat Responsorium post Hymnum, quia tunc ducit Archiepiscopum ad cancellos, & reducit tenendo ejus dexteram. Et Ordinarii ascendunt Chorum, qui est ab Austro, & ibi ordinantur secundum ordinem suum & dicunt: *Sicut erat in principio, & nunc & semper, & in secula seculorum, Amen*, dicendo eandem Antiphonam.

Nec praetereundum est, quia quando est Antiphona Crucis, incepta tertia lectione Primicerius Lectorum semper vadit cum Lectoribus de post sedentes Diaconos, exit ab officio, quod est juxta Secretarium in hyemali Ecclesia. Ab activa vero exit ab officio septemtrionali, antecedente eos Ebdomadario Ostiario cum cruce argentea cum candela desuper accensa, & intrent per regias occidentales cantando semper psallendam secundam ejusdem diei, excepto in Natale Domini, quando cantant: *Hodie in Bethleem*. Et in Epiphania *in excelsum omnis creatura*. Et tunc Archiepiscopus vadit cum illo Archidiacono ducente tantum in his festis. Et quando sunt in loco, in quo incepturi sunt Antiphonam, ante Crucem dicit Archiepiscopus hanc Orationem in Natale Domini: *Insonuit, Domine*. In Epiphania: *Illumina, quae unum, Domine, Populum tuum*. Finita itaque tertia Ostiarius Ebdomadarius semper trahit Lectorium usque ad latus dexterum Altaris, ne Chorus impediatur, & scabellum ejus similiter, excepto quando canitur Antiphona ad Crucem, quod idem Custos, qui orationem porrigit, facit, & ultimus Diaconus semper im-

A ponit Antiphonam jubendo, vel in Cantico revertendo ad stadium, & Lectores praedicti stant in atrio Ecclesiae, donec finiatur Canticum. Eo cantato praedictus Primicerius facta coronam cum suis in corpore Ecclesiae, quasi transacta pars Ecclesiae quarta ab introitu, Ostiario Ebdomadario stante ante illos cum Cruce argentea, & cum tribus candelis accensis, & una illarum in summo Crucis positam. Sed aliae duae Cruces sunt portatae ab Ostiarii observatoribus paululum procedentes praedictam Crucem rectam lineam sed tamen omnes separatae. Tunc Primicerius Lectorum incipit cum suis ante Crucem, cantataque semel Antiphona, dicunt ter *Kyrie*, & duae Cruces promoventur ad illum locum, ut ante Archipresbyterum & Archidiaconum post descensionem illorum esse possint. Tertia autem Crux promovetur, ubi duae steterant. Item illis cantantibus eandem Antiphonam descendunt omnes absque Archiepiscopo ad medium Pulpiti, & ibi ordinantur ex una parte Presbyteri & Notarii ad Septemtrionem, alii scilicet Diaconi & Subdiaconi ab Austro, & Archiepiscopus vadit ad caput Cancellorum Presbyterorum, Septimanario Diacono ducente eum per dextram, exceptis quinque Festivitatibus supradictis, in quibus Archidiaconus canit Responsorium post Hymnum, & ducit per dextram eundem Archiepiscopum, & canitur secundo à Lectoribus Antiphona. Tertia Crux procedit usque ad illum locum, ubi duae steterant ante, illae autem transeunt ad introitum Chori. Tunc ordinati Sacerdotes & Levitae & Subdiaconi & Notarii cantant eandem Antiphonam, & Primicerius Lectorum transit cum suis per medium

dium illorum ad pedes diurni gradus, & facit Corum, ut prius. Cantatâ autem Antiphonâ per Ordinarios, tertia Crux promovetur ad introitum Chori, ubi duae ante steterant. Illae autem feruntur post Altare, ubi Subdiaconus, qui septimanam tenet, revestitus Albâ oculatâ excipit, collectis cereis & datis Ostiariis, reponuntur in loco suo. Tunc Lectoribus denuo cantantibus eandem Antiphonam Ordinarii ascendunt Chorum. Finitâ Antiphonâ dicit Primicerius Lectoribus suis: *Pax vobis*, illisque respondentibus *Amen*, tertia Crux inferitur post Altare. Tunc Subdiaconus fumit candelam tertiae Crucis, scilicet de illa, quae in summo est, accendit ceream columnam, super quam est Cereus, & duodecim cereos, qui stant in tribunali Ecclesiae. Et tertia Crux fertur in Secretarium, & inter duas alias collocatur. Interea *Gloria* dictâ per Ordinarios, dicunt eandem Antiphonam. Finitâ autem Antiphonâ Primicerius Lectorum ter dicit cum suis *Kyrie*. Archipresbyter verò, aut Archiepiscopus semper dicit primam Orationem secretam, & voce elata *una cum Spiritu Sancto in secula seculorum*. Deinde Archidiaconus semper imponit Antiphonam in *Cantemus*, aut in *Benedicite*, aut in *Miserere mei Deus*, ad cornu Altaris. Si sunt duae Orationes secretae, alius Sacerdos subsequitur, aut Archiepiscopus. Deinde alii Diaconi, sicut sunt in ordine, ita imponunt Antiphonam, & cantato Hymno trium puerorum, dicitur Oratio, quia Sacerdos Ebdomadarius semper dicit Orationem in *Benedictus*, & in *Miserere mei Deus*, parato sibi rotulo per minorem Custodem, qui jacet in tribunali, cum candela accensa data ab

A Ostiario Ebdomadario. Si verò Archiepiscopus adfuerit, paratus rotulus per rotularium suum, uno Subdiacono tenente certum ab uno latere, Notario ab altero, & mox impositâ Antiphonâ in *Laudate*, Subdiaconus Ebdomadarius revestitus fert thuribulum accensum datum ab Ebdomadario Cicendelario ante Archiepiscopum & incensam. Tunc ipse Pontifex misso thure ab eo adolet super Altare, & ante Altare, & porrigit Diacono, qui imponit Antiphonam in *Laudate*. Quod si defuerit Pontifex, idem dat Diacono, qui Antiphonam imposuit, & ipse adolet circa Altare tantum, quia fas ei non est adolere supra. Et ipsemet vadit per circuitum Chori, incensum tribuendo ibidem adstantibus. Deinde reddit uni minorum duorum Custodem Ebdomadarios, qui per singulas Ecclesiae partes omnibus fert odorem. Cantato *Laudate Dominus de coelis*, Pontifex aut Presbyter observator salutatur, & imponit Psalmum directum, postea *Gloria in Excelsis Deo*. Deinde dicit *Gloria & honor Deo*. Post haec incipit Hymnum. Deinde venit Subdiaconus de Secretario revestitus cum candelabris accensis datis per manus Ebdomadarii Cicendelarii, praecedente eum uno Custode duorum minorum Ebdomadarios in Dominicis & in festivis diebus. Et ponit ea ante Altare & discedit. Finito itaque Hymno dicitur *Kyrie*, duodecim vicibus. Et Presbyter salutatur.

B

C

D

E

In Feriis verò, quibus Festum non habetur, excepto in Albis in Paschalibus, minor Lectorum semper canit Responsorium gradale post *Kyrie*, praeter in Quatragesima, quando canitur, sicut infra legitur. In Dominicis verò diebus ac festis, post

duodecim *Kyrie*, Diaconus post salutationem Pontificis, aut Presbyteri Observatoris, imponit Antiphonam, & Primicerius Lectorum sumit eam sequentibus suis, & vicissim cantant cum Notariis usque in Baptisterio. Et duo Observatores Subdiaconi ferunt Cerostantes ante Pontificem, seu Presbyteros, & Presbyter Observator complet Matutinum in majori Choro cum Observatore Diacono. In Baptisterio verò complet Presbyter & Diaconus Ebdomadarii. In ferialibus autem diebus, in quibus festum non est, Septimanarius Diaconus semper canit Responsorium in Baptisterio, & imponit Antiphonam cum quatuor versibus. Et in quarta Feria, & in sexta Feria complet Psalmum cum extremo versu post *Gloriam*. Quum verò ab aestiva Ecclesia processio fit in hyemalem in Vesperis vel in Matutinis dicitur *ter Kyrie*, statim quum intraverit Ecclesiam per Primicerium Notariorum cum suis, & Primicerius Lectorum similiter cum suis. Et item incipiunt eandem Antiphonam, vel Psallendam, Primicerius tamen Lectorum in primis, & vadunt ante Altare Majus, & ibi complent privatim, deinde in Baptisterio. Quotiescumque Ordinarii faciunt Officium in Ecclesia aestiva, minor Custodum semper debet portare pannum super Altare, & rotulum, & Cicendelarius Ebdomadarius similiter portat ignem in praedictam Ecclesiam. Sed minor Custos supradictus in diebus festis & in Dominicis ad Matutinum portat Albam, & Collectarium, excepto in Paschalibus Dominicis, in quibus portat rotulum. Finito verò Matutino tantum Cicendelarius reportat semper in Ecclesia hyemali pannum Altaris, & confi-

gnat Rotulario Ebdomadario. Ideo consignat Cicendelarius Ebdomadarius pannum Altaris Rotulario Ebdomadario in Ecclesia hyemali, quia impeditus est de Libro, quem dat Presbytero in Baptisterio, & de lumine, quod eidem tenet in Oratione, excepto in diebus Festis, in quibus finitur Matutinum in Ecclesia Sancti Johannis, quae dicitur ad Fontes, quia supradictus Cicendelarius finito Matutino ibi consignat pannum Altaris & Albam supradicto Rotulario, & ipsemet extinguit Cereos & gubernat. Notandum est, quod Ostiarius Ebdomadarius consignat candelabra & Cereos extinctos Cicendelario Ebdomadario in Secretario a prima Dominica de Adventu usque in Ramos Olivarum. Ceteris verò diebus Cicendelarius Ebdomadarius tollit ab Altari in Baptisterio & gubernat. Quandocumque verò offertur super Altare hyemalis Ecclesiae, totum est quatuor Septimanariorum Custodum praeter aurum & incensum, quod est Archiepiscopi. Pallium verò, vel lineum, sive manutergium, si offertur, omnia sunt Altaris. Si verò Presbyteri Decumani Officium fecerint, & aliquid oblatum fuerit ante Altare vel super Altare, totum dividitur cum Ebdomadariis Custodibus praeter illa, quae sunt Altaris, & Archiepiscopi. Et quidquid in Solemnitatibus, aut in Dominico die, offertur super Altare in prima Missa, totum est Sacerdotis carentis Missam. Et iterum si candela offertur in manu Sacerdotis, melior uno Nummo, dividitur inter Sacerdotem & Custodes. Praeterea sciendum, quia de omnibus candelis, quae offeruntur ante Altare, videlicet ante Crucem, Cicendelarius Ebdomadarius nullam debet habere partem, nisi de illis

illis quae dantur in Missa, & in Sabbato de sera unam, si fuerit, & in Matutinis unam, si Ordinarii faciunt ibi Officium. Et hoc in Dominicis diebus, & in Natale Domini, & in Epiphania, & in Annuntiatione, & Purificatione, & Assumptione Sanctae Mariae.

Incipit Ordo Missarum.

ORdo Dominicorum dierum, vel Solemnitatum sic incipit. Subdiaconus, cujus Septimana est, simul cum eo, qui observat, cooperit Altare, & Coronam auream suspendit, & quum in aetiva Ecclesia sit, Officium utriusque matris Ecclesiae, Altare cooperit. Finita Missa Decumanorum Ostiarius Ebdomadarius cum Subdiacono Ebdomadario quaerunt ab Archiepiscopo praeceptum sonandi signum in Dominicis diebus, & in Festis, & in Quadragesima. In quotidianis diebus Presbyter Ebdomadarius jubet sonandi signum, & post sonitum signi, quando Officium Missae celebratur in Ecclesia aetiva, unus duorum minorum Custodum Ebdomadariorum portat in Ecclesiam aetivam pannum Altaris & Missale & Albam & Amictum & Pluviale, ex quo Presbyter Ebdomadarius induit se, dum canit Tertiam. Et Candelarius Ebdomadarius portat Cereos, & Candelabra, & Thuribulum, & Incensum, & Casulam, unde celatur vinum in sacrificio & Calicem, & Corporalia, & Aquamanile, ex quo minor Custos Ebdomadarius ducit aquam, & porrigit Presbytero, & Diacono & Subdiacono Ebdomadario. Et Ebdomadarius Subdiaconus cooperit Altare cum Observatore Subdiacono. Et Septimanarius Clavicularius portat Evangelium, & Termi-

narius Septimanarius portat Epistolam, & duo Custodes Observatores portant Calicem offerendae, & observant, sicut mos est. Congregato Clero Archiepiscopus, si adfuerit, praecipit de Secunda, & unus minorum Custodum de Ebdomadariis pulsatur signum in Choro cum tintinabulo. Et Ostiarius Ebdomadarius sonat Secundam in Campanili, excepto in Dominicis Quadragesimae, in quibus Observator Ostiarius sonat. Archiepiscopus indutus pluviali vel casula, debet incipere Tertiam & finire. Qui si defuerit, Presbyter Ebdomadarius indutus pluviali praedictam Tertiam complet. Et Subdiaconus dicit Epistolam, & Puer Magistri Scholarum canit Responsorium. Et praedictus Subdiaconus dicit in fine *Benedicamus Domino*. Et notandum est, quotiescumque Ordinarii publice canunt Primam, Tertiam, aut Sextam, vel Nonam, aut Completorium, Presbyter Ebdomadarius debet stare a parte Diaconorum supra Archidiaconum, & debet incipere supra duas Horas cum Hymnis semper. Et sciendum est, quod Presbyter, & Diaconus, & Subdiaconus, & Magister Scholarum cum Pueris suis, omnes isti Ebdomadarii celebrant Missam majorem in Ecclesia Hyemali omni die per totius Anni circulum. Tertia vero hoc ordine finitâ, Archiepiscopus in Dominicis diebus, vel praecipuis solemnitatibus vadit in Secretarium cum ceteris Ordinibus, ubi induit se sacris vestibus. Notariis induentibus eum ad canendum Missam, & cum eo duo Diaconi, videlicet Ebdomadarius, & Observator, & tres Subdiaconi, idest cujus septimana est, & qui observant. Sed in Dominicis diebus de Adventu & de Quadragesima faciunt idem,

idem, videlicet tres Diaconi, & quinque Subdiaconi Ebdomadarii & Observatores. Et unus Diaconorum ponit Stolum super Planetam. Illo verò induto duo Diaconi per manus ducentes Archiepiscopum circumdant, ex quibus primus a dextris est, qui incipit post Secundam, quae fuit in Matutinis. Et canendo exeunt de Secretario, Subdiaconis praecedentibus usque ad Altare cum thuribulo & candelabris accensis datis per manus Cicendelarii Ebdomadarii. Et statim Magister Scholarum dicit *Gloria Patri*, reiterando cum Pueris suis praedictam psallendam. Et statim praedictus Custos pulsat Tertiam in Choro, & Ostiarius Ebdomadarius cum Ostiariis Observatoribus personant in Campanili. Sed si Archiepiscopus defuerit, Presbyter Ebdomadarius exit de Secretario indutus sine processione cum supradictis Ordinibus, Cicendelario Ebdomadario praeparante & dante thuribulum, & candelabris & Cereis accensis.

Sed hoc providendum est, quia in omnibus Ferialibus diebus Sacerdos cum Levitis & Subdiacono Ebdomadario exit de Secretario sine incenso & candelabro ad Missam canendam, Subdiacono portante sindonem tantum, & Magistro Scholarum Ebdomadario faciente Officium, & Subdiacono tenente & legente Epistolam in medio Chori, & Puer Magistri Scholarum canit *Alleluja* cum versu de *Domine Deus*, vel de *Domine refugium*, aut *Deus manifeste veniet* in Adventu, vel de *Resurrexit* in Ferialibus post Pascha, praedicto Puerostante cum eburneis tabulis, indutus Camisio in medio Choro. Et Diaconus legit Evangelium a dextra parte Altaris super aliquod stadium. Et si Festum est, in die illo Obser-

vatores hoc faciunt. & Hebdomadarii pergunt ad Festum. Sed ut ad propositum redeamus, Archiepiscopus vadit ante Altare cum praedictis Ordinibus. Sed Subdiaconi prius faciunt incensum in modum Crucis ante ipsum Altare. Deinde Archiepiscopus facit Confessionem. Sed ad hoc addendum, quia in Natale Domini, & in Epiphania & in Dominica in caput Quadragesimae, quae dicitur *Carnelocale*, & in Resurrectione, & in Pentecosten, & in Dedicatione Majoris Ecclesiae, Archiepiscopus induitur sacris vestibus cum omnibus Diaconis indutis Dalmaticis, cum omnibus Subdiaconis indutis Albis, & cum omnibus Presbyteris, Cardinalibus, & cum Primicerio Decumanorum, & Primicerio Lectorum, & Magistro Scholarum Ebdomadario, vestitis Pluvialibus, proedit ad Altare cum istis. Sed Diaconi prius faciunt incensum ante ipsum Altare. Deinde Archiepiscopus facit Confessionem, qua finita Levitae statim ascendunt ad cornua Altaris, & Subdiaconi vadunt post Altare. Quo facto Magister Scholarum incipit Ingressam, qua finita Archiepiscopus aut Presbyter Ebdomadarius dicit: *Dominus Vobiscum*. Sequitur *Gloria in excelsis Deo*, & Magister Scholarum canit totam *Gloriam*, excepto in praecipuis Solemnitatibus, quando canit tantum usque ad *suscipe deprecationem nostram*. a qua Lectores canunt excelsa voce usque in finem. Tunc Magister Scholarum dicit ter *Kyrie* cum Pueris suis. Sequitur Oratione super Populum, & Oratione facta dicitur Archiepiscopus aut Presbyter transit post Altare & salutatur, & Lector Terminarius Ebdomadarius, qui Secundam legerat in Matutinis, accepta Lectione de ambone,

ne, aut de Altari, quae per Clavicularium Septimanarium ante posita fuerat, repositus cum Camisio ascendit Pulpitum, & legit lectionem omni die Dominico, excepto in aliquo Festo, quando Terminarius, qui intraturus est ebdomadam, legit, remotis quinque Festis idest in Natale Domini & in Epiphania, & in Resurrectione, & in Pentecosten, & in Dedicatione majoris Ecclesiae. in quibus major Subdiaconus legit. Sed data benedictione, & illo legente, Archiepiscopus sedet in Fuldione, excepto in praedictis solemnitatibus, quando sedet in tribunali cum Presbyteris & Diaconis majoris Ordinis. Tunc Subdiaconi cum Levita, qui legit Evangelium, revertuntur in Secretarium cum thuribulo & candelabris, praecedente eos uno de minoribus Custodibus Ebdomadariis, excepto in praecipuis Festivitatibus, in quibus unus duorum Majorum ex octo Minorum facit idem. Et si forte acciderit, quod in sua Ebdomada Festum evenerit, illi, qui futuri sunt post eos, faciunt idem, quando intrant, & quando exeunt. Finita lectione Puer Magistri Scholarum acceptis tabulis eburneis de Altari, vel ambone, positus per Clavicularium Ebdomadarium, vestitus Camisiolo ascendit Pulpitum, ut canat Psallendam. Et hoc semper, excepto in Quinquagesima, & in Dominicis diebus Quadragesimae, in quibus Lectores canunt, & in Annuntiatione Sanctae Mariae, quando duo Subdiaconi, & totidem Notarii * cantat, si Archiepiscopus adfuerit; si vero defuerit, duo Notarii, & duo Lectores cantant. Et observa, quod Pueri in Hyemali Ecclesia per totam Missam stant in Choro cum Magistro suo, in Aetiva ab initio Pro-

pheticae Lectionis usque ad Evangelium stant ad pedes graduum, & in Quadragesima in Feria, & in Vigilia Natalis Domini, & in Epiphania similiter. E quo spatio in Choro Lector, qui legerat Lectionem, transit per Chorum a sinistra parte Altaris in Secretarium, & accepto Epistolari exit cum Subdiacono praecedens, & ferens Epistolam ante eum in manibus, ita ut pectori lacertos cum Libro non acclinet usque ad primum gradum Pulpiti. Et statim dat Librum Subdiacono. Et ille ascendit, & iste expectat ex altera parte Pulpiti, donec ille Epistolam perficiat, & Librum de manibus ejus accipiat, & usque in Secretarium eum reducat.

Qua finita Notarius jussu Primitivii sui tollit tabulas de Altari vel de Ambone, indutus Camisio canit *Alleluja* in Pulpito bis ante versum. Et Magister Scholarum incipit, & Lectores deinde canunt *Alleluja*, & versum & *Alleluja* similiter. Post versum vero idem Notarius dicit *Alleluja*. Tunc Magister Scholarum canit Melodias cum Pueris suis, tacentibus Lectoribus. Et notandum, quia Notarius semper canit *Alleluja* in Dominicis diebus, excepto in Natale Domini, & in Epiphania, & in Resurrectione, & in Pentecosten, & in Dedicatione majoris Ecclesiae, in quibus Diaconi cantant, praecedentibus eos Notariis, trahendo eos super Pulpitum, & tenendo sursum oram Camisii, ne iter Diaconi impediat, excepto die *Carnevalis*, in qua Pueri cantant. Deinde Diaconus exit de Secretario indutus vestibus sacris cum Evangelio, praecedentibus Subdiaconis cum thuribus & candelabris accensis. Et Lector sequitur Diaconum usque ad exitum Chori.

Tunc

Tunc statim praecedit usque ad Pulpitum, quando Subdiaconus non vadit cum Cereis accensis ante Diaconum. Tunc Lector procedit de Secretario usque ad Pulpitum, & Subdiaconi revertuntur in Chorum, dando incensum Clericis & Laicis. Et Diaconus observator dicit ad cornu Altaris: *Parcite fabulis*. Et statim duo Custodes minores Ebdomadarii dicunt excelsa voce: *Silentium habete in Hyemali Ecclesia tantum; in Aestiva verò duo minores Observatores eadem faciunt*. Et Diaconus pronuntiat Lektionem Evangelii. Et praedicti Custodes rursus dicunt: *Silentium habete*, excepto in solemni die, quando duo Custodes Majores octo Minorum eadem dicunt, & in eisdem solemnibus recipiunt Offerzionem panis & vini de manu Diaconi & Subdiaconi, & Diaconis & Subdiaconis eundo & redeundo inserviunt. Tunc inclinatur Diaconus adversus Archiepiscopum jam stantem ad Altare pro benedictione, qui dicit: *Dominus sit in corde & in labiis tuis*. Et tum incipit legere Diaconus. Peracto Evangelio, si quae Festivitates sunt in sequenti Septimana, pronuntiat eas Diaconus in Pulpito, scriptas & porrectas a Claviculario Ebdomadario chartâ sumtâ de camera Archiepiscopi. Finito Evangelio, praedictus Lector accipit oram Camisii Diaconi, & trahit eum per gradus omnes, & unus duorum minorum Custodum Septimanalium sumit Evangelium de manibus ejus in Ecclesia Hyemali semper; in Ecclesia vero Aestiva unus duorum minorum Custodum Observatorum eadem facit. Et Subdiaconi revertuntur in Secretarium. Et Diaconus accedit ad Altare, & osculatur illud. Interea Archiepiscopus, aut Presbyter dicit *Do-*

minus vobiscum, & Chorus dicit ter *Kyrie*, & item salutatur, & Primicerius Lectorum statim incipit Antiphonam post Evangelium cum suis stantibus circa eum in modum coronae. Et Archiepiscopus, aut Presbyter revertitur ante Altare, & iterum salutatur. Diaconus statim dicit: *Pacem habete*, & respondet Clerus: *Ad te Domine*. Tunc Archiepiscopus, aut Presbyter, & Diaconus osculantur Altare. Et iterum salutatur, & dicit Orationem supra sindonem. Et Cincendarius Ebdomadarius porrigit Subdiacono Ebdomadario panem & vinum sumtum de apotheca Archiepiscopi, & aquam similiter.

Subdiaconus imponit panem in patena, & vinum & aquam in calice, si Archiepiscopus defuerit. Si verò adfuerit, ipsemet ponit aquam in calice, Capellano porrigente Subdiacono, & Subdiacono Archiepiscopo. Sciendum est, quia in Dominicis diebus finitâ Antiphonâ, quae est post Evangelium, si Festam celebratur, septimanarii vadunt ad Festum, & Observatores, videlicet Presbyter, Diaconus, & Subdiaconus canunt Missam incoeptam. Magistro Observatore faciente Officium cum Pueris suis. Supradictus autem Subdiaconus cum magna reverentia portat praedictum panem in Patena, & Calicem cum vino de Secretario usque ad Altare, & porrigit Diacono, & Diaconus Archiepiscopo, vel Presbytero. Tum Magister Scholarum canit Offerendam cum Pueris suis. Post haec Ordo Vetulorum & Vetularum offert Archiepiscopo, vel Presbytero panem: sed masculi intrant Chorum, feminae verò morantur extra. Unusquisque illorum offert tres oblatas, & Presbyter porrigit Subdiacono, & vinum offert Diacono, & unus duorum

rum Custodum Ebdomadariosum suscipit illud de manu Diaconi, & ponit in Calice offerfionis, & reddit urceolum illi Vetulo, cujus est. Et alter junior Custos sumit similiter Oblatas de manu Subdiaconi in Ecclesia Hyemali tantum: in Ecclesia verò Aestiva duo Observatores minores eadem suscipiunt. Feminae verò eodem ordine offerunt extra Chorum. Archiepiscopus aut Presbyter revertitur ad Altare cum Diacono & Subdiacono. Pontifice reverso ad Altare, Subdiaconus porrigit aquam manibus Archiepiscopo, Notariis duobus tenentibus manutergium ante eum, & cum eodem manutergio tenentibus ambas manicas illius. ne supradictâ aquâ madefiant. Et eodem modo abluitur post Communionem. Post haec Subdiaconus de Calice, ubi vinum Oblationum fufum est, per catiolum argenteam in Calicem aureum fundit, quem Diaconus, qui legit Evangelium, ablatum de Altari tenet in manibus, positoque ipso in Altari, denuo Archiepiscopus facta Cruce desuper dicit benedictionem. Et Cicendelarius Ebdomadarius venit de Secretario cum thuribulo accenso cum incenso, & dat Subdiacono. Et finito munere Offerendae, Subdiaconus porrigit Diacono, & Diaconus Archiepiscopo vel Presbytero, & facit incensum Domino super Altare in modum erucis. Et statim Diaconus sumit thuribulum de manu Archiepiscopi, vel Presbyteri, & portat, & adolet circa Altare. Deinde Subdiaconus suscipit de manu Diaconi, & portat incensum Clero & Plebi circa Chorum tantum, & unus duorum minorum Custodum Ebdomadariosum suscipit de manu Subdiaconi, & consignat Cicendelario Ebdomadario in Secretario.

Tom. XI.

A Post haec Archiepiscopus vel Presbyter dicit: *Credo in unum*, & Chorus dicit usque & *Homo factus est*, & statim Magister Scholarum incipit cum Pueris suis, & dicit usque in finem, inclinatis semper Subdiaconibus post Altare, quousque flexus Archiepiscopus, vel Presbyter Oblationem suam per manus Angeli committat. Tunc verò erigens se, & illo osculante Altare, eriguntur. Diaconi verò tamdiu inclinati stant, quàm Archiepiscopus, & cum eo erecti osculantur Altare. Deinde Missa peragatur ordine suo, Magistro Scholarum Officium canente cum Pueris suis usque in finem. Finitâ Missâ unus duorum minorum Custodum Ebdomadariosum vadit in Campanile, & plane sonat tintinnabulum, ut omnis Civitas cognoscat Missam Majorem finitam. Et Ebdomadarius Subdiaconus cum Septimanario Cicendelario debent prandere cum Archiepiscopo per totius anni circulum. In Dominicis diebus & in Natale Domini & in Epiphania, ut supra dictum est, Cicendelarius debet habere de Camera Archiepiscopi unam Minam vini, de quo fit Sacrificium per totam ebdomadam.

De Vespertinis Horis.

E IN hora vespertinali Ebdomadarius Subdiaconus cum Ebdomadario Oltiario debent ire ad Archiepiscopum quaerere licentiam sonandi Vesperas. Et ille praecipit, ut vinum tribuatur his duobus honeste. Sed Subdiaconus prius bibit, deinde Oltiarius. Et Oltiarius sonat, sicut ei praecipit. Et si Archiepiscopus adfuerit, praecipit de secunda, & tertia. Si verò defuerit, Diaconus Ebdomadarius praecipit de secunda, &

H h

Presby-

Presbyter de tertia. Et unus duorum minorum Custodum Ebdomadariorum semper praesto est ad pulsandum signum in Choro. Et Ostiarius in Campanili ad sonandum. Et antequam tertia sonetur, Cicendelarius Ebdomadarius accendit candelabra in Secretario, & unus duorum minorum Custodum Ebdomadariorum semper vestit Subdiaconem, & porrigit Pluviale Subdiacono, & Subdiaconus induit ex eo Presbyterum. Et ipse Subdiaconus vadit in Ecclesiam ad arcam, quae ibi posita est, & percutit eam cum manu, in qua Libri Veteris Testamenti & Novi positi sunt cum tabulis eburneis. Sed antequam tertia sonetur, ad sonitum arcae Puer Magistri Scholarum in Sabbatis & Dominicis diebus. & in praecipuis solemnitatibus vestitus Camisiolo ascendit Pulpitum, & cantat *Confitemini*, leni voce caput & versum, & iterum caput. Et Magister Scholarum similiter cum Pueris suis leni voce in Sabbatis, & in Dominicis diebus tantum, & in Natale Domini, & in sequentibus Feriis, & in Epiphania, exceptis in Sabbatis Quadragesimae, & in Pascha usque ad Octavam. Et idem Magister semper stat extra cancellos ab initio *Confitemini* usque ad initium Hymni prope Pulpitum. Ad quod sonum arcae, quod supra diximus, minor Custos Ebdomadarius pulsatur tintinnabulum in Choro, & Ostiarius Ebdomadarius cum Observatoribus sonant in Campanili, & praedictus Subdiaconus revertitur in Secretarium & recipit candelabra accensa à Cicendelario Ebdomadario. Exit ante Presbyterum, & vadit post Altare, & Sacerdos secum orat versum in O-gientem, dicendo privatim *Pater noster*, & *ne nos inducas in tentationem*.

A Respondet Subdiaconus, *sed libera nos à malo*. Presbyter dicit: *Adjutorium nostrum in nomine Domini*. Respondet Subdiaconus: *Qui fecit Coelum, & Terram*. Et hoc ordine Subdiaconus exit ad Vesperum per totum annum quotidie, excepto in quinque Feriis totius Quadragesimae, nam in septima Feria solus exit, & orat post Altare cum ipso sicut cum Presbytero. Archiepiscopus, vel Sacerdos stans retro Altare osculatur illud. Postea incipit Vesperas dicendo: *Dominus vobiscum*. Tunc Terminarius Lector Ebdomadarius canit Lucernarium in Sabbato, tantum caput & versum leni voce, & Magister Scholarum simili modo leni voce cum Pueris suis. Deinde Lector, qui incipit, & Chorus, qui sumit, omnes excelsa voce. In Dominicis autem diebus Terminarius Lector, qui habiturus est ebdomadum, eodem modo canit, excepto in Sabbato Sancto usque ad Octavam Resurrectionis. In quibus diebus canitur tantum *Alleluja* cum suo versu: *Dominus illuminatio mea*. In quotidianis vero diebus Puer Magistri Scholarum semper canit: *Dominus illuminatio mea* majori tono, stans in medio Chori, excepto in Ferialibus Quadragesimae, quando alio modo idem Puer canit in Pulpiro. Sequitur *Dominus vobiscum*. Et Primicerius Lector incipit Antiphonam in Choro, Lectoribus stantibus circa eum in modum coronae. Post haec Presbyter dicit ante Altare, *Dominus vobiscum*, & incipit Hymnum.

In Feriis, in quibus non canitur Antiphona in Choro, finito Lucernario, Presbyter revertitur ante Altare, & incipit Hymnum. Finito Hymno Notarius canit Responsorium omni die Dominico, excepto à prima Dominica de Adventu usque ad Nati-

Nativitatem Domini, & à Natale Domini usque ad Octavam omni die, exceptis duobus diebus ante Octavam, in quibus Notarii cantant, & à Sexagesima usque ad Pascha, & à Pascha usque ad Octavam omni die, in quibus Subdiaconi cantant: *Et erat quidam Regulus*, similiter in loco suo. In Ferialibus verò diebus, idest quotidianis, cantat Lector Terminarius Ebdomadarius Responsorium semper, excepto in Sabbato & in Adventu & in Quadragesima, in quibus canit Clavicularius. Finito Responsorio, Diaconi imponunt Antiphonam per ordinem. Et notandum, quia antequam Vesperum incipiat, minor Custos Ebdomadarius ponit rotulum Orationum super Altare, nisi sint propriae Orationes. Et Presbyter suscipit eundem rotulum ab Altari, quando dicit Orationem. Orationem verò priorem dicit Presbyter Ebdomadarius, & dicta Oratione unus porrigit alteri, & portatur in Baptisterium. Sed scito, quia antequam ultimus Psalmus incipiat, idest in *Exitu Israël*, Cicindelarius Ebdomadarius dat thuribulum accensum cum incenso Subdiacono in Secretario, & ille exit de Secretario, antecedente eum uno de minoribus Custodibus Ebdomadariis. Et dat Archiepiscopo, & Archiepiscopus adolet incensum super Altare, & ante Altare. Et tunc Diaconus suscipit & facit incensum circa Altare, & postea dat Archiepiscopo, & circa Chorum tantum. Et si Archiepiscopus defuerit, dat Diacono, & ipse facit totum, ut supra legitur. Et hoc in solemnibus diebus, & in Dominicis diebus. In principio de *Magnificat* Cicindelarius Ebdomadarius porrigit Subdiacono, cujus Septimana est, candelabra accensa in Secretario,

A & ille ponit ea ante Altare, praecedente uno duorum minorum Custodum Ebdomadariorum. Et ille revertitur in Secretarium, & exiit se vestibus sacris. Presbyter Ebdomadarius dicit primam Orationem, & Observator dicit in *Magnificat*. Et ibi ante Altare Diaconus Observator dicit Pfallendam. Et ibi privatim Presbyter & Diaconus Observator complent Vesperum. Et vadunt in Baptisterium, & in Dominicis diebus, & in solemnibus diebus, si Responsorium habetur, Notarius canit, excepto *Domine ne obliviscaris bis, & ne derelinquas nos, & si ambulavero*, quod canunt Diaconi jussu Archidiaconi. In Ferialibus verò diebus Diaconus Ebdomadarius semper canit Responsorium in Baptisterio, & Septimanarius Presbyter, & Diaconus Ebdomadarius semper complent Officium in Baptisterio. Subdiaconus Ebdomadarius, & Observator ferunt candelabra accensa ante Pontificem, seu Presbyterum in Baptisterio, & hoc in Dominicis diebus, seu in praecipuis Festivitatibus seu solemnitatibus. Finito Vespere Custos praedictus sumit rotulum de manu Presbyteri in Baptisterio, & gubernat, & Cicindelarius Ebdomadarius tollit cereos ab Altari & reponit. Sciendum est, quia in omni Sabbato Antiphona inchoata cantatur praeteriti Domini diei, excepto si propria fuerit, & quando canitur Missa cum Vesperis, & omni die Dominico Custodes Ebdomadarii, excepto Cicindelario Ebdomadario, dant quatuor candelas Cimiliarchae, quas Ostiarius Ebdomadarius repraesentat, & ipse honorifice praebet ei potum. Et praeterea sciendum, quia in omni die Dominico Custodes Ebdomadarii similiter dant novem candelas Subdiacono Ebdomadario, siquidem ille dederit

derit eis prænominatum condicium. Sed in Feriis Natalis Domini & Resurrectionis, quando Antiphona ad Crucem cantatur, Ostiarius Ebdomadarius de proprio singulariter dat novem candelas. Et quando omnes insimul præbet, ille Subdiaconus dat illi magnum prandium & honestum. In Natale & in Epiphania omnes Custodes insimul dant de communi prædictas candelas, quia communiter habent omnes illas, quæ offeruntur ad Matutinum & Missam.

Incipit de Vigiliis Festivitatum, ubi Ordinarii canunt Psalmos.

IN Vigilia Sanctorum Protasii & Gervasii, & Sancti Laurentii, & in Ordinatione Sancti Ambrosii, & Sancti Stephani, & Depositione Sancti Ambrosii, Clerici istarum Ecclesiarum portant thesaurum de Secretario Sanctæ Mariæ, & Lampadam, excepto in Sancto Stephano, quando Observator Cicendelarius portat Lampadam. Similiter in Vigilia Sancti Naboris, Clerici ipsius Ecclesiæ portant thesaurum tantum de suprascripto Secretario, & tenent usque transacta festivitate Sancti Materni. In Vigiliis Sanctorum, quando Ordinarii canunt Psalmos, semper canunt Tertiam in Ecclesia Hyemali. Deinde proficiscuntur ad Festum cum Processione, cantando cantus Letaniarum secundum diem, cui ipsa Ecclesia Festi ipsius data est. Si primo data est, incipiunt, *Domine Deus virtutum*. Si secundo, *Quem deprecamur*. Si tertio, *Dei Genitrix*. Et Primicerius Lectorum semper incipit Psallendam in Letaniis sequentibus suis. Sed præsciendum est, quia minor Custos Ebdomadarius ponit rotulum Letaniarum super Altare uniuscujusque dici, sicut

A competit. Deinde Presbyter tollit illum ante Processionem, & dicit Orationem. Sed si Archiepiscopus adfuerit, Rotularius ejus porrigit ei. Sed cum ad Ecclesiam, ubi Festum est, pervenerint, statim ut intrant Chorum, Primicerius Notariorum ter dicit *Kyrie*, suis sequentibus eum, & Primicerius Lectorum similiter cum suis. Sequitur *Agnus Dei. Gloria Patri. Sicut erat. Suscipe Deprecationem. Agnus Dei ter Kyrie* cantatur. Sed Archiepiscopus aut Presbyter incipit: *Deus in adiutorium meum intende. Sequitur Te Deum laudamus*. Deinde salutat. Postea incipit Psalterium, sicut mos est. Et si Lektionen habentur, Vita, vel Passio, Notarius legit jussu Primicerii sui, unam in *Quid gloriaris*, alteram in *Domine exaudi*. Notarius etiam Responsorium in *Quid gloriaris*, jussu Primicerii sui. Et Secundicerius semper canit Responsorium in *Domine exaudi*. Finitis Psalmis Archiepiscopus aut Presbyter Ebdomadarius canit Missam, sicut mos est. Terminarius Ebdomadarius legit Lektionem. Clavicularius Ebdomadarius canit Cantus, & Lucernarius ad Vesperas. Finita Missa canunt Vesperas, excepto si Festum venerit in Dominico, quo Psalmos & Missam cum jejuniis, post prandium vèrò Vesperum, & Vigiliam, & Antiphonam in Choro semper in Sabbato, & in die Dominico ad Vesperas. Si verò Festum venerit in secunda Feria, canunt Psalmos & Missam tantum: in die Sabbati, in die Dominico Vesperum & Vigiliam. Sed in Vigilia Sancti Ambrosii, & Sancti Martini canunt Psalmos & Missam & Vesperum, & Vigiliam, omnia insimul, excepto si venerit in secunda Feria, quando canitur, sicut supra legitur. Sed videndum, quia ante-

antequam Vesperum incipiatur, Cicendelarius Ebdomadarius accendit Cereos supra candelabra, candelà sumtâ à Presbytero ipsius Ecclesiae. Et dat in manu Subdiaconi Ebdomadarii, & vadit ad Altare, & ibi ponit ea, praecedente eum semper minore Custodum Ebdomadariorum. Et Cicendelarius Observator sumit Lampadam, & accendit cum candela accepta de manu Clerici vel Sacerdotis ipsius Ecclesiae, & porrigit Subdiacono Ebdomadario, praecedente eum Clerico ipsius Ecclesiae, & ostendente ei cum virga lychnum, quem accendere debet. Deinde praedictus Cicendelarius sumit lampadem de manu Subdiaconi, & extinguit, & commendat eam Presbytero ejusdem Ecclesiae. Et sic Vesperum finitur, sicut mos est. Et sciendum, quia in his omnibus festis, quando revertuntur, veniunt cum processione in Ecclesiam Hyemalem cum Psallenda, quae fuit in Vesperis intonata cum singulis versibus sui Psalmi, quam minor Notarius & minor Lector vicissim indicant, excepto in Vigilia Sancti Dionysii, quam finiunt ante Altare Sancti Ambrosii, & quando canunt Vesperum cum Vigilia. Sed in Vigilia Sancti Johannis Baptistae revertendo dicunt hunc Psalmum: *Deus, Deus meus respice cum sua Psallenda, idest Major Prophetis, usque ad Portam Orientalem. Deinde Benedictus Dominus Deus Israël, qui visitavit, usque in Ecclesiam Hyemalem.* Et quando appropinquant Ecclesiae Hyemali, Septimanarius Ostinarius cum Observatoribus sonant omnia tintinnabula, donec in Ecclesiam pervenerint. Et sciendum est, quia quando exeunt Ordines de praedictarum Ecclesiarum januis, Cicendelarius Ebdomadarius sumit candelabra de manibus Subdiaconorum, &

A extinguit. Postea verò praeparat ea illis accensa in Ecclesia Hyemali ad regias. Et minor Custos Ebdomadarius porrigit, & tenet semper Librum Sacerdoti ad Orationem. Sed si Archiepiscopus aderit, idem Custos porrigit Rotulario, & Rotularius Archiepiscopo.

B In Vigilia Sancti Stephani, & Depositione Sancti Ambrosii, & Sanctorum Protasii & Gervasii, & Petri & Pauli, & Nazarii & Celsi, & Sancti Laurentii, & Ordinatione Sancti Ambrosii, Archiepiscopus facit quatuor Cereos, habentes per singulos tres libras cerae & dimidiam, quos ille mittit Cimiliarchis praedictarum Ecclesiarum, duos quorum ipse Archiepiscopus accendit in principio Hymni ad Vigiliam. Sed in Depositione Sancti Ambrosii accendit in principio Hymni ad Vesperas, cereos accendit in Missa majori. Similiter etiam mittit tantum incensi eidem Cimiliarchae, quantum sufficit ad Officium ipsius Festi. In his omnibus Festis supra dictis omnes Presbyteri & Diaconi Cardinales, & Primicerius Lectorum, & Magister Scholarum Ebdomadarius debent esse induti Pluvialibus ad Vesperas in Vigiliis, & in Dedicatione majoris Ecclesiae, & Depositione Sancti Ambrosii ad Vesperas tantum, Clericis illorum Pluviales porrigentibus, cappasque suscipientibus, excepto Presbytero Ebdomadario, cui minor Custos Ebdomadarius porrigit Pluvialem in Vesperis tantum Presbyteri Clerico cappam recipiente. Incoestâ verò Vigilia & Hymno, Cimiliarcha illius Ecclesiae repraesentat praedictos cereos Rotulario Pontificis, & candelam unam accensam, de qua Pontifex accendit cereos, sicuti mos est. Et si Lectiones legun-

leguntur in Vigilia, primam legit Notarius jussu Primicerii sui, secundam Subdiaconus, cujus septimana est. Et quando prima Lectio legitur, Presbyter ipsius Ecclesiae dat thuribulum accensum Pontifici, & ipse facit incensum supra Altare, & ante Altare. Deinde Levita, cujus vicifitudo est, facit circa Altare & circa Chorum. Similiter etiam fit de altero thuribulo cum incenso à Pontifice, & ejus ministris in ipsa hora. Simili etiam modo fit in secunda Lectione de thuribulis & incenso à Pontifice & ejus ministris. In Vigilia Sancti Laurentii, finitis Lectionibus & Antiphona cum Psalmo, Archiepiscopus cum toto Clero vadit ad Ecclesiam Sancti Eustorgii. Cantato Responsorio intrat in Canonicam ipsius Ecclesiae, & ibi honorifice accipit potum cum toto Clero tribus vicibus datum à Canonicis ipsius Ecclesiae. In Vigilia Sancti Protasii, & Sancti Nazarii, & Sancti Petri, & Sancti Laurentii, & in Ordinatione Sancti Ambrosii Magister Scholarum Ebdomadarius facit Letanias cum quatuor Pueris ante Altare, ubi Festum celebratur. In Vigilia Sanctorum Protasii, & Laurentii, & Sancti Ambrosii Ordinatione duo minores Cicendelarii debent portare thuribula de Festis in Secretario Hyemalis Ecclesiae. In Ordinatione Sancti Ambrosii, & Sancti Petri, & Sanctorum Nazarii & Celsi, & Sancti Laurentii, & Sancti Simpliciani, & Depositione Sancti Ambrosii, & Sancti Stephani, sonato signo Pontifex induitur sacris vestibus quasi ad Missam canendam, & omnes Diaconi Dalmaticas, & omnes Subdiaconi Albis, & Presbyteri Cardinales, & Primicerius Decumanorum, & Primicerius Lectorum,

A & Magister Scholarum, qui habet ebdomadam, & ille, qui fert Textum Evangeliorum, & qui portat Crucem auream, & scuticam Sancti Ambrosii, omnes induti Pluvialibus. Tunc quatuor Cicendelarii debent thuribula accendere, & candelabra praeparare tanta, quot Subdiaconi fuerint induti Albis, & dare in manibus eorum. Sed sciendum est, quod minor Lectorum semper tantum portat Textum Evangeliorum in Sancti Ambrosii Ordinatione & Depositione, & in Sancti Laurentii, & in Sancti Stephani palam, & alter, qui sequitur, portat Librum. In ceteris verò Festivitatibus, in quibus palam portatur Textus Evangelii, major Custos octo minorum semper portat Textum, & alter, qui sequitur, portat Librum, praeter si praedicti faciunt ebdomadam, & alii, qui sequuntur, faciunt istud. Iterum duo minores Custodes semper in his Festivitatibus praedictis portant Missalem, & Epistolam, excepto si faciunt ebdomadam. Tunc reliqui, qui sequuntur, faciunt eadem. Et duo Custodes Observatores octo Minorum vadunt ante Pontificem cum flagellis praeparando viam. Sed si acciderit, quod duo majores octo Minorum fuerint Observatores, alii, qui sequuntur, faciunt hoc Officium ante Pontificem, quia illi majores portant Textum Evangelii. & Librum. Schola verò Sancti Ambrosii praecedit cum Cruce argentea. Deinde Clerus minorum Presbyterorum sequitur, Ostiario Observatore portante Crucem ante Primicerium Decumanorum, ex qua postea accenditur pharus. Post hunc sequitur Primicerius Notariorum cum suis, & cum quatuor Magistris Scholarum. Deinde Subdiaconi cum thuribulis & ce-

B

C

D

E

reis

reis accensis. Post quos sequuntur Presbyteri Cardinales, ante quos Obfarius Ebdomadarius portat Crucem auream. Deinde sequuntur Diaconi, ante quos palam portatur Textus Evangelii. Item verò sequitur Archiepiscopus, ante quem sua Crux portatur à Notario. Postremo Primicerius Lectorum sequitur cum suis canendo, eodem incipiente, sequentibus suis, vicissim canendo cum Notariis & reliquo Choro. Sed tamen in Festo Sancti Petri omnes Diaconi portant Manipulum ductum per capitium, & Sacerdotes induti Planetis portant simili modo. Sed in Festo Sancti Protasii, Archiepiscopus cum Presbyteris & Diaconibus Cardinalibus, & ceteris indutis Pluvialibus, vadunt ad Monasterium Sancti Protasii in Urbe.

Et statim quum Processio venerit in Chorum, Presbyter Observator debet cantare Missam usque ad *Alleluja*. Et statim quum intrant Chorum, Puer Magistri Scholarum incipit *Alleluja, deosuisi*. Et Diaconus Observator legit Evangelium, Subdiacono Observatore praecedente eum, & Candelario Observatore praebente incensum & candelabrum accensum. Finito Evangelio vadunt ad Sanctum Naborem. Et ibi Presbyter Observator secundus debet incipisse Missam usque ad *Alleluja*. Et statim postquam Processio pervenerit in Chorum, Puer Magistri Scholarum canit *Alleluja* in Pulpito, & secundus Observator Diaconus canit Evangelium, praecedente eum Subdiacono secundo Observatore. Finito Evangelio Archiepiscopus vestitus sicut ad canendam Missam, cum Diaconis & Subdiaconis indutis Dalmaticis & Albis, & cum Presbyteris Cardinalibus, & Primicerio Decu-

manorum, & Magister Scholarum Ebdomadarius, & Primicerius Lectorum, & ille, qui portat Crucem auream, & Textum Evangeliorum, & qui fert Flagellum Sancti Ambrosii, omnes isti induti Pluvialibus vadunt ad Ecclesiam Sancti Ambrosii. Sciendum est, quod in Festivitatibus, quas supra diximus, excepto in Sancti Simpliciani, finitè Ingressà, & Passione incoepa, vel Depositione, Archiepiscopus ascendit in tribunal ad stadium, & Cimiliarcha illius Ecclesiae repraesentat duos cereos Rotulario cum una candela accensa, quos porrigit Archiepiscopo, qui quum eos accendit, Rotularius tenet candelam succensam, & Cimiliarcha tenet papyrus. Et illis accensis Archidiaconus tollit eos de manu Archiepiscopi, & Cimiliarcha de manu Archidiaconi, ponens illos post Altare, ut in Missa ardeant, & candela, unde accensi sunt, semper maneat Rotulario. In supradictis Festivitatibus minor Diaconus debet legere Lectionem, vel Depositionem, excepto in tribus Festis, in quibus Primicerius Lectorum legit, idest in Natali Sancti Petri & Sancti Protasii, & Sancti Nazarii. Et in his tribus Festis, minor Diaconus legit Epistolam, secundus canit *Alleluja*, tertius dicit *Parcite fabulis* ad cornu Altaris ante Evangelium. Et Archidiaconus legit Evangelium. Similiter in Nativitate Domini, & in Epiphania, & in Resurrectione, & in Pentecoste, & in Dedicatione, major Subdiaconus legit Lectionem vel Depositionem, secundus legit Epistolam, tertius canit *Alleluja*, quartus *Parcite fabulis*, & Archidiaconus legit Evangelium. Et quotiescumque legit Lectionem, vel Depositionem, aut cantat Epistolam, vel *Alleluja*, ante-

antequam ascendat Gradum, vadit & sumit pacem à Pontifice, osculando sibi os & manus. Similiter etiam facit, quando revertitur, & eodem modo faciunt in praecipuis solemnitatibus. Sciendum, quia in omnibus Festivitatibus supradictis vel Solemnitatibus duo majores Custodes octo minorum Custodum vicissim pergunt ante Diaconum, quando ascendit Gradum ad legendum Depositionem vel Lektionem, aut Epistolam, aut *Alleluja*. Et Notarius semper trahit eum sursum, & deorsum per Camisii oras. Et quando Diaconus canit *Alleluja*, Clavicularius Ebdomadarius porrigit ei tabulas eburneas ad exitum Chori. Et quando Archidiaconus legit Evangelium, major Custos octo minorum Custodum trahit eum sursum & deorsum per oram Camisii. Alter Custos, qui sequitur, dicit *Silentium habete*, & tertius similiter, stantes in terra ex utraque parte Pulpiti post *Parcite fabulis*, & salutationem. Et Diaconus, cujus vicissitudo est, ad cornu Altaris, dicit *Parcite fabulis*, antequam Diaconus salutet. Et duo minores Custodes praedicti debent suscipere Evangelium de manu Diaconi juxta Gradum, & debent colligere Offerendam. Et omnes Presbyteri & Diaconi Cardinales, & Subdiaconi debent remanere vestiti usque ad finem Missae. Sed Archidiaconus tantum debet ministrare Pontifici usque ad finem Missae. Sciendum est rursus, in quibus Solemnitatibus ac Festivitatibus Evangelium in majori tono legatur, videlicet in Ordinatione Sancti Ambrosii, & in Nativitate Domini ad Missam in die, & Sancti Stephani, & Johannis Evangelistae in Ecclesia Hyemali tantum. Deinde in Sabbato Sancto, & in Pascha in Hyemali Ecclesia, & Aesti-

va. In Albis ebdomada in Ecclesia Hyemali tantum. In Depositione Sancti Ambrosii ad Festum. In Vigiliis & Festo Pentecosten, & Sancti Protasii, Sancti Petri, Sancti Nazarii, Sancti Laurentii, Sancti Simpliciani. In Dedicatione Majoris Ecclesiae in Hyemali Ecclesia tantum, & in Translatione Sancti Nazarii, ubi Corpus requiescit. Haec Evangelia ab Archidiacono leguntur, excepto in Feriis Paschae & Natalis Domini, quae Diaconus vicissim legit. In Vigiliis Pentecosten & Sabbato cum Dominico Ramis-Palmarum, & in Translatione Sancti Nazarii, in quibus Ebdomadarius Diaconus legit. In Sabbato Sancto Observator Diaconus in Ecclesia Hyemali tantum legit. Sed sciendum est, quod in omnibus Festivitatibus, quae à majori Ecclesia celebrantur, in Vesperis Presbyter Ebdomadarius induit se Pluviali, sicut inferius legitur. Eodem modo Diaconus Ebdomadarius debet indui in eisdem Officiis, Clero suo sibi serviente.

Incipit Ordo minorum Festorum, in Vespere qualiter sit agendum.

IN Vigilia Festivatum, quas Ordinarii faciunt & celebrant, sonito Vespere, vadunt ad Festum Ordinarii, & Lectores, & Custodes, & Schola Sancti Ambrosii mares & feminae. Tunc Cicendelarius Ebdomadarius portat duo candelabra & duos cereos. Et unus duorum minorum Custodum Ebdomadariorum debet portare Albam & Amictum & Pluviale. Presbyter verò illius Ecclesiae, ubi Festum celebrabitur, debet dare thuribulum & incensum Cicendelario, & unam candelam, unde accendat thuribulum & cereos. Diaconus verò Ebdoma-

domadarius debet praecipere de secundâ sonandâ, & minor Custos supradictus debet vestire Subdiaconum de Amictu & Alba. Et idem similiter debet porrigere Pluviale eidem Subdiacono, & Subdiaconus Presbytero Ebdomadario, Clerico recipiente Cappam Presbyteri. Et in Vigiliis idem Clericus portat Pluviale, & recipit Cappam. Et Diaconus Ebdomadarius similiter induit se Pluviale, Clerico suo sibi semper porrigente, & Cappam recipiente. Et praedictus Cicendelarius dat candelabra accensa in manu supradicti Subdiaconi, & Presbyter Ebdomadarius praecipit de Tertiâ sonanda. Et sic vadunt post Altare, Subdiacono praecedente cum candelabris accensis, praecedente quoque Custode praedicto. Et ibi orant, sicut jam dictum est. Finita Oratione, Sacerdos stans post Altare deosculatur illud, & dicit: *Dominus vobiscum*. Et Puer Magistri Scholarum semper canit Lucernaria minora, idest *Exortum est*, & *Time-te Dominum*. Majora verò Lucernaria Terminarius Lector Ebdomadarius canit. Finito Lucernario iterum dicit *Dominus vobiscum*. Et Primicerius cum Lectoribus suis canit Antiphonam in Choro, sicut consuetudo est. Deinde Presbyter vadit ante Altare & salutatur, & incipit Hymnum. Statim praedictus Subdiaconus tollit candelabrum ab Altari, & porrigit praedicto Cicendelario, ut extinguat. Tunc incipit Chorus Hymnum cum pueris alternatim cum Choro, excepto in Decollatione Sancti Johannis Baptistae, & in minoribus dedicationibus, in quibus Responsorium cum infantibus non habetur. Finito Hymno Presbyter dicit: *Dominus vobiscum*, & Lector Terminarius Ebdomadarius canit Responsorium excepto quando

Tom. I.

A est Responsorium cum Pueris. Finito Responsorio praedictus Cicendelarius dat thuribulum accensum cum incenso Subdiacono, & Subdiaconus Diacono Ebdomadario. Et ille facit incensum circa Altare, & circa Chorum. Et Presbyter illius Ecclesiae suscipit thuribulum de manu Diaconi. In principio de *Magnificat* praedictus Cicendelarius dat candelabra cum cereis accensis Subdiacono, & ille ponit ante Altare, & faciunt Officium, sicut moris est. Cicendelarius verò sumit candelabrum ab Altari, & extinguit finito Vespere. Et omnes hi Ordines debent honorifice habere fruges & vinum ter.

C *Qualiter Processio fit in eisdem.*

D N altero die sonito signo, congregato Clero in Ecclesia majori, unus duorum minorum Custodum Ebdomadriorum dat Pluviale Presbytero Ebdomadario, & portat ad Festum Albam & Amictum Subdiacono. Tunc Presbyter Ebdomadarius dicit ante Altare, *Dominus vobiscum*. Et Diaconus incipit Psallendam, Primicerio Lectorum praedicente, vel indicante ei. Et post illum subsequente eum cum suis eandem Antiphonam. Sic Ebdomadarii omnium Ordinum specialiter vadunt ad praedictum Festum, antecedente Schola Sancti Ambrosii totâ cum Cruce argentea, Ostiario etiam Ebdomadario praecedente Presbyterum, cujus Ebdomada est, cum Cruce argentea vel aurea. Et si pharus est in Festo, Ostiarius Observator portat Crucem argenteam ad accendendum pharum. Etiam Ebdomadarius Subdiaconus palam portat Calicem coopertum magnum. Et Cicendelarius Observator portat Patenam cum manutergio volutam,

lutam, sumtam de Camera Archiepiscopi, & Cazulam argenteam, & Fabiolum argenteum, & duas alas Textus Evangeliorum, & Vas aquarium, quod dicitur Aquamanile. Et Cicendelarius Ebdomadarius portat candelabrum unum cum cereo, & duo Corporalia. Et duo Observatores octo minorum Custodum portant Calicem Offerendarium, in quem colligitur vinum quod offertur. Et in introitu illius Ecclesiae, ubi Festum celebratur, Presbyter ejusdem Ecclesiae debet dare quinque candelas Cruci Vetulorum, alteri Cruci videlicet aureae, dat septem: si argentea fuerit quinque, & Cruci Vetulorum tres. Et si pharus habetur, dat iterum septem Ostiario Observatori, ex quibus accenditur pharus; Cicendelario Ebdomadario dat thuribulum & incensum & unam candelam, unde cereum accendat. Hoc peracto Sacerdos paratus accedit ad Altare solus, Confessione ante acta cum Subdiacono & Diacono Ebdomadariis. Tunc Magister Scholarum incipit Ingressam. Finitâ Ingressâ, Sacerdos salutatur, & postea incipit *Gloria in excelsis Deo*. Hac dicta & oratione finita super Populum, Lector ascendit Pulpitum, & legit Passionem, vel Transitum, vel Lektionem. Et tantum hic valde notandum est, quia si Festum illud fuerit in Feriâ secundâ, & Passio, Terminarius Lector praecedentis Septimanae debet illam legere. Si in tertia Feria venerit, Clavicularius praecedentis Ebdomadae legit praedictam Passionem. Si verò in quarta Feria venerit, idem Terminarius praedictus lecturus est Passionem. Si verò in his tribus diebus duae Passiones tantum evenerint, una est Terminarii, altera Clavicularii, exceptis duode-

A cim Passionibus, quae sunt proprie Primicerii Lectorum, videlicet Sancti Martini, Sanctae Agnetis, & Sanctae Agathae, & Sancti Georgii, & Translationis Sancti Nazarii, & Sancti Petri, & Sancti Protasii, & Sancti Nazarii, & Sancte Teglae & Pelagiae, & in Depositione Sancti Dionysii & Naboris. Et sciendum est, quia his tribus diebus supradictis, idest Feriâ secundâ, tertiâ, & quartâ, Terminarius Ebdomadarius debet cantare *Alleluja*, si Passio aderit, si verò in quarta Feria venerit Passio, Terminarius Ebdomadarius leget illam. Similiter in sexta Feria, & in septima Feria, & Clavicularius Ebdomadarius cantat *Alleluja*. Et in principio Passionis unus duorum minorum Custodum Observatorum dicit: *Silentium habete*, quando necessarium fuerit. Finitâ Legendâ Puer Magistri Scholarum debet semper canere Psalmellum, excepto in Nativitate Sanctae Mariae, in qua duo Notarii, & duo Lectores canunt: *Respice in Coelo*. Hoc finito, Subdiaconus Ebdomadarius legit Epistolam praecedente Lectore, & portante Epistolam usque ad Gradum, & iterum expectante & recipiente eandem Epistolam, excepto in Depositione Sancti Ambrosii, & in Sancti Protasii, & in Sancti Petri, & in Sancti Nazarii & in Sancti Laurentii, & in Assumptione Sanctae Mariae, & in Ordinatione Sancti Ambrosii, & in Sancti Stephani, in quibus Diaconi semper legunt. Finitâ Epistolâ Lector ascendit Pulpitum, & cantat *Alleluja*, sicut supra diximus, exceptis his Festis principalibus, in quibus Diaconi cantant, idest in Depositione Sancti Ambrosii, Sancti Protasii, Sancti Petri, Sancti Nazarii, Sancti Laurentii,

in Assumptione Sanctae Mariae, in Ordinatione Sancti Ambrosii, & Sancti Stephani. Finita *Alleluja* Diaconus ascendit Pulpitum cum Evangelio, praecedente eum Lectore, & trahente sursum per oram Camisii, & postea deorsum, eodem modo, quo legerat Passionem, vel aliud quoddam. In principalibus autem Festis Diaconus portat Textum Evangeliorum in Gradum, & Major Custodum octo minorum portat Evangelii Librum post eum. Et finito Evangelio sumit eundem Librum de manibus ejus. Sed in aliis Festivitatibus unus duorum minorum Custodum sumit Evangelium post descensum Diaconi. Deinde Diaconus accedit ad Altare & ministrat, sicut moris est, & sicut suora legitur. Ceteri verò complent Officium suum, sicut moris est, & eos decet. Praeterea sciendum est, quia Septimanarius Cicendelarius ducit in Secretarium Calicem, qui fuit in Missa. Finita Missa Pueri Magistri Scholarum debent habere unum magnum panem, & singulas phialas vini.

Qualiter Officium Quadragesimale celebretur in Ecclesia Hyemali.

IN Quadragesima Altare Hyemalis Ecclesiae debet cooperiri cortinâ illa fericinâ, in qua continentur tres Historiae, prima Abrahae, secunda Joseph, tertia David, usque ad horam illam diei Parasceve, in qua dicit Diaconus: *inclinato capite emisit spiritum*. Et super cortinam ponitur pannus niger usque ad Ramos Palmarum; & Ostiarius Ebdomadarius ponit pannum nigrum super mensam Pulpiti. In Authentica autem ponit rubeum, & minor Custodum Ebdomadarius ponit rotulum

A Letaniarum, & vespertinum super ambonem, quae Presbyter suscipit vel tollit, quum opportunum ei fuerit. Et praeterea sciendum, quia Archiepiscopus non utitur pallio, vel stolâ per totam Quadragesimam, nisi in Dominicis diebus, vel quando dat sacros Ordines usque in Coena Domini. Et Custos, qui solet Matutinum sonare, diu sonet Matutinum per totam Quadragesimam, & tandem quod Ostiarius Ebdomadarius sonet alterum tintinnabulum. Et postea idem Ostiarius sonet secundam & tertiam, sicuti consuevit. Et Archiepiscopus debet specialiter facere primam Ebdomadam Quadragesimae & ultimam, sicut mos est. Quod si defuerit, Presbyter Ebdomadarius pro eo fungitur Officio. Primam Lectionem legit Puer Magistri Scholarum, excepto in Authentica, quando Notarius legit, & secundam similiter. Primum Responsorium cantat Notarius jussu Primicerii sui, secundum verò canit Lector, incipiens à Secundicerio per ordinem usque ad ultimum, & sic per totam Quadragesimam. Tertiam legit Subdiaconus Ebdomadarius, excepto in Parasceven, in qua Pontifex legit. Et inter haec sciendum; quoties Subdiaconus legit, unus duorum minorum Custodum Ebdomadarius emungit, vel emendat ei candelam in lectione. Finita tertiâ lectione ultimus Diaconus imponit Antiphonam in *Benedictus*, revertendo ad stadium, sicut consuevit. Et Archiepiscopus vel Presbyter dicit Orationem secretam, & Archidiaconus imponit Antiphonam in *Miserere mei Deus* ad cornu Altaris, aut in *Cantemus* in Dominicis diebus. Et Archiepiscopus dicit alteram Orationem secretam in Dominicis diebus, stans similiter ad stadium.

stadium. Sed si defuerit, Archipresbyter eadem facit. Et notandum, quia Archiepiscopus per totum annum non removetur à stadio suo ad Orationem dicendam, excepto in ferialibus Quadragesimae, quando ante Altare dicit bis: *Dominus vobiscum*, & facit veniam. Et iterum Ostiarius Ebdomadarius dicit ad regias: *Ne quis Cathecumenus* simplicium usque ad mediam Quadragesimam per singulas Orationes, deinde duplum similiter. Et inter has Orationes Diaconus Ebdomadarius semper jacet ad cornu Altaris, orando Dominum flexo genu. Sed in Dominicis diebus Septimanarius Ostiarius, & duo Observatores Ostiarii dicunt ad regias singillatim: *Ne quis Cathecumenus* per singulas Orationes. Finitis Orationibus, antequam Sacerdos salutet, vel Pontifex, Primicerius Lectorum dicit leni voce cum Lectoribus suis Psalmum unum cum octo versibus cum Antiphona, incipiens à *Beati immaculati*, usque in Ramos Palmarum praeter diem Sabbati, & Dominicum. Tunc Cicendelarius Ebdomadarius fert thuribulum accensum cum incenso de Secretario in Chorum majorem, & dat illud Subdiacono, & Subdiaconus Archiepiscopo. Et Archiepiscopus adolet suavissimum incensum Domino super Altare, & ante Altare. Et Diaconus, qui imposuit Antiphonam in Laudibus, sumit thuribulum de manu Pontificis, & portat circa Altare adolendum incensum Domino, deinde Archiepiscopo, postremò circa Chorum. Hoc peracto unus duorum minorum Custodum Ebdomadariorum sumit praefatum thuribulum de manu Diaconi, & portat illud per totam Ecclesiam masculis & feminis. Deinde ille praebet thuribulum Cicendelario Ebd-

A madario, ut reponat, & sic persiciat Officium Matutini, sicut ordo expostulat, ad honorem & laudem Dei. Sed finitis duodecim *Kyrie*, sextus Terminarius in prima Ebdomadada canit Responsorium gradale leni voce caput & versum, & Chorus similiter. Septimus in secunda, octavus in tertia, nonus in quarta, decimus in quinta, summus Terminarius in Authentica. Quia in ceteris diebus quando canitur gradale, minor Lectorum semper canit illud leni voce, & tantum caput, & Chorus similiter, & Presbyter, & Diaconus. Observatores complent Matutinum in Choro majori privatim, & Ebdomadarii verò in Baptisterio.

De Matutino Defunctorum qualiter celebratur, & fit ab omni Ordine.

Finito Matutino diei. Ordinarii cantant in Ecclesia Sancti Stephani ad Fontes Matutinum Mortuorum cum tribus Lectionibus. Et Presbyter Ebdomadarius dicit Orationes. Lectores in Choro majori cum Primicerio suo eodem modo cantant. Et Custodes in Choro Sancti Ambrosii similiter cantant, & Presbyter Sancti Stephani ad Fontes dicit Orationes. Presbyteri verò Decumanorum extra Chorum, & Archipresbyter dicit Orationes omnes excelsa voce. Mane finitâ Missâ Decumanorum, unus duorum minorum Custodum pulsat in Choro ad Primam tintinnabulum, & Ostiarius in Campanili, & Presbyter Ebdomadarius incipit Primam & Hymnum. Et Subdiaconus Ebdomadarius dicit Epistolam, & Ostiarius cantat *Viam iniquitatis*. Et idem Subdiaconus in fine dicit: *Benedicamus Domino*. Et videndum est etiam, quia in Dominicis

nicis diebus unus duorum minorum Custodum Ebdomadario sonat Primam in Choro & in Campanili. In horâ Meridianâ Ostiarius cum Subdiacono Ebdomadario postulant licentiam ab Archiepiscopo sonandi signum. Si Archiepiscopus adfuerit, incipit Tertiam. Si defuerit, Presbyter Ebdomadarius pro eo incipit Tertiam. Subdiaconus Ebdomadarius dicit Epistolam. Similiter ad Sextam, & ad Nonam, & Puer Magistri Scholarum dicit Responsorium, Presbyter dicit Orationem, Subdiaconus semper dicit: *Benedicamus Domino* in fine. Tertiâ peractâ, statim major Clavicularius legit Lectionem Genesis in Pulpito in prima Ebdomada. In secunda Notarius praecepto Primicerii sui. In tertia Ebdomada secundus Clavicularius. In quarta Notarius. In quinta tertius Clavicularius. In prima Ebdomada si Responsorium habetur. Lector canit jussu Primicerii sui. Psalmellum verò canit semper Puer Magistri Scholarum, excepto in die Dominico, in quo canit Clavicularius Ebdomadarius. Finito Responsorio, vel Psalmello, minor Lector legit Proverbia in prima Ebdomada, secundus in secunda, tertius in tertia, quartus in quarta, quintus in quinta. In secunda Ebdomada Notarius canit, si Responsorium habetur. In tertia Lector. In quarta Notarius. In quinta Lector, omnes jussu Primicerii sui. Finito Genesis & Responsorio & Psalmello vel Proverbio, Presbyter ante Altare dicit: *Dominus vobiscum* bis, & flectit genua. Ostiarius ad regias Ecclesiae dicit, *Ne quis Cathecumenus* simplum usque ad mediam Quadragesimam, deinde duplum, & incipit Orationem primam Letaniarum, & sic per ordinem omni die. Finita Oratione,

A facit finem more solito, dicendo *Benedicat & exaudiat &c. Procedamus cum pace &c.* Et sciendum, quia ad Tertiam & ad Sextam dicuntur illae Orationes, quae sunt in Matutinis in Baptisterio. Ad Nonam verò illae Orationes, quae sunt ad Vesperum in Baptisterio. Offertorio post Tertiam finito, statim incipitur Sexta. Finitâ Sextâ, unus duorum minorum Custodum pulsat in Choro Vesperum, & Ostiarius Ebdomadarius sonat in Campanili. Vespere sonito Nonâ incipitur. Interim Sacerdos Ebdomadarius vadit in Secretarium ad vestiendum ad canendam Missam. Finitâ Nonâ ille exit de Secretario, antecedente minore Subdiacono Custode, & vadit ante Altare cum Diacono & Subdiacono, & facit Confessionem. Sed sciendum est, quia in omnibus Sabbatis Quadragesimae Sacerdos de Secretario cum Levita exeunt induti ad canendam Missam praecedente Subdiacono similiter. Et Magister Scholarum incipit Ingressam. Hac finitâ Sacerdos salutatur, & dicit Orationem. Oratione verò habita supradictus Lector, vel Notarius ascendit gradum, & legit, & Sacerdos post Altare dat ei benedictionem. Finito Genesis & cantato Responsorio vel Psalmello, Lector Proverbia legit, sicut supra adnotatum est. Post hoc statim puer cantat Canticum. Diaconus exit de Secretario cum Evangelio, & Subdiaconus sequitur eum cum sindone, Lectore praecedente, qui legerit, & Notario, & trahente sursum oram Camisii, sicut jam dictum est. Et finito Canticum Levita percutit caput Pueri cantantis Canticum, hoc modo invitans eum ad prandium. Deinde legit Evangelium. Hoc finito unus duorum minorum Custodum Ebdomadario-

fufci-

suscipit Evangelium de manu Diaconi ad introitum Chori, & consignat illud Cicendelario Ebdomadario. Et Diaconus vadit ad Altare. Presbyter verò dicit *Dominus Vobiscum*, & Chorus respondet ter dicendo *Kyrie Eleison*. Et Presbyter iterum dicit *Dominus Vobiscum*, & Diaconus osculatur Altare, ac dicit *Pacem habete*. Et iterum Presbyter dicit *Dominus Vobiscum*. Deinde sequitur Oratio super sindonem. Interim Subdiaconus revertitur in Secretarium, & Cicendelarius Ebdomadarius porrigit vas panis, & ille porrigit super Patenam, & vinum similiter sumtum de Camera Pontificis, & aquam similiter. Et ille ponit in Calice. Et si Archiepiscopus adfuerit, Capellani ejus dant aquam Subdiacono, & Subdiaconus Pontifici, & Pontifex ponit eam in Calice. Et sic Subdiaconus exit de Secretario, portando honorifice Calicem & Patenam cum manutergio, & porrigit Diacono, & Diaconus Archiepiscopo, vel Presbytero. Et posito Calice in Altari cum Patena & Oblata, sumit Oblationem Sacerdos Vetulorum, ut jam dictum est.

Et hoc facto Magister Scholarum incipit Offerendam. Cantatà Offerendà Cicendelarius Ebdomadarius portat de Secretario in Chorum thuribulum accensum tantum cum prunis, si Archiepiscopus adfuerit, & porrigit Subdiacono. Tunc Pontifex ponit incensum super prunas, & incenso posito Diaconus tollit de manu Subdiaconi, & dat Archiepiscopo, & ille adolet super Altare incensum Domino tantum, & Diaconus sumit thuribulum ab Archiepiscopo, & dat prius incensum Archiepiscopo, deinde Altaris circa bases. Et Subdiaconus similiter sumit thuribulum a Dia-

A cono, & adolet his, qui in Choro sunt tantum. Et eodem modo unus duorum minorum Custodum suscipit idem thuribulum de manu Subdiaconi, & portat per Ecclesiam, dando masculis & feminis. Et ille consignat Cicendelario Ebdomadario in Secretario. Sic deinde Missa peragatur ordine suo. Sed si Archiepiscopus defuerit, Subdiaconus porrigit thuribulum accensum cum incenso Diacono, & Diaconus Presbytero, sicut supra diximus. Finità Missa Sacerdos vadit post Altare, & dicit *Dominus Vobiscum*. Et Puer Magistri Scholarum indutus Camisio super Pulpitum cantat *Dominus illuminatio mea*, caput & versum, & iterum caput similiter, & Chorus eodem modo. Presbyter revertitur ante Altare, & salutato Clero incipit Hymnum. Et Clavicularius Ebdomadarius canit Responsorium in Choro, excepto quando canitur *Oravit Jacob*, quod canit Subdiaconus, & quartà Ferià de Authentica, in qua canit Primicerius Subdiaconorum, & in quinta & in sexta Feria, in qua Archidiaconus canit, primam Orationem dicit Ebdomadarius Presbyter, secundam Observator Presbyterorum. Oratione finita totus Chorus canit leni voce vel privatim *Qui habitat in adjutorio*, sicut Psalmum directum, & Sacerdos & Diaconus Observatores complent ibi privatim Vesperum cum duodecim *Kyrie*. Et Diaconus Ebdomadarius canit Responsorium in Baptisterio, & ponit Antiphonam. Finità Antiphonà cum quatuor versibus Psalmi, & Antiphonà incipit *Qui habitat in adjutorio* communiter. Et sic Presbyter Ebdomadarius cum Diacono complent vespertinum Officium. Et sciendum est, quod ante Tertiam cantatam minor Custodum Ebdomadario-

dariorum ponit rotulum Letaniarum super Altare, primum in prima ebdomada, secundum in secunda, tertium in tertia. In quarta Feria, finitâ Tertiâ, Presbyter tollit rotulum ab Altari, & dicit Orationem ante Altare. Et Primicerius Lectorum incipit Letanias; & pergunt in Ecclesiam Aestivam cum rotulo Presbyter, Cicendelarius Ebdomadarius cum pallio, & ponit illud super Altare. Et dum Letaniae fiunt, Sacerdos & Levita Ebdomadarii jacent flexis genibus, ille ante Altare, & alter ad cornu Altaris. Sed dicta Oratione, & Sanctis interpellatis, revertuntur in Ecclesiam Hyemalem Et praedictus Cicendelarius tollit pallium, quod posuerat in Altari & reportat in Secretarium. Finitis Letaniis, Presbyter Ebdomadarius vadit post Altare, & osculatur illud & dicit *Dominus vobiscum*. Et Lector aut Notarius ascendit Pulpitum & legit, sicut in ceteris diebus. Et eodem modo faciunt Letanias in sexta Feria. Et notandum, quia in quarta Feria ad Vesperum finita Oratione, quae est post *Magnificat*, Presbyter dicit *Dominus vobiscum*. Tunc major Diaconus vadit ad cornu Altaris, & cantat Responsorium ad cornu Altaris. Ibi sunt alia. Primicerio Lectorum indicante sibi & cantante si ei opus fuerit. Alter verò Diaconus subsequitur ad aliud Responsorium, tertius ad tertium simili modo. Post hoc dicit *Dominus vobiscum*, & Orationem: *Opitulare Deus inopibus*. In sexta Feria, finito Genesi & Responsorio & Proverbio, dicit Presbyter Orationem, sicut in ceteris diebus. Cantant Sextam, & Nonam. His finitis Sacerdos vadit post Altare, & dicit *Dominus vobiscum*. Et Lector legit Lectionem Genesis, sicut est consue-

A tudo. Tunc unus Lectorum cantat tractum in Pulpito jussu Primicerii sui. Tunc Magister sumit juxta gradum cum Pueris suis caput tantum. Postea Chorus & versum & caput. Et Tractu finito Lector Proverbia legit. Hoc finito, Presbyter post Altare dicit *Dominus vobiscum*. Tunc summus Terminarius cantat *Dirigatur* in pulpito cum versibus. Post hunc Presbyter ante Altare dicit: *Dominus vobiscum*. Incipit Hymnum, & post Hymnum Responsorium sequitur. Postea Lector legit Lectionem in Gradu. Hic verò quatuor minores Lectores semper debent Lectiones legere excepto illo, qui legit Proverbia, quia ille de minoribus est, & Ostiarius Ebdomadarius, & duo Observatores dicunt: *Ne quis Cathecumenus* per singulas Orationes istarum Lectionum, & unus tantum ad Vesperum. In Ferialibus dicit semel per singulas Orationes *Ne quis Cathecumenus*, & in Oratione, quae est in primo Genesi, similiter. In Dominicis autem tres dicunt in Vesperis, excepto in Baptisterio usque in Ramos Palmarum. In hac etiam die finitis Lectionibus & Psalmis & Orationibus sive *Magnificat*, fit finis Vespertini Officii in Choro cum duodecim *Kyrie*. Finito Vespere & Missâ in aliis diebus Quadragesimae, unus duorum minorum Custodum Ebdomadarius vadit ad sonandum tintinnabulum, ut omnes sciant & cognoscant Missam esse finitam.

B

C

D

E

Incipit Officium Completorii, qualiter efficitur in Ecclesia Hyemali.

IN hora Completorii unus duorum minorum Custodum Ebdomadiorum postulat licentiam a Presbytero Ebdomadario sonandi Completorium.

Et

Et ille statim sonat. Tunc Presbyter Ebdomadarius incipit Officium Completorii & Hymnos. Et Subdiaconus Ebdomadarius dicit Epistolam, & unus duorum minorum Custodum Ebdomadariorum dicit Responsorium in medio Chori, videlicet *Pax multa eum versu & Gloria*. In fine verò hujus Officii Subdiaconus dicit: *Benedicamus Domino*. (*) Si quid verò defuerit, heic non quaeras, quia quidquid Ordinis Ambrosiani quaesieris in hoc Libro, & in suo loco Deo annuente reperies.

Processio ab Ecclesia Sancti Laurentii in Ecclesiam Hyemalem.

A Dnotandum est, quia in Quadragesima nulla Processio fit cum Cruce, nisi in Ramis Palmarum, excepto in sepelitione Mortuorum. Dominicâ in Ramis Palmarum congregato Clero & Populo in Ecclesia Sancti Laurentii, Primicerius Notariorum incipit Hymnum: *Magnum salutis gaudium*, usque ad *Rex ecce tuus, Hierusalem*. Et ibi praestolantur adventum Pontificis, & illo intrante Ecclesiam, omnes excelsa voce dicunt: *Rex ecce tuus, Hierusalem*. Finito Hymno Pontifex in gradu facit sermonem ad Populum. Interea Presbyter & Diaconus & Subdiaconus Observatores privatim canunt ibi Missam. Finitâ Missâ, & sermone, Pontifex benedicit Palmas & Olivas. Postea dicit: *Dominus vobiscum*. Tunc Diaconus Ebdomadarius incipit Psalmellum, Primicerio Lectorum indicante, & eodem statim cum suis subsequente. Et sic exeunt Ecclesiam, Pontifice dante Palmas, & Primicerio Presbyterorum similiter dante suis. Tunc extra atrium Ecclesiae equus

A albo nacco coopertus stat praeparatus ad suscipiendum Dominum suum Pontificem, ut ei superseadeat. Ille verò equum ascendens, Ostiarius domesticus Magister porrigit sibi crucem crystallinam, ornatam palmis & foliis olivae. Ipse verò sumens & tenens in sinistra, signat Populum dextrâ. Et unus egregius Miles de genere Rhodensium, eleganter indutus, cum chirothecis in manibus de Camera Pontificis sumtis, dextrat & ducit eum per fraenum per mediam viam curriariam usque ad Ecclesiam Sancti Ambrosii, ubi ejus sanctissimum Corpus quiescit, antecedente eum Scholâ Sancti Ambrosii cum Cruce argentea. Et Ostiarius Ebdomadarius portat Crucem auream ante Presbyterum Hebdomadarium. Quum autem pervenerint usque ad Portam Ticinensem, totus Clerus venit in Ecclesiam Hyemalem. Archiepiscopus verò sedens, Capellanis suis sequentibus eum, ducitur cum triumphali gloria ad Sanctum Ambrosium, turbâ multâ Populorum sequente & praecedente ipsum. Sed quum ille pervenerit ad locum, ubi Leprosus lavari solet ab ipso, Abbas Sancti Ambrosii debet esse ibi praeparatus & indutus Piviali cum Diaconibus suis, indutis Dalmaticis, & Subdiaconibus Albis. Et ibi Pontifex tribuit Abbati magnum Ramum Palmarum, & honorabilem Troctam. Et statim praedictus Abbas cum Clero suo, cantando & psallendo praecedit eum usque ad praedictam Ecclesiam. Et Pontifex in atrio Ecclesiae descendit de equo, & praeparat se ad Missam canendam, serviente sibi Abbate cum Clero suo usque ad finem Missae. Praedicti verò Ordinarii canunt Missam in Ecclesia Hyemali. Finitâ Missâ supra-

B

C

D

E

dictus

(*) Haec in veteri Manuscripto non leguntur.

dictus Miles Rhodensis debet prandere cum Archiepiscopo cum suis servitoribus, cui dat etiam Aureum unum. Et Ostiarius Ebdomadarius, qui portavit Crucem auream in Processione, debet prandere cum Archiepiscopo. In Authenticâ in Ecclesiâ Hyemali Altare cooperitur pallio rubeo, ablato nigro, qui est super Cortinam. Et minor Lectorum indicat in secunda Feriâ omnes Antiphonas, quae sunt in Psalmis ante Lektionen; primitus Primicerio suo Antiphonam & Psalmum, secundariò Diacono Antiphonam tantum circumstantibus Psalmis. Similiter secundus Lector in tertia, tertius in quarta, quartus in quinta, quintus in sexta in prima turma, sextus in secunda turma. In Sabbato Sancto septimus & octavus & nonus per totum Matutinum. Primam & secundam in Authenticâ legit Notarius jussu Primicerii sui. Et primus Responsorium cantat similiter Notarius in secunda Feria & tertia jussu Primicerii. In quarta, & quinta, & in sexta. In prima turma Parasceve cantat Subdiaconus. In secunda turma cantat Diaconus jussu Archidiaconi sui. Secundum Responsorium cantat Presbyter jussu Archipresbyteri sui. In aliis verò diebus in Authenticâ Lector canit secundum Responsorium, Subdiaconus verò Ebdomadarius legit tertiam per totam Authenticam, excepto in secunda turma de Parasceve, in qua minor Diaconus legit primam Passionem, Clerico suo tenente sibi lumen. Et Presbyter minor secundam legit Passionem habens Stolum & Manipulum, Clerico suo ibidem tenente sibi lumen. Tertiam verò Passionem legit Pontifex indutus rubeâ Planetâ, habens Mythram in capite, Capellanis tenentibus ex utraque parte candela-

Tom. XI.

A bra accensa, cum candela data ab Ecclesia Sancti Victoris, qui dicitur Quadraginta Martyrum pro fido. Finitâ Tertiâ non dicitur *Benedictus Dominus Deus Israël* per totam illam Ebdomadam, sed oratio secreta. Deinde peragitur Matutinum, sicuti mos est. Sed finito Hymno, & Responsorio gradali sequitur *Benedicat & exaudiat nos Deus. Amen. Procedamus cum pace.* Hoc finito, omnes Ordines in Choro majori incipiunt *In iniquitatibus* Officium Mortuorum. Et sic perficiunt Presbytero Ebdomadario dicente Orationes, vel Archiepiscopo. In hac Ebdomada Ambo vel Lectorium cooperitur omni die, sicut solet in Dominicis diebus.

C Feriâ Secundâ in Autentica horâ tertiâ Pontifex cum Capellanis suis cum Presbytero Sancti Michaëlis in Domo, & Sancti Johannis ad Concam, & Sancti Alexandri, & Sancti Kalimeri, & Sancti Petri in Campo Laudensi, & quatuor Presbyteris Sancti Laurentii, quorum est afferre thuribulum & incensum & Librum Orationum hujus Officii, & duo candelabra cum totidem cereis, & cum tribus hominibus vel pluribus illius progeniei, cujus fuit Leprosus, quem Sanctus Ambrosius divina ope mundavit, in Ecclesiam Sancti Salvatoris, quae modò Sancti Viti appellatur, convenire & coadunari debent. Illis autem in unum collectis in eadem Basilica, tres illi vel plures sternunt se ante Altare flexis genibus, super quos Archiepiscopus dicit hanc Orationem: *Omnipotens sempiternae Deus, qui hos famulos tuos saeva corporis contagione obiectos ad hujus lavacri purificationem accedere permisisti, concede propitius, ut deposito squallore sordium, fomento gratiae tuae valeant membrorum omnium & animarum consequi me-*

K k

dici-

dicinam, & nobis famulis tuis, qui eorum artus diluimus, tolerantiam ad perficiendum opus conferas & salutem. Per Dominum &c. Sequitur Kyrie ter. Benedicat & Exaudiat nos Deus. Amen. Hoc finito, illis jacentibus, Pontifex spargit super eos aquam sanctam & incensum. Post hoc statim sumit illum per manum, quem lavaturus est. Et sic ducit eum usque ad Balneum, antecedentibus cum Presbyteris Sancti Laurentii cum Libro & incenso & cereis & candelabris accensis. Et eundo ad Balneum, Presbyteri Sancti Michaëlis, & Sancti Kalimeri, & Petri in Campo Laudensi, cantent Psalmos, incipientes a Beati immaculati, usque ad omnis spiritus laudet Dominum. Et Presbyteri similiter Sancti Johannis ad Concam, & Sancti Alexandri faciunt Letanias, eundam per eodem viam. Et similiter Presbyteri Sancti Laurentii canunt hanc Antiphonam usque ad Balneum. Sanctus Deus, qui sedes super Cherubim, solus invisibilis. Sanctus fortis, qui Archangeli Michaëlis orationem suscepisti. Sanctus immortalis, qui solus immaculatus es, Salvator, miserere nobis. Oratio: Deus, qui Naaman Syrum septies in Jordane tinctum a leprae colluvione sanasti, respice propitius ad preces humilitatis nostrae, & septiformis Spiritus benedictionem super hos famulos tuos largus infunde, ut corporis, mentisque noxitate recepta, te Salvatorem omni tempore benedicant. Per Dominum &c. Hac finita. Leprosus intrat Balneum, & Presbyter Sancti Michaëlis de Domo lavat sibi caput, & pectus. Hoc facto exiens de Balneo, statim induitur Camisia novâ, & femorariis novis, & Serrabarro de nova corrigia. & cingulo novo de nova corrigia similiter. His omnibus datis ab Archiepiscopo, &

A. isto ita induto, sedere debet super scamnum, & Archiepiscopus accingit se manutergio, & flectitur ad pedes ejus, & lavat pedem ejus dexterum, & extergit manutergio. Et osculatur eundem pedem. Deinde ter percutit sibi de calcaneo super caput suum. Et statim ille surgit, ligans tibialia ad talum. Ducitur per manum ab Archiepiscopo in Ecclesiam Sancti Laurentii, praedictus Presbyteris cantantibus eandem psallendam, quam supra diximus, tintinnabulis etiam omnibus Sancti Laurentii sonantibus. Et ille cadit in faciem ante Altare Sancti Laurentii, Pontifice dicente super eum hanc Orationem: Deus, qui es, sicut omnipotentiam ita & misericordiam infinitus, adesto his famulis tuis, & quorum Corpora lavamus exterius, purificationem peccatorum interius exhibe. Absint morbi, cadant contagia, infirmitates procul recedant, ut Daemonum saevitia jam olim tua pietate reclusa corrumpere non valeat, quos tua pietas Sanctis intercedentibus reparavit. Post sequitur Kyrie, Kyrie, Kyrie. Deinde Benedicat & Exaudiat &c. Hoc finito, levat eum de terra, & osculatur eum. Ille vero se vestimentis suis vestit, & Archiepiscopus canit Missam, & ille est auditor. Sed finita Missa Archiepiscopus dat praedicto Leproso Solidos triginta tres, & tres Denarios, ut dividat cum suis, qui eos habituri sunt. Et iste, qui lavatur, specialiter illius loci est, qui vocatur Pons Serialis. Praedicti etiam Presbyteri debent honorifice prandere cum Archiepiscopo. Et generatio Scariorum debent calefacere Balneum usque in perpetuum. Et isti Scarii debent habere sex Denarios, & Serrabarum novum ab ipso Leproso. Sed si Archiepiscopus defuerit, Archipresbyter facit

facit praedictum Officium. Archiepiscopium verò facit condicium.

Feriâ secundâ in Authentica sonito signo, & Feriâ finitâ minor Diaconus Albâ rubeâ indutus legit primam Lectionem de Job, & Secundicerius canit Responsorialia omnia, quae in gradu canuntur Mortuorum in secunda Feria & tertia & quarta. Deinde secundus Diaconus legit Lectionem Tobiae. Tunc Presbyter Ebdomadarius vadit ante Altare, & dicit Orationem unam primi diei Letaniarum. Sequitur *Benedicat & exaudiat nos Deus. Procedamus cum pace.* His finitis cantant Sextam. Finitâ verò Sextâ sonant Vesperum sicut in ceteris diebus Quadragesimae. Et sic statim incipiunt Nonam. Finitâ Nonâ Pontifex, vel Sacerdos vadit ante Altare, sicut consuevit, & dicit postea Orationem super Populum. Et tertius Diaconus ascendit Pulpitum Albâ rubeâ indutus. Et Archiepiscopus vadit post Altare, & dicit: *Dominus vobiscum*, & dat ei benedictionem. Supradictus verò Secundicerius canit Responsorium. Deinde quartus Diaconus legit lectionem Tobiae. Et sic alternatim omnes Diaconi legunt in tertia Feria, & quarta. Et Puer Magistri Scholarum canit Canticum. Et Diaconus legit Evangelium. Et sic deinceps Missa suo ordine peragitur. Deinde Vesperum incipitur, sicut solet, & Ebdomadarius Clavicularius canit Responsorialia in Choro in secunda Feria & tertia. In quarta Feria canit Primicerius Subdiaconorum. In quinta & sexta Feria Archidiaconus, & major Diaconus imponit Antiphonam ad cornu Altaris. Sed finito Psalmo & Antiphonâ, Presbyter aut Pontifex dicit Orationem. Hac finitâ, & duodecim Kyrie, sequitur *Benedicat & exaudiat*

A nos &c. Et ibi ante Altare canitur Vesperum Mortuorum sine *Magnificas* in secundâ Feria & tertia & quarta. Deinde in die Paschae ad Vesperum summus Terminarius cantat Lucernarium, & sumit Ebdomadum cum summo Claviculario. Praetermissum etiam, quod in hac praedicta Quadragesima Officiarius Ebdomadarius ponit pannum nigrum super mensam Pulpiti. In Authentica ponit rubeum. Et minor Custodem Ebdomadiorum ponit rotulum Letaniarum, & Vespertinum super Ambonem. Presbyter suscipit & tollit, quum opportunum ei fuerit. Et praeterea sciendum, quia Archiepiscopus non utitur Pallio, vel Stola per totam Quadragesimam, nisi in Dominicis diebus, vel quando dat sacros Ordines, usque in Coenam Domini.

De Feria Quinta in Authentica.

C Oenâ Domini, horâ tertiâ pulsetur tintinnabulum. Tunc descendat Dominus Archiepiscopus ad canendam Tertiam. Finitâ autem Tertiam Archiepiscopus post Altare dicit *Dominus vobiscum*. Et minor Diaconus ascendit Pulpitum, rubeâ Albâ indutus, & legit Lectionem Danielis Prophetae in majori tono Evangeliorum: *Erat vir habitans in Babylone*. Sequitur Puer Pfallendam, *Affurgentes testes iniqui*. Item alius Diaconus indutus rubeâ Albâ legit Lectionem Sapientiae in majori tono Evangeliorum: *Dixerunt impii*. Puer cantat: *Qui edebat*. Tertius Diaconus rubeâ Albâ indutus legit Evangelium privatim in Quadragesimali tono, ut tantum a circumstantibus possit audiri: *Tunc abiit unus de Duodecim*. Sequitur Oratio *Concede nobis, omnipotens Deus*. Sequitur *Benedicat & exaudiat*

& exaudiat nos Deus. Completo autem Officio secundum morem tunc praeparentur à Ministris tres ampullae cum Oleo, una ad Oleum Chrismale, altera ad Oleum Cathecumenorum, tertia ad Oleum Infirmorum, & deferantur in Capellam, & Dominus Archiepiscopus provideat de Balsamo. Tunc Archiepiscopus procedat cum Cardinalibus, & Primicerio Presbyterorum, & ceteris Ordinibus ad regias Ecclesiae, & faciat sermonem Poenitentibus de poenitentia & conversione eorum. Hisque omnibus expletis Archiepiscopus cum Primicerio Presbyterorum canendo Antiphonam *Cor mundum crea in me Deus*, alternando cum versibus *Miserere mei Deus*, ducat Poenitentes in Ecclesiam cum virga Pastoralis. Et prosternant se omnes in pavimento. Deinde Archiepiscopus dicit super eos Orationem *Deus humani generis*. Tunc Archiepiscopus levet eos cum ceteris Sacerdotibus, dando eis osculum reconciliationis. Et sic commendet eos Primicerio Presbyterorum. Tunc Pontifex procedat cum Subdiaconis & Notariis & duodecim Capellanis ad praedictam Capellam. Et posita tabulâ & manutergio, ac argenteo vase, sedeat & conficiat cum pollice balsamum, miscendo cum oleo. Interim Capellani canant Psalmos *Beati immaculati usque ad omnis spiritus laudet Dominum*. Postea refundat balsamum confectum in ampullam Chrismale. Deinde commendat eam, & alias Subdiaconis. Tunc Archiepiscopus indutus Casulâ descendat, & Subdiaconus Ebdomadarius exit de Secretario revesitus cum candelabris accensis. Tunc Archiepiscopus indutus Casulâ incipit Vesperum. Clavicularius Ebdomadarius canit Lucernarium *Quoniam tu illuminas, & ver-*

A sum *Quoniam in te*. Sequitur Hymnus *Dicamus Domino*. Postea canit Archidiaconus indutus Pluviali Responsorium *Omnes vos scandalum*. Et Lector Ebdomadarius ascendat & legat Lektionem Jonae Prophetae *Factum est verbum Domini super Jonam*. Puer canat Psallendam *Vigilate & orate*. Interim Pontifex in Secretarium ingrediatur cum omnibus Sacerdotibus & Diaconis & Subdiaconis, & induat se sacris vestibus solemni more. Finita praedicta Lektionem exeant praecedente Subdiacono, qui lecturus est Epistolam, & eo ascendente accedat Pontifex ad Altare. Sed antequam incipiat, vadat post Altare, & dicat hanc Orationem plane, ut a circumstantibus possit audiri: *Concede nobis, omnipotens Deus, ut sicut in Passione tua*. Tunc dicat *Dominus vobiscum* excelsa voce. Et Subdiaconus legat Epistolam ad Corinthios primam *Convenientibus vobis in unum jam non est Dominicam Coenam manducare*. Canunt Lectores *Tanquam ad Latronem*. Sequitur Evangelium secundum Matthaeum *Prima die Azymorum*. Finito Evangelio statim incipiat Magister Scholarum intrando Chorum Ingressam *Coenae tuae*, & non dicatur *Precem habete*, aut *Kyrie*. Sequitur Oratio super Sindonem. Tunc Subdiaconi offerunt Panem azymum & fermentatum cum omnibus Calicibus & Patenis.

E Postea Archiepiscopus incipit ad munus offerendum Sequitur Offertorium *Contumelias & terrores*. Sequitur Oratio super Oblatam. Finita Oratione non dicat *Dominus vobiscum*. Tunc Subdiaconi ascendant ad praedictam Capellam, & cum magna reverentia deferant suora dictas ampullas, & major offerat Diacono ampul-

ampullam Chrismalem, & Diaconus ponat eam super Altare. Tunc Pontifex incipiat Confessionem principalis Chriftatis, & dicat lenta voce exorcifmum: *Exorcizo te, Creatura Olei, per Deum Patrem Omnipotentem. Hac finita dicat excelfa voce Dominus vobifcum. Sequitur benedictio Chriftiae, Dominus vobifcum, & cum fpiritu tuo. Sufum corda. Habemus ad Dominum. Gratiar agamus Domino Deo noftro. Dignum & iuftum eft, aequum & falutare, nos tibi femper heic & ubique gratias agere, dominator Domine Deus, Rex unctus, auctor unguenti &c.* Finita benedictione fummo honore procuretur, ufque dum altera offeratur, ut prior. Et primo faciat ei exorcifmum, benedicatque eam quali Lectionem legens. Exorcifmus Olei Cathecumenorum. *Exorcizo te, Creatura Olei, in nomine Dei Patris.* Sequitur *Dominus vobifcum.* Benedictio Olei: *Deus Sacramenti huius inventor atque difpofitor.* His itaque peractis eodem ordine & decore, quo funt oblatae in Ecclefiam, redeant ambae fimul in Sacrarium, & tota Miffa peragatur ordine fuo. Et antequam dicatur *Secreta per quem haec omnia dona creas, Domine,* benedicat Oleum pro Infirmis, Diacono tenente, h'is verbis, ut tantum a circumftantibus poffit audiri exorcifmus Olei: *Exorcizo te, immundiffime Spiritus,* & non peragatur conclusio, fed ftatim fequatur eadem voce benedictio: *Emitte Domine Spiritum Paraclitum de Coelo.* Hac finita & Oleum reportetur, & in loco fuo confervetur: *Per quem haec omnia, Domine, femper bona creas, per infinita fecula feclorum. Amen.* Confeflio: *Hoc Corpus, quod pro vobis tradetur.* Miffa verò ordine fuo agatur, ufque dum Diaconus dicit: *Oferte*

A *vobis pacem,* & tamen non dicat, & Archiepifcopus non det pacem ministris. *Transitorium: Triftis eft anima mea ufque ad mortem.* Tunc Archiepifcopus communicet cum Clero & Populo. Sic Miffa compleatur fecundum morem. Poftea vadat poft Altare, & dicat *Dominus vobifcum.* Sequitur Antiphona: *Illi Patrifamilias.* Pfalmus *Deus in adiutorium.* Sequitur Oratio, & fic Vesperum compleatur. Et Pontifex vadat in Sacrarium, ubi praecipiat Subdiaconis, ut diligenter custodiant Sacramentum Corporis & Sanguinis Domini. Similiter autem praecipiat duobus Notariis, ut Chriftma & Oleum cum magna cautela diftribuant. His rite peractis Presbyteri omnes & Diaconi & Subdiaconi & Magifter Scholarum & Primicerius Lectorum cum duobus Lectoribus Ebdomadariis, & cum illo, qui canit *Tamquam ad latronem,* vadunt in domum Archiepifcopi ad reficiendum cum magno honore. Expleto convivio Subdiaconi pergunt ad Ecclefiam Aftivam ad lavandum Chorum, & honorifice debent habere vinum ab Archiepifcopo: Interea verò Archiepifcopus lavat Presbyteris & Diaconis & Magistro Scholarum, & Primicerio Lectorum cum magna reverentia fingulis fingulos pedes, hifce canentibus hanc Antiphonam: *Postquam surrexit Dominus a coena.* Oratio poft mandatum: *Adefto, Domine, officio fervitutis noftrae, qui pedes lavare dignatus es tuis Difcipulis. Ne despicias, Domine Jefu Chrifta, opera manuum tuarum, quae nobis retinenda donafti. Et ficut heic exteriora abluuntur inquinamenta, ita omnium noftro-ram interiora laventur peccata; Qui vivis &c.* His finitis pro caritate bibit cum eis Archiepifcopus, & Presby-

sbyteris, & Diaconis, & Magistro Scholarum, & Primicerio Lectorum duodenos Denarios tribuit.

In die Parasceve post cantatam Tertiam Presbyter vel Archiepiscopus vadit post Altare, & dicit *Dominus vobiscum*. Et minor Diaconus indutus rubeâ Albâ ascendit Pulpitum & dicit lectionem Esaiæ Prophetæ in majori tono Evangeliorum: *Si quis captivum duxerit gigantem*. Sequitur Psallendam summus Terminarius: *Foderunt manus meas cum suis versibus*. Sequitur Oratio: *Deus, qui nobis Filium tuum Crucis patibulum*. Secundus Diaconus rubeâ Albâ indutus legit lectionem Esaiæ Prophetæ in majori tono Evangeliorum: *Ecce levo ad populum marem meam*. Cantatur Episcopale, aut Sacerdotale, sive Diaconile jussu Archiepiscopi: *Tenebrae factae sunt cum suo versu*. Hoc cantato Diaconus Ebdomadarius legat ita Evangelium. *Dicat Dominus vobiscum. Et cum spiritu tuo. Sequentia Sancti Evangelii secundum Matthæum*. Respondetur: *Gloria tibi, Domine*. Et non dicat in capite Evangelii *in illo tempore*, sed *Mane facta*. Sed quando legitur *Emisit spiritum*, statim Cicendelarius Ebdomadarius debet extinguere ignem. Et Subdiaconi discooperiunt Altare. Et scito, quia post lectum hoc Evangelium, non dicitur *Dominus vobiscum*, nec *Deus in adiutorium meum intende*, usque ad horam Sabbati, quia Diaconus benedicit Cereum; quia ille in primis dicit *Dominus vobiscum*. Postea sequitur benedictio Cerei, nec lumen debet esse in Ecclesia usque ad horam diei Sabbati, quia Diaconus dicit: *Ecce jam ignis columna*; nec Altare coopertum usque ab Baptismo incoeptum. Sed hoc Evangelio lecto dicat Presbyter,

A *Benedictus Dominus, qui vivit & regnat in secula seculorum. Amen. Sequitur Oratio: Deus, qui pro redemptione nostra accepisti. Hac finita tunc subjungit Presbyter: Benedicat & exaudiat nos Deus. Amen. Procedamus cum pace. In nomine Christi. Benedicamus Domino. Deo gratias. Tunc pergunt in Secretarium, & Subdiaconi honeste præparant Crucem supra stadium, & dicit Sacerdos: Benedictus Dominus. Oratio: Immensa pietas Dei, qui latronem &c. Alia: Deus, qui Unigeniti Domini nostri Jesu Christi. Tunc egrediuntur de Secretario in Camisia portando honorifice Crucem in medio Ecclesiae, adorante Archiepiscopo prius cum omni Clero, Subdiaconis canentibus hanc Antiphonam: *Crucem tuam adoramus, Domine*. Alia: *Adoramus Crucem tuam. Beati immaculati, usque ad Legem pone*. Adorata verò Cruce revertuntur in Secretarium, Subdiaconis reportantibus honorifice Crucem, & cantando hanc Antiphonam: *Laudamus te, Christe*. Inter haec omnia, quae Cruci offeruntur, sunt Subdiaconorum. Et quum venerint in Secretarium, dicit Sacerdos: *Benedictus Dominus, qui vivit*. Sequitur Oratio: *Deus, qui humano generi ad imitandum*. Deinde dicit Sacerdos: *Benedicamus Domino. Benedicat & exaudiat nos Deus*. Dicit Diaconus: *Procedamus cum pace. In nomine Christi*. Cruce verò adorata ab Archiepiscopo, & toto Clero, Archiepiscopus communicat se in Secretario cum omnibus Presbyteris & Diaconis & Subdiaconis. Tunc Custodes iterum portant Crucem de Secretario in medio Ecclesiae ad adorandum Plebi, cantantes Antiphonam: *Crucem tuam*. Secundo: *Adoramus Crucem*. Tertio: *Laudamus te Christe*, alternando cum versi-*

verlibus *Beati immaculati*. Et quid-
 quid ad Crucem effertur, totum est
 Custodum. Deinde praedicti Custodes
 cum magna reverentia debent lavare
 Chorum Hy-malis Ecclesiae, & po-
 stea honorifice cum Archiepiscopo
 debent prandere. Item ad Vesperum
 sonito signo ligneo, idest paene o-
 ctavâ horâ, dicit Presbyter *Benedi-
 ctus Dominus*. Et minimus Lector leg-
 git Lektionem Danielis: *Tunc Na-
 bucodonosor*. Tunc hi tres quasi ex
 uno ore dicentes Hymnum. Deinde
 versus cum Pueris. Incepto verò
Benedictus es, Ebdomadarius Magister
 Scholarum, vel Observator, si minor
 fuerit Ebdomadarius, stans subtus
 gradum cum parte quadam Puerorum
 in finem uniuscujusque versus dicit
Amen usque quoniam eripuit nos.
 Hunc versum, qui sequitur, debet
 dicere Magister Scholarum solus, qui
 dixit primum *Quoniam eripuit nos*,
 usque ad *Confitebor*. Tunc statim
 Chorus incipiat excelsa voce versum
 hunc: *Confitebor Domino*. Sequitur
 minor Lector Lektionem Danielis
 Prophetæ: *Tunc Nabucodonosor*, can-
 tante Lectore jussu Primicerii: *Subra
 dorsum meum*. Deinde legitur Evan-
 gelium a quarto Diacono cum rubea
 Alba induto in Quadragesimali tono
 privatum, ut tantum a circumstanti-
 bus possit audiri: *Quum sero factum
 esset*. Et tamen non salutatur, quum
 legit. Et quamvis dicatur: *Sequentia
 Sancti Evangelii secundum Matthaëum*,
 nullus respondet: *Gloria tibi Domine*.
 Hoc finito, dicit Presbyter: *Benedi-
 ctus Dominus, qui vivit*. Deinde in-
 cipit Hymnum: *Dicamus Domino*, si-
 ne *Gloria tibi Domine*. Hoc finito,
 subjungit Presbyter: *Benedictus Domi-
 nus, qui vivit*, Responsorium Ar-
 chidiaconile: *Animae impiorum*. Hoc
 finito sequitur Antiphona: *Divise-*

A runt sibi. Psalmus: *Deus Deus meus
 respice*. Sequitur Oratio: *Largire
 sensibus nostris*. Hac finita sequitur
 Responsorium Diaconile: *Eram quasi
 Agnus innocens*. Secundo *Hierusalem*.
 Tertio *Velum Templi scissum est*. His
 finitis sequitur: *Solemnes*. Archipre-
 sbyter dicit *Solemnes* super Ambonem
 a parte dextera Chori. Presbyteri
B verò vicissim dicunt Orationem Ar-
 chiepiscopo semper jacente ante Al-
 tare.

De Sabbato Sancto.

Sabbato in Parasceve Cicendela-
 rius Ebdomadarius sonito signo
 tubae ad Matutinum, debet portare
 in Secretarium de Ecclesia Aestiva
 unum Ferletum plenum oleo, ascen-
 sum, ut Lectores videant quidquid
 in obscuro Matutino dicendum est.
C Et istud Ferletum debet esse illius
 Lectoris, qui in postremo indicave-
 rit Officium. Et in hoc Matutino
 nec *Gloria* nec *Kyrie* dicitur. In
 Sabbato Sancto, ut & in Natale
 Domini, sonito signo ad Matutinum,
D Ostiarius Observator vadit ad domum
 Vicecomitis, qui vadit ante Archie-
 piscopum, & vocat eum ferendo ce-
 reum accensum in candelabro, & sic
 ducit eum ad Ecclesiam, ubi major
 Chorus facit Officium usque in cor-
 pus ejusdem, stans ante eum, donec
 Orationem perficiat. Finita verò O-
 ratione praedictus Ostiarius dat ce-
 reum servo illius, & recedit. Et
 propter hoc obsequium Vicecomes
 dat quatuor Ostiariis Agnum unum
 in Resurrectione, & quatuor Panes
 de cambio, & Sextarium vini, &
 in Natale Domini Scamariam unam
 optimam, & totidem Panes & Vi-
 num. In eodem Sabbato horâ sextâ
 sonito signo tubae, congregato Clero
 in

in Ecclesia Aestiva, & cantatâ Ter-
tiâ, Archiepiscopus, vel Presbyter
retro Altaris dicit: *Benedictus Domi-
nus, qui vivit.* Et minimus Lector
ascendit Pulpitum, & legit Lectio-
nem libri Genesis: *Noë vir justus.*
Puer canit Psallendam: *Exurge Do-
mine.* Mox minor Diaconus legit
hoc Evangelium privatim in Qua-
dragesimali tono, ut tantum a cir-
cumstantibus possit audiri, indutus
rubeâ Albâ: *Altera die, quae est.*
Sequitur Oratio: *Omnipotens sempiter-
ne Deus, qui in omnium operum tuo-
rum.* Hac Oratione finita Archie-
piscopus subjungit: *Benedictus Domi-
nus, qui vivit & regnat. Benedicat
& exaudiat nos Deus. Procedamus &c.*
Tunc Sacerdos Ecclesiae Sancti Se-
pulcri debet cereum unius librae
portare ab Ecclesia sua accensum
novo igne & benedictum, in Eccle-
siam Hyemalem, & ponere ante Al-
tare Sanctae Mariae pro ficto. Ex
quo Cicendelarius Ebdomadarius de-
bet habere candelam accensam in
Secretario Ecclesiae Aestivae. Post
haec tres Diaconi induti Dalmaticis
debent ire super Tribunam Ecclesiae
Aestivae, duobus portantibus duos
cereos sine lumine. Et unus Subdia-
conus Ebdomadarius debet portare
rotulum similiter indutus Albâ, &
debet tenere ipsum rotulum ante
Diaconum, donec legerit, & bene-
dixerit ceram & ignem. Et hac be-
nedictione finita, statim Cicendela-
rius Observator accendit lampadem
de novo igne benedicto, & sic Sub-
diaconus Observator portat eam in
Tribunam, & accendit Cereum, qui
est super Candelabrum magnum im-
positum per manus Cicendelarii Eb-
domadarii, datum de Camera Archie-
piscopi. Et tunc duo Diaconi de
circumstantibus accendunt cereos, quos

A tenent cum Cantaris de igne, qui
est super candelabrum majus. Tunc
dicit Diaconus excelsa voce: *Ecce
jam ignis columna resplendet.* Hac fi-
nita Archiepiscopus statim dicit: *Do-
minus vobiscum.* Sequitur secundus
Lector Lectioem Libri Genesis: *In
principio creavit Deus.* Postea canit
Lector: *Tui sunt Coeli.* Sequitur O-
ratio: *Deus, incommutabilis virtus,
lumen aeternum.* Tertius Lector legit
Lectioem Libri Genesis: *Tentavit
Deus Abraham.* Postea Puer: *Immole
Domino.* Sequitur Oratio: *Deus, fi-
delium pater summe, qui in toto orbe.*
Quartus Lector legit Lectioem Li-
bri Exodi. *In diebus illis locutus est
Dominus ad Moysen & Aaron.* Sequi-
tur Canticum trium puerorum. Sed
tamen unus Puerorum solus cantat
priorem versum in Pulpitò, ceteri
tamen cum eo stantes. Sequitur haec
Oratio: *Omnipotens sempiterne Deus,
multiplica in honorem nominis tui.*
Quintus Lector Lectioem legit
Libri Exodi: *In diebus illis armati
ascenderunt.* Sequitur Canticum, quod
cantat quartus Clavicularius cum
versibus suis: *Tunc cantabat Moyses.*
Sequitur haec Oratio: *Deus, celsitudo
humilium, & fortitudo rectorum.* Se-
xtus Lector legit Lectioem Esaiæ
Prophetæ. Sequitur haec Oratio:
*Omnipotens sempiterne Deus, spes uni-
ca Mundi.* Septimus Lector legit Le-
ctioem Esaiæ Prophetæ: *Levami
mundi.* Puer canit Canticum: *Sicut
cervus.* Sequitur haec Oratio: *Omnipotens
sempiterne Deus, respice propiti-
us ad devotionem Populi &c.*

Hoc finito statim Archiepiscopus
induit sacras Vestes, sicut ad canen-
dam Missam, & Diaconi Dalmaticis,
& Subdiaconi cum Albis. Tamen
Observator Subdiaconus Ebdomada-
rius portat thuribulum accensum cum
incen-

incenso, & duo Diaconi portant duo Candelabra, quae vocantur Cantara cum cereis desuper accensis, quos habuerant in benedictione cerae. Tunc etiam Magister Scholarum procedit cum Pueris suis, cantando hanc Antiphonam: *Exsurge, quare obdormis, usque ad regias Baptismalis Ecclesiae.* Et ibi juxta extra Ecclesiam Archiepiscopus exiit Stulam & Dalmaticam & Planetam, & induit se paludamento baptismali, & praecingit se manutergio cum cingulo, nexu veniente a sinistro latere in similitudinem ensis, & similiter nexum sandaliorum facit juxta calcaneum in similitudinem calcarium, habens mythram in capite, ut ostendatur quod sit Rex & Pontifex. Et sic incedit ad Fontes, antecedente Magistro Scholarum cum Pueris suis cantando hanc Antiphonam: *Exsurge, quare, praecedente eos Subdiacono Observatore cum lampade accensa.* Qui accendit duos magnos Cereos stantes super cancellos, & duodecim phialas vitreas, quae pendent super Fontes, praecedentibus etiam duobus Diaconis indutis Dalmaticis, cum Cantariis, & Cereis accensis, qui fuerunt in benedictione cerae dati de Camera Archiepiscopi, quos iidem Diaconi debent habere post benedictionem fontis. Illi verò, qui sunt super Cancellos, sunt Sacerdotis illius Ecclesiae baptismalis. Archiepiscopus incipit benedictionem, & adjurationem aquae. Post haec Cimiliarcha assistens cum Chrismate & cocleari argenteo, porrigit Archiepiscopo coclear vacuum, & Cimiliarcha tenente Chrisma, Archiepiscopus fundit ipsum Chrisma in Fontibus cum praedicto cocleari in modum Crucis, dicens: *Sit Fons iste sacer, sanctificatus, & perunctus in nomine Patris &*

Tom. XI.

Filii & Spiritus Sancti. Amen. Sic tribus vicibus fundit Chrisma dicendo: *Sit Fons iste.* His ita gestis statim Archiepiscopus vadit ad alteram partem Fontium, idest ad Orientem, & duo Cardinales, idest minor Presbyter, & minor Diaconus intrant Fontes. Et tres Custodes Observatores de octo minoribus quaerunt tres pueros per Ecclesiam eundo, si possint invenire, qui vocentur, unus *Petrus*, secundus *Paulus*, tertius *Johannes*. Et porrigere debent Cardinalibus, qui sunt in Fontibus, & ipsis tenentibus pueros, Archiepiscopus interrogat eos: *Quid petitis?* Respondent: *Baptizari.* Item interrogat: *Creditis in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem coeli & terrae?* Respondent: *Credimus.* Interrogat: *Et in Jesum Christum filium ejus unicum Dominum nostrum, natum & passum?* Respondent: *Credimus.* Interrogat: *Creditis in Spiritum Sanctum, sanctam Ecclesiam Catholicam, sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, vitam aeternam?* Respondent: *Credimus.* Et statim subjungit dicens: *Baptizate eos in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti.* Et statim baptizant, dicendo nomina eorum: *Baptizo te.* Prima versio: *In nomine Patris.* Secunda versio: *Et Filii.* Tertia versio: *Et Spiritus Sancti. Amen.* Archiepiscopus flectit genua sua contra Orientem. Tunc Primicerius Lectorum statim subinfert Letanias, & post Letanias Archiepiscopus surgens chrismat praedictos baptizatos in frontibus in modum Crucis, dicendo hanc Orationem: *Deus Pater Omnipotens Domini nostri Jesu Christi, qui vos regeneravit ex aqua & Spiritu Sancto.* Praedicti Custodes debent suscipere praedictos pueros baptizatos de manibus patrum

L 1

suorum,

suorum, qui eos traxerunt de Fonte, & duo Custodes majores de octo minoribus debent esse praeparati, unus cum vase aquae, alter cum manutergio sumto de camera Archiepiscopi. Et tunc Archiepiscopus lavat pedes pueris tribus praedictis, & extergit eos cum manutergio & osculatur. Et tunc imponit calcaneos uniuscujusque super caput suum.

His rite peractis Ostiarius Ebdomadarius cum Observatoribus omnia tintinnabula sonare debet. Deinde Archiepiscopus ascendit equum, & vadit ad Ecclesiam Sancti Ambrosii, ubi sanctum Corpus ejus requiescit, & ibi canit Missam de Confessoribus in honore suo, quia in hoc die migravit ex hoc seculo. Inter haec Magistri de Domo, qui vocantur Domestici, debent habere praeparatum Vas magnum, plenum aqua calida juxta Fontes, in qua praedicti Cardinales, quum exeunt de Fonte, debent lavari in eodem Vase. Interim vero Diaconi Ebdomadarii debent ponere Calices & Patenas & thesaurum & cetera ornamenta Altaris super Altare in Ecclesiam Aestivam, Custodibus Ebdomadariis adjuvantibus, & minor de Custodibus Ebdomadarius debet custodire haec omnia usque ad Missam finitam. Deinde finita Missa Archiepiscopus revertitur ad Fontes indutus Pluviali, & dicit hanc Orationem: *Celebratis & perfectis*. Sequitur *Dominus Vobiscum*, & Responsorium, quod Archiepiscopus debet cantare excelsa voce ad cornu Altaris: *Sacri Fontis*, & versus similiter. Sequitur Processio à Fontibus in Ecclesiam Hyemalem, antecedente Schola Sancti Ambrosii cum Cruce argentea; & Ostiarius Ebdomadarius debet esse similiter cum Cruce aurea. Psallenda *Alleluja, Alleluja, Alleluja*.

A Versus *Beati quorum cum ceteris versibus*. Dum Psallentia cantatur, Presbyter Observator debet esse vestitus & praeparatus ad canendam Missam in Ecclesia Hyemali. Et hoc finito praedictus Presbyter dicit Orationem super Populum. Et statim Secundicerius ascendit Pulpitum, & legit *Lectonem Actuum Apostolorum: In diebus illis aperiens Petrus os suum, dixit: Viri Israelitae*. Et notandum, quia sicut iste praecedit in Lectioe, omnes alii sequuntur vicissim legendo, unus in Ecclesia Aestiva, alter in Hyemali, usque ad Octavam Paschae omni die, excepto in Pascha in Ecclesia Aestiva, quando Subdiaconus legit Et tamen eodem die legit Lector in Hyemali Ecclesia. Finita Lectioe Notarius cantat *Alleluja*. Versus *in Ecclesiis*. Epistola *Paulus servus Christi*. Alter vero Notarius subsequitur cantando *Alleluja de Domine refugium*. Versus, *Intrate*. Finito Evangelio Archiepiscopus indutus, sicut in die solemniori, cum Clero suo, & cum Cruce aurea, antecedente Schola Sancti Ambrosii, vadit in Ecclesiam Aestivam cantando has Psallendas: *Redemit eos Deus, alleluja. Vidi aquam, alleluja. Intonuit de coelo Dominus*. Tum Archiepiscopus accedit ad Altare, & deosculatur Altare, & sic pergit in Tribunal ad stadium suum, & dicit ter: *Christus Dominus resurrexit*. Et Chorus respondet excelsa voce: *Deo gratias*. Deinde revertitur ad Altare, & incipit Missam. Subdiaconus cantat *Alleluja* cum versu *Venite, exultemus*. Alter Subdiaconus cantat *Alleluja, Alleluja de Resurrexit*. In eadem Missa non dicitur *Gloria in excelsis Deo*, nec *Credo in unum*. Sed pax publice cunctis datur. Ad Vesperum Primicerius Lectorum indutus Pluviali canit

nit Responsorium. Missa finita, omnia ornamenta Altaris & vasa sacra & sacrificia & thesaurus Ecclesiae debet dimitti super idem Altare usque in alteram diem. Et scito, quia major Ostiarius & major Cicendelarius debent consignare & dare ad custodiendum Magistris de Domo, & ipsi debent custodire usque ad Matutinum. Eadem horâ praedicti Magistri debent reassignare & dare omnia supradicta praedicto Ostiario & Cicendelario. Et sciendum praeterea, quod illi duo Custodes, qui porrexerunt aquam & manutergium Episcopo ad Fontes ad lavandum pedes puerorum, & ad extergendum eosdem, & tres Observatores, qui dederunt pueros Cardinalibus in Fontibus, & Ostiarius Ebdomadarius, qui in Processione portavit Crucem auream, omnes isti honorifice debent prandere cum Archiepiscopo.

De Die Paschae.

IN die sancto Paschae Resurrectionis sonito signo, & Tertiâ cantatâ, Presbyter Observator canit Missam in Ecclesia Hyemali cum Diacono & Subdiacono Observatore. Pueri Magistri Scholarum canunt ambas *Alleluja*. Sed finito Evangelio, congregato Clero in Ecclesia Hyemali, Archiepiscopus indutus sacris vestibus, sicut ad Missam celebrandam cum Diaconis indutis Dalmaticis, & Subdiaconis indutis Albis, cum thuribulo & candelabris accensis, datis & porrectis à quatuor Cicendelariis, & cum Presbyteris Cardinalibus indutis Pluvialibus, & cum Primicerio Lectorum induto Pluviali, cum tabulis eburneis & columna virgulta intus cum foliis, & Magister Scholarum quatuor, & Ostiarius Ebdoma-

darius, qui portat Crucem auream, & qui fert Scuticam Sancti Ambrosii; omnes isti induti Pluvialibus, & Primicerius Presbyterorum indutus Planetâ, omnes isti praecedunt Arcam Testamenti, in qua sunt Libri veteris Testamenti & novi. Quam coopertam pallio portant duodecim Sacerdotes centeni Ordinis induti tantum Camisio & Stola. Ante quam etiam & juxta Primicerius Presbyterorum fert thuribulum accensum cum incenso dato de Camera Pontificis. Et in capitibus hujus Arcae duo Lectores portant duas Cruces. Et hoc ordine procedunt ad Ecclesiam Aethivam. Et ibi in Choro Archiepiscopus cum toto Clero cum magna reverentia inclinato capite transit sub Arcam. Sciendum est, quia in hac solemnitate, & in Pentecosten, & in Dedicatione majoris Ecclesiae, & in Natale Domini, & in Epiphania, major Custos octo minorum Custodum semper portat Textum Evangeliorum, & alter, qui sequitur, portat Librum. Praeterea si quando praedicti faciunt Ebdomadum, & alii, qui sequuntur faciunt istud. In sancta dicta solemnitate, Officio inchoato, Cicendelarius Ebdomadarius porrigit panem azymum Subdiacono Ebdomadario, receptum de manubio Archiepiscopi, vel Camera ejus. Et ille dat quatuor Archiepiscopo, & quatuor Archidiacono, Presbyteris & Diaconis Cardinalibus; & Primicerio Subdiaconorum & Presbyterorum & Notariorum & Lectorum, & Subdiacono, & Cicendelario Ebdomadariis, & Vicecomiti, & quatuor Magistris Scholarum, binos per unumquemque. Et quando dat, dicit omnibus per unumquemque: *Christus Dominus resurrexit*. Et respondent: *Deo gratias*, & osculantur illum

lum & panem. Similiter dat omnibus Subdiaconis, & quatuor Claviculariis, & Secundicerio, & summo Terminario, & duobus Lectoribus, qui portant duas Cruces in capitibus Arcae, & tribus Cicendelariis, singulis singulos. Et quando dat, dicunt & faciunt, sicut superius dictum est. In ultimo verò Officii Paschae canit *Alleluja*. Transitorium verò canit Chorus, Magistro Lectorum incipiente, reiterando cum *Gloria*. In eadem Pascha ad Vesperas Archiepiscopus induitur, sicut ad Missam, cum Diaconis indutis Dalmaticis, & Subdiaconis Albis, & cum Presbyteris Cardinalibus & Primicerio Lectorum, & Magistro Scholarum Ebdomadario, indutis Pluvialibus. Et Diaconi portant Candela bra accensa. Incepto Hymno Archiepiscopus & Diaconi exeunt, & induuntur Pluvialibus. Et Subdiaconi similiter exeunt se. Sed unus Subdiaconus Ebdomadarius manet vestitus, sicut erat prius. Et sic vestiuntur in Epiphania, & in Carnelevale die Dominico ad Vesperas. Et sciendum, quia sic procedunt vestiti per totam Ebdomadam Paschae ab Ecclesia Hyemali in Ecclesiam Aestivam. Notandum est, quod in Albarum Feriis ad Missam pro baptizatis in Ecclesia Hyemali non canitur *Gloria in excelsis Deo*. Similiter sciendum est, quia in Feriis Natalis Domini non canitur in Ecclesia Hyemali *Gloria in excelsis Deo* ad Missam majorem, excepto in Natale Innocentium, aut quum Archiepiscopus ibi canit Missam. In Depositione Sancti Ambrosii Archiepiscopus vadit cum Processione ab Ecclesia Aestiva usque ad Ecclesiam Sancti Ambrosii, indutus, sicut superius legitur, cum toto Clero hujus Ur-

A bis. Et statim quum exierit de Ecclesia Sancti Georgii, habens virgam Pastoralem in manu, incipit hanc Antiphonam excelsa voce versus Meridiem: *Dicunt nunc Judaei*. Et Primicerius Lectorum statim sequitur, subsequenter suis. Sabbato in Albis ad Vesperum, quando Archiepiscopus cum Clero vadit de Ecclesia Aestiva in Ecclesiam Sancti Johannis Baptistae, facit signum Crucis super Fontes, & statim minor Ostiarius aperit Fontes, ut mos est. Et alter Ostiarius aperit Fontes in die Sabbati post Pentecosten. Et duo minores Presbyteri de Centenario numero debent discooperire capita puerorum, stantes in valva Ecclesiae Sancti Johannis, dicentes: *Benedicat vos Dominus de Sion & videatis quae bona sunt Hierusalem omnibus diebus vitae vestrae*.

De Diebus Letaniarum.

E IN primo Die Letaniarum, duo majores Custodes octo minorum debent acquirere cinerem mundum & cribratum, quem Presbyter Ebdomadarius debet sanctificare. Et si isti duo praedicti Custodes forte fuerint Ebdomadarii, alii duo, qui sequuntur, acquirere debent cinerem, & cetera officia facere. Benedictio cineris: *Omnipotens & misericors Deus*. Finita benedictione, & inceptis Letaniis unus praedictorum Custodum porrigit cinerem Archiepiscopo, quem ipse imponit in modum Crucis super capita majorum Clericorum & Primicerii Presbyterorum & Archidiaconi. Dein Primicerius Presbyterorum ponit cinerem super capita Presbyterorum & Clericorum sibi subditorum. De cetero verò Laicis & Mulieribus etiam, praec-

praedicto Custode semper portante & porrigente cinerem usque ad Sanctum Simplicianum. Et idem Custos cum socio suo semper porrigit Evangelium Levitae. & lecto Evangelio relumit, & imponit Altari & dicit: *Silentium habete.* in Ecclesia Sancti Ambrosii. & Sancti Laurentii, & Sancti Nazarii. Antiphona *Parcite fabulis* post salutationem. Et in his tribus diebus Ebdomadarii majores Ostiarii vicissim portant Crucem auream ante Presbyteros & Diaconos Cardinales, & unus illorum semper debet prandere cum Archiepiscopo. In tertio verò die duo. Et illi duo, qui sunt post illos, qui portant cinerem, debent portare unam Crucem ante Notarios, & prandere debent cum ipsis. Et duo minores similiter Ebdomadarii portant Crucem vicissim ante Primicerium Presbyterorum, unus quorum in die tertio cum ipso prandebit, & dabit duodecim Denarios. Similiter duo minores Ostiarii vicissim portant Crucem ante Vicecomitem, & unus in die tertio tantum prandebit cum ipso. Notandum etiam, quia Archiepiscopus in his duobus sumit Evangelium ab omnibus Altaribus, ante quae orat, & dat Subdiacono prius missum semper in Altari ab eodem Subdiacono. Et similiter omnes Subdiaconi vicissim portant Evangelium & baculum Sancti Ambrosii per omnes Ecclesias, & Ordinarioli etiam vicissim portant Albam rubeam & baculum. Cicendelarii quoque vicissim portant Pallium, & cooperiunt Altaria, excepto Ebdomadario. Et sciendum, quia Secundicerius legit primam Lectionem, & Lector Responsorium. Deinde Notarius legit secundam Lectionem, & Lector Responsorium. Et sic vicissim cantant

& legunt usque ad ultimum, exceptis quatuor Lectionibus Primicerii Lectorum, videlicet ad Sanctum Viatorem ad Corpus, & ad Sanctum Stephanum, & ad Sanctum Eustorgium, & ad Sanctum Georgium. Et Diaconi similiter vicissim legunt Evangelia. Et Rotularius Archiepiscopi semper portat rotulum, & ministrat Archiepiscopo. Sed si Archiepiscopus defuerit, Ostiarius, qui portat Crucem auream, fert ipsum rotulum, & ponit super singula Altaria, à quibus Sacerdos aufert, & dicit Orationes. Et Capellanus Sancti Michaelis de Domo porrigit Archiepiscopo Cannelam unam, & duas Oblatas, & Primicerius Decumanorum duos Denarios, quos Archiepiscopus ponit cum Cannela per singulas Ecclesias super Altare & dicit: *Requiem aeternam dona ei, Domine, & lux perpetua luceat ei. Anima ejus requiescat in pace.* Et Diaconus, qui in aliqua Ecclesia lecturus est Evangelium, vadit cum Archiepiscopo per singula Altaria ad Orationem cum Subdiacono, qui portat Evangelium & fustem. In eisdem diebus omnia de quotidiano ad Matutinum & ad Vesperum, excepto Responsorio proprio ad Vesperas in primo die & in secundo. Finitis Lectionibus non dicitur *Benedicat & exaudiat nos Deus* in primo die, aut in secundo, sed tantum Missa incipitur & canitur sine Officio, excepto Cantico. In die verò tertio finiuntur cum *Benedicat & exaudiat nos Deus.* Ad Vesperas finito Cantico *Magnificat*, & Oratione, sequitur decem vicibus *Kyrie. Benedicat & exaudiat nos Deus.*

De Vigilia Pentecostes.

IN Vigiliis Pentecosten quatuor minores Lectores debent legere quatuor Lectiones & Lectores debent cantare Pfallendam: *Tui sunt Coeli*, & *Benedictus Dominus* jussu Primicerii sui. In eadem Vigilia Sarcitectus emundat Fontes. Et duo minores Ostiarii trahunt aquam cum hydria & fune sumta ab Archiepiscopo, & Archiepiscopus ducit ad Fontes. Et quatuor Ostiarii debent habere octo Panes, & quatuor frusta Casei, & unum Starium vini. Et duo majores Ostiarii debent ligare quadraginta & unam tabulas cereas sumtas à Cimiliarcha, in modum Crucis super Fontes cum filo sumto à Monacha ipsius Ecclesiae Sancti Stephani. Et super tabulas ponunt Copallos cereos tredecim cum candelis intus positis, quas duo minores Ostiarii accendunt. Et hoc fit, quando Archiepiscopus accedit ad Fontes ad sanctificandum aquam. Pro quo Officio Judicatum est factum in loco Casoreto, ex quo quatuor praedicti Ostiarii cum Capellano ejusdem Ecclesiae, & cum Sarcitecto mundatore Fontium, & Rector honeste insimul reficiuntur. Cantato Cantico, & dicta Oratione, Archiepiscopus vadit in Secretarium, & induit se paludamento Baptismali, & praecingit se manutergio cum cingulo, nexu veniente à sinistro latere in similitudinem * ensi. Et similiter nexum sandaliorum facit juxta calcaneum in similitudinem calcarium. Et sic incedit ad Fontes sine Processione, habens mythram in capite, antecedente Subdiacono Ebdomadario, ducente eum. Eodem modo facit consecrationem Fontium, & Condicium, & cetera,

A quae conveniunt, sicut in Sabbato Sancto, excepto quod in Sabbato Sancto baptizantur tres pueri, in hoc tantum duo. Sed sciendum est, antequam Chrisma mittatur in aquam, duo majores Ostiarii debent colligere praedictas tabulas & copallos, & debent consignare Cimiliarchae. Et ille similiter debet dividere cum Presbyteris & Diaconis Cardinalibus pariter, & aequaliter tabulas. Sed Archipresbyter & Archidiaconus debent habere duplum. Finito Baptismo à minore Presbytero & Diacono Cardinali, Archiepiscopus induit se sacris vestibus cum Diaconis & Subdiaconis ad canendam Missam. & ibi ante Altare, quod est juxta Fontium, salutatur, & Diaconus Ebdomadarius incipit hanc Pfallendam: *Dominus regit me*, Primicerio Lectorum subsequendo cum suis, & sic vadit in Ecclesiam Hyemalem ad canendam Missam, antecedente Schola Sancti Ambrosii cum Cruce argentea, & Ostiario Ebdomadario ante Presbyteros Cardinales cum Cruce aurea. Sed sciendum est, quod in hoc die Archiepiscopus debet dare tabulas cereas hoc modo: Primicerio Subdiaconorum, & Primicerio Presbyterorum, & Notariorum, & Lectorum, & quatuor Magistris Scholarum binas. Sed Subdiaconis, & Notariis, & Lectoribus, & Custodibus, & Veglonibus, maribus & feminis singulas. Sed duobus majoribus Custodibus, & majori Veglonum & majori Vetularum binas. Sciendum est, quia duo minores Custodes debent portare tabulas sumtas de Camera Pontificis ad Monasterium Sancti Ambrosii sex, & ad Monasterium Sancti Victoris, & Sancti Vincentii, & Sancti Simpliciani, & Sancti Dionysii quaternas. Alii duo, qui sequuntur, similiter portant tabulas

tabulas sumas de supradicta Camera ad Monasterium Majus sex, & ad Monasterium Novum, & ad Monasterium Dithaei & Lantafii, & Gisonis, & Sanctae Radegundae similiter quaternas.

De Dominica Pentecosten.

IN Pentecosten sonito signo & Teritià cantatà Presbyter Observator cantat Missam in Ecclesia Hyemali. Finità Ingressà Lector legit Lectionem Actuum Apostolorum: *Petrus & Johannes ascendebant.* Versus in Alleluja: *Emitte Spiritum tuum.* Observator Diaconus legit Evangelium in majori tono: *In novissimo die magno.* Finito Evangelio Archiepiscopus indutus sacris vestibus quasi ad canendam Missam cum Diaconis indutis Dalmaticis, & Subdiaconis indutis Albis, & cum omnibus Presbyteris Cardinalibus & cum Primicerio Presbyterorum & Lectorum, & Magistro Scholarum Ebdomadario, & qui portat Textum Evangelii, & qui fert Crucem auream, omnibus istis indutis Pluvialibus, procedit in Ecclesiam Aestivam. Finità Ingressà, major Subdiaconus legit Lectionem Actuum Apostolorum: *Dum complerentur dies,* & dum haec Lectio legitur, Archiepiscopus sedens in tribunali accendit duos cereos, sicut legitur, & agitur in Natale Domini.

De Letaniis Sancti Gregorii.

IN festivitate Sancti Marci Archiepiscopus cum omni Clero suo finito Evangelio majoris Missae in Ecclesia Sancti Naboris, ante ipsum Altare incipit Processionem usque ad Sanctum Victorem, qui dicitur ad Corpus. Antiphona: *Domine Deus vir-*

tutum, peccavimus ante te, Deus. Misereris omnium; qui fecisti magnalia. Circumdederunt nos mala. Si fecissemus praecepta. Iniquitates nostras agnoscamus. Vide Domine afflictionem; Liberator noster. Sequitur Lectio in Ecclesia Sancti Victoris. Deinde sequitur Oratio: *Onnipotens sempiternus Deus, cui sine fine.* Responsorium: *Te deprecamur, Domine.* Versus: *Domine exaudi.* Antiphona ab Ecclesia Sancti Victoris in Ecclesia Sancti Gregorii medià vià: *Domine, inclina aurem tuam. Exsurge, libera Deus. Cor nostrum conturbatum est. Domine Deus mirabilis.* Sequitur Letanias Oratio: *Infirmi- tatem nostram.* Responsorium. *Te Domine.* Versus; *Vita nostra in dolore.* Sequitur, *Agnus Dei.*

De Inventione Sanctae Crucis.

IN Inventione Sanctae Crucis Observator Cicendelarius portat Crucem auream gemmatam involutam manutergio ad Sanctam Mariam ad Circulum, ubi festum celebratur. Et ibi ponit ante Altare super quodlibet stadium. Et statim Presbyter osculatur eam, qui cantaturus est Missam, quando accedit ad Altare. Deinde ceteri similiter. Et ipsemet Custos portat eandem Crucem ad Sanctum Petrum in Vineam cum Subdiacono & Diacono Observatore. Et ibi Subdiaconus exspoliat se Cappà, & Camisio tantum indutus portat Crucem honorifice usque ad Majus Monasterium, tintinnabulis ejus semper sonantibus.

De Natali Sancti Victoris.

IN Natali Sancti Victoris, Processio fit de Ecclesia Aestiva ad Sanctum Victorem Coelum Aureum. id est

dest ad Sanctum Satyrum, ubi ejus Corpus requiescit. Et ibi Presbyter Observator debet cantare Missam usque ad Epistolam: *Affectus es*. Statim quum Processio venerit in Chorum, Puer Magistri Scholarum incipit *Alleluja*. *Deposuisti*. Et Observator Diaconus dicit Evangelium, praecedente eum Observatore Subdiacono cum cereo & incenso. Finito Evangelio Diaconus Ebdomadarius incipit Psallentiam, & vadit ad Sanctum Victorem, qui dicitur ad Corpus. In vigiliis Translationis Sancti Nazarii ad Vesperum finita Oratione post *Magnificat*, Diaconus incipit Psallendam in Ecclesia Sancti Celsi, & canendo vadunt usque ad Sanctum Nazarium, qui dicitur *ad Corpus*. In altero die, sonito signo, Archiepiscopus cum toto Clero vadit ad Sanctam Euphemiam sine Processione. Et ibi Diaconus incipit Psallendam, praecedente Schola Sancti Ambrosii cum Cruce argentea, & Osiarius Ebdomadarius cum Cruce aurea usque ad Sanctum Celsum in eadem Ecclesia S. Celsi. Presbyter Observator debet prius incoepisse Missam usque ad *Alleluja*, quam Puer Magistri Scholarum canit statim, quum fuerit Processio in Choro: *Deposuisti*. Et ibi dicitur Evangelium: *Simile est Regnum Coelorum thesauro*, ab Observatore Diacono in quotidiano tono, in Ecclesia Sancti Nazarii in majori tono. Finito Evangelio Clerici de Barzanne deferunt Archiepiscopo Cereum unum ponderis unius librae. Et Cicendelarius Ebdomadarius, & Observator porrigunt duo Candelabra accensa, sumpta a Cimiliarcha Subdiacono Ebdomadario, & Observatori indutis Albis. Post hos Archiepiscopus habens virgam Pastoralem in manibus, ad Ulmum incipit hanc An-

A tiphonam excelsa voce: *Ad Dominum meum clamavi*. In Vigiliis Translationis Sancti Victoris ad Vesperum finita Oratione post *Magnificat* Ordinarii procedunt ad Ecclesiam Sancti Naboris, & statim postquam sunt extra Ecclesiam, Cicendelarius Ebdomadarius tollit candelabra de manibus Subdiaconorum, & extinguit. In altera vero Ecclesia ad Regias dat eadem accensa. Et eodem modo fit in Translatione Sancti Nazarii in Vigiliis. In altero die, sonito signo, totus Clerus procedit ad Sanctum Victorem ad Ulmum, ubi Presbyter Observator facit Missam & Lector legit Passionem incipiens ibi, ubi dicitur: *Post dies sex*. Finito Evangelio Diaconus incipit Psallendam usque ad Sanctum Victorem ad Corpus, duobus Subdiaconis Ebdomadario & Observatore, indutis Albis, ferentibus duos cereos accensos porrectos a duobus Cicendelariis Observatore & Ebdomadario, sumtos a Cimiliarcha. Et finito Evangelio, Cerei sunt illorum, qui ferunt eos.

De Assumptione Sanctae Mariae.

IN Assumptione Sanctae Mariae Presbyter Observator canit Missam in Ecclesia Hyemali. Lector legit Lectionem Libri Sapientiae: *In omnibus requiem*. Subdiaconus Ebdomadarius Epistolam, Observator Diaconus legit Evangelium: *Intravit Dominus in quoddam Castellum*. Finito Evangelio Archiepiscopus cum toto Clero vadit ad Ecclesiam Sancti Simpliciani indutus, sicut legitur. Finita Psallentia in atrio ejusdem Ecclesiae Presbyter Observator debet cantasse Missam usque ad Epistolam super Altare Sancti Johannis de Dedicatione minori. Post haec statim quum intrat

trat Chorum Sancti Johannis, Puer Magistri Scholarum canit *Alleluja* cum versu: *Templum Domini*. Observator Diaconus legit Evangelium: *Egressus Dominus Jesus perambulabat Jerico*. Finito Evangelio procedit ad Altare Sancti Simpliciani. In primo Sabbato mensis Octubris, Ebdomadarii canunt Psallendam in Ecclesia Hyemali, & in Psallenda dicunt Orationes illas, quae sunt in ferialibus in Baptisterio, incipientes ab illis, quae sunt in Dominicis diebus in Matutinis. Et Notarius canit primum Responsorium: *Tua est*. Postea Secundarius canit secundum: *Domine miserere nobis*. Et Presbyter, & Diaconus, & Subdiaconus canunt Missam ipsius diei; quod Officium fit pro Exaltatione Sanctae Crucis, secundum Judicatum Tardonis sapientis, quod instituit pro remedio animae saae. Item canunt Vesperum hujusmodi in Hyemali Ecclesia, & dicunt Orationes, quae sunt in Exaltatione Sanctae Crucis. Antiphonam in Choro ad Vesperum *Demoretur*. Hymnum; *Deus Creator omnium*. Responsorium: *Agnus Dei Christus*. Versum: *Christus factus*. Antiphonam: *Crucem tuam*. Versum: *Deus misericors*. Antiphonam: *Adoramus Crucem*. Versum: *At haesit pavimento anima mea*. Laudamus te. Psallendam: *O Crux benedicta*. Finito Vespero totus Chorus major honorifice debet habere fruges & vinum ab illo, qui tenet Judicatum de praedicto Tadone. In altero die, sonito signo, omnes majoris Ordinis vadunt ad Sanctum Ambrosium sine Processione, Ostiarius Ebdomadarius cum Cruce aurea, & Observator cum Cruce argentea, & unus minorum Custodum portat Pluviale, & Presbyter indutus Pluviali. Diaconus Ebdomadarius incipit ibi Psallendam

Tom. XI.

A usque in Ecclesiam Aestivam: *Septies in die. Domine, Deus virtutum. Extollite signum. Crucem tuam. Adoramus Crucem. Laudamus te, Christe*. Et Observatores faciunt Missam in Ecclesia Aestiva de Dominica. Finito Evangelio Ebdomadarius vadit in Ecclesiam Hyemalem, & Ostiarius Observator debet accendere super Crucem quinque candelas, & Schola Sancti Ambrosii totidem. Psallenda: *Sub tuam misericordiam. Sub tuam protectionem. O Crux benedicta*. Ingressa: *O Crux illa*. Psallenda: *Agnus Dei, Christe*. Epistola: *Hoc sentite in vobis*. Versus in *Alleluja*. *Venite, & audite*. Evangelium: *Factum est, quum haec verba diceret Dominus Jesus, extollens vocem quaedam mulier de turba dixit*. Antiphona post Evangelium: *In manus tuas, Domine*. Offertorium: *Nos autem gloriari*. Confractorium: *Laudamus te*. Transitorium: *Sicut miseratus es*.

De Sabbato ante Dedicationem
Majoris Ecclesiae.

D IN Sabbato ante Dedicationem Majoris Ecclesiae finita Oratione in Baptisterio Diaconus incipit: *Templum Domini*. Psallenda usque ad regias Hyemalis Ecclesiae. Archiepiscopus autem ibi quum ad illas pervenerit, statim genua ante illas flectit, & Ostiarius Ebdomadarius stat introrsum clausis regiis. Similiter duo Ostiarii Observatores stant in aliis duabus minoribus januis clausis, & Oratione peracta Archiepiscopus surgit, & pulsat virgâ suâ Pastoralis praedictas regias sic dicendo: *Tollite portas principis vestri, & elevamini portae aeternales, & introibit Rex gloriae*. Tunc praedictus Ostiarius respondet: *Quis est iste Rex gloriae?*

M m

Archie-

Archiepiscopus respondet: *Dominus fortis & potens, Dominus potens in proelio. Et iterum percutit praedictas regias, & dicit: Tollite portas principis vestri, & elevamini portae aeternales, & introibit Rex gloriae.* Et Custos respondet: *Quis est iste Rex gloriae?* Archiepiscopus subjungit: *Dominus virtutum ipse est Rex gloriae.* Et iterum percutit praefatas regias. Et statim praedictus Custos aperit, & ceteri similiter. Et Primicerius Lectorum incipit hanc Psallendam excelsa voce: *Intrate portas eius.* Hac finita Primicerius Notariorum incipit sequentibus suis: *Sicut erat.* Finito Vespere Archiepiscopus dat omnibus vinum & fruges honorifice. Et notandum quia duo minores Officarii in hoc Sabbato debent portare Lectorium, & scabellum ejus de Ecclesia Aestiva in Hyemalem. Similiter & faciunt in Sabbato Sancto ab Hyemali in Aestivam. In altero die sonito signo, congregato Clero in Ecclesia Aestiva, Observatores faciunt ibi Missam de minori Dedicatione. Epistola: *Dei sumus adjuutores.* Versus in *Alleluja. Templum Domini.* Evangelium: *Quum intrasset Dominus Jesus Hierosolymam, commota est universa Civitas, dicens.* Finito Evangelio Archiepiscopus procedit in Ecclesiam Hyemalem cum toto Clero eodem modo, sicut pergit de Hyemali in Aestivam in die Resurrectionis. Feria secundâ post Dedicationem Ecclesiae instituit Dominus Olricus bonae memoriae Archiepiscopus Commemorationem & Officium fieri omnium fidelium Defunctorum in Ecclesia Mediolanensi pro animae suae remedio, quod hoc ordine celebratur. Finito itaque supradicti diei Matutino omnia tintinnabula Ecclesiae pulsantur, & Matutinum Defun-

A *ctorum publice cantatur. Simili etiam modo facto mane Missa ubique Defunctorum tantum voce excelsa celebratur. His vero finitis, & sonito signo, univertus Clerus Urbis convenit in Ecclesiam Aestivam cum Praelule suo, ut vadat cum Processione in Ecclesiam Hyemalem. Psallenda: *Dei genitrix. Sicut promissisti. Exsurge, libera. Ascendant ad te. Christe, tuis. Misereere nobis. Non est aliud. Ne obliviscaris. Deus, qui conteris. Liberaisti. Sub tuam misericordiam. Sub tuam protectionem. Rubum, quem. Ingressa: Requiem aeternam. Te decet.* Item Lectio Libri Macchabaeorum: *In diebus illis vir fortis.* Psallenda: *De profundis.* Epistola: *Sicut portavimus.* Cantus: *Domine exaudi.* Evangelium: *Nemo potest venire.**

De Vigilia Natalis Domini.

IN Vigilia Natalis Domini quatuor Cicendelarii debent suscipere de Camera Archiepiscopi quatuor fusalia lini, de quibus duo minores Cicendelarii debent facere duas lampadas: de residuis vero habent inter se ad opus lychnorum cicendelorum illorum, in quibus oleum ponitur de Camera Archiepiscopi. Similiter etiam minor Cicendelarius habet duodecim Denarios de eadem Camera in opus plumbinorum, qui per totum annum sunt necessarii in supradictis cicendelis. Et iidem Cicendelarii minores ponunt cicendelos per partes Ecclesiae, sicut mos est, cum catenulis eorum sumtis a Cimiliarcha, & ponunt vinum in phialis, & in grossis cicendelis sumtum de Camera praedicta. Et item oleum ponunt in praedictis cicendelis sumtum de Camera eadem. Sed major Cicendelarius

rius debet praeparare & accendere maxime illos, qui sunt positi in Chori corona. Alter verò praeparat lucernam de oleo sumto de Camera Domini Archiepiscopi, ex qua Lektionen leguntur. Ideo minores praeparant ferletos & phialas, ita ut Subdiaconi possint eas accendere in Matutinis. Postea omnes insimul praeparant stellam, & accendunt. Et notandum est, quod quatuor minores Lectores legunt quatuor Lektionen ad Officium ante Missam. Et pueri Magistri Scholarum canunt Canticum & Psalmellos, excepto *Tui sunt Coeli*, in hac Vigilia, & *Benedictus* in Vigiliis Epiphaniae, & iterum *Tui sunt*, & *Benedictus* in Sabbato Pentecosten, quos Lectores canunt iussu Primicerii sui. Finita majori, omnes duodecim Custodes debent in domo prandere cum Archiepiscopo; similiter & in Vigilia Epiphaniae. Horà verò undecimà Ostiarius Ebdomadarius, & alii duo minores sonant Diligentium iussu Archiepiscopi. Congregato Clero in Ecclesia Hyemali Diaconus incipit *Laudabilis laudabis* ante Altare. Clerus sublequitur; *Benedictus es, Domine*, totum. Tunc Ebdomadarius Cicendelarius dat thuribulum accensum cum incenso Subdiacono, & Subdiaconus Diacono. Diaconus verò adolet circa Altare. Finito *Benedictus es*, Archiepiscopus vel Presbyter Ebdomadarius dicit hanc Orationem: *Vide, quaesumus, Domine*. Hac finita Capellanus Sancti Michaëlis in Domo repraesentat Archiepiscopo duas cannellas cum totidem oblatiis, Primicerio verò Decumanorum Denarios duos, quos Archiepiscopus, aut Presbyter ponit super Altare cum cannellis & oblatiis, & dicit: *Requiem aeternam dona ei, Domine, & lux perpetua luceat ei.*

A *Anima ejus requiescat in pace. Amen.*
 Tunc Subdiaconus tollit thuribulum de manu Diaconi. Et statim pergunt ad Ecclesiam Fontium, quae dicitur Sancti Stephani, & ibi ante Altare ejus per omnia faciunt, sicut fecerant ante Altare Sanctae Mariae. Dicunt hanc Orationem: *Ad aures*. Deinde statim revertuntur in Secretarium. Et Cimiliarcha honorifice dat omnibus vinum, duobus minoribus Custodibus eis propinantibus. Post haec pergunt ad Sanctum Johannem, qui dicitur ad Fontes, & faciunt idem, & idem dicunt, cum hac Oratione: *Exaudi nos, misericors Deus*. Postremo vadunt ad Sanctum Michaëlem in Domo, & dicunt hanc Orationem; *Os nostrum, Domine, gaudio*, Subdiacono Ebdomadario semper praecedente eos cum thuribulo accenso, & eunte super cimiteria cum Septimanali Cicendelario, ac dicente: *Requiem aeternam*. Et illo respondente: *Et lux perpetua luceat eis*. Respondet Subdiaconus: *Animae istorum requiescant in pace*. Et cannellae, quae sunt super Altare Sanctae Mariae, sunt quatuor Cicendelarium, Denarii verò Decumanorum. Et sciendum est, quia hoc Diligentium eodem modo fit in Epiphania, & eodem ordine.

E In sero verò Subdiaconus Ebdomadarius dat vinum cum frugibus octo Custodibus majoribus, & duobus minoribus Ebdomadariis, & ligna ad ignem per totam noctem, quantum sufficiunt. Deinde dant eis prandium unum optimum, quando voluerint. Similiter Subdiaconus, cujus Ebdomada fuerit in Epiphania, faciet idem. Sonito signo Matutino, quatuor Cicendelarii accendunt insimul Stellam, & major accendit coronam, quae est in Choro. Incepto Matu-

tino, & *Benedictus es*, Cicendelarius porrigit duos cereos Rotulario Archiepiscopi, & unam candelam accensam. Et ille dat Archiepiscopo cereos, ut accendat, illo Subdiacono tenente candelam, & Custode tenente papyrus. Tunc statim Archidiaconus sumit cereos de manu Archiepiscopi, prius osculando manus ejus, deinde os, Archiepiscopo dicente: *Puer natus est nobis, & Filius datus est nobis*, illo respondente *Deo gratias*. Et Cicendelarius Ebdomadarius suscipit eos de manu Archidiaconi, & ponit ante Altare, & isti per totam Ebdomadam ante Altare ad Matutinum; deinde feruntur in Camera, unde exierant. Et postquam accenderit, statim Archiepiscopus donat poma citrina duo Archipresbytero, & duo Archidiacono, singula Presbyteris, & Diaconis Cardinalibus, & Primicerio Subdiaconorum, & Primicerio Decumanorum, & Primicerio Notariorum, & Lectorum, & Magistro Scholarum Ebdomadario. Et quando haec donat Archiepiscopus dicit: *Puer natus est nobis, & Filius datus est nobis*. Et ipsi respondent: *Deo gratias*. Et osculantur sibi manus & os. Sciendum est, quia minimus Lector indicat primam turram ad Matutinum, secundus secundam, tertius tertiam, quartus in Sancti Stephani, quintus in Sancti Johannis, sextus in Natale Innocentium, septimus in Sancti Jacobi, octavus in octava Domini. Nonus similiter indicat in Epiphania ad Matutinum primam turram, decimus secundam, summus Terminarius tertiam. Et illi Lectores, qui annuntiant ultimas Antiphonas in turmis, vadunt in Secretarium vocare eos, qui lecturi sunt primam, & ipsi exeunt in singulis turmis,

A praecedente eos secundo Cicendelario cum lucerna accensa usque ad Ambonem. Et ibi deponit lucernam in apto loco, ut bene possit videri a legentibus, & ibi juxta moratur, ut eam praeparet cum forcipibus suis, ut non impediatur legentes. Nec praeterendum est, quod Subdiaconi duo vicissim in singulis turmis cum lampadibus accendunt cicendelos, accensis & porrectis a duobus minoribus Cicendelariis in Secretario. In prima turma accendunt ferletos, qui stant in parietibus, praecedentibus eos praedictis Cicendelariis, & ostendentibus eis lychnum cum virga in singulis parietibus. In secunda turma accendunt phialas in parietibus eodem modo. In tertia turma phialas, quae stant ante Chorum eodem modo. Et ibi statim postquam ita accenderit, praedicti Cicendelarii tollunt lampadas de manibus illorum, praecedentes eos usque in Secretarium, & ibi extinguunt eas in oleo sumpto de Camera Archiepiscopi. Et haec omnia agunt in Epiphania eodem ordine, excepto quia poma non dantur. Finito Matutino Archiepiscopus induitur Pontificali more ad canendum Missam cum Diacono & Subdiacono Ebdomadario in nocte, & Cimiliarcha debet esse Officiator Missae. Ingressa: *Laetare nunc sterilis*. Post Ingressam Archiepiscopus salutatur & dicit: *Gloria in excelsis Deo*. Post Orationem dictam Subdiaconus legit Epistolam in latere Altaris: *Postquam venit plenitudo*. Versus in Alleluja: *Domine Deus meus*. Evangelium similiter in latere Altaris in quotidiano tono: *Erat lux vera, quae*. Antiphona post Evangelium: *Gaudeamus omnes*. Offertorium: *Spiritus Domini super me*. Finita Oratione, super sindonem Cimiliarcha offert panem & vinum,

vinum, sicut Schola Sancti Ambrosii. Contrafortorium: *Quis est iste, qui venit.* Transitorium: *Hic est Salvator, quem.* Sed finita Missa, duo minores Cicendelarii extinguunt omnes cicendelos, quibus Archiepiscopus oleum impendit. exceptis illis, qui necessarii sunt in die. Mane sonito signo, omnes Presbyteri, & Diaconi Cardinales induti Pluvialibus vadunt ad Curiam Domni Archiepiscopi. Et ille singillatim suscipit eos dicendo: *Puer natus est nobis, & Filius datus est nobis.* Illi sic respondent: *Deo gratias,* osculantes ei manus & os, demum residentes. Et hoc peracto videntibus cunctis, dat Vicecomiti Ferulam. & Chirothecas, & duas Chirothecas Ostiario, qui est domesticus Magister. Et similiter dat Chirothecas, & unum bonum cereum illi, qui in ipso die imposurus est mensae suae prius ferculum, idest Sodingam quae fertur à Sancti Ambrosii Abbate. Et hic est de cognatione Tizonis de Canobio. Et scito, quia haec talis receptio, & talia dona similiter sunt in die Paschae, excepto quod in osculo dicitur: *Christus Dominus resurrexit.*

Deinde cum istis omnibus descendit in Chorum ad canendam Tertiam. Finita Tertiâ vadit in Secretarium, & induit se sacris vestibus quasi ad canendam Missam, cum Diaconis indutis Dalmaticis, & Subdiaconis indutis Albis, & cum omnibus Presbyteris Cardinalibus, & cum Primicerio Decumanorum & Lectorum, & Magistris Scholarum quatuor, omnibus indutis Pluvialibus. Et unus Diaconorum ponit Stollam super Planetam. Illo verò induto, duo Diaconi per manus ducentes Archiepiscopum circumdant, ex quibus primus à dextris est, qui inci-

A pit Pfallendam secundam, quae fuit in Matutinis. Et canendo exeunt de Secretario, Subdiaconis praecedentibus usque ad Altare cum thuribulis & candelabris accensis datis per manus quatuor Cicendelariorum. Et statim Magister Scholarum dicit: *Gloria Patri,* reiterando cum Pueris suis praedictam Pfallendam. Et statim praedictus Custos pulsat Tertiam in Choro. Et Ostiarius Ebdomadarius cum Ostiariis Observatoribus personat in Campanili. Major Subdiaconus legit Lectionem in hac solemnitate, & in Epiphania, & in Dominica in caput Quadragesimae & in Pascha Resurrectionis, & in Pentecosten, & in Dedicatione majoris Ecclesiae. Et dum haec Lectio legitur, Observator Ostiarius repraesentat Rotulario Archiepiscopi duos cereos sumtos de Camera ejus, & candelam unam accensam, quos ponit in manibus Archiepiscopi. Qui dum eos accendit, Rotularius tenet candelam succensam. Et ex altera parte praedictus Ostiarius sistit papyrus. Et illis accensis Archidiaconus sumit eos de manibus Archiepiscopi, & idem Custos de manu Archidiaconi, & ponit super Crucem, qui finita Missa dantur Cimiliarchae. Et hoc totum fit in hac Solemnitate, & in Epiphania, & in Resurrectione, & in Pentecosten, & in Dedicatione majoris Ecclesiae. Et sciendum est, quia in quinque his supra dictis Solemnitatibus Archiepiscopus sedet in Tribunali Ecclesiae ad Missam majorem ab initio Lectionis usque ad melodias finitas. Et in supradictis Solemnitatibus minor Diaconus legit Epistolam, secundus canit *Alleluja*, tertius dicit: *Parcite fabulis,* ad cornu Altaris ante Evangelium. Archidiaconus legit Evangelium in majori tono, aliis

stis

tis verò in quotidiano tono. Simili-
 ter in Sabbato Sancto, & in Feriali-
 bus Paschae legitur in majori tono
 in Ecclesia Hyemali, in Aestiva verò
 in quotidianu tono, excepto in Sab-
 bato Sancto, quia legitur in majori
 tono in utrisque matris Ecclesiae.
 Praevidendum est, quod in Epipha-
 nia post lectum Evangelium debet
 Diaconus, qui legit Evangelium in
 Pulpito, adnunciare Pascha, Primi-
 cerio Lectorum apud eum stante, &
 sibi indicante, sic dicendo: *Noverit
 caritas vestra, Fratres carissimi, quod
 annuente Dei & Domini nostri Jesu
 Christi misericordiâ tali & tali die
 Pascha Domini celebramus.* In eadem
 die Epiphaniae ad Vesperum Archie-
 piscopus induitur sicut ad Missam
 canendam cum Diacono & Subdiacono
 indutis Albis & Dalmaticis, &
 cum omnibus Presbyteris Cardinali-
 bus, & Primicerio Decumanorum,
 & Lectorum, & Magistro Schola-
 rum, qui tenet Ebdomadam, vestitis
 cum Pluvialibus. Et exeunt taliter
 de Secretario, praecedentibus Subdia-
 conis cum thuribulis & candelabris
 usque in Chorum. Et ibi ad stadium
 suum incipit Vesperum, sicut mos
 est, Subdiaconis stantibus post Alta-
 re, & Diaconis ad cornu Altaris.
 Tunc Primicerius Lectorum paululum
 semotus à loco suo infra Chorum
 incipit Antiphonam in Choro, Le-
 ctoribus circumstantibus in modum
 coronae, ipso meditante manu &
 voce descensionem Antiphonae & a-
 scensionem. Simili modo finitâ An-
 tiphonâ Magister Scholarum vicissim
 cantat eandem cum Pueris suis,
 meditando super ab altera parte Cho-
 ri. Deinde Primicerius intonat eam-
 dem cum *Gloria*. Postremo Magister
 similiter cum *Sicut erat*. Hac An-
 tiphonâ finitâ salutatur Archiepisco-

A pus, & Magister pergit in medium
 Chori cum Pueris suis ad canendum
 Hymnum vicissim cum Choro, & re-
 spondendo cum meditatione de *Per-
 veniamus*. Interea Archiepiscopus e-
 xuit se sacris vestibus suis, & induit
 se Pluviali. Et Diaconi revertuntur
 in Secretarium, antecedentibus Sub-
 diaconis cum thuribulis, & exuunt
 se vestibus suis, excepto Subdiacono
 Ebdomadario, qui manet vestitus ad
 ferendum incensum post Responso-
 rium, & in *Magnificat*, candelabra
 accensa. Sed Diaconi revertuntur in
 Chorum induti Pluvialibus. Finito
 Vespere habere debet totus Chorus
 vinum & fruges cum Archiepiscopo.

C *De Purificatione Sanctae Mariae.*

D **I**N Vigilia Purificationis Sanctae
 Mariae, Archiepiscopus hoc mó-
 do dat candelas, Archiprestytero
 quatuor, Archidiacono quatuor; Pre-
 sbyteris, & Diaconis Cardinalibus,
 & Primicerio Subdiaconorum, &
 Notariorum, & Primicerio Lecto-
 rum, & Magistris Scholarum binas;
 Subdiaconis, Notariis, Lectoribus,
 Custodibus, Veglonibus maribus &
 feminis, singulas. Sed duobus majo-
 ribus Custodibus, & majori Veglo-
 num & Vetularum dantur binae.
 Pro Cruce aurea septem. Pro Cruce
 argentea septem. Pro Cruce Vetulo-
 rum quinque. Altero die sonito si-
 gno Pontifex cum Clero sine Proce-
 sione vadit ad Ecclesiam Sanctae
 Mariae, quae dicitur de Bertrade.
 Et duo minores Presbyteri Decuma-
 norum, qui fecerant Baptismum in
 Sabbato Sancto, portant Ideam ad
 praedictam Ecclesiam cum scala. Et
 Legatus Primicerii quaerit duas cor-
 rigias, quas ponat in Idea, & liget
 super scalam. Et Presbyteri illius
 Eccle-

Ecclesiae praeparant librum, & aquam, & incensum cum thuribulo, cum quibus benedicit candelas, & benedictis candelis Archiepiscopus dat candelas quae implentur Primicerio Decumanorum quas ille iterum dat Sacerdotibus suis. Et omnis Clerus accendit candelas. Archiepiscopus vero incipit Psallentiam dicendo: *Dominus vobiscum*, & Diaconus Ebdomadarius incipit Psallentiam. Prima Crux Vetulorum praecedit omnes cum candelis quinque sursum accensis, & Ostiarius Observator similiter portat Crucem ante Primicerium Decumanorum cum septem candelis accensis. Et Septimanarius Ostiarius portat Crucem auream ante Sacerdotes & Levitas. Et duo Presbyteri, quos praediximus, induti Planetis portant Ideam post Lectores usque ad Ecclesiam Hyemalem, & tertius & quartus Observator Ostiarius sonant tintinnabula. Dominicam in caput Quadragesimae ad Missam majorem quatuor Pueri canunt *Alleluja* in Pulpito bis ante versum, & Chorus similiter. Completo versu Lectores dicunt *Alleluja* duo de *Sanctorum*. Postea quatuor infantes cantant melodias de *Sanctorum* in gradu, & in Choro *Alleluja*. In eodem die ad Vesperas Archiepiscopus induit se cum ceteris Ordinibus, sicut legitur in Epiphania, & agitur ad Vesperum. Primam Ebdomadam post cantatum quinquagesimum psalmum, dicit Presbyter: *Dominus vobiscum*. Item Diaconus dicit leni voce: *Procedant Competentes*, simplum, in alia Ebdomada duplum. Item Ostiarius Ebdomadarius ad regiam: *Ne quis Cathecumenus*, ad Vesperam similiter. Dominica de Samaritana post Evangelium lectum dicit Diaconus: *Qui vult nomina sua dare, jam offerat*, Sabbato primo

A post Scrutinium dicit Presbyter Ebdomadarius ad Altare: *Dominus vobiscum*. Item dicit Diaconus excelsa voce ad cornu Altaris: *Superius vos Fideles. Orate, Competentes, cervicem flectite*. Tunc infantes admoniti ab Acolythis, ut caput inclinent. Rursus dicit Diaconus excelsa voce: *Erigite vos ad Dominum. Pariter date Deo honorem*. Et respondent Clerici: *Amen*. Et dicit Diaconus excelsa voce: *Humiliate vos ad benedictionem*. Dicta benedictione rursus dicit Diaconus excelsa voce: *Procedant Competentes*, & respondent Acolythis similiter. Tunc egredientur foras. Ita eo ordine faciendum est per singula scrutinia, & in Dominicis diebus post Evangelium lectum usque in Dominica in Ramis Palmarum. Item in alia ebdomada per singulas ferias ad Matutinum, vel ad Vesperum dicit Diaconus leni voce: *Procedant Cathecumeni* simplum, in alia Ebdomada duplum: *Procedant Cathecumeni. Cathecumeni procedant*. Et respondent Acolythis de foris cancellis similiter.

D Item feria sextam per singulas Lectiones, & Dominicis diebus per singulas Orationes vociferantur Ostiarii tribus vicibus: *Ne quis Cathecumenus per singulas regias. Transactam mediam Quadragesimam addunt praedicti Ostiarii; Ne quis Cathecumenus. Ne quis &c.* usque in Ramis Palmarum. In primo die Quadragesimae Archiepiscopus cum toto Clero vadit ad Ecclesiam Sancti Ambrosii cum Processione, cantando Antiphonas & Responsoria cum suis versibus primi diei Letaniarum; & faciunt Letanias in Ecclesia Sancti Georgii. Finito Responsorio in Ecclesia Sancti Ambrosii: *Rogamus te, Domine*, Archiepiscopus salutatur. Et Diaconus incipit, usque in *Vita mea*. Et vadunt super Sepul-

Sepulcrum Domini Jordanis Archiepiscopi, & ibi faciunt Officium, sicut mos est. Pro quo Officio totus Clerus hujus Urbis habet conditium. Postea Chorus majoris Ecclesiae revertitur in Ecclesiam Hyemalem cum supradicto Psallentio.

De Dominica de Samaritana.

Dominicâ de Samaritana, sonito signo, Ostiarius Ebdomadarius debet quaerere vasculum à Cimiliarcha, & debet implere aquâ. Et Presbyter Observator sanctificet ipsam aquam. Et Tertiâ incoeptâ Ostiarius praedictus portat praedictam aquam ad stadium Archiepiscopi, & Presbyter porrigit aspergitorium in manum Archiepiscopi, & Archiepiscopus aspergit aquam circa Altare tantum. Deinde Presbyter accipit aspergitorium de manu Archiepiscopi, & ipse aspergit, circa Chorum, & per totam Ecclesiam ad Populum. Et Custos Ebdomadarius, qui vocatur de foris, tenet Pluviale collectum retro, ne madeat. Expleta verò Tertiâ, Archiepiscopus vadit in Secretarium, ut paret se ad Missam cum tribus Diaconis, & quinque Subdiaconis. Diaconus Ebdomadarius legit Evangelium. Observator facit Letanias. Ter verò Diaconus dicit: *Parcite fabulis*. Subdiaconus verò Ebdomadarius legit Epistolam, & portat, & tenet cereum accensum cum thuribulo. Alius item Observator portat rotulum ad Letanias faciendum. Alii portant candelabra. Item Tertiâ finitâ, Lector ascendit pulpitem, & legit Sermonem Sancti Ambrosii ad exhortandam Plebem, donec Archiepiscopus accedit ad Altare. Et in Dominica de Abraham, & de Coeco, & de Lazaro simili-

A ter. Et hoc facto Subdiaconus ponit rotulum super Altare, & Archiepiscopus porrigit illum Diacono ad Letanias faciendas, quem ille sumens osculatur manus ejus. Et sciendum, quia si Archiepiscopus adfuerit, Presbyter, cujus ebdomada est, benedicit aquam, & portat aspergendo circa Chorum, sicut jam supra dictum est. Si autem defuerit, Observator facit hoc ipsum, & Observator Ostiarius sonat secundam. Ad Tertiam verò sonandam Ebdomadarius & omnes Observatores sonant.

De Scrutinio primo, secundo & tertio.

C**I**N Sabbato secundo de Quadragesima duo minores Custodes Septimanarii, qui vocantur de foris, debent quaerere Cilicium ab Archiepiscopo, & debent portare in medio Ecclesiae, & facere Chrismon super illud decurrere; & duo Custodes minores, qui vocantur de foris, debent custodire Ecclesiam, quando mysterium agitur. Et in Sabbato usque ad horam, qua Diaconus interrogat Subdiaconum, ad ostium Ecclesiae de fide puerorum, & in Dominicis diebus usque ad Evangelium lectum. In eodem Sabbato finita majore Missa Presbyter, qui Missam cantavit, vadit ubi cinis est cilicio aspersus, & benedicit Cinem: *Exorcizo te, Cinis*. Tunc vadunt duo Subdiaconi cum Diacono Ebdomadario ad ostium Ecclesiae, ubi pueri stant. Subdiaconi de foris, & Diaconi de intus. Tunc Diaconus interrogat Subdiaconos dicens: *Quid petunt?* Respondent: *Fidem*. Interrogat: *Merentur a parentibus suis?* Respondent: *Merentur*. Item interrogat: *Abrenunciant Diabolo, & pompis ejus?* Respondent: *Abrenunciant*.

ciant. Et Diaconus dicit: *Memores estote verborum vestrorum, ut a vobis numquam abscedant.* Respondent: *Memores erimus.* Tunc vadunt ad ostium, ubi puellae stant, & similiter dicit, Primicerio Lectorum semper indicante. Omnes pariter masculi & feminae intrant in Ecclesiam, & vadunt ubi Chrismon est. Et stant ex una parte masculi, ex altera parte feminae, masculi a Meridie, & feminae ab Aquilone. Tunc ordinantur a Lectore circa figuram Chrismon in modum coronae. A tribus autem figurae lateribus unus Cardinalis, & duo Decumani Presbyteri parati veniunt, ubi Chrismon est, & unanimiter dicunt: *Pater noster.* Finita Oratione exsufflant in modum Crucis, & dicunt: *Exsufflo te, Cinis cilicio aspersus, in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti.* Deinde hi & alii, qui sunt ingressuri, orant extra coronam ante Altare, dicentes: *Confitemini Domino.* Facta Confessione & absolutione, statim incipiunt: *Pater noster*, & *Credo in Deum.* Deinde: *Omnipotens Domine, Verbum Dei, usque ad securus aggrediar.* Statim major Presbyter rollit Librum Evangeliorum, & deosculatur illum, & defert in circuitu puerorum, signando semper, & dicendo exorcismum Sancti Ambrosii: *Adjuro te*, praecedente eos Notario, porrigente Librum, intrando & suscipiente exeando. Et ceteri Presbyteri sequuntur, & duo ex ipsis Presbyteris, aut tres ex singulis partibus faciunt signum Crucis in frontibus puerorum tribus aut quatuor, & dicunt: *Signo te signo Crucis, in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Amen.* Tunc tres Diaconi, Lector praecedente, & totidem Subdiaconi induri Albis, vadunt de fo-

Tom. XI.

A ris circuitum puerorum, similiter signando & dicendo semper exorcismum Sancti Ambrosii. In primo Scrutinio signat Ebdomadarius Sacerdos cum tribus Levitis Cardinalibus, & tribus Subdiaconis, cum sex Presbyteris centeni numeri tribus vicibus. In secundo totidem Ordinarii cum Presbyteris duodecim sex vicibus. In tertio Archiepiscopus cum Primicerio Presbyterorum cum omnibus Presbyteris & Diaconis Cardinalibus, cum omnibus Subdiaconis, & cum centenis Presbyteris novem vicibus. Finito signaculo Competentes vadunt ante Altare extra cancellos, & Presbyter Ebdomadarius retro Altare dicit: *Dominus vobiscum.* Et respondent Clerici omnes: *Et cum spiritu tuo.* Et Diaconus ad cornu Altaris dicit excelsa voce: *Superius vos, Fideles. Orate, Competentes. Cervicem flectite. Erigite vos ad Dominum, & pariter date Deo honorem.* Et omnis Chorus: *Amen.* Et dicit Diaconus: *Humiliate vos ad benedictionem.* Tunc admonendi sunt Cathecumeni ab Acolythis, ut caput inclinent. Tunc Presbyter dicit Orationem: *Exaudi Domine supplicationem.* Dicta Oratione dicit Diaconus excelsa voce: *Procedant Competentes.* Et duo Acolythis ex utraque parte Altaris dicunt similiter: *Procedant Competentes.* His omnibus peractis, pueri procedunt, & Subdiaconus exit de Secretario cum candelabris accensis, & Vespere incipitur. In omni scrutinio minor Notarius * procedit cum virga Presbyterum Cardinalem vel Pontificem cum Presbyteris Decumanis, praeparando iter circa Chrismon, ita ut minor Notarius incipiat praecire in priori signaculo ter, in secundo minor Notarius, & secundus sex vicibus, in tertio minor Notarius, & secundus

N n

& ter-

& tertius novem vicibus. Similiter Lectores praecedunt Diaconum, & Subdiaconi incipientes ab ultimo eodem modo.

De Sabbato de Lazaro.

IN Sabbato de Lazaro omnes pueri masculi & feminae sunt scribendi. Et post interrogationem Diaconi duo Presbyteri cum camisio & orario stant ad ostia, ubi Cathecumeni sunt intraturi, & duo Ostiarii minores tenent oleum sanctificatum, & perungunt pueros in pectore, & dicunt: *Ego te linio oleo salutis in Christo Jesu Domino nostro in vitam aeternam.* Tunc signandi sunt infantes, ut mos est. Archiepiscopus, & omnes Presbyteri Cardinales, & Primicerius Presbyterorum cum centenis Presbyteris Decumanis debent signate, praecedentibus eos tribus minoribus Notariis. Et omnes Diaconi & Subdiaconi extra similiter debent signare, praecedentibus eos tribus minoribus Lectoribus.

De traditione Symboli.

Sciendum est, quia in traditione Symboli omnia tintinnabula sunt sonanda finita Missa, & cuncta ostia claudenda. Tamen nullus expellendus, nisi Cathecumeni. Et Presbyter Ebdomadarius cum orario & cappa retro Altare salutatur, & Diaconi per ordinem cum orario dicunt has voces: *Si quis Cathecumenus, procedat. Si quis Judaeus, procedat. Si quis Paganus, procedat. Si quis Haereticus, procedat. Cujus cura non est, procedat.* Et Acolythi semper similiter. Et Diaconi antequam dicant has voces, & postea per singulas vices osculentur Altare. His dictis cantatur: *Venite*

A filii. Deinde Archiepiscopus vadit in Secretarium ad se parandum, nec non Primicerius cum ejus Lectoribus, induunt se Planetis, & veniunt tollere licentiam ab Archiepiscopo ad aperiendas januas pueris, & pergendo orant in tribus locis, semel in Choro, deinde juxta gradum, tertio juxta regias. Et tunc aperient valvas pueris & dicunt: *Ingedimini filii in domum Domini. Audite patrem vestrum docentem vos viam scientiae.* Et reverendo similiter orant in tribus locis; & semper portat Primicerius tabulas & columna virgulta intus cum foliis. Tunc incipit Symbolum Archiepiscopus, praeparato sibi stadio in tribunali; qui si defuerit, Presbyter Ebdomadarius idem recitat paratus ad Altare. & conversus ad Occidentem, & dicit: *Regenerandis in majore tono Evangeliorum.* Sequitur: *Signate vos, & audite Symbolum. Credo in Deum Patrem omnipotentem.* Et sic totum cantetur. Item: *Signate vos, & audite Symbolum. Credo in Deum. Signate vos, & audite Symbolum. Credo in Deum.* Et semper Acolyhi debent admonere mulieres, ut signent pueros in frontibus per singulas vices. Finito *Credo in Deum Patrem* hoc modo tribus vicibus, tunc debet dici *Credo in Deum*, in quotidiano tono Evangeliorum. & Tractatum ejusdem in majore tono Evangeliorum. Finito textu & tractatu, tunc Archiepiscopus dicit excelsa voce: *Accepistis dilectissimi Symbolum in majore tono Evangeliorum.* Tradito Symbolo Archiepiscopus vel Presbyter Ebdomadarius & Diaconus & duo Custodes Ebdomadarii dicunt ea quae dixerunt in ceteris diebus Sabbatorum. Archiepiscopus autem descendit de tribunali ad Altare. Vel si defuerit, Sacerdos Ebdomadarius idem recitat.

Con-

Conversus ad Orientem dicit. *Domine nobiscum*. Lector autem Clavicularius, cujus ebdomada est, ascendit gradum, ut cantet Lucernarium: *Quoniam tu illuminas*. Et respondet Chorus: *Et cum spiritu tuo*. Sabbato in ramis Olivarum Archiepiscopus dat palmas omnibus Ordinibus Ecclesiae majoris hoc modo. Archipresbytero magnum ramum Palmae, ex quo tribuit ceteris Presbyteris sibi subjectis. Archidiacono similiter unum, ex quo ille dat Diaconis suis. Primicerio Subdiaconorum unum, ex quo tribuit subditis suis. Primicerio Notariorum unum, ex quo dat ille suis. Item Notario, qui est domesticus Magister, unum, ex quo ille ornat chrySTALLINAM Crucem. Primicerio Lectorum unum. Lectoribus; Custodibus verò, & Veglonibus & Veglanis singula folia. Sed duobus Custodibus majoribus, & duobus Veglonibus majoribus duo folia per singulos. Primicerio Presbyterorum in immensum ramum unum, ex quo dat omnibus sibi subjectis. Sed in mane ad Sanctum Laurentium debet Archiepiscopus habere multas olivas, ex quibus det omnibus illas petentibus.

Expositio Exceptati.

Beatitudinem & felicitatem Sanctorum exspectans, & praemium futurum, & non moriturum sperans, statui ordinem Exceptati Officii tam de Psalmis cum Antiphonis, quam de Homeliis, & de Vesperis, & Matutinis, & Missis Dominicalibus, seu Psalterio, ubi incipiatur post Epiphaniam, haecenus a multis dubitatum, secundum morem & institutionem Mediolanensis Ecclesiae posteris per futurum compendiose perstringere, & evidenter patefacere. Igitur primi

A diei ordinem incipiamus. Dies Nativitatis Domini si venerit in die Dominico, Matutina & Vesperae Dominicales in quinta Ebdomada debent cantari, & in secunda Feria sextae septimanae Homelia: *Fuit Johannes in deserto*, legi. In tertia autem & quarta & quinta & sexta Sermones consequuntur; in Sabbato *Christi generatio*. In sexta Feria quintae ebdomadae legitur *Magnificat*. In Sabbato: *Exsurgens Maria*. In Dominico *Missus est*. Ad Missam verò in Ecclesia Hyemali Evangelium: *Exsurgens Maria*, ad festum quidem *Missus est*. In sexta Ebdomada Missae Dominicales, & Matutina, & Vesperae de Exceptato, sicut fit in Manuali. Et Letaniae in eadem Ebdomada fient tribus diebus. Si Psalterium finitur in quinta Ebdomada, Psalmi cum Antiphonis in sexta Ebdomada dicentur, & dividuntur hoc modo. In secunda Feria quatuor. In tertia similiter quatuor. In quarta quinque. In quinta etiam quinque. In sexta *Domine exaudi*, & tres *Confitemini*. In Sabbato verò *Cantemus Domino gloriose*, & *Beati immaculati*, sicut in ceteris diebus Sabbati. Si autem Psalterium perficietur in sexta Septimana, & Ebdomadae ab Epiphania usque ad ramos Palmarum sunt pares, Psalterium incipietur in quinta Ebdomada cum Antiphonis Exceptati, sicut sunt in suis Psalmis, & sic perficietur in sexta Ebdomada. Et si Ebdomadae ab Epiphania usque ad ramos Palmarum sunt dispares, in sexta Ebdomada dicatur de Exceptato, & dividatur, sicut supra legitur. Item etiam videndum est, quod si Ebdomadae post Epiphaniam usque ad ramos Olivarum sunt aequales, sequenti Ebdomada post festum Epiphaniarum incipiatur. Si verò non

aequales fuerint, inchoatur *Annunciate Deo*. Hoc autem sciendum est, quia quotiens Nativitas est in die Dominico, semper oportet Dominicam post Natalem celebrari post Epiphaniam. Ego autem propositum non praetermittens opus, secundi diei cursum Officii prosequens, sic incipit. Si Nativitatis dies Domini evenit in secunda Feria, in quinta Ebdomada Matutina & Vesperae Dominicorum cantabuntur. Sed in secunda Feria illius Ebdomadae, quae est ante Nativitatem legetur Homelia: *Fuit Johannes*; in tertia & quarta & quinta & sexta & septima Sermones, qui sequuntur. In sexta Feria quintae Ebdomadae legitur *Magnificat*, in Sabbato *Exsurgens Maria*, in Dominica *Missus est*. Ad Missam verò in Ecclesia Hyemali Evangelium *Exsurgens Maria*, ad festum autem *Missus est*. In sexta Ebdomada Letaniae secundâ & tertiâ & quartâ Feriâ celebrabuntur. In eadem denique Ebdomada Missae Dominicales cantentur. Matutina & Vesperae Exceptati fient, sicut in Manuali, excepto die Sabbati, quando Dominici praeteriti Officia celebrantur. Si autem Psalterium finitum fuerit in quinta Ebdomada, debent Psalmi dici cum Antiphonis in sexta Ebdomada, & ita dividi. In secunda Feria quatuor, in tertia quatuor, in quarta quinque, in quinta quinque, in sexta *Domine exaudi*, & duo *Confitemini*. In Sabbato *Cantemus* cum *Beati immaculati*. Si autem finem fecerit Psalterium in sexta Ebdomada, & Ebdomadae ab Epiphania usque ad ramos Olivarum sunt pares, dicetur quaeque Antiphona in suo Psalmo incipiendo a primo Psalmo Psalterii usque in finem. Et si Ebdomadae ab Epiphania usque ad ramos Olivarum sunt dispa-

A supradicta Ebdomada dicatur de Exceptato, & dividatur, sicut supra legitur. In Sabbato ante Natalem Domini celebrabitur Officium, videlicet Lectiones cum Psalmellis. Missa verò & Evangelium de praeterito die Dominico cantatur: *Qui regis*. Vesperae quoque fient praeteriti Dominici diei. Matutinum verò de Vigilii Natalis Domini. Sed si quid defuerit, suppleatur de praeterito Dominico: *Gloria in excelsis Deo*, & Hymnum plane: *Splendor paternae*. Ad Missam verò Ingressa: *Credite*. Psallenda: *Prope est*. Versus in *Alleluja: Venite*. Evangelium: *Christi generatio*, in quotidiano tono. Antiphona post Evangelium, & Offertorium, & Confractorium, & Transitorium de praeterito Dominico. Ad Vesperas Antiphona in Choro: *Hierusalem surge, sta*. Responsorium & Psallenda de Vigilia Natalis Domini, & Oratio similiter. Psalmi verò diei Dominici transacti. Notandum est, quod si Ebdomadae post Epiphaniam usque ad ramos Olivarum numero sunt aequales, Psalterium incipietur post festum Epiphaniae. Si non sunt pares, sumet initium *Annunciate Deo*. Scitote etiam, festum Sanctae Mariae fieri in secunda Dominica ante Nativitatem Domini.

Recolendo superiora, & addendo, dicamus de die tertio. Si contigerit, Nativitatem Domini in tertia Feria venire, Matutina, & Vesperae Dominicorum dierum cantentur in ebdomada, quae est ante quintam Dominicam. In secunda Feria, quae est ante festum Beatæ Mariae legatur Homelia: *Fuit Johannes in deserto*. In tertia, quarta, & quinta Feria Sermones, qui sequuntur. In sexta verò *Magnificat*. In Sabbato: *Exsurgens Maria*. In die Dominico *Missus est*.

est. In ebdomada, quae est ante festum Sanctae Mariae, Missae Dominicales cantentur. Matutina verò & Vesperae de Exceptato similiter, sicut in Manuali habetur, cantentur, excepto Sabbato, quando canitur de praeterito die Dominico. In eadem etiam septimana Letaniae fiant per tres dies superscriptos. Si autem Psalterium finitur in sexta Feria, quae est ante Dominicam quintam in ebdomada, quae fit ante festivitatem Beatae Mariae, dicantur Psalmi cum Antiphonis, & dividantur sic. In secunda Feria tres, in quarta quatuor, in quinta quatuor, in sexta quatuor, in die Sabbati *Cantemus, & Beati immaculati*. In Vigilia Natalis Domini *Domine exaudi*, & tres *Confitemini*. Si verò Psalterium finitur ante festum Sanctae Mariae, & ebdomadae ab Epiphania usque ad ramos Olivarum sunt pares, quaeque Antiphona dicatur in suo Psalmo a *Beatus vir*, usque ad finem Psalterii. *Domine exaudi* dicetur cum tribus *Confitemini* cum suis Antiphonis in Vigilia Natalis Domini, in qua Vigilia totum Officium dicitur, sicut habetur in Libro Manuali. Et si ebdomadae ab Epiphania usque ad ramos Olivarum sunt dispares, in suprascripta ebdomada dicatur de Exceptato, & dividatur, sicut supra legitur. Notandum denique est, quia si ebdomadae ab Epiphania usque ad Ramos sunt numero pares, altero die post Epiphaniarum diem incipiatur Liber Psalmorum. Si autem sunt dispares, incipiatur *Annunciate Deo*. Omisissis ac descriptis tribus ordinibus dierum, quartae lucis sermonem adoriamur. Quaecumque dies Nativitatis Domini nostri Jesu Christi acciderit in die Mercurii, Matutina, & Missae, & Vesperae Domini-

A cales cantentur in ebdomada, quae est ante sextam Dominicam. Et in die Lunae, quae est ante festum Virginis Mariae, legatur: *Fuit Johannes in deserto*. In tertia & quarta & quinta & sexta Feria Sermones, qui sequuntur, & in eadem ebdomada legetur *Magnificat*. In Sabbato *Exsurgens Maria*. Ad festum verò *Missus est*, & Letaniae in eadem celebrentur septimana. Si autem Liber Psalmorum finierit in sexta Feria, quae est ante quintam Dominicam, incipiatur Psalterium in ebdomada, quae est ante festum Sanctae Mariae. Et debet dici unaquaeque Antiphona in suo Psalmo usque *Annunciate Deo*. Aliae verò, quae remanent, dividantur in secunda & tertia Feria post festivitatem Beatae Mariae Annunciationis. In Sabbato ante Annunciationem cantetur *Cantemus cum Beati immaculati*. Si autem Psalterium finitum fuerit in septimana, quae est ante Annunciationem, & ebdomadae ab Epiphania usque ad ramos Olivarum sunt pares, debet quaeque Antiphona dici in suo Psalmo, incipiendo a *Beatus vir*, usque ad finem Psalterii. *Domine exaudi* cum tribus *Confitemini* in Vigilia Natalis Domini. Et si ebdomadae ab Epiphania usque ad ramos Olivarum sunt dispares, in suprascripta ebdomada dicatur & dividatur, sicut supra legitur. Si verò ebdomadae sunt pares ab Epiphania usque ad Palmas, & Psalterium finitur ante Annunciationem, in secunda Feria post Annunciationem incipiatur a *Beatus vir*. Post Epiphaniarum verò initietur *Diligam te*. Sin veniunt aequales, dicetur, in eadem Feria *Annunciate Deo*. Si Psalterium finitur ante Annunciationem, & post Epiphaniarum, *Deus judicium tuum*, & *Ami-*

similiter in eadem feria dicentur Responsoria cum Antiphonis, quae sunt in *Miserere mei, Deus, & in Laudate*, & in Baptisterio de Exceptato. Et ad Vesperam similiter, & Missa, quae canitur in Ecclesia Hyemali in transacto die Dominico. Notandum etiam, quia quotiescumque Nativitas Domini fuerit in die Mercurii, necesse est, Dominicam post Natalem Domini celebrari in sequenti Dominica, quae venit post festivitatem Sancti Jacobi. Sciendum est, quod si solemnitas Epiphaniae venerit in secunda Feria, oportet antecedente Sabbato celebrare Officia in sexta hora, videlicet Lektionen cum Psallendis & Missa de Vigilia Epiphaniae tantum in decima hora. Vesperum de Festivitate Sancti Jacobi. In altera die, videlicet die Dominico; Matutinum & Missae & Vesperum de prima Dominica post Natalem Domini. Vesperum finitum statim sequitur Vesperum de Vigilia Epiphaniae tantum, & Antiphona in Choro: *Hierusalem surge, & Psallenda: Virgo Verbum*.

Locuti, sicut Dominus dedit, de quarti diei Officio, ad quintum, sicut idem Dominus administraverit, transeamus. Quum voluerit Deus Nativitatis suae diem in quintam feriam venire, Matutina & Vesperae & Missae Dominicorum dierum cantentur in Ebdomada, quae est ante celebritatem Beatæ Dei Genitricis Mariæ. Et in secunda feria in eadem Septimana legantur Homelie: *Fuit Joannes in deserto*. In tertia verò, & quarta, & quinta Sermones, qui sequuntur, exceptis duobus, qui legentur in secunda & tertia Feria post festum Sanctæ Mariæ. In Sexta verò supra dicta Ebdomada ante festum Sanctæ Mariæ legetur *Magnificat*.

A In Sabbato *Exsurgens Maria*. In die Dominico *Missus est*. Ad Missam verò in Hyemali Ecclesia *Exsurgens Maria*. Ad festum quidem *Missus est*. In secunda, & tertia, & quarta feria ante Natalem Domini, Matutina, & Vesperae de Exceptato. Psalmi & Antiphonae dividantur in tres partes, & Missa praeteriti Dominici diei, quae canitur in Ecclesia Hyemali, cantetur, & Letaniae fiant. Si Psalterium fuerit peractum in sexta Feria ante Sanctam Mariam, vel dimidiatum, & ebdomadae sunt aequales usque ad Palmas cum ebdomada, in qua est Epiphania, alia die post Epiphaniam incipiat *Beati quorum*. Sin autem, incipiat *Adversus stetit*. Debita perfolventes promissa, sexti diei ordinationem percurramus. Quando Nativitatis dies Domini in sexta Feria venerit, debent cantari Matutina & Missa & Vesperae Dominicales in ebdomada, quae est ante festum Sanctæ Mariæ. In sexta autem Feria ejusdem ebdomadae debet legi *Magnificat*, in die Dominico *Missus est*, ad Missam verò in Hyemali Ecclesia Evangelium *Exsurgens Maria*, ad festum *Missus est*. In secunda autem Feria post festum Beatæ Mariæ debent legi: *Fuit Joannes in deserto*. In tertia, & quarta Sermones, qui sequuntur. In Vigilia Natalis Domini, *Christi generatio*. Sed in secunda, & tertia & quarta Feria post festum Sanctæ Mariæ Matutina & Vesperae de Exceptato fiant, & Psalmi dividantur hoc ordine. In secunda Feria sex, in tertia sex, in quarta sex, in Vigilia Natalis Domini *Domine exaudi*, & tres *Confitemini*. Et Missa de transacto die Dominico, quae canitur in Ecclesia Hyemali, & Letaniae fiant. Si Psalmorum Liber finitus fuerit ante festum Sanctæ

Sanctae Mariae, aut dimidias, & ebdomadae sunt pares usque ad Ramos Olivarum ab ebdomada Epiphaniae, alio die post Epiphaniam incipitur: *Sicut cervus*. Sed si inaequales venerint, incipietur: *Bonum est*. Veritatem imitando & falsitatem execrando, ordinem sex dierum digestimus. Quid de septimo dicendum, videamus. Si dies Natalis Domini contigerit in die Sabbati, debent cantari Matutina, * Matutina, Missae, & Vesperae Dominicales in ebdomada, quae est ante festum Sanctae Mariae. In sexta feria in eadem ebdomada debet legi Homilia *Magnificat*. In Sabbato *Exsurgens Maria*. In die Dominico *Missus est*. Sed in Ecclesia Hyemali ad Missam Evangelium *Exsurgens Maria*. Ad festum autem *Missus est*. In secunda Feria post festum Sanctae Mariae erit Homilia *Fuit Johannes*. In tertia, & quarta, & quinta, Sermones, qui sequuntur. In Vigilia Natalis Domini, *Christi generatio*. In secunda verò Feria, & tertia, & quarta ejusdem ebdomadae Letaniae fiant. Si Psalterium finitur in sexta Feria ante festum Sanctae Mariae, dicentur Psalmi cum Antiphona in ebdomada, quae est ante Natalem Domini, qui dividuntur ita. In secunda feria quatuor, in tertia quatuor, in quarta quinque, in sexta quinque, in Vigilia Nativitatis: *Domine exaudi* cum tribus *Confitemini*. Si autem Psalterium finem fecerit in ebdomada, quae est ante Natalem, quaeque Antiphona dicitur in proprio Psalmo a *Beatus vir* usque in finem Libri Psalmorum. Sed in Vigilia Nativitatis fiet totum Officium, sicut est in Manuali. Si autem ebdomadae fuerint aequales ab ebdomada, in qua est Epiphania usque ad Palmarum ramos, alio die

post Epiphaniam incipiat: *Quid gloriaris*. Sin autem, *Domine exaudi* inchoetur. Si a me, & propter me Opusculum hoc perfecissem, utique arrogantis esset. Sed quia de se nemo debet praesumere, misericordiam divinam omnibus praeferre convenit, & anticipare. Quapropter meis viribus diffidens, auxilio & consilio reverentium atque prudentium Sacerdotum haec, quae digessi de statu & ordine Sanctae Mediolanensis Ecclesiae, collata sunt. Nomen verò Auctoris hujus Operis scire cupiens, computa capitales literas per ordinem Feriarum incipiendo a B. Capituli I. usque in finem nomen perfectum reperies.

Incipit Ordo, qualiter Denarii omnium Festivitatum dividuntur.

Quando tres Solidi dantur pro Festo inter omnes, sex Denarii dantur Sacerdoti, sex Diacono, quatuor Subdiacono, tres Primicerio Lectorum, tres Magistro Scholarum, quatuor duobus Lectoribus, quinque Custodibus, quinque Scholae Sancti Ambrosii. Quando tres Solidi dantur Ebdomadariis tantum sine Custodibus, & Schola Sancti Ambrosii, VIII. Presbytero, VIII. Diacono, VI. Subdiacono, IV. Primicerio Lectorum, IV. Magistro Scholarum, VI. duobus Lectoribus. Quando quatuor Solidi dantur omnibus Ordinibus, tres dividuntur Solidi, sicut praedictum est, scilicet VI. Custodibus, VI. Scholae Sancti Ambrosii. Quum verò quatuor Solidi & Denarii quatuor dantur sine Custodibus & Veglonibus, dividuntur hoc modo: XII. Presbytero, XII. Diacono, VIII. Subdiacono, VI. Primicerio Lectorum VI. Magistro Scholarum, VIII. duobus

Lecto-

Lectoribus. Quando quatuor Solidi dantur Ebdomadariis tantum sine Custodibus & Schola Sancti Ambrosii, ita dividuntur: XVI. Presbytero, XVI. Diacono, XII. Subdiacono, VIII. Primicerio Lectorum, & VIII. Magistro Scholarum; Lectoribus Ebdomadariis dantur XII. Quando dantur octo Solidi, & Denarii octo, Septimanariis tantum sine Custodibus & Schola Sancti Ambrosii, ita dividuntur: XXIV. Presbytero, XXIV. Diacono, XVI. Subdiacono, XII. Primicerio Lectorum, XII. Magistro Scholarum, XVI. duobus Lectoribus Ebdomadariis. Quando decem Solidi dantur omnibus Septimanariis, & Custodibus, & Scholae Sancti Ambrosii, sic dividuntur: XX. Denarii Presbytero, XX. Diacono, XIV. Subdiacono, X. Primicerio Lectorum, X. Magistro Scholarum, XXIV. duobus Lectoribus, XX. Custodibus, XII. Scholae Sancti Ambrosii. Quando duodecim Solidi dantur Septimanalibus sine Custodibus & Schola Sancti Ambrosii, dividuntur hoc modo: Solidi III. Presbytero, & III. Solidi Diacono, Subdiacono XXIV. Denarii, Primicerio Lectorum Denarii XVIII. Quando dantur Solidi decem & septem Septimanalibus, cum duobus Subdiaconibus Observatoribus sine Custodibus & Schola Sancti Ambrosii, sicut fit in Festo Sancti Augustini, & in Dedicacione Sanctae Radecundae, dividuntur taliter: Solidi III. Presbytero, III. Diacono, & XXIV. Denarii Subdiacono, Primicerio Lectorum XVIII. Magistro Scholarum XVIII. XXIII. duobus Lectoribus: Solidi IV. duobus Subdiaconibus Observatoribus praedictis. Quatuor Custodes, quorum septimana est, quotidie debent habere de Caneva Pontificis duos Panes,

A quales dantur Servitoribus ejus, & unam Libram carnis vel piscium vel caseum, secundum quod competit diei, & unum Rasum Vini, quae sunt tres partes Sextarii. In Dominicis diebus, & in Natale Domini, & in Epiphania Ebdomadarius Subdiaconus cum Septimanario Cicendelario debent prandere cum Archiepiscopo per totum anni circulum. Et idem Cicendelarius debet habere omni Dominico die de apotheca Pontificis unam Minam Vini, de quo fit sacrificium per totam ebdomadam. De Decimis Alodiorum Stiliconis Comitum, Coci Archiepiscopi Veglonibus omni die Dominico tribuunt quinque Panes de cambio de Sycala, & sextus illi remanet, & quinque paniciae scutellae de cambio similiter, & sexta illi remanet pro paratione cibi, qui praeparatur in Hospitali eorundem Veglonum, & eis serviendo omnia necessaria tribuunt. Similiter quinque Libras carnis, & duo Sextaria puri vini. Idem quoque in tertia Feria in Albis, & in tertio die Letaniarum, & in tertia Feria de Authentica dant. Sed pro carne dant inter duas & duos scutellam Fabarum. Idem autem faciunt in singulis Dominicis Quadragesimae. Et Archiepiscopus tunc dat eis per unumquemque horum dierum Libram Olei, & Pisces XI. quorum unus est Cocorum. In tempore vero comedendae carnis Archiepiscopus omni die Dominico Arietem unum viridem aut siccum dat eis. Illae vero comestiones, quae dantur ab Archiepiscopo, & quas Coci tribuunt, ab eisdem Cocis praeparantur in proprio Hospitali Veglonum cum omnibus necessariis tribuendo. Et ibidem Veglones edere debent. Post comestionem vero intrant Ecclesiam Hyemalem,

lem, canendo *Kyrie, Kyrie*, & in Ecclesia *Pater noster* dicunt. In Natali Domini, & in Sancti Stephani, & in Epiphania, & in Resurrectione, & in Pentecosten, & in Sancti Protasii, & Sancti Laurentii, & in Dedicacione Ecclesiae, & in Depositione Sancti Ambrosii, Archiepiscopus dat omnibus Veglonibus maribus & feminis, XX. panes, X. de Secale, & totidem de Frumento, & unum Arietem viridem aut siccum, & duo Staria de Vino. In Ordinatione Sancti Ambrosii, ad ejusdem Ecclesiam pauperibus dat Archiepiscopus pro eleemosyna centum panes inter Secalam & Frumentum. Ex quibus dantur viginti Veglonibus, & Bassam unam, quam mediam Veglonis habere debent. Si verò in sexta Feria festum praedictum venerit, Archiepiscopus tantum tribuit Casei, quantum Bassa sub aestimatione valeret, cujus medietas est Veglonum, altera pauperum. Omnes Festivitates, quas Archiepiscopus facit, de quibus infra dicemus, dat Solidos IV. & Denarios IV. Ebdomadariis sine Custodibus, & Schola Sancti Ambrosii. Et Ostiarius, qui portat Crucem auream, semper debet prandere cum Pontifice. Et Cicendelarius Ebdomadarius debet habere unam Cannatam Vini pro unoquoque Festo. Sed Custodes debent habere de his Festis per unamquamque IV. Panes, & Libram unam Casei, & unum Sextarium Vini. Et Schola Sancti Ambrosii, maribus & feminae, Panes V. de Siligine pura (sed Panes Custodum debent esse frumentini) & duas Libras Casei, & Staria duo de Vino. In primis Nativitas Innocentum, Circumcisio Domini, Purificatio Sanctae Mariae, Ascensio Domini, Sancti Barnabae Apostoli, Translatio Sancti

Tom. XI.

A Nazarii, Sancti Juliani, Sanctae Marcellinae, Sancti Bartholomaei Apostoli, Sancti Genesii, Dedicatio Sancti Michaelis in Domo, Dedicatio Sancti Stephani, & Zachariae, Sancti Adriani, Sanctae Teglae, Dedicatio Sancti Michaelis in Monte Gargano, Sanctae Justinae, Sanctae Pelagiae, Sancti Monae, Sanctorum Vitalis & Agricolae, Sanctorum Grisanti & Dariae, Sancti Andreae Apostoli, Sancti Thomae Apostoli.

Heic incipitur de omnibus Festis illis; de quibus dantur Denarii, vel Pansis, aut Vinum, vel Prandium, exceptis illis, quae fiunt a Pontifice.

C IN primis die festo Sancti Martiani dantur Solidi IV. & Denarii IV. Ebdomadariis. Pro Calice Denarius unus. Custodibus Denarii XVI. Scholae Sancti Ambrosii Denarii X.

D In Sanctae Anastasiae Ebdomadario Solidi III. Custodibus Denarii XVI. Pro Calice Denarius unus; Scholae Sancti Ambrosii Denarii....

Sanctorum Quadraginta.....

De omnibus illis Festis, quibus datur Vinum, Cicendelario Ebdomadario datur una cannata Vini, qualiter datur Archiepiscopo in Natale Domini pro benedictione a Monasteriis.

E In Vigiliis Epiphaniae omnes Custodes debent prandere cum Pontifice. In Festo autem omnes Presbyteri Cardinales & Diaconi, & Subdiaconus, cujus Ebdomada est, & Primicerius Subdiaconorum, & Notariorum, & Lectorum, Magister Scholarum Ebdomadarius cum duobus Lectoribus Ebdomadariis, & Puer, qui cantavit Pfallendam, &

••

Cicen-

Cicendelarius cum Ostiario Ebdomadario, & cum illo, qui portavit textum Evangelii. Omnes hi praedicti reficere debent cum Episcopo honorifice. Et praeterea sciendum, quod duo minores Custodes Ebdomadarii custodiunt thesaurum super Altare in hoc die, & praedictus Pontifex dat eis duos Panes, & unum caput Porci, cum mina Vini, & sexdecim Custodibus dat dimidium Ariarem & IV. Panes, & Sextarium Vini in eodem die.

In Sancti Hilarii Solidi III. inter omnes.

In Sancti Sebastiani Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Cruce aurea Denarii II. Pro Calice Denarius unus, Custodibus IV. Panes, duo nigri & duo albi, & Libra Casei, & unum Sextarium Vini. Scholae Sancti Ambrosii V. Panes de Segala de cambio, & Librae duae Casei, & Staria duo de Vino. Sciendum est quia omnes illi Panes, qui dantur Custodibus & Veglonibus pro Festo debent esse de cambio, idest VI. de Sextario.

In Sanctae Agnetis Ebdomadariis Solidi III. Custodibus Denarii IX. Scholae Sancti Ambrosii Denarii IX.

In Sancti Vincentii Ebdomadariis Solidi XIII. Pro Calice cannata una Vini. Ostiarius Ebdomadarius, qui portat Crucem auream, debet prandere cum Abbate ipsius Monasterii. Custodibus Panes IV. de frumento, & IV. de fecala de cambio, & de Caseo Librae II. & de Vino Starium unum. Veglonibus Panes V. de fecala de cambio, & Librae II. de Caseo & de Vino Staria II. Si Abbas ejusdem Monasterii dat Custodibus Denarios XII. & unus Custodum dat eidem Abbati Candelas XII., qui debet prandere cum ipso.

A In Sanctorum Babilae, & trium Puerorum, Solidi IV. inter omnes. Pro Calice Denarius unus. Pro Cruce aurea Denarii II.

In Conversione Sancti Pauli.....

In Sancti Julii Solidi IV. inter omnes. Denarius I. pro Calice.

Sancti Blasii.....

B Sanctae Veronicae. Solidi III Ebdomadariis. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii II. Custodibus Panes IV. de cambio & Libra una Casei, & Starium I. de Vino. Scholae Sancti Ambrosii V. Panes de fecale de cambio, Librae II. de Caseo, & Staria II. de Vino.

C Sanctae Agathae, Ebdomadariis Solidi III. Custodibus Denarii IX. Veglonibus Denarii IX.

Sancti Mathiae Apostoli, Solidi IV. & Denarii IV. Ebdomadariis. Custodibus Denarii X. & Veglonibus Denarii X. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii II.

D Sanctorum Faustini & Jovitae, Solidi III. inter omnes. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii II.

E Sanctae Julianae, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Custodibus Denarii XVI. Pro Calice & Incenso Denarii II. Pro Cruce aurea Denarii II., ut omnia tintinnabula sonentur ad Martinum & ad Missam, & pro Signo Denarii II. Pro Candelis unius Crucis Denarius I. Veglonibus Denarii XII. Pro Candelis Crucis illorum Denarius I.

In Dedicacione Monasterii Honorae, Solidi XVII. cum duobus Observatoribus Subdiaconis. Custodibus Panes II. de frumento, & II. de fecale de cambio. & II. Librae Casei, & II. Staria Vini. Veglonibus V. Panes de fecale de Cambio, Librae II. de Caseo, & duo Staria de Vino.

In

In Translatione Sancti Dionysii, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Calice Denarius I. Ille qui portavit Crucem auream, prandebit cum Abbate ipsius Ecclesiae. Custodibus Denarii XII. Veglonibus Denarii X.

In Cathedra Sancti Petri, Ebdomadariis Solidi III. Custodibus Denarii VII. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii II. Veglonibus Denarii VI.

Sancti Gregorii, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Calice una cannata Vini. Custodibus duo Panes de Secale de cambio, & duo de frumento, & una Libra Casei, & unum Sextarium Vini.

In Carnevali Ebdomadarius Presbyter, & Diaconus, Magistri Scholarum quatuor, & Subdiaconus, cujus septimana est, & Primicerius Subdiaconorum, & Primicerius Lectorum, & Notariorum, & duo Lectores, quorum ebdomada est, & quatuor Custodes Ebdomadarii, & Pueri, qui canunt *Non in solo*, debent prandere cum Pontifice in Domo.

In secunda Feria, & Quarta, & Sexta, idem.

In prima Ebdomada Quadragesimae, Presbyter, Diaconus, & Subdiaconus, & Magister Scholarum, & Lector Clavicularius cum alio Lectore, & quatuor Custodes, omnes isti Ebdomadarii cum Primicerio Lectorum, debent reficere in domo Archiepiscopi. Omnes Presbyteri & Diaconi Cardinales debent habere per unumquemque de apotheca Archiepiscopi quinque Libras Olei, & Archipresbyter, & Archidiaconus duplum habent. Sciendum est, quia in Dominica de Lazaro duo Subdiaconi cantant in Antiphona Pfallentium *Occurrerunt*, & duo Notarii tenent,

si Archiepiscopus aduerit. Si verò defuerit, duo Notarii duobus Lectoribus tenentibus, ipsum canunt. Qui verò canunt Archiepiscopo praesente, cum ipso reficiunt eo die.

In Coena Domini, qui portant Oleum & Chrisma de Capella ad Altare, ut sanctificentur, & duo Custodes Observatores octo minorum, qui eos praecedunt, debent singulas habere corrigias de Camera Domini Pontificis, unam pro Clavibus Ecclesiae, & alteram pro Clavibus Secretarii, & tertiam pro Clavi Arcae Cicendelarii. Finità Missa eodem die omnes Presbyteri, & Diaconi Cardinales, & omnes Subdiaconi, & Primicerius Lectorum, & Magister Scholarum Ebdomadarius & Clavicularius Ebdomadarius cum alio Lectore, & ille qui cantat *Tamquam ad latronem*, omnes isti pransuri sunt cum Pontifice. Et quum manducaverint Subdiaconi, surgunt, & vadunt, ut lavent Chorum Aestivae Ecclesiae. Pro quo officio debent honorifice habere Vinum de apotheca Pontificis. Deinde Pontifex lavat singulos pedes Presbyteris & Diaconibus; deinde bibens cum illis, & deosculans illos dat eis duodenos Nummos. Cicendelarius Ebdomadarius in hoc die debet habere Sextarium Vini, & in Parasceve unum, & in Sabbato Sancto unum, & in Pascha unum, de Caneva Archiepiscopi: quia de hoc vino fit Sacrificium, & communicantur omnes Presbyteri, Diaconi, & Subdiaconi in Coena Domini, & in Parasceve, postquam adoraverunt Crucem. In Parasceve omnes Custodes lavant Chorum Hyemalis Ecclesiae. Et in ipso die prandent cum Pontifice. Et in Sabbato Sancto, qui tenet manutergium, & qui tenet aquam ad Fontes,

tes, in qua pedes trium puerorum lavantur, & tres Custodes Observatores octo Minorum, qui porrigunt Presbytero, & Diacono pueros, & Ostiarius Ebdomadarius, qui in Processione portat Crucem auream, & Cicendelarius Ebdomadarius, omnes prandent in Domo.

In Pascha Offerendâ incoeptâ Cicendelarius Ebdomadarius porrigit Panem Azymum Subdiacono Ebdomadario receptum de manubio Episcopi, vel Camera ejus. Et ille dat quatuor Panes Archipresbytero, & quatuor Archidiacono; & Presbyteris, & Diaconibus, & Primicerio Decumanorum, & Subdiaconorum, & Notariorum, & Lectorum, & Magistris Scholarum, per unumquemque binos. Et quando tribuit, dicit unicuique: *Christus Dominus resurrexit*. Respondent: *Deo gratias*. Et osculantur illum, & panem. Omnibus Subdiaconibus, & Secundicerio, & summo Terminario cum quatuor Claviculariis, & duobus Lectoribus, qui portant Crucem in capitibus Arcae, & tribus Cicendelariis, omnibus tribuit singulos. Cicendelario verò Ebdomadario dat binos. Finirà verò Missâ Majori, Subdiaconus Ebdomadarius, & Primicerius Lectorum, & Primicerius Diaconorum, & Notariorum, & quatuor Magistri Scholarum, & Clavicularius Ebdomadarius cum uno quovis Lectore, & Cicendelarius, & Ostiarius, quorum ebdomada est cum illo, qui portavit textum Evangelii, & Pueri, qui cantaverunt Psallentiam & Vicecomes cum Servitoribus suis, omnes praedicti reficere debent cum Pontifice honorabiliter.

In Sanctae Mariae Magdalenaë ad Sanctum Sepulcrum, Ebdomadariis Solidi III. Observatori Subdiacono

A Denarii IV. Custodibus Denarii XVI. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii II. Scholae Sancti Ambrosii Denarii XX.

In Depositione Sancti Ambrosii omnes Presbyteri & Diaconi Cardinales, & omnes Subdiaconi, & Primicerius Decumanorum, & omnes Notarii, & Primicerius Lectorum cum omnibus Lectoribus, & omnes Custodes, & Pueri, qui cantaverunt Psallendam, omnes debent honorifice prandere cum Pontifice.

In Sancti Georgii

In Sancti Marci Evangelistae, Presbytero Denarii IV. Subdiacono, & Primicerio Lectorum, & Magistro Scholae III. Duobus Lectoribus IV. Custodibus V. Veglonibus VI.

In Sancti Victoris, & Coronae, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Calice Denarii II. Pro Cruce aurea Denarii II. Custodibus Denarii XII. Veglonibus Denarii VIII.

In Sanctorum Vitalis & Valeriae, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Calice una cannata Vini. Custodibus II. Panes de Secale de cambio, & II. de Frumento, una Libra de Caseo, & unum Starium Vini. Veglonibus V. Panes de Secale de cambio, & II. Librae Casei, & Staria II. Vini.

Sanctorum Philippi & Jacobi

In Dedicacione Sanctae Mariae ad Circulum, Ebdomadariis Solidi III. Pro Calice una cannata Vini. Pro Cruce aurea Denarii II. Custodibus II. Panes de cambio de ficale, & II. de frumento, & Libra una Casei, & unum Starium Vini. Veglonibus V. Panes de cambio de secale, & II. Librae Casei, & unum Starium Vini.

In Sancti Johannis in oleo ferventi, Ebdomadariis Solidi V. & Denarii

rii IV. Primicerio Notariorum, qui canit Responsorium ad Vesperas, Denarii VI. Custodibus Denarii XVI. Pro Cruce aurea Denarii II. Pro Calice Denarius I. Veglonibus Denarii X.

In Sancti Victoris ad Ulmum, Ebdomadariis Denarii IV. & Solidi IV. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii IV. & Custodibus Denarii X. & Veglonibus Denarii X.

In Sanctorum Polemii & Cassi inter omnes, Solidi X.

In Sancti Pancratii.....

In Translatione Sancti Victoris, Solidi XIII. Ebdomadariis. Pro Calice una cannata Vini. Ostiarius, qui portat Crucem, debet prandere cum Abbate ipsius Ecclesiae. Custodibus Panes II. de frumento, & II. de secale de cambio, & una Libra Cafei, & unum Starium Vini. Veglonibus Panes V. de cambio de secale, & duae Librae Cafei, & II. Staria de Vino.

In Sancti Syri, inter omnes, Solidi III.

In Vigilia Sancti Dionysii, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Custodibus Denarii XII. Veglonibus Denarii XX. Pro Calice una cannata Vini.

In festo Sancti Dionysii, Ebdomadariis Solidi XIII. Pro Calice una cannata Vini. Pro Cruce aurea Parum.

In Sancti Theodori, inter omnes, Solidi III. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii II.

In Sanctorum Sisinii, Martyrii, & Alexandri, Ebdomadariis Solidi VIII. & Denarii VIII. Pro Calice una cannata Vini. Pro Cruce Parum. Custodibus una Mina de secale, & una frumenti, & duae Librae Cafei,

& Staria duo Vini. Veglonibus Panes V. de cambio filiginis, duae Librae Cafei, & II. Staria Vini.

In Sanctorum Petri & Laurentii, inter omnes, Solidi IV. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce II.

In Sanctorum Finini & Gratiani, Ebdomadariis Solidi III. Custodibus Denarii XII. Veglonibus Denarii X. Pro Calice Denarius I.

In Sancti Erasmi, inter omnes, Solidi IV.

In Sanctorum Quirini & Nicomedis, Ebdomadariis Solidi VIII. & Denarii VIII. Pro Calice cannata Vini. Pro Cruce aurea Parum. Custodibus VIII. Panes de cambio, IV. de secale, & IV. de frumento, & duae Librae Cafei, & Starium I. Vini. Veglonibus V. Panes de cambio de secale, duae Librae Cafei, & duo Staria Vini.

In Vigiliis Pentecosten Archiepiscopus dat hydriam & funem duobus minoribus Ostiariis ad trahendam aquam, & Archiepiscopus ducit ad Fontes, & Sarcitectus emundat Fontes. Et quatuor Ostiarii debent habere quatuor Panes, & IV. Pisces, & IV. frusta Cafei, & unum Starium Vini. Et duo majores Ostiarii debent ligare tabulas cereas super Fontes in modum Crucis cum filo summo a Monacha Ecclesiae Sancti Stephani. Et super tabulas ponunt Cupallos cerae cum candelis, quas duo minores Ostiarii accendunt. Pro quo Officio Judicatus est factus in loco Casaleto. Ex quo quatuor praedicti Ostiarii cum Capellanis ipsius Ecclesiae, & cum Sarcitecto mundatore Fontium, & Rectore honeste in simul reficiuntur.

In Pentecosten omnes Presbyteri, & Diaconi Cardinales, & Subdiaconi Ebdomadarii, & Primicerius Lectorum,

rum, & Magister Scholarum Ebdomadarius, & duo Lectores Ebdomadarii & Cicendelarius, & Ostiarius Ebdomadarius, & qui portabat Evangelii textum, omnes prandent in Domo.

In Sancti Pantaleonis, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Custodibus Panes IV. de cambio, duo de frumento, & duo de secale, & una Libra Casei, & unum Starium Vini. Veglonibus Panes V. de secale de cambio, & duae Librae Casei, & II. Staria Vini.

In Sanctorum Cantianorum, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Calice cannata Vini. Pro Cruce aurea Pastum. Custodibus Panes IV. de cambio, duo de secale, & duo de frumento, una Libra Casei, & unum Starium Vini. Veglonibus Panes V. de cambio de secale, duae Librae Casei, & duo Staria Vini.

In Sanctorum Marci & Marcelliani, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii II. Custodibus Denarii XII. Veglonibus Denarii X.

In Sancti Viti

In Vigilia Sanctorum Protasii & Gervasii, Presbyter, Diaconus, & Subdiaconus, & Magister Scholarum & Primicerius Lectorum, & duo Lectores, & quatuor Custodes, omnes isti Ebdomadarii, & Primicerius Notariorum, & illi Notarii, qui cantant & legunt ad Pfallendam, & ad Vigiliam, & Lectores qui cantant Responsorium ad Pfallendam, & ad Vigiliam, omnes debent prandere cum Archiepiscopo. Si verò in aliis Festis revertuntur in Ecclesiam Hyemalem cum Pfallenda, Lector, & Notarius, qui vicissim indicant Psalmum, debent simul prandere.

A In Festo verò omnes Presbyteri & Diaconi Cardinales, & Subdiaconi, & Primicerius Decumanorum, & omnes Notarii, & omnes Lectores, & Primicerius eorum, & omnes Custodes, & Pueri, qui cantaverunt Pfallendam, simul comedunt cum Pontifice.

B In Vigilia Sancti Johannis, Ebdomadarius Solidi IV. & Denarii IV. Custodibus Denarii XVI. Veglonibus Denarii VI. I., & Primicerio Notariorum, & duobus Notariis qui legunt duas Lectiones in Pfallenda, Denarii XII.

C In festo Sancti Johannis, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Calice una cannata Vini. Pro Cruce aurea Pastum. Custodibus Panes IV. de cambio, duo de secale, & duo de frumento, & una Libra Casei, & Starium unum Vini. Veglonibus Panes V. de cambio de secale, duae Librae Casei, & II. Staria Vini.

In Sanctae Febroniae, Ebdomadariis Solidi III. Custodibus Denarii XII. Veglonibus Denarii XII.

D In Sanctorum Johannis & Pauli, Ebdomadariis Solidi IV. Custodibus Denarii XVI. Veglonibus Denarii XX.

In Vigilia Sanctorum Petri & Pauli, similiter fiet, & comedunt, sicut in Vigiliis Sanctorum Protasii & Gervasii.

E In Festo omnes Presbyteri, & Diaconi Cardinales, & Subdiaconus Ebdomadarius, & Primicerius Lectorum, & Magister Scholarum, & duo Lectores Septimanarii, & quatuor Custodes Ebdomadarii, & Magister Scholarum, & duo Lectores Septimanarum, & quatuor Custodes Ebdomadarii, & qui portat Textum Evangelii, & qui cantat Pfallendam, omnes in Domo comedunt.

In

In Dedicacione Ecclesiae Sanctae Valeriae, Ebdomadariis Solidi III. Pro Calice una cannata * Vici. Pro Cruce aurea Denarii II. Custodibus Panes IV. de cambio, duo de frumento, & duo de secale, una Libra de Caseo & Starium I. Vini. Veglonibus Panes V. de cambio de secale, duae Librae Casei, & duo Staria Vini.

In Translatione Sancti Thomae, Ebdomadariis Solidi IV. Pro Calice Denarii II. Pro Cruce Denarii II. Custodibus Denarii XII. Veglonibus Denarii XII.

In Sancti Olderici, Presbytero Denarii X. Diacono X. Subdiacono VII.

In Sanctae Margaritae, Ebdomadariis Solidi III. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii II. Custodibus Denarii XII. Veglonibus Denarii X.

In Sancti Tranquillini, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii II. Custodibus Panes IV. de cambio de frumento & de secale, Libra una Casei, & unum Starium Vini. Veglonibus Panes V. de cambio de secale, II. Librae Casei, & II. Staria Vini.

In Vigilia Sancti Naboris.....

In Festo, Ebdomadariis Solidi XIII. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Pastum. Custodibus Panes IV. de cambio de frumento & secale, Libra una Casei, & Starium I. Vini. Veglonibus Panes V. de cambio de secale, II. Librae Casei, & II. Staria Vini.

In Sancti Benedicti, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Calice una cannata Vini. Custodibus, & Veglonibus. ut supra.

In Sancti Sepulcri, Solidi IV. inter omnes. Pro Calice Denarius I.

A Pro Cruce II. Pro textu Evangelii Denarii II.

In Sancti Quirici, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Calice una cannata Vini. Pro Cruce aurea Denarii II. Custodibus & Veglonibus, ut supra.

In Sancti Materni, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. ut supra.

B In Sancti Apollinaris, Ebdomadariis, ut supra.

In Sanctorum Christinae & Christophori, Solidi IV. inter omnes.

In Vigilia Sancti Nazarii, sic comedunt in domo Pontificis, sicut in Vigilia Sancti Protasii; in Festo sicut in Sancti Petri.

C In Processione Sancti Celsi, Ebdomadariis Solidi XIII. Pro Calice cannata Vini. Pro Cruce aurea Pastum. Custodibus Panes V. de cambio, una Libra Casei, & Starium I. Vini Veglonibus item.

In Sanctorum Abdo & Sennis, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Calice & Incenso Denarii II. Custodibus Denarii XII. Pro Candelis Crucis illorum Denarii II.

In Sancti Kalimeri.....

In Sanctorum Machabaeorum, Ebdomadariis Solidi XIII. Pro Calice cannata Vini. Pro Cruce aurea Pastum. Custodibus Panes IV. de cambio de secale & de frumento, & Libra una Casei, & Starium I. Vini. Veglonibus Panes V. de secale de cambio, duae Librae de Formatico, & II. Staria Vini.

D In Sancti Gaudentii, Ebdomadariis Solidi XIII. Pro Calice Denarius unus. Pro Cruce aurea Pastum. Custodibus & Veglonibus, ut supra.

In Sanctae Perpetuae, Solidi IV. & Denarii IV. inter omnes.

In Sancti Sixti, inter omnes, Solidi III.

In

In Sanctorum Donati & Carphori.....

In Sanctorum Firmi & Rustici, inter omnes, Solidi III. Pro Cruce aurea Denarii II. Pro Calice Denarius I.

In Vigilia, & Festo Sancti Laurentii, sic fit Pastus, & omnis condicio, sicut in Vigilia Sanctorum Protasii & Gervasii.

In Sanctae Radecundae, Ebdomadariis Solidi III. Custodibus Denarii XI. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii II. Veglonibus Denarii X.

In Dedicatione Sancti Laurentii in Urbe, inter omnes, Solidi III. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii II.

In Vigilia Sancti Simpliciani, pro Missa, & Vespere, & Vigilia, Ebdomadariis tantum Pastum, aut Solidi XIII. Pro Psalmis inter omnes Solidi XI. qui ita dividuntur: Ebdomadariis tantum Solidi VI. Subdiacono Observatori Denarii VII. Primicerio Notariorum Denarii VII. Duobus Notariis, qui legunt Lectiones in Psalmis, & tertio, qui legit primam Lectionem ad Vigiliam, & Notario, qui cantat primum Responsorium in Psalmis, & Secundicerio, qui canit secundum Responsorium in Psalmis, & alii Notario, qui canit secundum Responsorium in Vigilia, & Lectori, qui canit tertium Responsorium ad Vigiliam, istis septem per unumquemque dantur VII. Denarii; Custodibus VI. Veglonibus Denarii IV.

In eodem Festo, omnes Presbyteri & Cardinales Diaconi, & omnes Subdiaconi, & omnes Notarii, & Primicerius Decumanorum, & Notariorum, & Lectorum, & quatuor Magistri Scholarum, omnes isti cum sin-

A gulis Clericis, & omnes Lectores cum omnibus Custodibus comedunt cum Abbate ipsius Monasterii, ubi Festum celebratur. Veglonibus dat Abbas Panes V. de secale de cambio, & duas Libras Casei, & II. Staria Vini. Sed Cicendelarius Ebdomadarius debet habere in eodem die duo Sextaria Vini ab Abbate: unum sibi retinet, alterum XVI. Custodibus dat post prandium. Insuper & fruges dat eis omnibus honorifice in Secretario.

B In Sancti Luxorii, Ebdomadariis Solidi XIII. Pro Calice cannata Vini. Custodibus Panes IV. de cambio, duo de frumento & duo de secale, una Libra Casei, & unum Starium Vini. Veglonibus Panes V. de cambio de secale, duae Librae Casei, & II. Staria Vini.

C In Sancti Timothei, Ebdomadariis Solidi III. Custodibus Denarii XIII. Pro Calice Denarii II. Pro Cruce aurea Denarii II. Veglonibus Denarii XII.

D In Sancti Alexandri

In Dedicatione Sanctae Radecundae, Ebdomadariis cum duobus Subdiaconibus Observatoribus Solidi XVII. Custodibus Panes IV. de cambio, & medius Aries recens, & duo Staria Vini. Veglonibus idem.

E In Sancti Augustini, Ebdomadariis cum Subdiaconibus duobus Observatoribus Solidi XVII. Pro Calice una cannata Vini. Pro Cruce aurea Pastum. Custodibus, & Veglonibus, ut supra.

In Decollatione Sancti Johannis, Ebdomadariis Solidi VIII. & Denarii VIII. Pro Calice, & Cruce, & Custodibus, & Veglonibus, ut supra.

In Sancti Aegidii, Ebdomadariis Solidi III. Pro Calice Denarius I.

Pro

Pro Cruce aurea Denarii II. Custodibus Denarii XVI. Veglonibus XX.

In Nativitate Sanctae Mariae, Ebdomadariis Solidi XIII. aut Pastum. Finito Pasto, pro benedictione Presbytero Denarii VI. Diacono VI. Subdiacono IV. Primicerio Lectorum III. Duobus Lectoribus IV. Puero, qui canit Psallendam, II. Custodibus Panes IV. de frumento & secale, una Libra Cafei, & unum Starium Vini, & Veglonibus Panes V. de cambio, duae Librae Cafei, & duo Staria Vini.

In Sancti Mauri, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Custodibus, & Veglonibus Panis & Vinum & Cafeus dantur, sicut in Festo Sancti Pantaleonis.

In Sanctorum Cornelii & Cypriani, Ebdomadariis Solidi III. Pro Calice cannata Vini; pro Cruce Pastum. Custodibus, & Veglonibus, ut supra.

In Vigilia Sancti Satyri, inter omnes Solidi IX. pro Psalmis.

In Festo Solidi VIII. & Denarii VIII. Pro Calice cannata Vini. Pro Cruce aurea Pastum. Custodibus, & Veglonibus, ut supra.

In Sancti Satyri in Urbe, Ebdomadariis tantum Solidi IV. & Denarii IV.

In Sancti Mauritii, Solidi XIII. pro Cruce & Calice. Custodibus, & Veglonibus, ut supra.

In Sancti Hieronymi, Ebdomadariis Solidi III. Pro Calice Denarius I. Pro Thuribulo Denarius I. Custodibus Denarii XII. Veglonibus X.

In Exaltatione Sanctae Crucis, Solidi XIV. & Denarii VIII. inter omnes: qui ita dividuntur; Presbytero Denarii XXVIII. Diacono totidem. Subdiacono XX. Magistro Scholarum XIV. Primicerio Lectorum totidem. Duobus Lectoribus XX.

Tom. XI.

A Primicerio Notariorum Denarii VI. Primo Notario, qui canit primum Responsorium in Psallenda, Denarii IV. Custodibus Denarii XVI. Pro Calice Denarii II. Pro Cruce aurea Denarii IV. Pro candelis Crucis illorum Denarius I. Veglonibus Denarii XII. Pro candelis Crucis illorum Denarius I. Pueris, qui canunt Psallendam, Denarii II.

B In Sanctae Fidis, Ebdomadariis Solidi III. Pro Cruce aurea Denarii IV. Custodibus, & Veglonibus, ut in Nativitate Sanctae Mariae.

In Sancti Domnini, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Custodibus, & Veglonibus, ut supra.

C In Sabbato Dedicacionis Ecclesiae, quatuor Ostiariis unus Aries, quia claudunt januas Ecclesiae in Vespere, & aperiunt Archiepiscopo, quando dicit: *Tollite Portas.*

In Dedicacione vero ita omnes prandent cum Pontifice, ut in Festo Sancti Ambrosii.

In Dedicacione Sancti Raphaëlis, Ebdomadariis Solidi IV. Denarii IV. Custodibus Denarii XII. Pro Calice Denarius I. Veglonibus Denarii X.

In Sancti Lucae Evangelistae, inter omnes, Solidi III.

In Sancti Saturnini, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Calice, Custodibus, & Veglonibus, ut in Nativitate Sanctae Mariae.

E In Sanctorum Cosmae & Damiani.....

In Sanctorum Apostolorum Simonis & Judae.....

In Omnium Sanctorum, inter omnes, Solidi IV. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii II.

In Dedicacione Sancti Ambrosii in Solaruolo, inter omnes Solidi III. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii II.

P P

In

In Sancti Leonardi, inter omnes, Solidi IV.

In Sancti Aurelii, Ebdomadariis Solidi III. Custodibus, & Veglonibus, sicut in Cantianorum. Pro Calice cannata Vini. Pro Cruce aurea Pastum.

In Vigilia Sancti Martini, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Primicerio Notariorum Denarii VI. Duobus Notariis, qui legunt duas Lectiones in Psallenda, & uni Notario, qui canit primum Responsorium in Psallenda, & Secundicerio, qui canit secundum Responsorium, singulis Denarii III. Custodibus Denarii VI. Veglonibus Denarii IV.

In Festo Sancti Martini, Ebdomadariis Solidi XIII. Pro Cruce, & Calice, & Custodibus, & Veglonibus, ut in Nativitate Sanctae Mariae.

In Sancti Antonini.

In Sancti Romani, inter omnes Solidi IV. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce aurea Denarii II.

In Sanctae Caeciliae, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Calice cannata Vini. Custodibus & Veglonibus, ut in Nativitate Sanctae Mariae.

In Sancti Clementis.

In Sancti Castritiani.

In Sancti Dalmatii, Ebdomadariis Solidi IV. & Denarii IV. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce Denarii II. Custodibus VIII. Veglonibus X.

In Sancti Nicolai, inter omnes, Solidi IV. Pro Calice Denarius I. Pro Cruce II.

In Vigilia Ordinationis Sancti Ambrosii, & in Festo, ita comeditur in Domo, sicut in Festo Sanctorum Protasii, & Gervasii.

In Sancti Zenonis.

In Depositione Sancti Syri.

In Sancti Matroniani, Ebdomadariis Solidi III. Custodibus Denarii XII. Pro Calice Denarius I. Veglonibus Denarii X. Pro pane & vino Puerorum Denarius I.

In Sanctae Mariae Annuntiatione; Ebdomadariis Solidi IV. Primicerio Notariorum Denarii XVIII. Uni Notario, & uni Lectori, & duobus Notariis, & duobus Lectoribus, qui cantant Psallendam ad Festum, pro singulo duodeni Denarii. Pro Calice cannata Vini. Pro Cruce aurea Denarii XII. Custodibus & Veglonibus, ut in Nativitate Sanctae Mariae.

In Vigilia Nativitatis Domini, sexdecim Custodes prandent cum Archiepiscopo; & Cicendelariis dantur IV. Fufalia Lini de Camera Pontificis. De quibus duo minores Cicendelarii faciunt Lampadam. De reliquo vero fiunt Stupina in Cicendelis per totius anni circulum. Et minor Cicendelarius similiter habet à Pontifice XII. Denarios ad Plumbinos emendos, qui tantum ponuntur in Cicendelis illis, in quibus Pontifex dat oleum. Et Subdiaconus, cujus ebdomada est, dat prandium octo majoribus Custodibus, & duobus minoribus Ebdomadariis, & vinum, & fruges in sero ejusdem. Et ipse Subdiaconus facit ignem per totam noctem. Similiter autem facit Subdiaconus in Epiphania. Et nocte Nativitatis Domini. Ebdomadarii habent Solidos IV. de Casa, quae est in Terramara, quos Cimiliarcha debet requirere: qui ita dividuntur; Presbytero Denarii XII. Diacono XII. Subdiacono XII. Cimiliarchae XII. Finita Missa majori illius diei Subdiaconus Ebdomadarius, & Primicerius Lectorum, & Primicerius Subdiaconorum, & quatuor Magistri Scholarum, & Primicerius Notariorum,

rum, & unus Lector, & Clavicula
 rius Ebdomadarius, cum altero quo-
 vis Lectore & Cicendelarius, &
 Ostiarius Ebdomadarius, & qui por-
 tat Evangelii Textum, & Vicecom-
 es, cum suis Servitoribus; omnes
 prandent in domo Archiepiscopi ho-
 norifice. Et duo minores Custodes
 Ebdomadarii, qui custodiunt thesau-
 rum super Altare, habent de apotheca
 Pontificis Panes duos, & unum
 caput Porci coctum, & unam mi-
 nam Vini.

In Sancti Stephani, omnes debent
 comedere in Domo, sicut in Festo
 Sancti Ambrosii.

In Sancti Johannis Evangelistae,
 Solidi X. inter omnes.

In Sancti Jacobi, Ebdomadariis
 Solidi III. Pro Calice Denarius I.
 Custodibus Denarii XII. Veglonibus

A Denarii X. Pro pane & vino Pueror-
 um Denarius I.

In Sancti Eugenii, Ebdomadariis
 Solidi III. Pro Calice Denarius I.
 Custodibus Denarii XII. Veglonibus
 Denarii X.

In Sancti Silvestri.

F I N I S.

B

Hiscæ adnectere etiam mihi pla-
 suit *Constitutionem de Reformatione Of-
 ficii Ambrosiani*, editam Anno 1440.
 a Francisco Pizzolpasso Mediolanensi
 Archiepiscopo, viro cum doctrina,
 tum sanctitate morum spectatissimo,
 quam ex MSto Codice Bibliothecæ
 Capituli Metropolitanæ Mediolanensis
 ego olim exscripsi, ut quid ille pro
 restauranda Psalmodia Ecclesiæ suæ
 egerit in posterum censeat.

C

*Constitutio Archiepiscopalis edita circa Reformationem Officii Gloriosissimi
 Pontificis & Patroni nostri Ambrosii, ad divini cultus non mediocre
 incrementum, & evidentem animarum salutem & profectum.*

Franciscus Dei & Apostolicæ Sedis
 gratiâ Sanctæ Mediolanensis Ec-
 clesiæ Archiepiscopus, universis & sin-
 gulis Dominis, Abbatibus, Prioribus,
 Præpositis, Archipresbyteris, ceterisque
 Ecclesiarum Civitatis & Diocesis Me-
 diolanensis Praelatis, ac Clericis aliis
 tam secularibus quam regularibus, nec
 non Abbatissis, Priorissis, Monialibus,
 & Religiosis, ac Deo dicatis Ordinum
 quorumcumque, divinum Officium, sive
 Horas Canonicas juxta ritum beatissimi
 Pontificis & Patroni nostri Ambrosii
 observare debentibus, & ad talia obli-
 gatis, salutem in Domino. Si singulas
 nostri Pontificalis officii onerosas curas
 continua & diligenti meditatione mente
 interna amplectimur, illa amplius nos
 agitat atque premit, ut in singulis

D

Ecclesiis nobis subjectis, in Hymnis &
 Canticis & cum omni diligenti ordine
 divinorum cultus amplietur; & quæ
 incuriâ & temporum negligentia præ-
 termiſſa esse videntur, sub debite re-
 formationis regula componamus, ac præ-
 teritam incuriam superveniens diligen-
 tia compenset. Intelleximus namque,
 immo nos ipsi videmus, & experimento
 quotidiano perpendimus, in Officio bea-
 tissimi & gloriosissimi Patroni nostri Am-
 brosii multa secundum temporum curri-
 cula neglectui tradita, plurimâ omiſſa,
 nonnulla diversimodè edita, & immu-
 tata fuisse. Et pro eis reformandis,
 & ad debitam normam redigendis curâ
 sollicitamur continuâ & assiduâ medi-
 tatione affigimur, ut juxta creditæ no-
 bis Pontificalis dispensationis officium,
 P p 2 divino-

E

divinorum laudes nostrae sollicitudinis studio ampliemus. In primis namque videmus in principio Psalterii Ambrosiani describi per singulas Ecclesias, & etiam contineri illud gloriosum, laudabile, & devotissimum Canticum, sive Symbolum, quod incipit: **Te Deum Laudamus**, opus quidem illius sanctissimi Patris nostri Ambrosii, praeexcellentissimi, & eloquentissimi Doctoris Ecclesiae, ac gloriosi, & excellentissimi etiam Ecclesiae Doctoris Augustini in illo sacratissimo sui Baptismatis actu compositum, & alternis vicibus per illos sanctos Patres decantatum, plenum quidem omni divina laude, dulcedine, ac devotione. Sed, quod certe non libenter referimus, tam celebris & devota laudatio tantorum Pontificum, duorum clarissimorum luminarium in Dei Ecclesia, Ambrosii scilicet & Augustini, praetermissa plurimum videtur & neglecta. Nam apud nonnullas dumtaxat Ecclesias hujus Civitatis devote decantatur, & plurimi devoti Clerici, privatim Officium ipsum dicentes itidem servant. Apud alias verò Ecclesias, aliosque Clericos hoc multum negligitur. Sicque illud tam sanctum, tam devotum, tamque suave Canticum beatissimi Patris nostri Ambrosii, quod, ut praemittitur, in principio Libri Psalmorum semper describitur, quoad multas Ecclesias, multosque Clericos, frustra membranas occupat, & nullum fructum in divinis Officiis ipsorum negligentia Clericorum asserre videtur. Hanc igitur tantam negligentiam sollicitudine nostra abolere volentes, imitando quod alias super hoc salubriter fuerat institutum per clarissimae & recolendae memoriae Dominum Johannem Vicecomitem praedecessorem nostrum, statuimus & perpetuo ordinamus, quod de cetero in singulis Ecclesiis Collegiatis & Conventualibus, ac aliis, in quibus Horae Canonicae de-

A cantari solent, vel etiam debent, tamen Civitatis quam Dioecesis uniformiter de cetero immediate post Lectiones Matutinales diebus Dominicis, & aliis festivis & solemnibus, alacri & devoto jubilo cantetur illud suavissimum & delectabile Canticum & Symbolum in Ecclesia Dei clarissimorum Ambrosii & Augustini; **Te Deum Laudamus**, cetera ex more complendo. Idem etiam observare teneantur, qui Officium dicunt sine cantu, ut videlicet ipsum Canticum suo in loco devote dicant. Illos autem, qui ex majori devotione ultra dictos dies festivos & solennes, quod omnibus pariter, ut est dictum, mandatur, ipsum Canticum **Te Deum Laudamus** dixerint, aut etiam cantaverint, nullatenus improbamus, quinimo eos dicimus majori laude dignos esse, & plus meriti apud Deum, apud nos verò majorem commendationem reportare. Quid enim suavius, quid dulcius, quid sanctius, quid denique convenientius esse potest apud nos, qui Clerici Ambrosiani nuncupamur, quam quod Hymnos & devotissimos cantus ipsius sanctissimi Patris nostri Ambrosii, maxima accensi devotione, iugique ac sedula observantia & modulatione apud Summum Deum omnipotentem pro salute nostra & Populi, consolatione cunctorum, & devotionis augmento decantemus?

E Ceterum, ut intelleximus, in Ecclesiis tam Civitatis, quam Dioecesis, nec non etiam in dicentibus privatim Horas Canonicas, tanta est diversitas & disparitas propter Kalendaria, quae diversimode habentur, quod uno in loco uno modo, alio autem in loco omnino dispariter, unusque eadem die dicit Officium de uno Sancto, alius autem de alio: aliquando verò Officium de Sancto, & eadem die interdum Officium de Feria dicitur, & etiam decantatur.

Volumus

Volumus igitur, decernimus, statuimus, & perpetuè ordinamus, quod de cetero in omnibus & singulis Ecclesiis nostris, nec non per Clericos dicentes privatim Officia divina, & Horas Canonicas, dicantur, seu decantentur ipsae Horae Canonicae de Sancto seu de Feria, pro ut occurret in Calendario, quod de novo & publice poni & ordinari fecimus in Ecclesia nostra Cathedrali. Cujus exemplum ceteri omnes tam de Civitate quàm de Dicecesi, & de Provincia nostra Mediolanensi, quo ad illos, ad quos spectat, recipiant & habeant saltem infra duos menses post publicationem praesentium. Et si in dicto Calendario certâ die occurrerit de Sancto, universaliter per totum Clerum nostrum idem Officium de ipso Sancto dicatur. Idem servetur, si Officium de Feria occurrerit, non omittendo aliquomodo Officium Mortuorum, pro ut supra Institutio Ambrosiana demandat. Nec quispiam audeat hunc nostrum ordinem aut stilum dicti Calendarii aliquo pacto transgredi, vel etiam immutare. Volentes insuper & mandantes, quod in diebus, quibus de Sancto aliquo divinum celebrabitur Officium, Epistolellae ad Tertiam, Sextam, & Nonam speciales pro ut inveniuntur in Officio Ambrosiano dicantur. Et si speciales, vel propriae non fuerint, tunc illae communes de Sancto illo, pro ut occurrent. In feriabilibus verò diebus communes de Feria dicantur. Quas Epistolellas proprias, speciales, & generales, pro ut in multis Breviariis scriptae sunt, generaliter in omnibus aliis conscribi volumus, & pariter annotari.

Insuper quia nos ipsi videmus, quod in Ecclesiis Collegiatis vel Conventualibus; in quibus Horae Canonicae decantantur, Lectiones secundùm sacratissimi nostri Ambrosii instituta ordinariae decantantur & dicuntur, distas autem

A Horas & Officium Ambrosianum privatim & submissa voce dicentes, Lectiones hujusmodi penitus omittunt, certas Epistolellas, ut eorum verbo utamur, quae in Tertius, Sextis, & Nonis ordinatae sunt, breves quidem valde & compendiosas in Matutinis dicunt loco ipsarum Lectionum, quod quidem ex longâ negligentia, continuâ incuriâ, & indevotione plurimâ processit, simili modo volumus, decernimus, & mandamus, ut omnes Clerici privatim Officium celebrantes, se conforment in dicendis Lectionibus matutinalibus cum illis, quae in Ecclesia divina decantantur Officia, eisdemque debite & complete secundùm quod instituit devotissimus Pater noster Ambrosius, dicant; ut bonus sit ordo inter omnes, idem stilus, pariformitas in orando, & unitas in legendo. Declarantes, quod omnes de cetero scribant, aut scribi fiant Breviaria, quae dictas Lectiones ordinate ac distincte compositas contineant, & non aliter. Habentes verò Breviaria in talibus defectuosa & imperfecta, illa, infra sex menses a publicatione praesentium computandos, complere, & reformare studeant, si Dei offensam & nostram indignationem & finaliter castigationem evitare voluerint.

Rursus quia nobis summe est cordi; & magno studio desideramus hoc nostrum Officium sanctissimi patris nostri Ambrosii augere, & in majorem devotionem ampliari, omnes & singulos de Clero nostro, qui ad Horas Canonicas dicendas seu decantandas tenentur, infra sex menses a publicatione hujusmodi computandos, teneantur habere, scribere, aut sibi recuperare Horas Canonicas de Gloriosa Virgine Maria secundùm morem Ambrosianum. Et melius erit, si eas in Breviariis suis fecerint inseri. Et qui citius eas recuperaverint, majori laude erunt digni, & majus meritum apud

apud Deum, Advocatâ nostrâ gloriosissimâ Virgine Mariâ matre sua, & beatissimo Ambrosio, intercedentibus reportabunt. In Ecclesiis autem, in quibus Horae Canonicae decantantur, etiam Horae huiusmodi de beata Virgine dicantur in voce, seu tono minori, seu remissiori ante alias Horas singillatim, & per ordinem suum. Privatim autem Officium dicentes, & sine cantu, dielas Horas beatæ Virginis dicant privatim secundum devotionem singulorum. Per hoc autem tam sanctum, tam meritorium, tam laudabile opus debemus omnes inde sperare, quod piis intercessionibus beatissimæ Virginis gloriosæ, & Sancti Ambrosii Confessoris, exoritus Dei Filius Dominus noster Iesus Christus hanc inclytam, & in toto Orbe celeberrimam Civitatem proteget & defendet ab omni hostium incurſu, a tribulationibus & angustiis, veramque suam & firmam pacem suâ misericordiâ nobis concedet, aut de adversantibus victoriam & triumphum dignabitur impertiri. Alacri igitur, & sincera mente, & cum bona devotione omnes studeant has dignissimas Laudes Virgini gloriosæ juxta ritum Ambrosii sanctissimi diendas de cetero promte suscipere, ut divinus cultus nostris temporibus, pro ut summe optamus, tate & tantum capiat incrementum. Advisantes ex nunc promovendos ad * Ordinem in futurum sacros, ut Breviarium cum Lectionibus & Epistolæ specialibus propriis, & de communibus, ut præmissum est, & etiam Officium de beata Virgine anteditum habere studeant, quum tales in præmissis defectuosos nullatenus admittere intendamus.

Verum quia, sicut etiam accepimus, in plurimis anni diebus solemnibus, & in Vigiliis ipsorum dierum, Vesperis minus solemnibus, maxime in nostra Cathedrali Ecclesia decantantur non per Ca-

A pitulum nostrum, pro ut conveniens foret, sed per Capitulum Decanarorum, pro ut in diebus solet fieri quotidianis: quare ut is in divinis defectus nostrâ provisione reparetur, statuimus ac etiam inviolabiliter ordinamus, quod Vesperis solemniter decantentur maxime in Ecclesia nostra Cathedrali per Capitulum nostrum in Vigiliis & in festis diebus infra scriptis, & idem aliae servent Ecclesiae. Videlicet:

- B Duodecim Apostolorum.
 Quatuor Evangelistarum.
 Quatuor Doctorum Ecclesiae, Ambrosii, Hieronymi, Augustini, & Gregorii.
 Sancti Johannis Baptistae.
 C Sanctorum Prothasii & Gervasii.
 Sanctorum Nazarii & Celsi.
 Inventionis & Exaltationis Crucis Dominicæ.
 Sancti Barnabae primi Archiepiscopi Mediolanensis.
 Sancti Laurentii gloriosissimi Martyris.
 Sancti Michaelis Archangeli.
 Sancti Martini.
 D Decollationis Sancti Johannis Baptistae.
 Cathedralis Sancti Petri.
 Conversionis Sancti Pauli.
 Sancti Dionysii, immediati prædecessoris gloriosi nostri Ambrosii.
 Sancti Antonii devotissimi Confessoris.
 Sancti Vincentii Levitæ & Martyris.
 Sancti Sebastiani Martyris.
 Sanctæ Mariæ Magdalence.

E Et hoc ultra alios etiam festivos, in quibus Vesperis solennes & duplices per ipsos de Capitulo nostro hodierno tempore decantantur. Quum in illis nihil velimus immutare, quin potius quæ recte aguntur commendare, & etiam confirmare.

Postremo licet arbitremur, & quasi certi reddamur, quod omnes vos, dilectissimi

flissimi filii nobis in Christo, de Clero nostro, quos huiusmodi negotium tangit, cum devota animorum promptitudine, obedientia, & caritate, praemissa omnia & singula ad laudem Domini, & divini cultus augmentum suscipietis, & ex sinceris animis observabitis; tamen ut eo ferventius omnia recipiatis, quo magis vos videritis divino & spirituali pabulo, idest Indulgentiis & remissionibus vestrorum peccaminum confoveri, vobis omnibus, & singulis de Clero nostro, qui praemissa omnia devote observabitis, & Horas de beatissima Virgine Maria specialiter, ut praemissum est, dicetis, aliisque Christi fidelibus Laicis, qui devote aut eas dixerint, aut eas audierint, & interfuerint in divinis, pro qualibet die Indulgentiam quadraginta dierum de injunctis eis poenitentibus largimur misericorditer in Domino, quam usque ad annum dumtaxat durare volumus.

Et ut praemissa omnia & singula ad vestram, & cujuslibet vestrum notitiam possint & valeant verisimiliter pervenire, nullusque de praemissis valeat ignorantiam aliquam praetendere, vel excusationem allegare, has nostras Literas per infrascriptum Baldassarem de Capris Cancellarium nostrum subscriptas, in Sacristia septentrionali nostrae Cathedralis Ecclesiae publice reponi, nec non in Libris novi Calendarii ibi positi describi, ac in praesentia majoris partis Cleri nostri ad hoc coram nobis congregati, nec non in nostrâ publicâ Cardinalium audientiâ, coram Vicario

A nostro, legi & publicari mandavimus, & inter Volumina aliorum Librorum dictae Ecclesiae dimitti & perpetuo conservari, ut quilibet copiam & exemplum inde possit assumere, & de ipsarum continentia & tenore diligentius informari. Mandantes universis & singulis Capitulis Ecclesiarum Collegatarum & Conventualium Civitatis, & Dioecesis nostrae, quatenus infra mensem a die publicationis praesentium computandum in tabula publice appendenda in Sacristiis vestris has Literas, & huiusmodi Constitutionem nostram describi faciat sub poena Florenorum decem fabricae Ecclesiae nostrae applicandorum.

B Datum Mediolani in domibus habitationis nostrae sitae in Porta Ticinensi in Parochia Ecclesiae Sancti Sebastiani sub Anno Nativitatis Domini MCDXL. Die Sabbati XXX. mensis Januarii, III. Indictione.

C Postremo tandem loco monebo; Ambrosianum Officium multa debere Orrico, sive Olrico Scacabaroquio, qui in ejusdem Metropolitanæ Bibliothecae Codice appellatur Ecclesiae Majoris Mediolanensis Archipresbyter, & Praepositus Basilicae Apostolorum, sive Sancti Nazarii in Brolio Mediolani. Is enim Anno 1280 uti ex eodem Codice constat, multa Officia Sanctorum tam in distamine, quam in cantu compilavit. Leguntur ibi eadem Officia, uti & ipsius Auctoris Epitaphium, nempe:

ORRICVS DIGTVS COGNOMINE SGACABAROVVS
 MEDIOLANENSIS TVNC ARCHIPRESBYTER VRBIS,
 ARCA DE PETRA IACEO QVI CLAVSVS IN ISTA,
 SANCTORVM STVDVI CVM CANTV SCRIBERE LAVDES;
 NOMINA SVNT QVORVM NAZARIVS, ATQVE SOPHIA,
 ET MARCELLINVS, PETRVS, MAVRILIVS, ANNA &c.

ram juges triginta: de pratis juges quatuor: de sylvis castaneis juges tres: de sylvis fullareis & roboreis, seu zerbis juges decem. Eo ordine, ut sic exinde permaneant a praesenti & deinceps, qualiter ego hic subitus statuero, & judicabo pro animae meae remedio. Itant ipsa Capella in mea sit potestate ad faciendum qualiter mea decreverit voluntas. Tamen volo & judico, ut unum ex ipsis Mansis supra dictis reja-centibus in eodem loco & fundo Vico-geni, quod rectum & laboratum esse videtur per jam dictum Protasum, praesentialiter deveniat in potestatem illius Presbyteri, qui Major esse videatur in eadem Basilica. Ad faciendum ex frugibus, vel censum redditum, quibus ex ipso Manso annue exierit, usufructuario nomine. Eo tamen ordine, ut si Presbyter, & Diaconus, seu Subdiaconus, atque Marister Ebdomadarius, & Lectorum Primicerius, seu Lectores duo, & Clericus atque Schola Sancti Ambrosii in vigilia in Nativitate Sanctae Mariae ad Vesperum canendum in eadem Basilica venerint, quae venit ipsa Vigesimaseptima die mensis Septembris, ab ipso majori Presbytero fruges & vinum accipiant. Insuper si mane psallendo in eadem Basilica advenerint, & ibidem Officium Missae celebraverint secundum consuetudinem, Clerici panem & vinum accipiant, & ipsi Septimanarii ab ipso Presbytero invitati prandium accipiant. Prandio finito det ipse Presbyter Cardinali Presbytero Denarios sex; Diacono sex; Subdiacono quatuor; Magistro Ebdomadario tres; Primicerio Lectorum tres; duobus Lectoribus binos Denarios; Clerico Denarium unum; praedictae Scholae Sancti Ambrosii panes sequalitios, casei libras duas, vini sestarios duos; Custodibus duos frumentitios panes, & duos sequalitios, casei libram unam, vini sestarium unum.

Tom. XI.

Haec autem omnia adimpleantur pro animae meae remedio. At si evenerit, quod ipse praedictus Presbyter, Satbanâ compellente, sicut superius a me dijudicatum est, non adimpleverit, eodem anno eandem Capellam perdat, neque in antea eidem Ecclesiae fungatur officio. Fruges verò & de Censu supra scripto Manso ipso anno in potestate Cardinalis Presbyteri, & Diaconi deveniant usque ad expletum annum, eo ordine, ut quod sacrilegus Presbyter neglexit, ab Septimanariis recuperetur. Expleto itaque anno Presbyter, qui secundo a primo in eadem Capella praordinatum esse videatur, ad ipsum Mansum recipiatur, ut adimpleatur quod a me dijudicatum est. Et si quis Presbyter deinceps hoc neglexerit, sempiternaliter ad ipsum patiatur detrimentum. De reliquo Manso, ut supra legitur, qui rectum esse videtur per ipsum Lunsfredum, a presenti die deveniat in manibus & potestate ipsorum trium Presbyterorum, qui in ipsa mea Capella Officiales & praordinati fuerint; faciendum tam ipsis, quam eorum posteris de frugibus & censu, qui exinde exierint inter se aequaliter ad eorum usum & benedictionem quamcumque voluerint, pro animae meae remedio, quia sic est mea voluntas. Quae autem res, ut supra legitur, cum superioribus & inferioribus sacrorum confinibus & accessionibus suis, integrum ab hac die in antea volo ego Fulcuynus, ut sic exinde permaneat, qualiter ego Fulcuynus superius judicavi, & taliter per Cultellum, Wantthonem, Vasone terrae, & Frondes arborum, seu Festuchum nodatum, pars eidem Basilicae Sanctae Mariae legitimum facio traditionem, & corporalem Investituram: habendum & tenendum, sicut supra habere instituit, sine mea meorumque heredum contradictione. Et me exinde foris warpisco

Q 9

sco

seo de rebus ipsis a parte eidem Basilicae, & absentem me facio. Si quis verò, quod futurum esse non credo, si ego ipse Fulcuynus, quod absit, vel ullus de heredibus ac proheredibus meis, seu quislibet nostra opposita persona, contra hoc meum Testamentum ire, aut eum irrumpere quaesierimus, tunc componam partem eidem Basilicae, & eosdem Presbyteros, multaque est pena auro optimo ontias tres, & argenti pondera sex. Et quod repetierimus, vindicare non valeamus: sed praesens haec Cartula Judicati diuturnis temporibus firmum & inconvulsam permaneat cum stipulatione subnixam. Et Pergamena cum Atramentario de terra levavi: Arialdi Notarius & Judex sacri Palatii dedi exscribere, rogavit, & ad testibus roborandam.

Actum suprascripta Civitate Mediolani.

Fulcuynus a me facto subscripsi.

Leo Judex sacri Palatii rogatus subscripsi.

Lanfranchus Notarius sacri Palatii rogatus subscripsi.

Signum manibus Marini, & Andumi, pater & filius, lege vivente Salicha, testes.

Ego qui supra Arialdus Notarius & Missus Domini Secundi Conradi Regis, authenticum hujus exempli vidi & legi, & sic in eo continebatur, sicut in isto legitur exemplo, praeter literam plus vel minus.

A Ego Gualdricus Paliarius Notarius sacri Palatii, authenticum hujus exempli &c.

Ego Suzo Judex de Marliano, authenticum hujus exempli &c.

Ego Passaguerra Judex authenticum hujus &c.

B Ego Petrus sacri Palatii Notarius, qui dicor Abbas, hoc exemplum ex authentico exemplavi, & sicut in eo &c. & interlegiavi, ut supra.

C Postea Marcus filius Domini Azonis de Hostio Civis Mediolanensis, qui habitabat in Canonica Mediolanensi, sacri Palatii Notarius, suprascriptam scripturam authenticavit in publicam formam, & scripsit Millesimo Ducentesimo Sexagesimo Tertio, die Jovis, secundo die Augusti, Indictione Sexta, de parabola Domini Antonii de Aliate Consulis Justitiae Mediolani, ut constat per publicum Instrumentum, traditum per Gallinum filium Domini Guilielmi de Aliate Notarium Portae Romanae.

D Epocham Regni Italici animadvertite: non enim illam a Germanici Regni initio Henricus Sanctus inchoavit, hoc est ab Anno Christi 1002. sed quidem ab Anno 1004, quo in Italiam cum forti exercitu descendens, dejecto Arduino Rege, ab Italiae Principibus Italiae Rex electus & renuntiatus est. Alteram Chartam addo, ex qua intelliges, quid pro Anniversario die tribueretur olim Cleero Metropolitano.

Charta Lazari Custodis Metropolitanus Templi Mediolanensis, qua distributiones decernit in suo Anniversario faciendas, ac Lampadem in Choro ejusdem Basilicae accendendam statuit. Anno 1158.

A Nno Dominicae Incarnationis Millesimo Centesimo Quinquagesimo Octavo, XII. Kalendas Septembris, In-

E dictione VI. Ecclesiae celeberrimi Christi Martyris Georgii aedificatae in Porta Orientali in Platea Menciotorum.

Ego

Ego in Dei nomine Lazarus Sanctae Mediolanensis Ecclesiae Custos, & filius quondam Nigri, qui dicebatur de Canossa, de Civitate Mediolani, a praesenti die & hora dono & offero, retento in me usufructu, donec vixero, Campum unum juris mei, quem habeo in territorio Foramania ante hostium Monasterii Sanctae Mariae, & omnes illas res territorias, quas emi ab Rogerio de Capite Muri in territorio Montis Luparii, & ex quibus ipse Rogerius mihi fictum reddit annualiter blavae ad mensuram Mediolani Modios quatuor. Et Vineam unam, quam habet in territorio loci Coromiolae, ubi dicitur in Vello. Et Modios octo, & Sextarios duos blavae annuales, quos emi ab Eyruino de Viomercato in territorio loci Concorezi, & redduntur per Guilielmum Caballum, & Arialdum Bodiium. Ea tamen lege ut Sacerdos praedictae Ecclesiae, qui nunc est, & qui pro tempore fuerit, faciat omni anno, tempore, & die obitus mei pro salute animae meae Annuale ad Ecclesiam Dei Matris & Virginis Mariae, quae dicitur Hyemalis, cum communi omnium Sacerdotum, & Canonicorum Mediolani. Et solvat pro Matutino Presbyteris quatuor Ordinariis per unumquemque Denarios quatuor; & Diaconibus septem Ordinariis per unumquemque Denarios quatuor; & Subdiaconibus septem per unumquemque Denarios tres; Notariis quoque quatuor per unumquemque Denarios tres; Primicerio Lectorum Denarios tres; & per unumquemque Lectorem Denarios duos; Custodibus per unumquemque Denarios duos; uniusque ex Vegionibus & Vegionibus Denarium unum; Cruci Denarium unum; per Thuribulum Denarium unum; Canonicis Decumanis Denarios duodecim. Et si quis ex praefatis omnibus defuerit, nihil habeat. In mane tribuat com-

A muni omnium Sacerdotum & Canonicorum Solidos sedecim & Denarios sex. Ad Missam faciendam det jam dictus Presbyter Sancti Georgii Domino Archiepiscopo Denarios viginti quatuor, & cantet Missam. Si vero non intererit, habeat ex illis Denariis viginti quatuor Presbyter Ebdomadarius Denarios quatuor, & celebret Missam: alios viginti habeant Malefani, & interfint. Diacono tribuat Denarios quatuor. Subdiacono Denarios tres: Magistro Scholarum Denarios tres: Puerocantanti Canticum Denarium unum: Calici Denarium unum: pro Campana Denarios duos: in processione Crucis Custodum Denarium unum: Cruci Vegionorum Denarium unum. Et faciat jam dictus Presbyter Sancti Georgii Circulum unum ferreum ad modum Scuti, & ponat illum in Choro Hyemalis Ecclesiae, & suspendat ipsum super introitum Chori coram ferreo plastro, & in ipso ardere faciat omni anno in Adventu Domini Libram unam Olei, & Natali Domini ardere faciat Libras tres in eodem Scuto. Et si quid Olei remanserit, a die Domini conservetur usque in Epiphaniam, & tunc accendatur. Et in Quadragesima Maggiore ardere faciat in praedicto circulo Olei Libras duas, & Cicendelarii quatuor habeant Denarios sex. Et volo, ut praedictae res nullo modo contingant Clericum Adalmaniae Menclotiorum, sed mortuo Sacerdote Sancti Georgii, donec alius ordinetur, veniant res omnes praenominatae in potestatem Primicerii Majoris & Lectorum, & ipsi eas regant, donec alius ordinetur, aliove ordinato Presbytero, ad eum praenominatae res jam dicta lege perveniant & revertantur; quia sic mea bona decrevit voluntas pro remedio animae meae. Unde tres Chartulas scribere rogavi, quarum unam retineat sibi jam dictus Presbyter

ter Sancti Georgii, & aliam habeat Primicerius Major, tertia verò ponatur in Secretario.

Actum Civitate Mediolani.

Signum manuum suprascripti Lazari, qui hanc Chartam, ut supra fieri rogavit, & Traversi Menclotii, & Ottonis Menclotii, & Rogerii de Puteo-blanco, & Rogerii Regizonis, atque Gualconis de Pescaria testium.

Ego Stephanus Menclotii Tabularius sacri Palatii tradidi & scripsi.

Ego Marcus filius Domini Azonis de Hostiolo Civitatis Mediolani, qui habito in Canonica majori Mediolani, sa-

A cri Palatii Notarius, suprascriptam scripturam nihil addens, nec minuens, exceptis literis. ~~et~~ syllabis plus minusve, auctoritate Domini Antonii de Alliate Consulis Justitiae Mediolani, ut constat per publicum Instrumentum traditum & scriptum per Gallinum filium Domini Guillelmi de Alliate, Portae Romanae Notarii, Millesimo Ducentesimo Sexagesimo Tertio, die Jovis, secundo Augusti, Indictione VI. authenticum insinuavi; & in publicam formam redégi; & scripsi, & ut supra interlignitavi.

LIMETBREVE

CHRONICON

REGUM LANGOBARDORUM,
ET AUGUSTORUM

FRANGICI GENERIS

Ab Anno Chr. DLXVIII. usque ad Annum DCCCLXXXIII.

IN MANUSCRIPTO CODICE PATAVINO.

LUDOVICI ANTONII
MURATORII
M O N I T U M.

Non ingratum Lectori fuerit breve Chronicon istud accipere, ad anti-
quissima tempora Italiae in barbariem prolapsae spectans; in
tantâ quippe monumentorum veterum penuria vel ipsa fragmenta magni
facienda sunt. Huic sane veneranda vetustas non deest, quum Anno
Chr. DCCCLXXXIII. regnante Carolo Crasso Augusto scriptum fuerit
a quodam Monacho Monasterii Brixiani ad Leones, olim celebratissimi,
cujus etiam mentio in hoc ipso Opere non semel occurrit. Cuinam vero
acceptum referam hujusmodi munusculum, is est Johannes Brunaccius,
juvenis mei amantissimus, qui Patavii in barbaricae Eruditionis pomoe-
ria ingressus indefesso studio curat, ut quidquid veterum tabularum &
Antiquitatum amplissima Civitas suppeditare potest, perspectum sibi sit.
Ejus labore Lector insereâ fruatur.

BREVE CHRONICON

Ab Anno Chr. DLXVIII. usque ad Annum DCCCLXXXIII.

Nno autem Incarnationis Domini nostri Jesu Christi DCCGXL. Indictione III. Sol quasi hora nona obscuratus est tamquam in nocte, & stellae apparuerunt in Coelo, idest III. Nonas Maji, III. feria in Letaniis. Eodem anno Hludowicus Imperator Major moritur. Item anno Incarnationis Domini DCCCIII. & Indictione VI. fuit fames valida in mense Majo &c. Si vis scire quot anni sunt, ex quo Franci, idest Karolus Rex Francorum Italiam apprehendit, multiplica XV. per XVII., idest septies XVdeni faciunt CV. Adde regulares III. qui cadunt XII. Indictione in mense Julio Karolus Desiderium Regem Langobardorum comprehendit. Adde & Indictionem cujuslibet anni, ut puta praesenti anno I. faciunt CVIII. tot sunt anni ex quo Franci Italiam ceperunt &c. Si vis scire quot anni sunt ex quo Langobardi Italiam ceperunt, multiplica XV. per XX., idest vices quindenari faciunt CCC. Adde regulares XII. qui cadunt III. Indictione factus est Albuinus Rex Langobardorum Dominus Italiae. Adde quoque & Indictionem cujus volueris anni, ut puta praesenti anni

A I. sunt simul CCCXIII. tot sunt ergo anni ex quo Langobardi Italiam ceperunt anni Domini Incarnationis DLXX. Indictione superscripta &c. Quando Langobardi egressi sunt de Pannonia ut venirent in Italiam feria II. de Albas, tunc fuit Pascha nostrum Kalendis Aprilis, annos ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi DLXVIII. Indictione I. Tertio vero Indictione ceperunt Italiam anno Incarnationis Domini DLXX. Et regnavit annos III. & menses VI. Perdiderunt autem Regnum Italiae Langobardi post annos CCII. Clepho regnavit annos II. & menses VI. Judices Langobardorum judicaverunt Italiam sine Rege annis XII. Authari regnavit annos VII. Agiluvad regnavit XXV. Adcluvad filio ejus regnavit X. Arioald regnavit annos X. Rothari regnavit annos XVI. Rodoaldo regnavit menses VI. Aripert regnavit annos VIII. Grimoald annos VIII. Bertari regnavit annos XVI. Cuningpert regnavit annos XIII. Liutpert regnavit annos II. Aripert regnavit annos XII. Ansprand regnavit menses III. Liutprand regnavit XXXI. & menses VII. Hilprand regnavit menses VII. Ratchis regnavit annos III. & menses VIII. Aistulphus regnavit annos VII. Desiderius regnavit annos XVII. & menses III. Karolus regnavit annos XL. Ludowicus

cus regnavit annos XX. Lotharius regnavit XVI. annos. Hludowicus regnavit annos XXVI. Anno autem Regni sui XVIII. perrexit Beneventum, & occupavit eam, seu etiam comprehendit Seldanum Regem Paganorum, & Princeps Christianorum nomine Oalferi, & Adelchis, qui eam possidebant. Anno ab Incarnatione Domini nostri DCCCLXXI. Indictione III. captus est ipse Imperator a Beneventanis, comprehensus est ab ipsis sero tempore, & fecerunt eum sacramentum facere una cum conjugē & filia sua. Karolus regnavit annos II., fuit autem valde pius; suo autem tempore magnam pacem, quia unusquisque gaudebat de bonis suis. Karolus regnavit annos II. Karolomanno annos II. Karolus minor nunc III. agit annum per Indictionem I. Anni Domini DCCC-LXXXIII. Quando autem Karolus filius Hludowici Regis Bijoariae in Italiam ingressus est hoc est VII. Kal. Novembris secunda feria anni Incarnationis Domini nostri Jesu Christi DCCCLXXVIII. Indictione XIII. Anno Incarnationis Domini nostri Jesu Christi DCCXL nono, & post ingressum in Italiam Langobardorum Anno CLXXXimo accepit Regnum Langobardicae gentis vir gloriosissimus Aistulfus Rex in mense Julio Indictione II. Non longe post ipse Aistulfus Rex obiit, gubernavitque palacium Ticinense Ratchis gloriosus germanus ejus dudum Rex. Tunc autem Christi famulus a Decembrio usque Martium. In mense vero Martio suscepit Regnum Langobardorum vir gloriosissimus Desiderius Rex anno Incarnationis Domini DCCCLVII. Indictione X. Hic ipse excellentissimus Rex comprehensum virum Anselmum Abbatem Nonantulensem in

A exilium direxit, fuitque in exilium toto tempore quo ipse Regnum tenuit. Anno Dominicae Incarnationis DCCLVIII. Indictione XI. ceptum est Monasterio Domini Salvatoris locus, qui dicitur Leones a praefato gloriosissimus Desiderius Rex. Sed & Ecclesia ad honorem Domini Salvatoris, & Beatae semper Virginis Mariae, & Beati Archangeli Michaelis aedificata est ab ipso praefatus Rex antequam Regnum cepisset. Non longe post introitum Regni, & inchoationem hujus Coenobii Domino cooperante, & praenominato excellentissimo Rege translatum est a Civitate Beneventum de Cassino castro quaedam Corporis partem Beatissimi atque excellentissimi Confessoris Benedicti Abbatis, & ab Urbe Roma Corpora Beatorum Martyrum Vitalis & Martialis, & in eodem sacrosanctum conditum est Coenobio. Praefuit autem ipso tempore in ipso Coenobio, hoc est Leone Ermoald Abbas. quod ipse praefatus Rex ex Beneventum Monasterio secum adduxit, seu & alii XI. ex quibus unum nomine Lampertum Papa constituit, Domino auxiliante, usque ad perfectum ductum est. Regnavit itaque excellentissimus Desiderius Rex annos XVIII. Porro in XVIII. anno Regni ejus superveniens Karolus Rex Italiae in mense Julio Indictione XII. Anno Incarnationis Domini DCCLXXIII. Et datum est ab ipso Karolo nostro Monasterio. Karolus igitur cum gubernasset Regnum Francorum & Langobardorum, nec non & Romanorum postquam Italiam cepit annos XL. in ipso XLmo anno, necdum expleto ab hac luce V. Februarii subtractus est Anno Incarnationis Domini DCCC-XIII. Indictione VII. Regnavitque Ludowicus filius ejus pro eo.....

EXCERPTA
EX CHRONICO
JORDANI

Ab Anno circiter DCCCCL. usque ad MCCCXX.

Nunc primum prodeunt

EX MANUSCRIPTO CODICE
BIBLIOTHECAE VATICANAE.

AT-11-11-11-11-11

XXXXXXXXXX

XXXXXXXXXX

XXXXXXXXXX

XXXXXXXXXX

XXXXXXXXXX

XXXXXXXXXX

XXXXXXXXXX

XXXXXXXXXX

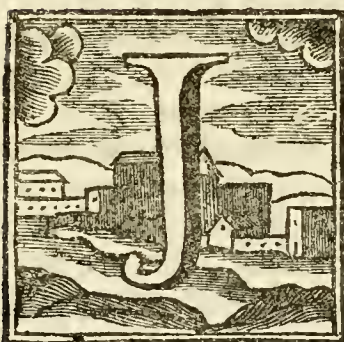
XXXXXXXXXX

XXXXXXXXXX

IN EXCERPTA EX JORDANI CHRONICO,

P R A E F A T I O

L U D O V I C I A N T O N I I
M U R A T O R I I.

*J*ordanus, e cujus Chronicis Excerpta nunc profero, quis fuerit, nemo a me petat. Non minus mihi, quam Lectori, ignotus est. Tene- rum adeo affectum erga Sanctum Franciscum Afisinatem prodit, ut suspicatus interdum fue- rim, ipsum militasse in Ordine Minorum. Sed suspicionem istam abjeci, quando *Fratri* titu- lum ejus nomini additum non vidi. Hunc ipse sane minime contempsisset. Ubi- cumque e- tiam occasio se illi offert loquendi de *Venetorum* rebus, eorumque ge- stis in Oriente, multo studio ac amore in eos fertur, ita ut videri cuiquam possit, communem cum iis patriam habuisse. Verum haec omnia incerta sunt. Illud exploratum habeo, Jordanum floruisse ineun- te Seculo Christi Decimo quarto. Narrat ipse Meteoron mirabile sibi visum in Caelo Anno MCCCXIV. Kalendis Martii. Scripsit autem *Chronicon a creatione Mundi* pro more suorum temporum, ipsumque deduxit ad Annum usque MCCCXX. Codex fortassis unicus, mem- branaceus, & manu exaratus, inter MStos Bibliothecae Vaticanae om- nium celeberrimae ad num. 1960. adservatur. Atque idem ipse est, quo saepe usus fuit Odoricus Raynaldus in contexendis Annalibus Ec- clesiasticis. Porro nil rei Jordano nostro fuisse puto cum altero ejusdem nominis Historico, qui sub Rodulpho I. Austriaco floruit, & cujus bre- ve *Chronicon* a Simone Scardio editum fuit *de translatione Romani Im- perii in Germanos*. Tam spissum Opus a Jordano relictum, quippe ab

exordio Mundi per tot Secula decurrens, nemo non intelligit, inutile plane onus futurum, si integrum evulgaretur. Quare, ut consuetudo mea est, dimissis superfluis, describenda tantum curavi, quae ad Secula propiora, atque ad res Italicas pertinent. Neque enim gesta extra Italiam, ac potissimum Vitae Sanctorum (quod quidem Bollandistarum instituto praecipue convenit) mihi quaerebantur, eoque minus, quod Scriptor iste expilasse videtur scrinia Vincentii Belluacensis. Quae pauca igitur haec exhibentur, debeo ego, & mecum debebit Lector, diligentiae Clarissimi & amici viri Nicolai Carminii Falconis, qui antequam ob ingenii, morumque suorum merita ad Episcopalem Cathedram Marturani in Calabria eveheretur, veniâ factâ ab humanissimis & doctissimis Vaticanae Bibliothecae Custodibus, singula descripsit, & ad me misit. Ceterum significavit ille mihi, in ejusdem Vaticani Codicis marginibus complures haberi imagines a Pictore non imperito effectas, & minio illitas, quae arma, chlamydes, & reliqua Militum ornamenta referunt, ante quadringentos annos usitata. Ex eorum conspectu illustrari non modicum posset illius temporis Militia. Ibi quoque visitur effigies Sancti Francisci, aculeatum capitis tegumentum, si-ve Caputium gerens, quale nunc in usu est apud religiosissimos Patres Capuccinos. Uti notum est, plures hac de re controversiae inter Minoritas intercessere. Saepe etiam in ipsius Codicis paginis visitur depicta in vexillis Aquila Imperialis non biceps, uti nunc, sed uno capite, unoque rostro. Qui bicipitem Aquilam ante Seculum Aerae Christianae Decimum quartum usurpatam arbitrati sunt, has etiam picturas adversari sibi sentient. Denique titulus Operis in eodem Codice hic est: *Satyrica gestarum rerum Regum atque Regnorum, & summorum Pontificum, Historia, a creatione Mundi usque ad Henricum VII. Romanorum Augustum.*

EXCERPTA EX CHRONICO JORDANI.

Prologus in Satyricam gestarum rerum Regum atque Regnorum & Summorum Pontificum Historiam a Mundi creatione usque ad Henricum VII. Romanorum Augustum.

Interroga de diebus antiquis, qui fuerunt ante te ex die, quo creavit Deus hominem super terram &c.

CAP. CCXVIII.

De Imperio Othonis, & ejus contemporaneis.

Cujus I. Particula de quibusdam contingentibus.

Tho imperavit postea. Hic in Palatio Aquisgrani a Moguntino Archiepiscopo coronatus est. Ipse Sclavos & Bohemos sibi resistentes oppressit. Belgicos ei transitum Rheni prohibentes fugavit, & totam Belgicam in deditionem accepit, & successoribus dereliquit. Hic Hungaros juxta Augustam vocatus a Sancto Episcopo Udalrico stravit. Hic etiam in Goslaria Saxonica argentinas fodinas primus invenit. Filio suo filiam Imperatoris Constantini de Ro-

A mano Sanguine procreatam copulavit. Primo anno Othonis Sanctus Vincenslaus a fratre occisus est; qui tantae fuit humilitatis, ut de nocte uno servo comite ligna praecideret, & suis humeris ante ostia viduarum & pauperum deferret, & ex spicis, suis manibus collectis, hostias faciebat, & Ecclesiis dividebat. Hic post CCC. annos apparuit Henrico Regi Dacorum, dicens, quo genere mortis moreretur, & quod suo nomine Monasterium aedificaret. Qui antequam compleret, a fratre occisus est. Ejus etiam tempore vixit Edgandes in Anglia. Dunstanus autem Episcopus sanctissimus, quum quadam die Dominica, appropinquante hora tertia, se praeparasset ad celebrandum, Regisque exspectaret adventum, qui ad venationem iverat, subito soporem perpeffus, dum cubitis staret, innixus altari, & lacrymis intentus, in coelum rapitur, & immixtus Angelis, audit eos Sanctae Trinitati modulatis

dularis vocibus canere *Kyrie eleison Kyrie.* (a) Quarum cantum ad se reversus retinuit; & interrogat, si Rex venit, & responderunt, non. Quum verò iterum oraret, iterum raptus audivit altissima voce cantari: *Ite Missa est:* quumque responderetur: *Deo gratias,* acceperunt Clerici Regis, nuntiantes ejus adventum. Quibus ille respondit, quia jam ipse Missam audierat, nec aliam ea die diceret, & audiret; & visionem aperuit, ac formans tunc sermonem Regi, venationem tali die prohibuit. *Kyrie* quoque in coelo audita Clericos suos docuit, & per multa loca in Anglia cantari consuevit.

Particula II. de Summis Pontificibus.

Stephanus natione Romanus sedit annos III. menses IV. dies XV. Cessavit Episcopatus dies XX. Marinus natione Romanus sedit annos XIV. Cessavit Episcopatus dies III. Agapitus natione Romanus sedit annos VII. menses X. dies V. Cessavit Episcopatus dies VII. Hujus pater Albericus, quum esset potens, vocatis Romae nobilibus, rogavit eos, ac juramento astrinxit, ut filium ejus Octavianum, Agapito mortuo, Papam facerent, & ita contigit. Hic venator erat, & lubricus, & publice feminas tenebat. Quidam autem Cardinales occulto scripserunt Othoni, ut Ecclesiae succurreret. Quod quum ipse cognovisset, Johanni Diacono Cardinali nasum, & alteri Johanni Subdiacono, qui literas scripserat, manum amputari jussit. Hic fuit per Imperatorem & Clerum frequenter monitus, nec correctus. Denique a tota Italia, collecto Concilio, de

rebus nefariis infamatur. Et dum venire renuit, a cunctis damnatus cessit. Ejus tempore imperantibus Constantinopoli Constantino atque Romano, Saraceni de Africa venientes Neapolim obsederunt. Et quum jam Urbi humana deessent remedia, oppidani ad Religionem conversi, praecipuos patronos Januarium, & Agrippinum ex Platea Furcille, de Neapoli oriundum & Praefulem, magnis solitum fulgere miraculis, profusis lacrymis, & singultuosis suspiriis orant, ut sicut ab igne Vesubii olim suis precibus & meritis liberaverant, ita & nunc contra Ethnicae gentis furorem ferrent opem. Igitur felices illi Praesules obsidi cuidam apud Neapolim detento illacrymanti, nocte in visione apparent. Lacrymae & doloris causam perquirunt, & audiunt, quomodo in crastino captâ Urbe Christianorum sanguis plurimus funderetur. Illi vero tristem consolantes ajunt: *Abstine, ut hoc facinus permittat celsa Potestas.* Dum vero aurora finem daret, hostes cum navigiis adveniunt, erectisque jam seclis, quum muros putarent ascendere, intercessione Sanctorum Praesulum, navis una eminentior ceteris submersa est, totusque exercitus perturbatus abcessit. Post electum autem Leonem, a Romanis Johannes iterum rapitur; & collectâ Synodo Leonem deposuit, ejusque gesta cassavit. Tandem cum uxore cujusdam se oblectans, a Diabolo in tempore percussus in praesentia obiit. Et Benedictus a Romanis subrogatur. Quumque Romani Othoni jurassent, numquam se Papam electuros absque sua aut sui filii voluntate, venit protinus Otho Romam, eamque obsedit, & fame afflixit,

(a) Consule ejus Vitam apud Acta Sanctorum Ordinis Benedictini Mabillonii, unde desumpta sunt haec.

xit, donec Leo restitutus est. Benedictus autem degradatus, ab Imperatore in carcere strangulatus est. Aliqui scribunt, quod in Saxoniam missus fuit. Benedictus natione Romanus sedit menses II. Hic a Romanis, vivente Leone, Johanni subrogatur. Leo natione Romanus sedit annum I. menses IV. Cessavit Episcopatus dies IV. Hic, quia Romani suos intrudebant, statuit, ut nullus Papa fieret, nisi de consensu Imperatoris. Et donationes factas a Justiniano, Ariperto, a Pippino, a Carolo Ecclesiae Romanae in Regno Italiae, de consensu Cardinalium & totius Cleri & Populi Romani, Othoni remisit; sibi ac suis successoribus commisit, ab inuasoribus Italiae Regnum perpetuo defendendum. Hic ex Laico assumptus Othonem coronavit. *Distinct.* LXIII. c. I. in Synodo. Et easdem dignitates ei contulit, quas Adrianus Carolo Magno, licet postea renuntiasse inveniatur, sicut & Ludovicus. Johannes natione Narniensis sedit annos VII. menses XI. dies XV. Cessavit Episcopatus dies XIII. Hic a Petro Urbis Praefecto apprehensus, in Castello Sancti Angeli est detrusus. Denique in Campaniam in exilium missus. Sed post & dies XXVIII. reversus est Romam. Otho quosdam persecutorum trucidavit, quosdam exiliavit. Benedictus natione Romanus sedit annum I. menses VI. Cessavit Episcopatus dies XX. Hic captus est, & in Castello Sancti Angeli strangulatus est a Tito Theodora filio. Donus natione Romanus sedit annum I. menses VI. Cessavit Episcopatus dies X.

Particula III. de quibusdam Italiae Regibus.

Quia Franci Italiae non succurrebant, Hugo in Italia imperavit Annos XXII. sicuti translato ad Italicos Imperio. Denique Berengarius annis VIII. Lotharius annis II. Cujus tempore Sol factus est sicut sanguis, & post paucos dies magna hominum caedes sequuta est. Hic in morte Adheletam uxorem relinquens, nil de Regno disposuit. Berengarius autem laudatus Veronae absque Reginae nutu imperium sumsit, & tenuit cum filio suo Alberto annis XI. & Reginam cum una familia, & Martino Presbytero in Arce Gardae posuit. Contigit autem eos fugere, & cum navicula quadam ad silvam deduci. Sacerdos vero die eleemosynam pro omnibus quaerebat. Suspirans autem Regina, dixit Sacerdoti, Adhelardum Regii Episcopum, suum fidelem fuisse amicum. Ipsum requirat securo eos tutari loco. Requirit ergo Sacerdos Episcopum, & ille gaudens ait, se tuto carere loco, & Sacerdotem ad Azonem avunculum suum transmisit. Ille Regi prius amicissimus Reginam suscipit; & in Turri, quam exstruxerat, collocavit, decimo ab Urbe milliaro, tutissimo loco, juxta quem e fontibus montium aqua procedit, quae Benhiana vocatur, a quibusdam vero Incia; & Canossam Arcem appellavit. Demum conscio Johanne Papa Othoni Regi eam offert, dicens, quod per eam possit Langobardorum & Romanorum obtinere imperium. Venit Otho perneciter Veronam, & a Berengario honorifice suscipitur. Inde procedit Regium, & per Azonem ad Reginam deductus est, & eam in uxorem

uxorem suscepit, quam in Saxoniam duxit. Berengarius hoc comperto Azonem obsidet mensibus XV. Tunc ab Apostolica Sede mittuntur Legati ad Othonem, conquerentes de tyrannide Berengarii, & ejus auxilium implorantes. Gualpertus autem Episcopus Mediolani, & Gualdo Cumanus Episcopus, cum ceteris Italiae Principibus pro eadem causa ad Othonem iverunt. Tunc Otho filium Othonem coronavit, & per Vellem Tridentinam introivit Italiam. Sequenti anno Berengarium in Monte Sancti Leonis obsedit. Filius autem ejus Albertus in Corsicam fugit. Otho autem Berengarium per deditio- nem accepit, & in Saxoniam adductum Reginae praesentavit. Quae cum in teterrimo carcere clausit, ubi miserime vitam finivit. Post Othonis autem discessum Albertus, instar patris, Azonem obsedit. Qui auxilium Othonis repetens, Litulphum ejus filium cum mille militibus suscepit. Mortuo autem Litulpho in proelio, Azo victor fuit. Albertus autem ad Imperatorem Constantinopolitanum Nicephorum fugit, Anno Domini DCCCCLXII. Sic Italiae tunc Imperium finem habuit. Sequenti Octobri Otho Imperii diadema Romae suscepit a Papa; Azonem Liguria praefecit, & demum curam Italiae in sua absentia commisit. Post haec Azonis uxor anno quarto vita excessit, & Azo, eodem anno, sepulti apud Monasterium Sancti Apollonii. Azoni autem successit filius Thealdus, patri aut aequandus, aut praefereendus, qui honorem paternum assequutus, a summo Pontifice Ducatum Ferrariae sibi successoribusque suis sub annuo censu Romanae Ecclesiae persolvendo obtinuit. Qui ut Ferrariam magis libere servaret, Ar-

cem super Padum aedificavit, & a suo nomine Castrum Thealdi nominavit. Monasterium quoque Sancti Benedicti in Mantuanorum finibus construxit. Lotharius Rex Franciae cum Othone multa bella habuit. Tandem super Barum fluvium pacificantur, data Lotharingia Othoni. Ex quo Barones Franciae offensi sunt maxime. Hugo Magnus, sub hoc Lothario factus Dux Franciae post biennium mortuus est. Cui successit Hugo Capeth filius ejus. Et nota, quod sicut per vilitatem Regum supradictorum introducti sunt Majores Domus, qui Regnum ad se traxerunt, ita & nunc Duces instituti sunt, qui sibi Regnum supradictum similiter usurparunt. Lotharius autem ab uxore adultera extinctus dicitur.

Particula IV. de Regibus Austriae.

Mortuo Ronimio successit filius Venidus, qui leges Gothorum confirmavit.

Particula V. Genealogia Comitissae Matbildis.

Sigifredus ex Lucensi Comitatu a Sirelo flumine usque Frassënorium potentissimus, propriis terris non contentus, cum tribus filiis Sigifredo, Azone, & Gerardo Longobardiam introivit; Mutinae, Regioque proxima Castra multa recepit, & nonnulla Opida in Comitatu Parmensi. Sigifredus primogenitus duos filios habuit Barathonem, & Giber- tum, qui ei in Parmensi Territorio successerunt, quorum successores ab eis dicti sunt Baratini & Libertini, honore conspicui. Gerardus autem reliquit Adhelardum Reginum Episcopum, cujus patrimonium Azoni obvenit.

obvenit. Hic Azo secundogenitus animosior ceteris, portionem in Regino Comitatu sortitus, aedificavit Monasterium Brixelli atque dotavit. Et ex Ildegarda Comitissa Regis Othonis nepte ex fratre habuit tres filios, quorum Gotifredus Episcopus Brixienfis. Quum iste Sancti Apollonii caput cum humero & lacerto praecideret, ut Patri donaret, statim cruor effluxit. Azo vero statim vovit Sancto Templum construere, ubi in Sepulero eidem peravit. Secundus filius Rodolphus mortuus est vivente patre. Tertius filius vocatus est Thealdus, qui ex Comitissa Romanense Gisila nomine habuit similiter tres filios Thealdum Episcopum Aretinum, & Bonifacium, qui sepulto patre in Canusio, magnam partem thesauri a patre ibi reconditi militibus suis dedit, & ab Henrico Imperatore & Benedicto Papa confirmationem accepit super iis, quae patri & avo concessa fuerant. Et ipse Conrado Imperatori de Parma victoriam dedit, & ab eo etiam in praedictis confirmatur, additis sibi Marchia & Parma, & curâ ceterarum partium Lombardiae. Tertium autem habuit filium Conradum. Hic a quodam seductus contra fratrem, majestatem ejus veritus, tractatum & revelavit, & secum contra seditiosos properans graviter vulneratus, ex mala diaeta moritur. Bonifacius autem tres similiter habuit liberos, Fridericum, & Beatricem, & Mathildem. Haec sola patri supervixit, & ei ac matri Beatrici successit, Rutilorum Ducis filiae ex Mathilde, filia Sancti Henrici Imperatoris, quae & patri in Comitatu Rutilorum similiter successerat, & mortuo viro omnes Barones filiae huic Mathildi fidelitatem jurare fecerat.

Tom. XI.

Particula VI. de quibusdam incidentibus.

Quintodecimo Anno Othonis, Si-
taxit Rex Hungarorum decem
modios nummorum a Berengario pro
reditu accepit. Anno XVI. primo si-
militer Othonis Coloniensem
Archiepiscopatum suscepit. Cujus stu-
dio cum Sanctorum quorundam Re-
liquiis a Roma Coloniam defertur
baculus Sancti Petri. Anno XIX.
lapis mirae magnitudinis cecidit cum
tonitruo & tempestate. Anno XXII.
prodigiosa res multos terruit, & a
vitiis cohibuit, crucibus in veste
plurimorum apparentibus, quorum-
dam vero vestibus quasi leprâ sor-
dentibus. Hoc tempore Danis Chri-
stum & idola colentibus, & cum
Popone Clerico in convivio alter-
cantibus, super culturâ unius Dei
vel plurium, Danis afferentibus,
quosdam Deorum antiquiores fuisse
Christo, Popone contra affirmante
Jesum Christum verum & solum
Deum, & Deum quidem unum esse
in substantia, & trinum in personis:
Rex Danorum Arualdus prodi vult
sibi fidei veritatem. Ferreum pernio-
nem candens in manibus Clerici de-
ferendum jubet. Quod quum Cleri-
cus innocue sustinisset, quousque
adstantibus placuisset, Rex cum suis
ad solum Christum colendum con-
versus est. Anno XXVIII. Otho in
Pentecoste scilicet habuit sorores,
Gerbertam Reginam Franciae, Au-
gundem uxorem Hugonis Comitis
Parisiensis. Numquam alii in vita
sua simile gaudium habuerunt, con-
currentibus tot insigniis regalibus suae
prosapiae. Anno XXXII. Comes O-
thonis Imperatoris ante oculos or-
nium a Daemone vexatus jussu Im-
peratoris ad Johannem Papam addu-
citur,

S s

citur,

637
citur, ut Catenâ Sancti Petri ejus guttur circumducatur. Sed dum semel & bis alia Catena adhibetur a fallacibus Clericis, nec salvus perveniret, tandem Beati Petri adductâ Catenâ, Diabolus spumans & multum clamans abscessit. Catenam autem Theodoricus Metensis Episcopus arreptam tenuit, dicens se eam nunquam, nisi abscissâ manu, dimissurum. Sed Imperator solvit diffidium, obtinens a Papa, ut illi Catenae annulus daretur.

Particula VII. de summorum Pontificum diffidio.

ANno XXVI. a tota Italia Episcoporum Concilio Johannes Papa de nefariis causis infamatur, & quum tertio vocatus, ad se excusandum venire cunctatur, eo a cunctis habito pro judicato, Leo adhuc Laicus electione omnium & concessu Imperatoris Papa substituitur. Hic in Concilio tradidit Othoni ejusque successoribus Italicum Regnum perpetuo defendendum, & facultatem sibi successorem eligendi, & Sedis Apostolicæ Pontificem ordinandi, dandi quoque Investituram Episcopis, sine qua consecrari non debeant. Sic Leo praesidens fecit ordinationes, & quae Apostolica tradidit. Post haec Romani alteratâ fide erga Imperatorem, Johannem recipiunt.

CAP. CCXIX

De Imperio Secundi Othonis,
& sibi contemporaneis.

Cujus Particula I. de gestis ejus.

OTho superioris filius post eum imperavit, & anno VIII. Apu-

Aliam & Calabriam transferre conatur ad Romanum Imperium, maxime ratione uxoris Theophaniae, quae affinis erat Imperatori Graecorum. Anno IX. Graeci conducto mercenario exercitu Saracenorum cum Imperatore Othone in Calabria congregiuntur, ubi poene omnes Romanae vires deletae sunt. Unde Imperatrix Primatibus exprobrans femineâ & Graecâ levitate, coepit exosa haberi. Otho Beneventum obsedit, & cepit, & Ossa Beati Bartholomaei secum portavit, & in Insula Tiburtina collocavit; inde ad Civitatem suam transferre cogitans; sed morte praeventus est. Mortuo autem eo, de substituendo oritur dissensio, aliis filio ejus deberi Imperium dicentibus, * aliis odio Imperatricis ad Henricum Duem filium Henrici, qui frater fuit primi Othonis, transferre volentibus. Hic quoque Henricus ipsum Othonem puerum raptum in custodia tenebat. Barones vero redemptum in Regnum sublimant. DCCCCLXXVIII. Eduardus Angliae Rex Sancti interfecit dicitur, procurante Noverâ ejus, ut regnaret cum filio suo Edelredo. Qui cum baptizaretur a Sancto Dunstano, in sacro Fonte mixit, ubi praedictum fuit, illud malum esse futurum, & quod etiam ejus tempore exterminium Angliae fieret.

Particula II. de summis Pontificibus.

E**B**onifacius natione Romanus sedit annum I. mensem I. Cessavit Episcopatus dies XX. Hunc Romani strangulato Benedicto Papam fecerunt; sed non valens in Urbe consistere, depraedata Ecclesiâ Sancti Petri, fugit Constantinopolim; & cum magna pecunia rediens, & Pontificem expellere non valens, Johanni Dia-

Diacono Cardinali oculos eruit. Ipse vero subito extinctus est. Benedictus natione Romanus sedit annos II. menses VI. Cessavit Episcopatus dies V. Hic bonus fuit & Othonem II. confirmavit, qui in Italiam cum Regina ad eum venerat.

CAP. CCXX.

De Imperio Othonis III. & sibi contemporaneis.

Cujus Particula I. de translatione Regni Franciae.

Otho igitur postea imperavit; cujus anno quarto, Ludovico Rege Francorum juvene mortuo absque liberis, & fraude conjugis, Francis Regnum transferre volentibus ad Carolum Ducem fratrem Lotharii Regis primogeniti ipsius Ludovici, dum res ad consilium defertur, Regnum occupat Hugo filius Hugonis Parisiensis ex Augunde sorore Othonis I. Imperatoris.

Particula II. de Sancto Dunstano.

Eodem vero anno mortuus est Dunstanus. Hic ex parentibus genere & fide nobilibus in Anglia &c.

Particula III. de Summis Pontificibus.

Johannes natione Romanus sedit menses IX. Cessavit Episcopatus dies X. Hic in Castro Sancti Angeli per aliquos nobiles Romanos inclusus, fame excruciatu moritur. Johannes natione Romanus sedit annos X. menses VII. dies X. Cessavit Episcopatus Hic fuit nimis eruditus, & Libros composuit. Hunc Crescentius Urbis Princeps perfe-

quutus est, donec Urbem egressus est. Tandem cognoscens, quod pro Othone mitteretur, ipse Crescentius cum Senatu ad pedes Papae veniam postulavit. Gregorius natione Saxo sedit annos II. menses V. Cessavit Episcopatus dies XV. Hic Bruno prius vocatus, consanguineus Imperatoris ad dicti Imperatoris instantiam electus est, & ab illo postea Imperialem benedictionem accepit. Romani autem absente Imperatore, Gregorio Urbe pulso, Johannem Papam praefecerunt, Episcopum Placentinum, de legatione Constantinopolitana cum magna pecunia redeuntem. Imperator autem rediens, de adversariis ultionem expetiit, Gregorium restituit, Johannem in Castro Sancti Angeli obsessum & captum exoculari fecit, & mutilari, & aliquos Nobiles Romanos secum duxit. Johannes natione Graecus sedit menses X. ab Imperatore damnatus. Vixente namque Gregorio datâ pecuniâ per Consulem Urbis creatus est. Silvester natione Gallicus sedit annos IV. mensem I. dies VIII. Cessavit Episcopatus dies XXII. Hic a Provincia apud Floriacum adolevit. Exinde Claustrum exiens, Toleti studuit. Quadrivium ita ebibit, ut in Gallia renovaret etiam supersticiosas artes. Et tandem Codicem totius Artis conscriptum, a Magistro furtim accipiens, aufugit & Magistrum se astrorum judicio insequentem, eâdem sefellit scientiâ, locans se sub ponte pendulum super aquis. Habuit autem in Gallis auditores solemnes Constantium Abbatem Sancti Maximini, Episcopum quemdam, Othonem filium Othonis II. Augusti, & Robertum filium Hugonis Capeth, qui fuit postea Rex Franciae. Quum esset in Canticis Ecclesiasticis non mediocri-

ter instructus, fecit *Sequentiam Sancti Spiritus adfit nobis gratia*, & *Responsorium Judaea & Jerusalem*. Quique quum esset Romae in Vigilia Apostolorum Petri & Pauli obtulit cedulam quamdam super Altare. Et quum putarent thesaurum obtulisse, invenerunt in cedula *Responsorium Cornelius Centurio*. Cum suo cantu urgebat etiam fortunas, ut n..... ut quae semel cogitasset imperfecta relinqueret; unde & magica arte reconditos thesauros suis applicabat cupiditatibus. Fit tandem Remensis, deposito Praesule absque Apostolica auctoritate. Hic Praesul Arnulfus nomine, sanctae vitae, filius fuit Lotharii Regis Franciae ex concubina. Hunc Hugo, usurpato Regno totius Franciae, Synodo congregatâ deponi fecit, dicens, indignum ex illegitimo thoro natum esse Archiepiscopum. Sed mandato Papae deposito Gerberto, Arnulfus restituitur, & Gerbertus procurante Othone fit Ravennae Praesul. Postea Papa, & vocatur Silvester. Cognoscens autem, juxta Romanos fore statuam cum extento indice, & scriptum in capite dicente, *Heic percutite*; quae de recondito thesauro per intuentes securibus frequenter lacerata est. Gerbertus autem notans, ubi Sole meridiano protenderet digitum umbra, ibi palum fixit, & nocte uno solo comite, fossâ terrâ patefecit ingressum, viditque ingentem Regiam parietibus, laqueariis, & omnibus aureis, milites tesseras ludentes, aureum Regem, aurea cum Regina ad mensam auream discumbentem, & alia. In interiori autem parte domus erat carbunculus, qui domum illuminabat. In opposito verò angulo puer arcum tenebat extentum. Quum verò ad id tangendum quis manum aptaret, vi-

A debantur cunctae virgines proflire. Gerberto igitur nil tangente, socius putans in tanta praeda parvum latere furtum, cultellum arripuit mirandi operis, moxque cunctis virginibus cum fremitu surgentibus puer sagittâ carbunculum feriens, tenebras induxit & ni deposuissent, luissent poenam. Interrogavit autem lumen ab una imagine, quae in potestate praesidentium spirituum dantur, ut ab eis de rebus dubiis respondeatur, quibus idololatrae utuntur. *Si Apostolicus futurus erat*. Responderunt: *Etiam*. Et iterum: *Moriar, antequam Missam cantem in Hierusalem*. Responderunt: *Non*. Et tandem quum Statio esset ad Sanctam Hierusalem, & celebraret, graviter infirmatur, & advocans Cardinales, diu facinora sua flevit. Quibus stupentibus, & nihil referre valentibus, insanians ille, se dilaniari, & membratim foras projici jussit: *Habeat, inquit, membra, qui eorum quaesivit homagia. Nunquam enim Animus meus id amavit sacrilegium*. Sepultus est autem in Lateranensi Ecclesia. Quidam hunc praetermittunt, putantes eum non introisse per ostium,

Particula IV. de translatione Sancti Tarasii in Venetiam, & memoria omnium Defunctorum.

Hoc tempore super Graecos imperabat Basilus. Venetorum autem Dux erat Othus &c.

Particula V. de electione Imperatoris.

Otho quum prolem non haberet, ordinavit cum Papa Gregorio V. Electores Imperatoris Officiales Imperii, qui his versiculis continentur:

- „ Maguntinensis, Trevirensis, Colo-
 „ niensis:
 „ Quibus Imperii fit Cancellarius ho-
 „ rum;
 „ Et Palatinus Dapifer. Dux portitor
 „ ensis.
 „ Marchio Praepositus Camerae, Pin-
 „ cerna Bohemus.
 „ Hi Regem statuunt summum concor-
 „ diter omnes.

Abbas verò Sancti Galli est scruta-
 tor eorum, qui ex antiquo habet,
 ut in magnis festivitatis ad dexte-
 ram Imperatoris sedeat, cujus Mo-
 nasterium Fuldense est in Saxonia.

Particula VI. de quibusdam incidentibus.

Guilelmus Ferrabrach nepos Tan-
 credi magni Comitis Norman-
 niae cum magna multitudine in A-
 puliam iens jungit se Principibus
 Capuano, & Salernitano, & Mania-
 co Principi Graecorum, & in Sici-
 liam transit, & caedem Saracenorum
 fecit. Cognitâ verò proditione Me-
 lancii, rediens a Malfetanis eligitur
 Dux regionis, cui successerunt fra-
 tres. De his descendit Robertus Gui-
 fcardi. Hoc etiam tempore Sanctus
 Adalbertus primus Episcopus Pragen-
 sis, revelante Domino, Pannoniam
 veniens, primum Regem Hungaro-
 rum cum multis ad Fidem conver-
 sum baptizavit, & per Hungariam
 & Bohemiam praedictam Provinciam
 ingreditur, & ibi martyrio coronatur.

CAP. CCXXI.

De Imperio Henrici II. & sibi con-
 temporaneis.

*Cujus Particula I. de inventione quo-
 rundam Sanctorum, & Hilpe-
 rici computo.*

Henricus Dux Noricorum, idest
 Bayuariae, filius Henrici fra-
 tris I. Othonis, quorundam Princi-
 pum animos concilians imperavit,
 unctus a Maguntino Archiepiscopo.
 Et nota, quod plures fuerunt Hen-
 rici. quàm Reges. Unde quum legi-
 tur Henricus Primus ratione Impe-
 rii, ratione nominis est secundus. I-
 dem intelligas de Conradis. Hic po-
 tentes Reges, bella sibi concitare vo-
 lentes, celeriter devicit, & Genti-
 lium Reges in interiori Germania
 commorantes, sibi tributarios fecit.
 Cujus sponsa fuit Sancta Cunegun-
 dis, & ambo virgines permanferunt.
 Et in Bambergensi Ecclesia, quam
 aedificaverant, requiescunt, & coru-
 scant miraculis. Sororem suam Regi
 Hungariae copulavit, ipsumque ac
 Populum Hungarorum ad Fidem vo-
 cavit. Poloniae Regem subjecit Im-
 perio. Anno Domini MII. Aquile-
 jensis Antistes Gradum oppugnare
 contendit, & Dux exercitus ejus dum
 nil proficit, civibus pacem & amo-
 rem promittit. Amicabiliter itaque
 introductus, pro Domino suo mittit,
 qui fidem fregit, & ut hostis introi-
 vit. Quas potuit Reliquias subripuit.
 Thesauris Templum exspoliavit, ho-
 mines expulit, & relicto ibi praesi-
 dio remeavit. Patriarcha verò Gra-
 densis ad Ducem Venetum fratrem
 suum se contulit, miserande causam
 exposuit, & deceptoris perfidiam.
 Dux

Dux secum properat, eique fortiter Civitatem reddidit. Gaudium accedit Venetis, sed cordis jubulum minuit, quia Hermagorae & Fortunati Corpora sublata formidant. Coepit exinde Patriarcha mente revolvere, quosdam e Clero antiquos saepius dixisse, in dedicato sibi Altari non existere, sed ignoto celari latibulo. Inquirenti igitur veritatem Ecclesiae Custos, Monachus Atgerunta, fide probatus, & moribus, ait, Petrum jam defunctum Venetorum Ducem, praediæti Praefulis genitorem, pretiosas Reliquias occultasse, & tres tantum secreti conscios fuisse, quorum superstes erat ipse. Locum denique ostendit in Crypta Sancti Marci. Ibi igitur fodientes, quatuor cassas invenerunt. In prima docente titulo Corpora existant Fortunati & Felicis, in secunda Hermagorae & Fortunati, in tertia Dionysii & Largi, in quarta Hermogenis & Fortunati. Quam tandem cassae suo loco reponerentur, miram senserunt adstantes odoris fragrantiam. Ibi quoque est Corpus Sanctae Euphemiae. Hilpericus Librum *de Ratione Computi* tertio Henrici anno scripsit, qui incipit. *Si vis scire quot sunt Anni Christi &c.* Et habes: *Anno Domini MV. primus Venidus Rex Asturiae &c.*

Particula II. de Summis Pontificibus.

Johannes natione Tuscus sedit menses V. dies XXV. Cessavit Episcopatus dies XIX. Johannes natione Romanus sedit annos V. Cessavit Episcopatus dies XIX. Sergius natione Romanus sedit annos II. menses VII. Cessavit Episcopatus dies VIII. Benedictus natione Tusculanus sedit annos XII. Cessavit Episcopatus annum I. *Hunc*, ait Petrus Damianus,

A vidit Episcopus Capuanus nigro equo insidentem, ac dicentem, graviter sibi esse, & rogantem, ut iret ad fratrem suum Johannem Papam, eique suaderet, ut pecuniam, quae in tali theca erat, pro se pauperibus distribueret. Sic enim sibi mirando benignitas divina decreverat. Quae enim pro se tradita fuerant, nil sibi proserant, quia de rapina exsisterant. Quod quum Episcopus peregisset, religionis habitum sumxit. Johannes natione Romanus sedit annos IX. Cessavit Episcopatus dies IX. Hic cum Romanis guerram habuit.

Particula III. de conversione Hungarorum, & quibusdam incidentibus ultramarinis Hungariae & Hispaniae.

C Anno quarto fames & mortalitas tanta fuit per totum Orbem &c. Nunc etiam Hierosolymitanus Episcopus Horestes, cujus nepos ex sorore erat Elau Califa Aegyptius, qui fractis antiquis pactis Christianos majoribus gravavit tributis &c.

D CAP. CCXXII.

De imperio Conradi II. & sibi contemporaneis:

Cujus Particula I.

E Conradus postea imperavit. Hic Dux Francorum a Clodoveo per matrem descendit, & duxit uxorem Gisilam de stirpe Caroli natam, neptem Conradi I. Versus:

„ Quinta post decimam renovatur linea
 „ quarta.
 „ De Carolo Magno processit Gisila
 „ prudens.

Haec primò nupsit Arnulfo Duci Suecorum, postea Conrado. Habuit autem

autem Gisila de primo viro duos filios Ernestum & Hermannum. Ernestus consilio matris Conrado volenti intrare Italiam se offert, & promittit secum proficisci. Sed quum post coronationem redisset, Conradus, eum reperit ad rebellionem paratum; propterea eum persequens, in silvis eum habitare compulit, ubi postea a fidelibus Imperii occisus fuit, ejusque Ducatum frater ejus Hermannus suscepit. Sicque successio Caroli Imperium resumit. In principio regni sui Bolizelaus Dux Poloniae &c. Demum Conradus Henricum filium adhuc puerum post se regnaturum ordinat, & Italiam ingressus gloriose recipitur, & a Johanne Papa coronatur. Eadem vero septimanâ tumultuantes Romanos potenter repressit. Et in Alemanniam rediit. Rodolphus interea Burgundiae Rex moriens Henrico Imperatori filio nepoti suo Regnum reliquit.

Particula II. de Summis Pontificibus.

Benedictus natione Tusculanus, nepos superioris Benedicti, sedit annos XIII Cessavit Episcopatus annum I. Hic ejectus fuit de Episcopatu & ei substitutus Episcopus Albanensis, qui vocatus est Silvester. Quo dejecto Benedictus restituitur, & iterum ejicitur, & ponitur Johannes Archipresbyter Sancti Johannis ante Portam Latinam, qui Gregorius dicitur est. Hic illiteratus alium Papam secum consecrari fecit ad vices Ecclesiastici ordinis exsequendas, & vocari Clementem. Qui quum multis non placuisset, tertius superinducitur, qui solus duorum suppleret vices. Uno igitur contra duos, & duobus contra unum de Papatu altercantibus, per Henricum deponuntur,

A substituto Suidgero Episcopo; & vocatur Leo; & jurarunt Romani, se numquam electuros Papam sine consensu Imperatoris. Hunc Benedictum, ait Petrus Damianus, vidit quidam equitans habentem aures & caudam asini, quia a principio usque ad finem in luxuria vixit; corpus vero urfi, quia medio tempore rapinae studuit, & ait se esse Pontificem solo nomine Benedictum, & in forma, qua vixerat, se ostendebat per dumosa loca iturum usque ad diem judicii; tunc mittetur in ollam gebernae.

Particula III. de Musica ad manum applicata, & quibusdam incidentibus.

Claruit tunc in Italia Guido Aretinus inter musicos notissimus. In Apulia, ut ait Sigibertus, erat quaedam statua marmorea, circa caput aeneum circulum habens sic inscriptum: *Calendis Maji oriente Sole habeo caput aureum.* Quod quidam Saracenus captus a Roberto Viscardo Duce Northmannorum, quid portenderet, intelligens, pro sui redemptione exposuit. In Calendis igitur praedictis, notatâ umbrâ capitis in ortu Solis, & deforsâ terrâ magnus ibi thesaurus inventus est. Anno XV. trabs ignea in coelo visa est mirae magnitudinis, ad occasum vergere & ad terram cadere. Quo anno omnes Langobardi juraverant nullum habere dominum, nisi quem ipsi vellent. Propter quod Conradus in Italiam venit, ut rebellionem meditates debellaret. Et quosdam quoque Episcopos in vincula jecit; & quia Mediolanensis Episcopus fuga lapsus est, suburbia Mediolani incendit. Die vero Pentecostes quum in parva Ecclesia secus Urbem commoraretur ad Missam, tam dira fuerunt tonitrua & ful-

& fulgura, ut aliqui mente excederent, aliqui spiritum exhalarent. Bruno verò Episcopus, qui Missam canebat, & Secretarius Imperatoris erat, cum aliis tribus vidit inter Misfarum solemniam Beatum Ambrosium Imperatori comminantem. In Cremona pergens obvium habuit Romanum Pontificem. Quo honorifice dimisso, propter calores ad montana descendit. Interim Odo Comes ruptis juramentis in Burgundia rebellat, & a fidelibus Imperii occisus est. Postea Imperator orationis gratiâ Romam pergit. In Apulia inusitatâ distemperantiâ aëris multis mortuis repedavit, & Trajecti moritur. Per idem tempus Gaufridus Marcellus floruit, de quo versiculi;

„ Dum viguit tua, dum valuit, Mar-
 „ celle, potestas,
 „ Fraus latuit, pax magna fuit, re-
 „ gnavit honestas.

Particula IV. de Regibus Hungariae.

Andreas Rex Hungariae &c.

GAP. GCXXIII.

De Imperio Henrici II. & sibi
 contemporaneis.

*Cujus Particula I. de Vindeliciis Fortu-
 nam adorantibus.*

Henricus filius ejus & Gisilae postea imperavit. Primo Bohemorum Ducem offendentem Imperium per deditionem accepit. Hic vocavit Bonifacium patrem Comitissae Mathildis, ut sibi in Burgundia ferret auxilium. Ad quem properavit cum D. militibus. Sed in reditu passus est insidias in finibus Burgun-

A diae conscio Rege. In Italiam quoque transiens dicto Bonifacio semper tendebat insidias, & tandem Cremonam ad rebellandum induxit. Quo quum Bonifacius apparuisset, in obfidione cujusdam Castri vulneratus; Mantuam delatus, post dies aliquos mortuus, in Monasterio Sancti Benedicti sepultus est. Hic Henricus accepit conjugem Agnetem sororem Ducis Pictaviae & Aquitaniae, & de nuptiis omnes joculatores expulit, & eis largienda jussit dari pauperibus. Agnes autem videns filium Henricum, quatuor lascivorum deceptum consiliis, & volentem per se regnare, aspiciens iniquas rerum mutationes, Monasterium Fructuariense introivit, postea Romam ivit, & post aliqualem moram vitâ excessit, sepulta in Ecclesia Sanctae Petronillae.

Particula II. de Summis Pontificibus:

Silvester natione Gallicus sedit dies IV. Hic vacante Imperio ab amicis Benedicti ejicitur, & ille introductus est. Gregorius de Sancto Stephano ante Portam Latinam sedit annos duos, menses VI. Hic alicubi legitur, Papatum simoniace invasisse. Clemens natione..... sedit menses IX. dies VII. Cessavit Episcopatus dies XXX. Hic Papatum invasit, & ab eo Henricus benedictus fuit. Et jurant Romani, quod sine Imperatoris concessu Romanum Pontificem non eligerent. Damasus natione Theotonicus sedit dies XXIII. Cessavit Episcopatus dies XI. Hic etiam Papatum invasit, & subito mortuus est. Leo natione Alemannus de Lotharingia sedit annos IV. menses II. dies VI. Cessavit Episcopatus dies XXX. Romani siquidem juxta consuetudinem, postquam petierunt ab Impe-

Imperatore Henrico Pontificem, hic misit Brunonem Episcopum Tullensem, virum simplicem & bonum, qui ad Urbem veniens per Cluniacum transivit. ubi Ildebrandus Prior Monasterii illi ait, illicitum, per Secularem manum gubernationem universalis Ecclesiae suscipere. Tunc Pontificali habitu deposito, indutum peregrini assumpsit, & Ildebrandum secum adduxit, & Papatum ex conscientia resignavit, & denuo electus. Hic sapientiâ & sanctitate clarus, quum ad suscipiendam Apostolicam Sedem iret, audivit cantantes Angelos: *Ego cogito cogitationes pacis &c.* Hic quum pauperem leprosum ante fores Palatii vidisset, eum in lecto suo nocte diligenter collocari voluit, quem quum mane referato ostio minime vidisset, se Christum in paupere recepisse obstupuit. Sepultus in Ecclesia Sancti Petri, translatus est ad suam priorem Sedem Tullensem, ubi multis claruit miraculis. Hic etiam quum Robertus Guiscardi Apuliam ingressus, postea vi ac dolo affligeret incolas, eum repellere volens, in Beneventum fugere coactus est. Tanta autem fuit utrinque caedes, ut acervus ex ossibus mortuorum usque ad haec tempora soleat ostentari. Proximo autem anno Papa Leo moritur. Victor natione Alamannus sedit annos II. menses III. dies XIII. Hic timore Henrici factus est Papa, qui ejus tempore apud Florentiam Synodum celebravit, & multos Episcopos propter Simoniam & fornicationem deposuit. Ad ejus requisitionem Imperator militiam misit contra Normannos, qui in Apulia jura Ecclesiae occupant, & cessit male illi militiae.

Tom. XI.

Particula III. de Eduardo Rege, & de septem Dormientibus.

Eduardus Rex Angliae &c.

Particula IV. de vigore Gregorii Papae.

Hic per injuriam praedecefforum suorum, Romanum statum diminutum invenit, ut praeter pauca oppida Urbi vicina & oblationes fidelium nihil haberet, quo se sustentaret. In ipsa Urbe in medio foro vagabantur sicarii, super ipsa Sanctorum & Martyrum Corpora, & sacris Altaribus gladii nudabantur, oblationes de manibus abripiiebantur, & in commestiones & scorta consumebantur. Tantis malis Gregorius occurrere coepit, primo leniter verbis, mandans, ut a peregrinorum infestatione cessarent, & a rapina sacrorum. Alterum enim contra naturam est, ut qui communi vescuntur aëre, communi non fruantur pace; & Christiani inter Christianos progredi debent, quum omnes uni Domino famulentur, omnes unius sanguinis sint conjuncti coagulo, & uno redempti pretio. Alterum contra mandatum Dei praecipientis, ut qui altario deserviunt, de altario vivant. Domum Dei esse debere domum orationis, non speluncam latronum. Permitterent propterea oblationes fidelium in usus transire Sacerdotum, vel expensas pauperum. Eis quoque providendum fore, quos ad haec compellebat egestas. Quos verò cupiditas exagitabat, ipsi sibi pro Dei timore & seculi honestate modum ponerent. Invasores Ecclesiastici patrimonii & mandatis & epistolis invitavit, ut aut debita redderent. aut se illa jure tenere in Senatu Roma-

T t

no

no probarent. Talia frequenter concionatus, nihil aut parum profecit. Tunc excommunicavit omnes, qui talia agunt, ne convivio aut colloquio communicarent. Illi autem excommunicati cum furore coeperunt armis perstreperere, ut paene Papam occiderent. Tunc Papa ferro abscissionis utendum judicans, arma, equos, undique conquirit, ac primum Ecclesiam Beati Petri praecipans, raptos oblationum vel extinxit, vel fugavit. Sic praedia occupata recuperat. Quirites verò rapinis assueti, sanguinarium eum vocant, & indignum divinâ oblatione, qui tot caedium conscius exstitisset. Cardinales quoque hoc ipsum dicebant, ita ut quum in infirmitate decumberet, dicendo, quod mortuus est, ei suaderent, ne in Ecclesia Sancti Petri eligeret sepulturam. Ille verò recollecto spiritu ait: *Si in vobis scintilla humanae rationis, aut scientia divinae auctoritatis vigeret, tam praecipiti suasionem non conveniretis Pontificem vestrum, qui potius stultorum opiniones lenientes, melioribus debuisset interpretationibus mitigare. Cui enim thesaurizavi? quibus salutem, quibus libertatem restitui? Adorabar quidem a Populo & quae volebam, libere assidebam. Applaudebatur mihi totis orationibus. Thesauros Antecessorum habebam, qui cujuscumque possent avaritiam satiare. Sed ad vos flexi aurem. Vos inopem agebatis vitam. Illi ex oblationibus vestris pretiosa sibi serica fabricabant. Vos populari & inculto habitu meos oculos movebatis. Itaque quum haec nequirem pati, bellum illis indixi, ut damno Civium emerem gloriam Clericorum. Sed, ut experior, beneficia perdidit, dum ingratis exhibui. Communem quoque domum negatis. Non arcetur ab*

A *introitu Ecclesiae meretricula, non usurarius, non latro. Et vos Papam ingredi prohibetis? Quid refert, an mortuus, an vivus Sacrarium introeat? nempe quia vivus multis detinetur illecebris, mortuus verò peccare nescit. Inhumana ergo barbaries ut hunc a Domo Dei excludatis, cui peccandi desit voluntas, pariter & facultas. Poenitentiam proinde agite, quia stulte & amare loquuti estis. Sed ne me sola auctoritate uti putetis, & rationem accipite. Omnis animus hominis secundum intentionem examinari debet, ut eo vergat facti iudicium, unde processit faciendi consilium. Sic Veritas ait: Si oculus tuus simplex fuerit &c. Crebro mirabiliter interpellavi egenum, ut ejus revelarem inopiam. Curarum futurarum non nescius, non abnuvi, sed divisis monetis onustum dimisi. Discedens ille latronem offendit; quem vidit nummos portantem occidit. Numquid jure iudicandus sum qui peregrino dedi, unde mortem incurrit? Idem quoque facinus & punitur & laudatur diverso respectu. Animadvertitur in latronem, qui hominem occiderit in occulto; probatur in milite, qui fuderit sanguinem hostis in bello. Et unde Episcopi non est, ut jubeat committi bellum? Ad eum tamen spectat, ut si naufragium innocentiae videat, & manu & lingua occurrat. Ezechiel Sacerdotes occidit, quod non steterint ex adverso, nec se posuerint murum vel clypeum pro domo Israël, quia sunt personae in Ecclesia ad rescanda vitia constitutae. Quo aspiravi perficere, lingua armavi. Primo, cujus interest gerere gladium, certificavi nuntio. Occupato illo Vindelicorum bello, rogat, ut meis laboribus & suis expensis non gravarer conciliabula deturbare. Si renuisssem, quam excusationem Domino offerrem? Quisquis latroni parcat, innocentem*

centem occidit. Nonne Sacerdotes fuerunt amplissimâ laude famosi Phinees & Matathias, qui delinquentes propria manu ulsi sunt? Et Acharias Sacerdos thurificantem Regem repulit, & procul dubio non dubitasset occidere, ni Episcopalem manum divina ultio praeuenisset. Quid? vetabatur Regis devotio, & non latronis cupido? Illis denique beneficium contuli, quibus videor intulisse exitium, quibus peccandi imposui terminum. Sed quomodo meae & vestrae ratiocinationes falli possunt, committamus omnia divino examini. Corpus meum antecessorum more ante januas Ecclesiae sistite, seris & repagulis obseratas. Si Deus voluerit, ut ingrediar, applaudatis miraculo. Sin minus, de cadavere, quod placuerit, facite. Portas autem hoc facto ingens turbo divinitus emissus, & repagulorum obstacula diripuit.

Particula V. de quibusdam incidentibus.

Vincentius Franco Leodiensis Liberum scripsit de Quadratura Circuli. Romae juvenis quidam locuples & nobilis uxorem de novo duxerat &c.

Particula VI. de Berengario, & quibusdam incidentibus.

IN Anglicana Ecclesia oritur turbatio, dum Berengarius Turonensis afferuit, Eucharistiam in Altari non esse verum Corpus Christi, sed figuram ejus. Contra quem multi scripserunt. Et Leo Papa super hoc congregavit Concilium Provinciale. Berengarius autem postquam se correxit eos, quos depravaverat, convertere nequivit; unde & moriens producto gemitu, *hodie, inquit, apparebit mihi Dominus Jesus Christus propter poenitentiam, ut spero, ad glo-*

A riam; vel propter alios, ut timeo, ad poenam. Corpus Edgarii Regis Glasconiae a quodam Abbate inventum est incorruptum &c.

Particula VII. de ceteris emergentibus.

Tempore Zechae Regis Hungariae, prius ipse qui Fidem reliquit, postea rediit. Hic constituit omnia Fora fieri Sabbato, & Byzantia currere fecit. Tempore Successoris in septem Castris Beggi Hungaris infestissimi, spoliata Hungaria fugiebant; sed ab Hungaris ita oppressi dicuntur, ut nec unus quidem effugerit. Robertus Guiscardi Apuliam obtinuit tempore Leonis Papae IX. & Saracenos Campaniam obsidentes fugavit tempore Victoris Papae II. & totam occupat Apuliam expulsis Graecis, exceptis quibusdam Ecclesiis adhuc ritum Graecorum retinentibus, tempore Stephani IX. &..... Imperatoris Constantinopolitani. Tempore vero Benedicti X. dilatata potentiam. Obtenta enim Apulia & Calabria in Siciliam transit cum fratre suo Rogero, & de Saracenis stragem edidit. Et Rogerus vocatus est Comes Siciliae. Robertus vero Comes Apuliae, postquam rediit cum parte exercitus. Qui veniens versus Lucaniam eam subjecit. Inde ivit Salernum, & cum Principe ejus Gisulfo pugnat, & superat; & Civitatem peculiarem ibi faciens, Beati Matthaei aedificat Ecclesiam, quae aliarum Ecclesiarum ibi mater est. Denique ad alias Civitates antiquae Campaniae, quae nunc dicitur Terra Laboris, de Summorum Pontificum mandato transit, quae fuerat Romanae Ecclesiae. Constantinus enim, qui in Byzantium transfudit Imperium, eas Ecclesiae

contulit, tamquam rem manualementem Imperii. Tempore autem Nicolai totam Terram Apuliae & Siciliae esse Ecclesiae Robertus cognovit, & propterea ei Papa Vexillum dedit, inde de dictis Terris investivit. Ille vero pro se & fratre fidelitatem juravit, & vassallos se ac heredes suos confitetur ratione Terrae praedictae. Tempore autem Alexandri II Normanni fines Campaniae devastant, quos Dux Spoletanus Gothifredus & Comitissa Mathildis expulerunt. Robertus autem in Romaniam transiens, Duracium cepit, & alias regiones; & stravit Alexium Imperatorem & Venetos. Stulus tamen Venetorum ejus fudit exercitum circa Duracium. Idem Robertus in auxilium venit Gregorii VII. contra Henricum IV. Hoc tempore imperavit Constantinopoli Constantinus, III. annos, & tradidit Imperium Zoiphilae & Romano ejus marito. Quo post VII. annos mortuo illa accepit Michaëlem, a quo exiliata est. Sed per Theodoram sororem & alios majoris revocatur, & Michaël excaecatur. Comitissa Mathildis fortiter ab Imperio lacescita, & variis agitata fortunis, Summis Pontificibus semper adhaesit, & in diffidio inter Henricum & Ecclesiam, Ligurum & Lombardorum expulsa dominio, Ecclesiae auxilio illud recuperavit, & ventris profluvio post ingentem gloriam extincta est. Fuit autem Beati Petri devotissima filia, & super Altare ejus totum patrimonium suum obtulit: quod Patrimonium Sancti Petri propterea dictum est. In MXLVIII. apud Hierusalem reaedificatur Ecclesia Sancti Sepulcri, quae usque nunc extat. Calipha enim Aegyptius Deher filius Elau id permisit, quia conjunctus erat amicitia Imperatori Con-

stantinopolitano vocato Romano, cognominato Helispolitano. Steterat autem destructa annis XXXVII. Sequenti Anno Odilo Abbas Cluniacensis virgo centenarius obiit. Floruit tunc & Galtexus in territorio Lemovicensi &c.

GAP. CCXXIV.

De Henrico IV. & ejus contemporaneis.

Cujus Particula I. de Lanfranco & Anselmo, & quibusdam eventibus.

Henricus filius ejus postea imperavit. Tum Imperium in se ipso dividi coepit. Et conspirantibus Saxonibus rebelliones fecerunt. Et multa inhonesta in Imperatorem deferuntur ad Papam per Annonem Coloniensem Episcopum, & Hermannum Bambergensem. Qui peracta legatione ad satisfaciendum de Simonia & aliis, monitorias literas portarunt. Tunc Saxones manifeste rebellant, & Urbes & Castra, quae ille in Saxonia aedificaverat, subvertunt. Hinc inde tandem multo effuso sanguine, cruentam victoriam Imperator habuit. Papae tamen consilio Saxones Rodolphum elegerunt.

Particula II. de Summis Pontificibus:

Sephanus natione Lotharingus sedit menses IX. dies XXVII. Hic fuit Abbas Casinensis. Sepultus est Florentiae. Benedictus sedit menses IX. Fuit Valetensis Episcopus, & per violentiam factus Papa cessit. Nicolaus natione Burgundus sedit annos II. menses VII. Cessavit Episcopatus dies X. Fuit Episcopus Florentinus, & a Cardinalibus unanimiter

ter electus est, & celebrato Romae Concilio mortuus est. In hoc Concilio Berengarius errorem suum revocat, quod tempore Leonis IX. in Provinciali Synodo fecerat. Hic Nicolaus formam electionis Papae edidit, quae habetur Distinct. * X XIII.

In Nomine Domini. Alexander natione Mediolanensis sedit annos XI. menses II. dies XXV. Hic vocatus Anselmus Lucanus Episcopus, a Cardinalibus concorditer est electus. Contra hunc Cadulus Parmensis Episcopus fere ab omnibus Italiae Episcopis est electus, & cum magno exercitu Romam venit, ut Papatum invaderet, sed non praevaluit. Alexander autem Imperatoris rogatu in Lombardiam descendit, & Mantuae Concilium congregavit, in quo de Simonia se juramento purgavit. Cadulus vero ut Simoniacus repudiatus est. Gregorius natione Senensis sedit annos XII. mensem I. dies IV. Cessavit Episcopatus biennio. Hic vocatus est Hildebrandus Prior Cluniacensis, postmodum Cardinalis. Et hinc tamquam Cancellarius circumivit Provincias, ut perperam acta corrigeret. Et quum semel equitaret cum multa obsequentium turba, Abbas Hugo in extremo agmine cogitare coepit, unde huic homunculo, qui erat exilis staturae, despiciabilis parentelae, tantus honor? *Procul dubio ex superbia procedit, quod tot ambulatores habet. Vix haec mente versarat, & Archidiaconus Romanus reflexo equo & calcaribus incitato, a longe clamans, ad Abbatem ait: Male cogitasti. Nolo mihi hanc gloriam imputari, sed Apostolis, quorum privilegio mihi exhibetur.* Abbas hic solum respondit: *Quaeso Domine, quomodo nosti cogitatum meum?* Et ille: *Ab ore, inquit,*

A tuo, qui per fistulas ad aures meas ductus est. Hinc quoque Ecclesiam ingressi, prostrati conjunctis lateribus prolixius orant. Tandem Archidiaconus contra Abbatem torvo aspectu infremuit. Abbas autem foras egressus, causam commotionis inquit. Ille respondit: *Si me amare vis, non me ulterius hac injuria graves. Speciosus enim prae filiis hominum, meis adstantibus postulationibus, serenis favebat oculis. Sed orationis tuae allectus violentia, conversus ad te deseruit me. Et addidit, quod super Altare vidit Angelum stantem evaginato gladio; & jam Provinciam istam spissus & nebulosus aer circumvolat. Fugiamus ergo quam citius.* Appositis igitur cibariis, subito in domo luctus oritur, pluribus de familia extinctis. Qua peste per vicinas domos concursante, ascensis mulis diffugiunt. Hic quoque sedit in Concilio Gallicano vice Papae. Plures erant ibi per Simoniam facti Episcopi. Quorum unus multa loquendi arte pollebat, ita ut convinci non posset. Tunc Archidiaconus, cesset, inquit, humanum eloquium: *Dominicum certum est, quod Episcopalis gratia munus est Dei. Et quisquis Episcopatum mercatur, donum Spiritus Sancti comparare se putat. Coram nobis ergo dicat iste, Gloria Patri &c.* Ille vero nullo conatu nec tunc, nec ex tunc Spiritum Sanctum proferre potuit. Hunc sanctum Summum Pontificem, in nocte Nativitatis Domini celebrantem apud Sanctam Mariam Majorem ad Praesepe, Cincius Prisci filius cepit, & in Turri sua posuit. Sed Romani ipsa nocte Turri destructa Papam liberant, & Ciriacum Urbe pellunt. Hic secundo anno celebrato Romae Concilio XG. Episcoporum, Simoniacos excommu-

* Legend. Distinct. XXIII. cujus c. r. incipit: *In nomine Domini nostri & salvatoris Jesu Christi*, quod initium est Decreti Nicolai Papae de electione summi Pontificis.

nicat, & Sacerdotes uxoratos a divi-
no officio removet, & Missas eorum
Laicis interdicat. Excommunicavit
autem omnes Clericos, qui investi-
turam Ecclesiarum de manu Laici
acciperent; de quo XVI. Quaest. VII.
Si quis &c. Quoniam Investituras.
Henricus autem, Ecclesiae voluit
scindere unitatem, sed postea ad Pa-
pam venit, super nivem & glaciem
rans nudis pedibus, vix absolutio-
nem impetravit. Victor sedit annum
unum, menses IV. dies VII. Cessavit
Episcopatus dies IX. Hic fuit Abbas
Montis Casini. Urbanus sedit annos
undecim, menses IV. Cessavit Epi-
scopatus dies sexdecim. Fuit autem
Monachus & Episcopus Ostiensis.
Celebravit Synodum Placentiae cum
Episcopis & Abbatibus Galliarum,
Lombardiae & Tusciae. Ubi inter
cetera ordinationes Guiberti cassavit.
Novem Praefationibus decima addita
est: *Et te in veneratione Beatae Ma-
riae &c.* Eodem anno celebravit Con-
cilium apud Claromontem, ubi sta-
tutum est, quod Horae Beatae Vir-
gini quotidie dicantur. Et ut nulli
de Clero aliquam dignitatem Eccle-
siasticam de manu Laicorum acci-
pant. Et ne Clerici in duabus Ec-
clesiis praebendas habeant. Item ut
a Clericis Quadragesimalis jejunii ob-
servantia a Quinquagesima inchoetur.
Item ut ab Adventu Domini usque
ad Octavam Epiphaniae, & a Sep-
tuagesima usque ad Octavam Pa-
schae, & a prima die Rogationum
usque ad Octavam Pentecostes, nu-
ptiae non celebrentur. Ubi etiam
excommunicatur Philippus Rex Fran-
corum, & conjux ejus, donec alter
recedat ab altero. Guibertus etiam,
qui se pro Papa gerebat, & Impera-
tor, & omnes eum defendentes. De-
nique fecit sermonem ad Populum,

A & praedicavit Crucem pro ultrama-
rino passagio. Postremo in Italiam
rediens, apud Placentiam tertium ce-
lebravit Concilium. Paschalis natio-
ne Tuscus sedit annos XVIII. dies
VII. Cessavit Episcopatus dies II. Ad
hunc venit Henricus in Tusciam,
per nuntios & literas refutans om-
nem Investituram Praelatorum. Et
postea receptum est suorum Princi-
pum juramentum. Clerus, Populu-
sque Romanus de mandato Papae
obviam illi processit, & usque ad
summitatem graduum Ecclesiae San-
cti Petri deduxit; ubi a Papa oscu-
lo receptus est, & Imperator designa-
tus. Sed quum ad rotam Porphyre-
ticam pervenisset, requisitus de jura-
mento super Investitura refutanda,
C B Papam cum Cardinalibus & curiam
Curiam captivavit. Quidam autem
de Clero, etiam post Papae libera-
tionem, tres Antipapas successive
constituerunt, Albertum, Arnulfum,
& Theodoricum. quibus Papa prae-
valuit. Reformatam autem pacem cum
Henrico coronato, Papa cum Cardi-
nalibus & Praelatis cum eo extra
muros egressus est. In reditu autem
tanta multitudo Populi obviam Sum-
mo Pontifici, ut vix ad Lateranense
Palatium circa vespas potuerint
pervenire. Ejus tempore Rex Hun-
gariae ad Papales monitiones suis li-
teris renuntiavit Investituris Episco-
porum & aliorum Clericorum, quas
usque nunc Reges Hungariae facere
E consueverant.

*Particula III. Apologia Petri Damiani
super Episcopatu dimisso.*

Hic Summo Pontifici rationem
reddidit, quare Episcopatum di-
miserit, & infra scripta sparsim scri-
bit: *Dux, inquit, Venetorum, Con-
stan-*

Constantinopolitanae Urbis habebat uxorem, quae se tam artificiosâ voluptate mulcebat, ut communi aqua se nollet abluerre. Cibos digitis non tangebatur, sed quibusdam fuscinulis aureis, & bidentibus suo ori applicabat. Cubiculum ejus tot aromatibus redolebat, ut auditu incredibile videretur. Vibrato igitur super eam mucrone judicii, dum adhuc viveret, corpus ejus omne computruit, ita ut totum cubiculum foetore impleret. Et quantum fuit in deliciis, tantum datum est ei cum luctu tormentum. Frater quidam in Monasterio Sancti Vincentii, non procul a Monasterio quod dicitur Petra Pertusa, infirmatus est, qui observantiam Quadragesimalem non servavit. Hic erat Scriptor, Cantor, Medicus, Magister. Omnia noverat. Qui & pro peccatis suis fuerat a Missarum celebratione separatus, licet haec mihi interroganti negaverit. Serâ igitur die Corpus Christi anxie flagitabat. Quumque Abbas super haec eum corripere, pro eo quod nulla signa mortis in eo apparerent, ille nihilominus persistit. Et quum jam Sacerdos cum Sacramento applicaret, ad se unum vocavit de Fratribus, & nescio quod grave peccatum ei susurravit in aure. Qui attonitus & nesciens quam poenitentiam ei injungeret, tandem XV. annos poenitentiae ei imposuit. Moxque quum ille Dominicum Corpus sumpsit, animam cum felle simul evomuit, qui sel usque ad sepulturam fluere non cessavit. Abbati cuidam lampreda apposta fuit, quam pauper instantissime postulavit. Qua suscepta cunctis videntibus cum cibo pauper coelum ascendit. Fertur in regione Puteolorum in Apulia saxosum esse promontorium, ex quibus aquis teterrimae videntur aviculae repente consurgere. In partibus Babyloniae possessionem habebat Sedes Apostolica, unde tantum Bal-

fami annuatim capiebat, quantum lampadi sufficiebat, quae ante Altare Sancti Petri erat.

Particula IV. de gestis quorundam Christianorum Principum.

Heroldus Regnum Angliae invadit, sed fuit in bello occisus a Gaillermo I. Sexto Duce Normanniae: Rex Hungariae misit exercitum in Dalmatiam, & occidi fecit Regem Petrum, & cum navigio Venetorum transmisit exercitum in Apuliam, ubi Monopolim & Brundisium occupavit, & tribus mensibus Apuliam percurrerunt. Et in Dalmatiam redierunt, remanente in Apulia cum Venetis Hungaro Capitaneo Prorege. Rogerius I. Dux Apuliae in Concilio Amalfiae juramentum fidelitatis praestitit Urbano II. super terris Apuliae, & se hominem ligium Ecclesiae confessus est, & hoc etiam sub Vexillo. Guillelmus vero I. Paschali Papae fidelitatem juravit, similiter & Calisto. Bonemaldus Rex Scotiae &c.

Particula V. de gestis Hispaniae.

Adelfonsus dictus Hispaniae Imperator &c.

Particula VI. de gestis Saracenorum contra Christianos ultra mare.

Caliphæ Aegyptio Deher successit Boumesor &c.

Particula VII. de initio Carthusensium, & quibusdam eventibus.

ANno XXIII. Imperator in Pentecoste conventu habito Moguntiae, Hildebrandum decrevit a Papatu

tu deponendum, & Guibertum Ravennae Episcopum ei substituendum. Anno XXIV. Imperator cum Saxonibus congregitur, & multi eorum cum Rodolpho Rege perimuntur. Praedixerat enim Hildebrandus, tunc Romanum Regem moriturum. Sed hunc esse Henricum male interpretatus est. Anno XXVII. condito die ad causam inter Papam & Imperatorem discedendam, quum pax non fieret, multi ex Romanis & Italiae Episcopis a Papa deficiunt. Papa autem fugit ad Northmannos. Anno XXVIII. Romani Imperatorem recipiunt, & eorum iudicio Hildebrandus a Papatu abdicatur, & recipitur Ravennae Archiepiscopus, Brixiae a seditiosis Episcopis ei substitutus, & Clemens vocatur, quem Henricus ab Episcopis Bononiensi, Mutinensi, & Cremonensi fecit benedici, & Romam suos Cardinales ducens, ab eo in die Paschae coronatur. Denique Gregorium cum Cardinalibus in Castro Sancti Angeli obsedit. Sed audito quod Robertus Guiscardi Papae in auxilium veniret, destructo Capitolio, & Urbe Leonina, cum suo Papa fugit Senas. Robertus autem eodem die Urbem capiens, igne ferroque consumens, Gregorium in suo Palatio restituit. Post Henricus Moguntiae Concilio regali & synodali auctoritate exigit ab omnibus, ut Hildebrandi depositionem, & Guiberti electionem subscriptione approbarent. Gregorius autem in Apuliam descendens apud Salernum moritur, MLXXXV. & coruscet miraculis. Bruno natione Theotonicus ex Colonia, literis a pueritia eruditus, Remensis Canonicus, & Scholarum Magister, relicto Seculo eremum Carthusiae fundat, propositumque Monasticae vitae illustrat.

Particula VIII. de translatione Sancti Nicolai.

ANno XXXI. ait Sigibertus, Venetianis meditantibus auferre Corpus Beati Nicolai de Myra Liciae, a Turcis desolatâ, Barentes XLVII. numero praecoccupaverunt eos, qui a quatuor Monachis tantum ibi inventis extorserunt sibi ostendi tumbam Sancti, unde ossa Sancti Nicolai in oleo natantia integro numero extraxerunt. & Barum cum gloria transfulerunt MLXXXVII. In antiquissimo Libro reperi, quod huic Historiae non contradicit, nisi pro quanto acceptae Reliquiae Sancti Nicolai minime fuerint. Anno enim Domini MXCVII. Magister Classis Venetorum cum Francis ad Terram Sanctam recuperandam processit. Tunc multi tanto fervore calebant, ut candente ferro signo Crucis in carne propria signarentur. Congregati itaque in Ecclesia Beati Marci unanimiter, Henricum ibidem Episcopum in suum Rectorem, Johannem vero Vitalem Michaëlis Ducis Venetorum filium in Ducem exercitus elegerunt. Sic usque Rhodum pervenerunt, ubi hyemare coguntur. Suadente autem Imperatore Constantinopolitano reditum, Episcopus eos ad perseverantiam animat, aliàs incurrere eos avertit cum nominis infamia iram Dei; illud allegans: *nemo mittens manum ad aratrum &c.* Omnibus autem in Domino confortatis, annuntiat, Pisanos contra se cum quinquaginta advenisse Galeis, & Imperialia assumpsisse insignia. Mittunt ergo Veneti primo Legatos, & quiescere monent. Illi potius sibi vindicare minantur. Mittunt itaque Veneti contra eos naves XX. bene munitas, quae Pisanorum catur-

exturbant exercitum. Et tandem superveniente nocte XX. Galeae vix ex omnibus evaserunt. Veneti autem, ut Crucem Domini se portare ostenderent, animo magis quam humano, fere omnes ex eis abire libere permittunt, triginta viris apud se retentis majoris auctoritatis.

Ex Rhodo autem transeuntes ad Myrorum Provinciam perveniunt. Distabat autem Civitas a Paganis lacerata sex milliariis a mare. Ad quam praemissâ oratione declinare Episcopus jubet. Fugientibus vero Clericis, quatuor tantum Ecclesiae Custodes retinuerunt, a quibus de Beati Nicolai Corpore requirunt, qui se id ignorare temporis antiquitate simulant. Arcam tamen fractam muro adhaerentem ostendunt, dicentes: *Hinc Barenfes partem Reliquiarum tollentes, partem reliquerunt. Si vultis eas, tollite.* Arcam igitur perquirentes, nihil in ea praeter aquam & oleum invenerunt. Frementes igitur pavementum & muros Ecclesiae perforant. Die & nocte sequenti frustra laborant. Unus tandem Custodum importabili angustiatus tormento, pro Antistite mittit, & illi ait: *Sancte Pater, & Dei vere cultor, cur me nunc tam affligi permittis? Licet enim invitus, secretum tibi pandam, Graecis quidem lamentabile, Venetis autem memoriale sempiternum. In hac Arca, quam vides, duo sunt Sancti Praesules, Beati Nicolai praedecessores. Reliqui in Altari Sancti Johannis Baptistae sine dubio requiescunt.* Arca igitur antiqua rumpitur. Altare prosternitur, & in Altari tres cappellas, & in Arca duos Pontifices cum suis Epitaphiis, separatim in cappellis cypressinis collocatos reperiunt. Quorum alter est Theodorus Martyr, alter Nicolaus

Tom. XI.

A Nicolai Magni patruus, ambo magni meriti, & Ecclesiae ejusdem Antistites. In miraculo Beati Nicolai legitur, quod de hujus Theodori lampadis oleo caeci oculos unxit, & continuo vidit. De patruo vero ipse legitur, quod eâ die, qua magnus Nicolaus natus est, quum balnearetur, dimidiâ fere horâ, nemine sustentante, reclusus in pedibus suis stetit. Quod audiens Sanctus Episcopus, ei benedixit, pro eo orationem fudit, & de sacro Fonte levavit, eique nomen suum imposuit, & sacris literis erudit. Has ergo Reliquias cum tubis & magno tripudio ad naves deducunt. Inspirati autem quidam divinitus in Ecclesia tardantes, & ubi Sancti Nicolai Altare destruxerant, diligentius perscrutantes, inconsuetam senserunt odoris fragrantiam, ibique magnae sanctitatis Reliquias reconditas esse non dubitant. Compertumque est, quod in praecipuis festivitibus Archiepiscopus non ad Altare Sancti Nicolai Messam celebrabat, sed in loco plano super sanctum Corpus tripodem ponebat, ibique divina mysteria celebrabat. Cernuntque imaginem Sancti Nicolai superius rectâ lineâ esse depictam, ex qua conjiciunt, Corpus ejus ibi fore sepultum. His igitur conjecturis permotus exercitus iterum rediit; prioris ruinae molem detrahit, & fodiendo pervenit ad massam vitream, difficillimam ad frangendum. Post hanc ex bitumine aliam non minori labore frangunt. Tandem post multos sudores tertiam ad solendum difficiliorem aperiunt, quae cypressino mausolaeo & bitumine glomerata, ossa sanctissima glutinabat, quâ confractâ ad desideratum thesaurum perveniunt. Tunc accedens venerabilis Episcopus cum summa devotione, lacrymis

V v

crymis ora perfusus, sanctissimum Corpus in sua Capsa collegit. Mirabile dictu! Palmam, quam de Hierosolymis vir Deo plenus portaverat, in sepulcro reperiunt, & circa eum virides ramos & frondes pullulaverat. Ex quibus multi particulas colligentes in testimonium veritatis ad propria deportaverunt. In sepulcro verò Graecis literis scriptum erat: *Hic requiescit magnus Nicolaus, terrâ, marique miraculis gloriosus.* Causa autem tantae reclusionis Graece legitur in ipsius miraculo. Quod Basilius Constantinopolitanus Imperator eum ad Imperii Arcem portare voluit; sed quum ultra valvas Ecclesiae nullis viribus evehere potuisset: *Ecce, ait, Beate Nicolae, Corpus tuum, postquam ipsum gloriosa Civitas & Imperialis habere non valet, tam firmâ loco custodiâ, ut nullus deinceps illud habere queat.*

Huic Inventioni affuerunt Graeci nonnulli, Hungari plurimi, Theotonicus, Daci, & Anglici, Barenfes & Pisani, aliique Italici, & clamabant universi: *O felicem Populum Venetorum! Leonem habes Evangelistam Maximum, qui te victoriosum fecit in proeliis. Nunc habes naulerum Pontificem Nicolaum, qui sedare solet in pelago tempestates. In altero furtum, rapinam in alio sine crimine feliciter commisti.* Quum vero deportarentur cum reverentia & multo gaudio sacrae Reliquiae, Pisani Beati Nicolai amore relaxari petunt, & plenae libertati donati sunt. Audiens haec Archiepiscopus, qui in Castro quodam degebat, crines canos, & barbam evellit. At Veneti misericordiâ commoti, capsellam unam de Altari sumtam cum C Byzantiis aureis pro reparatione Ecclesiae reddunt. Mittuntur certi nuntii, qui Venetiis rem gestam

nuntient. Fit in Populo & in Clero ingens gaudium. De eo collocando diversi diversa sentiunt. Quidam juxta Sanctum Marcum, quidam in Ecclesia ipsius Sancti, quidam in Episcopali Ecclesia propter laborem & industriam Episcopi locandum censebant. Abbas quoque Sancti Nicolai de Litore assererat, quod nisi in suo Monasterio Corpus Sancti haberet, cum suo Collegio ac thesauris Ecclesiae, ubicumque poneretur, se transferret. Dum igitur Venetiis haec aguntur, ad Terras promissionis exercitus Domini profectus in Portu Joppe dimisso navigio cum tuta custodia Sepulcrum Domini visitavit. Postea deliberato consilio Accaron fortissimum Paganorum praesidium, quod nec Christiani nec Saracenorum Soldanus obtinere potuit, expugnare disponit. Captâ autem divino auxilio Civitate, Franci ad custodiam remanent. Veneti eis valescentes, ad deferendas Venetias Reliquias Sacras se parant. Quum autem locum, qui dicitur Lesina, attigissent, jurant omnes se Reliquias in Sancto Nicolao de Litore locaturos. Occurrit autem Reliquiis Sacris Dux cum Nobilibus, Patriarca Petrus cum Clericis & Populo innumerabili. Ad Ecclesiam itaque parvam in litore Corpus Sanctum devehitur. Episcopus peracta breviter narrat. Dux eorum juramentum confirmat. Construitur ibi Turris pro loci tutamine. Manus armatorum custodit, donec locus securus & aptus ad Dei & Sanctorum honorem celeberrimus aedificetur. Interea Sancti coruscant miraculis multis, quae omitto causâ brevitate. Horum autem Sanctorum Inventio celebratur III. Kalendas Junii. Translatio vero in Venetias VIII. Idus Decembris. In ipso enim Festo

Festo Sancti Nicolai classis cum salute pervenit ad Portum, quae tertio anno ab incepto itinere rediit. MXCIV. Venetiis Corpus Beati Marci in Ecclesia nova reponitur.

Particula IX. continet deteriorem statum Terrae Promissionis, maxime propter vastationem Constantinopolitani Imperii.

Post haec accidit, ut tempore Episcopi Hierosolymitani, qui vocabatur Orestes, cujus Caliphi Aegypti nomine Elau ex sorore nepos, effractis pactis consuetis, mandavit imponi solito majora tributa &c.

Particula X. continet piam auxilii implorationem initiumque postulatae salutis.....

Post primae lamenta &c.

Particula XI. De Henrico Henrici Imperatoris filio.

Henricus Henrici Imperatoris filius a patre adversus, quoscumque potest a patre avertit. Et sibi obtentu meliorandae Reipublicae & restaurandae Ecclesiae, in eum insurgit supra Rhenum; & Ducem Bohemorum, & Lipoldum Austriae Ducem, magnis promissionibus a patris amovit auxilio. Quibus recedentibus pater campo cedere compulsus est. Tercone verò captus tenetur in vinculis. Tunc duo orbis in modum Solis, formâ & lumine cotidiano Soli similes apparuerunt, omnium colorum speciem radiantes, instar arcus coelestis. Interea Imperator Leodii moritur.

CAP. CCXXV.

De Imperio Henrici V. & sibi contemporaneis.

Cujus Particula I. de Hugone Cluniacensi, & quibusdam gestis Terrae Sanctae & Hispaniae.

Henricus ejus filius postea imperavit. Adelfonsus filius Reginae Urracae &c. Henricus Imperator Paschalem Papam cepit, quia patrem ejus prohibuerat sepelire, & longo tempore manserat insepultus, & etiam propter Investituras Praelatorum. Tandem ad cor rediens, Romam recedit. Callisto Papae Investituras, quas a Paschali extorserat, libere resignavit, ut finem accipiat longum dissidium inter Ecclesiam & Imperium. Papa autem communicavit eum dicens: *Domine Imperator: Hoc est Corpus Domini ex Maria Virgine natum, passum pro nobis in Cruce, quod tibi damus in confirmationem verae pacis inter me & te.*

Particula II. de Summis Pontificibus:

Gelasius natione Cajetanus sedit annum I. dies V. Cessavit Episcopatus dies XXIV. Hic fuit Romanae Ecclesiae Cancellarius. At Imperator, qui electioni non interfuerat, Hispanum quemdam nomine Burdinum ei superordinavit. Gelasius autem ordinato Custode Romae, Cajetam timore cum Cardinalibus se transtulit. Inde per mare in Franciam transiens, Cluniaci moritur. Callixtus natione Burgundus, frater Comitum Burgundiae, Cluniaci concorditer electus est. Primo Anno celebravit Concilium Tolosae cum

Archiepiscopis Provinciae, Galliae, Vasconiae, & citerioris Britanniae, ubi damnati sunt, qui religionis speciem simulantes, Sacramenta damnabant Coniugii, Altaris & Baptismi. Hic Romam iens, ubique gratè suscipitur; & Burdinus peregrinos Romam euntes exspolians, in Sutrio obsidetur, & captus in camelo ponitur, versà ad tergum facie, & caudam tenens pro fraeno. Postea verò in Monachum tonsus est, & in Arce trusus. MCXXIII. quintodecimo Kalendarum Aprilis, Romae Synodus celebrata est, ubi omnes ordinationes Burdini irritantur. Tandem cum Imperatore concordavit. Honorius natione Bononiensis sedit annos V. menses II. dies III. Hic fuit Episcopus Ostiensis. Ipse deposuit Patriarchas Aquilejensem & Gradensem, quia schismaticis favorabiles fuerant. In gratiam autem recepit Rogerium Comitem Siciliae, & recepto homagio investivit de Ducatu Apuliae. Et factus in Apulia, sicuti in Sicilia Dominus, Regis sibi nomen assumpsit.

Particula III. de morte Sigeberti, & Reliquiis Baptistae.

Domnus Sigebertus venerabilis Monachus Gemblacensis Coenobii, vir in omni genere scientiarum, ingeniosus temporum descriptor, obiit anno Henrici septimo. Eodem anno in Venetiis Vitalis Michaël ibidem Episcopus cum electis Clericis Reliquias Praecursoris caute inquirere disponit in Altari Sancti Johannis Decollati; ne forte prolixitate temporis tantarum Reliquiarum subtrahatur memoria, vel de eis haesitaretur dubietas. Constat enim, eas a Philippo Hierosolymitano Episcopo,

A Athanasio Alexandrino Episcopo, translatas, ubi postea fuit materialis Ecclesia aedificata. Ex qua post longa tempora a Venetis circa talia sollicitis, Venetias cum multa devotione delatae sunt, & apud Ecclesiam Sancti Hermagorae locatae. Hinc in Ecclesia praedicta a fundamentis de novo aedificata reconditae. Sic autem sponso omnium, qui aderant, omnes consequenter adstrinxit. Quilibet enim sponte promisit, quod si contra spem Reliquias non invenirent, perpetuo id silentio tegerent, ne devotio & reverentia minueretur in Populo. Clausis igitur Ecclesiae januis, sublatà de Altari mensà, secretum Altaris aperiunt Vas pretiosum honeste caelatum reperiunt. In quo Baptistae manus cum aliis de Corpore Reliquiis & aliquot fragmentis lapideae Arcae erant, quam in Sebaste habuerat. Quae omnia praeterquam per antiquorum relationem, per vetustissima scripta sub Epitaphii formam disposita, clarius patefunt. Quum autem Pontifex sericum pannum, in quo repositae erant Reliquiae, tractare coepit, inopinatus odor circumquaque diffunditur, ita ut per canales & calles transeuntes, & quid ageretur omnino ignorantes, stupefacti immensitatem suavissimi odoris, illò concurrerent, & coactione quadam, negotium patefactum est; ubi consequenter nonnulla miracula patrata sunt.

Particula IV. de Sancto Bernardo.

Anno eodem Bernardus juvenis egregius, scientià, moribus, & genere clarus, Castellione Castro Burgundiae natus, &c.

Particula V. de quibusdam incidentibus, & gestis ultramarinis.

IN Pago Bachic nix tanta cecidit IX. K lendas M ji, ut etiam silvas contegeret. Apud Ravennam & Parmam sanguis pluit in Junio. Idibus Novembris in suburbano Antiochiae terra noctu &c.

Particula VI. de Anselmo Laudunensi, & quibusdam prodigiis.

Millesimo Centesimo Decimo Septimo Anselmus Laudunensis Magister notissimus, morum honestate clarus, consilio & maturitate venerabilis obiit. Hic inter cetera opera &c.

Particula VII. de Reliquiis Venetias delatis, & initio Praemonstratensium, Hospitalariorum, Templariorum, ac Alemannorum, & quibusdam gestis ultramarinis.

Millesimo Centesimo Decimo Octavo, ut Babyloniorum injurias Balduinus vindicet, versus Aegyptum pergat &c.

Particula VIII. de quadam mirabili visione.

Gaufredus super Apocalypsin ait: *Quum prima nostri Ordinis Cisterciensis jacerentur fundamenta, erat in Ecclesia Lugdunensi Johannes honorabilis Clericus, qui Ordinem tacitus cogitavit intrare &c.*

Particula IX. de quibusdam contingentibus.

AD Papam Honorium profectus Pater Norbertus, honorifice su-

Asceptus, quae postulat, impetrat, ibique divinitus cognovit, se futurum Gratianopolitanum Episcopum. Ubi in reditu post Missarum solemniam caecam mulierem illuminavit &c. Henricus Imperator Mathildem filiam Regis Angliae accepit uxorem. In ipsa autem Curia Lotharius Dux Saxoniae, qui post eum imperavit, discalceatus cecidit ad pedes ejus. Tantus terror omnes invaserat, ut nullus ejus terribilitati auderet resistere. Mathildem autem postea dimisit. Ceterum in ipsa Curia contra ejus terribilitatem multae Principum conspirationes factae sunt. MCXXV. Ex consilio quoque & suggestionem Praesulum maximorum Coloniensis & Maguntinensis a Callixto Papa excommunicatus est. Propter quod schisma renovavit. Tandem cum Papa concordavit. Morbo autem dragunculi, qui sibi erat natus, mortuus est. Quod autem mortuum se finxerit, Monachus Cluniacensis effectus, pro fabula habetur.

CAP. CCXXVI.

De Imperio Lotharii, & sibi contemporaneis:

Cujus Particula I. de ejus electione, & quibusdam gestis ultramarinis.

ELotharius Dux Saxonum, qui & Linterus dictus est, postea imperavit. Quum enim Legati Sedis Apostolicae, & Archiepiscopi cum Episcopis & Optimatibus Imperii ex condito coeuntes, Moguntiae eum elegissent, virum sapientem & industrium, Ecclesiastico juri devotum, auctum victoriis, potentem divitiis, a Friderico Coloniensi Praesule benedicatur & inungitur. Mortuo Balach,
Rex

Rex Hierusalem promissâ pecuniâ, datisque obsidibus pro captivitate &c. Antiochiam redit &c.

Particula II. de Summis Pontificibus.

InnoCentius natione Romanus sedit annos XIII. menses VII. dies VIII. Cessavit Episcopatus dies II. Hic fuit Diaconus Cardinalis electus a majori parte; a minori verò Petrus Leonis, & per contentionem Anacletus vocatur. Hic opes congregaverat tam in exactionibus Curiae, quàm in Legationum negotiationibus. Paterni quoque census ampla congeries usque modo signata tunc in Populo est dispersa. Sic ad fas & nefas vaenalis Plebs armatur, unde & domos Frangipansium, ubi se Innocentius cum Cardinalibus receperat, aggreditur. Sed quia in hoc non profecit, armata manu Ecclesiam Sancti Petri exspoliât, thesauris, gemmis, calicibus, & aureo Crucifixo. Simile fecit in Ecclesia Sanctae Mariae Majoris. Et quum Calices frangere, Crucifixos aureos dividere Christiani vel erubescerent, vel timerent, Judaeos vocat, qui illa comminuant. Thesauro omnibus paene corruptis Romanis, & Petro apud Sanctum Petrum ob parentelae potentiam commorante, Innocentius cum Cardinalibus duabus veetus Galeis in Franciam transit, & a Ludovico Rege susceptus est, omnibus Galliae & Germanis Episcopis sibi adhaerentibus. Illuc ei occurrit Henricus Rex Angliae. Hic Remis congregavit primo Concilium, & secundo Pisis. Imperator enim Lotharius expeditionem paravit in Italiam, & cum Episcopis & Archiepiscopis Innocentio occurrit, & Romam deduxit. Petrum verò Leonis expugnans cum tota

A progenie sua extirpavit, & ab Urbe relegavit, & Innocentium in sua Sede locavit. In hoc reditu Innocentius pacificatis Januensibus & Pisanis, attendens quod servivissent Ecclesiae, Episcopum Januensem, qui sub Mediolanensi erat, Archiepiscopum fecit: Pisanum verò, Primatem Sardiniae. Et transiens cum Lothario per Apuliam, fugato Rogerio, qui Petro Leonis adhaeserat, & Raynone in Apulia Comite constituto; Romam ivit. Praemissus autem fuit in Italiam ad reconciliandos animos de consilio Regis Franciae Beatus Bernardus, qui in hoc multum & utiliter laboravit, sicut & in Francia, ut in Concilio Innocentius susceperetur, operam dedit. Hic constituit, ut violentas manus in Clericum injiciens, Monachum vel Conversum, sententiam excommunicationis incurrat, ne possit absolvi, nisi per Romanam Curiam (*XVII. Quaest. IV. Si quis suadente, in Concilio Claromontis.*) Hic Innocentius solemnè Concilio celebrato in Laterano moritur, & in Lateranensi Ecclesia sepelitur.

Particula III. de initio Carthusensium, & quibusdam eventibus.

Hugo Gratianopolitanus Episcopus religiosae admodum vitae obiit MCXXXII. Hic &c. Romani vigente schismate Pontificum, Senatum innovant, qui longo jam tempore nec nominabatur, quem Innocentius morte praeventus * annulare non potuit. Mulier quaedam in Hispania monstrum enixa est &c. Lotharius post subactam Romanae Ecclesiae Apuliam, rediens in patriam suam, Veronae moritur. Et Comitissa Mathildis apud Mantuam obiit.

CAP. CCXXVII.

De Imperio Conradi, & sibi contemporaneis :

Cujus Particula I. de quibusdam eventibus.

Conradus autem nepos Henrici ex sorore, qui ante Lotharium Imperium affectaverat, postea imperavit. Hic electo Lothario restitit. Qui postea progeniem Henrici humiliavit. Ideo Lotharius cum fratre suo Friderico a Papa Honorio excommunicatus est, & inde Conradus a fratre, & quibusdam aliis factus est Rex contra Lotharium, & cum parvo exercitu intravit Italiam. Et Mediolani, & apud Modoëtiam Coronam portavit. Denique ad partes Romanorum concessit. Et tandem rebus consumtis, in patriam rediit; & cum Lothario, relicto ei Regno, composuit. Nunc autem electus est, praesente Legato Portuensi Episcopo, & statim Aquisgrani in Sede Caroli a Principibus locatus, ab eodem Legato coronatus est. Saxones tamen, & Dux Bavariae Henricus in eum tunc non consenserunt; tandem vero in gratiam omnes recepti sunt, praeter Ducem Bavariae, qui cognominabatur *Superbus*; qui gener fuerat defuncti Imperatoris, quique contumaciter adhuc detinebat insignia Imperialia idest Crucem, Lanceam, Coronam, Gladium Sceptrum, Polum aureum. Versiculi:

- „ *Ut scriptura tonat, Crux, Ensis,*
 „ *Sceptra, Corona,*
 „ *Lancea, Pila, bona verba, insignia*
 „ *donant.*

A Postremo insignia dedit, & consilio Principum proscriptus, & a suis derelictus, vix quatuor militibus comitatus, in partes Saxoniae cessit, ubi cito miserabiliter mortuus est. Tunc quidam pseudo-Imperator in partibus Alemanniae surrexit, qui per aliquot annos apud Solodorum in reclusionem vivens, egressus inde, Imperatorem Henricum se esse mentitus est. Et quum multos seducendo allexisset, in tantum ut pro eo fierent homicidia & proelia, aliis seductorem palam acclamantibus, declarata ejus falsitate, Cluniaci in Monachum attentus est.

Particula II. de Summis Pontificibus.

Caelestinus natione Tuscus sedit menses V. dies XIII. Cessavit Episcopatus dies IV. Hic fuit Presbyter Cardinalis & Cancellarius. Eugenius natione Pisanus sedit annos VIII. dies XX. Cessavit Episcopatus dies II. Hic vocatus est Bernardus Monachus Clarevallensis. Fuit discipulus Sancti Bernardi, & Abbas Sancti Anastasii. Hic electus, ad Farsense Monasterium propter metum Senatorum, qui contra voluntatem praedecessoris sui electi fuerant a Populo, vocatis Cardinalibus & Praelatis consecratus est. Hic prius sermonis mirabilem gratiam & eloquentiam a Deo accepit. Contra hunc Romani Jordanem Senatorem & Patricium erigentes, Urbe eum deturbant. Ille vero excusso in litigantes pulvere pedum eos reliquit, & in Gallias iens, Ludovicum Regem Cruce signavit; & celebrato Remis Concilio ad Urbem rediit; cui Clerus occurrit & Populus cantans: *Benedictus qui venit in nomine Domini.*

Particula III. de quibusdam contingentibus.

Habitaculum servis Dei constructur MCXXXIX. in Monte Dei. Quibus Sanctus Bernardus nobilem scripsit Epistolam. Petrus Abaleardo Magister insignis &c. Innocentio succedit Guido Castellanus, vocatus Caelestinus, cui post menses V. successit Lucius ex Gerardo Cancellario. MCXLIII. mortuo Rege Fulcone &c. Arnaldus de Brixia, cujus dicta propter arctam vitam, quam tenebat, plurimi decepti sequebantur, dum Romae delicias Clericorum & superfluitates argueret, a quibusdam captus suspenditur, & crematur. *Erat enim, ut ait Sanctus Bernardus in Epistolis, homo non manducans, neque bibens, sed cum Diabolo esuriens sanguinem animarum, cujus conversatio mel, doctrina venenum: cujus caput columbae, cauda scorpionis erat: quem Brixia evomit, Roma exborruit, Francia repulit, Germania abominata est.*

Particula IV. de causa desolationis, & amissionis Terrae Sanctae promissionis, factae tempore Saladini, habens causas sex.

Prima causa continet Graecorum ritum, ac Surianorum intra promissionis habitaculum. Terram promissionis Constantinopolitano Imperatori subiectam fuisse annis non paucis, ac per hoc &c. Secunda causa continet eorum mores, qui Pulani & Maronitae dicuntur, & illustrium virorum, qui ad Sanctae Terrae tuitionem &c. Tertia causa continet eorum ritus & mores, qui Armeni & Georgiani dicuntur. Armeniorum Populus in Armenia Provincia prope

A Antiochiam inter Christianos, & Saracenos seorsum inhabitat. Quarta causa continet ritus & mores Jacobitarum, Nestorianorum, & Mosarabum. Sunt & in Terra Sancta &c. Quinta causa continet multorum Occidentalium ad Terram Sanctam concurrentium pravitatem. Ad Terrae Sanctae succursum venit fortitudo maris de maritimis Terris Italiae, & fortitudo gentium de ultramarinis partibus Occidentis & Aquilonis &c. Sexta causa continet Clericalis & Regularis status depravationem. Postquam omnis poene fidelium Populus &c.

Particula V. de quibusdam aliis incidentibus.

Bernardus Abbas Sancti Anastasi Papa eligitur, & vocatur Eugenius. Et MCXLVIII. Remis Concilium celebravit, ubi Sanctus Bernardus Guibertum Porectanum disputando confutavit &c.

D *Particula VI. de raptu animae Tundali;*

Tundalus ex Hibernia oriundus; nobilis genere, crudelis actione, formâ egregius, fortitudine robustus, sed de anima nihil sollicitus &c.

Particula VII. de visione Daemonis, & boni Angeli.

Primo quidem &c.

Particula VIII. de poena homicidarum, & insidiatorum.

Secundo ostenditur ei &c.

*Particula IX. de poena superborum,
& avarorum.*

Postea venit &c.

*Particula X. de poena furantium,
& luxuriantium.*

Longius autem eundo &c.

*Particula XI. de poena Clericorum,
Religiosorum, & de Vulcano.*

Exinde vidit &c.

*Particula XII. de poenis Inferni, &
infernium bestiarum, & spe-
cialiter Luciferi.*

Postremo videbis &c.

Particula XIII. de Gloria Paradisi.

Post haec ait ei Angelus &c.

*Particula XIV. de Sancto Malachia
Archiepiscopo.*

Eodem Anno &c.

*Particula XV. de quibusdam inci-
dentibus.*

LUdovicus Rex Francorum &c. Eugenius pace cum Romanis reformatà Romam redit. Conradus vero moritur, & benedictione Imperiali caruit.

CAP. CCXXXVIII.

De Imperio Friderici I. & sibi
contemporaneis.

*Cujus Particula I. de quibusdam
contingentibus.*

FRIDERICUS I. Dux Sueviae nepos ejus, filius Friderici Ducis Suevorum, fratris Conradi II. Regis de progenie Carolorum, postea imperavit. Et ab Adriano IV. Romae in Ecclesia Sancti Petri coronatus est. Quinto Anno Eugenius vir sanctus moritur, & Anastasius ei successit. Alphonfus Rex Hispaniae &c.

Particula II. de Summis Pontificibus.

ANASTASIUS natione Romanus sedit annum I. menses IV. dies XXIV. Cessavit Episcopatus dies XX. Adrianus natione Anglicus sedit annos IV. menses VIII. Cessavit Episcopatus dies XVIII. Hic fuit Episcopus Albanensis, & Legatus convertit Norvegientes. Hic fuisse dicitur primus Papa, qui Romanam Curiam de Roma ad aliam Civitatem transtulit. Hic propter vulnerationem unius Cardinalis, usque ad condignam satisfactionem Urbem supposuit Ecclesiastico interdito. Eo vero mortuo Cardinales divisi duos elegerunt, Rolandum Cancellarium, qui Alexander dictus est, & Octavianum. Imperator Octaviano adhaesit, qui Victor acclamatus est. Reges autem Franciae, & Angliae Alexandro adhaeserunt. Alexander natione Senensis sedit annos XXI. menses XI. dies XIX. Hic superavit quatuor Antipapas. MCLXI. Alexander videns omne Patrimonium Sancti Petri, & adja-

centem regionem occupari, in Gallia transit, & MCLXIII. Concilium celebravit. Et MCLXV. in Italiam rediit. Cui occurrit Rex Guilielmus, & Regnum ab eo cognoscit, renovato fidelitatis juramento. Demum Romam iens cum magna processione suscipitur a Romanis, & MCLXXIX Romae Concilium celebravit. Et Imperator relicto Papa schismatico, Alexandro subjectionem exhibuit. Fuerunt autem tres Antipapae Cardinales, & omnes male perierant. Lucius natione Tuscus sedit annos quatuor, menses duos. Cessavit Episcopatus dies XIII. Veronae mortuus est, in cujus Epitaphio scriptum est:

- „ *Luca dedit lucem tibi, Luci, Pontificatum*
 „ *Officia, Papatum Roma, Verona mori.*
 „ *Inno Verona dedit verum tibi vivere. Roma*
 „ *Exilium. Curas Officia. Luca mori.*

Vidi Privilegium istius Lucii III. in quo ipse subscripsit sic: *Ego Lucius Catholicae Ecclesiae Episcopus subscripsi.* Et Cardinales similiter subscriperunt sub ipso Papa Episcopi, ab uno latere Presbyteri, ab alio Diaconi. Sub omnibus autem Cancellarius sic. *Datum per manus Alberici Sanctae Romanae Ecclesiae Presbyteri Cardinalis & Cancellarii: II. Nonas Julii, Indictione I. Incarnationis Dominicae Anno MC-LXXXIII. Pontificatus vero Domini Lucii Papae III. anno secundo.* Nec ponit locum ubi datum fit. Urbanus natione Mediolanensis sedit an-

A num I. menses X. dies XXV. Gregorius natione Beneventanus sedit mensem I. dies XXVII. Cessavit Episcopatus dies XX. Clemens natione Romanus sedit annos III. dies XVI. Hic fuit Episcopus Praenestinus.

Particula III. de Petro Lombardo & de Comestore.

B Floruit tunc Petrus Lombardus Parisiensis Episcopus &c.

Particula IV. de quibusdam incidentibus.

C **M**illesimo Centesimo Quinquagesimo Quarto, Rege Hierosolymorum Afcalonem obsidente Milites Templi se Civitatem capturos putantes, ingressi trucidantur. Ceteri vero oblectores ante Crucem Domini se prosternentes. divinum cum lacrymis imploraverunt auxilium, quod eis continuo affuit, ita ut Pagani Civitatem traderent. Urbe abire permitti. Rogerio Regi Siciliae successit Guillelmus tam in Regno quam in victoriis. Alexandria in honorem Alexandri Papae aedificata est, rebellantibus Friderico omnibus Civitatibus Lombardiae praeter Papiam. Et Johannes Papiae Episcopus Cruce & Pallio, quibus antea utebatur, privatus est. Alexandriae vero Episcopalis titulus concessus fuit, quo satis cito privatur, quia primus ibi Episcopus occisus est (a). Norandinus autem Damasci jam Princeps effectus &c Signum Crucis in Luna apparuit MCLVI. Fridericus per septennium fere Mediolanum obsidet &c. MCLXII. Corpora trium Magorum, clim

(a) In MS. Codic. Vaticano habentur haec, quae sequuntur in margine descripta eodem caractere: In Aegypto Zampnes Civitatem diripuerunt, & revertentes, dolum Imperatoris Constantinopolitani incurrerunt: Et licet quantitate navis essent inferiores, Graecorum tamen CXL. naves superavit & spoliavit. Postea Massautas, qui Putcolum spoliaverant, exterminavit aut cepit.

olim per Imperatorem translata de Perside in Constantinopolim, & inde a Sancto Eustorgio Mediolanensi miraculose sunt transveſta. Super concessam enim sibi a Constantino Imperatore Arcam, & in mare projectam, ascendit Sanctus Eustorgius, & divino regimine ad Italiam Arca natavit. Arca quoque ipsa immensi ponderis, super em̄tâ carruâ cunctis stupentibus posita, non solum sustentatur, sed a duabus vaccis trahitur faciliter usque prope Mediolanum. Sancto quoque Eustorgio quiescente nocte prae labore, vaccarum alteram lupus extinxit, quo Sanctus Eustorgius percepto, vaccae vicem supplevit. Mediolanenses vero Reliquias Sanctas honorifice susceperunt. Et eidem Sancto Eustorgio Ecclesiam dedicantes Sanctorum Magorum Corpora inibi locaverunt. Destructâ autem Urbe Mediolanensi per Imperatorem, a Raynaldo Coloniensi Episcopo, e Mediolano Coloniâ transferuntur. Sanctus Helinandus &c.

Particula V. de Thoma Cantuariensi.

Hic juventute valde gratioſus &c. Interea Alexander Papa in Gallias venit, adhaerente Imperatore quatuor Schismaticis contra Alexandrum. Nam post Octavianum eligitur Guido Cremensis. Post hunc Johannes Strumiensis. Post hunc Lando. Unde & congregatâ magnâ multitudine tentabat in Burgundiam transire. Sed contra agentibus Franciæ & Angliæ Regibus, nil profecit &c.

Particula VI. de quibusdam incidentibus.

Eodem Anno, quo revocatus est ab exilio Sanctus Thomas, Alexander Papa Romæ cum honore

A suscipitur &c. MCLXVII. dum Imperator Romam obsidet, omnis pænae exercitus ejus peste perit, unde cum paucis ad propria redit. MCLXVIII. in Sicilia multa Castra cum innumerabili Populo concussa sunt; Urbs vero Catania ante horam primam terræ motu subvertitur. Episcopus, & Clerus, Abbas de Mileto cum Monachis XL. & omnis Populus, circiter XV. millia, repentina morte perit. Almaricus Rex Hierusalem &c.

Particula VII. de Martyrio Sancti Thomæ.

Henricus Rex &c.

Particula VIII. de similitate Regum Franciæ & Angliæ.

Ludovicus VII. Rex Franciæ &c. MCLXXVII. in Septembri Fredericus Romæ pacem Sebastiano Duci & omnibus Venetis juramento firmavit, super hoc per Ducem & Commune Venetorum Syndico specialiter destinato. Eodem Anno Almaricus moritur &c. Eodem anno MCLXXVII. Beatus Thomas Cantuariensis canonizatus est a Papa Alexandro. Anno eodem Alexander Papa Venetias venit propter Civium fidelitatem, & Civitatis inexpugnabilem securitatem. Tunc Sebastianus Ziani Dux Imperatori Legatos & dulcia mittit epigrammata, quæ Alexander Papa conspiciens plumbeâ Bullâ muniri jussit, & Ducem suas literas de cetero taliter sigillare concessit. Imperator nuntios grate suscepit, sed quum de pace & concordia legit, mutato vultu sententialiter respondit.

- „ Ite: Duci vestro nostrum reddatis
 „ amorem.
 „ Et licet haec nostrae referat sibi pa-
 „ gina chartae,
 „ Ore nihilominus haec referatis amico
 „ Verba Duci nostro: Nostrum non am-
 „ plius hostem
 „ Sustineat, mittat fidis custodibus
 „ illum.
 „ Ac si forte negat fugitivum tradere
 „ Papam,
 „ Credat amicitiae dissolvi foedera
 „ nostra.
 „ Securum se Dux faciens, quod in
 „ aequore classes
 „ Injiciam, quum tempus erit, tanti-
 „ sque Galeis
 „ Propulsabo fretum, Venetos quod re-
 „ mige Portus
 „ Ingrediar, Martique eadem, figam-
 „ que Plateis
 „ Viresces Aquilas, non ante in secu-
 „ la fixas.

Dux autem confortans Papam ait:

- „ Si Ruber nobis Federicus bella mo-
 „ vebit,
 „ Nos non inveniet clausos, sed in ae-
 „ quore lato
 „ Obvius ibo sibi, Venetis comitantibus
 „ armis.

Igitur contra Othonem Imperato-
 ris filium venientem cum Galeis
 LXXV. proficiscenti Sebastiano Ve-
 netorum Duce cum Galeis non am-
 plius XXX. Papaensem splendide
 ornatum tamquam Ecclesiae pugili
 dedit, quem Veneti Duces ante se
 portari de cetero faciant in signum
 praedicti honoris. Et quum proces-
 sissent Veneti per miliaria L. de
 Christi auxilio confidentes, stolura
 Imperatoris aggressi, victoriam obti-

A nuerunt, & Imperatoris filium Ve-
 netias perduxerunt. Tunc Summus
 Pontifex gratias Deo agens anulum
 Duci porrexit, dicens: *Te, fili Dux,*
tuosque successores aureo anulo singulis
annis mare desponsare volumus, sicut vir
subjectam sibi deponat uxorem, quia
ab inestationibus nostris mare taliter
quietasti. Post aliquod vero detentio-
 nis tempus filius Imperatoris a Sum-
 mo Pontifice, simulque a Comuni
 Venetorum impetrat ad patrem ire,
 & pacem atque concordiam procura-
 re. juramento se adstringens; quod
 si id perficere non valebit, potestati
 Domini Papae & Communis Vene-
 torum plenarie se submitteret. Quum
 autem filius patrem pertraxisset ad
 pacis consilium; praeter haec enim
 cernebat Imperator, Papae prospera
 cuncta procedere & ad eum totam
 Italiam declinare, ille multis cum
 Proceribus procedens, Papae ac Duci
 Venetorum denuntiat Imperatoris ad-
 ventum. In crastino vero, idest in
 die Ascensionis attingit litora Vene-
 torum, & honorifice perductus ad
 Ecclesiam Sancti Marci ante fores
 Ecclesiae humiliavit se pedibus Sum-
 mi Pontificis, & absolutionem ac
 benedictionem, & gratiam ejus pro-
 meruit. Sic Ecclesiae & Imperii lon-
 gum diffidium finem accepit, quo
 nullum prius aut incanduit vehementi-
 us, aut perleveravit diutius; quia
 annis XVI. Historia autem hujus re-
 conciliationis in Ecclesia Lateranensi
 depicta erat cum his versibus:

- „ Cessit Alexander veniam tunc Papa
 „ Beati
 „ Ecclesiae Marci. Tertius ille fuit.
 „ Si quis Aënsa Domini cum venerit
 „ illuc
 „ Confessus verò, corde puro pœni-
 „ tens,

„ Vesper

„ *Ve, per utramque laudat, totum, quod*
 „ *inter utrumque*
 „ *Tempus, cum culpa poenaeque nul-*
 „ *la manet,*
 „ *A die, & rursus Octavae tempore*
 „ *toto,*
 „ *Septima peccati pars relevatur ei.*

Iis autem peractis, Dux receden-
 tes juxta conditum, Papam atque
 Imperatorem sociavit usque Anco-
 nam. Anconitani verò duas Umbrel-
 las praesentant, unam Papae, Im-
 peratori aliam. Tunc Summus Pon-
 tifex ait: *deservatur tertia Duci Vene-*
torum, cui meritò congruit, qui nos
ab aestu turbationis liberans, in refri-
gerio pacis posuit, quod bene Umbrella
significat. In cuius rei memoria Duces
Venetos volumus in suis solemnitatibus
utí. Denique quum Romam ap-
 propinquarent, occurrerunt Romani
 cum octo Tubis argenteis, & octo
 Vexillis diversorum colorum. Quae
 omnia Papa mandavit, Duci Vene-
 torum offerri in memoriam victoriae
 supradictae, eisque voluit futuris tem-
 poribus uti Venetorum Duces. Post
 ostensas autem Reliquias varias Im-
 peratori & Duci, Dominus Papa in
 Sede sua locatus praedicans, hono-
 rantias omnes Duci Venetorum datas
 confirmavit, ac roboravit. Ille vero
 Apostolicà benedictione susceptà ad
 propria remeavit. Ortà guerrà inter
 Henricum Regem Angliae & filios
 ejus Henricum, Ricardum, & Gos-
 fridum, auxilio Ludovici Regis Fran-
 ciae, Normanniam graviter vastave-
 runt.

Particula IX. de duobus San-
ctis Abbatibus.

Floruit hoc tempore Petrus Mo-
 nachus Abbas Clarevallensis, qui

A sublimitatem sui generis quanta po-
 tuit semper d simulatione celavit &c.
 Floruit etiam tunc venerabilis Hugo
 Abbas Bonaevallis &c.

Particula X. de quibusdam incidentibus.

MCLXXXIV. quum Rex Philip-
 pus contra Philippum Flan-
 drentem processisset &c. MCLXXXVI.
 Henricus Friderici filius a patre prae-
 ficitur Italiae, & uxorem ducit Con-
 stantiam. Rogerius enim primus Rex
 Siciliae misit primogenitum suum ad
 Curiam Roberti Comitis Licii, ut
 nobilibus imbueretur moribus, qui u-
 nam Comitis filiam diligens, nimio
 usu venereo factus ethicus. revocatur
 a patre, habens ex ea filium Tan-
 credum & filiam. Et videns quod
 liberari non posset, negotii seriem
 patri aperuit, qui indignanter com-
 motus, in dictum Comitem indigna-
 tione animadversionem comminatus
 est, & totius parentelae ejus destru-
 ctionem. Sed filius cum lacrymis ob-
 tinuit Comiti veniam, & ut posset
 ejus filiam desponsare, ne liberi sui
 pro spurii haberentur. Rex tamen
 Rogerius mortuo filio promissa fran-
 gens, praedictum Comitem perse-
 quens, in Romaniam cum suis coe-
 git fugere. Mortuo Rogerio Guillel-
 mus successit ei in Regno. Et huic
 successit sublato per mortem primo-
 genito ejus Guillelmus secundogeni-
 tus, qui accepit uxorem filiam Re-
 gis Angliae, de qua tamen prolem
 non habuit. Hic pacificus & iustus
 fuit. Tancredum de Romania, cum
 iis qui supervixerant, revocavit, ei-
 que concessit Licii Comitatum, &
 Dominam Constantiam Henrico filio
 Imperatoris tradidit. Eodem anno
 Rex Philippus &c.

Parti-

*Particula XI. de amissione Sanctae
Crucis, & prodicione Comi-
tis Tripolitani.*

Dum haec aguntur, veniunt ad Regem Philippum nuntii transmari- ni &c.

*Particula XII. qualiter Christiani
ad recuperandum Sepulcrum
Domini animantur.*

Delata re tam lugubri &c. MC- LXXXIX. &c. Eodem Anno Fridericus Imperator cum filio suo Duce Sueviae transmarinum iter arripuit. Archiepiscopi etiam Raven- nas & Pisanus. Et fit ingens peregrinorum motio. Praedicti vero Archipraesules cum magno de Italia agmine Tyrum appulsi, magnum so- latium praebuerunt Tyrensisibus &c. Imperator autem inter Nicaeam & Bithyniam strenuissimus Princeps, qui jam Soldanum Iconii, qui ei pro- missum non servaverat, persecutus Turcos debellavit, parvum fluvium transiens equo cecidit, & vix extra- ctus, paulo post obiit. Moriens ve- ro totum exercitum filio regendum commisit. Ille vero parvo post tem- pore naturali lege vitam finivit &c.

CAP. CCXXIX.

De Henrico VI. & sibi con- temporaneis :

*Gujus Particula I. de recuperatione
Acon, & Henrico.*

Henricus imperavit annos VII. & vacavit Imperium annos XII. In MCXCI. obiit Clemens III. cui successit Caelestinus natione Roma-

A nus, qui in die Paschae consecravit Imperatorem. In Junio ac Julio ex nimietate pluviarum segetes ante mes- sem germinarunt &c.

Particula II. de Summis Pontificibus :

Caelestinus natione Romanus se- dit annos VI. menses VIII. dies XI. Cessavit Episcopatus..... Hic fuit Diaconus Cardinalis, & fuit grandaevus & gratiofus. Innocentius natione Campanus sedit annos XVIII. Hic subtilis fuit valde, tam in Jure quam Theologia, & factus Cardina- lis, in moribus & scientia gratus fuit nimis. Decretales complures, & Sermones ipse composuit, & Librum de Miseria hominis, & alia. Inter cetera fecit Hospitale Sancti Spiritus, & renovavit Ecclesiam Sancti Sixti, & omnibus Ecclesiis Romae dedit unam Libram auri pro Calici- bus fiendis. Livonia provincia Dacis & Polonis confinis pro majori parte conversa est ad Fidem per e- jus sollicitudinem: ibique dominan- tur Fratres Alamanni, quia ipsi expugnaverunt terram. Hic confirma- vit Regulam Fratrum Minorum; & Fratribus Laicis, qui Beatum Fran- ciscum sociaverant, factis sibi coro- nis, Privilegium dedit de P..... praedicanda mandatum.

Particula III. de morte Saladini.

MCXCVI. Saladinus obiit apud Damascum &c. Eodem tem- pore Imperator totam Calabriam & Siciliam suo subjecit imperio, & Censum Regis Guillelmi solvit Ec- clesiae. Postquam enim Constantiam accepit conjugem, voluit eam in Theutonium ducere. Propter audita autem nova quaedam dimisit eam in finibus

finibus Regni, quae se contulit Gagetam. Et tunc mortuus est nepos ejus Rex Guillelmus, & Domina iuit Salernum. Tunc Tancredus occupavit Regnum, & praedictam Constantiam occultavit in quodam Castro, ita ut Comites omnes de Regno putarent eam mortuam. Imperator rediens Romam, petiit a Papa, ut uxorem suam faceret sibi reddi. Qui ad hoc plures misit. Et respondebatur, quia defuncta esset. Imperator obsedit Neapolim, & nihil proficiens in Theutonium rediit. Et ex tunc misit Panormum per unum leprosum literas; qui multam industriam fecit sub specie mendicandi, quod Domina habuit literas de vita Imperatoris, & dedit eidem nuntio responsivam. Post haec dixit Tancredo, qui ante eam servabat, & vocabat eam Dominam suam: *Male bastarde, vivit meus vir, & ecce literae suae*. Tancredus vero nil scire valens de nuntio, iracundiam commotus, fecit propter malam custodiam interfici Castellatum, & febre correptus mortuus est. Imperator autem veniens accepit uxorem cum Regno. Filios Tancredi abacinavit; filias vero liberas dimisit. Denique audiens & admirans, quod Domina esset gravida, quum quinquagesimum transisset annum, consuluit Abbatem Joachim, rogans ut interpretaretur quaedam dicta Merlini & Erichthae. Quod & fecit, dicens, quod Fridericus esset filius ejus, & dictae Imperatrici; & multa praedixit sibi, filio, ac successoribus suis, & specialiter quod debebat mori in partibus Melatii, & quando. Et sic accidit. Scripsit quoque idem Epistolam in hac forma. *Henrico VI. inclito Romanorum Augusto, Joachim dictus Abbas. Humiliari sub divinae potentia*

A *Majestatis. Dum meae simplicitatis inventiam literis & nuntiis recurrentibus urgetis, ut quae per Chronicas veteres & Annales nova Populorum discrimina, in quibus universalis Ecclesia fluctuat, juxta Hieremiae vaticinium & scriberem & legerem. Tamen quia consilium Domini nemo novit, imperio vestro valde timidus hucusque non parui, tamquam qui cum ipso Propheta loqui nec didici, nec prophetiae mihi spiritum arrogavi. Jam vero quia sub sexto sigillo & Ecclesiae tempore, cujus initia pervenimus, phiala divini furoris effunditur, & Liber solutis pacis signaculis aperitur, ad deprimendam superbiam hominum, & mentes simplicium instruendas, elegi commodius ex conscientia veterum nova dirigere, quam ad oppositiones hominum vias investigabiles indagare. Quaeso proinde, ut dicta simplicia, quae quodammodo sicut ambigua fuerint, sic & apud multos non esse non poterunt involuta, vestro soli servetis examini, nec alterius Prophetae propterea improbare contendatis articulum, qui contra novorum Chaldaeorum Imperium, Alemannorum, nec dubium, inducitur discidendum. Habetis insuper de Opusculis aliis concors in Apocalypsis expositione compendium, in quibus experiri poteritis, quam in diebus istis Caritas Christiana deservet, & mundanae persecutionis iniquitas graviter inardescat. Unde in his carminibus, auspiciis vestris omnino consulitur, ut non sumatis de virtute praestitae potestatis audaciam, ubi Regum Rex temporalem in suis exerit disciplinam. Nam ut liberius eloquar, mallem ego aemulorum ictus recipere, quam vos universae terrae malleum vestris in posteris, contra satagentis Ecclesiae filios durius provocare. Expositio Jeremiae. Ecce, Caesar, virgam furoris Domini. SuffICIENTER Hieremiae expli-*

B

C

D

E

explicatur, qui in replicandis afflictionibus ubique cernitur impeditus. Ut & tu non sis expers divinae formidinis, quum ad radicem Imperialis culminis apponenda sit Evangelica jam securis.

Particula IV. de electione Othonis, & captione Constantinopolis per Venetos & Barones transfretantes.

HENRICUS Imperator in Sicilia Patnormi moritur, qui per tyrannidem in Regno multos & magnos peremit. Archiepiscopos & Episcopos trucidavit, & contra Ecclesias semper tyrannidem exercuit. Propter quod Innocentius III. qui eodem anno in Papatu Caelestino successerat, promotioni Philippi fratris ejus contrarius fuit, omnes fautores ejus excommunicavit, Othoni vero viriliter adhaesit Duci Saxoniae, & eum Aquisgrani in Regem Alamanniae consecrari fecit M^CXCVIII.

Particula V. de electione Alexii, & successione Balduini.

Captâ Civitate pater adolescentis &c.

Particula VI. de victoriis Tartarorum, & qualiter coeperunt dominari.

Particula VII. de forma & qualitate Tartarorum.

Particula VIII. de ritu religionis ipsorum.

Particula IX. de superstitionibus eorum.

Particula X. de legibus & consuetudinibus eorum.

Particula XI. de moribus eorum.

A

Particula XII. de visu eorum.

Particula XIII. de stationibus.

Particula XIV. de luxuria & crudelitate eorum.

Particula XV. de morte & sepultura ipsorum.

B

Particula XVI. de Terra Tartarorum.

Particula XVII. de initiis bellorum Tartarorum.

Particula XVIII. de bello eorum contra Kytaos.

C

Particula XIX. de bello eorum contra Indos.

Particula XX. Quomodo Tartari versus Occidens dilataverunt imperium.

Particula XXI. de gestis Regum Armeniae cum Tartaris.

D

Particula XXII. Qualiter Persis post multa dominia Tartari dominantur.

Particula XXIII. Qualiter successores Halaonis se habuerunt cum Christianis & Saracenis.

Particula XXIV. de quibusdam incidentibus illius temporis.

E

DE Tartaris sufficienter explicito, ad Terram Sarmatiam redeuntes &c. MCCVI. Otho cum Philippo Duce Sueviae de Imperio contendit &c. Venetiarum Dux eligitur Dominus Petrus Ziani Eodem Anno Beatus Franciscus mundum deferens &c.

Particula

Particula XXV. de figuris & prophetia duorum Ordinum.

De eis Joachim super Hieremiam sic ait: *Tales &c.*

Particula XXVI. de conversacione Beati Francisci in habitu seculari.

A Pparuit gratia Salvatoris nostri Dei, diebus istis novissimis in servo suo Francisco, qui Pater &c.

Particula XXVII. de sancta ejus conversione ad Dominum, ac repartitione trium Ecclesiarum.

Particula XXVIII. de institutione Religionis, & approbatione Regulae.

Particula XXIX. de profectu Ordinis sub manu ipsius.

Particula XXX. de spiritualibus sociis Beati Francisci.

Particula XXXI. de origine Sancti Dominici, & legatione XII. Abbatum contra haereticos.

Dominicus Praedicatorum Dux & pater inclytus, ex Hispania, Villa Calaroga, Oxomensis Dioecesis &c.

Particula XXXII. de ejus libello ab igne illaeso.

Particula XXXIII. de initio desolationis in Marchia Trivisana & Lombardia per Ezelinum.

Eodem Anno idest MCCVII. de Venetiis exierunt XXXI. Galeae, & ceperunt Corsu & destruxerunt. *Tom. XI.*

A runt Montem. Eodem Anno Azzo Marchio Estensis regimen Veronae suscepit de communi voluntate duarum partium, scilicet Comitis Sancti Bonifacii, & Monticulorum. Sed Monticuli furore Ezelini de Romano eum de Verona expulerunt. Ille vero convocatis amicis & exercitu praeparato Veronam aggreditur, faventibus sibi Mantuanis, & parte Comitis Sancti Bonifacii. Ezelinus autem alteri parti favens, cum exercitu copioso venit, sed dum praevalere non potuit, cum omnibus de parte sua territus fugit. MCCVIII. pars Monticulorum cepit Castrum Piscariae, indeque per Veronensem districtum currentes, rapinis & incendiis omnia devastabant. Sed Marchio & Comes praedicti parato exercitu eos obsederunt, & captos in compedibus posuerunt, qui ad mandatum sequentis Othonis, quum in Italiam venit, dimissi sunt. MCCVIII. Veneti ceperunt Candiam, & totam Insulam Crentensem. Eodem Anno venerunt solemnes Nuntii ad Philippum Regem Franciae, ut de apto viro ad defendendam Terram Sanctam provideat Mariae jam nubili heredi Regni.

CAP. CCXXX.

De Imperio Othonis, & sibi contemporaneis:

E Cujus Particula I. de ejus coronatione; & ejus scandalo cum Ecclesia.

Otho filius Ducis Saxoniae, & nepos ex filia Henrici II. Regis Anglorum, postea imperavit. Post mortem enim Henrici orta est dissensio inter Principes Alamanniae. Una pars elegit Othonem, alia Philippum Ducem Sueviae superioris Henrici

Y y

fra-

fratrem. Innocentius autem Papa propter causam superius allegatam contra voluntatem Regis Franciae, qui conjunctus erat cum Philippo, ut de Comite Flandriae, & aliis brigis suis commodius triumpharet; contradicentibus quoque pro magna parte Romanis, multis etiam ex Magnatibus Imperii dissentientibus, Othonem coronavit. Cujus pater Dux Saxoniae de crimine laesae Majestatis ab Imperatore Friderico convictus, & universo Baronum judicio condemnatus fuit, & perpetuè a Ducatu dejectus. In ipsa autem coronatione Papa jusjurandum accepit ab eo de Patrimonio & jure Sancti Petri indèmniter & contra quoslibet defendendo. Sed ipsa die contravenit. Igitur propter hoc, & propter expensas, quas ab Imperatore Romani petebant, ortà discordià, Romani cum eo conflixerunt, multique de Theotonicis occisi sunt. Imperator quoque, quum de damnis refarciendis ageretur, dicebat se MC. equos amississe. Rediens verò, sicut animo conceperat, Castra & munitiones occupavit, quae erant juris Beati Petri, Radicosanum, Montem Flafconis, ac paene totam Romagnam. Inde transiens in Apuliam oppugnavit Terram Friderici filii Henrici Imperatoris, cepitque multas Urbes & Castella in Regno Apuliae, quod totum est de Feudo Beati Petri. Missis ergo hinc inde nuntiis, quum Imperator ea, quae occupaverat, resignare nullatenus vellet, & miseros Romipetas a suis, quos in Castris posuerat, exspoliari faceret, Papa excommunicationis sententiam promulgavit in eum. Deinde quum nec sic rescipiscere vellet, & in praedictis procederet, Papa subditos ipsius ab ejus fidelitate absolvit, sub anathematis intermina-

tionem prohibens, ne quis Imperatorem cum haberet, aut nominaret. Sicque recesserunt ab eo Rex Bohemiae, Dux Thuringiae, Lantgravius, Dux Austriae, multique alii tam Seculares, quàm Ecclesiastici.

Particula II. de Almarico Haeresiarcho.

Tunc quidam Almaricus de territorio Carnotensi &c.

Particula III. de Elynando, & electione Friderici.

IN territorio Belluacensi floruit Elynandus Frigidi Montis Monachus &c. Othone igitur damnato ut dictum est, Barones Alamanniae, Regis Francorum consilio mediante, Fridericum Henrici quondam Imperatoris filium unanimiter elegerunt Imperatorem, rogantes Papam, ut ejus confirmaretur electio. Qui licet satis hoc vellet, quia tamen Romana Ecclesia tarditatem & gravitatem in magnis rebus observare consuevit, dissimulabat. Et etiam, quia illam progeniem non amabat. Fuit autem electus quarto Othonis Anno.

CAP. CCXXXI.

De Imperio Friderici II. & sibi contemporaneis:

Cujus Particula I. de ejus initiis & conversione Beatæ Clarae.

FRidericus postea imperavit, vocatus a Baronibus de consilio Regis Franciae, Romam venit, & a Romanis honorifice susceptus est. Inde intravit Alamanniam, & venit Constantiam. Cujus adventum sciens Otho, sequebatur eum cum CC. militi-

litibus. Jamque praemiserat famulos & equos suos in eandem Urbem ipsâ die venturus. Itaque quum Fridericus Urbem intrasset, Othone per tres leucas distante, Otho ipse cum suis repulsus est. Dicunt autem, quod si Fridericus per tres horas tardasset, Alamanniam non intrasset. Otho igitur a Constantia sic repulsus accessit Brisachum, unde non minori dedecore est repulsus. Fridericus ibi, sicut & ab aliis Imperii Baronibus est receptus. Eodem Anno Fridericus iniit foedus cum Rege Francorum, sicut exstiterat inter praedecessores eorum. Eodem etiam Anno Virgo Clara Deo devota &c.

Particula II. de Summis Pontificibus.

Honorius natione Romanus fedit annos X. menses VIII. dies XXIII. Cessavit Episcopatus dies XXIII. Hic renovavit Ecclesiam Sancti Laurentii extra muros, & Basilicam quae dicitur Sancta Sanctorum, & composuit Decretales, & confirmavit Ordinem Praedicatorum. Gregorius natione de Anagnia fedit annos XIII. Hic fuit Episcopus Ostiensis. Et per Fratrem Raymundum Ordinis Praedicatorum, Poenitentiarium suum, compilavit Volumen Decretalium; aggravavitque sententiam, quam Honorius tulerat contra Fridericum Secundum. Hic fuit protector Ordinis Minorum, quum esset Episcopus Ostiensis, & adstitit Beato Francisco in condendo Regulam. Et Beatus Franciscus illi praedixit, quod esset Papa futurus. Unde Ordinem tantum dilexit, quod lotionem pedum, quae per Summos Pontifices fieri solet, in habitu Fratrum Minorum faceret, & in ipso habitu, ut esset incognitus, pia loca intra

A Urbem aliquando visitabat. Hic canonizavit Beatum Franciscum MCCXXVIII. & Beatum Antonium ejusdem Ordinis MCCXXXII. & Beatam Elisabeth. Et Privilegium fecit de Stigmatibus Beati Francisci. Et Provincialibus Praedicatorum scripsit, ut Fratrem Eventardum praedicantem contra Stigmata Beati Francisci, suspensum a praedicationis officio sibi mittant, pro meritis puniendum. Et Otonotono Episcopo mandat, quod de cetero contra Stigmata Beati Francisci nihil attentet. Prohibuerat enim ea dipingi. Caelestinus natione Mediolanensis fedit dies XVII. Cessavit Episcopatus menses XXII. dies XIV. Innocentius Cardinalis, natione Januensis de Comitibus Lavaniae fedit annos XI. menses VI. De ejus creatione in Curia Friderici exultatio magna fuit, quod ejus esset amicus. Sed Imperator asseruit eum de cetero non amicum. Hic nobiles Cardinales fecit, Othonem Cancellarium Parisiensem, magnum Hugonem Ordinis Praedicatorum, qui totam Bibliam utiliter postillavit; & constituit, ut Cardinales, dum equitant, capellum rubeum portent, unde ab aliis discernantur, in signum quod prae ceteris oportet pro fide & Ecclesia caput exponere. Romanam Ecclesiam a tempore Papae Gregorii multis debitis oneratam suâ industria exoneravit. Fere annis duobus quaesivit modum pacis cum Imperatore, ut finem imponeret tantis malis. Considerans vero, quod in tractatu nil proficeret, ivit in Galliam circa festum Beati Andreae. Fridericus autem Romam in circuitu vastat. Papa vero Concilium celebravit Lugduni MCCXLV. a Nativitate Johannis Baptistae, usque ad Octavam Nativitatis Beatae Virginis. Quae Octava

705 **E X C E**
 tunc instituta est. Dum autem Con-
 ciliium congregatur, Imperator &
 Summus Pontifex per suos Logothe-
 tas invicem scribunt. Fitque Apolo-
 geticus in quaestionibus motis, ubi
 inter cetera Papae transmittitur.

- „ *Fata movent, stellaeque docent, a-*
 „ *„ vinnique volatus,*
- „ *Quod Federicus ego, malleus or-*
 „ *„ bis ero.*
- „ *Roma diu titubans, variis erroribus*
 „ *„ acta,*
- „ *Concidet, & mundi desinet esse*
 „ *„ caput.*

Quibus responsum est:

- „ *Fata silent, stellaeque tacent, nil*
 „ *„ praedicat ales.*
- „ *Solius est proprium scire futura*
 „ *„ Dei.*
- „ *Niteris incassum navem submergere*
 „ *„ Petri:*
- „ *Fluctuat, & numquam mergitur*
 „ *„ illa razis.*
- „ *Quid divina manus possit, sensit*
 „ *„ Julianus.*
- „ *Tu succedis ei. Te tenet ira*
 „ *„ Dei.*

In processu autem Concilii, XVI.
 Kalendas Augusti, Papa Imperatorem
 tamquam hostem Ecclesiae damnat.
 Ipsum tam Imperii quam Siciliae
 Regno privat. Et omnes Vassallos
 ejus absolvit a fidelitatis praestito
 juramento; sicut apparet in VI. De-
 cretaliū de Simonia in *Sacro*
praesente: & in *Ad Apostolicae;* ubi
 quatuor causae depositionis assignan-
 tur. Prima perjurii, quia non serva-
 vit juramentum, quod praestitit Ec-
 clesiae tam de Imperio, quàm de
 Regno Siciliae ratione Feudi. Secun-
 da fuit sacrilegii in captione Praela-

R P T A 706
 A torum tam nunc quam tempore Gre-
 gorii. Tertia, quia notatus est de
 haeresi. Quarta, quia annis undecim
 non solvit Censum de Regno, quod
 ab Ecclesia tenebat in feudum. Quod
 Innocentius ibidem ait esse speciale
 patrimonium Sancti Petri. Obiit au-
 tem Innocentius Neapoli in festo
 Beatae Luciae, sepultus in Ecclesia
 Majori.

Particula III. de quibusdam incidentibus.

Eodem Anno Rex Philippus &c.
 Eodem Anno Azo Marchio E-
 stensis moritur, & supradictus Comes
 Sancti Bonifacii. Primus reliquit fi-
 lios Aldevrandinum & Azonem. Se-
 cundus Ricardum & Azolynum. Eo-
 dem anno pro reparando Clero &
 divino Officio, quod jam annis VII.
 vacaverat. Rex Philippus in Angliam
 transfretare disposuit &c. MCCXXIII.
 Petrus Rex Aragonum &c. Eodem
 anno Mediclanenses propter odium
 Friderici, ex causâ supra posita,
 contra Papiensens, qui eum sociave-
 rant, & contra Cremonenses, qui
 eum receperant, congregaverunt e-
 xercitum. Et eodem anno bis debel-
 lati fuerunt propter suas haereses, &
 quia Othoni adhaerebant. Cremon-
 enses vero eorum Carrociū, Ve-
 xilla, & Scuta accipientes, suum
 Palatium ornaverunt eisdem. Eodem
 anno Johannes Rex Angliae &c. Eo-
 dem Anno Paduani Terram Estensem
 Aldevrandino Marchioni Estensi ac-
 ceperunt. Tunc autem sub regimine
 Domini Marini Zeno pacificaverunt
 Monticulos cum illis de parte Co-
 mitis Sancti Bonifacii. Apud Urbem
 Byterim &c.

*Particula IV. de confirmatione Ordinis
Prædicatorum.*

Tolosanus Episcopus dictus Fulco
Summum Pontificem adiens,
virum Dei Dominicum secum duxit,
qui tunc ab Innocentio petiit confir-
mari Ordinem, qui Prædicatorum
diceretur &c. Sed Anno MCCXVI.
confirmatus est Ordo &c.

*Particula V. de eorum dispersione
ad prædicandum.*

Dum autem vir Dei Dominicus
Romæ esset &c.

*Particula VI. de quibusdam miraculis
Beati Dominici.*

Quum die quadam Dominus Ste-
phanus Cardinalis ad Sanctum
Sixtum, ubi vir Dei Dominicus cum
Fratribus suis morabatur, venisset,
nepos ejus equo præcipitatus in fo-
veam, plangentium manibus fereba-
tur exanimis. Tunc vir Sanctus,
hortante Fratre Tancredo approbato
viro atque dicente: *Quid agis, Pater
carissime! iste tuæ virtutis experimen-
tum expectat; mira res agitur super-
nâ virtute; quod certus de futuro
signo effectus defunctum in quadam
camera, semotum ab aliis introduci
fecit, & oratione præmissa, incolumem reddidit. In eodem loco &c.*

*Particula VII. Quomodo claruit spiritu
Propheciæ.*

*Particula VIII. de austeritate vitæ Bea-
ti Francisci, & quomodo cytharæ
præbeant ei solatium.*

*Particula IX. de Humilitate & Obe-
dientia ipsius.*

A

*Particula X. de amore Paupertatis, &
mira suppletionem defectuum.*

*Particula XI. de Pietatis affectu, &
quomodo ratione carentia videban-
tur ad ipsum affici.*

*Particula XII. de fervore Caritatis;
& desiderio martyrii.*

B

*Particula XIII. de studio & virtute
Orationis.*

*Particula XIV. de Intelligentia Scriptu-
rarum, & Spiritu Prophetiæ.*

*Particula XV. de efficacia prædicandi,
& gratia sanitarum.*

C

Particula XVI. de Stigmatibus Sacris.

*Particula XVII. de confirmatione quo-
rundam Ordinum, & Piazio Gene-
rali, & quibusdam incidentibus.*

D

AD gesta Papæ Honorii redeun-
tes dicamus, quod Anno MCC-
XVI. Pontificatus sui primo, confir-
mavit Ordinem Prædicatorum, Mi-
norum vero anno octavo. Ordinem
etiam de Valle Scholarium, cujus
institutor fuit Guillelmus, qui Scho-
laris Parisius postea rexit in Burgun-
dia, & tandem cum quibusdam Scho-
laribus suis ad eremum convolvit,
& formam vivendi ex diversis Reli-
gionibus elegit. Carmelitarum quo-
que Ordinem habitantium in Monte
Carmeli cum quibusdam observantiis
regularibus a Patriarcha Hierosoly-
mitano eisdem traditis. Postea au-
tem Gregorius eandem Regulam con-
firmavit, & ne possessores vel redi-
tus perciperent, districte eis prohibuit.
Sed MCCXXXVIII. propter
Page-

E

Paganorum insultus compulsi sunt a loco illo per varias mundi partes dispergi. Mortuo quoque Henrico Dago Imperatore Constantinopolitano &c.

Particula XVIII. de captione Damiatæ.

Particula XIX. de quibusdam incidentibus.

Particula XX. de quibusdam gestis trium Regum.

Johannes Rex Hierusalem MCCXXI. ad Regem Franciæ se contulit, auxilium petiturus propter malum Statum Terræ promissionis. Fridericus Rex Romanorum signo Crucis prius assumpto unicam filiam Regis Hierusalem ducit uxorem de consilio & voluntate Summi Pontificis, & totius Consistorii, & Magnorum ultramarinorum, qui pro consilio vocati fuerant. Ipse vero promisit eam ducere, dum pubesceret, idest usque ad IV. annos, & inde ad duos ire in auxilium Terræ Sanctæ. Et pæta sunt juramento firmata, & sententia excommunicationis est apposita. Statuto tempore Rex Hierusalem ad Imperatorem adduxit filiam Brundusium. Et desponsatâ puellâ Imperator patrem requisivit, ut Regna & regalia jura resignet. Stupefactus ille obedit; & mittitur Bailivus Hugo de * Monre Beliard. Et post eum misit Comitum, qui majoris fuit reputationis, quam in suo adventu fuerit Imperator. Tunc Alamanni Castrum de Monte Forti ceperunt. Rex autem, qui fuerat Hierusalem, in Franciam profectus est. Postquam vero tempus transfretandi advenit, cum XX. Galeis & militibus non amplius centum ire disposuit. Papa illi mandat, ne tamquam Crucesignatus eat,

A donec ab excommunicatione, quam incurerat, esset absolutus, & de perjurio satisfecisset. Imperator prædicta parum attendens, in Cyprum ivit, & Dominum Baruth ad se vocat, nominans eum avunculum carissimum propter uxorem jam defunctam, quæ reliquerat Conradum. Ille vocatus, contra consilium sibi datum, post prandium productis armatis ab Imperatore requisitus primum fuit, quod redderet Beritum, quod non rite tenebat. Secundum, quod de omni percepto a tempore mortis Regis Hugonis (erat enim filii Bajulus) usque tum, idest annis X. perceperat, redderet rationem secundum consuetudinem Curiae Almannorum. Sed bonis viris mediavitibus convenitur, ut de primo secundum consuetudinem Curiae Regni Hierusalem, de secundo secundum consuetudinem Regni Cyprî, rationi parebit. Inde Ptolemaidam profectus, Soldano transmittit tamquam fratri munera; & quod non acquirendæ terræ causâ venerat, sed Sanctorum locorum gratiâ; & quod filius ejus heres sit Regni Hierusalem; & si hæc pacifice reddat, pacificus erit regressus. Interim duo fratres Minores literas Papæ præsentant Patriarchæ, ut eum excommunicatum denuntiet. Et post hæc Imperator accepit, quod Ecclesia Regnum Siciliae occuparet. Ille cum Soldano concordat, ut partem Hierusalem accipiat, Bethleem, & Nazareth, & Casalia intermedia in recta via, & Terram Tyronis, & pertinentia ad Sidonem. Et profectus Hierusalem, absque ulla benedictione Coronam posuit super Altare, deinde super caput suum, & Brundusium rediit MCCXXIX. Dicitur, quod Fridericus bona habuit initia. Tamen mortua matre ab iniquis

quis perversus, coepit in Regno gravare Ecclesias, & in servitutem redigere. Saracenos quoque per Regnum dispersos congregavit, & in una Civitate fortificavit, quae Luceria Saracenorum dicta est, eam illis sub tributo concedens. Et Honorii admonitioni non acquiescens excommunicatur. Nec cessavit a MCCXXI. usque ad finem vitae suae. Ideo Honorius omnes Barones Regni Apuliae & Imperii a juramento fidelitatis absolvit. MCCXXII. Tartari transeuntes Montes Riphaeos &c.

Particula XXI. de dominio Ezelini in Verona, & de Regno Castellae.

A Zo Marchio Estensis, & Ricardus Comes Sancti Bonifacii cum Veronensibus, & Mantuanis obfederunt in Ferraria Salinguerram. Qui Comiti suavit, ut introiret Ferrariam, & quum introisset, captus est cum sua comitiva, ac per hoc fuit soluta obsidio. Mansit autem Comes in vinculis, donec reformata fuit compositio post modicum tempus. Eodem anno, vel secundum alios MCCXXXIV. Fernandus Rex Castellae &c. MCCXXXV. &c. Eodem anno multi Nobiles ex parte Comitis Sancti Bonifacii pecuniâ inducti, parti adhaeserunt Salinguerrae, & Comitem de Verona subito expulerunt. Et tunc Ezelinus primo coepit habere dominium in Verona. Mantuani autem Comitem receperunt, & in guerra juverunt, donec compositio intervenit, mediantibus Rectoribus Lombardiae.

A

Particula XXII. de transitu Beati Francisci.

Millesimo Ducentesimo Vigesimo Sexto &c.

Particula XXIII. de quibusdam gestis Gregorii IX. & morte Regis Ludovici.

B

MCCCKXXVII. Gregorius IX. natione Campanus, vocatus Hugolinus Episcopus Ostiensis, hic missus fuit in Lombardiam, quae occasione Friderici tota divisa erat. Fuerunt enim duo fratres de Tuscia Nobiles. Unus dictus est Gibellinus, qui sequutus est Imperatorem. Alius Guelfus, qui sequutus est Ecclesiam; a quibus illi de parte Imperii dicti sunt Gibellini: illi vero de parte Ecclesiae dicti sunt Guelfi. Eodem anno primo monuit Fridericum, ut ab inceptis desisteret; & non proficiens, sententiam Honorii renovat. Eodem anno Tolosani tribulationibus attriti, paci consentiunt coram Rege Ludovico & Legato &c.

C

Particula XXIV. de Canonizatione Beati Francisci.

Particula XXV. de indole Beatae Elisabeth.

D

Particula XXVI. quomodo in statu maritali nescivit thorum in delicto.

Particula XXVII. quomodo erat ad orationem sollicita.

Particula XXVIII. de humilitate ipsius.

Particula XXIX. de austeritate vitae.

Parti-

Particula XXX. de pietate ipsius
ad pauperes.

Particula XXXI. de naturali patientia
ipsius post mortem viri.

Particula XXXII. de fervore ipsius ad
votum castitatis servandum.

Particula XXXIII. de gratia perseve-
rantiae, & despectu mundanorum.

Particula XXXIV. de visionibus sibi a
Deo monstratis.

Particula XXXV. de Hospitali; &
quomodo diligenter pauperibus
serviebat.

Particula XXXVI. de felici ejus transitu.

Particula XXXVII. de nativitate &
bonis initiis Beati Antonii
Confessoris.

Particula XXXVIII. qualiter zelo mar-
tyrii Ordinem Minorum intravit, &
de mutatione nominis ipsius.

Particula XXXIX. de via Beati Anto-
nii in Marocium, & reditu ejus.

Particula XL. qualiter Fratribus scientia
ejus innotuit, & de utili praedi-
catione ipsius contra haereticos (a).

Particula XLI. de fama praedica-
tionis ejus (b).

Particula XLII. de transitu e vita.

Particula XLIII. de quibusdam
incidentibus.

Fridericus post reditum suum de
ultra mari amicos Ecclesiae de
Regno extirpat morte vel prosci-
ptione. De Apulia per Venetias &
Forum Julii transivit in Alemanniam,
in qua via cum Ezelino composuit.
Interim Regina Cypri &c. Henricum
primogenitum suum, quia Ecclesiae
favebat, capit, qui in carcere mori-
tur, & ejus loco Conradum instituit.
Deinde exercitum parat, ut Romam
veniat. Gregorius Papa factâ Proce-
sione, & proposito verbo Dei, de
Friderico querelam Romano proponit
Populo, qui ei favere videbatur, &
persequi Ecclesiam; & Capita Apo-
stolorum Petri & Pauli tenens in
brachiis, se ait illa non posse defen-
dere absque Populi Romani virtute,
in cujus se protectione ponebat. Sic
ei devoto clamore Populus defensionem
promittit. Quo audito Frideri-
cus cum exercitu retrocessit eodem
anno. Quum vero Papa Romae Con-
cilium congregare vellet contra eum-
dem Fridericum, ille per suos com-
plices vias claudit. Unde duos Car-
dinales cepit, missos pro subsidio Ec-
clesiae, Dominum Jacobum Praene-
stinum ad Regem Franciae, & Otho-
nem in Angliam, cum pluribus Prae-
latis, per naves Pisanorum; & apud
Melfim mittuntur. Sanctus autem
Ludovicus mandavit Imperatori ro-
gando, ut sui Regni Praelatos captos
dimitteret. Cui ille rescripsit, quod
non miraretur, si Caesar illos in an-
gusto tenebat, quia Caesaris angusta
tracta-

(a) In eadem Particula XL. describit Jordanus, quomodo Mulus Eucharistico Pani genua
flectens, obsequiosam venerationem Sacramento prodigiose praestitit.

(b) In Particula XLI. differit idem Jordanus de adventu, morâ, & praedicationibus
Beati Antonii, in Urbe Patavina ab eo habitis. Sed ne verbum quidem facit de Piscium mi-
raculo, quos ad praedicationem Antonii auscultandam convenisse Scriptores aliqui referunt.

tractabant. Rex vero illi iterum mandavit, ne locum contentioni ultra faciat, quia Regnum Franciae non erat adeo debilitatum, quod se permetteret ejus calcaribus perurgeti. Tunc, licet invitus, illos dimisit. Jacobus Rex Aragonum &c. MCCXXXV. &c. Eodem anno Beatrix filia quondam Aldrovandini Marchionis Estensis Regi Hungariae nupsit. MCCXXXVI. &c. Eodem anno Marchio Estensis cum Paduanis exercitum parat. Ezelinus & Veronenses pro Imperatore mittunt, qui erat in partibus Lombardiae. Et subito venit eis in auxilium, & Vicentiam cepit, eamque combussit in Festo Omnium Sanctorum. Eodem anno moritur Rex Hungariae, & Bela filius ejus regnat pro eo. Beatrix gravida timens privignum suum regnantem, in habitu virili fugit, & editum filium Stephanum vocavit. Floruit doctus Accursius Doctor Juris Civilis, qui totum Corpus Juris Civilis glossavit. Fuit autem de Comitatu Florentino. Cujus Magister fuit Azo Bononiensis, qui Summam fecit. MCCXXXVII. Nuntii Imperatoris cum Ezelino Paduam intrant, faventibus eisdem quibusdam Magistratibus de Padua. Ultimo Tarvisini, qui soli liberi remanserant, in Marchia Tarvisina, posuerunt se sub dominio Ezelini. Marchio etiam Estensis Nuntiis Imperatoris se subjecit. Postquam autem Ezelinus obtinuit Paduae dominium, Nobiles de Civitate cum filiis in exilium destinavit, & diris carceribus mancipavit. Tunc filius Ducis Venetorum Potestas Mediolanensium cum ipsis, & eorum amicis contra Fridericum progreditur, qui per districtum Brixiae omnia destruebat. Sed fluvio interposito minime proelium commiserunt. Tandem

A Mediolanenses revertuntur; & dum mali nihil suspicarentur, Fridericus cum militia sua eos praeventit, & facto impetu apud Turrem Novam in eos, multos ex eis cepit, plures occidit. Sed & Potestas praedictus captus est, & Carrociū. Tunc Fridericus in exercitu habuit Elephantem, ad quem videndum confluebant Populi Lombardiae. MCCXXXVIII. Soldanus Aegypti &c. Eodem anno Fridericus Imperator Paduam ivit. Post haec Vecilus de Camino, & Albericus de Romano Tarvisium viriliter accedunt, fugantque Jacobum de Mora, qui ibi pro Imperio erat, & omnia agebat de consilio Ezelini. Marchio quoque Estensis, & amici ejus recesserunt ab Imperatore, videntes eum inclinatum totaliter ad vota Ezelini. Imperator autem, relicto Tebaldo Francisco Potestate Paduae, & Vicario totius Marchiae, cum conditione, ut mandatis Ezelini in omnibus obediret, in Apuliam properat. Marchio autem recuperavit Terram Estensem, Cerrum, & Callonem. Sicque guerra periculosa per totam Marchiam inchoatur. MCCXL. Regina Haylisa &c. Anno eodem Dominus Gregorius de Monte Longo Legatus Apostolicae Sedis cum auxilio multorum Populorum, maxime Venetorum, post menses quatuor, sub quadam compositionis specie Ferrariam habuit. Nihilominus Dominus Jacobus Teupulo Dux Venetorum Salinguerram captum duxit Venetias, ubi captivus mortuus est. Tunc Veneti in Ferraria a praedicto Legato honorantias, & libertates, & privilegia magna obtinuerunt. Eodem anno Corona Domini Spinea &c.

*Particula XLIV. de Coelestino Papa,
& aliis incidentibus.*

GAufridus Episcopus Sabinensis in Papam eligitur, & Caelestinus vocatur. Natione fuit Mediolanensis; vitâ & scientiâ laudabilis, proVectae aetatis, & quasi semper languens. Ideo propter labores officii vixit tantum XLVII. diebus. Eo tempore apud Cremonam facta est tempesta maxima, ceciditque lapis grandis, in quo erat Crux & imago Salvatoris. Desuper quoque erat literis aureis scriptum *Jesus Nazarenus Rex Iudaeorum*. Cecidit autem in Monasterio Sancti Gabrielis, & de aqua, in quam liquefactus est, inunxerunt Monachi cujusdam Fratris coecutientis oculos, statimque clare vidit. Ipso tempore Tartari &c. MCCXLIV. Salah Soldanus &c. Tunc in contemptum Ecclesiae Fridericus cum magno exercitu Romam properat, & in circuitu duobus mensibus immoratus, totam vastat. Eodem anno mense Julii a Venetis Jadria capitur, Capitulo Domino Raynerio Zeno, Duce vero Domino Jacobo Teupulo.

CAP. CCXXXII.

De Imperio Langravii, & sibi contemporaneis:

Cujus Particula I. de quibusdam eventibus.

LAngravius, deposito Friderico, eligitur protinus. Papa enim Electores Imperii monuit, ut aliquem strenuum virum ad gubernandum Imperium eligerent. Qui eligunt Langraviam Ducem Thuringiae. Ipse autem pro utilitate Reipublicae diade-

Ama Regni Alemanniae suscepit. Et contra Conradum exercitum congregavit, cumque bello superavit. Imperiali tamen benedictione caruit.

Particula II. de perturbationibus Lombardiae, & passagio Sancti Ludovici.

B**F**ridericus de Apulia venit in Lombardiam cum maximo apparatu. Et dum apud Taurinum moram faceret, Rex Henricus filius ejus naturalis cum exercitu Cremonensium ivit ad obsidendum quoddam Castrum Brixiae. Tunc habita opportunitate consanguinei Papae cum expulsis de Parma, qui in Placentia residebant, Parmam de assensu Populi audacter intraverunt, & partem Friderici expulerunt. In quorum auxilio fuit Gregorius Legatus Papae, cum multis Civitatibus Lombardiae. Quo audito Fridericus velociter illuc pergat cum Ezelino, qui in ejus auxilium venerat cum militia Marchiae Tarvisinae. Fecit autem Fridericus circa Parmam, Civitatem, quam Victoriam nominavit, asserens, se nunquam inde nisi cum victoria recessurum. Expugnabat autem Parmam sex mensibus, donec hyems obsidionem solveret; sed renovato tempore Legatus cum civibus habita deliberatione in Victoriam Civitatem irruerunt. Fridericus autem impetum sustinere non valens, dimissis multis divitiis, verus Cremonam pavidus fugit. Sanctus Ludovicus fratri suo Carolo Andegavensi Comiti dedit conjugem filiam Comitis Provinciae, sororem Reginae Margaritae, quae jure hereditario habuit Provinciam. MCCXLVI. Papa Minores & Praedicatorum mittit ad Tartaros convertendos. Principaliter inter Minores fuit Frater Johannes de Plano Carpini,

pini, inter Praedicatores Frater Ezelinus Lombardus. Eodem Anno Soldanus Damasci &c. MCCXLIX. Rex Henricus bellicosus valde captus est a Bononiensibus, & usque ad finem vitae suae in carcere detinetur. Eodem anno Castrum Montis Silicis Fridericus tradidit Ezelino. Deinde obtinuit Burgum Estense, & fortilitia Marchionis.

Particula III. de captione Damiatæ.

Eodem anno Rex Ludovicus post longam moram in Cypro &c. Ipso anno Januenses & Pisani in Ptolemaida & aliis locis se mutuo offenderunt. Postea inter se sunt pacificati. Ibi aestate tota &c.

Particula IV. qualiter Damiatæ est reddita Saracenis. Et de Pelavicino, & crudelitate Ezelini, & quibusdam incidentibus.

Post aliquos dies &c. (a)

CAP. CCXXXIII.

De Imperio Guillelmi, & sibi contemporaneis:

Cujus Particula I. de morte Friderici, & perturbationibus Lombardiæ.

Guillelmus Comes Hollandiæ, mortuo Langravio, electus est, vivente adhuc Friderico, & anno quinto a Frixonibus occiditur, & Imperiali caruit benedictione. MCCL. Cremonenses contra Parmenses vadunt, illique improvide eis cum Car-

Arocio occurrunt, & de proelio fugientes Carrocium dimittunt. Eodem Anno Fridericus vadit in Apuliam, & gravi pressus infirmitate ibi moritur, qui omnes Augustos divitiis, potentiâ, gloriâ, a Carolo Magno citra superavit, nihil secum præter peccata portans. Aliqui dicunt, quod Manfredus Regnum Siciliae ambiens, eum cuscino ori superposito suffocavit. Guillelmus de Podio scribit in suis Chronicis, quod Fridericus in fine suum cognoscens errorem, & dolens, prohibuit sibi Imperialia funera exhiberi. Per idem tempus Populus Placentinus contra suos Milites concitatus, auxilium Cremonensium imploravit; & expulsis Militibus, Ubertum Pelavissinum in suum Dominum elegit. Eo quoque tempore mortuus est in Apulia Raynaldus filius Marchionis Estensis, quem pro obside Fridericus acceperat. Reliquit autem filium Obizum, & filiam, quos Marchio legitimari fecit tam per Papam, quam per Regem Germaniæ. Nati enim erant ex quadam nobili puella de Apulia, & non de legitimo thoro. Dominus Gregorius de Monte Longo, Legatus supra memoratus, Patriarcha Aquilejensis efficitur. Ezelinus autem firmiter credens, magnam conspirationem factam contra se a militibus Marchiæ, maximam eorum stragem edidit. Soldanus Alepiæ congregavit usque ad triginta millia equitum, & ivit in Aegyptum, & superatus est, vixque redierunt duo millia, & de Aegyptiis duo millia occisa sunt.

Z z z

Parti-

(a) In eadem Particula agit Scriptor tantummodo de Damiatæ captione, & de Ludovico Rege ac Pastoribus, qui, ut eum liberarent, simul convenere. De Pelavicino, Ezelino, aliisque emergentibus omnimode silet, de quibus tamen scribit in Particula I. sequentis Cap. CCXXXIII.

Particula II. de Summis Pontificibus.

Alexander natione de Anagnia sedit annos VI. & dimidium. Cessavit Episcopatus menses III. dies III. Hic fuit Ostiensis Episcopus; pauperibus pius. maxime praedicantibus Evangelium. Ordinem Minorum valde dilexit. Unde requisitus, ut daret Ordini Protectorem, respondit, quod in vita sua nullum haberent alium Protectorem. Ipse enim volebat esse immediatus Ordinis Protector. Ipse Libellum damnavit Guillelmi de Sancto Amore dogmatizantis, quod Religiosi Mendicantes non erant in statu salutis, quamquam de licentia vel commissione Romani Pontificis, seu Dioecesanorum, praedicationis officium exercere, & Confessiones audire absque Sacerdotum Parochialium venia valerent. Praedictus autem Libellus coram Sancto Ludovico, convocata multitudine, combustus est, & dictus Guillelmus de toto Regno Franciae expulsus. Fecit & comburi alium Libellum dogmatizantem, quod Evangelium neminem ad perfectionem adduxit, sed Lex Spiritus. Et sicut Lex Veteris Testamenti per Evangelium evacuata erat, ita & Lex Novi Testamenti per Legem Spiritus excursu MCCLX. Et appellabatur Libellus Evangelium aeternum.

Particula III. de quibusdam Regibus, & Tyrannis, & Doctoribus.

Manfredus Regni Siciliae assumptum dominium, sed non in toto propter Regem Conradum. Innocentius a XLIII. anno usque ad LII. Lugduni moram contrahens, Librum composuit per modum apparatus De-

cretalium, quem totum quasi Canonistae Magistri imitantur. Fecit & Decretales, quas omnes Bonifacius in Sexto inseruit. Fecit & Libellum de jurisdictione Imperii, & auctoritate Papae, ubi respondet praesumptuosis definitionibus Logothetae Frederici, idest Petri de Vincis, quem *Apologeticum* nominavit. MCCL. Rex Franciae firmavit Caesaream, & Rex Conradus intrat Regnum Apuliae, & Neapolim capit. Et sequenti anno Castrum ibi aedificavit, quo anno moritur. Reliquit autem filium parvulum Conradinum, quem mater in Theotoniam portari fecit, ibique nutrir. Aliqui dicunt, quod duorum erat annorum. Mater vero nupsit Comiti de Tirolo. Relictus est autem pueri Bajulus Bertoldus Marchio de Honnemburch qui postea in Bajulatu cessit Manfredi. At ille sub tali praetextu afficuravit dominium. Quod audiens Innocentius, eodem anno in Italiam veniens, primo venit Perusium, ibique magnum paravit exercitum. Eodem anno Ludovicus Rex Franciae firmavit Japham &c. MCCLIII. Innocentius vadit Neapolim, quo quum pervenisset, quasi statim infirmatus est & mortuus, sepultusque in Majori Ecclesia Sancti Laurentii, & omnes de exercitu ad sua redierunt. Soldani Aegypti & Damasci &c. MCCLIV. Manfredus simulata morte Conradi, consummatoque planctu, post paucos Vicariae suae annos, & assumptis quibusdam Baronibus, diadema Regni sibi imposuit, & salutatus ut Rex imperat annis XI. Excommunicatur autem a Papa, & mandatur, ut nullus Fidei-
lium eum Regem vocet. Qui etiam exercitum contra eum misit, & nihil profecit. Conradinus autem cognita Manfredi malitia per solemnes
nun-

nuntios misit l teras Magnatum cum sigillis pendentibus Papae & Cardinalibus in testimonium vitae suae.

Duriorem quoque Papa innovavit sententiam; sed Manfredus suâ industriâ & liberalitate amicos sibi accumulavit. Partem patris in Tuscia & Lombardia fovet. Gibellina tamen pars de Florentia pellitur. Tunc erat in Curia unus Cardinalis de Dioecesi Florentina, nomine Octavianus, cui impositum fuit, quod fraudem commiserit in exercitu contra Manfredum, & in Curia multum habitus est suspectus. Rex Franciae expleto muro Sidonis, in Franciam redit, relictis C. militibus ad custodiam Ptolemaidis. MCCL. Tridentini recefferunt a Domino Fzelino. In Lombardia vero duo erant Tyranni, multum faventes Manfredo, Pelavifinus, & Ezelinus, contra quos missus est Legatus in favorem amicorum Ecclesiae in dicta provincia. Et fuit Dominus Philippus Archiepiscopus Ravennas, homo strenuus. Qui congregans exercitum contra eos, captus fuit in bello ab Ezelino, qui jam ab Innocentio tamquam haereticus fuerat excommunicatus. Sicque Manfredus fortificatur in tota Italia. Pro sui quoque favore Nobiles, quos suspectos habuit, de Regno expulit, aliis substituit. Eodem Anno Marcus Justinianus venit Achen Consul Venetorum, & praesentavit literas Papae Patriarchae, ut Venetos poneret in possessione Sancti Sabae. Januenses autem portaverunt similes literas Priori Hospitalis pro hac causa. Sequenti anno coepit discordia inter eos. Et eodem anno Januenses debellaverunt Venetos cum auxilio Pisano- rum, & cucurrerunt in eorum habitationem usque ad Sanctum Marcum. Postea Pisani concordarunt cum Ve-

netis, & acceperunt Lecabam, &.... Imulas Venetorum, & promiserunt mutuam auxilium XX. annis. His temporibus pontificante Alexandro IV. venerabilis Frater Johannes de Parma &c. Generalis Ordinis Minorum assumitur &c. Cui successit Frater Bonaventura &c. Eodem anno Taurinenses consilio Astensium ceperunt Thomam Comitem Sabaudiae Ducem suum.

CAP. CCXXXIV.

De Imperio Ricardi, & sibi contemporaneis.

Cujus Particula I. de electione ejus.

Ricardus Comes Cornubiae, frater Regis Angliae, est ab una parte electus, ab alia Alphonsus Rex Castellae. Ricardus autem intravit Alamanniam. Erat enim ditissimus, & ab Archiepiscopo Coloniensi coronatus est, & pro magna parte Alamanniae Regnum obtinuit. Eodem anno pars Ezelini partem Ecclesiae ejecit de Brixia; tamen Ezelinum intra Civitatem recipere noluit. Eodem tempore Ezelinus generum suum cum filiis in carcere fame & aliis cruciatibus extinxit. Sicut praecedenti anno Ezelinum de Igna filium sororis suae vinculavit, & Ziramontem fratrem ejus tormentis & fame peremit. Habitis post haec multis consiliis, Legatus coepit praedicare Crucem, & multi Crucem devote suscipiunt. Tunc Ezelinus Mantuam obsidet, eique in auxilium venit Pelavifinus callidus & astutus cum Cremonensibus, Placentinis, & aliis. Mantuae vero succursum dabant solummodo Ferrarienses & Bononienses. Interim autem Legatus omnes expul-

expullos de Civitatibus Marchiae, & omnes Crucesignatos apud Terram Baibae in districtu Venetorum congregavit, & infinitâ copiâ balistarum & virorum pugnatorum ac victualium a Duce Venetorum impetratâ versus Paduam iter arripuit. Ansidius autem Potestas Paduae pro Ezelino Plebem Sacci venit. Ubi autem advenientium audaciam comperit, & quod Buvolentam ex adjacentibus partibus occupassent, trepidus cum apparatu Paduam fugit. Quo audito versus Paduam properat exercitus Domini, sequens victorale Crucis signum, & de Coelo sperans auxilium, & ad Pontem Corvum usque pervenit. Quumque dubium ibidem gereret bellum, aquas fluminis tamquam audaces transvadando, ad Burgum perveniunt, contemnendo mortis pericula. Deinde cum Gatto ignem supponunt Ponti Altinatis. Balistarii quoque adstantes, contra muros spicula dirigebant. Sicque per scalas muros ascenderunt. Potestas autem victoribus cedens fugit. Tunc Ezelinus relicto Mincio, cum furia Veronam rediit, & cepit circa duodecim millia Paduanorum, & pedibus alligari, qui quasi omnes fame & variis afflictis tormentis perierunt. Ezelinus autem in semetipso furens exercitum undecimumque vocat, & post mensem Paduam pergit. Illi autem Venetorum auxilium petunt & recipiunt. Patriarcha quoque Aquilejensis, Mantuani, & Ferrarienses eidem succurrunt. Periiit pravum desiderium impij Ezellini, & vacuus rediit.

Particula II. de Summis Pontificibus.

URbanus natione Gretensis sedit annos III. mensem I. dies IV.

A Cessavit Episcopatus dies IV. Hic fuit Patriarcha Hierosolymitanus. Hic fecit Cardinales XIV in duabus Ordinationibus. Hic Officium Corporis Christi ordinavit. MCCLIV. nobilis Cometa apparuit, & nemo viventium similem viderat. Ab Oriente enim cum magno fulgore surgens, usque ad medium Emilphaerii versus Occidens lucidam protrahebat comam. **B** Duravitque pluribus mensibus. Quo primò apparente Papa Urbanus coepit infirmari. Et ipsâ nocte, qua mortuus est, disparuit. Clemens natione Provincialis, Patriarcha Hierosolymitanus, de Oppido Sancti Aegidii, sedit annos III. menses IX. dies XXI. & cessavit Episcopatus annos II. menses II. **C** Hic vir magnae probitatis fuit, omnem mundi statum expertus, & in quolibet exitus, & virtuose se habens. Conjugatus enim fuit, & tunc in divino cultu filios enutrivit. Famosus Advocatus in Curia Sancti Ludovici, in atroque Jure peritus, ad secretum vocabatur Consilium. **D** Factus Clericus primo fit Ancienensis, tum Podiensis Episcopus, postea Archiepiscopus Narbonensis, & per Urbanum Episcopus Sabinensis. Et Legatus in Angliam mittitur propter turbationem, quae erat inter Regem Henricum, & Simonem Comitem Montisfortis. Et quum adhuc esset in Francia, in Papam eligitur, & retento scrutinio & Collegio, pro eo mittitur. Et in habitu Monachali propter dissidia & Manfredi potentiam properavit Perusium. Et post multam precum instantiam, cum lacrymis sumisit Pontificatum, & ivit Viterbium. Creditur autem, quod ejus vigiliis & orationibus multas tribulationes, quas sustinebat Ecclesia, Deus extinxit. Gregorius natione

ne Placentinus de Domo Vicecomitum sedit annos IV. menses IV. Cessavit Episcopatus dies XI. Hic fuit Archidiaconus Leodiensis. Et quum ad Terram Sanctam ex devotione transfretasset, in Palatio Viterbii electus est. Fecit quinque Cardinales multum laudabiles: inter alios duos Magistros in Theologia, Fratrem Bonaventuram Generalem Fratrum Minorum, & Fratrem Petrum de Tarantasia Ordinis Praedicatorum Archiepiscopum Lugdunensem. MCC-LXXIV. pro utilitate Terrae Sanctae, quam intendebat personaliter visitare, Lugduni solemne celebravit Concilium, in quo Graecorum & Tartarorum celebres interfuere Nuntii. Procurante Palaeologo Imperatore Graecorum, ibi Graeci solemniter & alta voce cantarunt de Spiritu Sancto, quod ex Patre Filioque procedit. Nuntii autem Tartarorum in Concilio baptizati ad propria redierunt. Ibi multa utilia statuta sunt pro subsidio Terrae Sanctae, pro electione Papae, & pro statu universalis Ecclesiae. Fuit enim Papa vir mirae experientiae in secularibus negotiis, nec intendebat pecuniarum lucris, sed pauperum elemosynis. Fuerunt autem in Concilio Episcopi D. Abbates LXX. & alii Praelati circa mille. Tunc Ordo Saccatorum cassatus est. Hic Papa Religiosos multum dilexit. Aretii mortuus est.

Particula III. de Vita Beatae Clarae &c.

Particula IV. de ejus paupertate &c.

Particula V. de austeritate vitae ejus &c.

A

Particula VI. de oratione & lacrymis ejus &c.

Particula VII. de ipsius devotione ad Crucifixum &c.

Particula VIII. de patientia ejus in infirmitatibus, & transitu mortis & canonizatione &c.

B

Particula IX. de variis commotionibus Italicorum tam ultra quam citra mare.

C

Eodem Anno MCCLVII. Mecha Civitas Mahumeti caelesti igne cremata est. Et Januenses ligam fecerunt in odium Societatis Pisanorum & Venetorum. Et tandem duas Turres Pisanorum obtinuerunt. Eodem anno venit Ptolomaidam pro Venetis Laurentius Teupulo Capitaneus XIII. Galearum, & occupavit Portum Ptolemaidae, Januenses vero armarunt Galeas in Tyro, pugnaverunt simul; & ceperunt Veneti tres Galeas Januensium, & Ptolemaidam adduxerunt. Eodem tempore primo die Februarii venit Ptolemaidam Boamundus Princeps Antiochiae, conducens Reginam Cypro Placentiam sororem suam cum Hugone Reginae filio, ac herede Regnorum Hierusalem & Cypro; & ad inductionem Magistri Templi, & Johannis de Ybellis, & Johannis Comitis Joppe, Venetorum, ac Pisanorum partes prosequutus est. Tunc Rex Armeniae ivit ad Tartaros. Et Brixienfes in devotione & reverentia Ecclesiae se de cetero manere promittunt, & concives suos a vinculis absolunt: quod Ezelino & Pelavifino molestum fuit nimis. Eodem anno Papienses primo, deinde aliae Civitates Pelavifini

D

E

visini dominium susceperunt. Tunc Albericus frater Ezelini, qui cum eo diu male fuerat, quasi alter Herodes cum Pilato, confederatur. In Brixia inimici Ezelini timentes tradi simul cum Civitate in manibus Tyranni illius ab amicis ipsius, eos cum Potestate in vinculis posuerunt. Quidam quoque Cremonenses potentes contra suos adversarios concitati, Cremonenses & Pelavasinum in suum vocaverunt auxilium, & expulsâ parte adversâ, Crema Pelavasino remansit subjecta. Tunc & Veneti in Achon Januenses superaverunt in mari & in terra, capientes ex XL. eorum Galeis XXIV. locumque eorum, ac Turrim munitissimam destruxerunt, cunctaque aedificia. Et Tyri commorantes de cetero non portabant Vexillum in suis navigiis, quum venirent ad Portum Achon, nec de cetero ibi habebant Curiam, vel... Tunc etiam quum Legatus supranominatus Pelavasino cum exercitu Brixienfium & Mantuanorum occurrisset juxta quoddam flumen, subito Ezelinus cum suo exercitu Pelavasini exercitui junctus est. Simulque flumen Olei transeuntes, hostes suos in fugam verterunt, capientes Legatum cum multa pecuniae quantitate. Qui vero ad custodiam manserant Civitatis, furore Tyrannorum territi, protinus eis Civitatem tradiderunt. Sed hoc Tyrannis affuit causa diffidii. Quum enim superbia Ezelini parem non sustineret, Pelavasinum a dominio Brixiae paulatim repellit, & in fine totaliter expellit. Proinde suadente prudente viro Bosone de Do-varia Cive Cremonensi, Pelavasinus & Cremonenses relicto Ezelino, a quo plures offensi fuerant, cum Marchione Estensi & Mantuanis se ligarunt. Tuncque implacabilis discordia

A Mediolanensium & Cremonensium fedata est MCCLIX. Eodem anno in Episcopatu Parisiensi Itabella, virgo, soror Sancti Ludovici Regis Francorum, Monasterium Sororum Minorum super Sequanam aedificavit, ubi vitam religiose duxit. Gibellini quoque de Tuscia plures, sibi mediante Ottobono Cardinali, Manfredi sociantur. Pisana quoque Civitas & Senensis cum eo tenebant.

Particula X. de mira vexatione Tyrannorum in Italia.

C **T**ortuosi autem serpentis malitia Ezelini nec ad punctum sopitur, quin diversas mundi partes excitet & provocet contra Ecclesiam Principes Christianos. Unde ad Regem Hungariae nuntios mittit pro ejus amicitia obtinenda. Nunc inter Principes Alamanniae seminatur jurgia, nunc Regi Castellae Regnum promittit Italiae. Cor enim illius impij hominis, quasi mare fervebat. Nec quicquam actum putabat, quum adverteret malum aliquod superesse agendum. Dum autem Lombardia & Marchia Tarvisina tantis malis premitur, ex alia parte Italiae Manfredus in Regno Apuliae tyrannizat, non dubium propter peccata Populi. Mortuo enim Papa Alexandro MCLX. Octavo Kalendas Junii apud Viterbium, in sequente Septembri, Manfredus mittit magnam militiam Theutonicorum in Tusciam apud Senas. Contra quos iverunt Florentini & Lucani, & victi fuerunt. Atque ex tunc Manfredus praevaluit in Tuscia, & illuc specialem mittebat Vicarium.

*Particula XI. de mira conversione
Populorum & morte Ezelini.*

In tanto Italiae turbine accidit cunctis poene Populis magna, velut mare, contritio & compunctio a seculo inaudita. Et primo quidem tetigit Perusinos, deinde Romanos, conterminas Italiae Civitates & Castra, indeque transiit ad exterarum nationes. Nobiles enim popularibus sociati, in quacumque aetate essent, nudi per Plateas Civitatis & Vicos processionaliter incedebant, se dire corrigiis flagellantes &c. Iis precibus inclinatus Redemptor animarum, finem malis imposuit. Ezelinus enim dum exercitum parat, & in campestribus Urceorum omnia vastat, & stat contra eum Cremonensium exercitus cum Ferrariensibus & Mantuanis, Mediolanensium expectans auxilium, inveteratus dierum malorum, cui omnes decipiendi aderant artes, quibusdam majoribus Mediolanensium confoederatur, ut ab eis Mediolanum accipiat. Sicque Martino de la Turre contra Ezelinum exercitum ducente, Ezelinus de nocte consurgens, exercitum perditum Brixiam mittit, secum vero octo millia equitum tantum ducit. Et sociatus proditoribus Civitatis Mediolanensis illud properat. Sed dum hoc Martino innotuit, celeriter redeundo Ezelinum praevenit. Ezelinus sua intentione frustratus, Vicum Mercati occupat, hunc ad tempus eligens ad manendum. Cremonensium vero & aliorum praedictorum exercitus cognoscens Ezelini nocturnum discessum, usque ad fluvium Adduam ipsum insequitur, & juxta locum, unde transitum fecerat, tentoria figit, Pontem & transitum dili-

Tom. XI.

A gener observans. Quumque exercitui Ezelini victualia deficerent, & ab inimicis undique violaretur, non audens propter multitudinem cum Mediolanensibus congregari, eligit per viam redire, qua venerat, sperans vel gladiis sibi aperire viam, vel per medias bellatorum acies fugae invenire remedium. Sed dum Pontem valde munitum cerneret, & suos hortaretur ad pugnam, sagittâ in pede graviter vulneratur, ita ut dolore vulneris jam non posset solitâ sagacitate de proelio ordinare. Dimisso propterea Ponte, de fuga cogitans, ad vada fluminis properavit, atque nullo impediente, expedite cum exercitu suo transivit. Sed evadere bellum minime potuit. Commisso bello pauci faciliter corripuntur a multis, & capitur impius Ezelinus, ad quem videndum quasi monstrum Populus confluebat. Ad Soncinum demum Castrum perducitur, ubi post paucos dies eodem anno, quum esset annorum in senectute pessima deficiens mortuus est, postquam Veronam obtinuit annis XXXIV. Tyrannizavit autem in Tridento, Feltro, Tarvisio, Padua, Vicentia, Verona, Brixia.

*Particula XII. de morte Alberici
fratris ejus.*

Debinc, ut ait Historia Ezelini, Gens potentissima Venetorum, quam divina clementia fecit saepissime de suis hostibus triumphare, audiens Tyrannum horribilem corruisse, assumptis Tarvisinis, qui illuc fugerant propter rabiem Ezelini, & Alberici exercitum transmittit contra superstitem Albericum. Ezelini namque fuerat laessita injuriis. Sed Veneti sicut viri astuti, & donis sapientiae & prudentiae

A a a

tiae

tice prae cunctis Italiae Populis dotati opportunitatem semper exspectarant, ut Tyranno possent pro demeritis respondere. Ipsorum namque virtute, potentia, & consilio capta fuit Padua a Legato, & postea defensata ab impetu Ezelini. Pontem quoque, de quo proxime actum est, balistarii Venetorum cum navibus castellatis suo robore & ingenio, fractis sex grossis catenis, ceperunt & viriliter defenserunt. Quae omnia Albericus recogitans, eorum impetum sustinere ausus non est. Sed cum uxore & filio, ac militibus Theutonicis nocte reliquit Tarcisium & ad Castrum Sancti Zenonis confugit, in quo erant thesauri Ezelini absconditi; ibique munitione loci confusus, ad marendum se contulit. Sed persequitur eum aëlius exercitus. Accurrunt autem Paduani & Vicentini, & exitus ac introitus Castrum totaliter prohibetur. Per obsidionem autem quatuor mensium obsessi milites & populares, gratiam obsidentium invenire cupientes, primo Castrum, denique Turrim munitissimam, & ipsum facinorosum Tyrannum cum uxore, sex filiis, & duabus filiabus in manus hostium tradiderunt. A quibus variis lacerationibus & collisionibus occiduntur. Sicque intra spatium undecim mensium duo illi fratres feroces quasi dracones extincti sunt. Tali fine concluditur tremenda potentia, scelerata parentela. & abbreviata Historia Ezelini. Michaël Palaeologus jam fortificatus in dominio, Latinis Constantinopolim abstulit, quam a MCCIV. usque ad MCCLXI. tenuerant. Contra Papam Urbanum, manentem apud Urbem Veterem, misit Manfredus infinitam multitudinem Saracenum, quos de Patrimonio per Crucesignatos ipse cito fugavit.

Particula XIII. de gestis ultramarinis.

MCCCLXII. Aegyptii Antiochiam obsident &c. Tunc autem Massilienses consilio cujusdam Bonifacii Comitis Castrum, quod dicitur Castellana Provincia, contra Dominum suum Carolum Andegavensem Comitem fratrem Sancti Regis Ludovici rebellant, & gentem ipsius ad Urbis custodiam deputatam perimunt. Hoc audito Carolus congregato exercitu Castrum Bonifacii primo obsessum in deditionem accepit, inde Massilienses longa obsidione & fame afflictos, & seditionis auctores in convivio spectans decollari fecit, & Bonifacium de provincia exturbavit.

Particula XIV. Quomodo Carlo I. datur Regnum Siciliae.

Papa eodem anno MCCCLXII. Regnum Siciliae, quod Manfredus detinebat violenter, Carolo Comiti Provinciae, fratri Sancti Ludovici Regis Francorum, ut illud ab eo eriperet, contulit. MCCCLXIV. tam notabilis Cometa apparuit, ut nullus viventium similem viderit. Ab Oriente enim cum magno fulgore surgens, usque ad medium Emispherii versus Occidentem comam perlucidam trahebat, duravitque plusquam tribus mensibus. Ipso autem primo apparente Papa Urbanus coepit infirmari, & eadem nocte, qua mortuus est, disparuit.

Particula XV. de coronatione Caroli, & ejus victoriis, & quibusdam gestis ultramarinis, & Rege Aragonum.

Clemens Carolum vocatum per Urbanum ad recuperationem Regni

gni Siciliae invitat, qui Romam ad-
 venit, alium vero exercitum per Lom-
 bardiam misit. Anno MCCLXVI.
 in Sancto Johanne de Laterano Papa
 illum per quosdam Cardinales coro-
 nari fecit, quem etiam tunc Senato-
 rem Urbis constituit. Eidem quoque
 leges circa regimen Regni tradidit,
 juxta statuta scilicet Regis Guillelmi.
 Sub eodem etiam juramento ipsum
 arctans circa factum Imperii, quod
 videlicet nec de eo se ingerere, nec
 electioni de se factae, vel ipsam per-
 sequi debeat; aliàs ipso facto cade-
 ret a jure Regni. Collecta igitur
 militiâ eodem Anno de Urbe rece-
 dit, & in Campaniam versùs Pon-
 tem Ceperani vadit, ubi est Regni
 initium. Quem Manfredus gente &
 propugnaculis valde munierat. Sed
 belli violentiâ Pons capitur. Simili
 virtute Sanctus Germanus, & Mons
 Casinus accioitur. Et diriguntur a-
 cies in Manfredum, qui se se in
 Beneventum receperat. Rex itaque
 Carolus Manfredum bellum offert. Pu-
 gnatur utrinque in Campo Florido
 in planitie Beneventi. Tandem post
 pugnam acerrimam caesa Manfredi
 acie, maximè Teutonicorum, & ipse
 quoque in bello occiditur. Residen-
 tiâ igitur prius factâ in Benevento,
 eodem Anno & sequenti totum re-
 cuperat Regnum, quibusdam sponte
 se offerentibus, quibusdam vi supe-
 ratis. Revocantur autem expulsi per
 eum. Expelluntur sequaces. Eodem
 Anno Hospitalariis, & Templariis &c.
 Anno MCCLXVI. misit Rex Caro-
 lus D. milites Gallicos in Tusciam
 cum Milite Guidone Guerra, & cum
 alia militia partis Guelfae. Et pri-
 mo de Florentia Gibellinos expel-
 lunt, & ad partem Guelfam quasi
 omnes de Tuscia se convertunt,
 praeter Pisas & Aretium. Interim fit

A Vicarius in Tuscia Carolus auctori-
 tate Papae, vacante Imperio, licet
 duo fuissent electi, Alphonsus scili-
 cet, & Ricardus. Sed circa hoc tem-
 pus Ricardus moritur. Eodem Anno,
 sero Maji, Bendogar venit ante Pto-
 lemaidam &c.

B *Particula XVI. de morte Conradini,
 & quibusdam gestis ultramarinis.*

C **A**D dicti Summi Pontificis venit
 notitiam, quod Conradinus,
 filius Conradi parabat se ad intran-
 dum Italiam, instigatus a Pisanis,
 & parte Gibellina Tusciae. Carolus
 igitur, relicto Marescalco suo in Tu-
 scia, cum cetera militia ad obvian-
 dum Conradino, si contingeret eum
 venire in Regnum, properat. Igitur
 MCCLXVIII. Conradinus cum mi-
 litia Theutonicorum, adjunctis qui-
 busdam Lombardorum & Tuscorum,
 subito intrat Italiam, & venit Ve-
 ronam. Hoc audito Papa ei man-
 dat, ut caveat ab offensa Ecclesiae.
 Quod ille contemnens, cito transit
 cum parva manu ad ripam Januen-
 sem usque Finale, ubi sunt Domi-
 ni de Carretto, qui eidem affines,
 cum amicorum auxilio & navigio
 deduxerunt eum usque Pisas, nec
 Marescalcus praedictus obviare po-
 tuit. Destructo itaque Lucano terri-
 torio ex parte Meridiei, fugatisque
 Guelfis de Senis, Conradinus forti-
 ficari coepit. Quod audiens Summus
 Pontifex contra ipsum, suamque se-
 quelam processum facit. Aliqui di-
 cunt hoc factum, quando Veronae
 fuit. Tunc autem Romae erat Do-
 minus Henricus frater Regis Castel-
 lae, qui nepos erat Regis Caroli in
 secundo gradu. Hic Senatum sibi u-
 surpaverat, faventibus aliquibus No-
 bilibus Romanis, & aliquâ parte Po-
 puli,

puli, & multa mala intulit Romae & Ecclesiis, inibi thesauros distrahens, deposita arripiens. Aliqui dicunt, quod Rex Carolus cum Romam pro suo misit Vicario. Advenienti igitur Conradino confederatur, & grandi collecto exercitu XVIII. die Augusti de Urbe egredientes contra Regem Carolum properant; provinciaeque Civitates & Castra jam rebellare incipiunt. Quo comperto Carolus Conradino obviam venit, nec interiora Regni intrare patitur. Concurrunt ergo acies in Campo Paleno. Diu & pugnatur utrinque. Tandem praevaluit acies Conradini, inventisque armis Caroli, omnia peracta putant, & securitate accepta ad spolia se convertunt. Tunc subito Rex Carolus cum sua acie de occulto in publicum veniens in die Beati Bartholomaei dispersum invadit exercitum, & fundit caelitus, & partim caede, partim fugando annihilat. Omnes Nobiles de parte Conradini Rex decapitari jubet; Henrico nepote detento, atque in quodam Castro recluso. Conradinum autem, & Ducem Austriae, Gerardum quoque Comitem de Pisis, de consilio Sapientum, nonnullis tamen contradicentibus, in platea Neapolis capite truncari voluit. Post haec ad recuperandas rebellantes Terras Rex Carolus convertit animum, idque agit non sine multa sanguinis effusione: quod Clementi Papae non placuit. Fuit enim vir bonus, generaliter literatus, cantor delicatus, in concionando non habens socium, sibi austerus, ceteris pius. Hic de Palatio suo ubi erat, Viterbii videns transeuntem Conradini militiam, quasi prophetando ait, dolendum super tali puero, qui taliter seductus duceretur ad victimam. Eo-

dem anno Bendogar VII. Martii cepit prodicione Joppem &c. MCC. LXIX. vacante Romana Sede atque Imperio, Rex Carolus se prosperari cernens, ad partes alias se dilatat, & filio suo Philippo filiam Principis Achajae accipiens, Principatum acquirit, contraque Palaeologum mittit militiam, quae nunc prospere egit, nunc adversa perpeffa est.

Particula XVII. de Passagio Sancti Regis Ludovici in Tunicium.

MCCCLXX. mense Julii Rex Franciae Ludovicus &c. Tunc quoque Rex Carolus requiritur, ut in auxilium vadat Regi Ludovico fratri. Nam quum intrasset Rex Ludovicus regiones Carthaginis, epidemia statim invasit exercitum, & ipse infirmatur. In qua infirmitate Deum laudare non cessans, illa saepe interferebat: *Fac nos pro tuo amore prospera mundi despiciere, & nulla ejus adversa formidare. Et pro populo orabat: Esto plebi tuae sanctificator & custos: & quam tibi facis esse devotam, benigno refove miseratus auxilio.* Et appropinquans ad finem, caelum suspiciens, ait: *Introibo in Domum tuam. Adorabo ad Templum Sanctum tuum.* Quo dicto obdormivit in Domino, secumque filius Johannes Tristanus, ceterique ei sanguine juncti quasi omnes, praeter Philippum. Post haec Rex Carolus in auxilium Christiani exercitus venit, & propter distam epidemiam factâ compositione cum Rege Tunicii, & acceptâ magnâ summâ pecuniae propter expensas, quas Reges ibi fecerant, totum exercitum duxit in Siciliam. Ubi Rex Navarrae fuit Theobaldus, qui venerat cum Sancto Ludovico. Et quum venissent ad Portum Trapani-

tanum, naufragium passae sunt na-
ves, & exercitus per terram rediit
Promisit quoque Rex Tunicii, quod
omnes Christiani in Regno suo cap-
tivi dimitterentur, & quod Mona-
steriis ad honorem Christi in omni-
bus Civitatibus Regni illius consti-
tutis, Fides Christi per Minores, &
Praedicatores libere praedicari va-
leat, & etiam per quoscumque alios;
& quod baptizari volentes, nullo
modo prohiberentur. Factusque est
tributarius Regi Carolo. Nam para-
tis machinis & aliis necessariis per
terram, & per aquam Tunicum op-
pugnare disponebat. Eodem anno Al-
phonus frater Sancti Ludovici, Co-
mes Pictaviensis & Tolosae &c.

CAP. CCXXXV.

De Imperio Rodulphi, & sibi con-
temporaneis:

*Cujus Particula I. de gestis ejus,
& quibusdam contingentiis.*

Rodolphus Comes Honnesburch
electus, approbatur a Gregorio
X. in favorem Terrae Sanctae, ad
quam plurimum anhelabat personali-
ter proficisci. Unde ad ejus petiti-
onem Rodolphus Crucesignatus est.
Huic Rodolpho ad preces Papae Al-
phonus Rex Castellae cessit, renun-
tians omni juri, quod haberet. Ro-
dolphus autem redeunti Papae in
italiam occurrit cum Regina & filiis
apud Bellicardorum, & juramentum
praestitit fidelitatis Romanae Eccle-
siae de conservando ipsam, quod ha-
batur *Distinction. LXIII. Cap. Tibi
Domino*. Dedit autem unam filiam
suam Comiti Palatino, qui est Dux
Bajvariae, aliam Duci Saxoniae, a-
liam germano Marchionis Brandebur-

gensis, quartam Carolo Martello;
primogenito Caroli II. Regis Sici-
liae, qui postea fuit Rex Hungariae.
Primo autem filio suo Alberto, qui
post eum fuit Rex Alamanniae, ac-
cepit filiam Comitis de Tirolo, cum
quo postea expugnavit Regem Bohe-
miae, qui occupaverat Austriam,
Stiriam, & Carinthiam, quae sibi
debeatur, sive ratione Regni Ala-
manniae, sive ratione Imperii. Hic
fuit probus in armis & prudens, de-
ditque partem Carinthiae Comiti de
Tirolo, & Ducatum Austriae Petro
filio suo, cui successit frater ejus
Albertus, postea Rex Romanorum,
quem interfecit Johannes filius prae-
dicti Petri, quia sibi Ducatum ab-
stulerat, propter quam occisionem
fugitivus fuit. Et tandem tempore
Henrici VII. Pisae iens, de manda-
to Imperatoris capitur, carceratur,
& in carcere moritur. Processit e-
tiam contra filium Regis Bohemiae,
comminans eidem de Regno, quod
ivisset contra Dominum suum. Sed
amicis mediantibus receptus in gra-
tiam gener Regis efficitur. Ab hoc
Rodolpho Nicolaus Papa III. requi-
sivit, ut Romandiolam resignaret, &
Exarchatum Ravennae, qui a Comi-
tatu distinguebatur, & antiquitus Ra-
vennae erat Senator, sicut Romae,
& dictas Civitates gubernabat, inter
quas erat Bononia, ut per Ludovi-
cum I. scribentem Paschali Papae I.
patet. Hanc regionem per Carolum
datam, & recuperatam per Grego-
rium X. nunc iste repetit. Mandat
Rodolphus omnibus Nobilibus Ter-
rae, & Populi dictae regionis, ut
Ecclesiae Romanae obediant, & di-
ctum dominium ad Romanam Eccle-
siam afferit pertinere. Et sic Papa
possessionem obtinuit. Trahebatur quo-
que idem Pontifex cum dicto Rege
super

super novitatibus faciendis in Imperio, ita ut totum Imperium in quatuor divideretur partes; in Regnum Alamanniae, quod debebat posteris Rodulphi perpetuari; in Regnum Viennense, quod dabatur in dotem uxori Caroli Martelli filiae dicti Rodulphi. De Italia vero, praeter Regnum Siciliae, duo Regna fiebant, unum in Lombardia, aliud in Tuscia. Sed interim Papa mortuus est. Rodolphus autem postea apud Spiram Alfatiae mortuus est; & Imperiali caruit benedictione. Eo etiam tempore Rex Francorum Crucesignatus est &c.

Particula II. de Summis Pontificibus.

Innocentius natione Burgundus de Tarantasia Sabaudiae sedit menses V. dies I. Cessavit Episcopatus dies XVIII. Hic fuit Ordinis Praedicatorum, factus Archiepiscopus Lugdunensis, antequam consecraretur, fit Episcopus Ostiensis, & intra annum Papa electus est. Adrianus natione Januensis sedit mensem I. dies VIII. Hic prius dictus Ottobonus, nepos Innocentii III., a quo factus est Cardinalis, & a Clemente III. missus est Legatus in Angliam pro guerra sedanda, quae inter Barones & Regem orta erat. Hic statim post suam creationem. Constitutionem Gregorii X. de restrictione Cardinalium in electione Papae suspendit, intendens eam aliter ordinare; sed morte praeventus non potuit, nec Sacerdos ordinatus est. Johannes natione Ulissiponensis sedit menses VIII. dies VIII. Cessavit Episcopatus quasi menses VI. Hic fuit Episcopus Tusculanus, Petrus antea vocatus, generalis & famosus Clericus, maxime in medicina; unde & experimenta scripsit ad

curas hominum, qui *Theaurus pauperum* vocatur. Fecit & Librum de *Problematis*, juxta formam V..... Azz..... Parum autem discretus fuit Princeps in verbo, minus autem in moribus. Ideo scientiae florem, & Pontificalem dignitatem quadam stoliditate deformabat. Solitus erat intrare Cameram novam solus, quam ipse pro se Viterbii circa Palatium construxerat. Semel autem quum haec fecisset, & se ipsum aspiciens gloriaretur, resolutus in risum, camera subito cecidit; ipse vero collisus, sexto die expiravit. Religiosos minus dilexit, & tunc contra eos aliquid statuere intendebat. Quidam Frater Minorum Viterbii in strato suo quiescens, subito fortiter exclamavit. Et accurrentibus Fratribus ait: *Niger vir grandi malleo Palatium Papae percussit. Orate, ne corruat.* Tertio vero idem cernens exclamavit, & Palatium corruit, & ipsa hora corruisse inventum est. Hoc laudabile habuit, quod licet Papa, cum quocumque literato & paupere conversari non renuebat, eisque libenter providebat. Constitutionem de reclusionem Cardinalium ad primam firmitatem reduxit. Nicolaus natione Romanus de Ursinis sedit annos II. menses VIII. exceptis diebus IV. Cessavit Episcopatus menses VI. Hic electus est in festo Beatae Catharinae Viterbii, & parum ante electionem excrevit Tiberis super Altare Sanctae Mariae Rotundae quatuor pedibus. Constituit autem loco sui Protectorem Ordinis Minorum Dominum Matthaeum Rubeum Sanctae Mariae in Porticu Diaconum Cardinalem sub his verbis: *Si beneficia per nos tibi impensa magna inveniuntur & multa, in nullo tamen..... dedimus tibi arrham aeternae vitae, sicut in eo, quem*

quem modo tibi committimus. *Damus enim quae te in Paradisum inducant, merita scilicet Sanctorum Fratrum Ordinis hujus. Damus tibi melius quod habemus. Damus tibi desiderium cordis nostri, & pupillam oculorum nostrorum.* Et haec dicens, non modo lacrymas fudit, sed etiam singulus vir tantae maturitatis continere non valuit. Et extenta manu proprium anulum tradidit illi, dicens: *Tibi committimus Ordinem Fratrum Minorum.* Et illa verba Regulae recitavit: *Qui sit Gubernator, protector, & corrector &c. Gubernatione, inquires, & correctione tua non egent, sed pauperes & imbecilles, & habentes impugnatores, tua egent protectione defendi.* Proprium autem nomen illi fuit Johannes Gajetani. Fuit Diaconus Cardinalis titulo Sancti Nicolai in Carcere Tulliano, moribus valde compositus & discretus. Religiosos multum dilexit, & fovit maxime Ordinem Minorum, cujus Protector fuit. Nam quum esset puer, pater ejus, qui erat de Tertio Ordine, eum Beato Francisco obtulit. Et Beatus Franciscus ait, quod non esset Frater habitu, sed futurus erat defensor Ordinis sui, & tandem Dominus mundi. Hic declaravit Regulam Beati Francisci, quam dedit Dominus Benedictus, postea Bonifacius VIII., & in Sexto ponitur. Fecit Cardinales duos de Ordine Minorum, Fratrem Bentevegnam, qui fuit Episcopus Albanensis & Summus Poenitentiarius, & Fratrem Hieronymum Generalem Ministrum, qui postea fuit Nicolaus Papa IV. & duos de Praedicatoribus Fratrem Latinum, nepotem suum ex sorore, & Fratrem Albertum Archiepiscopum Cantuariensem, & Dominum Jordanem germanum suum, Dominum Jacobum de Columna, & tres alios.

Hic ad Sanctum Petrum aedificavit solemne Palatium, ubi mandavit domos fieri pro omnibus Officialibus suis, & maxime pro Poenitentiariis, qui claudebantur sub uno cancello. Ecclesiam Sancti Petri, quasi totam renovari fecit, & ibi auxit Canonicos. Constitutionem fecit de Electione Praefecti *Domino Urbano*, quocumque nomine censeatur, quod non possit eligi ad majus tempus unius anni absque auctoritate Apostolicae Sedis, quia tota Civitas juris est Romanae Ecclesiae, ut patet per Cap. *Constantinus* XCVI. *Distinct.* Et *Distinct.* LXIII. Cap. *Ludovicus*. Quae Constitutio habetur in VI. de *Electione, Fundamenta*. Propter hanc Constitutionem Rex Carolus privatur Officio Senatoris. Et eodem anno Vicaria Tusciae per * eundem. Consequenter Papa mittit unum Cardinalem, qui patientiam Regis tentaret super praedictis sibi ablatis. Et audito, quod Cardinalem honorifice recepisset, & modeste respondisset, ait: *Felicitatem Carolus habet a Domo Franciae, ingenii perspicacitatem a Regno Hispaniae, discretionem verborum a frequentatione Romanae Curiae.* Martinus natione de B..... Campaniae sedit annos IV. dies XXIX. Cessavit Episcopatus dies IV. Hic fuit Presbyter Cardinalis titulo Sanctae Caeciliae, & fuit longo tempore Legatus in Francia; primo missus per Urbanum IV., a quo fuit ad Cardinalatum promotus, secundo per Papam Gregorium X. Et multas bonas ordinationes ibi dimisit, firmatas in provincialibus Synodis per eum congregatis. In sumptibus autem fuit multum magnificus. Religiones dilexit, maxime Minorum & Praedicatorum. Fecit quinque Cardinales, quorum unus fuit Dominus Benedictus Gajetani postea

Bonitacius VIII. Honorius natione Romanus de Sabellis sedit annos II. Cessavit Episcopatus a Coena Domini usque ad Festum Sanctae Catharinae. Hic fuit prudens homo, nulli nocivus, suis multum beneficus, fuitque in manibus & pedibus tam contractus, quod celebrare non poterat, nisi quibusdam Ministris adjunctis. Unum Cardinalem fecit Dominum Johannem Boccamazza. Frater quoque illius vir prudens Dominus Pandulphus, licet ab aliis ferretur de loco ad locum, quando fiebat Senator, a malefactoribus tantum timebatur, quod procul a patria statim fugiebant. Nicolaus natione Marficanus de Esculo sedit annos IV. & tantum plus, quantum est a Cathedra Sancti Petri usque ad Parasceve. Cessavit Episcopatus annos III. & menses quasi III. Hic vocatus est Hieronymus, magnus literatus, & valde religiosus, factus fuit Generalis Minorum. Demum Episcopus Praenestinus, postea Papa. Ad Cardinalatum promovit Dominum Neapoleonem, & Dominum Petrum de Columna, Generalem Minorum Fratrem Matthaeum de Aquasparta, Fratrem Hugonem Magistrum in Theologia Ordinis Praedicatorum. Dominus autem Hieronymus, quum esset Cardinalis, imminente Electione Summi Pontificis, clausis Cardinalibus in Sancta Sabina, post mortem Honorii, ceteris propter infirmitatem locum fugientibus, solus ibi remansit & sanus. Mortuo tandem Papa Nicolao, Cardinales de communi concordia Perusium se transferunt. Et vacavit Pontificatus annos II. & menses III.

Particula III. de discordia quorundam Regum.

Misit Papa Legatos ad Reges Franciae, & Castellae Fratrem Hieronymum Generalem Minorum, qui postea fuit Nicolaus IV. & Fratrem Johannem de Vercellis Magistrum Praedicatorum, ut eos concordarent. Domina enim Blanca mater Sancti Ludovici, primogenita fuit Regis Castellae, quam Rex Ludovicus pater Sancti Ludovici, ut Franci dicunt, hoc pacto accepit, ut si Rex Castellae sine legitimo moreretur herede, Domina Blanca tamquam primogenita succederet. Mortuus igitur reliquit filium, qui Henricus vocatus est. Quo ex percussione cujusdam lapilli mortuo, soror junior dicta Berengaria, uxor Regis Legionis, Regnum patris cum filio suo per violentiam occupat. Tunc Sanctus Ludovicus quaestionem movet Regi Alphonso pro jure matris. Quae quaestio sic sedatur. Dat enim filiam suam dictam Blancam primogenito illius dicto Ferdinando hac conditione, quod si Ferdinandus ex Domina Blanca haberet filium, & ipse Ferdinandus praemoreretur patri, filius Ferdinandi in Regno succederet. Casus evenit, & mortuus Ferdinandus, duos ex Domina Blanca reliquit filios. Rex autem Alphonso dicta pacta non servavit. Omnes enim Barones, duobus exceptis, allegabant secundogenitum regnare debere, secundum consuetudinem Regni, quam infringere non valuit sine consensu Baronum. Ideo quum provectae esset aetatis, ad petitionem dictorum Baronum de toto Regno se expolians, secundogenitum vocatum Sanctium Regem instituit. Filiis au-

tem Dominae Blancae certas Terras assignavit in confinio Saracenorum *Su..... Frontana*. Propter quae dicti duo Barones, qui pueris favebant, de Regno exeunt, & contra Regnum rebellant. Propter quae a Rege Franciae annuatim recipiunt sexdecim mille Libras Turonensium. Misit etiam Papa Legatos ad Palaeologum, petens, si ipse cum gente sua erat paratus Romanae parere Ecclesiae. Qui respondit, se paratum ad omnia, quae servanda Concilium Lugdunense mandaverat.

Particula IV. Quomodo Regnum Hierusalem obvenit Carolo Regi Siciliae.

MCCCLXXVII. Damifella Maria filia Principis Antiochiae jus suum in Regno Hierosolymitano dedit Carolo Regi Siciliae, coram pluribus Cardinalibus & Praelatis, & majori parte Curiae. Declaratum enim pluries fuerat per Doctores Legum, & Magistros Decretorum, quod ipsa erat verus heres. Sed jus suum occupaverat Hugo de Lusignano nepos suus. Ipse quoque Rex mortuam uxore sua per nuntios petierat eam sibi matrimonio copulari, audiensque illius adventum ad Romanam Curiam, iterum misit Magistrum Bernardum Caracciolum de Neapoli Papae Notarium pro eadem causa. Illa vero respondit, quod non mortalem intendebat accipere sponsum, sed immortalis sponso in virginitate servire. Pro Regno tamen Hierusalem in excambium accepit Comitatum Annoniae, quem praedictus Rex tenebat tunc de consensu Regis Franciae. Deinde pro redemptione illius Comitatus recepit in Regno Siciliae annuatim Uncias MD. quae tandem usque ad CCCG. diminutae fuisse di-

Tom. XI.

cuntur. Missus est autem Rogerius Comes Sancti Severini Bajulus pro Rege Carolo. Requirivit Milites Ptolemaidae de homagio sibi faciendo. Qui responderunt, quod Regi Cypri fecissent homagium, nec * posset alteri facere, nisi ejus obtenta licentia, vel nisi is deficeret, in quo jus Regium tenebatur. Et quum ad Regem Cypri saepius transmissi essent, ille responsis suis nil aliud quam tempus redimebat. Tandem Comes peremptorie mandat, ut vel homagium faciant, vel Hospitia & universa Feuda dimittant. Tunc interventione Magistri Templi obtinuerunt, ut adhuc semel ad Regem Cypri mitterent. Et non habito sufficienti responso, Comiti fecerunt homagium, ipseque Comes juravit juxta Regni Statuta procedere. Denique fecit Senescalcum, Conestabulum, Marescalcum, Vicecomites, & alios Officiales, secundum morem patriae. Eodem anno inter Venetos & Dominum Tyri pax reformata est mediatione Templariorum, restituta Venetis tertia parte Tyri, quam habebant ratione conquestionis ipsius, & diu possederant. Sed Dominus Philippus de Monteforti jus illud eis abstulerat propter guerram, quam cum Januensibus habuerant. Eodem anno Bendogar audiens, quod aliqui Tartari &c.

Particula V. de quibusdam gestis inter Papam & Imperatorem, & aliis contingentibus.

MCCCLXXVIII. Papa Nicolaus III. requirit Rodolphum super resignatione Romandiolae & Exarchatus Ravennae, qui erat Principatus super sex Civitates Romandiolae, quae a Comitatu distinguebantur, & antiquitus in Ravenna erat Senator, si-

B b b

cut

cut in Urbe. Diſtaſque Civitates gubernabat, inter quas erat Bononia. Eodem anno Hoſpitalarii ad Caſtrum vocatum Margath quemdam Baluvim Saracenorum occiderunt, & terram laedere coeperunt. Tunc Sanguleſcat ivit ad debellandum Saracenos ante Damalcum, & debellatus fugit ad Aquas Frigidas. Revocavit autem idem Pontifex quamdam Conſtitutionem Gregorii IX. in qua ordinaverat, neminem de genere quodam Urbis provehi debere ad ſtatum Cardinalatus, unde & de ipſa domo Cardinalis fuit. MCCCLXXX. Carolus adhuc Princeps Salerni, poſtea Rex Siciliae tranſtuliffe dicitur Corpus Beatae Mariae Magdalenae repertum in tumulo marmoreo, in illo Oratorio, in quo Sanctus Maximus eam tradidit ſepulturae. Collocatur igitur Corpus in caſſa pretioſa, caput vero ſeorſum in quadam pulcherrima theca ex argento & auro ac gemmis fabricata. Eodem anno Turriani de Mediolano pelluntur, & Vicecomites dominium tenuerunt uſque ad Annum MCCCIII. Eodem anno etiam Rex Franciae exercitum parat ad intrandum Navarram pro filio ſuo Philippo, qui filiam Regis Navarrae accepit uxorem. Cui ex ſucceſſione debebatur Regnum praediſtum & Comitatus Campaniae. Eunte autem eo in Navarram, exercitus ejus Pampilonam expugnat, & certam partem deſtruxit propter rebellionem, & uſque nunc Rex Franciae tenet Navarram.

Particula VI. de ceteris emergentibus.

IN electione Martini IV. accidit turbatio, quia Dominus Matthaecus Rubeus Cardinalis fuit recluſus in quadam camera per Officiales Viter-

A bienſes, conſentiente Domino Ricardo nobili viro Romano de Annibal-
denſibus diſto *de la Rota*, qui tunc erat Dominus in Viterbio. Cardinales autem tunc non includebantur ſecundum formam Conſtitutionis, quae revocata fuerat per Papam. Recluſio tamen erat ſpontanea, ut de electoribus aliorum Praelatorum fieri ſolet. Ex hac igitur violentia omnes auctores ſententiam excommunicationis incurrerunt, & Civitas ſupponitur interdicho, & ex tunc Curia ibidem reſidentiam facere noluit. Praediſtus tamen Ricardus cum multa humilitate venit de domo propria Romam nudis pedibus, & cum corrigia ad collum uſque ad domum Domini Matthaeci humiliter veniam petens, & idem Cardinalis ejus abſolutionem impetravit. Papa quoque noluit in Viterbio coronari, ſed in Urbe Veteri, ubi Cardinales fecit, Dominum Hieronymum Episcopum, qui erat Presbyter Cardinalis, & inſuper Dominum Gerardum titulo Duodecim Apoſtolorum. Inter quinque vero priores promovit Dominum Benediſtum Gajetani in Diaconum Cardinalem titulo Sancti Nicolai in Carcere Tulliano. Electus quoque Senator Urbis, loco ſui Regem Siciliae inſtituit, eligens de familia ejuſdem Regis in Viterbio exiſtentis Milites ad regendum tam Patrimonium, quam Campaniam, Marchiam, & Ducatum.

B

C

D

E In Romandiola vero deſtinavit Comitem Johannem de Appia cum ſoldatis Gallicis fere DCCC. contra Comitem Montis Feltri Guidonem, qui terram Eccleſiae in illis partibus detinebat. Tunc Piſcis marinus captus eſt, habens leonis effigiem, in parte illa maritima, quae ſita eſt verſus Montem Altum. Cucurrit autem ad viſendum monſtrum multitudo Curia-

rialium. Erat enim pellis ipsius pilosa, pedes breves, cauda leonina, & caput super, & aures, & os & infra dentes linguam habebat instar leonis. Referebatur quoque, quod in captione planctus horribiles emiserat.

Particula VII. de bello Tartarorum cum Saracenis & Regum Siciliae & Aragoniae.

Eodem anno Tartari discurrerunt usque Calamelam & Alapiam, caedentes omnes Saracenos obviam sibi factos. Soldanus autem Babiloniae cum centum millibus equitibus & totidem peditibus occurrit eis, & convenerunt in partibus Calamelae; & in partem unam irruit Rex Armeniae, & per tres leucas eam fugavit usque Calamelam; & partem aliam Tartari debellaverunt, & per tres diaetas caedendo insequuri usque Civitatem Tara &c. Ad instantiam Regis Caroli Papa Palaeologum excommunicatum denunciari jubet, quia juxta promissum, & sequentem requisitionem, cum sua gente ad obedientiam Romanae Curiae non venerat. Ex quo non parva incommoda se quita sunt. Primo namque tractatur compositio inter Palaeologum, & Petrum Regem Aragonum, qui filiam Manfredi habebat uxorem, vocatam Constantiam. Mediatores autem compositiois fuerunt Benedictus de Zacharia Januensis, & Dominus Johannes de Procida, qui fuit unus de principalibus in auferendo Regnum Regi Carolo. Dum vero paratur exercitus, Papa scribit ad suggestionem Regis Caroli Regi Aragonum, quaerens cur paret exercitum. Respondit ille, linguam sibi amputaturum, si secretum manifestare putaret. Eodem anno Siculi rebellaverunt con-

Atra Regem, interfectis multis Gallorum, qui erant in Insula. In Panormo enim succensa est prima stupenda rabies. Propter enormitates enim Gallorum, cunctos inibi commorantes, mares & feminas, senes & pueros, morti tradunt. Et quod est magis horrendum, ceteras mulieres impraegnatas a Gallis scindunt, ut foetus interimant. Tunc Rex Aragonum cum suo navigio vadit in Africam versus Hipponam, quae hodie *Bona* vulgariter appellatur. Et applicuit apud Anicolem Villam nobilem in Numidia, & aliquas regiones vastavit. Inde transit in Sardiniam, & prope Castrum *Castro* applicat, ibique sua navigia restaurat, & necessaria parat. Rex quoque Carolus exercitum magnum parat Apulorum; Provincialium, Gallorum, Italicorum, & cum ipso in Siciliam transit. Messanam obsidet, quam capere potuisset, sed omisit timens Terrae destructionem, si violentiam caperetur. Interim Rex Aragonum Panormi applicuit, & inde cum sua militia vadit Messanam. Quod audiens Rex Carolus ab obsidione recedit. Insuper & de Sicilia in Calabriam cum toto exercitu transit, timens ne sui victualia perderent, & ne rebellarent aliae partes Regni. Scripsitque Regi Aragonum, se admirari quomodo Regnum suum invaserat. Cui ille respondit, ratione uxoris filiae Manfredi ad se potius pertinere. Ad hujus autem litigii discussionem ad singulare certamen se invicem requirunt, & Vasconiam eligunt, ubi & convenisse dicuntur. Sed Rex Aragonum occulto veniens, comperto, quod ibi tutus non esset, praemissa protestatione recessit. Alii dicunt, eum in termino numquam comparuisse.

MCCLXXXIII. Hugo Rex Cypri transit Berithum, & processit usque Tyrum, & quum multi per terram equos transmitterent, Saraceni de monte occurrentes prope Sidonem aliquibus interfectis, ceteros duxerunt cum bestiis. Intellexit autem Rex, opus esse Templariorum de Sidone. Ipso tempore Papa Legatum mittit ad Regis custodiam Dominum Gerardum de Parma, & eo existente Neapolim venit Rogerius de Loria Amiratatus Regis Aragonum, & quasi in portu Neapolis existens, prope Urbem ad milliaria septem, clamoribus & signis Gallos ad navale bellum excitat. Tunc Regis filius, vocatus & ipse Carolus, qui patri successit in Regno, gentem suam Galeas ascendere jubet, reclamante Legato; & facto congressu, pugnatur acriter cum paucis Galeis. Decem & septem enim Galeis suis per fraudem nautarum revertentibus Neapolim, in quibus nobiles erant & strenui pugnatore, filius Regis sua munitus potentia, multâ inimicorum strage editâ victus in Siciliam ducitur. Quartâ itaque die sequenti Rex Carolus Neapolim applicat, meditatam defectionem cognoscens Civium, Gallicos in eos, quasi nescius, saevire permisit; & tandem congregato exercitu, *gratulandum*, inquit, *de capto filio, non dolendum*; quasi uno Sacerdote amisso, qui suum impediabat Regnum, vigoremque bellandi. Et nullo lamento facto, versûs Calabriam pergit, ubi comes Atrebatensis utiliter se gesserat, Pharum Messanae transire cupiens, & Civitatem obsidere. Sed quae Rex inceperat, tunc perficere non valuit. Sed partem navigii in Portu locat Brundusii, ne statibus vastetur vernis, partem ad passus curiendos disponit. Ipso anno Papa

A processum facit contra Regem Aragonum, ipsumque a Regno deponit, & ab omni dignitate. Eaque tradit Regi Franciae pro Carlo filio dicti Regis, totumque Regnum Aragonum supponit gravissimo Interdicto. Eodem anno inchoata est guerra inter Januenses & Pisanos. Tunc Rex Carolus continuâ febris corripitur, & universae carnis debitum solvit. O quàm huic Regi fortuna in primis arrisit, sed quomodo in finem risum convertit in luctum! Sic lubrica versat fortuna vices, &

„ *Ludit in humanis divina potentia*
„ *rebus.*

C Mortuo Rege, receptis prius Ecclesiasticis Sacramentis, & cum fidei invocatione nominis Christi, Legatus ibi ad munimentum Regni se firmat. Rex Franciae Comiti Atrebatensi subsidia expensarum, quasi centum millia Librarum Turonensium, transmittit.

D Interim Carolus captus in Catalonia ducitur, & in Castro quodam detinetur. Hujus Martini Papae tempore Frater Bonagratia Generalis Minorum obiit Avinione; vir magnae religionis & ardentis zeli. In cujus morte, nullo funem trahente, campana multis cernentibus pulsabatur. MCCLXXXIV. Dominus Johannes Cardinalis Legatus mittitur in Franciam ad praedicandum Crucem contra Regem Aragonum. Sequenti anno Papa moritur. Hic Papa Honorius IV. statim post electionem Comiti Atrebatensi viriliter Regnum tuenti, & ceteris stipendiatis misit stipendia, multum eum accendens ad suscepta negotia persequenda. Ordinem Carmelitarum solidavit, qui prius in Concilio remanserat in suspenso.

spenso. Tunc Mantellos catabriatōs mutaverunt. Eodem etiam tempore Augullinenses permoti sunt ad habendum proprium Magistrum, ex certā causā prius impediti. Eodem anno Rex Franciæ exercitum maximum parat. & vadit ad occupandum Regnum Aragonum; propter quod Petrus Rex de Sicilia in Aragoniam transiit. Legatus autem, qui tunc in Francia erat, Crucem prædicans contra Aragonenses & Catalanos, venit Perpinianum. Et inde favente Rege Majoricarum, sive ex timore damni sui, sive ex amore, quia cognatus ejus erat, transiit Montes Pyrenacos. Qui in Hispania Castra capit, & unam Civitatem circa dictos Montes a parte Cataloniae vocatam Gerundam. Volebat autem ulterius procedere, sed tanta fuit epidemia in exercitu, ut consuleretur Regi, ne omnino ultra procederet, alioquin multitudini unus resistere potuisset. Quaedam tunc pars militiæ descendit in Vallē Cataloniae, quae obvium habuit Regem Aragonum cum sua militia. Et quum pugnassent, multi utrinque ceciderunt. Ibi quoque Rex Aragonum vulneratur, de quo vulnere tandem moritur. Rogerius autem de Loria cum suis Galeis navalem exercitum Regis Franciæ male custoditum prope Narbonam combussit. Tunc Rex Franciæ prius infirmus moritur apud Perpinianum. Eodem anno Pisani & Januenses pugnaverunt in mari generali exercitu, & post magnam concertationem Pisani in dicto loco La Melora juxta Portum Pisanum, ubi Praelatos ceperant tempore Friderici, debellatur. Eodem anno Soldanus Aegypti cepit Margath. Et Johannes Rex Cypri moritur, cui successit frater Henricus, qui MCCLXXXVI. introivit

A Ptolemaidam cum pulchro Stolo, & gratè receptus est. Sed Hugo de Plicino pro Rege Carolo ibi erat, & tenuit contra Regem Castrum, & fecit intrare omnes, qui erant ibi ad stipendia pro Rege Franciæ, quorum erat Capitaneus, exceptis paucis, qui amore Regis Henrici intrare noluerunt. Obsesso Castro, quinta die Rex Henricus Castrum obtinuit, & postea Tyri Rex Hierusalem coronatus est, dimisitque Dominum Philippum de Ubelino avunculum suum Balivum Ptolemaidæ.

B
C Anno eodem Odoardus Rex Angliæ factō prius homagio Regi Franciæ pro Ducatu Aquitaniæ, & aliis, quæ in Regno Franciæ tenebat, venit in Vasconiam, mutaturus & liberaturus Regem Carolum, qui erat in Catalonia. Nati enim erant ex duabus sororibus. Et cum Alphonso tunc Rege Aragoniæ primogenito Petri, qui patri suo cesserat, & Jacobo fratre ejus cum matre in Siciliam ivit. Honorius autem Papa sententiam Martini promulgatam contra Petrum contra filios renovavit. Alphonso vero contra Regem Majoricarum patrum suum, qui cum Ecclesia se tenebat, insurrexit, & terras aliquas occupavit. Circa Natalem autem Domini venerunt ad Curiam Nuntii Aragoniæ & Siciliae, in Consistorio excusantes Alphonsum, quod Nuntios post patris obitum ad Romanam Curiam non misisset, quia transire tunc non poterant propter guerras. Secundo dicebant eum innoxium, & in nullo conscium de factis paternis. Tertio asseveraverant, eum diu ante mortem patris Regni possessionem habuisse, & ideo petebat pacifice sibi dimitti. Quarto se ad servitium Ecclesiæ offerebat. De primo Papa non curavit. Ad secundum

dum respondit. *Placeret nobis multum, quod esset innocens, sed contrarium ostendit, mittens continue in Terram Siciliae gentem suam. Item non sinebat Interdictum Papae in illo Regno servari, & quod Regis Majoricarum, Ecclesiae adiutoris, occupaverat Terras. Item detinet Principem Salerni innocentem. Et quod in Regno Aragoniae nullum jus habebat, sed Carolus frater Regis Franciae. Parati tamen sumus, si venerit, eum audire, & exhibere iustitiae complementum. Pro Siculis autem dixerunt, quod multum fuerant a Francis oppressi, & quod intendebant eos curialiter licentiarum de Sicilia; sed aliqui maligni in eos egerunt crudelia, quae bonis viris displicuerunt. Et Constantiam excusabant, quia oportuerat eam sequi virum suum; sicut autem rogabat, ut vocatum a Siculis filium coronaret. Quibus verbis Papa aurem non praebens de concordia tractat. Eodem anno Rex Rodolphus Vicarium mittit in Italiam Dominum Princivalem de Flisco, qui ditior Clericus erat in simplicibus Praebendis, quam aliquis Clericus; & omnibus cessit propter dictum Principatum. Factus est autem tam pauper, quod coactus est vendere jurisdictionem Imperii Civitatum Tusciae. Unde Lucani dederunt ei de dominio, quod habebat in suo territorio, duodecim millia Florenorum. Eodem anno, alii dicunt tempore vacationis, idest MCCCLXXXVII. Galeae Regnicolarum euntes contra Siculos obviam habuerunt Rogerium de Loria, qui eas multo ingenio superavit. Ubi erat Philippus filius Comitis Flandriae. Eodem anno Soldanus misit Letartam ad recuperandum Castrum, quod tenebat Sangolescar, quo obtento, habuit Castrum Liciae. Postea venit*

A Soldanus ad obsidendum Tripolim. Sed interim filius ejus moritur, & prae dolore desistit.

MCCLXXXVIII. Soldanus Meleth Melehor grave bellum dedit Civitati Tripolis, & Turrin Episcopi, quae magnos habebat muros, usque ad medietatem machinis diruit. Sustinuerunt Christiani usque ad Nonam. B Postea Saraceni quasi per totum occupaverunt muros; pedites curati coeperunt se ad mare trahere. Et tandem equites non valentes ictus lapidum sustinere, occisi gladio, aut submersi usque ad septem millia aestimari, multis navigiis sunt salvati. Captam autem Civitatem Soldanus jussit dirui & cremari. Et post paucos dies pro paucis captis recepit ac diruit Castrum Nephim, & mandavit Civitatem aedificari in loco vocato *Monte Peregrino*. Tunc Nicolaus IV. fecit armari Venetas Galeas XX. pro subsidio Terrae Sanctae; quibus praefuit Jacobus Teupulus dictus *Scopulus*. Providit quoque Papa Johanni de Grilli Capitanio stipendiariorum Regis Franciae in mille uncias auri, & mille Rubeo de Scalas, qui se obtulit ad eundem. Praedictus quoque Johannes transiens per Siciliam a Rege Jacobo V. Galeas obtinuit bene munitas. Sed quia ipso anno Soldanus contra Ptolemaidam non venit; omnes praedicti nil notabile egerunt. MCCLXXXIX. Rex Carolus de carcere liberatur, mediante Rege Angliae, tribus filiis ejus datis obsidibus pro pactis servandis. Promisit enim suo posse pacem Aragonensium cum Romana Curia, & Rege Franciae procurare, unde ad preces ejus Carolus frater Regis Franciae, Comes Valesii, accepta una filia Caroli Regis, cum Comitibus Andegaviae & Cenomaniae remisit omne jus, quod

quod habebat in Aragonia & Valentiae Regno. Eodem anno discordia oritur inter Regem Franciae, & Odoardum Regem Angliae, quae magna fuit, & multum duravit. Et mittuntur duo Cardinales, scilicet Dominus Benedictus Gajetani, & Dominus Gerardus de Parma, qui super negotio nihil facere potuerunt. Concordarunt tamen Clerum cum Rege, propter quod aliqui putant eos principaliter missos.

MCCXC. cogitavit Soldanus Melech Mefchor de Syria exterminare Christianorum reliquias. Et facto apparatu in itinere mortuus est; successitque illi filius Seraph, qui paternum assumpsit propositum, eo maxime motus, quod XIX. mercatores Saraceni a Crucesignatis in Ptolemaida contra treguarum fidem occisi sunt; & MCCXCI. obsedit Acon, quinto Aprilis, & dicitur habuisse in suo exercitu quadraginta millia equitum, & centum sexaginta millia peditum; & machinis demolitus est muros. Venit autem Rex Henricus obsessis in auxilium cum CC. equitibus, & D. peditibus, & decimo octava Maji intra Civitatem Saraceni violenter irruerunt. Tunc Christiani fugam arripiunt versus mare. Rex autem, & Magistri Trium Mansionum, & Johannes de Grilli, & ceteri bellatores, procedentes ad Portas Civitatis exierunt ad barbacanem. Sed major fuit virtus resistentium. Ibiq; occisus est Magister Templi spiculo percussus, & ad Templum usque delatus est. Tunc cuncti, qui poterant, ad navigia se reducunt, & turbato mari plures submerguntur. Patriarcha habens Galeam paratam, in parvo navigio volens cunctos juvare, cum eis submergitur, ponens animam suam pro ovibus suis. Eo-

dem die Tyrii Civitatem vacuam reliquerunt, & intra paucos dies omnis Syria amissa est. Intra annos autem XL. capta ajunt haec loca: Hierusalem, Ascalonem, Zapham, Nazareth, Gazara, Caesaream, Balutiam, Antiochiam, Zibelet, vel Biblum, Tripolim, Acon, Sur, vel Zit, Sidoniam, Baruthi, Tortosam. Castra XII. nobilissima amissa sunt. MCCXCII. Rodolphus Rex Alamanniae moritur sine Imperiali benedictione. Qui sua probitate Regnum Alamanniae in magna pace tenuit annis XVII. Eduardus Rex Angliae eodem anno fingens se ad Terram Sanctam proficisci, magnum apparatus faciens, Normanniam terram Regis Franciae invasit, & loca alia occupavit, & in Rocellam plures fecit insultus. Hoc audito Rex Franciae mandavit Regi Angliae, & ejus Locumtenentibus in Gualconia, ut malefactorum certum numerum in Petrigora in sua conjicerent prisione. Contempto vero mandato, Rex Franciae per suum Constabularium fecit in manu sua totam saisire Vasconiam ad Regni sui Feudum pertinentem, & Regem Angliae ad suum Palatium citavit. Interea Johannes Comes Annoniae coepit vastare Terras & Gentes Regis Franciae, nec correptus desistere voluit. Unde Rex misit Carolum Comitem Valesii, cujus impetum Johannes non ferens, ad eum supplex accessit, & ad Regem perductus de omnibus satisfecit. Eduardus vero citationes plures contemnens, misisse dicitur Regi Franciae, quod ei quietabat quidquid ex ejus Feudo tenebat, intendens illud & plura sine homagio possidere. Unde MCCXCIV. in Gualconiam misit classem, quae Insulam dictam Dure, versus Rupellam, combussit & de-

popula

populavit. Et inde versùs Burdegalam navigans Castrum Blaviae, & tria Oppida super mare occupavit perfidiâ Vasconum. Et dimissâ Burdegala, quia Constabularius Regis Franciae intererat, apud Bajona stolum conduxit, quam proditione civium, expulsis Francis, in deditio- nem accepit. Comes autem Valelii in Vasconia Roncium fortissimum Castrum cepit, & Villam Sancti Severini. Sed haec, eo redeunte in Franciam, a fide defecit. Bonifacius Papa ad componendum inter Reges duos Cardinales misit.

C A P. C G X X X V I.

De Imperio Adulsi, & sibi
contemporaneis.

*Cujus Particula I. de Imperatore, &
Summis Pontificibus.*

ADulfus Comes de Anaxone congregavit exercitum contra Albertum Ducem Austriae, ubi occisus est. Hic strenuus fuit in armis, sed, quia pauper in potentia, deficiens. Caelestinus natione Aprutinus, sedit anno quasi dimidio. Hic vocatus Petrus de Morone eremiticam agebat vitam. Hic Pontifex factus, viam innocentiae tenuit. Decipiebatur tamen in gratiis conferendis, earum notitiam habere non praevalens tum propter aetatem decrepitam, tum propter inexperientiam. Et inveniebantur ter & quater gratiae replicatae, & vacuae membranae bullatae. Haec igitur aliqui de Collegio percipientes, submurmurare coeperunt, Ecclesiam fluctuare. Et tandem Papae intimant, ut animae suae periculo caveat. Interim Curia transfertur Neapolim, & facta solemnî proces-

sione, supplicatur ei ex parte Regis & Populi, ut non cedat. Ille annuit. Modò paret. Post haec nonnulli carnis suasionem replicant, ostendentes sub pallio sanctitatis posse animae imminere periculum, quia ex tua simplicitate multa evenirent enormia. Quibus tandem vir Sanctus consensit, & primo Constitutionem facit de Fratrum consilio, quod Papa in certis casibus resignare potest. Quam Constitutionem Bonifacius VIII. in Sexto posuit *de Renuntiatione Cap. I.* Post Neapoli in Vigilia Sanctae Caeciliae in conspectu Cardinalium resignavit Papatus oneri & honori; & Papatus deponens insignia, praebuit humilitatis exemplum. stupendum cunctis, imitabile paucis. Hic fecit Cardinalem Dominum Landulfum de Neapoli, Dominum Guilielmum de Pergamo, Cancellarium Regis Siciliae Caroli II. Dominum Johannem Monachi, & alios. Bonifacius natione de Anagnia sedit Annos VIII. menses IX. dies X. Cessavit Episcopatus dies XX. Hic Benedictus prius vocatus est, qui longam habuit Curiae experientiam, prius in Curia Advocatus, post Papae Notarius, postea Cardinalis; postea in Cardinalatu expeditor ad casus Collegii terminandos, & exteris ad respondendum. Nec habuit in iis parem. Sed ex hoc factus est fastuosus & arrogans, omnium contemptivus. Unde factus Pontifex, praedecessorum suorum Nicolai & Caelestini gratias revocavit. Abeuntem Caelestinum ad eremum detinuit, & in custodia posuit ad cautelam evitandi dissidii. Aliqui mussitabant, quod cedere Papae non potuit. MCCXCV. de Neapoli Curiam transfert Romam, & Caelestinum recludit. Eodem anno statuit festa Apostolorum, Evangelistarum,

starum, & quatuor Doctorum Ecclesiae esse duplicia. Alfonso Rege Aragoniae defuncto, successit ei Jacobus frater invasor Siciliae, & factâ pace cum Carolo, unam de filiabus ejus accepit. Sed Fridericus alter frater Siciliam occupavit eodem anno. Sequenti autem Papa deposuit duos Cardinales de Columna; & Sanctum Ludovicum Regem Franciae adscripsit catalogo Sanctorum. Eodem anno fecit publicari Sextum. Hic fecit inter alios Cardinales Fratrem Nicolaum Generalem Fratrum Praedicatorum, qui post eum Papa fuit, & Fratrem Gentilem Magistrum in Theologia, & Fratrem Jacobum nepotem suum Ordinis Minorum, & Fratrem Johannem de Murro Generalem ejusdem Ordinis, & Petrum Hispanum. Eodem anno Scoti Regi Franciae confederati incurstant Regnum Angliae. Sed in reditu eorum Rex Johannes a quibusdam proditus Regi Angliae destinatur. Rex Franciae propter guerras gravem exactionem pecuniarum postulat, quae *Malatolta* vocabatur. Et primo super mercatores tantum. Postea Centesimam, postea Quinquagesimam tam a Secularibus, quam a Clericis accepit. Propter quae Bonifacius in Reges & Principes a Clericis & Ecclesiis talia auferentes absque Papae licentia sententiam excommunicationis tulit. Frater Regis Angliae in Guasconia missus Bajonae moritur; & quum gentis illius oppida Regis Angliae victualibus munire vellent, Robertus Comes Atrebatii, qui illuc missus fuerat, impedivit, nec contra eum adversarii exire de cetero praesumerunt.

Eodem anno Guido Comes Flandriae per Robertum filium deceptus videtur. Regi Franciae mandavit, se nihil ab eo tenere in Feudum. Rex

Tom. XI.

A vero Flandriam intrans, Insulanos obsedit. Robertus autem Comes Atrebatii relinquens Guasconiam, ex parte illa Flandriam est aggressus, & multis Flandrensium profligatis & captis, ac Parisius, & per Villas alias carceratis, Villam de Furnes in deditionem accepit. Deinde Castellum cum tota Valle sua occupavit. Interea Insulani se Regi dederant, salvis personis & rebus, Roberto primogenito Regis Angliae nimirum fugiente apud Bruges ad patrem & Regem Angliae, qui paulo ante illuc venerat. Illuc autem Rege Franciae accedente, Rex Angliae cum Comite Gandavum vadit propter loci munitionem. Ideo territi Brugenses se Regi Franciae tradunt. Demum Rex Franciae vadens contra Gandavum, nuntios recepit petentes inducias duorum annorum ob imminentem hyemem, & maxime ob amorem Regis Caroli Siciliae, qui propter hoc veniebat in Franciam. Qui Rex vix annuens, circa festum Omnium Sanctorum rediit. Tunc Praelatis ostendit Rex literas Papae Bonifacii, quod in necessitatibus possit Ecclesiarum Decimas recipere, & unius anni Praebendas vacantes, Praesulibus exceptis, & Monasteriis. MCCC. dedit plenam Indulgentiam omnium peccatorum visitantibus ipso anno Limina Apostolorum Petri & Pauli, & futuris temporibus omni Centesimo concessit. MCCCIII. post ortam simultatem cum Rege Franciae, Anagninae, ubi putabat esse securior, a familiaribus proditus, capitur in Vigilia Nativitatis Beatae Virginis. Sentiens autem adversariorum ingressus, quorum Vexillifer fuit Guillelmus de Nogareto, Pontificalibus indui voluit, tenens in manibus Crucifixum. Die autem tertio a Populo

C c c

in

in armis redemptus est. Post paucos dies Romam ivit ad Sanctum Petrum, & XXXV. die a sua captione decessit ex tremore cordis, & ab omni superveniente putabat capi, & ideo in eorum oculos & facies manus injicere cupiebat. Benedictus natione Tarvisinus sedit menses VIII. dies XVII. Cessavit Episcopatus menses X. dies XXIX. Hic fecit Fratrem Nicolaum de Prato Episcopum Ostiensem. Hic etiam denunciavit excommunicatos auctores captionis Bonifacii, & nominatim Guilielmum de Nogareto, & Sciarram de Columna cum sex aliis. Hic etiam reconciliavit, non tamen ad Cardinalatum restituit, illos de Columna. Et privilegia ac libertates Regi Franciae restituit, quae Bonifacius abstulerat.

Particula II. de morte Palaeologi.

VAcante Papatu per mortem Nicolai IV. Palaeologus moritur, cui successit filius Andronicus. Tunc factus est tumultus magnus in Constantinopoli per Calogeros acclamantes, Palaeologum non debere sepeliri in Coemeterio, quia Latinis adhaesit, & usque nunc insepultus manet. Tunc etiam Rex Carolus de Provincia veniens, per Perusium transit, & ad eligendum Pontificem Cardinales precibus inducit. Dura quoque verba cum Domino Benedicto Gajetani habuit. Nihil tamen profecit.

Particula III. de quibusdam gestis, & canonizatione Caelestini V.

I^N MCCXCIV. Petrus de Macerata, & Petrus de Forosempronio, Apostatae fuerunt Ordinis Minorum, & haeretici. His petentibus eremiti-

ce vivere, ut Regulam B. Francisci ad literam servare possent, Caelestinus suam puram, sed periculosam, simplicitate concessit, & sibi adherentibus. Quibus plures Apostatae adhaeserunt, qui statum communitatis damnabant, & declarationes Regulae; & vocabant se Fratres Sancti Francisci. Seculares autem vocarunt Bizocios, vel Fraticellos, vel Bocafotos. Ii dogmatizabant, quod nullus Summus Pontifex Regulam Beati Francisci declarare potuit. Item quod Angelus abstulit a Nicolao III. Papatus auctoritatem, & ab illo tempore nullus fuit Summus Pontifex in Ecclesia, nec verus Praelatus, vel Sacerdos, nisi inter eos solum. Et quod ipsi soli sunt in via Dei, & vera Ecclesia. Et mutaverunt illi duo sibi nomina. Primus vocavit se *Liberatum*, secundus *Angelum*, quia angelicas se fingebat revelationes habere. Bonifacius vero quinto anno damnavit Sectam Fraticellorum, sive Bifochorum dictorum. Et quum inquireret contra eos per Inquisitores, recesserunt de Urbe in Siciliam, & ibi postquam satis comederunt & biberunt, surrexerunt ludere, & tubis arundineis tubicinare dicentes: *Exultet Ecclesia meretrix, exultet.* Et fractis tubis & uno Calice in contemptum Romanae Ecclesiae, transferunt in Graeciam, & suos errores ibi publicaverunt. Papa autem praedictus mandavit Praefuli Constantinopolitano, & Archiepiscopis Patrensi & Atheniensi, ut contra eos & eorum receptatores & fautores procederent. Qui in Archaja se receperant. Tunc temporis frater Matthaeus de Boficis de provincia Provinciae fugit cum Libris Petri Johannis de Biterris; & in Ecclesia Sancti Petri per quinque Biginos, & tredecim mulieres in Pa-

pam electus est, & fugit cum Angelo & Liberato & eorum complicitibus. MCCXCVI. Sequana totam Civitatem Parisius inundavit (quod inauditum a seculis) & Pontes dejecit in Vigilia Sancti Thomae. De canonizatione autem Caelestini postea apud magnos viros cura fuit. Demum datis examinadoribus in Curia per Clementem V. ad instantiam Regis Franciae, & aliquorum aliorum Principum super vita & miraculis ejus; ac investigatis & inventis, & per Collegium approbatis, dictus Clemens ipsum Sanctorum catalogo adnotavit sub nomine Sancti Petri Confessoris, per quem nunc sua cessio approbatur. Actum est hoc Avinioni MCCCXIII. fuitque instituta ejus Nativitas celebrari XIV. Calendas Junii, quo die migravit ad Dominum.

CAP. CCXXXVII.

De Imperio Alberti:

Cujus Particula I. de ejus electione.

Albertus filius Rodulphi, electus apud Aquisgranum, per solemnes Nuntios confirmari petit a Bonifacio; qui primo Nuntios repulit, electionem asserens multis allegationibus esse nullam. Postea inter eum, & Regem Franciae ortâ simultate, eum confirmat, eique Regnum Franciae subjicit, sicut cetera Regna. Imperiali tamen benedictione caruit, & occisus est a nepote filio fratris sui MCCCVIII.

Particula II. de Summis Pontificibus.

Clemens natione Vasco sedit annos VIII. menses X. dies XV. Cessavit Episcopatus Hic fuit

A Episcopus Convenarum annis quinque. Inde per Bonifacium Burdegallas translatus est. Hic recepto decreto Lugdunum profectus, evocatis ad se Cardinalibus, ibi coronatus est, & ibidem decem Cardinalium ordinationem fecit XVII. Calendas Januarias, & duos Cardinales de Columna restituit. MCCCIX. electionem Henrici confirmavit de mense Junii. Eodem anno misit Nuntios ad Regem Rasiae, qui ad obedientiam Romanae Ecclesiae promiserat se venturum, quia Veneti cum Carolo Sineterra concordaverant Imperium accipere: & vacuos remisit. MCCCX. fecit aliam ordinationem quinque Cardinalium IX. Calendas Januarii. MCCCXI. congregavit Concilium apud Viennam, & in prima Sessione, XVII. Calendas Novembris proposuit de agendis, videlicet de Ordine Templariorum, qui graviter culpabatur; de Passagio transmarino; & generaliter de Reformatione totius status Ecclesiae, & conservatione Ecclesiasticae libertatis. Insequenti Martio, XI. Calendas Aprilis, multis vocatis Praelatis cum Cardinalibus in privato consistorio Ordinem Templariorum cassavit. Tertio autem die Aprilis MCCCXII. fuit secunda Sessio Concilii, & praedicta cassatio coram omnibus publicata est. Tertia Sessio fuit pridie Nonas Maji, fuitque Concilium protractum quasi menses VII. Eodem anno X. Calendas Januarii produxit Constitutiones prius editas, & intendebat Septimum Librum Decretalium componere. Sed morte praeventus non potuit.

Particula III. de quibusdam contingentiis.

MCCXCIX. Saraceni Armeniam discurrerunt, Castra & loca fortissima occupantes. Rex autem Johannes se suosque in montibus salvans, in arcto positus, Tartarorum implorat auxilium, eosque contra Saracenos instigat, ostendens plurimam habituros praedam. Eodem anno Dux Calabriae Robertus filius Regis Siciliae navigio Siciliam intrans, quaedam Castra occupavit, & sua gente munivit. Cujus felix auspiciis frater ejus Philippus Tarenti Princeps, sequens minus caute, cum gente sua a Siculis captus fuit. Facta tunc pace inter Reges Franciae & Angliae. Rex Angliae Margaritam sororem Regis Franciae accepit uxorem, de qua Thomam filium habuit. Transacto termino treugarum inter Reges Franciae & Angliae, Carolus Comes Valesii contra Flandrenses mittitur, & cum Gandavum obsidere disponderet, Comes Guido cum duobus filiis Roberto & Guillelmo supplex ad Carolum accessit, & Terram suam ei sub quibusdam conditionibus dedit. Qui ad Regem perducti Parisius in diversis locis usque ad tempus miserationis sub custodia missi sunt. Mortua tunc conjugē Caroli Valesii, duxit Catharinam, cui jus Imperii Constantinopolitani debebatur. Ideo cum Venetis composuit pro * Constantinopolitano Imperio recuperando. Et venit Romam MCCC. & a Papa Bonifacio honorifice susceptus, Vicarius, & Defensor Ecclesiae constituitur, & per totum annum adversarios Ecclesiae suppeditavit in Tuscia. MCCC. Ferrariae corpus cujusdam Armani,

A quod venerationi a quibusdam habebatur, mandato Inquisitorum exhumatum, & combustum est. Eodem anno Primus Apamienis Episcopus, qui de Rege Franciae in multis locis multa contumeliosa disseminaverat, & conspirationem contra Regem provocabat, ad Regis Curiam evocatus, ut se de objectis purgaret, **B** sub nomine Narbonensis Archiepiscopi. de voluntate sua, in custodia detinetur. Hoc audito Papa Bonifacius Narbonensem Archidiaconum misit cum literis, unde indilate Episcopus sibi redderetur; quod Rex se nosset, Romano Pontifici tam in spiritualibus quam in temporalibus esse subjectum; revocans etiam gratias Regi factas de Decimis & Praebendis vacantibus. Rex autem reddens Episcopum, Nantio mandavit, ut de Regno suo festinanter recederet. Consequenter, Rex congregans omnes Principes & Magistratus Regios, & Milites, & Praelatos, sciscitavit, a quo sua tenerent Feuda? **C** Et quum omnes respondissent, a Rege Franciae, tunc ille promisit corpus & omnia sua pro libertate Regni conservanda exponere. Similiter & Barones promiserunt pro libertate Coronae. Tunc Rex praecepit, nullum thesaurum de Regno extrahi, & fecit passus diligentissime custodiri. MCCCII. Comes Valesii jussu Papae de Tuscia in Siciliam profectus, Thermae Castrum in ditionem accepit. **D** Apud Bruges propter illicitas exactiones ab Officiali Regio, nil valente reclamazione apud Regem, minutus Populus contra Majores insurgens, seditionem commovit. Ad hoc motus moderate corrigendos Rex Franciae sub Jacobo Sancti Pauli Comite mille viros in armis & amplius misit, qui a Brugensibus reveren-

verenter suscepti sunt. Sed informati Brugenses, quod prior Officialis Regis se jactasset, quamplurimos Brugenſium in caſtino ſuſpendi facere, deſperatione conceptâ enorme facinus præſuſerunt. Evaſit tamen Officialis prædictus hic rabiei inventor. Expulſâ quoque gente Regis, Gaidonem Namurſii, Guidonis Comitſis Flandrenſium filium, in ſuum deſenſorem & Dominum vocaverunt. Qui Theotonicorum vallatus multitudine, eos ad debellandum fortius animavit. Tunc miſſus eſt contra eos Atrebatſi Comes. Franci videntes adverſarios venire pedites, quaſi textores & mechanicos deſpiciunt, & amotis ſuis pedibus abſque belli ordine in eos irruentes, a lanceis Brugenſium primi euntes in morte coacti ſunt, ceteris turpiter fugientibus. Comes autem Atrebatenſis a Guardiano Fratrum Minorum denudatus, & triginta vulneribus conſectus invenitur, & in quadam proxima Cappella Monialium ſepelitur.

Eo tempore Praelati Regis Franciæ conſilium habentes, pro eo quod ad Curiam vocati fuerant, Papæ ſe excuſant, quia theſaurum opportunum non poſſent de Regno extrahere. Epiſcopos tamen tres pro ſe mittunt, ne poſſent de inobedientia reprehendi. Rex quoque Epiſcopum Autiſſiodorenſem mittit, rogans, ut ſuperfederet uſque ad tempus magis opportunum. Comes Valeſii totâ æſtate per Siciliam diſcurrens, animalia quidem ſuæ genti neceſſaria invenit, ſed obvium ſibi nullum reperit. Audiens vero nova de Flandria, ſuorum conſilio ad ea quæ ſunt pacis intendit, ſub hac forma, ut ſcilicet Fridericus toto tempore vitæ ſuæ Siciliam abſque Regis nomine poſſideret; & quidquid in Calabria

teneret, dimitteret, & Alienoridem filiam Regis Caroli acciperet; & quod ipſe Carolus & Robertus Dux Calabriae fideliter laborarent apud Regem Aragoniæ, quod jus Regni Sardiniae, vel Comes de Brenna jus Regni Cypri Friderico darent, conſentiente prædictis Romano Pontifice. Praelatis Franciæ in Curia non comparentibus, Bonifacius miſit Cardinalem Johannem Monachi, qui habitum Praelatorum ſecretum conſilium Pariſius ſcripſit Papæ. Apud Sanctum Adamarum in Flandria quindecim millia Flandrenſium a Francis caeſa ſunt. MCCCXXXIII. Rex Franciæ Terram Gualconiae, quam diu occupatam tenuerat, Regi Angliæ reſtituit, & firmata eſt pax inter eos. Ipſo tempore Rex Franciæ convocavit Barones & Praelatos Pariſius, ubi tractatum eſt de Rege Franciæ & Praelatorum gravaminibus, quæ, ut communiter dicebatur, Papa illi inferre volebat. Ibi publice impoſita ſunt Papæ hæreſis, ſimonia, homicidium, & alia nefanda. Et fuit appellatum, donec Papa Concilium congregaret. Sed Papa Concilium ad ſui purgationem fieri denegavit. Et quia multos offenderat, Anagniam, unde oriundus erat, ſe tranſtulit, ubi captus fuit. MCCCIV. Rex Franciæ Papæ Benedicti literas legi fecit in Curia; quibus ipſe & Regnum ſuum abſolvebatur ab excommunicatione, quæ a Bonifacio credebatur illata, & concedebantur ſibi Decimæ duorum annorum. Tunc Rex tertio ivit in Flandriam, cujus copias juxta Montem Pabulam debellavit, & Inſulani depoſitis armis ſe reddiderunt. Et ceteris Villis treuguis datis in Franciam rediit. Guido Comes Flandriæ, qui apud Compendium diu detentus fuerat, & hoc

anno

anno in Castello Pontifarae cum tribus filiis Roberto, Guilielmo, & Guidone, Flaminicii moritur, & jussu Regis apud Minores tumulatur. Regina Franciae Johanna similiter moritur, & Parisius apud Minores sepelitur. MCCCV. Clemens confirmavit Regem Aragoniae in Regno Sardiniae, & ille juravit Papae fidelitatem pro dicto Regno, promittens sub juramento ascendere ad dictam Insulam de mense Septembri proximo futuro.

Particula IV. de Sancto Ludovico.

IN praedicto MCCCV. XIV. Kalendas Septembris, Rex Angliae de Scotis totaliter triumphans, eos privat Regiâ dignitate, & Scotiam Anglorum provinciam facit. Sequenti anno Scoti Regis dominium non ferentes, sibi Regem praeficiunt, contra quos Rex Angliae filium misit, & superatus est. Eodem anno Eduardus moritur senectate & armorum labore pressus, ita ut in lectica portaretur. Cui successit Eduardus primogenitus, qui Isabellam filiam Regis de Regina Johanna accepit uxorem. Beatus Ludovicus de Ordine Minorum Episcopus Tolosanus ex hoc seculo migravit ad Christum. Hic admodum puer in aula paterna & Regia aetatem moribus transcendens, nulli voluptati animum dedit; & quum fratres & socii puerilibus jocos intenderent, ille semotus vel orationibus, vel sacris meditationibus intendebat. Nil puerile agebat in opere. Quum vero ad annum XIV. pervenisset, pro patre in Catalonia obses fuit. Exinde semper adfiterunt ei viri religiosi de Ordine Minorum, a quibus bonae indolis adolescens sumit legem vitae & disciplinae.

A Jamque puer sortitus animam bonam, magno animo suas suorumque portavit injurias, & multa humilitate sibi ac fratribus attentata opprobria toleravit. Factus annorum XVI. coepit esse mundi, sui que contemtor. Speculabatur frequenter imagines & formas hominum mortuorum. ut amplius sibi mundus vilesceret. Tantum coepit * timore Altissimum, tantum Dei formidabat offensam, ut aliquando diceret, gratum sibi fore per Castri crepidinem detrahi, quia vita haec nullo modo est appetenda, in qua sumus inimici Dei, & frequenter eum offendimus, ad minus venialiter delinquendo. Servandae pudicitiae curam egit pervigilem & jejunii, vigiliis, & orationibus carnem cogeat servire spiritui Vigilias Domini; in pane jejunabat & aqua; ceteras Vigilias, & Adventum Domini, etiam quum necessitas suaderet, & sociorum instantia hortaretur, nolebat absque communi saltem transire jejunio. Familiarem loquutionem non admittebat, nisi ejus sibi honestas, ac vita laudabilis nota esset; utque corporei nitoris testes haberet assuetos, tam sui quam camerae custodiam commisit continuam, vixque & raro Seculares admittebat personas. Omni die Missam audiebat devote, & in Missa volebat audire sermonem. In magnis praecipue Festis communicabat devote, & post Nonam faciebat dici Letaniam cum cereo accenso, & totam familiam convocabat. Tantis fulgebat exemplorum splendoribus, ut deputati ad ejus custodiam, ad Deum conversi, confiterentur peccata, dicerentque, quia Omnipotens in posterum ipsius meritis multa esset factururus miracula.

E Licet autem in oratione esset assiduus, numquam tamen pro sua liberatio-

ratione orare voluit, nisi semel; idque sub conditione, videlicet, si animae ejus saluti congrueret. Postquam autem orationi vacaverat, ad lectionem transibat. Ajebat enim, ab una ad alteram transeundum. Infra quinquennium Grammaticam, Logicam, Moralem Philosophiam, & quod majus est, Sacram Theologiam sic ebibit, memoriterque retinuit, ut eruditi Viri de fama scientiae ejus increduli, auditis colloquutionibus atque argutionibus & responsionibus ex ore ejus, sumtâ experientiâ, stupesciti recederent. Interea, ut funditus mundum relinqueret, disponit sermo, & pertractat juri renuntiare principalis hereditatis & Regiae. Et tandem per votum expressam se Domino obligavit, quum liber foret, Ordinem intrare Minorum. Interim vero Pater illi per Confessorem suadet, ut conjugem accipiat sororem Regis Francorum, spondens illi continuo dare Provinciam. Perhorret ille virginali proposito continentiae suadelam, & in die sancto Pentecostes Cappellam solus introivit, & Votum perpetuae castitatis emisit. Quum autem ad annum XXI. pervenisset, libertate donatus, Narbonae Ordinem Fratrum Minorum introire voluit; sed non adfuit, qui recipiendi facultatem haberet. Invento autem in Monte Pessulano Provinciali Ministro, ad Ordinem recipi instanter petiit. Minister vero Regalem excellentiam offendere reformidans, pio ejus desiderio nequaquam annuit. Tunc juvenis Deo gratus, quod potuit, hoc fecit; Votum castitatis perpetuae in manibus iteravit ejusdem Ministri, promittens se ad intrandum Ordinem paratum & promptum, quandocumque eum Fratres recipere velent. Et subintulit: *Quod meum est,*

feci. Vos videritis, quid agere debeatis. Cupiebat tamen remoto loco ignotus esse, ut contemplationi ac humilitatis obsequiis liberius vacare posset. Cernens autem, quod taliter suum desiderium implere non poterat, elegit fieri de sorte Domini, & militare Domino in ordine Clericali. Quum autem tonsurari debuit, genua flectens, & demisso capite, Psalmistae dicebat versiculum: *Dominus pars hereditatis meae, & calicis mei. Tu es, qui restitues hereditatem meam mihi.* Et hoc promebat tam dulciter, tam devote, ut nullus affisteret, qui non provocaretur ad sletum. In Nativitate Domini Romae in Cappella Papae Acolytatus humiliter egit officium, ante altare sedens in medio Clericorum, non dedignans humilem locum, illius amore, qui de regalibus sedibus descendit ad ima. Ipse die ad Sanctum Petrum in Missa Majori cereum portavit humiliter coram Summo Pontifice, non erubescens Cardinalium, & Praelatorum aspectum, non Cleri & Populi frequentiam, qui adstabant.

Suscepturus Ordines Sacros, ad partem locari non consensit, sed quasi unus ex turba, nullâ voluit praerogativâ pollere. Et factus Subdiaconus vasis aureis & argenteis uti noluit, nec variis pellibus griseisque. Sed nec alio animali, quam mulo vehi. Cappam quoque usque ad mortem portavit flameam. Sollicitus etiam erat de aliorum salute. In Catalonia enim multos baptizavit factusque eorum patrinus, elemosynas illis solícite ministrabat. Manu propria duos Judaeos baptizavit Neapoli. Factus autem Minor in Vigilia Nativitatis Domini, & de licentia Summi Pontificis, continuo profusio lacrymarum, emissâ professione,

num-

numquam habitum, mantellum, vel cappam pretiosam admisit, licet ipsa die pronuntiatus fuit Episcopus Tolosanus, & sequenti Dominicâ consecratus. Sed & pauperes dilexit, eosque visitare studuit, monuitque infirmos, praecipue de animarum salute, & purâ confessione peccaminum. Semel procuravit ad se duci leprosum: & cum quanta potuit caritatis dulcedine, blande consolatus est, voluitque in suo lecto reponere, nisi aliqui obstitissent. In crastino vero eum fecit diligenter perquiri, sed inveniri non potuit. Vocatus ad confessionem, prius suspirabat mortalitatis & miseriae hujus statum, & aliquantisper orabat. Demum tredecim pauperibus devotissime serviebat. Post Episcopatum vero viginti quinque aquam praebat manibus, & panem scindebat flexis genibus, quasi Christum haberet praesentem; & ferculum primum suis manibus cum tanta caritatis ponebat dulcedine, ut saepe adstantes provocaret ad fletum. Licet enim in cunctis polleret virtutibus, honestas tamen, caritas, & humilitas in eo specialius refulgebant. Exemptionem enim suadentibus, id respondebat: *Beati Angeli non desiderant non subesse Archangelis.* Tandem arduis urgentibus negotiis, ad Comitatum transit Provinciae. Quum ad Villam, quae Brigola dicitur, pervenisset, gravi, de qua decessit, infirmitate gravatus, puram suo more confessionem praemisit, patientissime infirmitatem sustinens; orationi continue deditus, requirebat saepius Crucem Christi, Missasque in camera audire volebat. Postremo putantibus medicis abesse periculum, ipse ait, extremum sibi imminere agonem. Et orationem illam: *Domine Deus Omnipotens, qui ad principium hujus dici &c.*

A saepius replicavit. Et conversus ad quendam fratrem ait: *Vos non creditis, quia mori debeam? & tamen statim videbitis.* Et ex tunc amplius loquutus non est. Sed tam dulciter & quiete emisit spiritum, ut vix hora adverti potuerit, quâ exspiravit. Et factus est post mortem pulchrior quam ante infirmitatem fuerat; & adstantibus dormiens, non mortuus videbatur.

B Sanctissimum autem Corpus ejus, juxta quod decreverat, Massiliam deportatum est. Ibi quum agerentur exsequiae, in capite Chori cum habitu & mantello pulchra & laeta facie visus est a Senescalco Provinciae Milite veridico & celebri, & a Domino Roberto de Bauso Vicario Massiliae. Et dicto; *Requiescat in pace,* ille quidem disparuit, & Angelicus sociatus est choris. Post felicem vero transitum ejus, coepit continuo miris splendere miraculis. Inter cetera autem quindecim mortui rediere ad vitam. Venerabiles autem Archiepiscopi Arelatensis, & Ebredunensis, Aquensis, eorumque suffraganei, ac Cives Massiliae eadem ipsa seriose explicantes, supplicaverunt devotâ instantiâ praefato Summo Pontifici, qui sanctitatis vitae ipsius non erat ignarus, ut eum, quem Deus tantis & tam continuis clarificabat miraculis, Sanctorum catalogo dignaretur adscribere. Sed quia in iis Romana

C Sedes cum multa maturitate procedit, & Summus Pontifex ante exactae disquisitionis indaginem vitâ functus est, iidem Praelati, Civesque Massiliae successoribus ipsius Clementi V. per solemnes Nuntios porrexerunt supplicationem eandem, multiplicata agentes miracula, & testimonia sanctitatis. Iis perceptis Summus Pontifex solitâ in hisce maturitate procedens

cedens, Guidoni Zantonensi, & Raymond Lacconiensi Episcopis, egregiis ac literatis viris, de Fratrum suorum consilio per Apostolica scripta mandavit, ut de vitae ipsius meritis veritate diligentius inquisitionem, quidquid super iis invenire contigerit, scriptum fideliter, & sub ipsorum sigillo, per certos & idoneos nuntios delegarent. Ipsi vero ad complenda mandata Massiliam personaliter accedentes, quae denuntiata fuerunt Summo Pontifici tam de miraculis quam de vitae sanctitate per testes plurimos ac fide dignos vera fore reperiunt, & juxta formam mandati sub propriis transmittunt sigillis. Tunc Summus Pontifex transmissam inquisitionem nonnullis Cardinalibus discutiendam commisit; & ex luce hac, pendente discussione, migravit. Post hunc Johannes Papa XXII. Ecclesiae praefuit. Hic Magister Sancti Ludovici non modico tempore fuit. Hic ex continua conversatione cum eo, & de sanctitate ipsius certior erat, puta qui ejus gesta & acta & vidit oculis, & manibus contrectavit. Ideoque coepta securius ad debitum finem deduxit, & inquisitionem praefatam examinari fecit per plures Dominos Cardinales. Quam tandem & a cunctis Cardinalibus approbatam, idem Summus Pontifex de Fratrum suorum consilio, & omnium Praelatorum, qui tunc erant in Curia, communi assensu, canonizandum decrevit; & miris, quae longum foret enarrare, solemnibus, Sanctorum adscripsit catalogo, Anno Domini MCCCXVII. Idibus Aprilis, Pontificatus sui anno primo, in Civitate Avinione, ubi tunc Romana Curia residebat, praecipiens festum ejus XIV. Kalendas Septembris a cunctis fidelibus devote & fideliter celebrari; ipsa die visitantibus ejus

Tom. XI.

A Sepulcrum dans Indulgentiam duorum annorum, & duarum quadragenarum. Infra octavam autem unum annum & dies quadraginta. Anno quoque Domini MCCCXIX. Idibus Novembris, idem Summus Pontifex ad Translationem ipsius misit sex Cardinales, & in praesentia Regis Hierusalem atque Siciliae, germani ejus ac Reginae, multorum Praelatorum ac Baronum, concurrente etiam Cleri ac Populi miram multitudinem, cum miris solemnibus, & reverentiam multam, Corpus de terra levatum est, & in argenteo & ornato sarcophago super Altare reconditum in Ecclesia sumptuoso opere ad ipsius dedicata honorem; ubi mirabilis Deus in Sanctis suis stupenda miracula operatur. Nam per ipsius invocationem & merita votis emissis a propinquis & notis, quindecim verè mortui rediere ad vitam. Multa quidem & alia exstant miracula, quae juxta morem gratiam brevitas in hoc Libro scripta non sunt. Nam circa viginti variis legi infirmitatibus liberatos, & totidem juxta Notarium haberi, & in quinternis alios ultra ducentos. Quae omnia manu publica scripta & diligenter examinata de mandato Massiliensis Episcopi, ab iis dumtaxat exposita, qui & oculis viderunt, & manibus contrectaverunt, & firmata sunt praestito sacramento.

E *Particula V. de ceteris contingentibus.*

A Nno MCCCVI. in festo Magdalenae fuerunt capti omnes Judaei & expulsi, confiscatis eorum bonis in Regno Franciae. Eodem anno Hospitalarii invaserunt Insulam Rhodi, & habuerunt eam. MCCCVII. Templarii Fratres subito in toto Regno Franciae capti sunt, & tandem depositi in sequenti Concilio Generali.

D d d

CAP.

CAP. CCXXXVIII.

De Imperio Henrici VII.

Cujus Particula I. de gestis ejus.

Henricus ex Comitibus de Luemburch, operibus quam opibus memorabilior, in festo Sanctae Catharinae electus, & in sequenti Epiphania Aquisgrani coronatus, sequenti Anno, idest MCCCIX. ad Papam Clementem misit Nuntios tres Comites & duos Archiepiscopos, petens coronationem Imperii. Qui mense Aprili confirmavit electum; tempus coronationis assignans post biennium, festum Purificationis Virginis. Hic strenuus in agendis, & acris in hostes, pacatis usque ad Oceanum Aethiopiae finibus, primogenito in Regno Bohemiae coronato, quia Romanum tunc vacabat Imperium, Carinthiae Duce submoto, ad partes Italiae divisione concussas venire disponit, pollicentibus subsidia non paucis, qui a concivibus in Lombardia ac Tuscia pulsi erant. Igitur praemissis Episcopis ac Legatis, ut Populorum favorem sibi conciliet, denuntians in pace degentibus, se eorum laudabiles approbare mores, invidiam passis restitutionem, universis pacem, Alpes transgressus, Italiam adiit. Occurrerunt autem Taurini ingresso ex Lombardia & Tuscia complures. Inde Astem properat, & cunctos pacificans, Vicarium instituit. Coeperunt oppressi sperare remedia; qui concives pepulerant, novitatibus deterreri. Quorum Philippus Papiacomes, Simon de Colubrano Vercellarum, & Antonius de Fisiraga Laudi, Rectores, paribus votis statum Urbium, salutem civibus suadere conati, in reliquis obtinendas partes auxilia Caesari promiserunt. Quibus

A Rex, eorumque Populis pacem pollicitus, jussit, aequo animo esse ac bene sperare. Consequenter Albuini & Canis de Scala Nuntii, deinde Pisani grandia obtulerunt. Interea Gallis, Germanis, Italisque ad Caesarem confluentibus, Guido de la Turre Mediolani Praepositus, milites intus districtus sui fines continuit, & munitionum ac Urbis vigilem curam egit, veritus ne partiales Maphaei de Vicecomitibus contra se molirentur. Uno mense hinc Rex Urbis commotionem exspectat. Inde Guido instabilem fidebat regere exercitum, & Lombardia ac Tusciae praestolatur auxilia. Deinde Rex Guidoni appropiat, ut illi fiat formidini factionis audaciae, & Guidonem interpellans, ut regalibus jussis obtemperet, Vercellas introivit. Annuit Guido. Auxit vero tam valide Mediolani deditio Regis famam, ut omnis Lombardia, Alexandriae demta, fidelitatis juramenta praestiterit. Bononia vero ad rebellionem se praeparat. Padua in proposito mente vacillat. Tunc Caesar MCCCXI. Mediolani in festo Epiphaniae a Diocesano unam suscepit de Coronis Imperii; quod Modoetia aegre tulit, ubi id fieri consuevit. Parvo post tempore, dum cuncta pacata videntur, gravis emerit turbatio. Quam enim in Regis adulationem hinc Guido, inde Maphaeus, majorem suaderet regio Fisco contributionem fieri, centum millium Florenorum summa taxata est. Quo audito coepit Populus palam Regi detrahere, servitutem afferens se commutasse, non evasisse, & Theutonicorum importabilem esse furorem. Et dum acrius colligendae instatur pecuniae, in Praetorii Forum ad arma clamantis vox audita, universam faciliter commovit Urbem.

Tunc

Tunc Caesaris Principes profligare cum suis, quorum nonnulli ad Turrianorum loca, quasi magis suspecta, occurrentes, triginta hastatos reperiunt, qui concursum Regionum equitum, licet prius victores, quum ferre non possent, in fugam conversi sunt. Jungitur exinde Theutonicis Galeaz Maphaei filius, & saevit in hostes. His cognitis proelia ubique revixere & diffidia. Crema & Cremona pulsus Vicariis excussere jugum. Regimi expulere fautores Imperii. Madii Brixiae paulo ante dominatores in Thebaldum de Brusatis & suos paulo ante Imperatorio jussu receptos insurgunt, atque succumbunt. In Parma Rubei per Caesarem introducti cum Giberto de Corrigia initam pacem frangentes, victi Urbe diffugiunt.

Talibus eventis stupefactus Caesar, post deliberata consilia, ut Regii corripantur domestici, Mediolanensium reconciliatio fiat, commotionum harum causae dulciter perquirantur, pecuniarum moderentur exactiones, vocatis familiaribus suis, ait: *Deum obtestor, commilitones, necessarii, atque propinqui, quia multa me honorum ac temporalium rerum affectio ad hos turbines commotionum adducit. Deum sursum clementem, Populum deorsum intueor. His ducibus vehor. Eorum de proximi cura & dilectione mandatis adstringor. Quis, oro, proximus meus est? Germanus, vel Gallus, Longobardus, vel Tuscus, cui hunc singularem impendam affectum? Proh nefas! ad quid veni? Num incensor schismatum antiquorum. Si quos vestrum delectant talia, retrorsum abite, aut..... saevire auctoribus, non me principe vel auctore. En Italia diu talibus concussa vulneribus justa indignatione hujus refugii..... quaeque monente natura, perniciose devitent. Post haec*

missi ad reconciliandam Cremonam audiunt Populum inedia afflictum, impotentem ad gravem contributionem; Theutones datâ licentiâ in Latinos saevire; Vicarios institui Gibellinos, ut Guelfum abradant; proinde amicorum communicato nolunt respondere consilio. Interea Legati Januensium subjectionem professi, ad coronationis conductum propriis sumptibus navigia spondent. Amadeus Sabaudiae Comes Cremonensium populationem indixit, & Caesareos ut Imperii rebelles damnavit. Laudi autem Civitate Caesari tradita, omnis Cremonensium virtus periit, & Caesari Civitas data est. Brixienfes propter praeteritos contemptus, abjecta reconciliationis spe, segetes & quaeque viridia colligunt, imbelles abjiciunt, pro defensione cuncta disponunt. Interea Caesar suae coronationis dilationem accepit, & Paduae Nuntii Civitatem Caesari subjiciunt. Legati Caesaris Venetiis, nulla quaesita fidelitate, solam petunt navigii copiam, si necesse fuerit, ad coronationis progressum. Eisdem Legatis subjiciuntur postea Tarvisini. Et Brixia Caesari post varia bellorum & cladum hinc inde tormenta, mediatore Cardinale Domino Luca de Flisco, tradita est. Placentia Vicarium ejus suscipit, Alberto Scoto repulso. Audiens vero Imperator factiones & rebelliones multiplices Lombardorum, Guarnerium de Hoembruch fecit Praesidem Lombardiae, ut emergentia hujus coerceret. Sed vix cum centum intra Placentiam receptus, audit, Guelfos per Vicarios ubique gravari, & hoc impatientiae causam esse, & hac quasi repulsa, Guarnerius redit. Tunc illustrissima Regina Margarita defuncta est, & sepulta in loco Minorum Januae, MCCCXI. in festo

Sanctae Luciae. Venerunt deinde Pisanorum Legati quasi ad Augusti solatium plurima pollicentes. Venit & Rizardus Gambatesa Secretarius Regis Roberti, & magnorum Principum ambitione introductus est. Paucis tractatus innotuit, & infecto negotio rediit Nantius. Caesar vero Comitum de Sabaudia ad Urbem mittit, qui per Columnenses introductus, Lateranum conscendit. Tunc Urbs in varia vota divisa ubique patebat discrimini. Admiratus etiam Friderici Regis aliqua tractaturus advenit, post paucos dies reversus Siciliam. Florentia cum suis complicibus, similiterque Bononia, Degonem Marscalcum Regis Roberti cum militum praesidio venientem suscipiunt; & jam minuuntur Caesaris opes. Jam gravati Januenses contributione sexaginta millium aureorum publice clamabant. Proinde mittit fidelibus suis Pisanis, ut in tantis necessitatibus mittant praesidia. Paduani iis auditis, a muris pietas Aquilas detraxerunt.

Post haec egressus Januam Caesar, in portum Veneris quasi diebus XL. perstitit tempestate suborta. Inde Pisas profectus, nullo strepitu, Romanorum tantum factionibus confusus, per Plumbinum ac maritimam Viterbium petiit. Exinde a Clero & Romanorum parte Romae susceptus, in Lateranense Palatium introductus est. Et post convivium quasi familiare, evocatis Nobilibus ait: *Quid me, o Quirites, huc attraxit? Amor certe Romani extollendi Imperii; cujus paene defectione Romanus mundo, quasi barbarus, sit ignotus. Quid frequentes literas? quid nuntii celebres toties petiere? nisi ut meum carum visitem Senatum, Populumque Romanum. Venio ne violentus invasor? A Clemente Papa*

missus, tres Cardinales testes adduco. Frustra ne ergo missus adsum? Vocatus adveni. Sciam proinde in hujus caritate convivii, quae vos vota allicuerunt; quibus vobis fulcientibus adjuver, id edat optio singulorum. Tunc Stephanus de Columna se, suos & sua despondit. Nicolaus de Milite, Militiae decus a Carolo se suscepisse ait, protestans sui esse propositi, ejus posteris nullatenus adversari. Anibaldus de Anibaldis, & Johannes de Sabelis, & Thealdus de Campo Floris, se obtulerunt contra omnes, Caesari parituros, suae cognationis viris dumtaxat exceptis. Erant enim Ursinorum affines. Quam conditionem Caesar aegre tandem admisit, & in scriptis redigi imperavit. Et Stephanum quidem, datis obsidibus, liberum abire permisit, ceteros retineri jussit, & fortilitia reddi. Hinc insultus oriuntur, vulnerationes, & caedes; privata quoque odia publice deteguntur. Vincunt primo Caesaris partes, postea dilabuntur. Et crescente Ursinae fama victoriae, fautores Caesaris subtrahuntur. Admiratus quoque Regis Roberti vocatos a Caesare Pisanos balistarios invasit, fuditque incautos. His Caesar agitated angustis, soli expediendae coronationi intentus in Laterano, quum in Ecclesia Apostolorum Petri & Pauli non posset, aureum diadema suscepit. Arctatus deinde victualium & pecuniarum inopia, & Romano ob quaesitam contributionem turbato Populo, Tibur Caesar abiit, relicto cum Columnensibus in Urbe CCCC. militum manipulo. Ad Johannem autem Regis Roberti germanum undique milites confluebant; donec Papalibus rescriptis tam Caesaris, quam Regis Roberti copiae pelluntur ab Urbe. Post haec Caesar fortunam in mari expe-

experiri conatur, visus per nuntios tractare varia, & plurima polliceri. Et profectus usque Orogiam fluvium, peracti coenâ in fluvii ripam conscendens, tinctis ob refrigerationem in aqua cruribus, subeuntem sensit languorem. Et compertâ sub dexteri cruris genu pustulâ, quae *Antras* vocatur noctem duxit infomnem, & dato mane signo tollendorum castrorum, Bonconventum properat, pagum XII. milliariis a Sena distantem, ibique viam universae carnis ingressus est, Regni sui anno V. Imperii autem anno primo, mense uno, & diebus XXIV. in festo Beati Bartholomaei. Quo die Conradinus a Carolo superatus est.

Particula II. de quibusdam contingentibus.

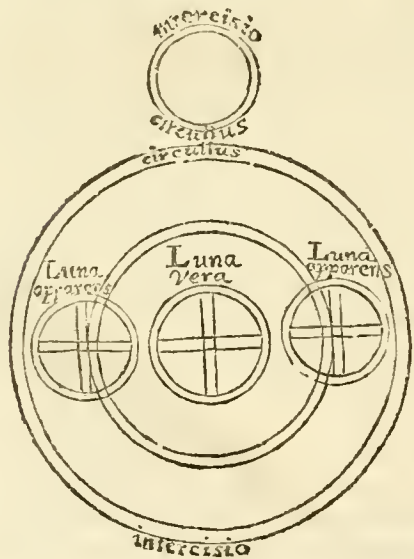
MCCCCVIII. captus est Dulcinus Haeresiarcha de Novaria, & Margarita Tridentina, & alii circa CL. Mortui autem fuerunt in montibus & sectatoribus ejus, frigore, fame, & gladio ultra CCCC., qui libertatis spiritum praedicabant. Margarita autem praedicta ante Dulcinum in frustra concisa est, consors ejus in scelere & errore. Postea ipse cum multis aliis ultimo pariter combustus. MCCCCIX. Clemens V. magnum processum fecit contra Venetos, quia Ferrariam Urbem Ecclesiae indebite occupaverant. Eodem anno Carolus II. Rex Siciliae moritur V. die Maji, cui successit Robertus filius, coronatus apud Avinionem primâ Dominicâ sequentis Augusti. MCCCCIX. Soldanus Aegypti claudus de mense Martii ad Cratum cum gente & familia sua ivit, & Bibarsimcher abstulisse sibi videbatur dominium Cayri & Babylonis. Hic

rum, qui post caedem plurimum Soldanorum factus est iste claudus, ut dictum est. Et post eum quatuor erant potentes viri valde, quorum duo principales Naboiser, & Bibarsimcher se mutuo oderant; tertius vocabatur Mercendal, cui duo primi invidabant, oderuntque. Hic se ac Soldanum ab eis cavere quantum poterant, persuadebat. Quartus vero dictus Camelmus exitum rei tacitus considerabat. Ceteri vero Admirandi atque Officiales, quantum poterant, de Fisco regio rapiebant. Duo autem praedicti Alaboiser, & Bibarsimcher, licet invicem dissiderent, adversus tamen Mercendal non multo post conspiraverunt, eorumque factione non solum de Curia, verum etiam de toto Aegypto pulsus est cum gente sua; pulsus vero ad partes Safeti Ptolemaidis, & Castris Peregrinorum se contulit, obtinuitque dominium regionis. Quibus gestis anno praenotato Soldanus in Carach fortalitis se tutavit. Sequenti vero anno, idest MCCCCIX. & mense Aprili ad Cayrum & Babyloniam rediens, quasi cunctos Admirandos, potentes & veteres destruxit, novisque instituit. Interfecit enim Bibarsimcher, Naboiseler, Mercendal, & Camelmum, & etiam Sandamor, qui fuit Georgianus, & diu circa Tripolim dominium viriliter tenuit. Carasanchor quoque Christianus fuit dives valde & potens, qui dominabatur in Contrata Antiochiae & Semi, qui fratrem Soldani interfecerat. Seraph praedictum Soldanum claudum timens, Euphratem transire, & cum thesauris suis ad Tartaros fugere coactus est, & induxit Carpendam, ut contra duo Castra Soldani super Euphratem sita veniret MCCCCXIII. quorum unum vocatur Cherachembe,

alta-

alterum Elcyere. Sunt autem ipsa **A** Castra in confinio Tartarorum ultra Euphratem. Promiserat enim Carasanchor de Castellanis & habitatoribus Castrorum confidens, quod cito & leviter Tartaris traderentur; sed irritatis Castellanis & ceteris per Soldanum, promissum implere non potuit. Et fuisse dicuntur in illo exercitu ultra M..... bestiarum cabalinarum. Post mensem autem obsidionis propter defectum herbatici, & quia morbus vulgariter dictus *Pedana*, equos invaserat; & quia Soldanus cum magno exercitu in Damasco venerat, habitâ deliberatione Carpendas ad deducendum aestivum tempus ad Contratam Baldacensem transfuit, misitque ad fratrem suum Henregi, qui sua concessione in Turchia dominabatur, veniebatque ejus jussu contra Soldanum, ut rediret & ipse.

MCCCX. in festo Assumptionis Hospitalarii ceperunt Civitatem Rhodi, caput totius Insulae. MCCCXIV. in Kalendis Martii, fere per duas horas ante auroram impressio heic depicta apparuit in aëre, sicut ipse vidi.

Et apparuerunt tres Lunae Cruce signatae. Eadem impressio in ortu Solis apparuit circa ipsum. MCCCXIX. Papa Johannes legit in Consistorio cum magno favore literas sibi missas **B** infrascripti tenoris: quia videlicet Religiosi viri de Ordine Minorum atque Praedicatorum missi pro praedicanda fide infidelibus usque Ormusse, quum nil ibi proficerent, ad Indiam transire cupiunt in Columbum, & quum pervenissent ad Insulam, quae Dyo vocabatur, Fratres de Ordine Minorum a ceteris tam Praedicatoribus quam secularibus Christianis divisi ad aliam Terram profecti sunt, quae Thana vocatur, ut inde in Columbum transirent. Erat autem in loco unus Saracenus de Alexandria Ihsus nomine, qui accessit ad Melichum, idest ad Rectorem Terrae, & induxit, ut inquireret, quomodo. & ad quid venisset. Ille accersitos interrogat: *Quales homines nuncupamini?* Illi se Francos esse responderunt, sanctae paupertatis amatores, ad Sanctum Thomam proficisci cupientes. Tunc de fide interrogati se veros Christianos asserunt; & de fide Christi cum sancto fervore multa dixerunt. Quum vero a Melicho licentiati essent, praefatus Ihsus usque tertio Melichum induxit, ut eos caperet & detineret. Tandem congregati sunt Melicus, & Cadi, & Populus Terrae tam Saraceni quam Pagani, & Idololatrae, & interrogaverunt Fratres: *quomodo Christus, quem dicitis filium Virginis, potest esse filius Dei, quum Deus uxorem non habeat?* Illi de generatione divina plura dixerunt, exempla de radiis solis, de arboribus, de germine terrae, ita ut infideles resistere non valerent spiritui, qui loquebatur in eis. Sed accenderunt ignem **E** copio-

copiosum Saraceni, & dixerunt: *Vos afferitis Legem vestram meliorem Lege Mahumeti. Si verum est, ignem intrate, & Miraculo, quod dicitis comprobate.* Fratres responderunt, quod pro honore Christi libenter id agerent. Et accedens Frater Thomas, primus intrare voluit, sed contradixerunt Saraceni, eo quod ceteris senior videbatur. Tunc junior accessit Frater Jacobus de Padua, novus athleta Christi, & incunctanter ignem intravit, & usque ad ignis poene consumptionem in eo permanfit laetabundus & laudans, absque ulla capilli vel pili tunicae adustione. Videntes autem qui adstabant, alta voce clamabant: *Verè isti homines boni & sancti sunt.* Cadi vero tam praecelorum miraculum inficiari volens, ait: *Non est, ut creditis, sed vestimenta ejus de terra fuerunt Aben..... magni amici Dei, qui in igne positus Chaldaeo laedi non potuit. Ideo iste in igne illaesus mansit.* Tunc expoliaverunt innocentem juvenem, & totus nudus sicut de matre natus fuerat, a quatuor viris in ignem projectus est. Ille vero innocue ignem sustinuit, & cum gaudio de igne illaesus exivit. Tunc Melichus eos libertati restituit, ut secundum voluntatem suam abirent. Cadi vero & praedictus Isufus, iniquitate pleni, scientes eos in domo cujusdam Christiani receptatos, Melico ajunt: *Quid agis? cur Christicolos hos non interficis?* Ille respondit; *Quia nullam causam mortis invenio in eis.* Illi vero ajunt: *Si eos dimiseris, omnes credent in Christum, & Lex Mahumeti totaliter destruetur.* Melichus iterum ait: *Quid*

vultis, ut faciam, quum causam mortis nullam inveniam? Illi vero dixerunt: *Sanguis eorum super nos. Dicitur enim, quod qui non potest peregrinari ad Meham, si unum interficit Christianum, ita plenam obtinet veniam peccatorum, ac si Meham praesentialiter visitasset.* Nocte igitur sequenti tres praedicti Melichus, Cadi, Isufus, miserunt satellites, qui tres Fratres Thomam, Jacobum, & Demetrium cum palma martyrii ad caeli gaudia transmiserunt. Postmodum vero Fratrem Petrum in loco alio existentem sibi praesentari fecerunt; & quum firmus in Christi Fide persisteret, duobus diebus eum diris martyriis afflixerunt, & tertiâ die capitis obtruncatione complevit martyrium. Audientes vero socii Praedicatores & alii, ad partes occiduas hoc scripserunt, lugubri lamentatione querentes, quod a Sanctorum Martyrum societate disjuncti fuerant, & quod recuperandis Martyrum Reliquiis devote intenderent. MCCCXX. congregatio multorum facta est valde periculosa in Gallicanis partibus, qui *Pastorelli* vocabantur. Ii omnis superioris potestatis jugum excusserant; ut necessitatibus suis consulere & avaritiae, Judaeorum bona capiebant, si baptizari volebant, & eis mortem inferebant. Locis & Castris, per quae transibant, violentias inferebant & damna, maxime in bonis Clericorum. Contra hos & fautores eorum, *Gamerarius Domini Papae* per religiosos mandavit praedicationes fieri. Cito autem incomposita & agrestis illa multitudo evanuit.

E L E N C H U S

T O M I U N D E C I M I .

DISSERTATIO QUINQUAGESIMA PRIMA.

DE origine, & progressu in Italia Gibellinae & Guelphae Factionum. Pag. 9.

DISSERTATIO QUINQUAGESIMA SECUNDA.

De Regimine, ac divisione Nobilium & Plebis in Civitatibus Liberis Italiae. 93.

DISSERTATIO QUINQUAGESIMA TERTIA.

De Institutione Militum, quos Cavalieri appellamus, & de Insigniis, quae nunc Arme vocantur. 141.

DISSERTATIO QUINQUAGESIMA QUARTA.

De Principibus, aut Tyrannis Italiae. 177.

DISSERTATIO QUINQUAGESIMA QUINTA.

De Represaliis. 249.

DISSERTATIO QUINQUAGESIMA SEXTA.

De Religione Christianorum per Italiam post Annum Christianae Epochae quingentesimum. 281.

DISSERTATIO QUINQUAGESIMA SEPTIMA.

De Ritibus Ambrosianae Ecclesiae. 401.

Beroldi Mediolanensis Ordo & Ceremoniae Ecclesiae Ambrosianae circiter Annum MCXXX. 453.

Breve Chronicon Regum Langobardorum, & Augustorum Francici Generis ab Anno Christi DLXVIII. usque ad Annum DCCGLXXIII. ex Manuscripto Codice Patavino. 613.

Excerpta ex Chronico Jordani ab Anno circiter DCCCCL. usque ad MCCCXX. Primum prodierunt in Editione Mediolanensi ex Manuscripto Codice Bibliothecae Vaticanae. 621.

